

LIELVĀRDE

— laiku lokos —

99-6
249

Latvijas Nacionālā
bibliotēka
1998. g. 11. 28. Nr.

UDK 917.33

10

LIELVĀRDE LAIKU LOKOS

Lielvārdes pilsētas dome

1999

© Lielvārdes pilsētas dome, 1999

ISBN 9984-11-020-0

UDK-p 947.43
Li 248

Latvijas Nacionālā
PIRMI TĪTĒKA

99-17.889

0300038422

Sastādītāja un redaktore **Rūta Koluža**
Konsultants **Imants Pijols**

Grāmata iepazīstina ar Lielvārdi no seniem laikiem līdz mūsdienām. Tā stāsta par dabu, saimniekošanu, cilvēku attiecībām un likteņiem dažādajās sabiedriskajās iekārtās, kā arī par personībām, kas Lielvārdes un Lāčplēša vārdu nesušas pāri novada robežām.

Ir bagāts faktu un datu materiāls, daudz aculiecinieku atmiņu.

Grāmatā izmantoti A. Pumpura muzeja, E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas, Kaibalas pamatskolas un citi materiāli, iedzīvotāju atmiņas un pētījumi

Fotogrāfijas no A. Pumpura muzeja un lielvārdiešu albumiem.
To vidū **A. Gribusta, J. Krieviņa, J. Krievāna, J. Lāces, A. Liepiņa, I. Lukašunas, J. Ratkeviča, A. Skudras, A. Širova, O. Upenieka G. Zemīša**, u.c. darbi

Uz vākiem — Rumbiņas ieteka Daugavā un Dievukalns.
Daces Klipas krāsu fotogrāfijas
Vāku atvērumā — Lielvārde no putna lidojuma. **Jāņa Vitiņa** krāsu fotogrāfijas

Redakcijas kolēģija:
Dzidra Bļodone, Jānis Dirveiks, Andris Gribusts, Dace Klipa, Anastasija Neretniece, Andis Pētersons, Aivars Troska

Maketētāja **Janīna Granta**
Vāka dizaina autors **Vilnis Laizāns**

Izdevējs **LIELVĀRDS**
Gaismas ielā 1, Lielvārdē, LV-5070

Tiražētājs — apgāds "Jāņa sēta"

ISBN 9984-11-020-6

© Lielvārdes pilsētas dome, 1999

Saturs

Kā tapa grāmata?	5
Dziesmas par Lielvārdi	6
Daži zibspuldzes iegaismojumi Lielvārdē. <i>G. Priede</i>	7
Lielvārdes pilsētas ģerbonis	8
Lielvārdes vārds	9
Lielvārdes jostas raksti. <i>A. Krompāne</i>	10
Lielvārde Latvijas kartē	13
Lielvārdes robežas senāk un tagad	13
Reljefs, klimats, augsne un zemes bagātības	15
Upes, strauti un avoti	15
Augājs un parki	23
Lielvārdes pilsētas izveidošanās	30
Lielvārdes pilsētas kultūrvēsturiskie objekti	36
Lielvārdes lauku teritorijas bieži apdzīvotās vietas	37
Lielvārdes lauku teritorijas kultūrvēsturiskie objekti	38
Lielvārdes iedzīvotāji gadsimtos un gados	39
Tādi bijām un esam	39
Pašvaldības iestādes un to darbinieki	48
Vai mēs viņus pazīstam?	52
Vēstures lappuses	71
Senvēsture	71
Pirms un pēc krustnešu iebrukuma	72
Lielvārdes muiža no 16. gs. līdz 20. gs. sākumam	76
Rembates muiža no 16. gs. beigām līdz 20. gs. sākumam	83
Senās dzirnavas	86
Senie krogi	88
1905. gads Lielvārdē	90
Pirmā pasaules kara gadi (1915—1918)	95
1919. gada notikumi Lielvārdē	97
Latvijas Republikas laiks (1920 — 1940)	100
Padomju okupācijas gads (17.06.1940. — 01.07.1941.)	103
Vācu okupācijas laiks (1941. g. jūlijs — 1944. g. oktobris)	107
Otrreizējā padomju okupācija (1944. gada oktobris — 1990)	111
Trešā Atmoda	114
Mēs nestāvējām malā	114
Lielvārdes Latviešu biedrība	122
Lielvārdes Amatnieku brālība	123
Zemes apsaimniekošana un zemes reformas	125
Zemnieki Lielvārdē līdz Pirmajam pasaules karam	125
Agrārā reforma un zemes saimnieki Latvijas Republikā (1920—1940)	126
Zeme un tās saimnieki okupāciju un Otrā pasaules kara gados (1940—1944)	133
Saimniecības pirmajos pēckara gados (1944—1948)	133
Kolektīvās saimniekošanas laiks (1948—1995)	134
Viņi bija trīs	134
Jāvārds meliorācijai	141
Augkopība	143
Lopkopība	148
Zvērkopība	152

Dārzkopība	156
Biškopība	158
Celtniecība	159
Augļu un dārzeņu pārstrādes cehs	161
Tehniskais nodrošinājums	165
Pārbūves laiks	166
Atjaunotās Latvijas Valsts zemes reforma	167
Kultūra un tradīcijas	172
Teātris — tā ir pati dzīve	172
Vecuteles — Lielvārdes teātra šūpulis	172
Aizdegtā skatuves gaisma mirdz aizvien spožāk	174
Manas režisores gaitas. <i>Dz. Bļodone</i>	181
Gunārs Priede Lielvārdes teātrī	187
Lielvārdes teātra godi un draugi	190
Skolu dramatiskie pulciņi	193
Dziedot dzimu, dziedot augu	194
Re, kur muzikanti spēlē!	202
Ar dziesmu un mūziku laikam līdzī	208
Diedama pārlēcu pār Daugaviņu	209
Ne tikai darbdienas zinām	216
Tautasdziesma dzīvo	226
Vietējā prese	229
Augstāk, ātrāk, tālāk	230
Baznīcas, draudzes un kapsētas	239
Lielvārdes evaņģēliski luteriskā baznīca un draudze	239
Lielvārdes Romas katoļu baznīca un draudze	241
Pareizticīgo baznīca un draudze	243
Lielvārdes kapsētas	244
Iestādes un uzņēmumi gadu ritumā	248
Bibliotēkas	248
Edgara Kauliņa Lielvārdes vidusskola	250
Kaibalas pamatskola	261
Lielvārdes pamatskola	266
Lielvārdes mūzikas skola	268
Mākslas skola "Mākslas aptieka"	270
Bērnu un jaunatnes sporta skola	271
Bērnudārzs	272
Lielvārdes kultūras nams	274
Kopsaimniecības "Lāčplēsis" klubs	279
Lauktechnikas klubs	284
Klubiņš "Pie Rumbiņas"	285
Ārstniecības iestādes	286
Aptiekas	290
Dzelzceļa stacija	293
Pasts	296
Ogres rajona apvienība "Lauktechnika" Lielvārdē	298
Meliorācijas celtniecības pārvalde	305
Ogres Pārvietajamā mehanizētā kolonna Lielvārdē	308
Ciltslietu un mākslīgās apsūklošanas stacija	308
Grāmatu apgāds "Lielvārds"	309
Andreja Pumpura muzejs	310
Grāmatas "Lielvārde laiku lokos" veidotāji	318

Kā tapa grāmata?

Lielvārde — tie ir senlatviešu pilskalni Daugavas krastā, kuršu un vikingu ceļi, līvu kultūras liecības, vācu bruņinieku pilsdrupas, divu lielu muižu vietas un parki un topošā senlatviešu pils — Uldevena.

Lielvārde — tie ir gadi Ausekļa un Pumpura dzīvesstāstā, tās ir eposa *Lāčplēsis* lappuses, tas ir Andreja Pumpura muzejs, skulptūru dārzs un grāmatu apgāds *Lielvārds*. Lielvārde — tā ir vēl nesen slavenā saimniecība *Lāčplēsis* ar Kauliņtēva mūža dāsnākajām dienām.

Lielvārde — tie ir cilvēki, kas gan izsenis, gan šodien mīl tautasdziesmas un leģendas, kas sākuši dziedāt koros, dejojot un spēlēt teātri jau 19. gadsimtā — mūsu pirmās Atmosdas laikā.

Lielvārdes sākumi meklējami gadu tūkstošos pirms mūsu ēras. Taču grāmata *Lielvārde laiku lokos* ir veltīta 800 gadu jubilejai, kopš Lielvārde pirmo reizi minēta rakstos. Tās tapšanā piedalījās vairāk nekā 100 lielvārdieši, kas stāstīja savas un tuvinieku atmiņas, šķirstīja fotoalbumus, sēdēja bibliotēkās, muzejā un arhīvos, vākdami faktus un datus — atdzīvinot pašreizējās Lielvārdes pilsētas un tās lauku teritorijas vēsturi.

Grāmata ir melnbalta, jo senās fotogrāfijas ir tādas. Gribējās, lai mūsdienu krāsu tehnika nesvērtu lasītāju prātus šodienas labā.

Kultūras norises veido gaišu auru ap Lielvārdes vārdu. Par tām rakstīts visplašāk, sniedzot tās kopējā panorāmā. Aplūkojot iestādes un uzņēmumus, akcentēti cilvēki un ražošana.

Šī grāmata stāsta arī par faktiem, notikumiem un cilvēkiem, kas pat daudziem lielvārdiešiem nav zināmi, par kuriem ilgu gadu klusēts un nerunāts. Lāčplēša Kara un Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris, Ļeņina ordeņa nēsātājs, neatkarīgās Latvijas pretinieks un tautfrontietis — viņi visi ir mūsu vēstures veidotāji laiku lokos.

Gaišu ceļu grāmatai novēl sastādītāja

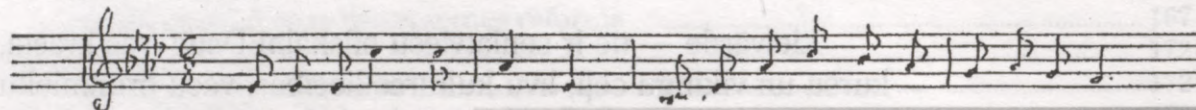
Rūta Koluža

Dziesmas par Lielvārdi

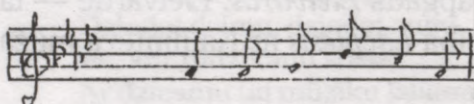
Atceries dzimto zemi

OLGAS REIKOVSKAS vārdi un mūzika

EDGARA PRIEDNIEKA apdare

1. *Af- ce- ries dzim- to*
2. *il- gas pēc dzim- te*
3. *Atkal kā se- nās*

*Tā- gad tas liekas kā
Ē- nai- no birsta- lu
Aizie- sim visi tur*

Atceries dzimto zemi — krastu, kur cinijās Lāčplēsis reiz.
Tagad tas liekas kā teika, senatnē tālā kas mirdz.
Lielvārdes krastā teiksmu par sendienām Daugava teic.
Lāčplēša kraujā nākotnes sapņi lai dzimst!
Ilgas pēc dzimtā ciema vienmēr ik soli lai līdzī mums iet —
Ēnaino birztalu bērziem, ceriņiem, ziedos kas likst.
Lielvārdes krastā teiksmu par sendienām Daugava teic.
Lāčplēša kraujā nākotnes sapņi lai dzimst!
Atkal kā senās dienās, Daugava viņus uz jūru kad veļ,
Aiziesim visi tur kopā, pamāsim ardievas tiem!
Lielvārdes krastā teiksmu par sendienām Daugava teic.
Lāčplēša kraujā nākotnes sapņi lai dzimst!

Daugavas krastā

ANDRA RITMAŅA vārdi

LOLITAS RITMANES mūzika

Pie Lielvārdes Daugavas krastā
stāv meitene, balti tērpta;
tā ziedus Daugavā kaisa
un Latvijai svētību lūdz.

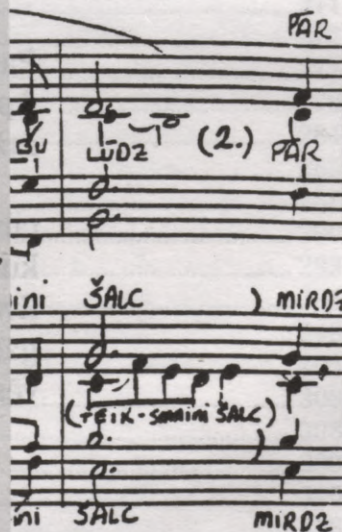
Pār Daugavu migla slid klusi,
un viņi teiksmaini šalc.
Mirdz meitenes matos rasa,
kad vārdi pret debesīm ceļas:

"Dievs, mana tauta tik maza,
pie Daugavas gadsimtiem dzied,
jēl ļauj tai mūžīgi mūžos
bez vagariem ceļu iet!

Lai netrūkst tai dēlu un meitu,
kas karogu augsti cels!
Ar karstām sirdīm un darbiem
mūsu tauta ziedēs un zels.

Dievs, mana tauta tik maza,
pie Daugavas gadsimtiem dzied,
jēl ļauj tai mūžīgi mūžos
bez vagariem ceļu iet!"

Pie Lielvārdes Daugavas krastā
stāv meitene, balti tērpta;
tā ziedus Daugavā kaisa
un Latvijai svētību lūdz.

Daži zibspuldzes iegaismojumi Lielvārdē

Umblīgas kundri pie Kultūras fonda vadības pulks aizstājot, Bančovska kungs intervijā "Dienai" sacīja: "Paļaušies tik mazā zemē, kāda ir Latvija, visas galvenās aktivitātes koncentrējas Rīgā, bet jau desmit kilometrus ārpusē nekas nenotiek, tā ir tragēdija."

Kā tad mū ir katās Lielvārdē, ko no līgas šūn reivs tikai desmit, bet veseli piecdesmit kilometri? Vai tiešām mēs tur, nekam nenotiekot, tragiski grūtu bezkultūras tumsībā, kā vienmēr glābšanas rīņus tverdam no galvaspilsētas mums caur televīziju pasvītes seriālus un "Pancorāmi"?

Vai tikai nav. Ir gan tā, ka jauniestudējumus Lielvārdes teātrī, koncertus, izstādes un citas notikšanas regulāri recenzē "Lielvārdes Ziņas", divreiz mēnesī iznāudamas 850 eksemplāros. Kaut kas parādās "Ogres Vēstis". Lielie laivrausti returned (ne katru gadu!) atvēlējuši pa rindkopai Andrija Pumpura muzeja sūetnēm, kas šoruden riteji jau 28. reizi, un ziņojūši par Pūju Zvaigžņu ordeņa pēšvirāmu muzejniecēm Anastasijai Peretniecai un Dzidrai Blodonei. Kur vēl bez ietejās un rajona preses būtu atspoguļotas Baibas Kleperes vadītā mūzikas skolas kora "Lielvārde" suanīgās gaitas Latvijā un ārzemēs, kur - Aivara Grilbusta izlektās izdearniecības "Lielvārds" daudrās grāmatas? Kur teirts kāds vārds par mūm lietisnās māuslas meistariem, autajiem Vidzemes šatierdejiem?

Neņemotēs tā visu un vēl daudz ko, nē. Pā lūja tikai pagorāka replika uz "nekas nenotiek".

Notiek, notiek.

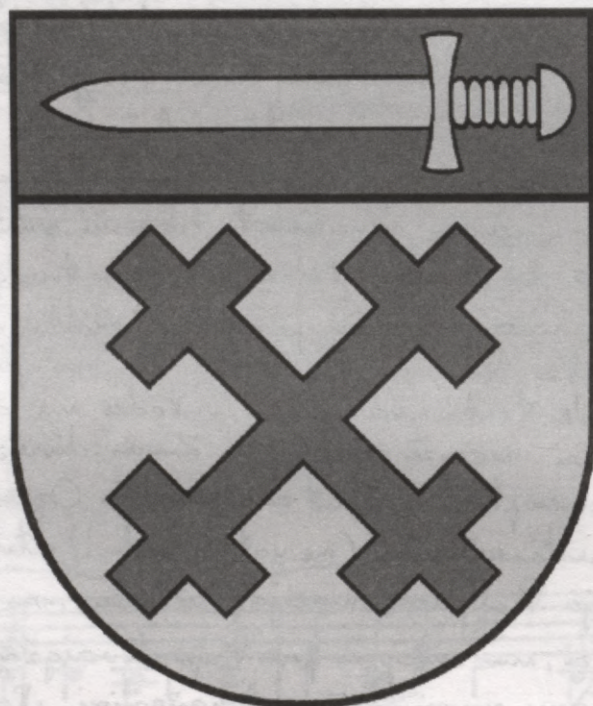
Guntars Priede

No žurnāla *Māksla Plus* (Nr. 3, novembris, 1997)

Lielvārdes pilsētas ģerbonis

EDGARA PRIEDNIEKA updatē

Autors — mākslinieks **Juris Ivanovs**.

Krāsas. Pamats un zobens — sudrabpelēks. Krusts un zobena pamats — tumši sarkans, Latvijas karoga krāsā.

No Lielvārdes jostas daudzveidīgās ornamentikas ģerbonim izvēlēts krustu krusts. Tā senākais atveids saglabājies Daugavas krastā krustakmenī pie Lielvārdes baznīcas. Šī zīme pasargājot no ļaunā un ir ieraugāma arī dievnamos. Tā tikusi iecirsta vārtos pie ieejas mājās. Tautā ir nostāsts — ja krustu krustu domās pārsviežot pāri uguns apņemtajai vietai, ar to varot apturēt ugunsgrēka tālāku izplatīšanos.

Ģerbonī virs krusta nolikts Lāčplēša ciņas simbols — zobens; lai tas nekad nebūtu jāņem, bet, ja būs vajadzīgs, lai ir pa tvērienam.

Lielvārdes vārds

Lielvārde — skanīgs un latvisks vārds. Ar to var lepoties, bet tas uzliek arī lielus pienākumus. Ir zināms, ka vāci, ienākuši šai pusē, runā par *Lennewarden*. Pirmajās rakstiskajās liecībās, Indriķa hronikā, latīņu valodā lietots vārds *Lennewarde* (arī *Lenowarde*). Salīdzinot ar citiem Indriķa hronikā lietotajiem vietvārdiem — *Wysbu* (Visbija), *Ykescola* (Ikšķile), *Thoreide* (Turaida), *Kukonoise* (augšzemnieku *kūks*, Koknese), *Semigallia* (Zemgale) — var secināt: hronists atveidojis vietvārdus pēc saklausītās izrunas. Tātad libieši, kas toreiz apdzīvoja tagadējo Lielvārdes teritoriju, lietoja vārdu, kas tuvs Indriķa saklausītajam *Lennewarde*.

Atskatīsimies vēsturē! Vārdnīcā *Baltisches historisches Ortslexikon* (Böhlau Verlag, 1990) atrodams: vācu tekstos, runājot par Lielvārdi, lietots

1248. gadā — *Lenewart*, 1467. gadā — *Linwarden*, 15. un 16. gadsimtā — *Lineward*, *Lendenwarden*. 18. gadsimtā J. Broce rakstīja *Lennewaden*.

Libiešu-vācu valodas vārdnīcā (Helsinki, 1938) atrodams: *lin* — nocietinājums, pils; *vart* — apslēpt, paslēpt. Varētu būt, ka libieši dēvējuši savu apdzīvoto vietu par *pili*, kur paslēpties.

Grāmatā *The Viking* (1975, Gothenburg, Sweden, 1991, New York) 130. lappusē uz vikingu laika Eiropas kartes Ziemeļjūras krasta tuvumā žurnālists Zigfrīds Kravalis atradis vārdu *Leeuwarden* ar paskaidrojumu, ka tajā vietā ir pilsēta ar jauniem nocietinājumiem. Viņš izsaka minējumu — Lielvārdei nosaukumu devuši vikingi. Te bijusi viņu apmetne. (*Izglītība un Kultūra*, 15.09.1994.) Arī Gunārs Priede mūsdienu Holandes kartē atradis pilsētu, kas saglabājusi šo seno nosaukumu. Bet vai šie atradumi liecina par to, ka vikingi dibinājuši Lielvārdi? Tie varētu stāstīt par valodu radniecību.

Vai baltu ciltis, kas līdz 8. gadsimtam apdzīvoja šo vietu, sauca to par Lielvārdi? Vai baltu ciltis, kas asimilēja libiešus un dzīvoja šeit pēc 13. gadsimta, to turpināja tā dēvēt? Bet varbūt tikai tad nosauca par Lielvārdi? Varam vienīgi izteikt minējumus. Taču skaidrs ir viens — vācu un krievu varas ir lietojušas tikai vārdu *Lennewarden* (Ленневарденъ).

19. gadsimta Atmodas kustības darbinieki runā par *Lielvārdi*. Tātad paralēli oficiālajam nosaukumam (baznīcu un tiesu dokumentos, kartēs u.c.) tautā eksistējis latviskais vārds.

Auseklis 1873. gadā *Vēstulēs iz Lielvārdes* raksta par lielvārdiešiem: "Liels vārds tiem arī pienākas; jo tie, visvairāk savus sentēvus mīlējami, (..) sentēvu garu paturējuši."

Andreja Pumpura eposā *Lāčplēsis* (1988) ir rinda: "Lielvārdu cilts ir slavena tautā." Arī latviešu laikrakstos 19. gadsimtā lietots vārds *Lielvārde*. J. Endzelīns savā *Vietvārdu vārdnīcā* norāda, ka nosaukums *Lielvārde* sastopams jau 1823. gadā *Latviešu Avīzēs*.

Divas mazas meitenes lec pār aukliņu, skatās uz kultūras nama nosaukumu *Lielvārde* un dzied:

*Lielā varde labsirdīga bija,
Mazo vardi tūlīt neaprija...* —

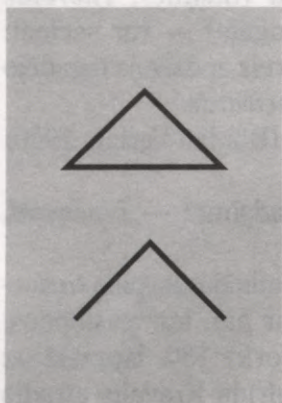
un nemaz neapjauš, cik tuvu viņas ir mūsu apvidus nosaukuma senajai vārdiskajai izcelsmei — libiešu vārdam *wart*. Meitenes gan domā par mūsdienu latviešu vārdu *varde*, par kuru, droši vien jokodams, kāds stāstījis krievu karavīram. Kā gan citādi astoņdesmitajos gados pastā būtu pienākusi vētule, uz kuras adrese — Ogres rajona ciematā *Большая лягушка*.

Lai nu kā, bet lielvārdieši pēta senatnes liecības, tur godā pagātņi, taču strādā arī šodienai un cenšas attaisnot senču doto Lielvārdes vārdu.

Lielvārdes jostas raksti

Lielvārde. Lielais vārds. Lielvārdes josta. Raksti. Vienā Lielvārdes jostā ir no 5 līdz 22 dažādiem rakstu (ornamentu) elementiem, kam iespējamas arī variācijas. Zinātnieki skaidro, ka vārds *ornaments* saistīts ar latīņu vārdiem *ornare* — rotāt, izgreznot — un *ordinare* — sakārtot. Sakārtot domas, vidi. Lietu kārtību izteikt ornamentos — zīmēs.

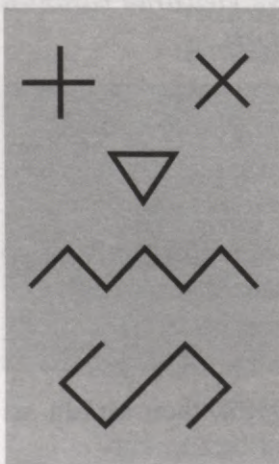
Dieva zīme. Izskatās līdzīga jūntam un simbolizē debesis kā pasaules jūntu.

Igauņu mākslinieks Tenis Vints jostas rakstiem meklē skaidrojumu kosmosā. Kad septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados Latvijā atjaunojās interese par ornamentiem un Lielvārdes jostu, Tenis Vints kopā ar Ansi Epneru uzņēma filmu *Lielvārdes josta*. Garīgās enerģijas izziņātāja Rasma Rozīte radiatorunā 1988. gadā norāda, ka šī josta patiesībā ir svētā grāmata un agrāk to nesājuši tikai priesteri. Viņa Lielvārdes jostas skaidrojuma pamatā liek Austrumu filosofiju, meklējot jostā ieslēgto informāciju Himalajos un uzskatot latviešus par ļoti senu tautu.

Māra Sikсна, skolotāja no Austrālijas, vēstulē muzeja direktorei A. Neretnieci apšaubā mūsu tautas izcelsmes šifrējumu Lielvārdes jostā: "Salīdzināju visas man pieejamās Lielvārdes jostas. (..) Līdzība ir tikai jaunām jostām — tām, kas varētu būt austas pēc pierakstīta parauga. Meklēju vecās jostas — tās, kas austas, pirms izdeva rokdarbu žurnālus un grāmatas. Vecajās jostās izzuda līdzība. (..) Vai varētu būt, ka šis mistiskais šifrs nav saglabājies no sendienām, bet gan atklājies Lielvārdes audējiem tikai pirms pārsimts gadiem?"

Lielvārdes jostas vārds skan, izskan tautā, sirdīs, prātos. Gribas saprast aizmirsto, ar prātu un sirdi pabūt senatnē... Bet, tāpat kā nevar divreiz iekāpt vienā un tajā pašā straumē, arī pagātnē nevar atgriezties. Tāpēc ir iespējams raudzīties uz esošo no dažādiem aspektiem un meklēt jaunus un jaunus izskaidrojumus. Vārdi virknējas gudros spriedumos, vēlamo uzdodot par esošo. Bet viens paliek nemainīgs — daudzveidīgais raksts Lielvārdes jostā.

Tomēr jostā redzama tikai daļa no simetriskā un bagātā raksta, ko iegrožo jostas platums, un varam tikai minēt, vai tā ir *Dieva zīme* vai nogriezta *Saules kvadrāta* pusīte.

Māras zīmes. Dainās bieži minēta Māra — viena no mūsu dievībām. Māras krusts ir latviešiem labi pazīstams. Pētnieks Viktors Grāvītis uzskata Māras krustu par uguns, laimes un mīlas zīmes pamata variantu.

Māra — Zemes māte. Tās simbols ir trīsstūris.

Māra — Jūras māte, Ūdens māte. To izsaka ličlocis.

Māra bieži sastopama arī tā dēvētajā zalkša zīmē.

Mūsu vecvecmātes ir bijušas čaklas audējas. Plašākā Lielvārdes jostu kolekcija glabājas Latvijas Vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas fondos. Tur ir 74 jostas no deviņiem pagastiem. No Lielvārdes pagasta — 31 josta. Senākās darinātas ap 1840. gadu, vairums pēc 20. gadsimta divdesmitajiem gadiem.

Laimas zīme.

Lūdzu Dievu, lūdzu Laimu,

Abus divus mīļi lūdzu.

No Dieviņa veselību,

No Laimiņas labu mūžu.

(Tautasdziesma)

Laima ir tā, kas *liek* vai *lemj* cilvēka dzīves gaitu — procesu.

Audējas auž. Baltie un sarkanie diegi vienmērīgi un rāmi veido rakstus, sakārtotus un dažādus, — it kā mūža ritumu.

Saules zīme un papardes zīme.

A. Pumpura muzeja ekspozīcijā ir jostas, ko auduši lielvārdietis Arveds Paegle un Aina Striķe no Gostiņiem. Arveda Paegles austās jostas raksti kārtojas, sākot ar *sauletēm* un *Māras ūdeņiem*, beidzot ar *papardes zīmi*. Tā jostas darināja arī viņa meita Laima Skadiņa. Paegļu dzimtas jostas rakstu kārtību izmanto arī citas jostu audējas Lielvārdē, piemēram, Genovefa Zaharāne un viņas meita Anita Kudreņicka.

Anita auž jau desmit gadus. Mazajā istabiņā ir liepas koka stelles, kurās top apmēram 4 metrus garās Lielvārdes jostas. Vienu jostu varot noaut divās dienās. Taču ne vienmēr darbs šķiras. Anita esot novērojusi — ja ir slikts garastāvoklis, pie stellēm nav ko sēsties. Aušana veicas tikai tad, ja domas ir sakārtotas un mierīgs prāts. Jostu aužot, vai visu dzīvi iznāk pārdomāt, un jostas valkātājs, gribi vai negribi, saņem informāciju par darbu, domām, ko audēja atstāj ornamentos — rakstos. Tāpēc — tikai gaišas un labas domas!

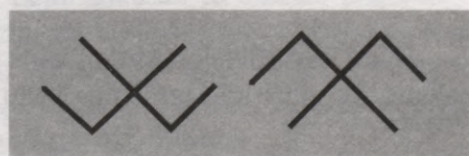
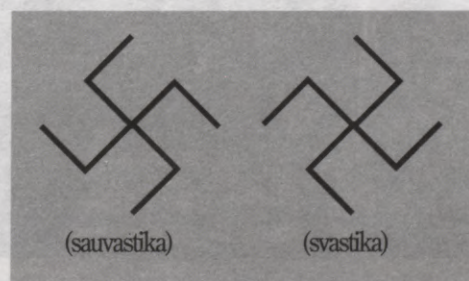
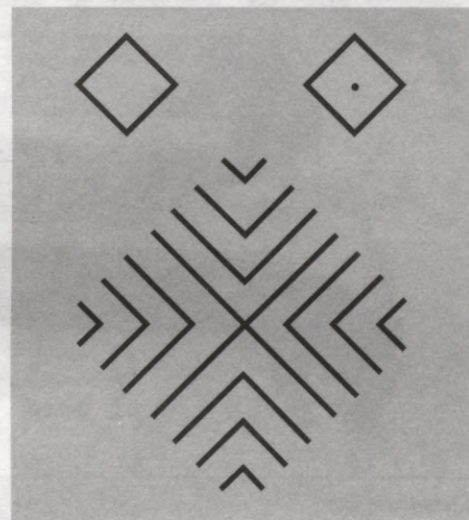
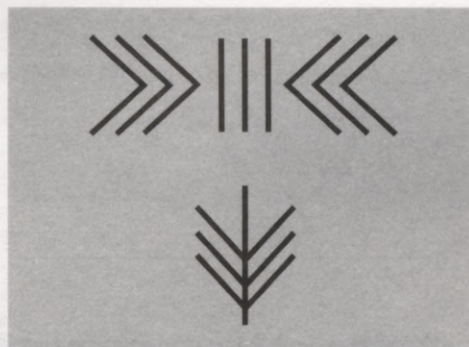
Laimes krusts.

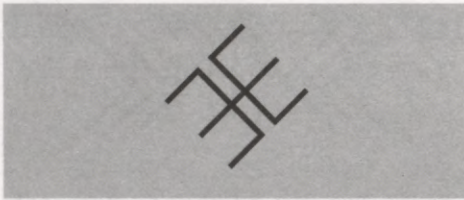
Šo zīmi zina indoeiropieši, pazīst Dienvidaustrumāzijā un arī Amerikā indiāņu tautas. Nozīme visur ir vienāda — laime, svētība, liktenis, spēks, drosme, enerģija.

Etnogrāfs Edvards Paegle to nosauca sanskrita valodā par *svastiku* un *sauvastiku* (laime, laimīgs). Arvīds Brastiņš to uzskatīja par *Laimes krustu*. Mākslas vēsturnieks Ernests Brastiņš — par *Pērķona krustu* vai *kāšu krustu*. E. Brastiņš uzskatīja, ka ornamentu pirmsākumi ir mitoloģijā. Laika gaitā tie ir zaudējuši seno nozīmi un kļuvuši vienīgi par rotājošu elementu.

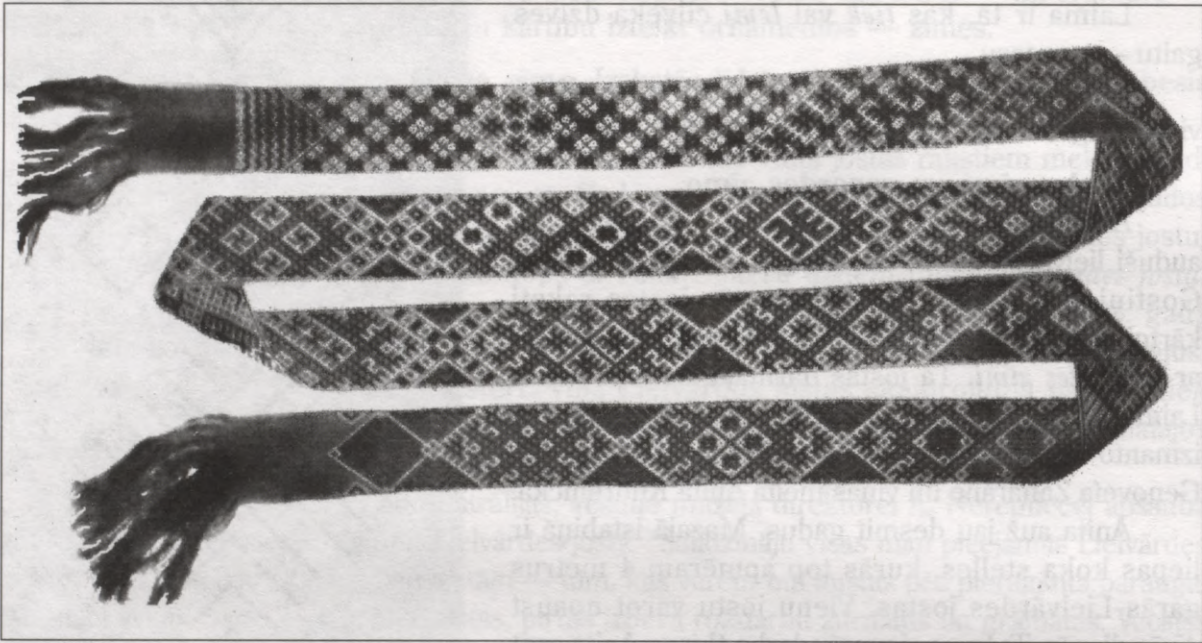
Jumis. Dzīvības saglabāšana, turpināšana, auglības simbols.

Divas vārpas uz viena stiebra, divi kodoli vienā rieksta čaulā.

Dzīvības zīme. To sauc arī par Ūsiņa zīmi.
Turpinās laika ritums kā Daugavas tecējums.
Mums šķiet, ka laiks skrien, bet varbūt skrienam mēs paši, steigā izdzīvojot dzīvi, nepamanot, ka dzīve, šī viltiece, izdzīvo mūs.

Lielvārdes josta

Lielvārdes jostu audējs Arveds Paegle ar dažādu novadu tautas tērņu jostām un Zemgales vainagiem A. Pumpura muzejā, 1983

Lielvārdes jostu audējas (no labās) Anita Kudreņicka, Iveta Platāce un A. Pumpura muzeja darbiniece Zinaīda Mežapuķe, 1989

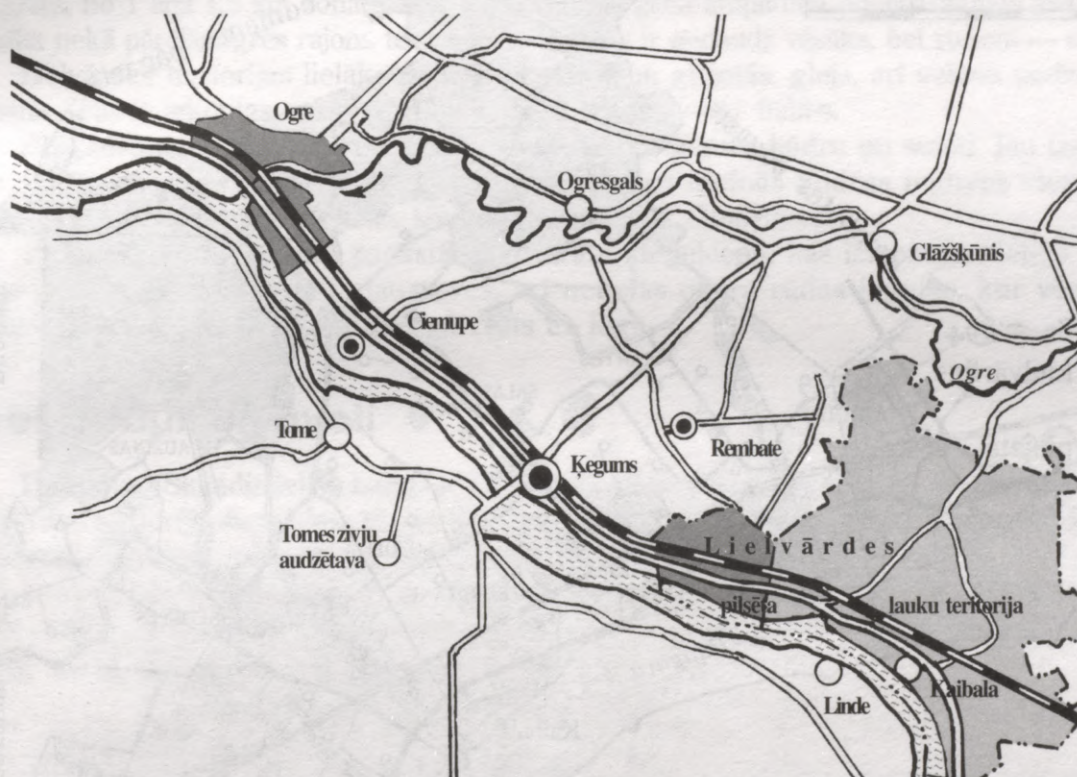
Un Lielvārdes jostā atkal kāds jaunais pāris meklē savu zīmi, lai uzsāktu kopīgu dzīves rakstu, nu gluži kā Lielvārdes jostu.

Aija Krompāne, 1998

Lielvārde Latvijas kartē

Lielvārdes robežas senāk un tagad

Lielvārdes pilsēta un tās lauku teritorija aizņem 60,1 km² lielu platību, kas atrodas Daugavas labajā krastā — 16 km no rajona centra Ogres un 54 km no Rīgas. To šķērso Rīgas — Daugavpils dzelzceļš ar divām stacijām — Lielvārde un Kaibala —, kā arī Rīgas — Daugavpils šoseja. Ērtā satiksme — elektrovilcieni, dīzeļvilcieni, autobusi — ļauj lielvārdiešiem meklēt darbu Ogrē un Rīgā.

Lielvārdes pilsētas un tās lauku teritorijas atrašanās vieta, 1998

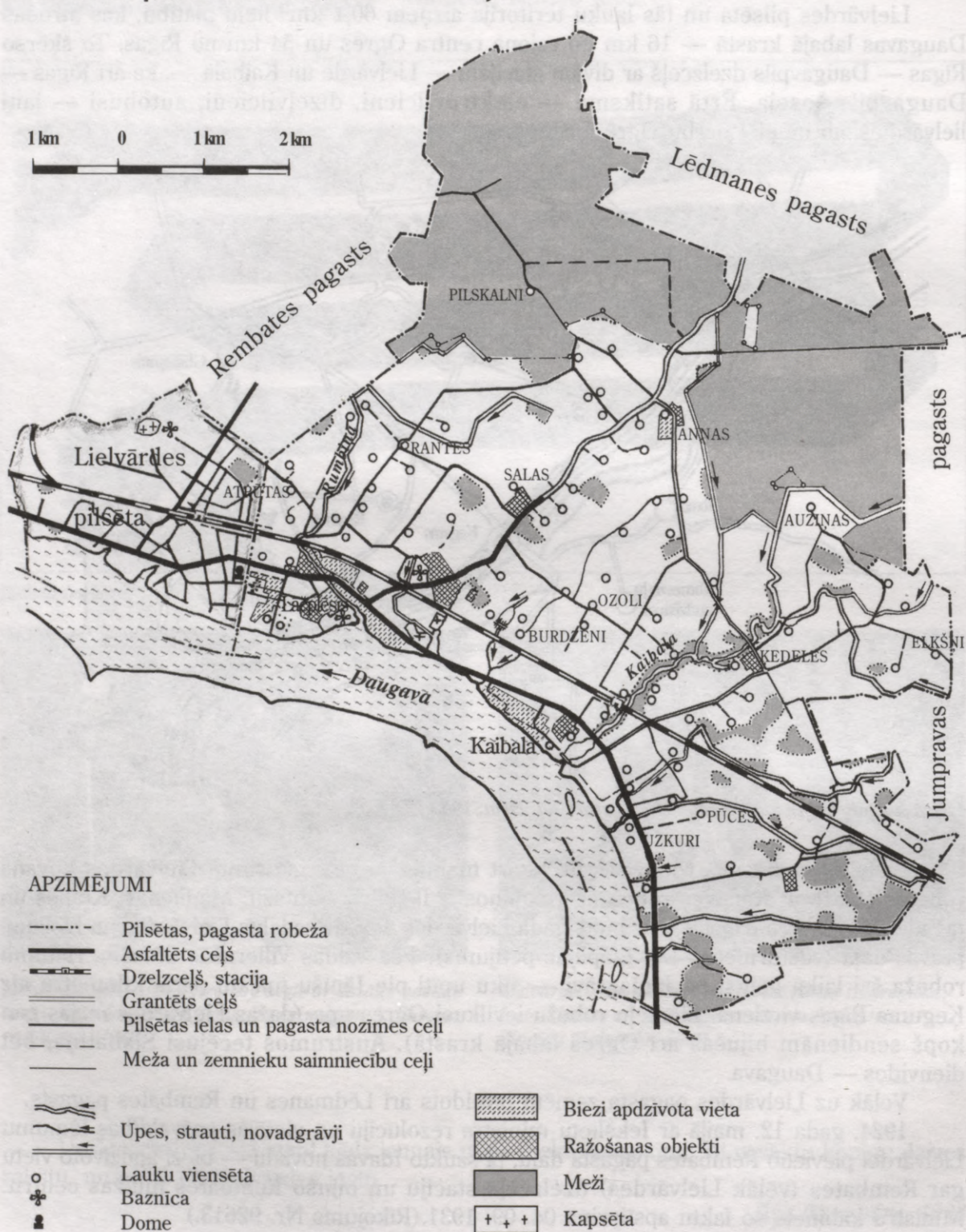
Lielvārdes pagasta robežas vairākkārt mainījušās. 14. gadsimtā Lielvārdes novada robežas sakrīt ar draudzes robežām. Kaimiņos ir Ikšķiles, Suntažu, Madlienas, Krapes un tagadējais Skrīveru pagasts. No 1440. gada Lielvārdes novads sadalīts Lielvārdes un Lieljumpravas daļā (vēsturnieces Dz. Liepiņas pētījums). Pēc Vaidas Villerušas domām, rietumu robeža šai laikā gājusi pa Jānišgrāvi — sīku upīti pie Jānišu mājām pāris kilometru aiz Ķeguma Rīgas virzienā. Ziemeļu robežu ievilkusi Ogres upe (dažas Lielvārdes mājas gan kopš sendienām bijušas arī Ogres labajā krastā). Austrumos tecējusi Slabatiņa, bet dienvidos — Daugava.

Vēlāk uz Lielvārdes pagasta zemēm izveidots arī Lēdmanes un Rembates pagasts.

1924. gada 12. maijā ar Iekšlietu ministra rezolūciju un vietējās pašvaldības lēmumu Lielvārdei pievieno Rembates pagasta daļu, tā saukto Idavas novadu — biezi apdzīvoto vietu gar Rembates (vēlāk Lielvārdes) dzelzceļa staciju un bijušo Rembates muižas centru. Ministru kabinets šo faktu apstiprina 04. 09. 1931.(Rikojums Nr. 92613.)

Dibinoties kolhoziem, piecdesmito gadu sākumā saimniecisku apsvērumu dēļ vairākas Lielvārdes mājas aiz Lielā purva pievienoja Lēdmanes pagastam. Pēc tam Lielvārdes pilsētas un tās lauku teritorijas robežas nav mainītas.

Lielvārdes pilsēta un tās lauku teritorija

Reljefs, klimats, augsne un zemes bagātības

Lielvārdes reljefs ir samērā līdzens. To veido Viduslatvijas nolaidenuma nelielie, viegli viļņotie pauguri. Virsmas absolūtais augstums mainās no 32 m līdz 68 m virs jūras līmeņa. Augstākais punkts ir pie *Annām*. Vērojams reljefa slīpums Daugavas virzienā. Daļu no Lielvārdes teritorijas applūdinājusi Ķeguma ūdenskrātuve. Daugavas ūdeņos pazuduši kādreizējās Rembates (tagad Lielvārdes pilsētas) skaistie, terasveidīgie krasti. Pie Rumbiņas ietekas Daugavā un Lielvārdes pilskalna redzamas tikai stāvo dolomītkrauju augšdaļas.

Lielvārdes klimata veidošanā liela nozīme ir Ķeguma ūdenskrātuvei. Skaidrā un vējainā laikā tās ietekme uz gaisa temperatūru un mitrumu parādās 5 km attālumā, bet, ja laiks ir apmācies, no 1 līdz 1,5 km zonā. Gaisa temperatūras gada amplitūda ūdenskrātuves tuvumā ir mazāka nekā pārējā Ogres rajona teritorijā — vasarās ir nedaudz vēsāks, bet rudenī — siltāks.

Lielvārdes teritorijas lielāko daļu aizņem velēnu glejotās, gleja, arī velēnu podzolētās augsnes. Tās ir iekoptas, un to vērtība samērā augsta — 47 balles.

20. gadsimta vidū Lielvārdē vietējām vajadzībām ieguva kūdru un smilti. Jau izsmelts Āķu smilts karjers Daugavas terasē. Izmantotas arī melnās kūdras ieguves vietas pie *Šmidrēm* un *Brīvniekiem*. Nelielas smilts iegulas ir pie *Ozollejām*.

19. gadsimtā Lielvārdes pagastā bija vairāki ķieģeļceļi, kas izmantoja vietējo mālu, kaļķa dedzinātavas, dolomīta lauztuves, arī nelielas okera rūdas iegulas, kur vērtīgais izejmateriāls rakts ar lāpstu un pajūgā vests uz Rīgu.

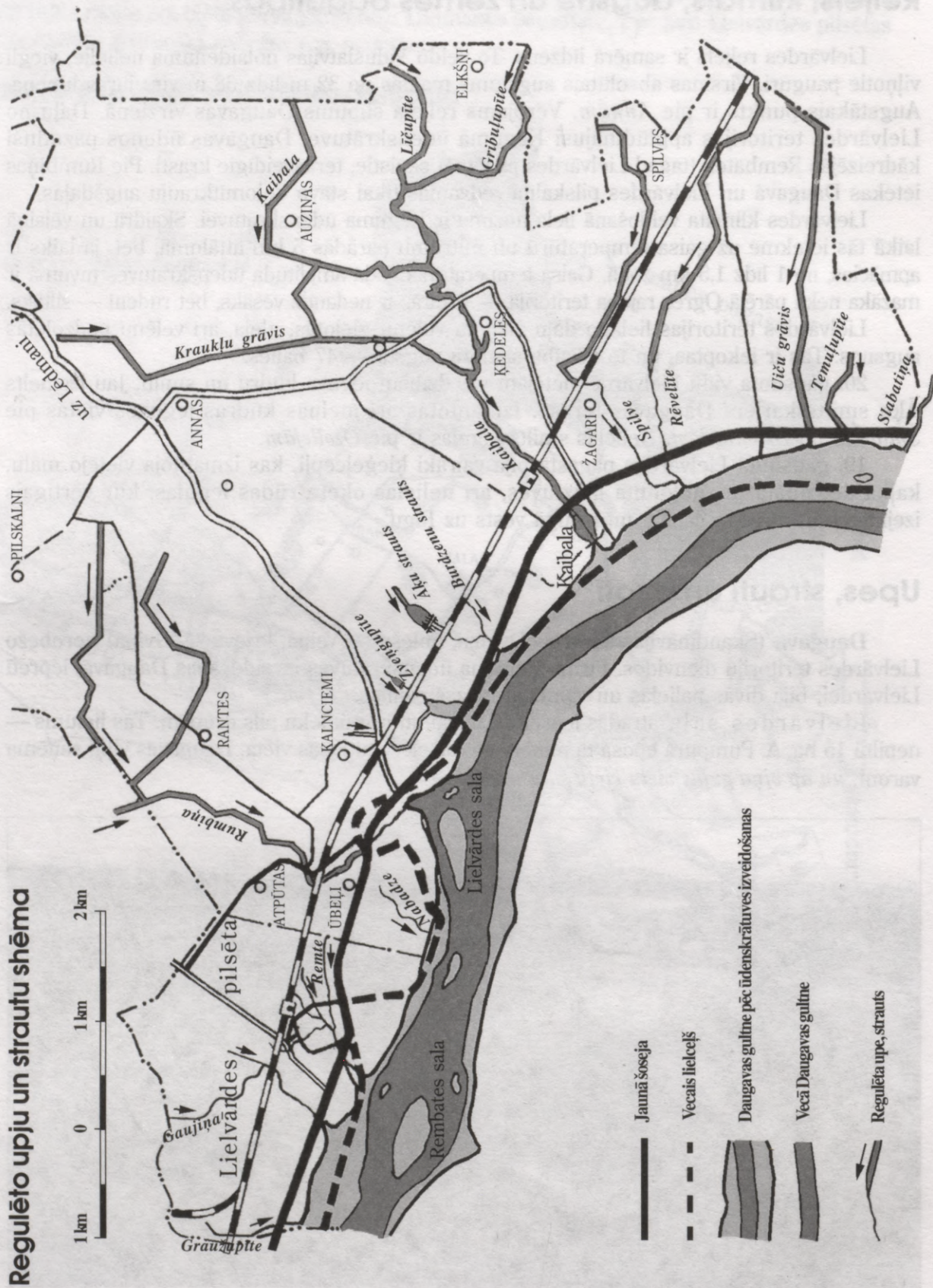
Upes, strauti un avoti

Daugava (Skandināvijas tautu — Dveina, lībiešu — Veina, krievu — Dvina) norobežo Lielvārdes teritoriju dienvidos. Pirms Ķeguma ūdenskrātuves izveidošanas Daugavā, iepretī Lielvārdei, bija divas palielas un vairākas mazas saliņas.

Lielvārdes sala atradās iepretī baznīcai un bruņinieku pils drupām. Tās lielums — nepilni 15 ha. A. Pumpura eposā tā minēta kā Lāčplēša atdusas vieta. Daugavas viļņi saņēma varoni "*un ap viņa guļas vietu cietu salu uzcēla*".

Regulēto upju un strautu shēma

Skats no Lielvārdes salas uz Lielvārdes baznīcu un A. fon Vulfa pili. Mākslinieks Hefe, 1893

Vasarā uz Lielvārdes salu varēja aiziet gandrīz sausām kājām. Druvāru saimnieks turp dzina lopus

Pie eposā pieminētās Lielvārdes salas ūdenī atradās divi akmeņi. Vienam, lielākajam, gultas veids. Turpat netālu — otrs. Sega? Palags? Veci ļaudis zina stāstīt, ka naktis reizēm tur redzēts Lāčplēsis guļam. Lāčplēša gulta! Un Lāčplēša sega!

Lāčplēša gulta būtu palikusi uzplūdinātās Daugavas dzelmē, ja Jānis Greste neierosinātu izglābt un saglabāt. Ķeguma būves veterāns Aleksandrs Grants stāstīja, ka 80 tonnu smago akmeni kuģītis *Pērkons* ar trosēm aizvilcis līdz Ķegumam. Tur ūdenslīdzīgi Pāvuli, tēvs un dēls, tam zem ūdens pievienojuši slēpes. Ar divu traktoru palīdzību akmens izvilks krastā. Stiprās troses pārtrūkušas. Tā abi akmeņi uz ilgiem gadiem palika Daugavas krastā pie Ķeguma.

E. Kauliņš atbalstīja domu atvest *Lāčplēša gultu* atpakaļ uz Lielvārdi. Kolhozs *Lāčplēsis* deva līdzekļus, 1976. gada 11. augustā Latvenergo brigāde Oskara Rimova vadībā un kolhoza *Lāčplēsis* vīri (darbu vadītājs V. Sietiņš) apmēram pēc desmit dienu ilgiem sagatavošanas darbiem *Lāčplēša gultu* novietoja uz treilera. Akmens izkustināšanas un pārvietošanas darbus sekmēja Latvenergo vadošie darbinieki Zigrīds Bērziņš un Oļģerts Ķikuts.

Lāčplēša akmens Daugavā pie Lielvārdes

"Lāčplēša gulta" ceļā uz Lielvārdi, 11.08.1976.

"Lāčplēša gulta" un "sega" pie A. Pumpura muzeja

Milzu akmeņi daudzu cilvēku un mašīnu pavadībā atgriezās Lielvārdē. Te tos sagaidīja *Lāčplēša* pūtēju orķestris, Dzidra Slipiņa ar rudzu maizi, A. Pumpura muzeja darbinieki, draugi un dzejnieka Andreja Pumpura radi. Arhitekti Ā. Ūdris un G. Priede jau iepriekš bija izvēlējušies piemērotāko vietu, kur iebetoneja pamatu, lai akmeņi negrimtu zemē.

Tā nu Lāčplēsis atkal var gulēt "*tuvu klāt pie Lielvārdes*". Par ceļojumu uz Ķegumu liecina tikai akmens sēnā iestiprinātie dzelzs stieņi.

Bet nostāsti kļīst: *Lāčplēša gulta* sevī glabājot varoņa spēku, drosmi, labestību, godaprātu, milestību.

Vēlēšanās piepildās?

Kurš gan nevēlas veselību, spēku vai gudrību, vai... Tāpēc bieži redzam cilvēkus, kas piespieduši pieri vai pielikuši rokas pie lielā akmens.

Reiz muzejā ienāk ģimene un iepazīstina mūs ar Lāčplēša dēliņu. Kā, lūdzu? Jā, jā. Viņu ģimenē bijusi tikai 16 gadus veca meita, bet vairāk bērnu kā nav, tā nav. Padzirdējuši par *Lāčplēša gultu*, tās spēku. Atbraukuši pie tās. Un tiešām — puikiņš klāt! Mazais Jurgis klausās un smaida.

Dzidra Bļodone, 1997

Dienvidos no Lielvārdes salas bija *Akmeņu sēklis* — ap pusmetru augsta saliņa, ne vairāk kā 10 m plata, visa aplāta ar oļiem. Pavasarī tur kaijas dēja olas — pelēkbrūnas, ar maziem plankumiņiem. Tālāk bija vēl viena sala, ar skopu zāli apaugusi. Palu laikā tā bija zem ūdens.

Vitolda Kalniņa atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Tagadējie lielvārdieši atceras, ka pēc Otrā pasaules kara pāri Daugavai kursēja motorlaiva. Tās piestātne bija tagadējās Ausekļa ielas galā. Taču vēl agrāk, divdesmitajos un trīsdesmitajos gados, bija ierīkota pārceltuve.

Lielvārdes pārceltuve

Lai nokļūtu pāri Daugavai Kurzemes pusē, lielvārdieši varēja izmantot pārceltuvi. Tā atradās Austrīņu ceļa galā. Uzbūve vienkārša: divas laivas — pārklātas ar dēļu grīdu, apkārt reliņi. Daugavai pāri pārstiepta trose. Uz pārceltuves varēja novietoties četri pajūgi. Trīsdesmitajos gados par pārcelājiem strādāja Vecvagars un Bruntāls. Atceros, ka pārceltuve darbojās arī pēc Ķeguma spēkstacijas uzcelšanas. Pati braucu Daugavai pāri arī vācu laikā.

Olgas Liepiņas stāstījums 1997. gadā

Iepretim Rembates muižai atradās apmēram 16 ha lielā Rembates sala.

Rembates sala

Divdesmitajos un trīsdesmitajos gados uz saliņas saimniekoja vecpūsis Kārlis Štrāls un viņa neprecētā māsa Lina. Viņiem piederēja divi zirgi, vairākas govīs un pašiem sava kuļmašina. Vienā vietā uz Birzgaļes pusi bija sēklis. Ja ko vajadzēja, ar zirgu varēja pārbraukt. Bieži pavasaros saliņa applūda. Tad Štrāli saveda lopus uz kūtsaugšas, citreiz cēlās uz Kurzemes krastu.

Pirms Ķeguma ezera izveidošanas mūra ēkas saspriecināja.

Olgas Liepiņas stāstījums 1997. gadā

Rembates sala

Daugavas krasts iepretī Rembates parkam

Iepretī Rembates salas augšgalam pie Vidzemes krasta bija kāda puspūrvietu liela saliņa, pieaugusi retiem kārkliem un visapkārt apņemta ar meldru biezokni. Ap 100 m platajā joslā, kas salu šķīra no krasta, Daugavai nebija dolomīta dibena. Straume tur bija izrāvusi bedri un izveidojusi ap 6 m dziļu atvaru. Jaunieši ierīkoja tramplīnu niršanai. Tā bija vienīgā labā peldēšanās vieta visā piekrastē.

Pie Kurzemes krasta bija kādu pushektāru lielais Cūku sēklis. Nezinu, kādēļ to tā sauca. Patiesībā tā bija smilšaina, kārkliem pieaugusi saliņa. No Kurzemes krasta to šķīra tikai kādus 10 m plata, akmeņaina straume.

Vitolda Kalniņa atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Pēc ūdenskrātuves ierīkošanas Lielvārdes un Rembates salām pāri skalojās Daugava, bet pie Kaibalas izveidojās jaunas nelielu salu grupas, kurās labprāt ligzdo pīles un gulbji. Daugavas platums pie Lielvārdes sasniedz pat 1120 m, dziļums dažāds — no 8 līdz 16 m.

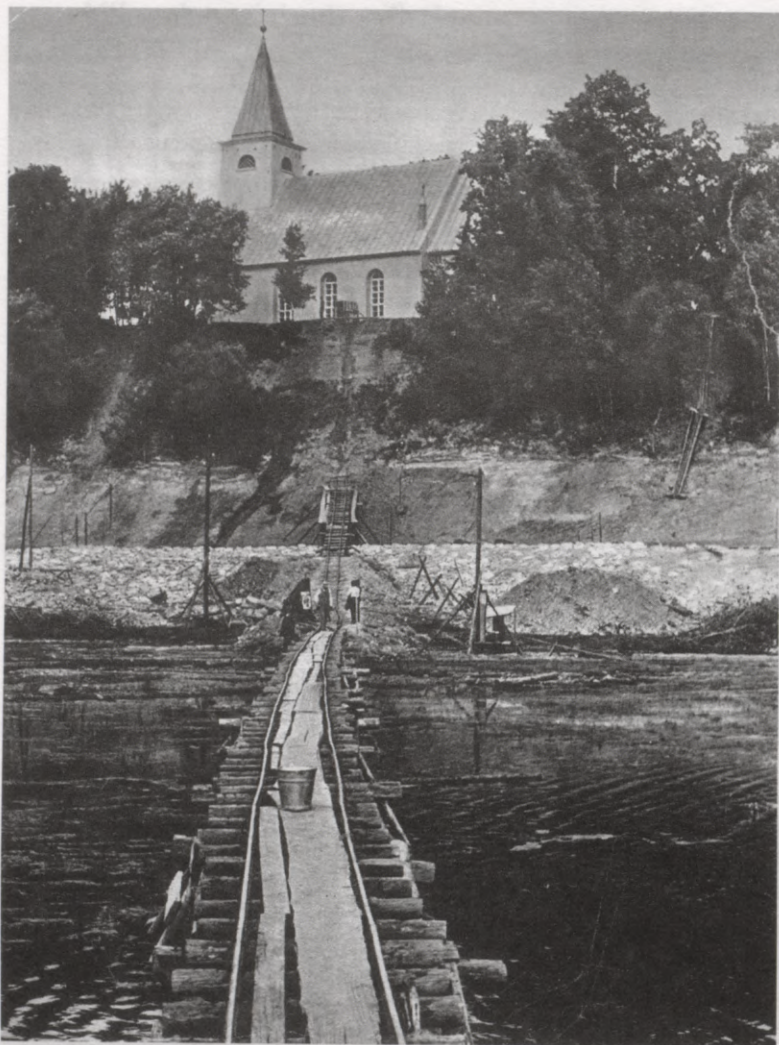

No Rumbiņas ietekas līdz dārzniecībai Daugavas krasts trīsdesmitajos gados tika nostiprināts ar blīvu, lielu akmeņu krāvumu. Senču pilskalnu Rumbiņas kreisajā krastā neaizsargāja, un tagad no tā palikusi tikai šaura josla.

Valda Ozola atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Krastu atsegumi pie Rumbiņas ietekas Daugavā

*Daugavas krasta nostiprināšana
pie Lielvārdes trīsdesmitajos gados*

Pēc Ķeguma spēkstacijas izbūves Lielvārdei plūdu briesmas parasti mazinājās, taču 1956. gads bija izņēmuma gads, kad upes līmenis cēlās par vairāk nekā 4 metriem.

Ir 1956. gada aprīlis. Daugava sāk brakšķēt — tuvojas ledus iešana. Silts laiks iestājies arī Daugavas augštecē, un ledus sakustējies visā upes garumā. Un tad jau dzirdam — ledus iet! Šoseja pie Jumpravas pārplūdusi. Nākamajā dienā ledus sastrēdzis pie Lielvārdes salas. Nu pārplūst šoseja Zveņģupītes līcī aiz kapsētas. Palu spēks stumj ledus gabalus uz krastu, līdz pat baznīcai!

Beidzot ledus ķīlis izlauzis ceļu un tuvojas Lielvārdes centram. Ledus iet! Šī ziņa pārskan skolā visās klasēs. Uz upmalu! Gar krastu staigā lieli un mazi, veci un jauni. Arī mēs, Upes ielas kaimiņi, esam krastmalā. Pēkšņi vairs neredzam ledus virzību uz priekšu. Vai tiešām zemūdens ledus kalni uzsēdušies uz Rembates salas? Te mūsu priekšā sāk locīties upmalas kārkli, un ledus gabali nāk krastā. Nākošais stumjas virsū pirmajam, un tā, cits gar citu bērzēdamies, tie kraujas un kraujas. Es satveru simtgadīgo Duku māti un mudinu: "Bēgsim!" Viņa — svētā mierā: "Jā, meitiņ, jā!" — un lēnām griežas, uz sava spieķīša balstīdamās. Velku viņu augšā krastā un atskatos — mums

seko ūdens. Līdz tumsai tas pacēlies par trim metriem.

Nakts paiet baismi — no Daugavas nāk dunošs troksnis. No rīta redzam samalto Daugavu. Pie Ķeguma spridzina, un pamazām plašais ledus lauks aizpeld jūras virzienā.

Dzidra Bļodone, 1997

Kaibala (lībiskas cilmes vārds) ir lielākā Daugavas pieteka Lielvārdes teritorijā. Tās garums — 16 km. Kaibalas krasti ap romantisko dzirnavu ezeriņu bijuši mīļākās Ausekļa pastaigas vietas. Kaibalas skolotāji un skolēni izveidoja mācību taku gar upīti, lai vērotu dabas daudzveidību un iežu atsegumu — *Kaibalas klinti*.

Kaibalas lielākā kreisā krasta pieteka ir 9 km garā **Gribuļupīte** (Gribulīte). Tās krasti ir zemi, šur tur šauras palieņu pļavas. Gan Kaibalas, gan Gribuļupītes krastos sev mājokļus iekārtojuši bebri. No labās puses Kaibalā ieplūst Kraukļupīte. Pēc regulēšanas to tagad sauc par *Kraukļu grāvi*. Kraukļupītē kādreiz ietecējusi maza tērcīte Kleibina. Pie *Jaunzemjiem* vēl ir saglabājusies Kleibinas grava.

Kaibalā jau izsenis dzīvojušas foreles un nārstojuši laši. Alvis Skudra atceras: ap 1937. gadu vietējo zvejnieku grupa leļpus Miķelsona dzirnavām no pagarām kārtīm taisītos murdos ķēruši lašu mātes un veduši uz Tomes zivju audzētavu ikru ieguvei. No zivju audzētavas četrās lielās kannās atpakaļ vesti foreļu mazuļi un salaisti Kaibaliņā.

Rumbiņa (Rumbene, Rumbas upe; rumba — ūdenskritums) ietek Daugavā, atdalot seno mītni Dievukalnā no Lielvārdes pilskalna. Tās garums — 6 km.

Rumbiņas ūdenskritums

Rumbiņas krastu atsegumi

Upītes sākums ir stipri pārveidots. Iespējams, ka tā izveidojusies, satekot diviem strautiem, tagad — diviem grāvjiem. Visinteresantākais posms ir lejtecē: 1,2 m augsts ūdenskritums, devona perioda smilšakmens, pie ietekas Daugavā dolomīta atsegumi. Baronu laikos uz Rumbiņas upes bija aizsprosts — dzirnavu dambis — un izveidota ūdenskrātuve, lai grieztu brūža dzirnavu ratu. Pirmā pasaules kara laikā dambis saspridzināts.

1939. gadā Ķeguma ūdenskrātuve izmainīja Rumbiņas krietumu Daugavā. 1988. gadā agrofirma *Lāčplēsis* uzsāka brīvdabas estrādes celtniecību (arhitekta Valentīna Bļodone), uzbūvēja upītei jaunu aizsprostu, straumi ievadīja dzelzsbetona pazemes vadā (80 m) un vaļējā pārplūdes grāvī. Kopsaimniecībai privatizējoties, viss palika pusceļā. Rumbiņas ieteka Daugavā tagad ir plaša. Krastos aug ozoli, liepas. Pavasarī zied Latvijas Sarkanajā grāmatā iekļautās meža tulpes un martagonlilijas.

Rumbiņas pārplūdes grāvis

Graužupīte (5 km) savā lejtecē iezīmē Lielvārdes un Rembates pagasta robežu. Tā iztek no Rembates pagasta Dangu purva.

Upe sākumā un vidusdaļā ir regulēta. Tikai lejas galā Graužupīte saglabājusi savu dabīgumu — ir likumaina, krasti apauguši kokiem. Gultnē atsevišķi laukakmeņi un akmeņu krāvumi, kas veido nelielas krāces.

Arī Graužupītes krastos bebri ierīkojuši savas apmetnes.

Zveņģupītes ieteku Daugavā lielvārdieši dēvē par Kapu līci, jo tā atrodas pie Lielvārdes (Lāčplēša) kapiem un lejtecē plaši applūdināta. Senajās kartēs tā saukta: *Sirne upp*, *Schwenge upp*, *Sirrege upp*. Iespējams, ka nosaukums radies no sena latviešu vārda zveņģe (zveņģele — aizjūga sastāvdaļa) vai zveņģis — 1) vircas bedre, atkritumu bedre, ūdens pelķe; 2) jauns, neveikls, spēcīgs vīrietis (Milenbaha un Endzelina vārdnīca, III, 770, 771)

Zveņģupīte ir bagāta ar ūdensaugiem, zivīm, bebbriem. Tajā ietek, kā tagad saka, Kalnciemu grāvis.

Rēvelīte ir maza Daugavas pieteka. Iespējams, ka tās nosaukums cēlies no vārda *rēvelēt* — skaļi un ilgi kliegt vai smieties (EM, II, 370). Rēvelītē ietek Spilve, taču daži apgalvo, ka tieši Spilve ir Rēvelīte.

Slabatiņa (Slobodas upīte) ir Lielvārdes un Jumpravas pagasta robežupīte. Nosaukums ir slāvu izcelsmes un droši vien radies no vārda *sloboda*.

Vēl ir daudz mazu upīšu, kas ir pārveidotas par grāvjiem vai arī izsikušas: **Uiču grāvis**, **Temuļupīte**, **Nabadze**, **Gaujiņa** u.c.

Lielvārdes (kādreizējās Rembates) centrā ir bijušas četras upītes ar kopēju ieteku Daugavā. Vai starp tām ir arī Ringa, no kuras varētu būt cēlies nosaukums *Ringmundshof*? Lielvārdē vairums iedzīvotāju runā par bezvārda strautiņiem, taču min arī nosaukumus: Gaujiņa, Remte, Ķīļupe.

Kaibalas un Rumbiņas krastos atrodas avoti. Jau desmitajā paudzē saglabāts avots Kalnaušu sētā.

Ringas (Remtes?) upītes ieteka Daugavā
20. gs. trīsdesmito gadu sākumā

Augājs un parki

33 %, t.i., 1711,7 ha, no Lielvārdes lauku teritorijas aizņem jauktu koku meži un bērzu birzītes. Arī pilsētā ir palieli koku puduri Meža un A. Pumpura ielas apkaimē.

20. gs. sākumā A. Pumpura iela saukta par Meža ceļu, jo tas vedis uz plašajām Rembates muižas gāršām un ozolu birzi. Septiņdesmitajos gados netālu no Uzvaras ielas koku audzē bija ierīkota Putnu novērošanas stacija.

Bērzu birzītes pilsētā atrodamas — Birzes ielas galā, Bērzu un Gaismas ielas krustojumā, pie Lielvārdes vidusskolas, pie Grauzupītes. Pie mājām daudzveidīgi dekoratīvo koku un krūmu stādījumi. Lielvārde bija slavēta ar sīpolpuķu audzētājiem. Pieprasī-

jums pēc pašmāju tulpēm un gladiolām samazinājies, jo ievēd lētākus ziedus no Rietumeiropas. Un tomēr dārzkopji turpina sevi un citus priecēt ar ziedu daudzkrāsainību mazdārziņos.

Visos gadalaikos krāšņi un sakopti ir dārznieka Alfrēda Dizenbaha iecerētie un Antoņinas Kanceres izveidotie un aprūpētie stādījumi bērnu dārzā *Pūt, vējiņi!* teritorijā.

Kaibalas pamatskola A. Ozoliņas vadībā gādā par plašo abeļdārzu, dzīvžogiem un puķu dobēm, it sevišķi par bijušā skolotāja V. Pūpola dāvinātajiem 100 rožu stādiem, kopj Dzejas ozolus un skulptūru dārzu. Savu laiku un spēkus neželodams, vides sakopšanā strādā fizikultūras skolotājs Ē. Stāmurs.

Lielvārdes vidusskola savu apkārtni izveidojusi pēc daiļdārznieka Alfrēda Kapakļa projekta. Stādīšanas darbus vadīja Ruta Frīdenberga, un tiem ir ne tikai estētisks, bet arī izglītojošs raksturs. Trīsdesmit gadu laikā ap skolu ir izveidojies dendroloģiskais parks, kas brīvi pieejams apskatei. Bioloģijas skolotāja Regīna Gribuste zina katra koka un krūma vēsturi. Ir iespējams aplūkot 10 skujkoku, 17 lapu koku un vairāk nekā 20 dekoratīvo krūmu sugu. Ar direktora Staņislava Gribusta gādību sešdesmito gadu beigās 0,8 ha platībā iestādīts augļudārzs, kas pavasarī priecē acis, bet rudenī aicina ābolos.

Ornitologs Kārlis Grigulis ar skolēniem Putnu novērošanas stacijā, 1971

Vidusskolas apstādījumi. Valrieksts, pa labi duglāzija, priekšplānā kadiķis, atvests no Sāremas salas

Upuru aleja, 1998

sākumā (pie Parka ielas) ir lauce ar ozolu vidū. Tā ZA stūrī uzbērts uzkalniņš un bijusi balto apšu grupa. Tās audzētas pēc Georga Kufalda paņēmiena — jaunus kociņus iestāda tuvu

Rembates parka lapenē (tagad kafējnīcas "Daugaviņa" vieta) sēdēja muzikanti. Kreisajā pusē (attēlā pilnībā nav ietverts) bijis deju laukums

Īpatnējie koku saaugumi Rembates parkā

Upuru aleja — tā sauc audzi pie *Gatvju* mājām aiz *Lāčplēša* stadiona. Tur 1942. gadā iestādīja 42 liepiņas pirmajā padomju varas gadā moku ceļos aizvesto lielvārdiešu piemiņai. Gandrīz piecdesmit gadus par to nedrīkstēja ne runāt, ne zināt. Pirmoreiz uz Upuru aleju ar Latvijas sarkanbaltsarkano karogu aizgāja dzīvi palikušie represētie 1989. gada 14. jūnijā. Šajā datumā 1991. gadā tur atklāta P. Mellā veidotā piemiņas zīme.

Rembates parks 13 ha platībā stiepjas no dzelzceļa stacijas *Lielvārde* pāri Rīgas—Daugavpils šosejai līdz Daugavas krastam. To sāka veidot ap 1858. gadu kā ainavu parku pie Rembates muižas. Celiņi vijīgi liecās ap lielajām koku grupām, laucēm (laukumiem), it kā nejauši atklājot lapotnes krāsu toņu kontrastus vai pakāpeniskas pārejas. No tā laika daudz kas izmainījies, un tomēr vēl var saskatīt, ka parka citu citam, un vēlāk, saaugot stumbra lejasdaļā, tie rada liela, masīva koka iespaidu.

Tuvāk Daugavai bijusi blīva koku audze ar mazām, savstarpēji saistītām laucītēm. Pēc muižas zemju atsavināšanas divdesmitajos gados vienā no tām rīkotas zaļumballes.

No vienas lauces skatam paveras muižas dīķis. Tas apņēma sauszemi, veidojot savdabīgu saliņu, uz kuru vedis loka tiltiņš. Pēc nostāstiem dīķi peldējuši gulbji un freileņu vizināšanai stāvējusi laiviņa. Ūdens regulāri mainīts. Mūsdienās uz salu ierīkots celiņš.

Muižas dīķis ar salu (tagadējā "Spīdālas saliņa"), 1968

❖

No upītes gar muižas palīgēku (tagadējā kultūras nama vietu) veda ar flizēm izklāts grāvis. Pa speciāli veidotiem kāpieniem ūdeni varēja ievadīt saliņas diķī. Kad baroniem sabrauca viesi, slūžas uz upītes aizvēra un ūdens tecēja pa grāvi, pie diķa veidojot mākslīgu ūdenskritumu.

Otrs mākslīgais ūdenskritums bija parka malā (tagad pie kafējnīcas *Daugaviņa*). Gan pie Spīdālas saliņas, gan pie Daugavas liča vēl šodien redzami izmūrētie ūdenskrituma kāpieni.

No **Kārļa Preisa** atmiņām (A. Pumpura muzeja materiāli)

1968. gadā *saliņu* pārbūvēja, ierīkoja sēdvietas skatītājiem. Atzīmējot A. Pumpura eposa *Lāčplēsis* 80 gadu jubileju, ar Lielvārdes izpildkomitejas lēmumu saliņai tika piešķirts Spīdālas vārds. Spīdālas saliņā notiek koncerti, teātra izrādes, dejas.

Arī baronu Rautenfeldu mērnīka mācekļis Andrejs Pumpurs piedalījās zemju pārmērīšanā un parka iekārtošanā. Ejot pa Pils ielu uz staciju, var redzēt liepu aleju. Iespējams, ka to ir palīdzējis veidot vēlākais dzejnieks. Turpinājumā ir stādītas liepas gar agrāko Lielvārdes—Glāžšķūņa ceļu, tagadējo Rembates ielu, ko dēvē par Andreja Pumpura aleju. Tās labajā pusē liepas nocirstas. Arī pats parks ir cietis no vētrām. Daudzi koki izzāģēti.

Spīdālas saliņas atklāšana, 1968

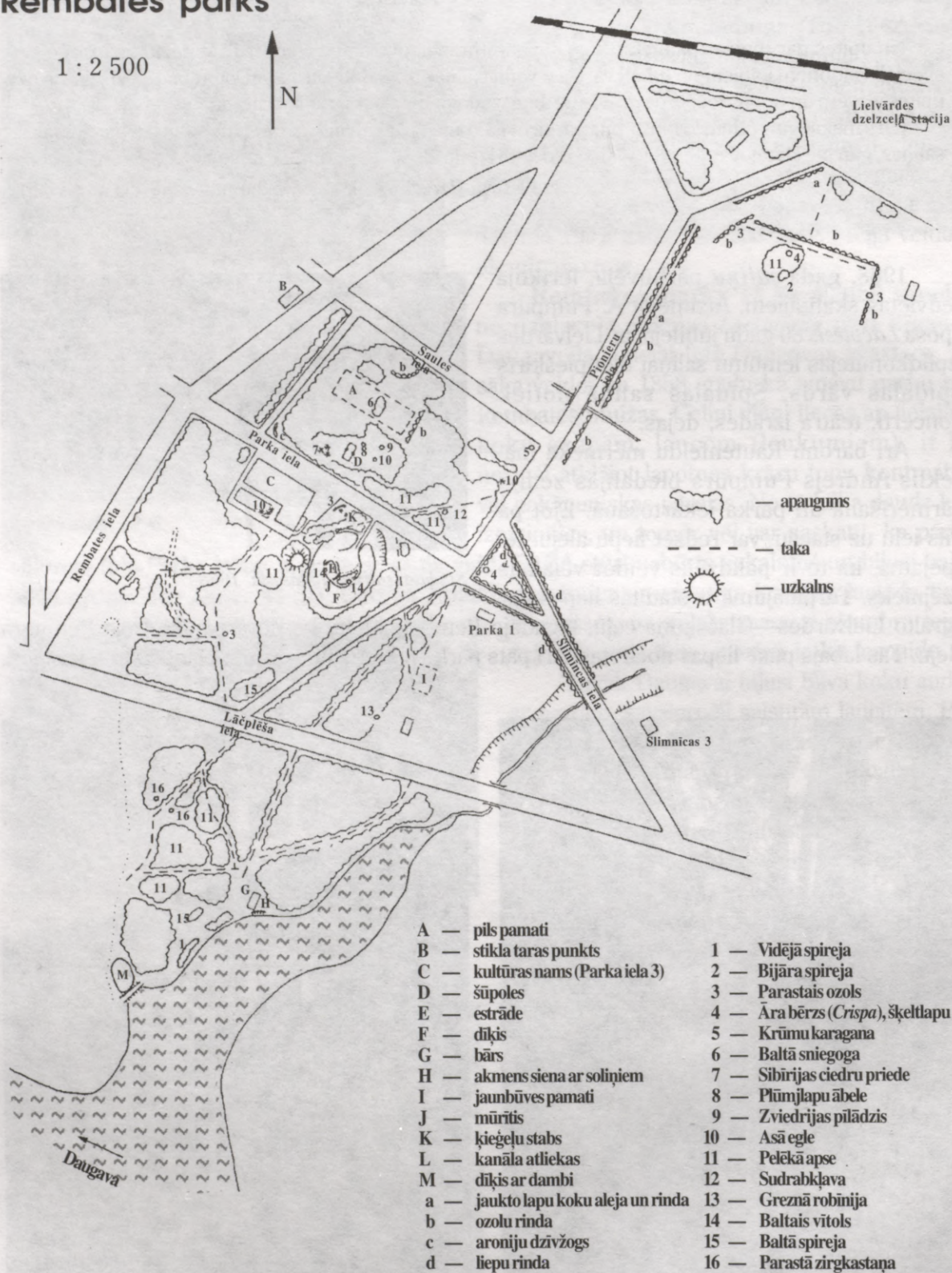
Liepu aleja Rembates parkā

Daugavas krastā pie Rembates parka, 1932

Rembates parks

1 : 2 500

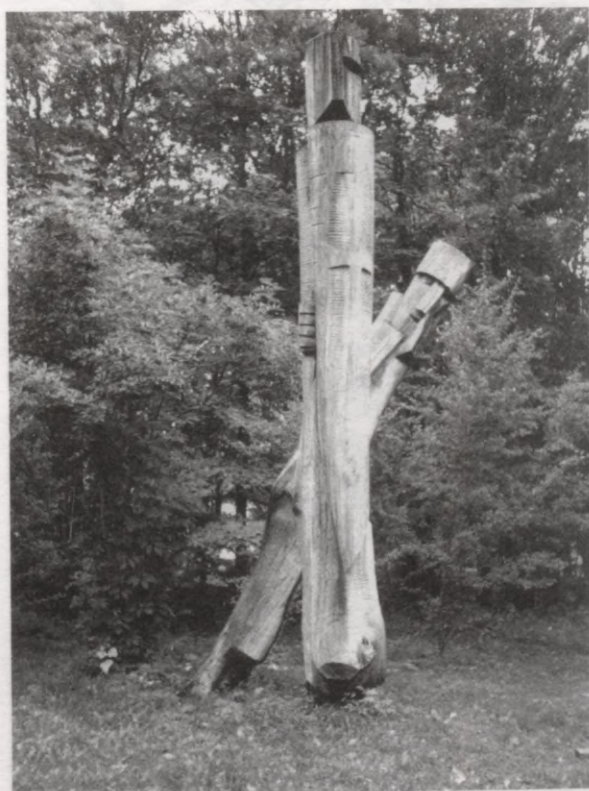
(Izmantota ZA Botāniskā dārza vec. zin. līdzstr. R. Cinovska, zin. līdzstr. M. Brices, vec. zin. līdzstr. Dz. Knapes un biologa A. Bērziņa 26. 07. 1992. izveidotā shēma.)

Lielvārdes parks (valsts nozīmes dabas aizsardzības objekts) ir bijušais Lielvārdes muižas parks, kas atrodas lauku teritorijā pie bruņinieku pils drupām un A. Pumpura muzeja. Tā reljefs ir līdzens, ar diviem nocietinājuma grāvjiem. Vieta izcili ainaviska. Parks pārveidots barona Vulfa valdīšanas laikā un pēc abiem pasaules kariem. Mazāk skarta parka centrālā daļa. Arī ap pilsdrupām vēl saglabājušies regulāru stādījumu fragmenti. To vidū ir uzkalniņš — lapenes vieta. No Pirmajā pasaules karā nopostītās barona pils uz ziemeļiem ir plašs, garens laukums, kur iekārtots skulptūru dārzs. Skulptūras veidoja studijas *Doma* tēlnieki Jāņa Karlova vadībā, gatavojoties A. Pumpura eposa *Lāčplēsis* simtgadei.

Lielvārdes parks atrodas A. Pumpura muzeja aprūpē. Tajā notiek koncerti, teātru uzvedumi, un tas ir pieejams ekskursantiem.

P. Meļļa skulptūra "Spīdala"

P. Meļļa skulptūras "Tumšais bruņinieks" un "Kangars"

V. Ansava skulptūra "Lāčplēsis" un P. Meļļa — "Laimdota"

Viļa Ansava skulptūra "Lielvārds"

Viļa Ansava skulptūra "Koknesis"

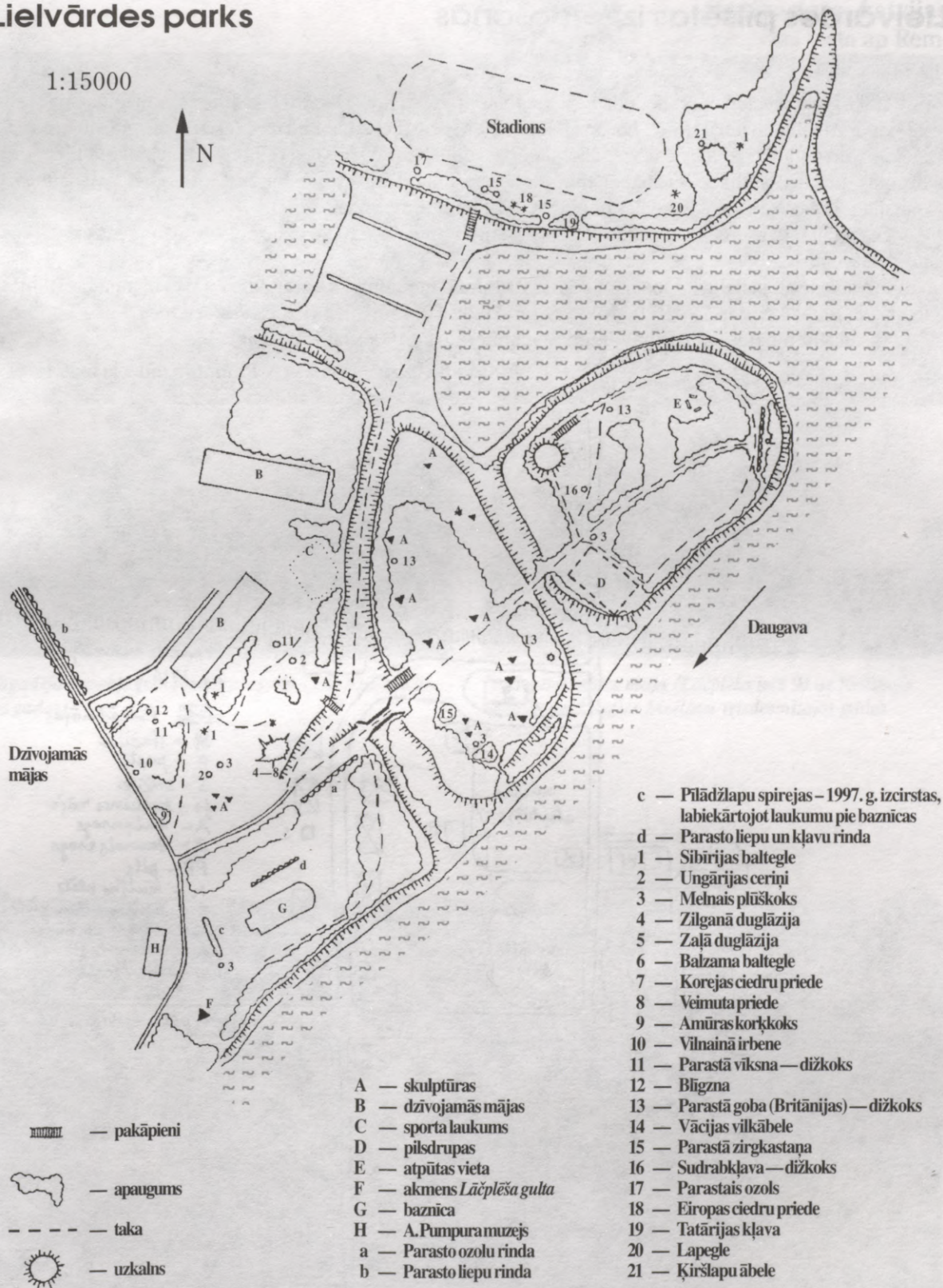
Skulptūru dārza atklāšana 1988. gada 22. septembrī. Priekšplānā no kreisās: Pēteris Mellis, Dzidra Bļodone, Viļis Ansavs

Pēteris Mellis skulptūra "Staburadze"

Lielvārdes parks

1:15000

- c — Pilādžlapu spirejas — 1997. g. izcirstas, labiekārtojot laukumu pie baznīcas
- d — Parasto liepu un kļavu rinda
- 1 — Sibīrijas baltegle
- 2 — Ungārijas ceriņi
- 3 — Melnais plūškoks
- 4 — Zilganā duglāzija
- 5 — Zaļā duglāzija
- 6 — Balzama baltegle
- 7 — Korejas ciedru priede
- 8 — Vēimuta priede
- 9 — Amūras korķkoks
- 10 — Vīlnainā irbene
- 11 — Parastā vīksna — dižkoks
- 12 — Blīgzna
- 13 — Parastā goba (Britānijas) — dižkoks
- 14 — Vācijas vilkābele
- 15 — Parastā zirgkastaņa
- 16 — Sudrabkļava — dižkoks
- 17 — Parastais ozols
- 18 — Eiropas ciedru priede
- 19 — Tatārijas kļava
- 20 — Lapegle
- 21 — Ķiršlapu ābele

- pakāpieni
- apaugums
- taka
- uzkalns

- A — skulptūras
- B — dzīvojamās mājas
- C — sporta laukums
- D — pilsdrupas
- E — atpūtas vieta
- F — akmens *Lāčplēša gulta*
- G — baznīca
- H — A. Pumpura muzejs
- a — Parasto ozolu rinda
- b — Parasto liepu rinda

(Izmantota ZA Botāniskā dārza vec. zin. līdzstrādnieka R. Cinovska, zin. līdzstr. M. Brices, vec. zin. līdzstr. Dz. Knapes un biologa A. Bērziņa 23. 07. 1992. izveidotā shēma.)

Lielvārdes pilsētas izveidošanās

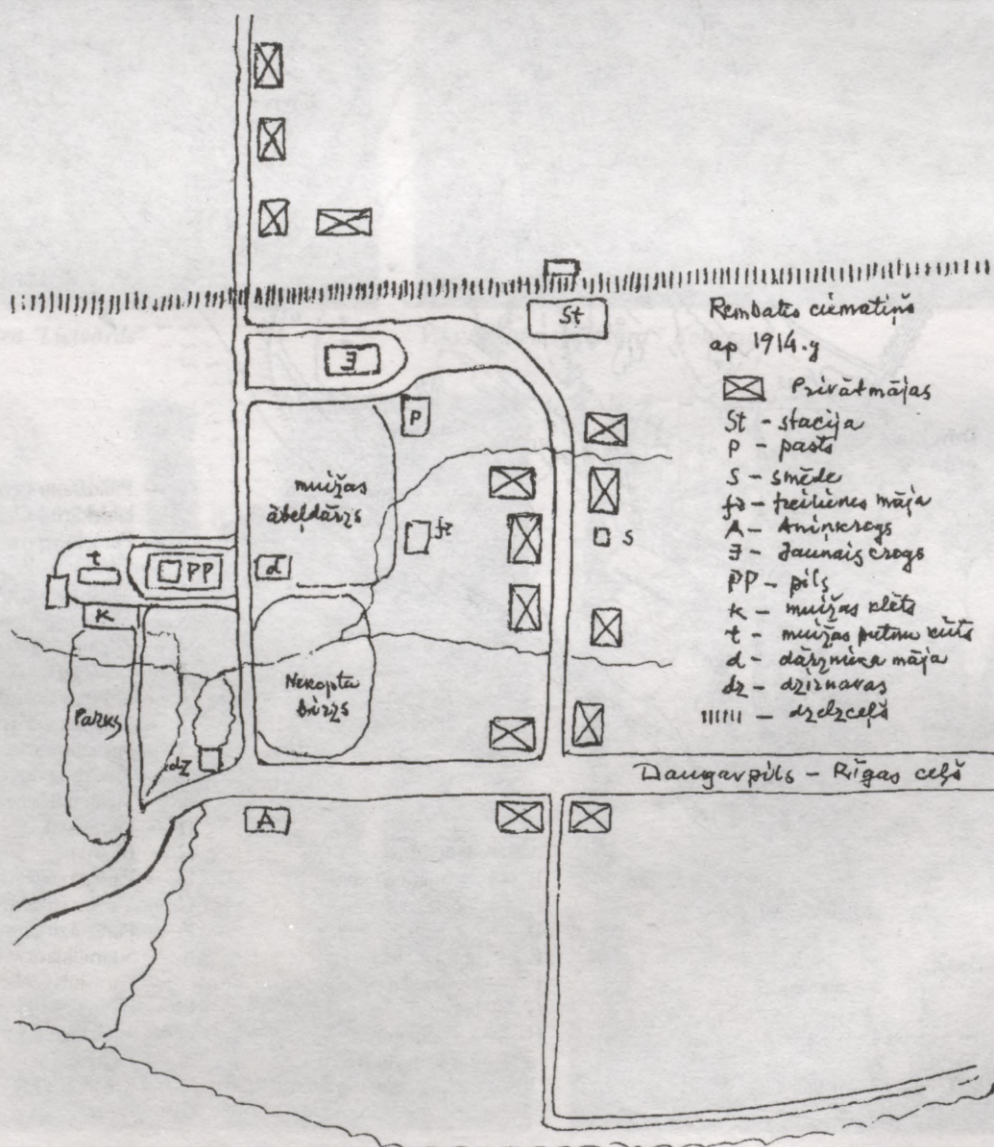
1905. gadā revolucionāri nodedzināja Rembates pili. Vai nu lai iegūtu līdzekļus pils atjaunošanai, vai lai vispār palielinātu ienākumus, barons Rautenfelds gar to ceļu, kas ved uz dzelzceļa staciju, no muižas laukiem un ganībām atdalīja pūrvietai lielus zemes gabalus, ko piedāvāja iznomāšanai amatniekiem un tirgotājiem savu saimniecību un uzņēmumu iekārtošanai. Tādus iznomājumus toreiz sauca par *obroka* gabaliem (kāds cara laika Krievijas nomas veids, kas citur nav pazīstams).

Gribētāji radās, un tika uzceltas pavisam 14 privātmājas — 10 no dzelzceļa uz Daugavas pusi, 4 — aiz dzelzceļa.

Pie stacijas bija izdevīgi iekārtot centru, kur lauciniekiem, kas kaut ko ved uz vilciena pietātni, iepirkties, apkalt zirgus, iegriezties pie amatniekiem. Tur muižnieks uzcēla *Jauno krogu*.

Tas bija Rembates ciematiņa sākums — apmēram ap 1906. vai 1907. gadu.

Vitolda Kalniņa atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Vitolda Kalniņa pēc atmiņas zīmētā shēma — būves ap dzelzceļa staciju pirms Pirmā pasaules kara

Pirmā Rembates viesnīca un krogs, kas darbojās līdz 1914. gadam

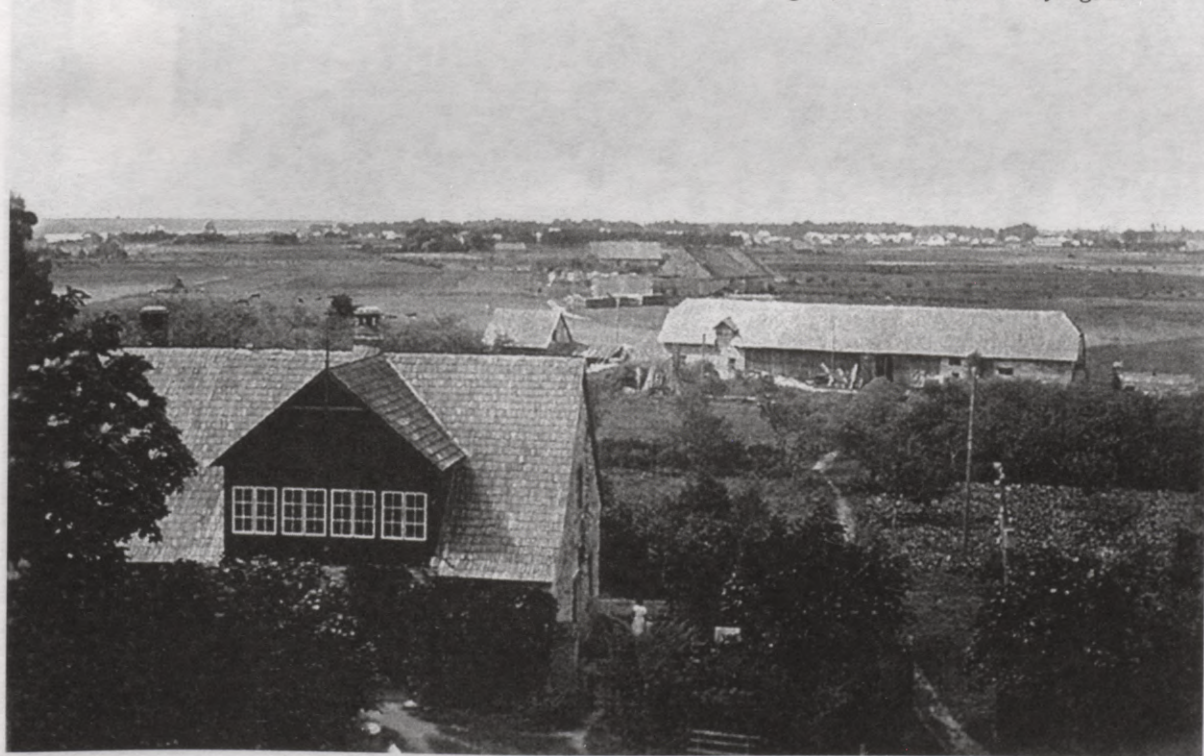
Neatkarīgās Latvijas laikā apdzīvotā vieta ap Rembates staciju strauji auga un veidojās. Atgriezušies no bēgļu gaitām, obroka rentnieki atjaunoja nopostītās mājas. Būvējās jauniegūto zemju īpašnieki. Daudz apbūves gabalu iegādājās dzelzceļnieki. Dažkārt ģimenes locekļi apvienojās un uzcēla tikai vienu māju.

Tagadējā Ausekļa iela pie dzelzceļa stacijas trīsdesmitajos gados.

L. Ziepītes mātes māja (Lāčplēša ielā 9) ar Krūshofa veikalu un Paegles frizētavu trīsdesmitajos gados

Lielvārde no baznīcas torņa 1932. gadā. Priekšplānā "Kraujas", tālāk "Druvāru" saimniecības ēka

Jaunais krogs, viesnīca un veikals 1936. gadā (tagad Pils ielā 2)

Uz Rembates barona Heinriha fon Rautenfelda 20. gadsimta sākumā celtā kroga un viesnīcas pamatiem pie dzelzceļa stacijas Jānis Kreilis uzcēla *Jauno krogu* — pirmās šķiras traktieri ar paju sabiedrības *Gauja* koloniālpreču tirgotavu.

Uzņēmīgākie lielvārdieši atvēra citus veikalus, būvēja jaunas ēkas, taču brīvu zemju vēl bija daudz.

Veikala iekšskats trīsdesmitajos gados

Krastiņu māja, 1926. Tagad Slimnīcas ielā 33

Rīgas —Daugavpils ceļš pie Lielvārdes, 1930

Rīgas —Daugavpils šoseja trīsdesmito gadu sākumā

Daugavpils—Rīgas šoseja 1997. gadā

Vecais tirgus laukums

Trīsdesmitajos gados tirgus notika reizi nedēļā. Tas aizņēma laukumu, kur tagad ābeļdārzs, universālveikals un kritušo piemiņas vieta. Tagadējās Ausekļa ielas pusē bija garš galds, kur tirgoja tie, kam nebija ratu. Pārdeva biezpienu, krējumu, gaļu, graudus, sivēnus, aitas, mājputņus. Bieži sabrauca ap 30 pajūgu. Lielvārdieši apkārtnes saimniekus pazina pēc viņu zirgiem.

A. Pilickas stāstījums, 1998

Lielvārdes tirgus 20. gadsimta trīsdesmitajos gados

Lielvārde auga un veidojās arī sakarā ar Ķeguma HES būvi.

Pēc Otrā pasaules kara, ar Augstākās padomes Prezidija 1949. gada 16. jūnija dekrētu Lielvārdei piešķīra strādnieku ciemata statusu.

1958. gadā Latvijas Valsts Lauku celtniecības projektēšanas institūts izstrādāja Lielvārdes strādnieku ciemata (503,6 ha) plānojuma un apbūves projektu. Tas ietvēra galvenos attīstības virzienus — celtniecību, transportu, ūdensapgādi.

Līdz 1958. gadam Lielvārdē jau bija izveidojies 32,47 km garš ielu tīkls. Rīgas—Daugavpils ceļš saucās Rīgas iela. Tai bija asfalta segums un apstādījumi gar abām ielas

BUB depo Lāčplēša ielā 15, 1958

Maizes ceptuve 1958. gadā

tuvumā Rembates pagasta teritorijā sāka veidot Padomju armijas lidlauku. Līdz ar to Lielvārdes pilsētciemata ziemeļu daļā Avotu ielā uzcēla karavīru pilsētiņu — dzīvojamo rajonu ar veikaliem, skolu, viesnīcu — un attīrīšanas iekārtas.

pusēm. 4. kategorijas ceļam Lielvārde—Sigulda (toreizējai Lielvārdes ielai) bija akmens šķembu segums, tāpat kā Komjaunatnes (tagad Ausekļa) ielai. Bija ieplānots neliels skvērs Rīgas un Skolas ielas krustojumā jaunceļama ciema padomes ēka (tagadējais skvērs preti universālveikalam). Šī vieta līdz pat mūsdienām nav pilnīgi sakārtota un nav atrisināta tās funkcija.

Ūdens apgādes avoti tai laikā bija grodu akas ar sūkņiem vai bez tiem. Projekts paredzēja artēziskās akas, sūkņu mājas un centralizēta ūdensvada izbūvi, kas līdz pat mūsu dienām nav pilnībā realizēts. Latvijas brīvvalsts laikā daudzas mājas saņēma elektrību no Juglas HES. Pēc Ķeguma HES uzcelšanas Lielvārdes ciemats jau bija pilnībā elektrificēts.

Septiņdesmitie un astoņdesmitie gadi Lielvārdē raksturīgi ar intensīvu būvniecību — uzcēla bērnudārzu, polikliniku un aptieku, sakaru nodaļu, Raiņa un Spīdolas ielas dzīvojamos namus. No *Lāčplēša* ciemata cauri pilsētciematom uz attīrīšanas ierīcēm ziemeļrietumu daļā izbūvēja kanalizācijas kolektoru. Septiņdesmito gadu vidū Lielvārdes

Līdz ar lidlauka celtniecību Lielvārdē radās daudz problēmu. Darbus veica celtniecības bataljona karavīri, pārsvarā no Vidusāzijas. Viņi aktīvi apmeklēja sarīkojumus, un izraisījās konflikti ar vietējiem jauniešiem. Vardarbība pret sievietēm un zagšana nebija retums. Vides piesārņošana ar naftas produktiem kļuva par parastu parādību. Bieži tie nokļuva pat līdz Daugavai.

Lidmašīnu radītais troksnis pāri visam — tādu Lielvārdi atcerēsies tā laika bērni. Bērnudārzā un pagalmos mazuļi raudādami aizspieda ausis un meklēja glābiņu pie lielajiem. Skolā bija jāpārtrauc mācībstunda, kad rēkdamas pacēlās vai nolaidās reaktīvās lidmašīnas.

Antoņina Kancere, 1998

Mainoties politiskajai situācijai, 1993. gadā Krievijas karaspēks aizgāja. Lidlauks būtiskus traucējumus pilsētai vairs nerada. Tur atrodas Nacionālo bruņoto spēku Aviācijas bāze.

Aviācijas bāzes karoga saņemšana, 1997

Piecu gadu jubilejas svinības, 1997

Lielvārdes pilsētā ir 62 ielas. Pēc neatkarības atgūšanas 1990. un 1991. gadā ar Lielvārdes ciemata Tauta deputātu padomes 19. sasaukuma triju sesiju lēmumiem pakāpeniski mainīti deviņu ielu nosaukumi.

Ielas nosaukums līdz 1990. gadam	Nosaukums pēc pārdēvēšanas
Oktobra aleja (pirms 1958. gada — Lielvārdes iela) Komjaunatnes prospekts Pionieru iela Suvorova iela Matrosova iela Komunāru iela F. Gaiļa iela Revolūcijas iela J. Gagarina iela	Rembates iela Ausekļa iela Pils iela Smilgu iela Stacijas iela Mēness iela Gaismas iela Putnu iela Līču iela

Jau 1989. gada 22. septembrī, A. Pumpura muzeja svētku dienā, svinīgi atklāja Ausekļa ielu (Pēterā Meļļa veidotais uzraksts).

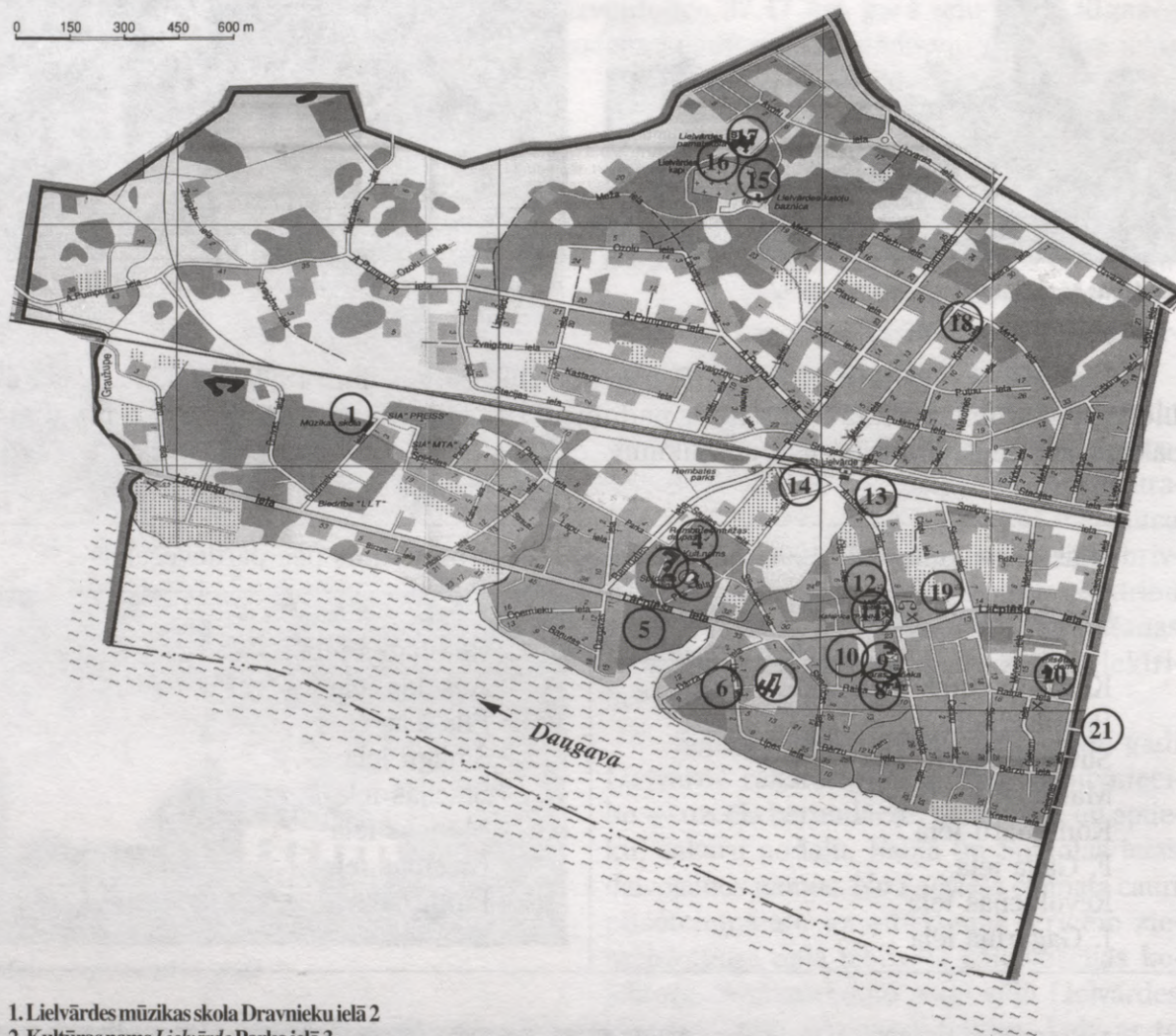
Pēdējais Lielvārdes pilsētciemata ģenerālais plāns izveidots 1984. gadā Latvijas Valsts Pilsētprojektēšanas institūta arhitekta Jāņa Lejnieka vadībā. Tajā bija paredzēta pilsētciemata attīstība līdz 2005. gadam. 1992. gada 5. martā Lielvārde kļuva par pilsētu ar lauku teritoriju. Bija nepieciešams jauns attīstības plāns. 1998. gadā ir uzsākta šāda projekta izstrāde.

Ausekļa ielas atklāšana, 22.09.1989. Runā Dz. Bļodone

Lielvārdes pilsētas kultūrvēsturiskie objekti

0 150 300 450 600 m

1. Lielvārdes mūzikas skola Dravnieku ielā 2
2. Kultūras nams *Lielvārde* Parka ielā 3
3. *Spīdālas saliņa* Rembates parkā
4. Rembates muižas vieta
5. Uldevena pils Rembates parkā
6. Annas krogs, tagad dzīvojamā māja Dārza ielā 7
7. Bērnodārzs *Pūt, vējņi!* Upes ielā 3a
8. Poliklīnika Raiņa ielā 5
9. Pasts Ausekļa ielā 16
10. *Sarkanā skola* Lāčplēša ielā 25
11. Mākslas skola *Mākslas aptieka* Ausekļa ielā 14
12. Kalniņu māja — bijusi Lielvārdes sākumskola Ausekļa ielā 8
13. Lielvārdes dzelzceļa stacija
14. Jaunais krogs, tagad dzīvojamā māja Pils ielā 2
15. Lielvārdes Romas katoļu baznīca Meža ielā 18
16. Katoļu kapsēta
17. Lielvārdes pamatskola Avotu ielā 2
18. Kārļa Grīguļa māja Meža ielā — pie bijušās Putnu novērošanas stacijas
19. Piemiņas akmens Otrajā pasaules karā kritušajiem
20. Lielvārdes pilsētas dome Raiņa ielā 11a
21. E. Kauliņa Lielvārdes vidusskola Gaismas ielā 1
Apgāds *Lielvārds* Gaismas ielā 1

(Izmantota apgāda "Jāņa Sēta" karte)

Lielvārdes lauku teritorijas biezi apdzīvotās vietas

Pēc apvienotā lauksaimniecības arteļa izveides 1950. gadā vajadzēja izvēlēties, kur būs kolhoza centrs. Sākumā likās, ka laba vieta ir pie *Jaunzemjiem*. Uz turieni ar slieču palīdzību sāka pārvilkt kolhoznieku mājas. Turp aizceļoja A. Kaktiņa pirtiņa, Asanta *Odiņi*, S. Riekstas *Rudzīši*. Uzcēla vēl vienu māju,

taču būvniecība neturpinājās.

E. Kauliņš bija pārliecināts, ka centram jābūt ap *Ūbeļiem* un *Veco kantori*. To tuvumā viņš cēla arī savu māju. Arhitekti no Ogres domāja citādi un izraudzījās vietu aiz dzelzceļa netālu no *Kalnciemiem*. Tur mājas cēla S. Rieksta, Zaharānu ģimene, arī agronoms E. Siliņš (vēlāk nepabeigtu pārdeva Jēkabsoniem). Taču arī šai vietā centrs neizveidojās. Turpinājās individuālo māju celtniecība ap *Ūbeļiem*, izbūvēja mehāniskās darbnīcas ar garāžu un lauksaimniecības mašīnu novietni, pabeidza kluba un kantora ēku, paplašināja augļu un dārzuņu pārstrādes cehu. Un tā līdz 1980. gadam aiz kantora ēkas uz parka pusi jau slējās piecas labiekārtotas daudzdzīvokļu mājas, centrālā katlu māja, ūdenstornis un kanalizācijas vads ar attīrīšanas būvēm. Daudznozaru saimniecības jaunpienākušajiem darbiniekiem bija vajadzīgi dzīvokļi. Arī daži desmiti laucinieku atstāja savas vecās mājas un pārcēlās uz centru. Atstātās ēkas nojauca un izveidoja vienlaidu laukus. Tā pazuda *Kalves*, *Bētiņi*, *Jaunziediņi*, *Cirtumnieki*, *Zemturi* u.c.

Valsts politika rosināja cilvēkus pārcelties no lauku sētām uz ciematiem. Tie, kas nevēlējās apmesties komunālajās mājās, ar kolhoza atbalstu saņēma apbūves gabalus. Tā blakus Lielvārdes pilsētai, ap *Ūbeļiem* un *Rumbiņas* krastā, izauga biezi apdzīvotas vietas ar mājām, kūtiņām un šķūnišiem.

Septiņdesmitajos gados ap Kaibalas skolu un plašo augkopības produkcijas pārstrādes kompleksu izveidojās otra biezi apdzīvota vieta Lielvārdes lauku teritorijā. Tajā atrodas apmēram 40 individuālās dzīvojamās mājas ar saimniecības ēkām, 18 dzīvokļu skolotāju māja un skola.

Mājas "Lāčplēša" centrā, 1998

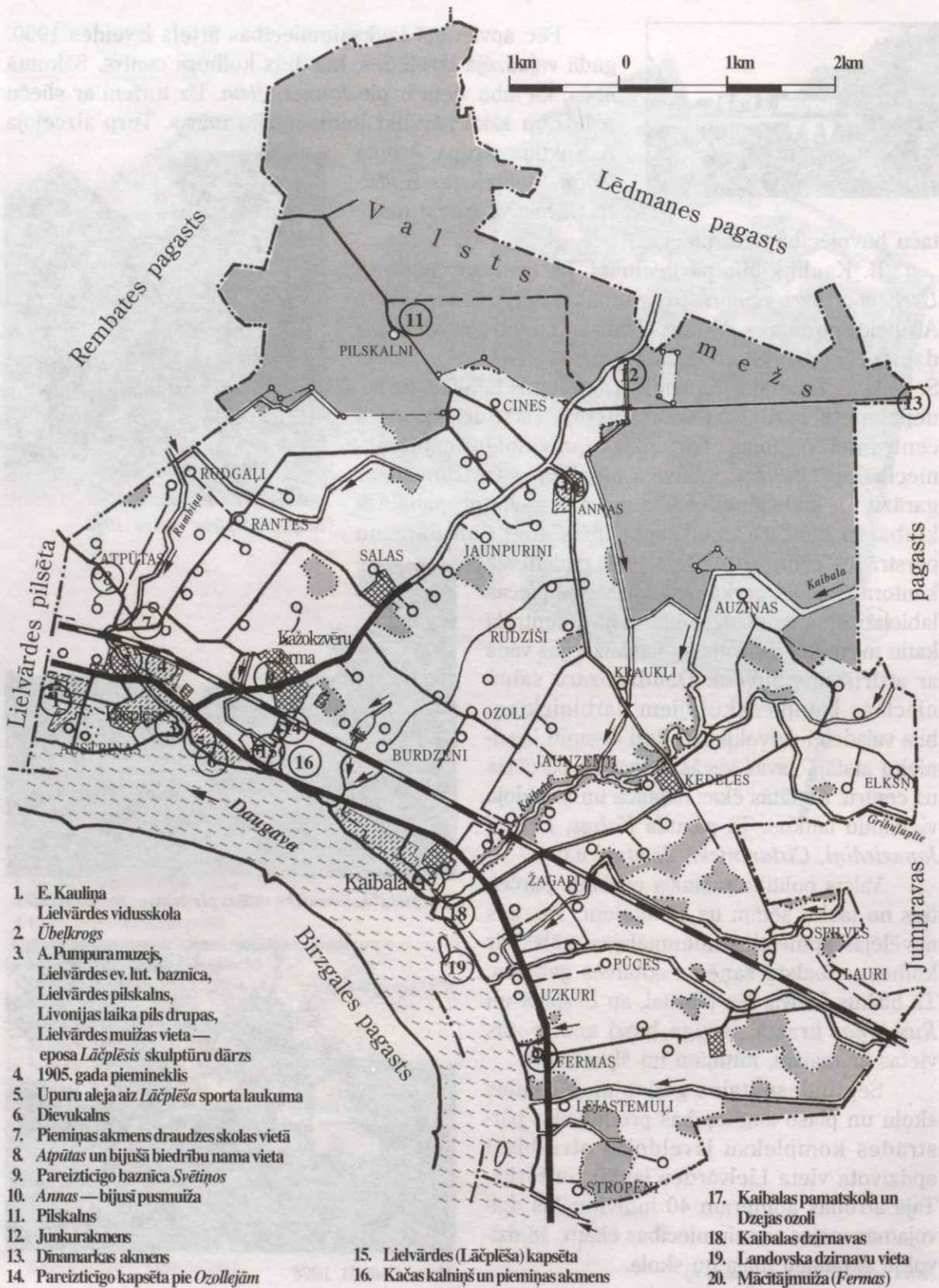

"Lāčplēša" kolhoznieku mājas pie pilsētas robežas, 1998

Mājas Kaibalā, 1998

Lielvārdes lauku teritorijas kultūrvēsturiskie objekti

Lielvārdes iedzīvotāji gadsimtos un gados

Tādi bijām un esam

Arheoloģes Annas Zariņas pētījumi liecina, ka Lielvārdes Dievukalnā laikā no 1. gadu tūkstoša p.m.ē. līdz mūsu ēras 7.—8. gadsimtam dzīvojušas baltu ciltis. No 9. līdz 12. gadsimtam Lielvārde ietilpa Daugavas līvu teritorijā, kas sniedzās no Rīgas līča līdz Aizkrauklei un bija intensīvi apdzīvota plaukstoša zeme ar plašiem tirdzniecības sakariem. Veidojoties latviešu tautai, līvi bagātinājuši to ar savas kultūras īpatnību.

Daudz posta Lielvārdes iedzīvotājiem atnesa cilšu kari, vācu krustnešu iebrukums, Livonijas, Polijas—Zviedrijas, Ziemeļu karš, kā arī lielo tautu (vācu, krievu, poļu, zviedru) virskundzība. Vairākkārt Lielvārdes novadā plosījās bads un sērgas. Lielā mēra laikā 1710. gadā Lielvārdē izmira apmēram 70% iedzīvotāju. Tukšajās vietās ieplūda cilvēki no citiem novadiem. Lielvārdē un Rembatē 1715. gadā 49 sētās dzīvoja tikai 329 cilvēki, bet 1744. gadā 143 sētās jau bija 1463 iedzīvotāji. 1826. gadā Lielvārdes muižā vien skaitījās 76 sētas un 1219 cilvēki.

19. gadsimta sākumā Lielvārdes zemnieku lielākā daļa neprata ne lasīt, ne rakstīt. Pēc brīvvalšanas pat izvēlētie zemnieku pārstāvji dokumentos parakstu vietā vilka tikai krustus. Tā bija iekarotāju politika — izglītots zemnieks nebija vēlams. Pamazām un neatlaidīgi zviedru laikos dibinātā draudzes skola lielvārdiešu bērniem deva izglītību un rosināja viņus tālāk mācīties. Par to liecina arī Andreja Pumpura dzīvesstāsts.

Lielas pārmaiņas Lielvārdes iedzīvotājiem atnesa 19. gadsimta 50.—60. gadi, kad sākās dzelzceļa būvniecība.

Bet pavisam raiba palika šī dzīve ap Daugavu, kad 1858. gadā sāka taisīt Rīgas—Dinaburgas dzelzceļu: tur ieradās angļu inženieri, mašīnisti un *bānmeistari* no visām Vācijas liel- un maz-valstīm, kurus visus vienkārši nosauca par prūšiem, zviedru un krievu namdari (*cimmermaņi*) un tiltu mūrētāji, liels pulks visādu *podračiku* un tūkstošiem strādnieku no visām tautām. Inženieri un augstākie dzelzceļa direkcijas ierēdņi dzīvoja muižās, citi atkal krogos un mājās; bagātā angļu dzelzceļu sabiedrība maksāja visiem līdz tam vēl nedzirdētas cenas; parasts strādnieks bez lielām pūlēm nopelnīja par dienu no viena līdz diviem rubļiem, visi sāka iet pie dzelzceļa peļņā, nauda sāka griezties pa ļaudīm, un līdz ar to visa sadzīve pacēlās arī ikdienišķās pārtikas un tēriņa ziņā.

A. Pumpurs. Tēvijā. — R.: Liesma, 1980

Iedzīvotāju skaits palielinājās arī ar Rautenfeldu un Vulfu pilsmuižu būvniecību. Taču 1905. gada notikumi un soda ekspedīcijas paņēma vairākus desmitus lielvārdiešu dzīvību.

1905. gada cīnītāju atceres brīdī 1976. gadā

Pirmajā pasaules karā un brīvības cīņās krita Lielvārdes evenģēliski luteriskās draudzes locekļi. Viņu piemiņai 1938. gada 5. jūnijā Dzelzceļa aizsargu pulks baznīcā novietoja piemiņas plāksni:

Nevienam nav lielākas mīlestības, ka ja kāds Savu dzīvību nodod par saviem draugiem.

Jāņa ev. 15.13.

Bakmanis Jānis, Bakmanis Roberts, Bakmanis Vilis, Benjamiņš Augusts, Birkmanis Andrejs, Birze Andrejs, Bodnieks Aleksandrs, Brakmanis Jānis, Brencēns Jānis, Cekulis Andrejs, Dzedulis Kārlis, Freimanis Jānis, Gailis Andrejs, Griķis Andrejs, Karulis Roberts, Kļaviņš Kārlis, Ķervans Andrejs, Ķervans Jānis, Lapsa Andrejs, Lapsa Kārlis, Laube Andrejs, Līcis Kārlis, Mežiņš Jānis, Migla Voldemārs, Muzikants Jānis, Muzikants Mārtiņš, Ozoliņš Andrejs, Ozoliņš Mārtiņš, Porietis Andrejs, Puiga Paulis, Puriņš Jānis, Puriņš Jānis Oskars, Rubenis Mārtiņš, Simsons Jānis, Simsons Jānis Gustavs, Sproģis Jānis, Sproģis Kārlis, Starkis Valdis, Sprinka Jānis, Viksna Andrejs, Viksna Jānis, Viksna Jānis, Vītols Jānis, Zemītis Jānis, Zemītis Mārtiņš, Zeļģis Viļums.

1933. gadā Lielvārdes pagastā uzskaitīti 709 cilvēki. No tiem 667 ir latvieši, 26 ebreji, 12 poļi, 5 lielkrievi, 3 lietuvieši, 3 igauņi, 1 vācietis un 2 iedzīvotāji, kuru tautība nav minēta. 45% no visiem iedzīvotājiem bijuši vīrieši.

1936. gadā sāka celt Ķeguma spēkstaciju. Cauri Lielvārdei iztaisnoja šoseju, jo atsevišķi tās posmi tiks applūdināti. Daugavmalā drupināja plienakmeni, šķembas ar zirgu pajūgiem veda ceļa uzbērumam. Daudz darba bija pie dēļu zāģēšanas, betona maisīšanas, stiegrojuma likšanas. Strauji palielinājās cilvēku skaits visā apkaimē, arī Lielvārdē. Siltajās vasarās visas kūtsaugšas bijušas pilnas ar mītniekiem. Strādnieki sanāca no tuviem un tāliem Latvijas novadiem, no Lietuvas, no Polijas. Viena strādnieka peļņa sezonā bija divtik liela kā Lietuvā. Lielvārdē vērās vaļā jauni veikali un krogi. Viens no tiem — traktieris *Madride* (Lāčplēša ielā 13), apvīts ar daudziem nostāstiem.

Cara laikā un arī Latvijas Republikas gados Lielvārdes pagasta valde ierīkoja un uzturēja nespējnieku namu *Atpūtas*. Padomju varas gados to pārveidoja par vairākdzīvokļu māju.

Lielvārdes nespējnieku nams

"Atpūtas" 1980. gadā

Pirmo Lielvārdes nespējnieku namu Pirmajā pasaules karā sagrava. Jauno uzbūvēja netālu no *Virsaišiem*. Nespējniekus uzturēja pagasts. Ēdienu viņiem gatavoja pagasta algota saimniece.

Kas spēja, tas gāja pie saimniekiem piepelnīties — ravēt, kaut ko salāpīt, savērt vai uzadīt. Varēja dzīvot arī kur citur, tad pagasts izmaksāja uztura naudu, liekas, 7 lati.

Tautas namā uz visāda veida sarīkojumiem nespējniekiem ieeja bija brīva. Viņi sēdēja tūdaļ aiz *pirmo vietu* rindām. *Baložkrogā* viņu sols stāvēja pie iekšējās sienas, tuvāk skatuvei.

V. Ābele (A. Pumpura muzeja materiāli)

Izmaiņas iedzīvotāju sastāvā radīja arī pirmais padomju okupācijas laiks, kad 1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju aizveda 42 cilvēkus. No tiem nāves nometnēs aizgāja bojā 15 vīrieši (visi pieaugušie) un 8 sievietes.

1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju izsūtīto lielvārdiešu saraksts

1. Amtmanis Arnolds (1899—24.09.1943.), Lielvārdes dzelzceļa stacijas priekšnieks. Miris Vjatlagā. **2. Amtmane Marija** (1891—?), dzīvesbiedre, atgriezies 12.09.1955. **3. Amtmanis Viktors** (1925), dēls, izsūtījumā iesaukts Sarkanās armijas soda bataljonā, kritis 01.07.1944.

4. Gailītis Pauls (29.05.1869.—15.07.1942.), pensionārs, no *Vēveriem* (17,61 ha), bijušais izglītības ministrs, bijušais Lielvārdes ev. lut. draudzes mācītājs. Miris Vjatlagā. **5. Gailīte Olga** (1892—30.10.1957.), dzīvesbiedre, izsūtīta uz Krasnojarskas novada Nazarovas rajonu, mirusi Nazarovā. 1992. gadā dēls Gundars viņu pārapbedī Cēsīs. **6. Gailītis Gundars** (1928), dēls, atgriezies 21.02.1958., dzīvo Cēsīs. **7. Gailītis Vītolds** (1917—1942), dēls, iesaukts, Sarkanās Armijas soda bataljonā, kritis karā.

8. Kociņš Aleksandrs (21.12.1892.—15.06.1942.), no *Zilītēm* (11,74 ha), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, Rīgas apriņķa apgabaltiesas priekšsēdētājs. Miris Vjatlagā. **9. Kociņa Leontīne** (1898—1988), dzīvesbiedre, izsūtīta uz Krasnojarskas novada Nazarovas rajonu, atgriezies 06.04.1957., dzīvoja Madlienā. **10. Kociņa Lidija** (tagad Dobulāne) (1921), meita, izsūtīta uz Krasnojarskas novada Nazarovas rajonu, atgriezies 06.06.1956., dzīvo Madlienā. **11. Kociņa Velta** (tagad Saulīte) (1928), meita, izsūtīta uz Krasnojarskas novada Nazarovas rajonu, atgriezies 31.05.1957. Dzīvo *Tentenbērtuļos* Lielvārdē. **12. Kociņš Uldis** (1923), dēls, izsūtīts uz Krasnojarskas novada Nazarovas rajonu, atgriezies 21.03.1957., dzīvo Lielvārdē.

13. Licis Paulis, no 480. apbūves gabala, strādājis Rīgas dzelzceļa virsvaldē, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, bijis Lielvārdes ev. lut. draudzes priekšnieks. Miris izsūtījumā. **14. Lice Hermīne**, dzīvesbiedre, atgriezies, mirusi Latvijā. **15. Licis Imants**, dēls, atgriezies, pa vasarām dzīvo Lielvārdē. **16. Licis Oļģerts**, dēls, miris izsūtījumā.

17. Martinsons Kārlis (1886—1944), no *Austriņām* (7,61 ha). Miris Vjatlagā. **18. Martinsone Anna** (1874—07.12.1942.), dzīvesbiedre. Mirusi izsūtījumā.

19. Mednis Jānis (1915), no *Šmidrēm* (19,65 ha), apcietināts citos apstākļos.

20. Melbārdis Jānis Arnolds (1909—10.06.1943.), no *Čuibām* (102,6 ha). Miris Vjatlagā. **21. Melbārde Austra** (1911—11.11.1942.), dzīvesbiedre, izsūtīta uz Krasnojarskas novadu. Mirusi izsūtījumā. **22. Melbārde Rudīte** (tagad Strēlniece) (1939.), meita, atgriezies, tagad dzīvo Ogrē. **23. Melbārdis Andris** (1938), dēls, atgriezies, dzīvo Ogrē.

24. Rode Anna (1899—?), no *Vālodzēm* (99,69 ha).

25. Rode Pauls (1904—07.07.1943.), no *Plavniekiem* (64,39 ha). Miris izsūtījumā. **26. Rode Milda** (1907—?), dzīvesbiedre, atgriezies 19.11.1956.

27. Rulle Berta (1878—?), no *Austriņām*, Annas Martinsones māsa.

28. Saulīte Ede (1875—?), no *Rīmaņiem* (82,92 ha). **29. Saulītis Alfons** (1913—1989), dēls, ir atgriezies.

30. Sālijums Rūdolfs (1901—23.09.1941.), no *Burdzeniem* (30 ha). Miris Vjatlagā. **31. Sālijuma Alma** (1902—?), dzīvesbiedre, atgriezies 20.02.1956., dzīvoja Rīgā. **32. Cekule Ede** (1872—08.03.1955.), Almas Sālijumas māte, mirusi izsūtījumā. **33. Sālijuma Ede** (1873—1959), Rūdolfa Sālijuma māte, atgriezies 16.03.1956., dzīvoja Rīgā.

34. Sņķeris Roberts (1913—27.11.1942.), no Kaibalas skolas, Lielvārdes pagasta rakstvedis. Miris izsūtījumā. **35. Sņķere Vallija** (1913—?), skolotāja, dzīvesbiedre, atgriezies 07.08.1954.

36. Starķis Jānis (1886—1942), no *Kraukļiem* (57,2 ha), Lielvārdes pagasta vecākais. Miris izsūtījumā. **37. Starķe Marija** (1887—1966), dzīvesbiedre, atgriezies 26.06.1956., dzīvoja Rīgā. **38. Starķe Laimdota** (tagad Kaktiņa) (1915), meita, atgriezies 25.04.1956., dzīvo *Kraukļos*. **39. Starķis Jānis Guntars** (1922—1946) dēls, izsūtījumā iesaukts Sarkanās armijas soda bataljonā. Apcietināts un tiesāts vēlreiz pēc kara. Noslepkavots 1946. gadā.

40. Tauriņš Fricis no 256. apbūves gabala Lielvārdē.

41. Šildorfs Leonards (1924), Kaibalas skolas audzēknis no *Aizpurviem*, apcietināts par pretpadomju lapiņu sacerēšanu, pazudis bez vēsts.

42. Krūze Jānis, Kaibalas skolas audzēknis, apcietināts par pretpadomju lapiņu sacerēšanu, pazudis bez vēsts.

Kaibalas pamatskolas pārzine Emilija Pelcberga apcietināta 1945. gadā un arī izsūtīta uz Sibīriju. Gvido, Lilija un Zenta Denavski no *Praulīņiem* apcietināti par *mežabrāļu* atbalstīšanu.

Otrais pasaules karš izmainīja Lielvārdes iedzīvotāju pamatsastāvu. No leģiona un Sarkanās armijas neatgriezās daudzi jaunekļi. Cilvēki meklēja patvērumu un drošību aiz Latvijas robežām. Skolotāji Austrumi, Indriķe, Pālēns, aptiekas īpašnieki Melngaiļi, veikalnieka Eriksona ģimene — tās tikai dažas ģimenes no izbraucēju pulka.

Mūsu vīriešu aizvešana

1944. gada 7. novembrī Lielvārdē apcietināja apmēram 100 cilvēkus, kurus uzskatīja par padomju varai naidīgiem. Viņu vidū mans vīrs Arveds Paegle, kalējs Jānis Diķis, Jānis Aveniņš, Kārlis Rumpis, Vasiļijs Rutkovskis, Mārtiņš Piņķis, Jānis Rieksts, Jānis Kuģenieks, Jānis Lasis, Vitolds Sparāns, Arnolds Mežapuķe. Šo garo kolonnu, kas dzīta pa ceļu uz Ogri, redzējusi Ieva Diķe, kas nākusi kājām no Ogres. Jānis Aveniņš viņai uzsaucis: "Ardievu, Ieviņas tant!" Tikai tad viņa ieraudzījusi savu vīru arī...

Mārtiņš Piņķis bija 1940. gada jaunais darba zemnieks, Jānis Aveniņš — puisis, kas vairāk nekā gadu nodzīvojis uz kūtsaugšas, slēpdamies no iesaukšanas leģionā... Kāpēc viņus?

Veras Paegles stāstījums 1998. gadā

Cik cilvēku bija Lielvārdē pēc Otrā pasaules kara? Pirmā Lielvārdes ciemata izpildkomitejas priekšniece Marta Riņķe stāstīja, ka, gatavojoties vēlēšanām, pasūtījusi 800 vēlēšanu biļetenus. Pasūtījusi tā — uz labu laimi, bet galu galā tas bijis pareizais vēlēšanu skaits. Ja nu vēl pie šiem 800 pieskaita nepilngadīgos bērnus, tad droši vien nedaudz pāri tūkstošiem iedzīvotāju sanāca. Par *Lielvārdes un Kaibalas lauku komitejas* iedzīvotāju skaitu ziņu nav.

1949. gadā ar Edgara Kauliņa un izpildkomiteju gādību ne kolhozos, ne Lielvārdes ciematā neizveda nevienu iedzīvotāju. Vecākās paaudzes cilvēki zina stāstīt, ka divas ģimenes tomēr mērojušas tālo ceļu uz Sibīriju. Nē, tie nebijuši kolhoznieki! Budeskalnu filiālē lapsu fermā *Pūcēs* un *Ingužos* (tagad Ciltslietu un mākslīgās apsēklošanas stacijā *Senči*) sabraukuši no citurienes darbinieki (padomju varas aizstāvji teica: slēpušies *kulaki*). Viena no izvestajām bijusi Ķepīšu ģimene — 16 gadu vecs puisis Pauls Ķepītis un viņa māte. Paulam izdevies izbēgt. Viņš slapstījies pie paziņām, bet 1952. gadā viņu atrada un izsūtīja. Izvesta arī ienācēju latgaliešu ģimene — Kupalovi, kas bija apmetušies pie Rudziņu mātes *Ceļļos*, dārza mājā.

1952. gadā no *Tentenbērtuļiem* uz Sibīriju izsūtīta Pētersonu ģimene ar diviem bērniem.

Statistikas pārvalde 1958. gadā Lielvārdē uzskaitīja 2886 iedzīvotājus. Līdz ar kolhoza *Lāčplēsis* nodibināšanu sākās iedzīvotāju pieaugums lauku teritorijā. Uz turieni brauca strādnieku ģimenes no Latgales, E. Kauliņš darbā pieņēma arī politiski represētos. No 1959. gada līdz 1975. gadam lauku iedzīvotāju skaits palielinājās aptuveni par 450 cilvēkiem. Šajā laikā no Baškīrijas sāka atgriezties latvieši, kuru vecvecāki gan 19. gs. beigās, gan 20. gs. sākumā bija izbraukuši uz Pievolgu — tur varēja dabūt zemi. Cirtuši lidumus, bērnu šūpulīšus kāruši koku zaros. 1969. gadā pirmās Lielvārdē no Arhlatišskoje sādžas ieradās Osvalda Rodes un Raita Freināta ģimenes. Tām sekoja Sietiņi. Kauliņtēvs uzskatīja, ka latviešiem jāpalīdz atgriezties. Un tā no Baškīrijas vēl atbrauca Dzeņi, Zaķi, Vasermani, Kiseļovi, Rostes, Kauliņi, Millere, Zvēru ģimene, Stepanovi, Koževņikovi. Darba rokas kolhozam bija vajadzīgas. Atbrauca strādīgi un krietni ļaudis. Visiem viņiem palīdzēja iekārtoties. Liela daļa no šīm ģimenēm uzcēla savas mājas, te piedzima viņu bērni, apprecējās, ieauga Lielvārdē.

Citādi veidojās Baltkrievijas ieceļotāju likteņi. Septiņus gadus pēc kārtas vasarās ūdens pārplūdināja Brestas apgabala Stolinas sādžu. Aizskaloja visu — pavasari stādītos kartupeļus, saplautās siena kaudzes. Lai izdzīvotu, vīrieši brauca peļņā uz Krieviju. Viņi strādāja celtniecībā, pelnīja iztikai un tikai ziemā atgriezās pie ģimenēm. Cik ilgi varēja cerēt uz ražas gadu, cik ilgi

pamest sievas un bērnus? Baltkrievijas valdība atļāva posta pārņemtā apgabala ļaudīm izbraukt, kur vēlas. E. Kauliņš septiņdesmitajos gados pieņēma arī šos iebraucējus, ierādīja apdzīvojamo platību, deva darbu, palīdzēja nopirkt vai uzbūvēt mājas. 1975. un 1976. gadā Lielvārdē ieradās gandrīz desmit daudzbērnu (baptistu) ģimeņu.

1979. gadā lauku teritorijā jau bija 1926 iedzīvotāji. Ieradās arī dažas baptistu ģimenes no Ukrainas. Tomēr uz pastāvīgu dzīvi tās šeit nepalika.

Deviņdesmito gadu sākumā pirmie ieceļotāji no Baltkrievijas — Josifa Žuka ģimene — kļuva par pirmajiem izceļotājiem uz ASV. Uz Ameriku devās arī Gorbuņi, Saļvas, Belousi. No Amerikas pienāk jūsmīgas vēstules, fotogrāfijas. Un tikai divas ģimenes palikušas tepat Lielvārdē. Tāpēc ar cieņu uzklaušama Sudņikoviču ģimenes galvas atziņa: "Я решил навсегда или царствовать, или страдать вместе с вами." (Esmu nolēmis uz visiem laikiem kopā ar jums dalīt priekus un bēdas.) Tepat palikusi arī Leškeviču ģimene, lai gan ne vienai, ne otrai neklājas viegli.

Iedzīvotāju skaits palielinājās arī sakarā ar vairākstāvu māju celtniecību ap kolhoza kantori. 1996. gadā lauku teritorijā reģistrēti 2106 iedzīvotāji.

Kopsaimniecības *Lāčplēsis* pastāvēšanas gados presē daudz tika rakstīts par krievu puisēnu Vasiliju — kolhoza dēlu. Lūk, ko Vasilijs Fedotovs pats stāsta!

Mani, Veļikije Luki Ostrovas ciemā dzimušu bērnu, smagajos pēckara gados, kad Krievijā valdīja bads, māte atveda uz Latviju. Rīgas Centrāltirgū izdevās sameklēt vietu pie saimnieka Lielvārdes pusē. Māte atgriezās Ostrovā un drīz pēc tam nomira. Braucu pieaugušajiem līdzī zvejā, vasarā ganīju govīs. Kad saimnieku Kupalovu naktī iesēdināja smagajā mašīnā un izveda uz Sibīriju, gāju pie kaimiņienes Rudzišu mātes un ganīju viņas četras govīs un desmit aitas.

Kad sāku iet Kaibalas skolā, visi domāja, ka man ir deviņi gadi, biju maza auguma, bet nīprs, visus puikas varēju *nolikt pie vietas*. Tikai vēlāk uzzināju, ka biju par trim gadiem vecāks. Sākumā dzīvoju pie skolas direktores Alises Krūmiņas. Kad viņu pārcēla darbā uz citurieni, kolhozā jau visi zināja, ka esmu bārenis, nevienam nepiederīgs. Valde nolēma par mani rūpēties, pieņemt, tā teikt, par kolhoza audzudēlu. Mani iemitināja bērnudārzā *Jaunzemjos*. Pēc tam dzīvoju skolas kopmītnē *Čuibās*. Labprāt uzturējos Skuju ģimenē, kas dzīvoja vienu stāvu zemāk. Vasarās ravēju dārzeņus Dz. Slipiņas brigādē.

1956. gadā pabeidzu Kaibalas skolu. Sagādnieks A. Kaktiņš aizveda mani uz Rīgu, iegājām *bodītē*, viņš izvēlējās drēbes. Es ieminējos: nevajag tik dārgas! Bet viņš — tev jāapgērbjas kārtīgi!

Ar riteni aizbraucu uz Priekuļu lauksaimniecības tehnikumu. Dienās ar grāmatu rokā sēdēju mežā un mācījos. Izturēju lielo konkursu. Pēc tehnikuma beigšanas Kauliņtēvs pats ar *bobiku* atbrauca man pakaļ. Tāpat viņš atveda mani vēlāk no Lauksaimniecības akadēmijas. Kāzas man rikoja kolhozs. Kauliņš ar Anniņu nāca vedējos.

Biju sabiedriski rosīgs. Spēlēju šahu, volejbolu, darbojos pūtēju orķestrī. Ar Kauliņtēvu kādreiz piesēdāmies pie šaha galdiņa un prātīgi aprunājāmies.

Vadīju mehāniskās darbnīcas, vēlāk strādāju celtniecībā. Lai gan mani nosūtīja saimniecību vadītāju kursus, negribēju darbu citur.

Esmu ar saknēm Lielvārdē. Uzcēlu māju. Te piedzima Lienīte, Mārīte, Sarmīte, Maija. Drīz visas četras būs ar augstāko izglītību. Abi ar sievu tagad esam pensijā. Strādājam savās mājās.

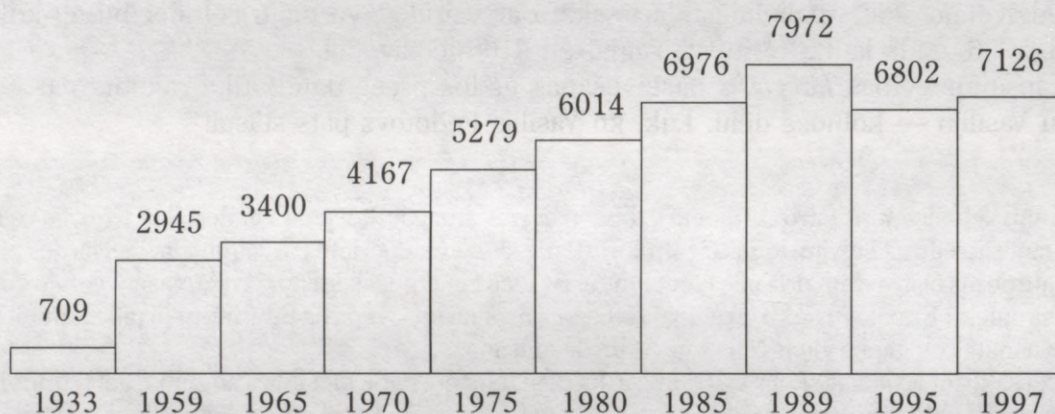
E. Kauliņš (no kreisās) un V. Fedotovs, 1973

Par Kauliņtēvu varu teikt — viņš nav leģenda, bet īstenība. Pret cilvēku labvēlīgs. Lai arī ļoti aizņemts, viņš gāja pie cilvēkiem. Ļoti godīgs. Kauliņš sev naglu nepaņēms. Anniņa ieminējās: "Jumts tek." Kauliņš noteica: "Pagaidi, citiem ir vēl sliktāk."

Vasīlija Fedotova stāstījums 1997. gadā

Pirmskara periodā Lielvārde nevarēja iegūt pilsētas statusu tikai tāpēc, ka nebija 2000 iedzīvotāju. Jau ar 1958. gada šī robeža pārsniegta. Septiņdesmito gadu beigās un astoņdesmito gadu sākumā iedzīvotāju skaits palielinājās par vairāk nekā tūkstoši sakarā ar kara aerodroma izbūvi. 1993. gadā pēc Padomju armijas izbraukšanas, tas atkal strauji samazinājās.

Iedzīvotāju skaits Lielvārdē no 1933. līdz 1997. gadam

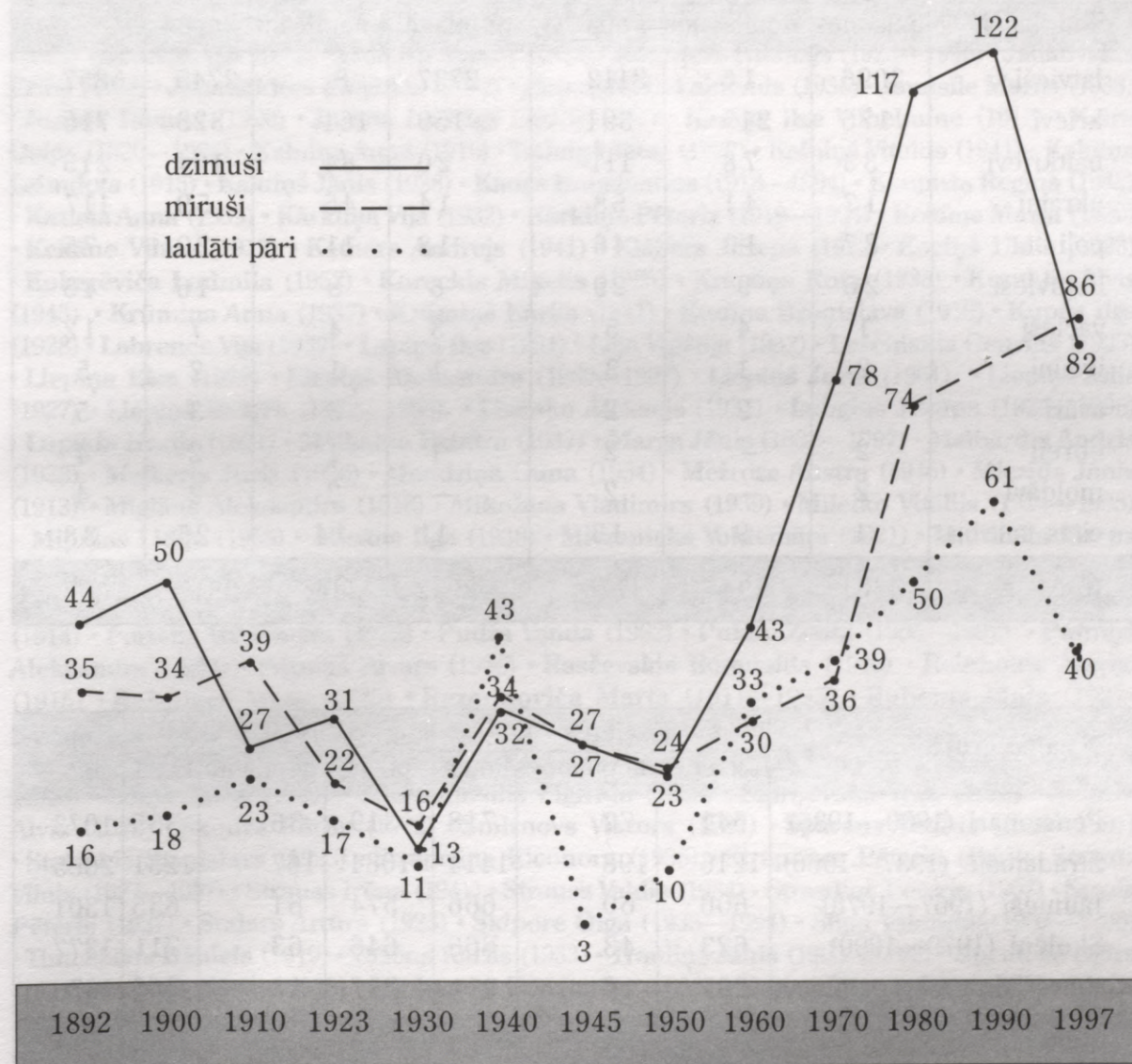

Iedzīvotāju nacionālais sastāvs, %

Tautība	1933. g.	1970. g.	1979. g.	1989. g.	1998. g.
latvieši	94,00	82,10	80,60	59,40	82,59
ebreji	2,25	0,50	0,70	0,05	0,06
poļi	1,70	2,00	1,80	1,20	1,06
krievi	0,70	10,90	12,60	27,90	10,08
lietuvieši	0,42	0,50	1,80	0,50	0,64
igauņi	0,42	nav ziņu	nav ziņu	nav ziņu	0,07
vācieši	0,14	nav ziņu	nav ziņu	nav ziņu	0,17
baltkrievi	—	3,00	2,90	4,40	3,04
ukraiņi	—	1,00	1,00	4,90	1,65
citas tautības	0,30	0,50	0,40	1,70	0,51

Ogres pilsētas dzimtsarakstu nodaļā glabājas Lielvārdes ev. lut. draudzes grāmata, kurā ieraksti sākas ar 1892. gada janvāri. Tie izdarīti krievu valodā, un tikai ar 1904. gadu parādās pirmais latviskais dzimšanas akta datējums. Miršanas un laulību ieraksti vēl turpinās krievu valodā. Diemžēl šīs ziņas nav precīzas, jo ieraksti par izmaiņām pareizticīgo draudzes sastāvā nav saglabājušies. Un tā 1892. gadā ir minēts vietas nosaukums *Ленневардень*, kur nokristīti 44 bērni, salaulāti 16 pāri un reģistrēti 35 mirušie.

Iedzīvotāju dzimstība, mirstība un laulību skaits no 1892. līdz 1997. gadam

Rakstot par Lielvārdes iedzīvotājiem, nevar nepieminēt tos, kas piedalījās Černobiļas AES avārijas seku likvidēšanā:

Vilis Aizpuriētis, Leonīds Anančenko, Jānis Bluss, Jānis Duka, Viktors Djuženko, Ivars Enkuzens, Māris Grandāns, Juris Gaveika, Ojārs Ignacs, Anatolijs Ignatjevs, Jānis Jarošs, Eduards Jermanovs, Zigfrīds Kolosjonoks, Jānis Krūskops, Vilis Ločmelis, Viktors Madalāns,

Māris Matvejevs, Oskars Mārcēns, Roberts Mednis, Jānis Mežaroze, Pēteris Mundurs, Egons Muška, Andris Neimanis, Igors Paškevičs, Aleksandrs Uzulnieks, Jānis Vaičulāns, Arvids Vaivars, Aivars Vaivods, Viktors Vladimirovs, Ēvalds Zaharenko, Pēteris Želtovs.

Viktora Salinieka un Raimonda Rogas mūsu vidū vairs nav.

Lielvārdes iedzīvotāju sastāvs 11.05.1998.

Tautība	Sievietes			Vīrieši			Kopā
	pilsones	nepilsones	kopā	pilsoņi	nepilsoņi	kopā	
latvieši	3096	16	3112	2737	8	2745	5857
krievi	176	215	391	159	164	323	715
baltkrievi	33	78	111	20	84	104	215
ukraiņi	17	41	58	14	45	59	117
poļi	27	19	46	18	11	29	75
lietuvieši	20	9	29	8	8	16	45
vācieši	1	4	5	3	4	7	12
igauņi	2	1	3	1	1	2	5
avāri	–	2	2	–	3	3	5
ebreji	2	–	2	1	1	2	4
moldāvi	2	–	2	–	2	2	4
citas tautības	4	9	13	11	14	25	38
Kopā	3381	394	3775	2972	345	3317	7092

Vecuma grupa	Sievietes			Vīrieši			Kopā
	pilsones	nepilsones	kopā	pilsoņi	nepilsoņi	kopā	
Pensionāri (1900—1936)	641	77	718	319	36	355	1073
Strādājošie (1937—1966)	1216	198	1414	1084	167	1251	2665
Jaunieši (1967—1978)	606	60	666	574	61	635	1301
Skolēni (1979—1990)	623	43	666	648	63	711	1377
Bērni līdz skolas vecumam	295	16	311	347	18	365	676
Kopā	3381	394	3775	2972	345	3317	7092

Kopš Atmodas laika (1989. gadā) sākti apzināt Lielvārdē dzīvojošie dažādos novados padomju varas represētie cilvēki. Daudzi cietušie baidījās un klusēja, daudzi nav laiduši labi domājošos paligus pāri sliekšnim, kā to atceras Ogres rajona Represēto kluba aktivists Zigfrīds Sīlis-Jaunsīlis. Daudzi jau miruši, un daudzi pat vēl tagad nav meklējuši rehabilitāciju un represētā apliecību. Pārāk daudz sāpju un pazemojuma ir izciests. Tāpēc represēto un rehabilitēto iedzīvotāju saraksts nav īsti pilnīgs, taču ieskatu padomju varas noziegumos sniedz.

No 1990. gada Lielvārdē reģistrētie padomju varas represētie cilvēki (155)*

• Apsāns Vilis (1925) • Asaris Ilgvars (1924) • Āzis Jānis (1944) • Baiks Henriks (1929)
• Baika Veronika (1922) • Baķis Ilmārs (1943) • Barkovskis Vilhelms (1934) • Bauda Maija (1954)
• Beņķe Mirdza (1929) • Bergis Arvīds (1921) • Bertelsons Ilmārs (1920) • Biljauers Boriss (1920)
• Birzaks Jānis (1920—1996) • Brimerbergs Artūrs (1940) • Buls Staņislavs (1926) • Bula Rasma
(1943) • Dardedzis Andrejs (1917) • Dāliņš Gunārs (1934) • Datova Māra (1955) • Doņuka Elza
(1905) • Drulle Arnolds (1926) • Drulle Maiga (1931) • Druziks Juris (1939) • Eišlere Viktorija
(1926) • Eišlers Augusts (1922) • Elksnītis Pāvels (1954) • Filipsons Maija (1951) • Gailīte Tekla
(1936) • Gavars Jānis (1914) • Gādīgs Alnis (1948) • Griņevičs Eīzens (1924) • Grišāns Jāzeps
(1922) • Grizāne Aija (1937) • Ivanova Austrā (1933) • Jakovļevs Nikolajs (1923—1996) • Jankovskis
Ēriks (1924) • Jaundālders Ringolds (1931) • Jaundālders Laimonis (1936) • Jaunsile Marija (1933)
• Jozuus Imants (1920) • Jurāns Ludvīgs (1920—1997) • Kadiķe Ilze Vilhelmīne (1912) • Kairo
Osips (1920—1996) • Kalniņa Anna (1916) • Kalniņš Jānis (1922) • Kalniņš Vitolds (1941) • Kaktiņa
Laimdota (1915) • Kaktiņš Jānis (1938) • Kančs Konstantīns (1918—1994) • Kaupuža Reģīna (1942)
• Kazuša Anna (1939) • Kārklīņa Vija (1932) • Kārklīņš Pēteris (1919—1994) • Keitāne Maiga (1920)
• Keitāne Vilma (1913) • Ketners Andrejs (1941) • Klābers Jāzeps (1922) • Kociņš Uldis (1923)
• Kokarēviča Ludmila (1952) • Koreckis Miķelis (1925) • Krastiņa Ruta (1938) • Krauklis Aivis
(1943) • Krūmiņa Anna (1937) • Krūmiņš Kārlis (1941) • Kudiņa Bronislava (1919) • Kupča Ilga
(1928) • Labrence Vija (1932) • Lapiņa Ilze (1951) • Leja Vigēlijs (1932) • Leščinskis Genrihs (1923)
• Liepiņa Elza (1922) • Liepiņš Aleksandrs (1962—1997) • Liepiņš Juris (1961) • Liepiņš Vilis
(1927) • Liepiņš Valters (1922—1996) • Lisenko Aleksejs (1921) • Lubģins Jezups (1926—1996)
• Lupiķis Harijs (1921) • Mālkalne Dzintra (1937) • Marga Jānis (1937—1997) • Melbārdis Andris
(1938) • Melkerts Juris (1936) • Mendziņa Guna (1954) • Mežroze Austrā (1946) • Miezītis Jānis
(1913) • Miglāns Aleksandrs (1918) • Mikožāns Vladimīrs (1939) • Mileiko Vitālijs (1924—1995)
• Miļukas Lidija (1955) • Misāne Ilga (1938) • Mivrenieks Voldemārs (1921) • Mūrnieks Jāzeps
(1931) • Muterlevičs Jāzeps (1939—1994) • Naglis Zīgrīds (1927) • Ozoliņš Bruno (1926) • Ozols
Kārlis (1947) • Paegle Arveds (1908—1989) • Paškevičs Nikolajs (1921) • Poļevskis Vladislavs
(1914) • Porietis Voldemārs (1922) • Pudža Vanda (1962) • Puķīte Zenta (1905—1997) • Putniņš
Aleksandrs (1904) • Putniņš Aivars (1956) • Rasčevskis Romualds (1949) • Reinholde Marija
(1915) • Reizniece Velta (1925) • Razminoviča Marta (1911—1995) • Rubenis Jānis (1927)
• Ruhmanis Andrejs (1921) • Sapale Alīda (1923) • Sarma Juris (1914) • Saulīte Velta (1928)
• Segliņš Kārlis (1910—1997) • Sestulis Jānis (1911) • Saulītena Nadežda (1948) • Siliņš Edmunds
(1920) • Siliņš Jānis (1921) • Silis-Jaunsilis Zīgrīds (1933) • Skirņevska Vera (1928) • Skudra
Alvis (1923) • Skudra Kārlis (1922) • Smirnovs Viktors (1921) • Sparāns Vitolds (1906—1991)
• Stafekis Staņislavs (1923) • Strāpcāne Eleonora (1935) • Strāpcāns Pēteris (1954) • Strauts
Vilnis (1927—1997) • Strauss Irēna (1941) • Strauss Valdis (1934) • Strāzdiņš Pēteris (1907) • Strožs
Pēteris (1927) • Sudars Artūrs (1923) • Šķipore Olga (1935—1994) • Šlīps Valēriāns (1909—1996)
• Timoškāns Dāniels (1919) • Tošēns Kārlis (1933) • Trauliņš Jānis (1903—1996) • Upenieks Ojārs
(1923) • Urpēns Kārlis (1923) • Useļonoks Konstatīns (1931) • Valters Jāzeps (1920) • Vilne Lidija
(1911) • Vilāne Anna (1901) • Viļunaite Biruta (1925—1991) • Virse Daila (1932) • Vigants Jānis
(1932) • Zaharāns Pēteris (1905—1993) • Zālgauckis Artūrs (1920) • Začeste Aija (1957) • Zariņš
Vilis (1925) • Zālītis Jānis (1917—1997) • Zondaka Nora (1923) • Zosulis Jānis (1915—1996) • Zuzane
Zoja (1952)

* Sarakstā nav iekļauti represētie cilvēki, kas dzīvojuši Lielvārdē (vai miruši) līdz 1990. gadam, jo tādas uzskaites nebija.

Pašvaldības iestādes un to darbinieki

Pirmās ziņas par Lielvārdes pašvaldību saglabājušās no 19. gadsimta beigām, kad tā mitinājās dažādās zemnieku mājās. 20. gadsimta sākumā pašvaldība atradās biedrību namā (pie tagadējām *Atpūtām*), ko 1906. gadā soda ekspedīcija nodedzināja. Pēc Pirmā pasaules kara pagasta pārvalde irēja divas istabas bijušajā Annu pusmuižā. Ap 1922.—1923. gadu kanceleja pārcēlās uz Puriņu mājām.

1925. gadā pabeidza būvēt pagastmāju Rumbiņas krastā pie *Ūbeļiem*. Tā kalpoja pašvaldības vajadzībām līdz 1950. gadam, kad kļuva par kolhoza *Lāčplēsis* kantori.

Tūlīt pēc Otrā pasaules kara Lielvārdes teritorijā darbojās trīs izpildkomitejas: Lielvārdes ciema komiteja Skolas ielā 5, (administrācija aizņēma dažas istabas ēkas pirmajā stāvā), Lielvārdes lauku komiteja (vecajā pagastamā) un Kaibalas lauku komiteja (mācītājmuižā).

1950. gada oktobrī notika teritoriju administratīvā pārkārtošana, izpildkomitejas apvienoja. No 1950. gada Lielvārdes ciema izpildkomiteja, kas aptvēra visu bijušo

Puriņu mājas divdesmitajos gados

Lielvārdes pagastmāja ("Vecais kantoris"), 1936

Pilngadnieki pie izpildkomitejas Skolas ielā 5, 1959

Lielvārdes ciema izpildkomiteja Lāčplēša ielā 13

Lielvārdes pilsētas dome Raiņa ielā 11a, 1998

Lielvārdes pagastu, atradās Skolas ielā 5. Pieaugot iedzīvotāju skaitam un darba apjomam, pašvaldība pārcēlās uz Lāčplēša ielu 13. Kā izpildkomitejas ēka tā kalpoja līdz denacionalizācijas laikam, kad māju atdeva likumīgajiem mantiniekiem. Īslaicīgi pašvaldība apsaimniekoja Airēšanas sporta bāzi Daugavas malā Krasta ielā 2. Pēc pārbūves 1994. gadā par Lielvārdes pilsētas ar lauku teritoriju administratīvo centru kļuva māja Raiņa ielā 11a.

Pirmais Lielvārdes pagasta vecākais, par kuru saglabājusās kādas ziņas, ir Pēteris Saulītis — Ausekļa un A. Pumpura laikabiedrs, Auziņu māju saimnieks. Arvids Kaltiņš, kura vecāki bijuši Auziņu rentnieki, zināja stāstīt, ka P. Saulītis 1900. gadā braucis uz Pēterburgu, lai atbrīvotu no klaušām septiņas saimniecības, kas vēl aizvien bijušas pakļautas mācītājmuižai. Savu viņš panācis un ar vieglu sirdi atgriezies mājās.

Ir ziņas, ka 1896. gadā pagasta skrīveris bijis Zoda kungs. Viņam uzticēta bezmaksas bibliotēkas vadība.

Pēc Pirmā pasaules kara pagasta vecākos pārvēlēja ik pēc pāris gadiem. Bieži mainījās arī 15 padomes locekļi. Lēmumus izziņoja speciāls ziņnesis. Viņiem palīdzēja saimnieki, kas bija apvienoti pa 20 grupā, un katrs savu reizi bija ziņneša lomā.

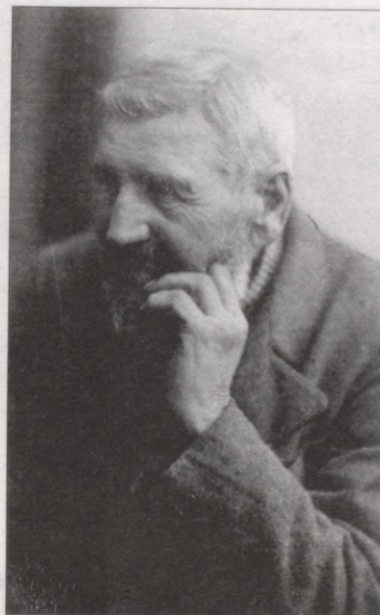
Interesanti ir ieskatīties pašvaldības 1925. gada 11. marta protokolā, kur noteiktas pagastvīru algas:

valdes priekšsēdētājam (pagasta vecākajam) —
Ls 450 gadā,
padomes priekšsēdētājam — nemaksāt,
darbvedim — Ls 1224 gadā,
palīgam — Ls 960 gadā,
ziņnesim — Ls 720 gadā.

(A. Pumpura muzeja materiāli)

Pagasta valde divdesmitajos gados. No kreisās sēž: Skuja, A. Aveniņš, A. Griķītis, nezināms; stāv: Landmesers, Vanags, J. Plaudis, P. Krēģers

Pēteris Saulītis 20. gs. sākumā

Augusts Aveniņš (1886—1928)

Jānis Starķis 1934. gadā

Darbvedis Jānis Plaudis trīsdesmitajos gados pie pusdienu galda

Pašvaldības darbinieki līdz 1944. gadam

Gadi	Pagasta vecākais	Darbvedis
No 1920. gada	Andrejs Lācis	Augusts Aveniņš
No 1924. gada	Pēteris Rode	Augusts Aveniņš
No 1927. gada	Jānis Lasis	Jānis Plaudis
... līdz 1940 gadam	Jānis Starķis	Roberts Sņiķeris
No 1940. gada	Fricis Jankovskis	Vilma Leite
	Jānis Irbe	
No 1941. gada rudens	Jānis Miezītis	Valdis Eriksons
... līdz 1944. gada rudenim	Jānis Rode	

Pēc Otrā pasaules kara par pirmo pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Kārklīnu, par sekretāri Annu Leščinsku (vēlākā Kauliņa). A. Kauliņa atceras, ka visās trijās izpildkomitejās priekšsēdētāji mainījušies bieži. Viņa minēja vārdus un uzvārdus: Jānis Zaķis, Olga Ceikele, Sakalaurs,

Hermanis Jundass Andreja Pumpura muzejā, 1983

Priekšsēdētājs Kārlis Sebahs un sekretāre Aina Līce (Lazdiņa) (no labās), 1955

Hermanis Jundass, Jānis Kaktiņš, Kārlis Sebahs, Augusts Liepiņš, Kārlis Skrastiņš, Pēteris Miķelsons u.c. Par sekretārēm strādāja Aina Ozere (vēlākā Simsons), Alma Sīpola u.c.

Pašvaldības darbinieki no 1950. gada

Gadi	Priekšsēdētāji	Sekretāres
1950—1952	Hermanis Jundass	Alma Sīpola
1952—1956	Kārlis Sebahs	Aina Līce (vēlākā Lazdiņa)
1956—1957	Hermanis Jundass	Aina Līce (vēlākā Lazdiņa)
1957—1962	Elza Matsone	Aina Lazdiņa
1962—1964	Vija Sproģe	Aina Lazdiņa
1964—1974	Zigrīda Kaktiņa	Aina Lazdiņa
1974—1980	Jānis Pūtelis	Dace Klipa
1980—1981	Staņislavs Gribusts (v.i.)	Dace Klipa
1981—1982	Aldonis Rēķis	Dace Klipa
1982—1983	Staņislavs Gribusts	Dace Klipa
1983—1985	Tālvāldis Silgals	Dace Klipa
1985—1988	Miervaldis Ozoliņš	Dace Klipa
1988—1989	Laila Jēkabsone (v.i.)	Dace Klipa
1989—1994	Tālvāldis Silgals	Dace Klipa
1994—	Aivars Troška	Dace Klipa Guna Mendziņa no 1991. gada Guna Mendziņa

Zigrīda Kaktiņa ar kultūras nama celtniekiem, 1972

Jānis Pūtelis uzrunā lielvārdiešus, 1976

Miervaldis Ozoliņš un Genovefa Poriete Pilngadības svētkos, 1986

Lielvārdes pilsētas dome, 1998. No kreisās 1. rindā:
I. Krūmiņa, G. Mendziņa (sekretāre), E. Ozoliņa, M. Ozoliņš;
2. rindā: A. Gribusts, K. Krūmiņš, A. Troška (priekšsēdētājs),
P. Troščenko, V. Ruiss, A. Pētersons, J. Paeglītis

Vai mēs viņus pazīstam?

Valentīna Ābele (08.11.1910.)

No labās: Z. Mežapūķe, V. Ābele ar mazmeitiņu Austru un māsu V. Paegli, 1998

dēlus un meitu un spēja atstāt bagātu un emocionālu materiālu par saimnieciskās un kultūras dzīves norisēm Lielvārdē, sākot ar 1926. gadu. Tas lieti noderēja grāmatas *Lielvārde laiku lokos* veidošanai.

Zemnieka Jāņa Krēģera meita nav augstās skolās gājusi, taču ir talantīga, ar izteiktām literārām dotībām, teicamu atmiņu un lieliskām novērošanas spējām.

Valentīnas tēvs Jānis Krēģers 1906. gadā izbēga no soda ekspedīcijas un paslēpās Vitebskas guberņas Lašņevas latviešu kolonijā. Tur viņš apprecējās, tur piedzima Valentīna, Viktors un Vera.

1921. gadā, mantojīs no mātes *Purgaiļu* zemi, Valentīnas tēvs ar ģimeni atgriezās Latvijā. Krēģeru bērni bija strādīgi un sabiedriski rosiģi. Visi trīs dziedāja Landovska kori.

Valentīna Ābele izaudzināja piecus

Krēģeru ģimene. Priekšplānā Valentīna, 1927

Jānis Ābols (25.06.1955.)

un knauķiem, bet visvairāk — Baibas Kleperes vadītajiem *Mikaušiem*. Kopumā tautā izgājušas apmēram 130 dziesmiņas, daudzi skaņdarbi un instrumentālas apdares. 1995. gadā izveidots skolēnu pūtēju orķestris, kas izvēlējies *Sīriusa* vārdu un kļuvis par apjomīgu un skanīgu Lielvārdes pilsētas orķestri.

Komponists Jānis Ābols kopš 1979. gada ir lielvārdietis un iet tēva, mūzikas skolotāja, pēdās.

Latvijas Valsts konservatorijā diriģēšanas mākā viņu ievadīja Mendelis Bašs, tubas spēle apgūta pie Gunāra Ordellovskā, kas jaunajam mūziķim bieži bija tēva vietā.

Jānis Ābols vadīja korus, orķestrus *Fenikss*, *Sīriuss*, mācīja mūziku E. Dārziņa un J. Mediņa mūzikas vidusskolās, Rīgas 1. vidusskolā, kopš 1994. gada — Lielvārdes mūzikas skolā.

Ir rakstītas dziesmas Dundagas vokālajam ansamblim, arī *Knīpām*

Kārlis Ārons (25.08.1933.)

K. Ārons vada stundu Lielvārdes vidusskolas 8. klasēs, 1991

Daugavai, viņi laivu mētāja kā spalviņu. Atpakaļ Kārlis airēja viens pats. No otra krasta skatoties, laiva brīžiem pazuda starp viņu krēpēm..."

Ārsts, Rīgas Medicīnas institūta docents. Izstrādājis zinātņu kandidāta disertāciju par tematu *Latviešu tautas medicīna*. Sarakstījis ap 200 rakstu par ārstniecību. Piedalījies enciklopēdiju veidošanā, 15 gadus bijis P. Stradiņa Medicīnas muzeja direktora vietnieks zinātniskajā darbā, tagad — direktors.

1951. gadā Kārlis Ārons beidza Lielvārdes vidusskolu ar sudraba medaļu. Viņš bija aizrautīgs teātra spēlētājs, vēlāk kolhoza *Lāčplēsis* dramatiskā kolektīva režisors, labs dziedātājs skolas un arī kolhoza jauktajā kori, vokālā ansambļa vadītājs, tautas deju kolektīva dalībnieks.

A. Upīša Skrīveru vidusskolas skolotājs L. Antons stāsta:

"Kādā vētrainā dienā pārceltuve nedarbojās un mēs, pāris skolēnu, netikām mājās. Kārlis tūlīt pat kādās mājās aizņēmas laivu. Braucot pāri

Kārlis Alfrēds Aulmanis (11.12.1919.—09.02.1997.)

Liekas, ka divdesmit četras stundas diennaktī ir maz, lai strādātu krāsotāja darbu, ietu medībās, pasēdētu pie Daugavas ar makšķeri, uz audekla uzburtu Latvijas ainas un ziedus, spēlētu un skatītos teātra izrādes, dziedātu kori, brauktu tālās ekskursijās un, galvenais, ieaudzinātu bērnos un mazbērnos mīlestību pret mākslu un Tēvzemi. Bet K. A. Aulmanis to visu paspēja.

Pēdējos 25 gadus K. A. Aulmanis dzīvoja *Lāčplēši*. Kopā ar dēlu Pēteri — grafiķi, Ogres mākslas skolas dibinātāju un direktoru — un meitu Dzintru — Latvijā populāru mākslinieci — rīkoja dzimtas izstādes A. Pumpura muzejā.

❖
Eju pa mežu, ieklausos — brīkšķ un brākšķ. Apstājos. Man preti pa taciņu izsoļo varens alnis. Es izšauju. Alnis draudīgi nāk man virsū. Es kokā. Aizveru acis. Klusums. Paskatos: alnis guļ zemē pie priedītes.

K. A. Aulmanis, 1977

Auseklis (18.09.1850.—06.02.1879.)

Auseklis, īstajā vārdā Miķelis Krogzemis, savas īsās un trauksmainās dzīves divus gadus (1872—1874) strādāja Lielvārdes draudzes skolā par palīgskolotāju. Viņš rosināja skolēnus vākt folkloru, pats iesūtīja F. Brīvzemniekam 11 pasakas un teikas, sakārtoja vienīgo savas dzīves laikā iznākušo dzejoļu krājumu *Dzejas no Ausekļa* (1873). Te uzrakstīti slavenie dzejoļi *Trimpula*, *Beveriņas dziedonis*, *Dievozolu trijotna*, te iesākts strādāt pie ievērojamām personām veltīta dzejoļu cikla *Ozolu vaiņaki*, te radušies sacerējumi *Vēstules iz Lielvārdes un Par dziedāšanu pie latviešiem*.

Auseklis pats dziedāja Lielvārdes Dziedāšanas biedrības kori pirmo basu un piedalījās pirmajos Vispārīgajos latviešu dziedāšanas svētkos.

Krogzemju Mikus labprāt uzturējās Daugavas, Rumbiņas un Kaibaliņas krastos. Viņa domu biedri bija Kaibalas dzirnavnieks Lazda, Auziņu mājas saimnieks Pēteris Saulītis, topošais dzejnieks Andrejs Pumpurs. Toties mācītājs Krons (dēls) jaunā palīgskolotāja neparastajām idejām apgriezta spārnus — neatlāva rīkot Dziesmu svētku atskaņu koncertu baznīcā, neatzina teātra spēli.

Noskatīties teātra izrādi Vietalvā, Krogzemju Mikus vēlējās iestudēt kādu lugu arī Lielvārdē. Ar divu ludziņu izrādēm 1873. gada 27. decembrī arī sākās Lielvārdes teātra vēsture. Kad brīvdomīgais palīgskolotājs 1874. gada februārī atļāvās izrādīt vēl Riharda Tomsona lugu *Mika*, jau martā viņam Lielvārde bija jāatstāj.

Nikolaja Malceniaka
akvarelis, 1973

Vilnis Baltiņš (30.04.1942.)

Pasaules čempions airēšanas sportā (1966), astoņus gadus PSRS izlases komandas dalībnieks, treneris, Latvijas Olimpiskās komitejas prezidents no 1988. gada.

Dzimis Ugālē, vidusskolu beidzis Ventspilī, Rīgā apguvis galdnieka amatu, bet studējis LVU Vēstures un filoloģijas fakultātē. "Tomēr sports mani nelaida vaļā kā mīļota sieviete," saka pats Vilnis Baltiņš.

Septiņdesmito gadu sākumā Vilnis Baltiņš ierodas Lielvārdē. Sākas airēšanas sporta bāzes celtniecība un regulāri smaiļotāju treniņi. Kad sporta bāze gandrīz pabeigta, tā nodeg, un darbi sākas no jauna. V. Baltiņa un citu treneru padomu izmanto vairāk nekā pussimts Lielvārdes un tās apkaimes jauniešu.

Sākoties Atmodas laikam, Vilnis Baltiņš ir politiski aktīvs un drīz kļūst par Latvijas Olimpiskās komitejas prezidentu.

V. Baltiņš atgriežas Rīgā no
ziemas olimpiskajām spēlēm
Albervilā, 1992

Jānis Baltvilks (24.07.1944.)

J. Baltvilks (no labās) un
G. Priede A. Pumpura muzeja
Pārdomu trešdienā, 1994

1949. gadā Baltvilku ģimene no Smārdes ierodas Lielvārdē. Te Jānim pirmā skola, pirmie dzejoļi. 1957. gadā viņš pabeidz Lielvārdes vidusskolas sesto klasi un brauc atpakaļ uz dzimto pusi.

❖
"Un vispār — man dzīvē ir veicies. Man nav neviena ienaidnieka — neviena paša cilvēka, kam es gribētu kaut ko atriekt. Man nav skaudības — ne pret tiem, kam biezāks naudas maks, ne pret tiem, kas talantīgāki par mani. Man ir daudz mākslinieciski vāju dzejoļu, bet nav nevienas rindiņas, par kuru būtu jātaisnojas, ka to būtu rakstījis kaut kādu apstākļu spiests," tā par sevi saka Jānis Baltvilks, dzejnieks un stāstnieks.

Visvairāk viņš raksta bērniem — deviņas bērnu grāmatīņas dzejā, septiņas — prozā. Jānis Baltvilks ir arī tulkotājs un populārzinātnisku darbu autors. Kārļa Griguļa ietekmē viņš apguvis ornitologa prasmes. Dabas tematika ir galvenā viņa daiļradē.

Elza Bērziņa (04.11.1898.—18.02.1980.)

Divi brīnumi

*Es divus brīnumus zinu, Vai tas, kurš no zvaigznes augstas
Tik prāts man tos neatšķir, Šeit nonesis mani skumt?
Un minēt es neuzminu, Jeb — kurš reiz krēslainas plaukštas
Kurš lielāks no viņiem ir. Pār acīm man gribēs jūmt?*

Tā raksta skolotāja un dzejniece Elza Bērziņa.

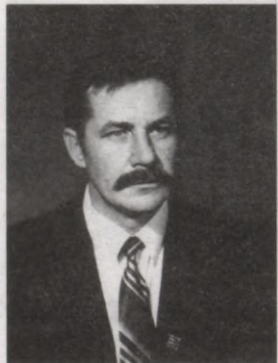
Viņa dzimusi Madlienā. 1899. gadā vecāki nopirka zemi — Lielvārdes *Uzkuros*. Te nākamā dzejniece pabeidza skolu un turpināja mācības Pēterburgā. Pēc Pirmā pasaules kara, no 1919. gada līdz 1920. gadam, strādāja Kaibalas skolā (tolaik *Annās*) par skolotāju.

Divdesmitajos un trīsdesmitajos gados Elza Bērziņa dzīvoja tēva mājās *Uzkuros*. Pirmā publikācija ir 1927. gadā — tēlojums *Neļķes zieds* žurnālā *Zeltene* (13. nr.). 1935. gadā laists klajā dzejoļu krājums *Zilais putns*. Tajā romantiskas ilgošanās motīvi, idealizēti sapņi. Ir arī skumji dzejoļi par dzīves nepilnībām un traģiku, par laikmeta virspusību.

1939. gadā bija sagatavots izdošanai dzejoļu krājums *Ikdienība*, taču ieceres pārtrauca Latvijas okupācija. Tagad manuskripts glabājas A. Pumpura muzejā.

Okupāciju laikā Elza Bērziņa npublicējās un dzīvoja *Uzkuros* lielā vientulībā. Pēckara gados līdz aiziešanai pensijā viņa strādāja kolhoza *Lāčplēsis* lauku brigādē. Viņas trauslā dvēsele bija noslēgusies sevī.

Ivars Blumfelds (28.05.1945.)

Divkārtējs PSRS čempions, deviņkārtējs Latvijas čempions motobraukšanā šosejā pa apli 350 m³ klasē, motokluba *Lāčplēsis* zēnu un Latvijas motobraucēju izlases treneris — arī vēl daudz citu titulu un amatu varētu nosaukt, raksturojot talantīgo sportistu Ivaru Blumfeldu.

Patika uz "dzelziem" pārmantota laikam no vectēva, kas bija kalējs Jelgavas pusē, un tēva — lokomotīves mašīnista. Mīlestība uz motosportu — trenera Kārļa Ošiņa "uzkurināta" un nesavtīgi dāvāta motocikliem skijoringa, krosa un šoseju trasēs. 20 gadu laikā no pāri par 200 Ivara Blumfelda trenētajiem Lielvārdes delverīgajiem puikām ir izauguši daudzi desmiti Latvijā labākie motobraucēji, kas guvuši laurus bijušās Padomju Savienības un Eiropas trasēs.

Par izcilu motobraucēju kļuvis arī viņa dēls Ivo.

Dzidra Bļodone (26.08.1928.)

"Miļo māsiņ!"... un Dzidra tev ko svarīgu paziņo vai grib tevi rosināt...

Dzelzceļnieka un sabiedriski darbīga cilvēka meita, latviešu tautas garīgo vērtību sargātājas mātes balss pavadīta — *vai nu tev, meit, vienai tie pasaules kalni gāžami!* — Dzidra Bļodone labestīga iet cilvēkos. Kopā ar dzejoļu grāmatu skolas mācību stundā, ar tikko tapušu scenāriju vai jauno Gunāra Priedes lugas eksemplāru kultūras namā, ar uzmundrinošu vārdu palicējiem, kādu kapu kalnā guldot.

Pa kuru laiku nospēlēts desmitiem lomu, iestudēts tuvu pie piecdesmit lugu? Daudzi simti Aizsaules ceļos izvadīti, vairāk

nekā 30 gadi klases priekšā nostāvēti. Cik pāru salaulāts, cik bērniem vārda došanas svētkos laba dzīve vēlēta!

Spēka gados tikai klusi atzinības vārdi, jo Sibīrijas ceļa gājēja meita...

Tagad, mūža otrajā pusē, apbalvojumi kā no pilnības raga: *Teicamnieks tautas izglītības darbā*, balva *Sējējs*, Triju Zvaigžņu ordenis..., bet galvenais — lielvārdiešu, republikas skolotāju un A. Pumpura muzeja viesu cieņa un mīlestība.

Dzidra (1984) ar mazmeitu Maiju, kas vēl nezina, ka drīz spēlēs teātri, dejos un mācīsies par skolotāju

Imants Bodnieks (20.05.1941.)

PSRS Nopelniem bagātais sporta meistars, treka riteņbraucēju treneris, divpadsmitkārtējs PSRS čempions. Piedalījies olimpiādēs: Romā — 9.—12. vieta, Tokijā — sudrabs, Meksikā — 5.—8. vieta. Startējis septiņos pasaules čempionātos.

❖
"Pēc Ineses Jaunzemes uzvaras olimpiskajās spēlēs Melnburnā (1956) mans tēvs metālmākslinieks Džems Bodnieks nopirka šķēpu, disku, hronometru, grāmatas par vieglatlētiķu, iesauca mani istabā uz pārrunām un teica, ka mums jāturpina Jaunzemes iesāktās tradīcijas — jānes Latvijas vārds pasaulē — un ka man jātiek uz olimpiādi Romā. Olimpiādē piedalījos kā treka riteņbraucējs, jo ritenis man, pēckara puikam, bija sapnis," stāsta Imants Bodnieks, lielvārdietis no 1964. gada.

Vairis Ceimers (13.02.1935.—13.06.1994.)

Ekonomists pēc izglītības, bet dzīvē — Skolotājs. Kopš 1965. gada jauniešu deju kolektīva, bet kopš 1975. gada Tautas deju ansambļa *Lāčplēsis* mākslinieciskais vadītājs. Jā, arī kolhoza *Lāčplēsis* galvenais ekonomists. Bet sirds, prāts un lielā mīlestība visa mūža garumā atdota dejojotpriekam. 30 gadi — Lielvārdei. Trīs paaudzes izgājušas Vaira Ceimera dejas skolu.

❖
"Par visu to, ko esmu dzīvē izdarījis, par to, ka protu tikt pāri grūtībām, es saku paldies Vairim," apgalvo dejojotājs ar 20 gadu stāžu Jānis Krūmiņš.

"Viņš mani pārliecināja, ka spēju būt deju kolektīva vadītājs," tā Jumpravas dejojotāju dvēsele Juris Driksna.

"Ja tu redzi, ka citi var, tā tad vari arī tu. Ja citiem izdodas labi, dari tā, lai tev izdodas labāk," šo Vaira Ceimera mācību svētu tur arī dejojotāja un deju kolektīva vadītāja Ināra Driksna.

Polija, Vācija, Irāka, Jordānija, Mozambika, Dienvidslāvija, Ungārija, Zviedrija — valstis, uz kurām TDA *Lāčplēsis* aizveda Latvijas vārdu, ietērptu krāšņajos tautastērpos un iedejotu latviskajos deju rakstos.

Elza Cīrule (14.04.1902.—15.05.1982.)

Elzas Cīrules dzīve — tas ir stāsts par sievietes varonību ikdienā, prasmīgi savienojot rūpes par ģimeni ar darbu skolā un vakarus un naktis veltot teātrim. Teātris — viņas lielā mīlestība. Lai kur aizveda literatūras skolotājas darba gaitas, tur izauga dramatiskais pulciņš un tika iestudētas lugas.

Lielvārdē Elzai Cīrulei bija lemts nodzīvot pēdējos trīsdesmit darbīgos gadus. Viņa bija klāt pie J. Grestes un A. Pumpura piemiņas vietu izveidošanas, viņa iesāka audzinošus teātra iestudējumus skolēniem kopā ar skolotājiem. Viņa bija plašu literāro karnevālu rīkotāja. Viņas vadībā tapa lieli, ar romantisku pacēlumu piepildīti iestudējumi, kā A. Upīša *Zaļā zeme*, D. Zigmontes *Jūras vārti* (režisores dramatisējums), Raiņa *Pūt, vējiņi!*, R. Blaumaņa *Indrāni*, H. Vuolijoki *Justīne*. Izrādes *Normunda meitene* kolektīvs 65 reizes pulcēja pilnas zāles ar skatītājiem daudzās Latvijas vietās.

Elzas Cīrules mūža darbs — plašs apcerējums *Lielvārdes teātrim 100* — ar izvērstu laikmeta raksturojumu un bagātu vizuālo materiālu.

Ēriks Drēziņš (27.07.1914.—27.03.1942.)

Īstajā vārdā Jānis Tauriņš — dzejnieks, publicists, tulkotājs.

1932. gadā beidza Kaibalas pamatskolu. Mācības turpināja Rīgā. 1935. gadā arestēts par nelegālās literatūras glabāšanu. Pēc 1938. gada strādāja gadījuma darbus, vienlaikus apmeklēja R. Egles literāro studiju. Neilgu laiku 1941. gadā bijis skolotājs Kaibalas pamatskolā, pēc tam Jelgavas laikrakstā *Zemgales Komunisti* vadīja Lauku nodaļu. 1941. gadā hitlerieši Ē. Drēziņu arestēja un vēlāk nošāva. Viņš apbedīts Biķernieku masu kapos.

Dzejot sācis skolas laikā. No 1928. gada līdz 1932. gadam viņa vadībā Kaibalas pamatskolā izdots literārais žurnāls *Kaibalas straume*. Pirmie viņa dzejoļi publicēti žurnālā *Latvijas Jaunatne*, bet vairums padomju laikā krājumā *Sirds liesmas* (1955) un *Gadiem pāri* (1978). Mākslinieciski vairāk izstrādātajos dzejoļos vientulības smeldze, iekšējas brīvības apziņa, cilvēcisks lepnums, gara spēka un izturības apliecinājums. Atdzejojis M. Ļermontova, A. Bloka un S. Jeseņina darbus.

Jānis Greste (05.07.1876.—02.02.1951.)

- Personība.
 - Rets pedagoga talants.
 - Rūcošs akmens kalnā un strautā. (R. Blaumanis)
 - Bet tad nu anekdošu stāstītājs... oi, oi, oi!
 - Labs, ļoti labs cilvēks!
- Tā par Gresti dažādos laikos sacījuši draugi un kaimiņi.

"Lielvārde bija mana pēdējā lielā mīlestība," saka J. Greste grāmatā ...*kā dzeņa vēders*.

1940./41. gadā Lielvārdes Lāčplēša pamatskolā viņš sāk "rikot muzeju visos priekšmetos". Tiek savāktas neizmērojamas bagātības. Kaut vai Gotharda Ketlera pergaments no 1560. gada un simts gadus veci pagasttiesu un valdes sēžu protokoli. 1944. gadā kara laikā skolu nodedzināja, un aizgāja bojā tik rūpīgi veidotais muzejs. J. Greste raksta: "Jāsaka, ka šie pirmo reizi sirds iesāpējās. Lielvārdes sitiens ir viens no vissāpīgākajiem."

Vērtējot savas mūža gaitas, J. Greste raksta: "Un tomēr beigu beigās galvenais: kolekcionārs, uzskatāmības paudējs, muzejnieks."

Regīna Gribuste (14.08.1930.)

"Man dzīvē ir laimējies, jo dzīvoju un strādāju ģimenē un darba vietās, kur valda darbīgs un labestīgs noskaņojums," tā apgalvo Regīna Gribuste, taču tā teikt var tikai tad, "ja es pati laba biju".

Jaunu ideju atradusi, iepazīnusi to seminārā un praksē pārbaudījusi, Regīna Gribuste darbīga iet klasē vai izmēģinājumu lauciņā jau 47 gadus. Pabeigtas divas augstskolas, 66 gadu vecumā iegūts pedagogijas maģistra grāds bioloģijas mācīšanas metodikā. Daudz publikāciju presē, sarakstīti un izdoti četri mācību līdzekļi skolēniem — darba burtnicas bioloģijā, kuras tagad izmanto visā valstī. Viņas audzēkņi

iesaistīti zinātniski pētnieciskajā darbā, arī starptautiskos projektos. Gan skolotāja, gan skolēni ir daudzu republikas konkursu laureāti. Regīna Gribuste dāsni dalās pieredzē ar bioloģijas skolotājiem Latvijā.

1999. gadā piešķirta Triju Zvaigžņu ordeņa zelta goda zīme.

Bioloģijas stundā 1988. gadā

Staņislavs Gribusts (06.11.1929.—08.01.1983.)

Skola viņam bija viss, visa dzīve...

Nopelniem bagātais skolotājs, direktors no pirmās savas darba dienas — Vallē, Birzgalē un no 1964. gada Lielvārdes vidusskolā. Paralēli darbam skolā ticis ievēlēts par ciemata Tautas deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieku un no 1982. gada — par priekšsēdētāju.

❖
"Darbs uzvar visu" — tāds bija viņa dzīves vadmotīvs, un tāds ir autogrāfisks ieraksts grāmatā *No sevis citiem dodot* (Rīga: Avots, 1984) Autors Vairis Ozols raksta: "Kā aiz lemeša paliek apvērsta velēna, tā aiz šī cilvēka palika paveiktais darbs — nepārtraukts, nerimts, uz apvārsni aicinošs. Viņš steidzās. Vienmēr. Visur. It kā nojauzdams, ka īss ir viņam atvēlētais laika mirklis."

Kārlis Grigulis (16.02.1884.—12.07.1972.)

Ornitologs, rakstnieks — bērnu grāmatu autors, Nopelniem bagātais kultūras darbinieks.

❖
"...papus Lielvārdē "savā kaktiņā, savā zemes stūrītī" no izgāztas egles uzbūvēja vasaras būdiņu — mums visskaistāko pili. No augošiem kociņiem iekārtoja brīnišķīgu lapeni. Tur ēdām, vakarējām, klausījāmies vecāku dzīvesstāstus, dziedājām, strādājām rokdarbus... Krēsloja, gaiss smaržīgs, un brīnišķīgs klusums. Tad pēkšņi tuvumā sāka dziedāt lakstīgala. Papus atbildēja. Pārsteigtā lakstīgala pielidoja pie mums un sāka sacensties ar papu," vēstulē Regīnai Gribuste raksta Kārļa Griguļa meita Valentina Jakaite.

K. Grigulis pie paša celtās vasaras mājiņas 1971. gadā

Ar Lielvārdi K. Grigulis cieši saistījās mūža nogalē. Ne tikai Putnu dienās Lielvārdes skolā, bet arī A. Pumpura muzeja svētkos skanēja viņa stabulīte. Bija laiks, kad visi skolēni zināja K. Griguļa putnu novērošanas mežu ar taciņām, soliņiem, putnu būrišiem. Pavasaros bērni tur bija pirmie talcinieki. Savu putnu kolekciju K. Grigulis uzdāvināja Lielvārdes vidusskolai un A. Pumpura muzejam.

Ārija Hibnere (28.07.1931.)

Ā. Hibnere (no labās) pēc čempiones nosaukuma iegūšanas sporta biedrības "Vārpa" peldēšanas sacensībās Valmierā, 1952

"Esmu ierindas sportiste. Nu, rezultāti drusciņ labāki nekā citiem. Fizikultūras institūtā mani gatavoja par sporta speciālisti. Apguvu, iepatikās. Uzskatu, ka manas lielākās veiksmes ir treneres darbā," tā par sevi saka piecdesmito gadu vairākkārtējā sporta biedrības *Vārpa* čempione peldēšanā. Ārija Hibnere ir arī republikas čempione 1952. gadā jaunatnes un 1953. gadā pieaugušo GDA daudzciņā. Studiju gados viņa peldēja Latvijas un arī Vissavienības izlases sastāvā. Sešdesmito gadu otrajā pusē Ā. Hibnere Liepājā trenēja Latvijas, kādu laiku arī Vissavienības izlases peldētājus, pēc tam mācīja peldēšanu Lielvārdes vidusskolēniem un pieaugušajiem.

Deviņdesmitajos gados sportiste vairākkārt ieguvusi pirmās vietas veterānu peldēšanas sacensībās Latvijā, Igaunijā un zelta medaļu Ungārijā.

Ansis Jablovskis (31.03.1912.—23.08.1988.)

Ansis Jablovskis A. Pumpura muzejā ar savām skulptūrām un dekorāciju skici A. Upīša "Zaļās zemes" iestudējumam Akadēmiskajā Drāmas teātrī Rīgā

"Vecaistēvs, Lielvārdes muižas galdnieks Ozols, iedāvāja man nazi un teica: Griez stabules, ķēmiņus! Izgriez arī mani!" To izdariju, bet tikai tad, kad pats biju pensijā un vecaistēvs sen jau mūžībā," atcerējās Ansis Jablovskis 1987. gadā, A. Pumpura muzejā kārtojot savu plašāko, bet diemžēl arī pēdējo izstādi. Tajā — gleznas, dekorāciju skices un skulptūras, arī vectēva Ozola un viņa draugu — 1905. gada Lielvārdes kaujas līdzdalībnieku — portreti.

A. Jablovskis mācījies profesora Vilhelma Purviša studijā glezniecību, strādājis par dekoratoru Operas un baleta teātrī un Drāmas teātrī kopā ar Arvidu Spertālu pie vērienīgiem iestudējumiem, kā *Skroderdienas Silmačos*, *Zaļā zeme* u.c.

Mūža nogalē, dzīvojot Lielvārdē, bija akmeņkalis, tēlnieks, dekorators un pedagogs. Kaibalas un Ķeguma pamatskolās mācīja zīmēšanu, keramiku, ievirzīja vairākas paaudzes mākslas ceļos.

Anša Jablovskā darbi glabājas dēla ģimenē Lielvārdē.

Kalniņu dzimta

Ieva Kalniņa (22.12.1883.—24.12.1951.), **Jānis Kalniņš** (Jānis Sarma) (21.02.1884.—24.05.1983.), **Vitolds Kalniņš** (Vitauts Kalve) (02.05.1913.—05.04.1989.), **Sigurds Kalniņš** (01.10.1918.—07.05.1956.)

Kalniņu dzimta 1949. gadā Ebenheilerā. No kreisās: Sigurds, Ieva, Vitolds un Jānis

Rembatiete Ieva un Jānis Kalniņi 1910. gadā, uzbūvējuši savu māju netālu no dzelzceļa stacijas, iekārtoja tur pirmmācības skolu. Tā darbojās līdz 1944. gadam (ar pārtraukumu Pirmā pasaules kara laikā). 1944. gadā Kalniņu ģimene kopā ar dēliem Vitoldu un Sigurdu un Sigurda sievu Līgsmu devās bēgļu gaitās.

Jānis Kalniņš — skolotājs, gleznotājs — trimdā kļuva par rakstnieku Jāni Sarmu un atstāja 19 grāmatas. Daudzi darbi palika npublicēti.

Vitolds Kalniņš (pseidonims Vitauts Kalve) atstājis dzejoļus un vēsturiskus pētījumus par Latvijas senatni, Lielvārdi, savu dzimtu.

Sigurds Kalniņš — mākslinieks, grafiķis, arī sava tēva darbu ilustrētājs.

Lielvārdē pēc Sibīrijas trimdas pirmā atgriezās skolotāja Anna Kalniņa — Vitolda Kalniņa sieva — ar dēlu Vitoldu, kas piedzima izsūtījumā 1941. gada 17. oktobrī. Viņas

sapnis sapulcināt visus Kalniņus dzimtenes smiltājā piepildījās 1995. g. 5. maijā. Vienīgi skolotāja, režisore, aktrise Ieva Kalniņa atdusas Vācijas bēgļu nometnes kapsētā.

Daļa no Kalniņu dzimtas garīgā mantojuma atrodas A. Pumpura muzejā Lielvārdē un Literatūras un mākslas vēstures muzejā Rīgā.

Taiga Kalviške (20.06.1951.)

Par viņu var sacīt: cilvēks, kas stāv tālu pāri dzīves pelēcībai — māksliniece, talantīga, daudzpusīga, labestīga nemiera spārnota.

No 1972. gada 18 gadus Taiga Kalviške bija dziedāšanas un vizuālās mākslas skolotāja Kaibalas pamatskolā. Šo laiku var nosaukt par skolas mākslinieciskās izaugsmes gadiem. Taigas gādībā auga jaunā soliste Olga Rajecka. Skolotājas ietekmē ar mākslu aizrāvās veselās ģimenes. Savs laiks bija glezniecībai, savs — keramikai, savs batikošanai, savs — dizainam, savs — korim. Republikas mākslas olimpiādēs astoņus gadus Kaibalas skolēni bija labāko vidū. Tika realizēta Taigas ideja par skulptūru dārzu skolā.

Patī savās gleznās Taiga Kalviške centās atveidot neparasto un skaisto gan dabā, gan cilvēkos.

Ciematā viņa bija pasākumu organizētāja, teātra spēlētāja, bet visbiežāk dekoratore. Republikā viņa piedalījās jaunas vizuālās mākslas programmas veidošanā specializētajām skolām. Taigai Kalviškei ar viņas enerģiju mazajā Kaibalas pamatskolā bija par šauru, un viņa kļuva par Aizkraukles mākslas skolas direktori.

Alfrēds Kapaklis (26.08.1889.—14.06.1971.)

Kalpa dēls, beidzis Bulduru dārzkopības skolu un neatlaidīgā darbā kļuvis par izcilu speciālistu.

Krievijas pilsoņkara laikā izstaigājis Tveras guberņu, bijis pārtikas sagādes pilnvarotais (1917—1919), lasījis lekcijas dārzkopībā (1919—1920).

Atgriezies Rīgā 1921. gadā, viņš nodevās iemīļotajai specialitātei, trīsdesmitajos gados bija Rīgas pilsētas dārzniecību vadītājs.

Agrāras reformas laikā viņš Lielvārdes pagastā ieguva zemi un uzcēla Lejnieku mājas. Lielvārdieši A. Kapakli pazina kā prasmīgu dārzkopi un E. Kauliņa vidusskolas apkārtnes apzaļumošanas projekta autoru.

Alfrēds Kapaklis sarakstījis sešas grāmatas jeb, kā viņš pats saka, arodnieciskās literatūras izdevumus: *Sakņaugu un dārzāju ražošana* (1929 un 1939), *Auglīkopība kā lauksaimniecības nozare Latvijā* (1930), *Dekoratīvo dārzu iekārta un ierīkošana* (1934), *Ģimeņu dārziņu iekārta un ierīkošana* (1936), *Rīgas pilsētas dārzi un parki* (1952). Aizsākta un manuskriptā palikusi Latvijas enciklopēdija daudzos sējumos.

Edgars Kauliņš (26.04.1903.—05.01.1979.)

Edgars Kauliņš — slavenās kopsaimniecības *Lāčplēsis* izveidotājs un valdes priekšsēdētājs 31 gadu.

LPSR Nopelniem bagātais lauksaimniecības darbinieks, Sociālistiskā Darba Vāronis, piecu ordeņu kavalieris. Viņa darbs atainots Herca Franka dokumentālajā filmā *Mūžs* (1972). Par viņu rakstījuši neskaitāmi preses izdevumi. Izdota viņa grāmata *Kad migla krīt...* (R.: Liesma, 1977) Pēteru Bauģa literārajā atstāstījumā un *Kas ir laime* (R.: Liesma, 1978).

Saimniekotprasmes, godīguma un pašizliedzības dēļ viņa vārds ir kļuvis par leģendu.

Edgars Kauliņš, 1965
"Mani mīļie, kas es būtu bez jums..."

E. Kauliņš dzimtajā pusē Pālē, 1978.
"No šīs akas es dzēru..."

1945. gadā jaunais, karavīra šineli ģērbtais pagasta partorgs ātri ieguva lielvārdiešu uzticību. 1948. gadā, laikā, kad nebija citas izvēles, zemnieki piekrita iestāties kolhozā, ja Edgars Kauliņš būs priekšsēdētājs. Viņš uzņēmās lielo atbildību un attaisnoja cilvēku dāvāto uzticību.

Priekšsēdētājs pulcināja ap sevi godīgus, gudrus speciālistus, izvērsa ražošanu un tirdzniecību. Saimniecība kļuva miljonārs, uzlabojās ļaužu dzīves līmenis, sakoploja pašdarbības kolektīvi.

Priekšsēdētājs vienmēr bija kopā ar saviem cilvēkiem — ar vainagu rokās soļoja bērnu gājiena priekšgalā, bija Goda kūms Bērības svētkos, vedējtēvs kāzās, spēka vārdu teicējs pilngadniekiem. Viņš ar savējiem devās medībās un zvejā. Dziesmu svētku gājienā Rīgā tauta gaviļēja: "Lai dzīvo Lāčplēsis! Lai dzīvo Kauliņš!"

Bet goda vīra ikdienu sākās rīta agrumā *Ūbeļos*, tad dažas stundas pie priekšsēdētāja vienkāršā rakstāmgalda, pārējais laiks kopā ar darba darītājiem. Visas sēdes un sanāksmes notika vakaros pēc darba laika. Edgars Kauliņš nezināja vārdu "mans". Viņa tēvišķā rūpe — lai viņam uzticētajiem cilvēkiem būtu labi. Kauliņtēvs — tā viņu sauca Lāčplēša saimniecības ļaudis, un tādu viņu pazina visā Latvijā.

Baiba Klepere (22.03.1953.) un Antonijs Kleperis (04.02.1955.)

Kleperu ģimene — Gundars,
Ingrīda (Misiņa), Baiba,
Antonijs —, 1998

Baiba nāk no Ventspils. Viņas bērību apvij vecāku rūpes un gādība. Meitene sapņo kļūt par aktrisi, pabeidz arī mūzikas vidusskolu. Antonijs, skolas pārziņa un ērgelnieka dēls, audzis Preiļu pusē, pats par sevi atbildīgs jau no bērnības.

Abi jaunieši mācās mūziku Daugavpilī (Antoniju augstskolā uzņem bez mūzikas vidusskolas diploma) un biogrāfiju raksta kopā.

1978. gadā Kleperu ģimene sāk darbu E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolā. Cits pēc cita izaug kori un ansambļi skolā, kultūras namā, *Lauktehnikā*, kolhozā *Lāčplēsis*. Jaunie pedagogi dzied un spēlē arī paši. Skolēnu kori drīz kļūst par vairāku Dziesmu svētku skates laureātiem, Baibas Kleperes vadītos *Mikaušus* ar TV un radio starpniecību drīz pazīst visā Latvijā.

1990. gadā Lielvārdē atver mūzikas skolu. Tās dibinātājs un direktors ir Antonijs Kleperis, Baiba — viena no pedagoģēm. Viņas vadītais bērnu koris *Lielvārde* kļūst par vairāku starptautisku festivālu laureātu. Noorganizējas jaunāko klašu zēnu koris *Sidrabiņš*. Baiba ir ne tikai diriģente, bet arī režisore. Viņa prot padarīt kori kustīgu un dziesmu sasaistīt ar spēles elementiem. Ne velti Itālijā, Riva del Gardas festivālā, saņemta speciālbalva par labāko folkloras uzvedumu.

Kleperu ģimenē dzied visi, arī meita Ingrīda un dēls Gundars, pat Ingrīdas dzīvesbiedrs. Viņi piedalās *Spietā*, dziedājo aktieru izbraukumu koncertos, plūc laurus *Ziņģes festivālā*.

Baibas un Antonija Kleperu organizētās audzēkņu muzikālās atskaites vecākiem, Adventes sarīkojumi un koncerti kultūras namā un baznīcā izvirza mūzikas skolu Lielvārdes kultūras dzīves centrā.

Pauls Kvelde (23.02.1927.)

Diriģents un virsdiriģents, pedagogs un profesors. Lielvārdietis no 1951. gada, kad, vēl konservatorijas students būdams, sāk vadīt *Lāčplēša* jaukto kori un dara to ar nelieliem pārtraukumiem 22 gadus.

Priekuļu Lauksaimniecības skolas direktora Pāvila Kreišmaņa dēls (1938. gadā iegūts uzvārds *Kvelde*) ar zelta medaļu beidzis Rīgas pilsētas ģimnāziju, 1947. gadā izslēgts no Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Mehānikas fakultātes par "buržuāziskā nacionālisma propagandu" (proti, viņa vadītais vīru dubultkvartets dziedājis Rīgas Jāņa draudzes un Trikātas baznīcās), bijis traktorists... Tad aicināts atpakaļ. Pēc LLA beigšanas absolvēta Latvijas Valsts konservatorijas Kordiriģēšanas nodaļa (1955).

Paula Kveldes virsdiriģenta rokai klausījuši Ogres, Limbažu, Balvu un daudzu Latvijas Vispārējo Dziesmu svētku kopkori, kā arī 9. latviešu Dziesmu svētku dalībnieki Kanādā (1991).

No 1970. gada nav bijuši nevieni A. Pumpura muzeja svētki Lielvārdē, kuros neskanētu P. Kveldes vadītā viru kora *Absolventi* balsis. Nacionālais repertuārs sildīja lielvārdiešu sirdis un prātus trešās Atmosdas laikā. Muzeja viesi ir pieraduši, ka diriģents pats komentē un piesaka programmu svētku otrajā daļā.

Veidotas tautas dziesmu apdares, dziesmu aranžējumi korim, instrumentācijas simfoniskajam orķestrim, komponētas vairākas kora dziesmas — *Balss un atbalss, Zvejnieki jūrā, Latgales pavasara balsis, Balta eju, balta teku* u.c.

1997. gadā par nopelniem Latvijas labā Pauls Kvelde apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Pauls Kvelde, sieviešu un vīru kora salidojuma virsdiriģents Preiļos, 1987

Aleksandrs Kociņš (21.12.1892.—15.06.1942.)

Dzimis Rīgā, beidzis Maskavas universitātes Juridisko nodaļu. Brīvprātīgi iestājies Latvijas armijā. Piedalījies Cēsu kaujās un pie Ložmetējkalna, par ko piešķirts Lāčplēša Kara ordenis. 1920. gadā iecelts par Kara muzeja pārzini.

No 1921. gada strādājis dažādos amatos kara tiesā. Aktīvi darbojies Daugavpili, kur rūpējies par Vienības nama tapšanu. Trīsdesmito gadu beigās bija Rīgas aprīķa apgabaltiesas priekšsēdētājs. Apbalvots ar diviem Triju Zvaigžņu ordeņiem.

Ar Lielvārdi saistīts jau no bērnības. Pēc Pirmā pasaules kara palīdzējis atjaunot izpostītās dzimtas mājas *Tentenbērtuļus*. Tā bijusi studentu pulcēšanās vieta vasarās. Tur ciemojušies arī Emīls Dārziņš un Pauls Stradiņš.

Par piedalīšanos brīvības cīņās viņš ieguva 11,74 ha lielu saimniecību *Zilītes*. Ar ģimeniskumu apveltītajam tēvam tā bija istā vieta divu meitu un dēla audzināšanai. Vakarū pastaigas, peldēšanās Daugavā, ziemā slidošana, slēpošana un lielā viesmīlība radīja ap *Zilītēm* īpašu gaisotni. Tas viss pārtrūka 1941. gada 14. jūnijā. Izsūtīšana... Pazemojumi, moku gaitas un nāve Vjatlaga nometnē...

A.Kociņš ar dzīvesbiedri 1935. gadā

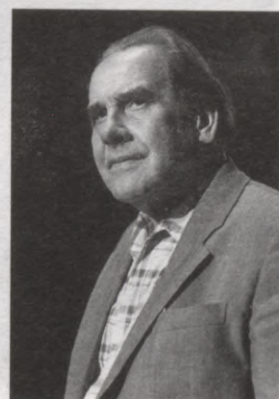
Kārlis Liepa (22.12.1905.—26.01.1990.)

Latvijā viņu pazīst kā Tautas skatuves mākslinieku, Operas un baleta teātra galveno režisoru. Par savu Kārlis Liepa šo teātri sauca vairāk nekā 40 gadus. Tās bija viņa otrās mājas.

Kārlis Liepa ir lielvārdietis no piecdesmito gadu beigām, kad viņam piešķīra apbūves gabalu. Zem ābeles dārzā ar klavierizvilkumu rokā pagāja vasaras atvaļinājumi un brīvdienas. Smadzenēm jādarbojas — tāds bija viņa uzskats.

Lāčplēša kluba ļaudis viņu piemin kā bezgala atsaucīgu cilvēku, kam allaž bija ko dot citiem — viņš sarunāja mākslniekus sarīkojumiem, gādāja dekorācijas, tērpus, apgaismojumu izrādēm. Apglabāts Lielvārdes (Lāčplēša) kapsētā.

"Nav jābrīnās, ka spēcīgi gari netiek laikabiedru atzīti, jo viņu mēraukla atbilst nākotnei. Visu domāšanu vajag vērst uz nākotni. Vajag strādāt nākotnei," — šis Kārļa Liepas atziņas ir kā novēlējums nākamajām paaudzēm.

Agris Liepiņš (09.02.1959.)

Tā kā tēvs nevēlējās, lai meitas Lelde un Virģinija augtu Rīgā "uz akmeņiem", 1989. gadā Lielvārde ieguva savdabīgu mākslinieku Agri Liepiņu. Viņš ir uzcēlis vienu no skaistākajām mājām Lielvārdē un bijušajā Rembates muižas parkā būvē senlatviešu koka pili. Apmēram tādā celtnē varēja dzīvot Indriķa hronikā pieminētais Lielvārdes novada libiešu vecākais Uldevene.

Agris Liepiņš pēc izglītības ir profesionāls grafiķis, pēc sūtības — senatnes pētnieks, celtnieks,

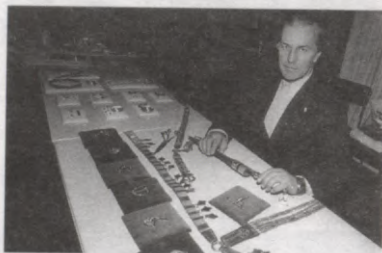

karikatūrists. Strādājis *Dadzī*, *Lauku Avīzē*, *Liesmā*, darbojas *Dienas Biznesā*. Ilustrējis vairākus desmitus grāmatu. Viņa zīmējumi redzami arheologa Jāņa Apala pētījumā *Senie mājokļi Latvijā*. Viņa Purēna grāmatā mākslinieks vizuāli parādījis, kā "Gadu kārtām Rīga auga". Ar Vilni Purēnu un māsu Zani Baķi attēlota "Latvijas vēsture shēmās un kartoshēmās" (*No laikmeta uz laikmetu*, 1996). Izveidojis komiksu *Es — Pētergailis*, uzzīmējis pirmā bibeles tulkotāja Jāņa Reitera dzīvesstāstu u.c.

Agris Liepiņš ir "spurains" un prot pastāvēt par savu taisnību. Kuru no māksliniekiem vēl Mihails Gorbačovs ir iesūdzējis tiesā? Kurš mākslinieks vēl ir tiesājies ar pašu premjeru Ivaru Godmani?

Bet savā būtībā Agris Liepiņš ir sirsnīgs un atsaucīgs cilvēks, taču neatlaidīgs savos mērķos un nodomos.

Māris Medenis (28.10.1940.)

Lielvārdietis no piecdesmitajiem gadiem, prasmīgs atslēdznieks virpotājs, bet dvēselē — mākslinieks. Ilgus gadus diriģenta V. Putniņa vadībā spēlējis saksofonu *Lāčplēša* vokāli instrumentālajā orķestrī.

Lielvārdes un Latvijas vārdu pasaulē Māris Medenis nes kā rotkalis. Sākums bija dzintarapstrādes pulciņš kultūras namā *Lielvārde*. "Klusais darba rūķis ar zelta rokām veica jebkuru darbiņu, lai taptu izstādes," tā Māri raksturo tā laika kultūras nama direktore G. Poriete.

Lai pilnveidotu sevi, Māris Medenis iestājās Rīgas Tautas studijā *Kalvis*. Studēja senās rotas, kalumus. Viņa darbi piedalījušies izstādēs bijušās PSRS teritorijā, Austrālijā, Francijā, Norvēģijā, Somijā.

No 1988. gada Māris Medenis ir Tautas daiļamata meistars. Pēdējā laikā lielākie darbi ir Turaidas muzeja 10. gs. augšlībiešu tautastērpam izkaltās rotas. Pēc Aizsardzības ministrijas pasūtījuma izgatavoti divi dunči, no kuriem viens dāvināts prezidentam Guntim Ulmanim.

Vilma Malnace (01.02.1913.)

Tas ir skaņās izteikts mūžs. Pati dziedājusi un spēlējusi, citiem dziesmas un mūziku mācījusi. Ļoti prasīga pret sevi, saviem audzēkņiem un ansambļa dziedātājiem. 1966. gadā par ilggadējo darbu Rīgas pedagoģiskajā skolā saņemts Goda raksts. Lieli bija viņas panākumi augsti kvalificētu speciālistu sagatavošanā.

Vilma Malnace darba mūža garumā strādājusi gan par *Lāčplēša* jauktā kora un deju kolektīva, gan par LLT un Ķeguma vokālo ansambļu koncertmeistari. Spēlējusi kāzās un kristībās. Viņas vadītais ansamblis *Vēl ābeles zied* dziedājis teātra izrādē *Skroderdienas Silmačos*, koncertos, jubilejās, bērēs. Desmit gadus!

— Kādu vārdu sev dosim?
— Pirmais plaukums sen aizmirsts, — smaida Gaida.
— Vecie kauli, — tā Olga.
— Varbūt — vecie prauli, — ironizē Vera.
Galavārdu saka vadītāja Malnace: — Vēl ābeles zied.

Jūlijs Mežapuķe (30.08.1900.—31.01.1998.)

Jūlijs Mežapuķe dzimis Rembatē rokpeļņa daudz bērnu ģimenē. Bijis ganiņš, puspuisis, puisis. Beidzjis Bulduru dārzkopības skolu. Brīvprātīgi, būdams vēl nepilngadīgs, piedalījies Cēsu kaujās.

Kā Latvijas brīvvalsts ciņu dalībniekam viņam dota iespēja izvēlēties zemi Lielvārdē, Daugavas krastā, kur uzcēlis māju (1933) un ierīkojis kokaudzētavu, dārziņniecību.

Trīsdesmitajos gados strādājis Rīgas apriņķa valdē. Aizrāvies ar komunisma idejām.

Padomju okupācijas laikā 1940. gadā ievēlēts Tautas saeimā (25.08.1940. to pārdēvēja par Augstāko Padomi). Palīdzēja izstrādāt LPSR Konstitūciju, realizēja padomju varas politiku arī Lielvārdē. Karam sākoties, evakuējās uz Padomju Savienību. Pēc kara strādāja Latvijas Lauksaimniecības ministrijas Dārzkopības pārvaldē (1945—1968). Bija gan tās vadītājs, gan augļkopības speciālists.

Jūlijs Mežapuķe ir viens no Dārzkopības un biškopības biedrības dibinātājiem, piedalījies žurnāla *Dārzs un Drava* tapšanā. Radījis jaunas ābeļu šķirnes: *Antiņš*, *Ambrozija*, *Sports*, *Lielvārdiete*, *Daugaviete* u.c. Sarakstījis vairāk nekā desmit grāmatu un brošūru par dārzkopību.

Liena Muceniece (18.03.1966.) un **Edgars Mucenijs** (04.12.1965.)

Liena un Edgars Mucenieki ir pazīstami kā mākslas skolas izveidotāji Lielvārdē 1995. gadā.

Šai ģimenei viss ir kopīgs. Vispirms jau mīlestība uz mākslu. Rīdzinieks Edgars beidza J. Rozentāla mākslas vidusskolu, kaibaliete Liena — Lietišķās mākslas vidusskolu. Abi satikās Mākslas akadēmijā, kur Edgars studēja glezniecību, bet Liena — tekstilmākslu.

Pirmā kopējā personālizstāde *Savieno mani* bija 1992. gadā galerijā *Jāņa Sēta*. Viņu darbus varēja skatīt Lietišķās mākslas muzejā, galerijā *Kolonna*, arī Veimārā, Leipcigā, Frankfurtē u.c.

Vēl kopīgs ir ceļotprieks. Abi ir kalnu slēpotāji. Edgaram patīk arī basketbols. Lienas rūpes vairāk pievērstas bērniem — Dārtai un Jēkabam. Muceniku ģimenes vēlēšanās — nodot savu mīlestību uz mākslu nākamajām paaudzēm.

L. un E. Mucenieki, 1995

Anastasija Neretniece (14.11.1933.)

Pamanīt un iecelt saulītē — tāds ir Anastasijas (Asjas) Neretnieces aicinājums. Citi teiks — viņa ir jaunu ideju ģenerators. Vēl citi — Asja ne tikai rosina, bet arī pati daudz strādā. Lielā ģimenē augusi, viņa ir atsaucīga un darbīga un attaisno mātes doto vārdu Anastasija — "stīpra rakstura būtne, kas pasaulei piešķir pati savas krāsas". No Preiļu puses nākusi, ar saknēm ieaugusi Lielvārdē. Īsti. Pavisam.

Pēc Pedagoģiskā institūta beigšanas 29 gadi Lielvārdē skolotājas darbā pagājuši, izaudzināti divi dēli, bijusi režisore pašdarbības teātrī, nospēlētas 19 lomas, 23 gadi būs kopā ar dziesmu kopsaimniecības *Lāčplēsis* kori, desmitiem kūmās iets, vairāk nekā diviem tūkstošiem pāru kāzu godos muzejā blakus stāvēts, simti Aizsaules ceļos aizvadīti.

Ideju par Andreja Pumpura muzeju Lielvārdē A. Neretniece loloja jau no 1965. gada. Viņa bija ne tikai skolotāja, bet arī literārās izpētes darbu rosinātāja. Kad 1970. gadā vērās muzeja durvis, Anastasija kļuva tā sabiedriskā vadītāja, vēlāk direktore.

Saņemta augsta atzinība — LPSR Nopelniem bagātā kultūras darbinieka goda nosaukums, balva *Sējējs*, Triju Zvaigžņu ordenis. "Tas nav man vienai, tas mums visām!" bilst muzeja direktore un labestīga iet pretī viesiem, lai nestu Lielvārdes vārdu Latvijā un pasaulē.

A. Neretniece viņas godināšanā A. Pumpura muzejā pēc Triju Zvaigžņu ordeņa saņemšanas, 1996

Jāzeps Osmanis (11.07.1932.)

Lielvārdes vidusskolas absolvents (1951) Jāzeps Osmanis jau skolas gados uzrādīja izcilas spējas visos priekšmetos. Kopā ar Kārli Āronu viņš aktīvi piedalījās skolas sabiedriskajā dzīvē, organizēja vairākas teātra izrādes, ko iestudēja Dailes teātra aktieris Arnolds Stemps un literatūras skolotāja Milda Alsupa. Raiņa *Krauklītī* Jāzeps bija Vents, *Zelta zirgā* — Antiņš. Vidusskolu beidza ar sudraba medaļu.

Jāzeps Osmanis ir dzejnieks, tulkotājs, ieguvis filoloģijas zinātņu kandidāta grādu, Polijas un LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks. Sarakstījis desmit dzejoļu grāmatīņas bērniem, sastādījis četras bērnu prozas un dzejas antoloģijas, uzrakstīta latviešu bērnu literatūras vēsture *Saules akmens*. Varšavā apbalvots viņa A. Mickeviča *Pans Tadeušs* tulkojums (1964), par poļu literatūras tulkošanu saņēmta Eiropas RS prēmija (1982).

Jāzeps Osmanis 16 gadus bija izdevniecības *Liesma* galvenā redaktora vietnieks, no 1990. līdz 1998. gadam — grāmatu apgāda *Sprīdītis* direktors.

Bruno Ostrovskis (01.10.1950.), Romualds Ostrovskis (13.08.1952.)

No kreisās: Romualds un Bruno Ostrovski, 1978

Brāļi Bruno un Romualds Ostrovski dzimuši darbīgā un muzikālā ģimenē, uzauguši Lielvārdē, vecāku uzceltajā mājā. Jau no zēnu gadiem viņi muzicē un ar labiem panākumiem sporto. Pabeiguši Lielvārdes vidusskolu, viņi specialitātes apgūst augstskolā un uzsāk pilnvērtīgu darba dzīvi, izveido savas ģimenes.

Abi brāļi ir vieni no pirmajiem Lielvārdes estrādes mūziķiem. Ar 1975. gadu viņi sāk spēlēt un dziedāt ansambli, ko 1980. gadā nosauc par *Ornamentu*. Tas ir viens no latviskākajiem un sirsnīgākajiem kolektīviem, kas iepriecina Latvijas iedzīvotājus, latviešus ārzemēs un daudzus cittautu klausītājus ASV, Kanādā, Austrālijā, Japānā un citur.

Brāļi Ostrovski kopā ar *Ornamentu* smalkjūtīgi un inteliģenti nes Latvijas vārdu pasaulē.

Indulis Otto (22.01.1947.)

"Skolas gaitas sāku un beidzu Lielvārdē. Apmeklēju zīmēšanas studiju Ogrē, kuru vadīja milicijas virsnieks pašdarbnieks Donāts Vucins. Mākslas akadēmiju beidzu 1978. gadā. Specializējos pie profesora A. Stankeviča. Apguvu kokdzeluma tehniku, ko mācīja profesors P. Upītis. Viņš ieinteresēja mani par *ex libris*.

Ar grāmatzīmēm piedalījos izstādēs Lietuvā, Igaunijā, Krievijā, Čehijā, Holandē, Meksikā. Nodarbojos arī ar stājgrafiku. Esmu mākslinieku savienības biedrs, tagad zemnieks un tautskolotājs Rembatē."

Tā savu stāstījumu pabeidz Indulis Otto. Vārdos skops, par mākslinieka gaitām preses izdevumu redakcijās un grāmatu ilustratora darbu nepiemin. Labsirdīgs, allaž ar gaišumu acīs viņš sastopams te Lielvārdē, te atkal Rembatē.

Valdis Ozols (16.09.1904.—04.02.1992.)

V. Ozols 80 gadu jubilejā

Ozolu jaunsaimnieka vienīgais dēls Valdis jau bērnībā iemācījās izdzīvot bada laikā. No purva sēra iemanijās pagatavot sērkokociņus un ar krama palīdzību tos aizdedzināt. Viņš prata taisīt darba rīkus, traukus un celt mājas.

Otrā pasaules kara laikā Valdis Ozols nokļuva bēgļu gaitās Vācijā un Čehijā, vēlāk Sibīrijas gulaga nometnēs.

Kopā ar dzīvesdraugu Natāliju izaudzināti un apglabāti trīs dēli, nosvinētas Zelta kāzas. Ozoltēvs aprūpēja divus mazdēlus, un prieku viņam sagādāja mazmazdēla Uģiša interese par zemes apstrādāšanu. Zeme *Ozolos* bija svēts mantojums.

Valdis Ozols bija liels dziedātājs, teiku stāstītājs un notikumu aprakstītājs.

Muzejam viņš nodeva 99 burtnīcas ar atmiņu tēlojumiem, dzimtas un cilvēku aprakstiem, no kurām daudzas rindkopas izmantotas grāmatas *Lielvārde laiku lokos* veidošanai. Viņš sagatavoja izstādi A. Pumpura muzejā — senā lauku sēta maketos.

Arveds Paegle (25.12.1908.— 04.07.1989.) un Vera Paegle (30.05.1917.)

Viņi ir Latvijā pazīstami jostu audēji — Tautas daiļamata meistari no 1960. un 1962. gada.

Jau agrā jaunībā Arveds gatavoja svečturus, rokdarbu lādītes, etnogrāfiskas metāla rotas. 1932. gadā viņš noauda pirmo Lielvārdes jostu. Nopietni tautas mākslai pievērsās piecdesmitajos gados, kad atgriezās ar paralizētām kājām no izsūtījuma Sibīrijā. Slimību pārvarēt ļāva milzīgais gribasspēks un prieks par dēla piedzimšanu.

Pirmais palīgs jostu aušanā bija sieva Vera — liela rokdarbniece, kas bagāto pūru pielocījusi savām rokām. Viņa bija tā, kas šķeterēja, krāsoja dziju, sēdās stellēs. Tikai aptuveni rēķinot, noaustas 1400 dažādu novadu jostas, nokalti 1200 vainagi.

Paegļu ģimene piedalījies Baltijas republiku tautas mākslas izstādēs Rīgā, Tallinā, Viļņā. Ģimene sadarbojās ar kombinātu *Daiļrade*.

Arvedam bija sapnis: pilnīgi iekārtots sporta laukums, ap kuru nelielas mājiņas. Katrā no tām meistars, kas apmāca bērnus aušanā, kalšanā, podniecībā un citās latviešu tautas senajās mākās...

V. un A. Paegļu godināšana, 1988

Paegļu Mārtiņš (1877—?)

Paegļu Mārtiņš, rakstnieks un tulkotājs, domājams, nācis no vecas lielvārdiešu dzimtas. Vēstulē F. Brīvzemniekam viņš rakstīja, ka septītajā dzīves gadā kļuvis bārenis, dzīvojis pie audžuvecākiem *Dābeļniekos*. Mācījies Lielvārdes draudzes skolā. No Lielvārdes K. Barona *Latvju Dainām* iesūtījis 1073 tautasdziesmas.

Paegļu Mārtiņš strādājis par skolotāju netālu no Aizputes, rosīgi darbojies literatūrā. 1901. gadā laists klajā viņa humoristisku un satirisku rakstu un dzejoļu krājums *Sirseņi, dunduri un viņu pēcnācēji*.

Daļa viņa darbu sakopoti krājumā *Pusdienas karstumā* (1905), atsevišķi iznācis stāsts *Plostnieks un viņa līgava* (1911), humoreska *Kā Lielgalvis braucis precībās* (1914) u.c. Sarakstījis pirmo plašāko E. Treimaņa-Zvārģuļa biogrāfiju. Sastādījis tematisku svešvārdu vārdnīcu (1907). Brīvi pārstāstījis Č. Dikensa, E. Zolā, Ļ. Tolstoja, A. Puškina, V. Skota, Ž. Verna u.c. darbus.

Publicējies arī ar pseidonīmiem: Ticāns, Zobgals, Jaunais Zobgals, Atrimps, Aizpurvnieks, Pērkoņtēvs u.c.

Gunārs Priede (17.03.1928.)

It kā klusi pašā uzceltajā mājā Daugavmalā dzīvo Tautas rakstnieks (1988) dramaturgs Gunārs Priede. Vasarās ar saules lēktu redzam viņu airējam pāri Daugavai, dienā no mājas atvērtā loga ārā plūst rakstāmmašīnas klikšķi.

Upes ielas mājā, kaut garāmbraucot, bieži iegriežas ciemiņi — tie ir pazīstami kultūras un mākslas darbinieki no mūsu zemes un ārvalstīm. Rakstnieks viņus ved gan kājām, gan laivā, nu jau arī mašīnā uz A. Pumpura muzeju, skulptūru dārzu, kapsētu... Plašie dramaturga sakari bagātina mūsu kultūras dzīvi — daudzus no Gunāra Priedes viesiem iepazīstam gadskārtējos muzeja svētkos.

Ilgus gadus E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas skolēni 1. septembrī pie degoša kamīna klausās pirmo literatūras stundu viņu pēdējā mācību gadā. Dramaturgs paver plašus literārās dzīves apvāršņus. Citreiz, kļūstot par gidu, G. Priede izvadā skolēnus, skolotājus vai viņu viesus pa Vecrīgu. Tad ar mums runā arhitekts, rīdzinieks.

Lielvārdē Gunārs Priede ir savējais, kas par mūsu novada cilvēkiem un kultūras dzīvi raksta lugās un presē, bet ģimenes draugiem te viņš ir vienkārši — Gunāronkulis.

Gunārs Priede 60 gadu jubilejā. No kreisās Līlija Dzene

Edgars Priednieks (20.04.1912.—23.12.1994.)

Edgars Priednieks — skolotājs, kas Latvijas Valsts konservatorijā mācījies dziedāt pie Rūdolfa Bērziņa un vienmēr bijis kopā ar dziesmu. Viņš — Tautas daiļamata meistars (1960), dedzīgs Atmodas laika darbinieks.

Ar Lielvārdi Edgars Priednieks saistīts no 1962. gada, kad viņš sāka strādāt par dziedāšanas skolotāju un kordiriģentu. Skolotājs bija teicams koka darbu pratējs un dzintara apstrādātājs.

Edgara Priednieka mūža sapnis bija brīva Latvija, un viņš to pieredzēja. Viņš bija Lielvārdes Latviešu biedrības dibinātājs (1992), tās kora vadītājs un vēlāk arī Latvijas Republikas Latviešu biedrību savienības priekšsēdētājs. Viņa mūžs izskanēja dziesmā un tautas brīvības atdzimšanā.

Andrejs Pumpurs (22.09.1841.—06.08.1902.)

Ar Lielvārdi Andrejs Pumpurs iepazīstas 1853. gada rudenī 12 gadu vecumā, kad sāk apmeklēt draudzes skolu. Skolotājs Fridrihs Augusts Benevskis ieliek labus zināšanu pamatus, taču centīgais jauniešs par vecāku naudu tos pašus priekšmetus vasarā vēlreiz apgūst vācu valodā.

Draudzes skolu pabeidzis kā pirmais skolnieks, bet, no mācītāja Krona nesapņēmis atbalstu mācību turpināšanai, Andrejs izmēģina roku dažādos darbos. 1858. gadā sāk mācīties mērnika amatu Heinriha fon Rautenfelda Rembates muižā. Pa ziemu viņš papildinās galdnieka mākā. Lielvārdē paplašinās A. Pumpura redzesloks, veidojas uzskati par dzīvi un cilvēkiem.

Strādādams Piebalgā, dzejnieks bieži viesojas Lielvārdē pie vecākiem, kas dzīvo "uz muižas zemes". Andrejs Pumpurs sadraudzējas ar skolotāja palīgu Krogzemju Miku — Ausekli. Abus tuvina dzeja, dzimtenes un savas tautas mīlestība, interese par folkloru un vēsturi. Vēlāk, sakarā ar Ausekļa pāragro nāvi, A. Pumpurs sacer dzejoli *Mīļa drauga piemiņai*.

Liekas, tieši no Lielvārdes A. Pumpura dzejā bieži un dažādi ienāk Daugavas tēls. Lielvārdē un Lieljumpravā noklausītās teikas un pasakas ieaug eposā *Lāčplēsis*, kurā darbojas Lielvārds un Lielvārdu cilts.

Dzīves vētru svaidīts, izstaigājis tālas zemes, A. Pumpurs atdusas Rīgā, Lielajos kapos, bet Lielvārdē vēl aizvien jūtama dzejnieka klātbūtne. Te ir kolhoza *Lāčplēsis* paspārnē izveidotais Andreja Pumpura muzejs ar dzejnieka dzīvesstāstu pastāvīgajā ekspozīcijā, te ikgadējie muzeja svētki A. Pumpura dzimšanas dienā 22. septembrī, te Lielvārdes (Lāčplēša) kapos guļ dzejnieka tēvs Indriķis Pumpurs, te Lielvārdes parkā eposa *Lāčplēsis* tēlu skulptūru dārzs.

Olga Rajecka (07.01.1962.)

Olga skolas sarīkojumā, 1977

Kaibalas skolas audzēkne, Olga sāk dziedāt toreizējā kolhoza *Lāčplēsis* vokāli instrumentālajā ansambli. Mācoties Rīgā Kultūras un izglītības darbinieku tehnikumā, Olga dzied gan *Lāčplēsi*, gan ansambli *Vitamins*.

Un tad pienāk spožākais brīdis viņas dziedātājas karjerā — tas ir *Eolikas* laiks, kad Olgu iepazīst visa Latvija.

Dzimusi Lietuvā, Plungē, mātes dzimtajā pilsētā, taču turpmākie gadi saistīti tikai ar Latviju. Līdz 15 gadu vecumam dzīvojusi Lielvārdes ciema *Ķedelēs*.

Jau kopš bērnības Olgā vērojama radoša dzirksts — viņa ir pagalma bērnu kultūras dzīves organizētāja.

Olgas neparasto balsi pamana un tālāk attīsta klases audzinātāja un dziedāšanas skolotāja Taiga Kalvišķe. Vēl būdama

Imanta Kalniņa grupā *Turaidas roze* Olga parāda sevi kā spilgtu un oriģinālu solisti. Vēlāk seko interesanti solo projekti grupās *Tango* un *Bāze—7*.

No 1994. gada Olga organizē un vada dziesmu un estrādes deju konkursus bērniem *Olgas disenīte*, ko atspoguļo Latvijas televīzija un radio. Olga allaž ar lepnumu ir uzsvērusi savu piederību Lielvārdei, Kaibalai, tā nesot bērniņas zemes vārdu pasaulē.

Emilija Elizabete fon Rautenfelde (ap 1890—1968)

Emilija — Lielvārdes dzelzceļa sarga jaunākā meita. Viņa — baronu Rautenfeldu istabene, vēlāk Heinriha fon Rautenfelda sieva. Rautenfeldu dzimta pretojās šim laulībām, tāpēc jaunieši aizbēga uz Krieviju, un viņus salaulāja pareizticīgo mācītājs. Baroni Rautenfeldi vajāja jauno ģimeni, ieslodzīja Heinrihu psihiatriskajā slimnīcā, kur viņš 46 gadu vecumā mira.

Emilija viena izaudzināja un izskoloja divus dēlus. Jānis (Johans) studēja mākslas akadēmijā, studijas pārtrauca karš. Viņš apprecējās ar polieti, 1958. gadā mira. Jāņa Rautenfelda meita Benita Ziverte ir atguvusi mantojuma tiesības uz vectēva Heinriha fon Rautenfelda Bierīņu muižu. Juris (Georgs) pabeidza jūrskolu, strādāja ārzemēs par tirdzniecības flotes kapteini, pazuda bez vēsts.

Pēc Otrā pasaules kara Emilija dzīvoja no vīra mantotās Bierīņu muižas vienā istabiņā, strādāja poliklinikā un bērnu slimnīcā.

Lielvārdē dzīvo Emilijas brālēna Jāņa Kuģenieka dzimta.

Zenta Reizniece (20.01.1922.)

Skolotāja, ilggadēja Kaibalas pamatskolas direktora vietniece mācību darbā. Daudzi skolotāji no viņas mācījušies pedagoģisko meistarību, literatūras skolotāji un skolēni nemītiģi smēlušies no viņas pamatīgajām un dziļajām zināšanām.

Zenta Reizniece uz Lielvārdi atnāca 1960. gadā, pašā spēku briedumā, un Lielvārdes pusē laida spēcīgas saknes.

Viņa ir kultūrvides kopēja. Ja A. Pumpura 130. dzimšanas dienā stādītie dzejas ozoli šalko vēl šodien un ir kļuvuši par Lielvārdes neatņemamu sastāvdaļu, tad tas ir Zentas nopelns. Viņas veidotās dzejas kompozīcijas skanējušas gan skolā, gan saimniecību *Mičurins* un *Lāčplēsis* sapulcēs. Zenta labprāt spēlēja teātri — iejutās dažādu autoru radītajos stiprās sievietes likteņos. Desmitiem jauno pāru ar viņas sirds siltumu ievadīti kopējā dzīves ceļā, desmitiem bērnu šūpoti viņu pirmajos lielajos svētkos, daudz mīļu vārdu sacīts par cilvēkiem, kas devušies Aizsaules ceļos.

Skolotāja katrā dzīves posmā bijusi citādāka, taču vienmēr tā pati — gatava ziedot sevi citiem.

Jānis Siliņš (02.03.1883.—27.01.1960.)

Jānis Siliņš ir ilggadējs Latvijas Skolu (dabas) muzeja pārzinis un veidotājs, aizrautīgs dabaszinātnieks. Dzimis Rembates pagasta *Glāzšķūnī* galdnieka ģimenē. Mācījies Rembates pagastskolā, beidzis Lielvārdes draudzes skolu.

Par piedalīšanos brīvības cīņās piešķirts apbūves gabals Lielvārdē, ko 1927. gadā pārdevis savam draugam Kārlim Grigulim. Lai gan pabeigta Blūma, pēc tam Viļņas zīmēšanas un gleznošanas skola, šo aizraušanos aizēno dabas pētījumi un muzeja pārziņa darbs. Lielākā daļa eksponātu paša Jāņa Siliņa gādāta. Kopā ar Kārli Griguli un Jāni Gresti meklēti akmeņu paraugi, līdz pirkstu gali noberzti jēli. Novēroti un pētīti dzīvnieki. Sacerēti apmēram 75 raksti par Latvijas dzīvniekiem, skolu muzejiem, akvārijiem, par Jāni Gresti. Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, Čehoslovākijas, Norvēģijas, Polijas Goda rakstiem.

Lai kā negribējās, tomēr 1944. gadā dzimtene bija jāatstāj. Zem aligatora ādas, kas karājās pie sienas, palika uzraksts "Es atgriezīšos!"

Liktenis lēma citādāk. Dabaszinātnieku Aizsaulē aizvadīja Bostonas latviešu draudzes mācītājs. Ar mazmeitas Baibas Menkes gādību ir atgriezušies dokumenti, kas stāsta par Jāņa Siliņa godīgā un prasmīgā darba mūžu.

Dzidra Slipiņa (09.09.1930.—15.10.1993.)

Šeit, Lielvārdē, *Ziediņos* dzimusi un augusi, izskolojusies par agronomi, visu savu dzīvi atdevusi *Lāčplēša* zemei, strādājot to darbu, kas tobrīd bija nepieciešams. Pavisam maz laika tika atlicināts personīgajai dzīvei, taču tā bija pietiekoši, lai izaudzinātu labu meitu, iedotu pirmās dzīves gudrības mazmeitām.

Cilvēks, kurš visiem vajadzīgs — tā ir Laimoņa Gaigala 1980. gadā uzņemtā dokumentālā filma par kolhoza *Lāčplēsis* partijas komitejas sekretāri Dzidru Slipiņu. Taču šajā lentē neatradīsim nevienu kadru, kur Dzidra paustu komunistu pārliecību, bet it visur jūtamas viņas rūpes par cilvēkiem.

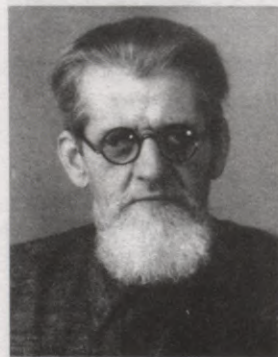
Noteiktās dienās viņa, protams, sēdēja dažādās sanāksmēs un konferencēs, teica priekšā uzrakstītas runas. Par anekdoti ir kļuvis gadījums, kad Dzidra, aizbildinādamās it kā ar nevaļu un neprasmī, obligātās atskaites un pārskatu par partijas pirmorganizācijas darbu "nespēja" uzrakstīt un pie viņas galda sēdēja rajona komitejas instruktors, kas to paveica viņas vietā. Bet Dzidra kārtēja dokumentus, lai kādu vientuļu sirmgalvi ievietotu pansionātā, lai kādu sirdzēju aizvestu pie ārsta, lai kādai vecai māmuļai palīdzētu izravēt dārzus, lai aizbrauktu uz skolu un paaugstinātos par kāda grūti audzināmā bērna sekmēm, lai satiktos ar mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu vadītājiem un palīdzētu risināt viņu problēmas, lai darbiniekus un pensionārus apsveiktu jubilejā, lai noorganizētu neaizmirstamu ekskursiju. Bet vakaros tas, kam nepietika laika dienā — meitas ģimene ar mazmeitiņām, dramatiskais kolektīvs, tikšanās ar interesantiem cilvēkiem.

1983. gadā Dzidra aizgāja no partijas sekretāres amata un nu visu laiku varēja veltīt cilvēkiem, ar kuriem kopā brīdī dubļi un slaucītas prieka asaras.

Šodien malā stāvētāji var dažādi domāt par tādiem cilvēkiem kā Dzidra Slipiņa. Bet labākais vērtētājs ir laiks un cilvēku atmiņas. *Lāčplēša* zemes ļaudīm viņa bija un paliks cilvēks, kas visiem vajadzīgs.

Jānis Sprinģis (29.08.1892.—07.12.1959.)

Rakstnieks un mākslinieks, piedalījies Ziemsvētku kaujās, guvis ievainojumu Nāves salas ierakumos. Satīrisko žurnālu redaktors. No 1920. gada mākslinieks grafiķis žurnālos *Atpūta*, *Nedēļa*. Sarakstījis poēmu, stāstus, bet nozīmīgākie ir romāni par latviešu strēlniekiem — *Nāves laukos*, *Man gribas ēst* un autobiogrāfiskais plaša apjoma darbs *Aivara Silava dzīve*, kas iznāk 1967. gadā pēc rakstnieka nāves.

Pēc Otrā pasaules kara Jānis Sprinģis dzīvoja Lielvārdē un strādāja par grāmatu ilustratoru Latvijas Valsts izdevniecībā. "Atskabargains vīrs. Saņēma pa ādu kā mūsu rakstnieki, tā izdevēji, kas bija laiduši klajā vājas grāmatas," par viņu sacīja rakstnieks Alberts Jansons.

Jānis Sprinģis atdusas *Lāčplēša* kapos.

Aktīva viņa dzīves un darba līdzgaitniece bija viņa sieva Vera Sprinģe, kuras sniega skulptūras, asa sižeta plakātiņi un aicinājumi ilgus gadus saistīja lielvārdiešu uzmanību.

Ēriks Stāmurs (29.01.1936.)

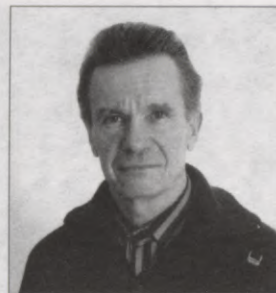
Skolotājs, aizrautīgs sporta entuziasts, ar lielām darba spējām apveltīts cilvēks.

Trīsdesmit septiņos darba gados Kaibalas pamatskola ir Ērika Stāmura vienīgā darba vieta. Šajā laikā daudzas skolēnu paaudzes guvušas no viņa fizisko un sportisko rādījumu un māku dzīvot.

Ērika Stāmura rokas veidojušas Kaibalas sporta bāzi, kopušas Daugavmalu un skolas apkārtni, stādījušas

un audzējušas. Koks un puķe ir dzīva radība. To Ēriks iepazīs arī savās aizrautīgajās maksšķerņieka gaitās.

Bet sports — tam atdota visa dzīve. Ja basketbols, tad viņa skolēni Latvijā labākie un startē pat republikas izlasē. Ja vieglatlētika un slēpošana, nav daudz to, kas viņa trenētajiem skolēniem varētu līdzās būt. Ja orientēšanās sports un tūrisms, tad audzēkņiem pirmās vietas rajonā, republikā, pat Baltijā. Medaļas, medaļas... gan pašam kā sportistam, gan kā trenerim un skolotājam. Būt vienmēr taisnīgam, cienīt skolēnu kā personību, prasme ikvienā saskatīt labo — šī Ērika Stāmura spēja ne katram dota.

Raimonds Sumerags (20.03.1942.), **Dins Sumerags** (17.01.1970.),
Raimonds Sumerags (11.06.1973.)

No labās: *Dins, Raimonds (tēvs),
Raimonds (dēls)*

Pagalma vidū uz ratiem sēž tēvs ar abiem dēliem. Visi trīs spēlē un dzied, ka skan visa pamale. Dzied savam un citu priekam. Klusi pagalmā ienāk kaimiņi, paver durvis vecmāte ar vecotēvu...

Tēvs un dēli izauguši un mācījušies Lielvārdē. Muzicējošā trijotne jau kuro gadu pazīstama Latvijā no televīzijas raidījumiem. Sumeragi ir "lustīgi" kāzu muzikanti un saviesīgu vakaru spēlmaņi.

Tēvs — sertificēts ārsts adatu terapijā. Dēls Dins, 1992. gadā absolvējis Mūzikas akadēmijas vokālo klasi, turpina studijas Medicīnas universitātē. Viņš ir senču amata turpinātājs — mucinieks ar meistara diplomu, Lielvārdes amatnieku brālības priekšsēdētājs. Raimonds,

sekodams vecākā brāļa paraugam, gatavojas absolvēt Mūzikas akadēmiju.

Māmiņa Dace ir acu ārste un mājas siltuma sargātāja. Varbūt tieši tāpēc godprātīga, atsaucīga un strādīga ir Sumeragu ģimene. No viņu darba sazaļo mūsu Tēvzeme un dziesma ieskanas dvēselē.

Uldis Šteins (28.07.1935.)

Horeogrāfs Uldis Šteins ir dzimis Rīgā, bet beidzis Lielvārdes vidusskolu (1954), un lielvārdieši viņu uzskata par savējo. Par spīti skolas aizliegumam un pat uzvedības atzīmes samazināšanai Uldis no 1950. gada līdz 1957. gadam dejoja Harija Sūnas vadītajā Lielvārdes kultūras nama deju kolektīvā, kuram pats mācīja deju soļus no 1957. gada līdz 1960. gadam.

Studiju laikā viņš iesaistījās H. Sūnas Tautas deju ansambli *Dancis*. No 1960. gada U. Šteins kļuva par TDA *Vektors* māksliniecisko vadītāju, bija ilggadējs Rīgas pilsētas Kirova rajona un Madonas rajona Deju svētku virsvadītājs, kā arī Latvijas Deju svētku virsvadītājs (1975, 1980, 1985, 1990).

Uldis Šteins ir daudzu tautas deju horeogrāfijas veidotājs (*Smēdes puīši muzikanti, Vāveru polka, Dancis pa trim* u.c.) un rotaļu sacerētājs (*Šurp, Jāņa bērni!* u.c.). Lielvārdē viņš ierodas regulāri — mācīt savas dejas, piedalīties kopīgās svētku programmās.

Uldis Žagata (17.03.1928.)

Republikā pazīstamais baletdejojājs, horeogrāfs Tautas skatuves mākslinieks ir uzcēlis māju Lielvārdē, kur deviņdesmitajos gados pavada ne tikai vasaras.

Pabeidzis Rīgas horeogrāfijas skolu, Uldis Žagata bija Operas un baleta teātra solists. Kopā ar Aiju Baumani viņš izveidoja spožu duetu, kurā aizsākās viņa horeogrāfiskie meklējumi. Viņš bija arī Universitātes deju ansambļa *Dancis* vadītājs (1963—1968).

Ulda Žagatas mūža lielā mīlestība un sāpe bija profesionālais deju ansamblis *Daile*, ko viņš nodibināja 1968. gadā un vadīja līdz 1989. gadam. Gandrīz ik gadus tika sagatavota jauna koncertprogramma. Dejots gan Latvijas lauku klubos un estrādēs, gan bijušajā PSRS, gan ārzemēs.

Goda virsvadītājs U. Žagata un mākslinieciskā vadītāja I. Saulīte Dziesu un deju svētku gājienā, 1998

Uldis Žagata radījis vairāk nekā 150 jaundeju (*Klipu, klapu, Es mācēju danci vesti, Senais dancis, Dejojprieks, Cielaviņa, Jautrās dzirnavas* u.c.).

Kopš 1970. gada VI Deju svētkiem viņš ir virsvadītāju pulkā un izgājis (vienīgais) visas iespējamās pakāpes — virsvadītājs, mākslinieciskais vadītājs, režisors un scenogrāfs. 1998. gadā Uldis Žagata ir Goda virsvadītājs.

XII Deju svētkus Triju Zvaigžņu ordeņa virnieks sagaidīja ar *Danča* nodejoto *Meitiņa miļā, Dzintariņa* sagatavoto uzvedumu *Vasaras saulgriežos* un svētku programmā iekļauto deju *Es mācēju danci vesti*.

Daudzi ievērojami cilvēki Lielvārdē dzīvojuši īsu brīdi vai arī tikai pa vasarām.

Jānis Bune (1891—1973), ķirurgs, medicīnas zinātņu doktors, profesors, kas publicējis darbus par smadzeņu un asinsvadu ķirurģiju, Lielvārdē uzcēlis māju un pavadījis tikai mūža nogali — no sešdesmitajiem gadiem.

Elvīra Leimane (1918), dziedoša Dailes teātra aktrise (50.—60. gados), bērnībā beigusi pamatskolu Lielvārdē un deviņdesmito gadu vidū atguvusi vecāku īpašumu.

Laimdots Mūrnieks (1922), gleznotājs, tikai īsu brīdi uzturējies Lielvārdē. Toties lielvārdieši pazīst un augstu vērtē viņa dzīvesbiedri ārsti Ēriku Mūrnieci, kas dzīvo pašas uzceltā mājā ar niedru jumtu un ziedošu magnoliju pie vārtiem.

Arta Pile (1916), operdziedātāja, reizumis ciemojās vasarnīcā pie mātes un tikai pensijas gados kļuvusi par lielvārdieti.

Ne visas personības, kas nesušas gaismu no Lielvārdes Latvijā, iespējams pieminēt šai grāmatā, taču tikai visas kopā tās veido to gaišo auru, kas apvij Lielvārdi laiku lokos.

Vēstures lappuses

Senvēsture

Pirmās zināmās rakstiskās liecības par Lielvārdi 1201. gadā un nedaudz vēlāk glabā *Indriķa hronika*. Taču arī laiks pirms 13. gadsimta lielvārdiešu acīm atklājas kaut pamazām, tomēr soli pa solim.

1970. gadā Lielvārdes vidusskolas audzēknis Jorens Matisons atrada Daugavas krasta devona iežos bruņuzivs nospiedumus un silūra perioda korāļļus. Tātad šajā vietā pirms daudziem miljoniem gadu bijusi jūra.

Lielais akmens *Lāčplēša gulta*, kas vēl trīsdesmito gadu sākumā bija Daugavas gultnē, zinātajam stāsta par šļūdoņiem, kas, Skandināvijas ledus kalniem kūstot, pirms vairāk nekā 27 tūkstošiem gadu virzījās pāri mūsu zemei.

Straumes izskalots, Daugavā bija iegāzies Dievukalna ozols. 1976. gadā lielvārdietis Elmārs Kunkulis ievēroja, ka virs dolomīta slāņa redzama apmēram 4 m bieza melna kārtā. Par saskatīto viņš pastāstīja arheoloģei Annai Zariņai, kas tobrīd pētīja lībiešu kapukalnu pie *Austriņām*. Arheoloģe apstiprināja, ka tas ir kultūras slānis — senas apdzīvotības pieminekļi, kas noteikti būtu izpētāms. Valstij šim nolūkam līdzekļu nebija. E. Kauliņa vadītais kolhozs *Lāčplēsis* piešķīra vajadzīgo summu, un Anna Zariņa, iesaistījusi darbā Lielvārdes skolēnus, atklāja ļoti nozīmīgas vēstures patiesības. Izrakumi Dievukalnā liecināja, ka šajā nocietinātajā apmetnē saimniekojuši pirmsbalti, kas atšķirībā no somugriem — igauņiem, līviem, somiem — bija ne tikai mednieki un zvejnieki, bet arī zemkopji. Annai Zariņai izdevās atrast pirmo dzīto vagu pēdas, kas datējamas ar 1. gadu tūkstoši pirms mūsu ēras. Arts bija

Dievukalnā atrastās kaula un akmens senlietas — adatas, šķēpa gals un cirvis

Elizabete Serda restaurējusi švīkotās keramikas māla trauku, kas Dievukalna iedzīvotājiem kalpojis pirms trim tūkstošiem gadu un tagad atrodas A. Pumpura muzejā

Dievukalna pētījumos arheologiem palīdz skolēni

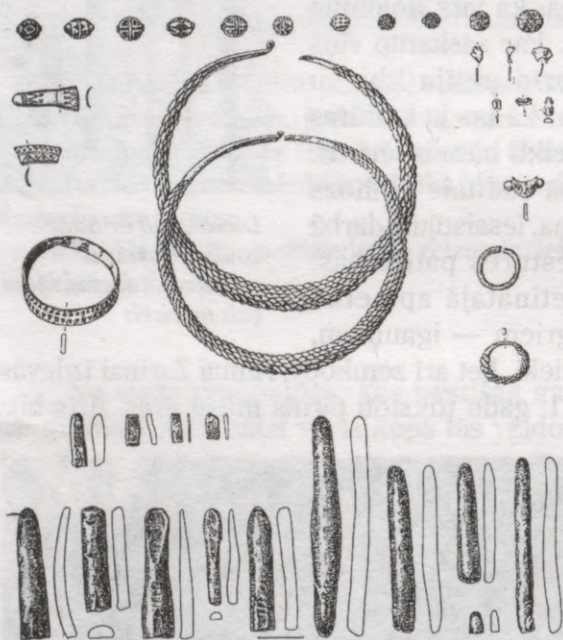
krusteniski ar primitīvu lika zara vai saknes kāšarklu. Atklājas arī pieci hronoloģiski atšķirīgi baltu nocietinājumu slāņi. Zīmīgi, ka tika atrasti galvenokārt baltiem raksturīgi priekšmeti.

Pilskalns pie Pilskalnu mājām, 1997

Latvijā bija arī nenocietinātas apmetnes. Lielvārdē tāds ir pilskalns pie Pilskalnu mājām netālu no *Annām*. Šis vēstures liecinieks vēl nav pētīts. Iespējams, ka tur 7. gadsimtā apmetās no Dievukalna padzītie letgaļi.

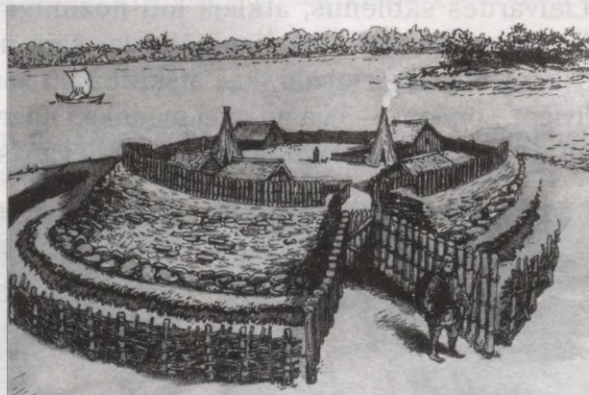
1884. gadā pie Ipšu mājām Lielvārdē kāds gans uzgāja dārglietas. Viņš bija dzirdējis, ka briesmu bridī paslēpta manta, ja to atradējs patur sev, nes nelaimi. Tā māla pods ar dārglietām nonāca muzejā. Izrādījās, ka tas ir 11. gadsimta liecinieks, bagātākais līdz šim atrastais depozīts Latvijā. Tagad uz to varam noraudzīties Latvijas Vēstures muzeja ekspozīcijā. Depozīta kopējais svars ir 1400 gramu. Tajā ir divi zelta gredzeni, 2 sudraba kaklariņķi, 14 sudraba stieniši, 11 sudraba krelles, 243 sudraba monētas un rotu fragmenti. Atraduma analīze liecina, ka dārglietas un nauda nākusi gan no austrumiem, gan no rietumiem. Pirkts, droši vien, no vikingsiem, kas, pa Daugavu un Volgu braucot, lielākajās Krievijas pilsētās satikās ar arābu un grieķu tirgotājiem.

Daļa no Lievārdes Ipšu depozīta (Latvijas PSR arheoloģija. — R.: Zinātne, 1974)

Vikingu kuģis 11. gadsimtā. Attēls no A. Grīna "Latvijas vēstures" – R.: "Zemnieka domas", 1936

Dievukalna apmetne m. ē. 1. gs. Zīmējis A. Liepiņš pēc arheoloģes A. Zariņas konsultācijas © AKKA/LAA

Tirdzniecība veicināja šī novada uzplaukumu un kaimiņzemju vēlmi bagātības iegūt. Par Daugavas līvu dzīvesveidu liecina izrakumi kapukalnā pie *Austriņām*. Kapā līdzī dots daudz rotu. Gan sieviešu, gan vīriešu apģērbu greznojuši bagātīgi bronzas kalumi.

Pirms un pēc krustnešu iebrukuma

Kas ir Uldevena?

Strādādams kopā ar arheologu Jāni Apalu pie grāmatas par būvniecības tradīcijām senajā Latvijā, grafiķis Agris Liepiņš saprata, ka lielvārdiešiem nepieciešama sava senlatviešu pils. Pils — tas ir simbols, kas ceļ nacionālo pašapziņu.

1997. gadā Rembates parka malā mākslinieks un nedaudzi entuziasti aizsāka būvi, kas varētu izskatīties kā Indriķa hronikā pieminētā Lielvārdes (*Lenewarden*) vecākā Uldevenes pils.

Hronists Uldeveni ir pieminējis tikai vienā (XVII:5) nodaļā sakarā ar lietuviešu sirotājiem 1213. gadā.

..lietuvji, savākuši karaspēku, atnāca pār Daugavu uz Lielvārdes novadu, sagūstīja ciemos līvus un dažus nogalināja, aizdzina sev līdzī sievietes, bērnus un lopus, sagrāba daudz kara laupījuma un aizveda gūstā Uldeveni, šī novada vecāko. Taču negaidot atnāca Folkvīns, Kristus bruņinieku mestrs, kura brāļi kopā ar tirgotājiem devās augšup pa Daugavu.

PAR LIETUVIEŠU BĒGŠANU. Tad nu mestrs ar nedaudziem vajāja lietuvjus, uzbruka tiem no mugurpuses un cīnījās ar tiem; krita lietuvju vadītājs un vecākais un daudzi līdz ar viņu; pārējie, kas atradās priekšgalā, izglābās bēgot un aizveda līdzī Uldeveni. Viņa izpirkšanai vēlāk tika atdota šī nogalinātā lietuvja galva, lai, saņemot kaut vai tikai viņa galvu, varētu pēc pagānu paražas nosvinēt pienācīgas bēres ar dzirēm.

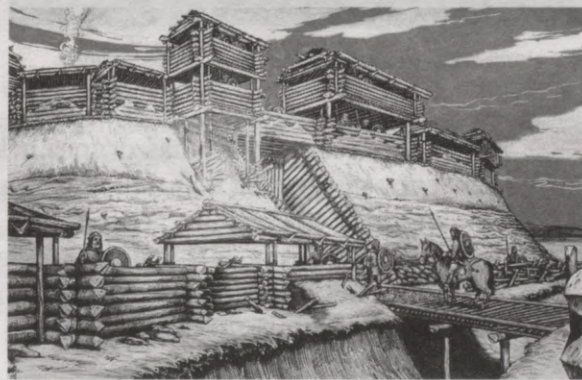
A. Liepiņa zīmējums
© AKKA/LAA

Indriķa hronika XVII:5

Personvārda *Uldevene* nozīme, pēc arheologa Ē. Mugurēviča domām, varētu būt — liela auguma cilvēks vai ilgdzīvotājs.

Lielvārdieši iepazīstas ar A. Liepiņa veidoto izstādi par senlatviešu būvēm un Uldevena pils sākumiem, 1997

Senlatviešu pils 12. gs. Pēc J. Apala konsultācijas zīmējis A. Liepiņš © AKKA/LAA

Mikla vēl minama

Kad 1977. gadā arheologi sāka izrakumus Dievukalnā, viņus pārsteidza mūra celtnes drupas kalna virs pusē. Ekspertīze pierādīja, ka tās ir 13. gadsimta ēkas paliekas. Vai tad šeit būtu bijusi bruņinieka Daniela celtā pirmā pils?

Indriķa hronika sausi vēsta, ka 1201. gadā bruņīniekam Danielam no Bannerovas izlēņota Lielvārdes pils. Tālāku ziņu nav. Tā kā Lielvārdē līvu nocietinātas pils bija gan Dievukalnā, gan pilskalnā, pēc hronikas datiem nav īsti zināms, kura pils konkrēti izlēņota

Mūra sienas vidusdaļa Dievukalnā

Danielam. Ēvalds Mugurēvičs, pamatojoties uz A. Zariņas atklājumu, uzskata, ka vācieši vispirms nocietinājās Dievukalnā. Savukārt G. Erdmanis pētījumā *Lielvārdes pilsdrupas* negrib iepriekš teiktajam piekrist, jo Lielvārdes pilskalns arheoloģiski vēl nav izpētīts. Tas tikai liecina, ka nākamajām lielvārdiešu paaudzēm vēl daudz darāmā priekšā.

Kad celta Livonijas laika pils?

1983. gadā agrofirmas *Lāčplēsis* A. Pumpura muzeja darbinieki lūdza Kultūras ministriju restaurēt un iekonservēt pilsdrupas. Lai to varētu veikt, zinātnieki G. Erdmanis un Z. Bēts izpētīja objektu gan dokumentāri, gan dabā ar fotogrammetrijas palīdzību. Tā kā dokumentos neatradās konkrēti dati par pils celtniecības laiku, bija jāiztiek ar pieņēmumiem.

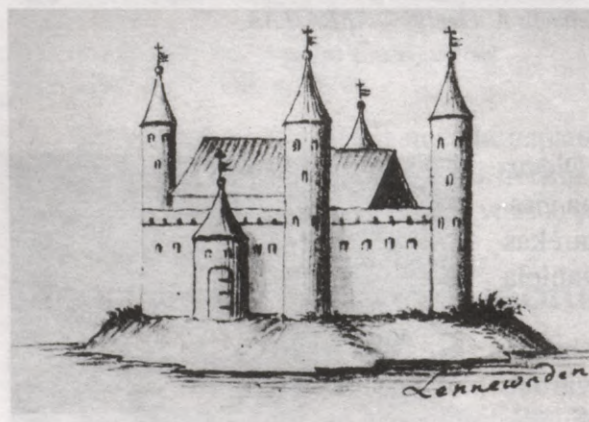

Bruņinieku pils drupas pirms Pirmā pasaules kara

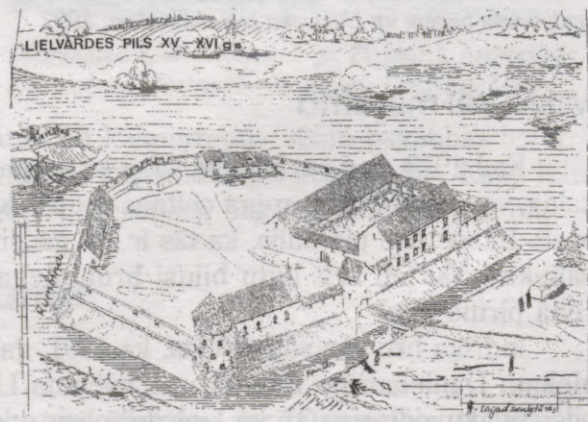

Bruņinieku pils drupas pēc koservācijas, 1989

Šodien virs zemes redzamās drupas ir kādreizējo būvju otrā un augstāko stāvu sienas. Pirmā stāva griesti ir gājuši bojā, bet telpas atrodas zem zemes un ir aizbērtas. Konstatējami vairāki būvperiodi. Līdzšinējie pētījumi, kā liecina G. Erdmanis, rāda, ka 13. gs. pirmajā ceturksnī ir uzcelts tornis, pils laukums ietverts ar koka palisādi — žogu. To nedaudz vēlāk nomainījis mūra žogs. 14. gs. beigās pils paplašināta un pārbūvēts aizsargmūris. Iespējams, ka rietumu pusē sākumā nav bijuši logi, tie iebūvēti, pili pārmūrējot.

Lielvārdes pils skats, pārzīmēts no kādas vecas hronikas

Tāda varēja izskatīties Lielvārdes pils 15.—16. gadsimtā. (Zīmējums. G. Erdmaņa materiāli)

Par slepeno eju

No paaudzes uz paaudzi pārmantots nostāsts, ka bruņinieku pils drupās ir slepena eja, kas ved zem Daugavas. Šo domu pastiprināja kāda *Vecā lielvārdieša* raksts 1882. gada 26. jūnija *Mājas Viesī*.

Attāļi no pils pret dienvidu pusi ir velvēti vārti, kas izrāda, ka pa zemes apakšu ir bijusi ieiešana pils iekšpusē, un otri vārti redzami ziemeļu pusē. Pavisam neizprotama lieta izrādās, it kā būtu caur kalnu staigāts, jo dienvidu pusē kalnam tek Daugava...

Vecais lielvārdietis

Protams, *Vecais lielvārdietis* nevarēja iedomāties, ka toreiz un arī šodien redzamā daļa ir pils otrais stāvs un zemāk varēja būt aizsargvaļņa vārti. Jāatceras arī, ka visā pils pastāvēšanas vēsturē otrajā Daugavas krastā nekad nav bijuši šī krasta iedzīvotāju draugi. Kāda vajadzība ejai?

"Pirms 30 gadiem arī man rādīja *slepeno eju*," stāsta A. Pumpura muzeja direktore A. Neretniece. "Taču vēlāk tā izrādījās sienā un gridā iebūvēta eja siltā gaisa cirkulēšanai."

1990. gadā arheologs Juris Urtāns, izdarot dienvidu pusē nelielus izrakumus apmēram 10 m dziļumā, atrada pils apkures krāsns paliekas. Un tomēr — daudziem gribas ticēt, ka tāda eja ir bijusi.

Vai zināt Dīnamarkas akmeni?

Ja brauc pa Lielvārdes—Lēdmanes ceļu un kādu puskilometru aiz *Annām* nogriežas pa labi mežā, tad pie Jumpravas pagasta robežas ceļa un stīgas krustpunkta malā var ieraudzīt lielu akmeni. Šis akmens kādreiz bijis novietots pie Vangusalu mājām uz četrpadsmit pagastu — Lielvārdes, Lēdmanes, Rembates, Jumpravas — robežas. 20. gs. sešdesmito gadu beigās no savas sākotnējās vietas tas aizvilts dienvidu virzienā kādus 300 metrus.

Pēc zinātnieka Jura Urtāna mērījuma šis akmens, ko sauc par Vangusalu Dīnamarkas akmeni, ir 2,7 m garš, 1,8 m plats un 1,5 m augsts. Akmenī iekaltas divas zīmes: bīskapa zizlis un krusts (zīmes augstums 85 cm, platums 75 cm) un neliels aplis ar krustu vidū. Zizlis un krusts ir Rīgas arhibīskapijas īpašuma zīmes un norāda, ka Livonijas laikā (13.—16. gs. vidus) šīs zemes pie Daugavas (*Dūna*) ietilpa Rīgas arhibīskapijas teritorijā un iemarķētas pie Vangusalām.

Par šo Vangusalu Dīnamarkas akmeni ir saglabājušies nostāsti. Viens no tiem vēsta, ka šeit, pie *Vangusalām*, ir bijusi baznīca. Citā nostāstā minēts kāds briesmu darbs: mežsargs esot nositis ganumeitu. Tāpēc izveidota otra zīme — aplis ar krustu vidū. Juris Urtāns ir pārliecināts, ka krusts aplī ir sens ģerbonis. Dīnamarkas akmens ir vēstures liecinieks — robežakmens.

Dīnamarkas akmens.
M. Urtānes zīmējums

Dīnamarkas akmens, 1997

Katrīnas jeb Kačas kalns

Tas bija sen. Lielvārdes pagastā dzīvojuši ļoti glīta, sprigana un lepna meitene Kate. Savdabīga — ne tāda kā citas. Pratusi dziedināt, pareģot laimi un nelaimi. Viņas tumšo acu dēļ plūkušies puīši. Savu skatu uz viņu metis arī viens otrs precēts vīrs. Sievu sirdis dīgusi greizsirdība. Negaisis briedis: saslimst kāds lops — vainīga Kate, iesper zibens siena kaudzē — aizdomu ēna krit uz Kati. Sievas un meitas sūdzējušas savas bēdas mācītājam. Un tad vēl — Katei ārļaulības bērns... Mācītājs sirdi aizstāvējis Kati, taču prāts un notikumi diktējuši savu. Braucis uz Rīgu pie augstākas priekšniecības. Rīgas baznīckungu lēmums: nezāle izravējama jau laikus, lai neiesējas.

Kādā vasaras dienā pie Zveņģupītes tikusi pulcināta Lielvārdes draudze. Tiesāšot burvi un raganu — Kati. Cilvēkiem bailes un ziņkāre. Ticis ierakts stabs, sakrauts augsts sārts. Glaunās kariatēs atbraukuši tiesātāji. "Rāte...", čukstējuši vietējie. Uz sagatavota paaugstinājuma upītes rietumu krastā apsēdušies cienīgi tiesneši. Lielvārdieši stāvējuši otrajā krastā. Striķos sasietu atveduši skaisto raganu — Kati. Kas tiesātāji? Ko runājuši? Neviens nebija dzirdējis. Vienīgi sapratuši: ragana atzinusies visos grēkos...

Pēc V. Ozola pierakstītā Kladžu saimnieka Jāņa Kļaviņa stāstījuma (A. Pumpura muzeja materiāli)

Kačas piemiņas akmens 1997. gadā

Leģendas un nostāsti saglabājas un liecina par patiesu notikumu 17. gadsimtā. Bija Lielvārdē tāda Katrīna, kuru kā raganu sadedzināja sārtā. Saglabājušies nosaukumi *Rātskalns*, uz kura atradušies soģi, un Kačas kalns — soda vieta. Abi grants kalni Zveņģupītes krastā norakti, un pelni aizskaloti. Tikai Jura Zihmaņa akmenī iecirsts meitenes tēls klusi raugās debesīs. Piemiņas akmens Katrīnai un citām zintniecēm pie tagadējā *Kaču līciša*, apmēram 200 m no Rīgas—Daugavpils šosejas, atklāts 1991. gada 13. septembrī ar saimniecības *Lāčplēsis*, Kultūras fonda, Vaidas Villerušas un A. Pumpura muzeja darbinieču gādību.

Lielvārdes muiža no 16. gs. līdz 20. gs. sākumam

Lielvārdes muižas rašanās un pastāvēšana cieši saistīta ar bruņinieku pils vēsturi.

Livonijas kara pirmajā posmā (1558—1561) Lielvārdes pili ieņēma krievu armija un cīņās to pamatīgi izpostīja. Pēc 1561. gadā Viļņā noslēgtā liguma Vidzeme (arī Lielvārde) nokļuva Lietuvas — Polijas valdījumā un tika iekļauta Pārdaugavas hercogistē. Pēc vienošanās šeit varēja palikt vecā kārtība, arī darījumus varēja slēgt vācu valodā. Jaunā vara tomēr centās šo novadu pārpoļot, ieliekot muižās poļu tautības pārvaldītājus.

Lielvārdes pils cieta arī Livonijas kara otrajā posmā (1561—1583).

Kokneses pils revīzijas aktos rakstīts, ka Lielvārdes pili no 1590. līdz 1599. gadam glabājušās lielgabalu lodes, bet poļu vēstures pētījumos par 1599. gadu Lielvārdē minēts:

"Livonijas mestri pili izpostīja daļēji, bet daļu ar lielām grūtībām izpostīja un sabojāja Maskava. Pašlaik stāv tikai tukši mūri, kuros neviens nedzīvo. Pils pagalmi piegrūžoti, un to izmanto kāpostu stādīšanai."

Kad Lielvārdes pilsnovadā radusies muiža, nav ziņu. Ir vēstures liecības, ka 17. gs. sākumā muižas centrs atradies priekšpils teritorijā, kur uzceltas koka ēkas un zedeņu žogs.

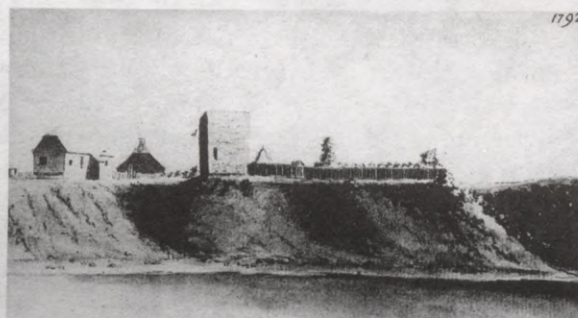
1613. gada vizitācijas aktā minēts, ka Lielvārdes pilsnovads pieder kādam Kazanovskim, kas nopostītās mūra baznīcas vietā uzbūvējis nelielu koka baznīciņu. Tai ir bijis jumts un logi, bet iekšpuse neiekārtota.

Pēc Kazanovska Lielvārde, Aizkraukle un Koknese nonākusi pulkveža Klausā Keršā rokās. Viņš bijis pēdējais poļu laika Lielvārdes muižas pārvalditājs un vēlāk, iespējams, nomnieks.

Poļu—zviedru kara laikā (1600—1629) zemniekus iesaistīja abās armijās. Kara šausmām pievienojās neraža, bads un mēris. Cilvēki bada ārprātā ēduši suņus, zirgus un pat savus tuviniekus. Daudzi, glābdamies no posta, bēguši uz Rīgu. Poļu—zviedru kara rezultātā Vidzeme nonāca zviedru pakļautībā. *Zviedru laiks* Vidzemē skaitāms no 1600. līdz 1710. gadam.

J. Broces zīmējums 1792. gadā. Skats uz Lielvārdes (Lennewarden) pilsdrūpām no rietumiem

J. Broces zīmējums 1792. gadā. Skats uz Lielvārdes (Lennewarden) pilsdrūpām no dienvidrietumiem

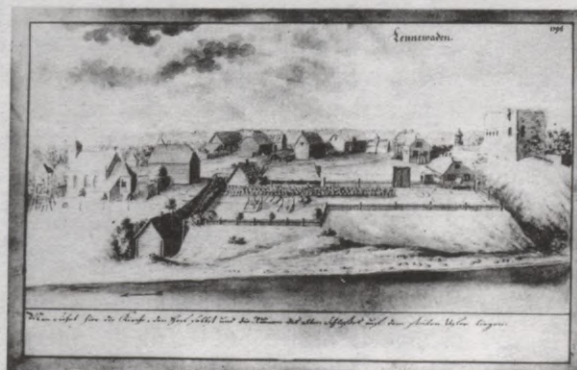
Zviedri iekarojuši Lielvārdi ap 1620. gadu. Zviedru laika nozīmīgākie notikumi bija zemes reforma un redukcija — zemes vērtēšana, īpašuma tiesību noteikšana un ierakstīšana vaku grāmatās. Noteica jaunu tiesu kārtību un veica teritoriālo reformu. Vidzemi sadalīja četros apriņķos, vairākās draudzēs un pagastos. Lielvārde ietilpa Kokneses apriņķī.

Notika arī citi pārkārtojumi. Par ceļiem atbildēja kārtības tiesneši — *bruģa kungi*. Tika izveidoti krogi, atvērtas latviešu skolas — arī Lielvārdes draudzes skola. Lietoja dālderus un grašus, kas daudz pieminēti mūsu folklorā. Dzimtniecība (zemnieks nedrīkst atstāt savas mājas un muižu) turpinājās.

1656. gadā krievu karaspēks ielauzās Vidzemē un ieņēma arī Koknesi un Lielvārdi. Lielvārde bija pakļauta pilnīgai krievu patvaļai un izlaupīšanai. 1661. gadā Olivā (Polijā pie Gdaņskas) tika noslēgts miera līgums un krievi aizgāja no šejienes. Turpinājās Vidzemes zemnieku *labie zviedru laiki*.

Ja muižas pārvalditājs nevarēja likumīgi pierādīt īpašuma tiesības, tad lēnis jeb muižas zeme pārgāja valsts īpašumā un zviedru karalis to varēja nodot citam. Arī Lielvārdes muiža kļuva Zviedrijas valsts īpašums.

1631. gada 21. jūnijā zviedru karalis Gustavs Ādolfs Štetinā parakstīja lēņu grāmatu, ar kuru Lielvārdes pilsnovadu ar visām muižām piešķīra Zviedrijas sudrabkaltuvju

Skats uz Lielvārdes (Lennewarden) muižu un baznīcu. Zīmējis J. Broce 1796. gadā

inspektoram Heinriham Martinam Vulfam. 1646. gadā H. M. Vulfu uzņēma muižnieku kārtā ar dzimtas uzvārdu Volfenšilds. H. M. Vulfa vectēvs bija Livonijas ordeņa, pēc tam Rīgas arhibīskapa naudas kaltuves monētu meistars. Šo darbu pārmantoja arī H. M. Vulfs, viņa dēls un divi mazdēli. Pēc Heinriha Martina Volfenšilda nāves Lielvārdes muižu mantoja viņa dēls — zviedru pulkvedis Heinrihs fon Volfenšilds, pēc tam viņa dēls Benedikts. Ar Benedikta fon Volfenšilda nāvi tiešā Volfenšildu līnija beidzās, un muižu mantoja Benedikta krusttēvs Henrihs Erihs fon Volfenšilds, kas Lielvārdes muižu novēlēja mazdēlam rotmīstram Heinriham Gosvinam fon Anrepam, tad to mantoja meita Anna un viņas vīrs Otto Hristofs fon Budbergs. Budbergu dzimtai bija daudzas muižas, tālab viņi Lielvārdi iznomāja. 1827. gadā to rentēja Holsts, tad vēl citi.

Leģenda vai īstenība?

Leģenda pārmantota no paaudzes uz paaudzi. Tas it kā noticis senos laikos, kad Andreja Meijas (dzim. 20. gs. sākumā) vecvectēvs strādājis Lielvārdes muižā par kučieri.

Lielvārdes un Rembates baronu dzīvesceļi krustojušies kā darbā, tā uzdzīvē, galvenokārt kāršu spēlēs, kur apgrozījušās lielas naudas summas. Reizēm spēlēts uz zemnieku apdzīvotajām mājām. Tā Rembates barons zaudējis vienu zemnieku saimniecību pie Ogres upes. Klāt rudens, un zemniekam ar vājo zirdziņu jābrauc uz Lielvārdes muižu maksāt nodevas, bet naudas nav. Ja nesamaksāsi, Jurgos izliks no mājas. Kur paliksi ar sievu un bērniem? Zemniekam nākušas prātā visādas grēcīgas domas.

Ap to laiku Lielvārdes baronam nomirusi vienīgā meita. Komtesei tikai 22 gadi, un viņa saposta Aizsaules ceļā ar lielu mīlestību — neticis žēlots ne zelts, ne briljanti. Paglabāta Lielvārdes kapos.

Nabadzīgais zemnieks nolēmis atrakt komteses kapu. Viņš sarunājis vistuvāko draugu, lai tas nāk palīgā. Kaps atrakts, zārka vāks nocelts, zeltlietas paņemtas. Bet komtesei uz pirksta gredzens ar lielu

briljantu. Gredzenu nevarējis novilkt. Augšā stāvošai draugs saucis, lai raujot ar visu pirkstu. Zemnieks centies tā darīt, bet pēkšņi komtese iekliegusies. Draugs no bailēm aizbēdzis, atstādams kapa bedrē zemnieku ar komtesi, kas nebija mirusi, bet tikai aizmīgusi letargiskajā miegā. Vienam otru mierinot un atbalstot, zemnieks un komtese ar grūtībām izkļuvuši no kapa. Pēc tam devušies katrs uz savu pusi.

Komtese sapratusi, ka uz pili iet viņa nevar, jo pārbaidis vecākus. Ies uz laidaru, kur rīta reizē slauc govīs. Lopu meitas skatījušās uz komtesi kā uz rēgu, bet, kad viņa sākusi runāt, sapratušās, ka barona meita ir dzīva. Slaucējas nomierinājušās un nolēmušās, ka viņas ies uz pili pastāstīt baronam, kādi brīnumi naktī notikuši.

Ap brokastu laiku jau pili sēru drānas noņemtas. Visi priecīgi bez gala. Barons licis tūlīt kučierim Meijam jūgt zirgus — braukšot uz Rembati pie zemnieka.

Zemnieks ar bailēm gaidījis, ko nesis turpmākā dzīve. Barons, laimīgs, ka atguvis mīloto meitu, bijis pret zemnieku laipns un vēlīgs: "To rot tu var paturēt, un to māj es tev dot par velt!" Tā šis pārdrošnieks bijis vienīgais, kas atbrīvots no rentes maksas.

Pēc **Zinaīdas Mežapuķes** pierakstītā **Lidijas Barisones** stāstījuma, 1986 (A. Pumpura muzeja materiāli)

*Lielvārdes muižas pēdējais barons
Arturs fon Vulfs*

Ar 1840. gadu Lielvārdes muižu iekļāja muižniecības apriņķa maršalam Bernhardam fon Vulfam, kas to 1846. gadā par 170 474 rubļiem pārņēma savā īpašumā. Vulfu dzimtai Lielvārdes muiža piederēja līdz 1920. gadam.

No 1895. gada līdz 1903. gadam Lielvārdes muižu rentēja bijušais Rembates (*Ringmundshof*) muižas pārvaldnieks Hermanis Mietens. Viņa mazdēls Gerhards Hermanis Mietens pēc viesošanās A. Pumpura muzejā 1997. gadā no Vācijas atsūtīja savu tēva Fridriha Mietena atmiņas par bērnību dzimtajā Lielvārdē.

Bērnības gadi Lielvārdes muižā

Jā, Lielvārdes muiža Daugavas krastā bija brīnišķīgs īpašums! Šeit es pavadīju savas dzīves pirmos piecus gadus.

Atceros plašo, irēto māju, kurā dzīvojām, lielo kūti ar 100 sarkanīgi brūnām govīm, lielo darba zirgu stalli, šķūņus un kalpu mājas, seno, aptuveni 1300. gadā būvēto baznīcu stāvajā Daugavas krastā, senās pilsdrupas, kur kādreiz dzīvojusi Volfšildu (*Wolfschild*) dzimta (biskapa vasaļi, kam piederēja arī Kokneses pils Daugavas krastā).

Bērni būdami, apbrīnas pilni aplūkojām baznīcā izvietotās viņiem kādreiz piederējušās bruņas, bruņucepures, zobenus un ģerboni. Aiz baznīcas bija redzams tumši pelēkā granītā cirsts krusts, par kuru ļaudis zināja stāstīt, ka tajā esot ieslodzīts velns.

Caur restotajiem logiem varēja ielūkoties zem baznīcas esošajās kapenēs. Ja tur iespīdēja saules stari, tad mēs, ziņkārīgie un piedzīvojumus alkstošie bērni, tur varējām ieraudzīt zārkus un kaulus.

Un kur nu vēl pils parks ar pilsdrupām! To norobežoja Rumbas upīte, kas, veidojot dziļu ieleju, kalpoja par dabīgu aizsargu no ienaidniekiem.

Upītes otrajā pusē bija pakalns, kuru sauca par apaļo kalnu (Aplaiskalns).

Teika vēsta, ka to uzbrukuma laikā Livonijai esot uzbrēuši krievi. Lai ieņemtu pili, viņi esot nesuši zemi uz mēteļu stērbelēm. Tad no šī mākslīgi izveidotā pakalna šāvieni varējuši sasniegt cietokšņa sienas.

Ielentās pils sievietes, neredzot nekādu citu izeju, no augstā nocietinājuma mūra esot lēkušas Daugavā.

Fridrihs un māsa Marija Lielvārdē 20. gs. sākumā

Rumbiņa pie pilskalna 20. gadsimta sākumā

Skats uz baznīcu un Lielvārdes pili, 1914

Dārziņa māja un baznīca 20. gs. sākumā

Mēs, bērni, apbrīnojām šo rīcību, un kopš šī laika ļaunums mums asociējās ar krieviem, bet visi dižciltīgie muižu īpašnieki mūsu iztēlē ieguva zināmu romantisku oreolu.

Cik gan bieži mēs devāmies pastaigās uz parku kopā ar mūsu veco auklīti — latviešu sievu Trīni!

Lielvārdes muižas rentnieki Hermanis un Jozefine Mieteni 19. gs. beigās

Rudeņos parkā bija ļoti daudz dzeltenu kļavu lapu, kuras Trīne vāca un vēra uz diegiem. Cepot rudzu maizi, ar sažāvētajām lapām izklāja lielās krāsnis. Maizes apakšējā garoziņa, pie kuras bija piecepušas kļavu lapas, garšoja sevišķi labi.

Un vēl — diķis un zivis, kuras mēs barojām ar maizi. Bet pāri visam — Daugava.

Vasarā katru dienu braucām uz saliņu, kur bija ierīkota peldvieta un neliela atpūtas mājiņa. Brokastis ņēmām līdzi. Ratnieks Dundurs bija kaislīgs zvejnieks un reizēm mums atnesa pa kādam skaistam, viegli žāvētam lasim.

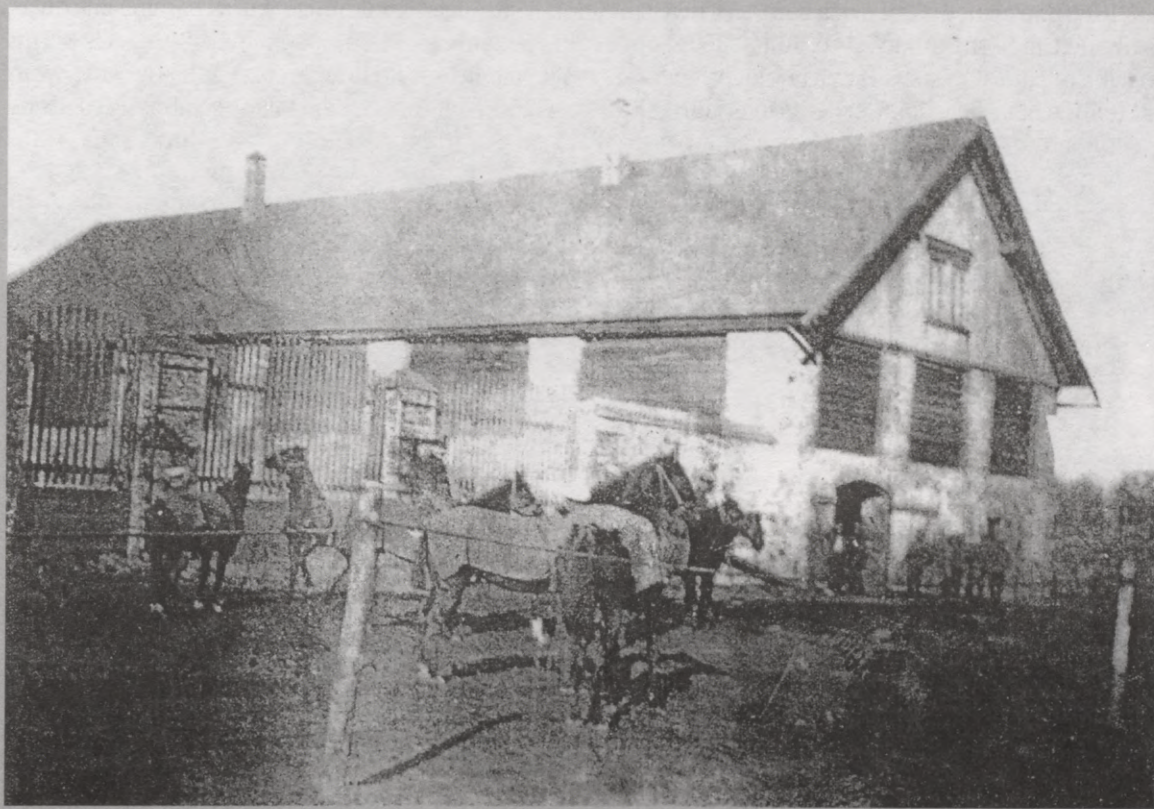
Tēvs bija apdāvināts un darbā ieinteresēts diplomēts lauksaimnieks.

Dzīvojot Lielvārdē, viņš izveidoja augstvērtīgu Angleras šķirnes govju ganāmpulku. Piens, kas bija domāts bērnu virtuvei, katru dienu pa dzelzceļu tika nogādāts uz 60 verstu attālo Rīgu, uz Robinsona pienotavu.

Vasarā govīs ganīja uz augu sekas laukiem. Ziemā tās baroja ar sienu (piemēram, brūno sienu, kas uzskatāms par mūsdienās pazīstamās skābbarības sagatavošanas pirmo soli), lopbarības bietēm, turnepsi (lopbarības rāceņiem) un kokosa karašām, kas bija sapresētas lielās plātnēs.

Muižas siena pļavā 20. gs. sākumā. No labās — priekšstrādnieks Andrejs Purens

Lielvārdes muižas stallis 20. gadsimta sākumā

Muižas kalpotāji 20. gs. sākumā. No kreisās 1. rindā: kučieris, staļa meistars, vagars; 2. rindā: sulainis, madama (pils pārvaldniece), mazais sulainis, dārznieks, pavārs, istabas meita, dārza puisis, piķieris (suņu puisis)

Mēs dzīvojām mājīgā plašā namā. Virtuvē saimniekoja Emilijas jaunkundze, kuras pārziņā bija divas istabenes un bērnu aukle Trīne. Aukstajos ziemas vakaros kamīns izstaroja patīkamu siltumu. Uz bērnu mācību telpām augšstāvā varēja nokļūt pa vītņveida *mahagoni* krāsas koka kāpnēm. Tur bija arī *gubernantes* (tantes Sallijas, vēlāk Bergengrīnas jaunkundzes) istaba. Mamma istabā bija speciāls puķu statnis, uz kura atradās daudz dažādu krāsu smaržojošu hiacinšu. Koridorā bija piestiprināti vingrošanas riņķi bērniem.

Sākumā tēvam bija diezgan daudz nepatīkšanu ar sirmo fon Vulfa kundzi — šis muižas īpašnieci. Bieži ar viņu nācās tiesāties, bet tēvs vienmēr uzvarēja. Pēc kundzes nāves Lielvārdes muižu mantoja viņas dēls. Viņš bija ļoti uzņēmīgs cilvēks —

Lielvārdes barona Artura fon Vulfa pils zāles

Daugavas krastā uzbūvēja pili, ierīkoja terases un ūdens baseinu ar strūklakām. Viens kalpotājs viņam bija latvietis, bet bija arī kāds zirgu puisis no Anglijas, kas nodarbojās ar angļu tīrasiņu zirgu šķirnes audzēšanu. Tika pārbūvēts zirgu stallis, tā sienu apdarei izmantojot pulētas granīta plāksnes. Uzbūvēja arī jaunas siltumnīcas.

Ziemu barons pavadīja vai nu Ēģiptē, vai Kerkiras salā. Drīz vien bija paredzēta parka paplašināšana. Šajā sakarā viņam nācās saskarties ar pretestību no mana tēva puses, jo tika pieprasīta tēva rentētā auglīgā zeme. Miermīlīgas sarīšanās ceļā panāca to, ka nomas līgumu lauza pirms termiņa pret noteiktu, intervālos izmaksājamu atkāp-

šanās naudu. Par 60.000 zelta rubļiem tēvs nopirka muižu (*Rinkuln*) Sabīles tuvumā.

Lielvārdes muižas rentnieka **Hermaņa Mietena** dēla **Fridriha Mietena** atmiņu fragmenti

Kāzas Lielvārdes muižā ap 1900.—1904. gadu. Attēlā muižas ļaudis. Līgavainis — dārznieka Jēkaba Alkšņa draugs no Kaibalas puses

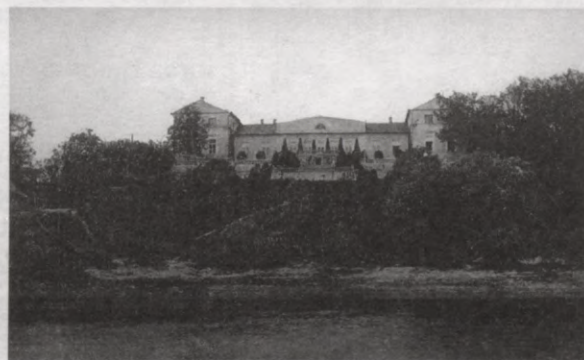
Barona Vulfa pils ziemeļu puse 1904. gadā

Pils pēc V. L. N. Bokslafa veiktās pārbūves, 1914

Lielvārdes muižas pils terase, 1914

Skats no Daugavas uz Lielvārdes muižu, 1914

Rembates muiža no 16. gs. beigām līdz 20. gs. sākumam

Vēsturnieks Edgars Dunsdorfs ir izpētījis (Lielvidzemes kartes, 17. un 18. gs. — K. Zariņa fonds Melburnā, 1986), ka Ringmundshofas (vēlākā Rembates) muiža dibināta 16. gadsimta beigās. Vāciskais vārds *Ringmundshof* tulkojumā nozīmē — muiža pie Ringas upes ietekas. Vecās zviedru kartēs it kā esot *Ringa Flub*, taču Lielvārdes pat visvecākie iedzīvotāji *Ringas* upīti nezina. Muižu pārvaldījis Ringemuts. No šī vārda arī it kā cēlies muižas nosaukums.

Ir ziņas, ka 1592. gadā Kotovics *Ringmundshofu* pārdevis Cimermanam.

Poļu laikos muižu pārzinājis stārasts Kazanovskis. Vēlāk to ieguvis Korfs. 1631. gadā ar Zviedrijas karaļa gādību Ringmundshofa nonākusi Volfenšildu dzimtas īpašumā kā Lielvārdes muižas daļa. 1725. gadā, kad Heinrihs Erihs fon Volfenšilds (Lielvārdes barons) to novēl savam krustdēlam kapteinim Kārlim Gustavam Igelštramam (Dunsdorfam — Īgelstrēms), Ringmundshofa kļuš patstāvīga muiža. Vēlāk īpašnieka meita Elizabete Anna Striha to pārdod Fridriham Vilhelmam fon Strengeram. Ap 1842. gadu tā nonāk Rautenfeldu dzimtas rokās.

Paralēli vārdam *Ringmundshof* latviešu valodā lietots nosaukums *Rembates muiža*. Kad radies Rembates vārds, nav zināms, taču pastāv nostāsti par šī nosaukuma izcelsmi.

Ringmundshof (Rembates muiža) 1796. gadā.
J. Broces zīmējums

❖
Ringmundshofas muižas junkurs Rembats, redzēdams, ka Vēveru māju puisis Juris brauc klausās ar vāju zirdziņu, pavēlējis rīt ierasties ar labāku.

Junkurakmens 1997. gadā

Saimnieks, noklausījies prasību, nolēmis: "Brauc ar to pašu, es nedošu savu labāko zirgu muižas darbos nodzīt!"

Otrajā rītā junkurs, ieraudzījis, ka prasība nav izpildīta, sācis kliegt un pacēlis pātagu sitenam. Bet puisis norāvis Rembatu no zirga, uzlēcis kunga melnim mugurā un aizjājis. Vēl šodien nav atgriezies.

Junkurs nelaimīgi nokritis uz akmens un salauzis mugurkaulu. Ilgi slimojis, līdz nomiris. Barons dēlam novēlēto muižas daļu nosaucis par Rembati, bet ļaudis nelaimes vietā bijušo akmeni vēl tagad dēvē par Junkura akmeni.

Dzidras Bļodones pēc atmiņas pierakstītais **Ozoltēva** stāstījums, 1998

Junkurakmens, kas it kā saistīts ar Rembata vārdu, ilgus gadus atradās Lēdmanes ceļa malā aiz *Annām*. Kolhoza laikos tas iznīcināts, bet atdarinājums nolikts vecajā vietā 1993. gadā.

Ar Rembates baronu Heinrihu fon Rautenfeldu (dzimis 1822. gadā), kam piederēja arī Bierīņu (*Lindenruhe*) un Vecsaules (*Altrahden*) muižas, ticies dzejnieks Andrejs Pumpurs.

❖
1858. g. abi ar tēvu nogājām pie Rautenfelda kunga Rembates muižā, kur tēvs aprunājās voi nevarētu lielskungs mani pieņemt kādā vietā muižā. Rautenfelda kungs mani pazina un atminējās arī manu skolas mācības laiku; dažādi izrunājies, tas mūs pārsteidza ar šādu priekšlikumu. Esot nodomājis izmērit visu savu muižas un pagasta zemi, tā kā nākamā laikā atlaidišot zemniekus no klausības un izdošot mājas uz renti, viņš gribot mani pieņemt un pa mērišanas laiku likt man iemācīties zemes mērišanas mākslu. (..)

Rembates muiža Daugavas malā, kur tagad Rīgas — Dinaburgas dzelzceļa stacija (Ringmundshof), bruņinieku ordeņa laikos piederējusi pie Lielvārdes pilsmuižas; vēlāk atdalīta kādam Wolfensiltu ģimējam, kurš tur ietaisījis apcietinātu māju. Tagadējs muižas īpašnieks Heinrihs fon Rautenfelds studējis Tērpātā, pēc tam daudz ceļojis ārzemēs un apprecējis jaunu, skaistu guvernanti, kas agrāk dienējusi pie viņa tēva ģimējas, tagad tā bija lepna lielmāte; viņiem bija deviņi bērni, seši dēli un trīs meitas. (..)

Rautenfelda kgs, neliels no auguma, pustuklis, ar apaļu ģimi, kurš vēl apaļāks izskatījās tādēļ, ka nēsāja īsi apcirptus matus un dzina bārzdus un ūsas, uz acīm pastāvīgi turēja apaļu brilli, zeltā iekantētu, caur kuru tas visus caurspiedīgi uzlūkoja; mīloja krietni paēst un pie katras maltītes iedzert pa krūzītei laba vīna. Citādi starp tā laika muižniekiem ļoti inteligents cilvēks; labs diplomāts, tiesas lietu zinātājs un ekonoms, bet sevišķi matemātiķis un brīvmākslas pratējs; izdarīja pats nivēlēšanas (nosvēršanas) darbus priekš kanālu rakšanas un applūdināšanas, kā arī plānus uzzīmēja priekš lielām būvēm, ar visa materiāla aprēķiniem. Toreiz tas bija iesācis būvēt lielu, pilei līdzīgu kunga dzīvokli ar lieliem dārzu un parku ierīkojumiem.

Andrejs Pumpurs, Tēvijā. — R.: Liesma, 1980

Heinriha fon Rautenfelda vecākais dēls, arī Heinrihs, mantoja Bierīņu muižu, Kārlis un Fridrihs — sadalītu Rembates muižu. Rembatē, īpašā *freilenes* mājā (tagad Ošu ielā), dzīvoja Heinriha tēva māsa *Bosse* — atraitne ar trim dēliem un meitu.

Veco muižu 19. gs. beigās paplašināja, uzbūvējot jauno pili dēlam Fridriham. Vecās pils fasāde bija uz dienvidrietumiem, t.i., uz salīņas pusi. Jaunā pils — uz ziemeļrietumiem.

Bierīņu muižas mantotājs Heinrihs fon Rautenfelds iemīlēja Lielvārdes dzelzceļa sarga Kuģenieka meitu Emiliju, to bildināja, un, neraugoties uz vecāku un dzimtas protestiem,

20. gs. sākumā ar viņu salaulājās. Heinrihs tika izstumts no dzimtas kā *melnais Heinrihs*. Par viņa un Emīlijas ciešanām Kārlis Jēkabsons ir uzrakstījis romānu *Heinrihs Rautenfelds* — sešās grāmatās. Tas izdots atkārtoti 2 grāmatās (Rīga: Kontinents, 1994).

1922. gada 23. septembra ilustrētais žurnāls *Nedēļa* ziņo, ka akciju sabiedrība *Latvju Filma* uzņēmusi sešdaļīgu kino drāmu *Vilkiem mests laupījums (Barons Rauts)*. Filma stāsta par Heinrihu Rautenfeldu, kas nošāvis psihiatriskās slimnīcas direktoru Dr. Šenfeldu. Scenārija autors — Čardiņš, no aktieriem minēti V. Segliņš, V. Švarcs, I. Marsietis un G. Žibalts. Darbība norisinās Kokneses pilsdrupās, Pērses gravā pie ūdenskrituma, Siguldas krāšņajās vietās pie Velna un Gūtmaņa alām, Gaujas liču ločos, Rīgā un tās apkārtnē. Pateicoties *skaidrai un gaišai fotogrāfijai*, tehniskā ziņā rakstiņa autors "W." to atzinis par labāko *Latvju Filmas* darbu.

Emīlija un Heinrihs nervu slimnīcā ap 1920. gadu

H. Rautenfelda kapa vieta Rīgā, Matīsa kapos, 1985. gadā

1905. gada novembra beigās revolucionāri pēc cīņas ar dragūniem pie Ūbeļkroga nodezina Rembates pili. Pēc soda ekspedīcijas aiziešanas barons Kārlis Rautenfelds iznomāja tirgotājiem un amatniekiem nelielus zemes gabalus ap dzelzceļa staciju (obrokus) un sāka atjaunot pili. Pirmajā pasaules karā pili pilnīgi izpostīja. Nodedzināja arī *freilenes mītņi* (tagadējā Oša ielā) un skaisto dārza māju (A. Paegles māja Pils ielā 3 celta uz tās pamatiem).

Rembates pils 1914. gadā

Rembates muižas dārza māja ap 1910. gadu

Rembates baroni savās muižās atgriezās ap 1918. gadu un centās atjaunot saimniecības ēkas. Kārlis Laukazīle, Rembates muižas rentnieks, atcerējās, ka vispirms sakārtota lopu meitu mītne, tā sauktā *dzeltenā māja*, kas pastāvējusi vēl līdz trīsdesmitajiem gadiem (Pils ielā 4). Kad sākušies "juku laiki", Kārlis fon Rautenfelds aizbraucis un vairs nav atgriezies. Fridriham fon Rautenfeldam agrārās reformas laikā iemērīts 50 ha lielais īpašums *Līdumi* Ķegumā un viņš to apsaimniekojis līdz divdesmito gadu beigām, pēc tam rentnieki līdz 1939. gadam, kad zeme atpirkta un applūdināta.

Senās dzirnavas

Līdz ar zemkopības sākumiem radās pirmās dzirnavas — rokas maltuves, ūdens un vējdzirnavas. Ja par senajām maltuvēm liecina tikai dzirnakmeņi, tad par ūdensdzirnavām ir, kaut arī nepilnīgas, rakstiskas ziņas. Lielvārdē minētas vairākas dzirnavas. Rumbas upīte griež Lielvārdes muižas dzirnavu ratu, tāpat Rembates muižā to lejasgalā dara Ringa. Pie Ogres upes ir Grēperu un Vilkaušu dzirnavas. Uz Rankas, netālu no tās ietekas Ogrē, ir lielās, skaistās Vārnu dzirnavas, kas 1700. gadu nogalē skaitās vienas no labākajām toreizējā Lielvārdes pagastā. Šķiet, ka ap to pašu laiku ierīkotas arī Kaibalas dzirnavas, jo 1731. gadā izveidota Kaibalas pusmuiža. 18. un 19. gadsimta mijā tās jau maļ pilnā spēkā. Dzirnavnieks tad Kaibalā ir Fridrihs Georgs Hāns, pēc viņa vēl citi vāciskas izcelsmes meldermeistari — Lorencs, Ramms, Blūms, Pētersons. Līdz 1870. gadam dzirnavas vadīt varēja tikai stingrus eksāmenus izturējis diplomēts vācu melderis. Latvieši šajā amatā, ar maziem izņēmumiem, iekļūst tikai vēlāk.

Vaida Villeruša, 1997

Pēc Pirmā pasaules kara, atjaunojot un pārbūvējot sagrautās **Kaibalas dzirnavas**, kā stāsta Artūrs Miķelsons, dūmenī atrasts 19. gadsimtā iemūrēts ķieģelis ar tā laika īpašnieka uzvārdu — Lazda. Ar šo uzvārdu saistās tautas Atmodas gadi, kad Kaibalas dzirnavās pulcējās Lielvārdes draudzes skolotājs dzejnieks Auseklis, Auziņu māju saimnieks Pēteris Saulītis, Kaibalas skolas pārzinis Roberts Gentelis un pats dzirnavnieks Lazda, lai spriestu par dzeju un dzīvi. 1899. gadā Kaibalas dzirnavas nomāja Jānis Dindons. Tajās bija 7 strādnieki. Dambja aizturētie ūdeņi sniedzās līdz tagadējai Daugavpils šosejai.

Dzirnavu diķi bija daudz zivju, bet tās nedrīkstēja ķert, jo Kaibaliņa piederēja baronam. Ūdens grieza dzirnavu ratus — mala miltus, kārsa vilnu un vērpa dziju — upes kreisajā krastā, bet labajā krastā darbināja gateri. Kad apsīka ūdens, darbojās tvaika mašina.

Pirmajā pasaules karā vācu karaspēks uzspridzināja dzelzceļa tiltu pār Kaibaliņu. Tur izveidojās aizsprosts, kura uzkrātie ūdeņi pārrāva dzirnavu dambi, izpostot dzirnavas.

Pēc pasaules kara zemi Daugavas krastā nopirka Bernhards Miķelsons. Viņš kopā ar saviem trim dēliem atjaunoja Kaibalas dzirnavas. Valdis Ozols atceras, ka dzirnavu mūrī

No kreisās stāv: P. Landovskis ar ģimeni. No labās: komponista P. Barisona tēvabrālis un mežzinis J. Landovskis ar ģimeni divdesmitajos gados

P. Landovskis pie savām dzirnavām, kur notika arī kora mēģinājumi

bijušas ūdens limeņa atzīmes un pierakstīts, kurā gadā dzirnavas pārplūdušas.

Pēc Otrā pasaules kara kolhozs *Lāčplēsis* Kaibalas dzirnavas vēl kādu laiku izmantoja, līdz ierīkoja jaunu malšanas iekārtu *Čuibās*. Deviņdesmito gadu sākumā agrofirma *Lāčplēsis* atjaunoja Kaibalas dzirnavu dambi. Bija doma saglabājušās ēkas pārvērst tūrisma objektā, taču līdz ar paju sabiedrības privatizāciju iecere nerealizējās.

1920. gadā netālu no Kaibalas dzirnavām uz dzīvi pārcēlās agrākais valsts meža koku brāķeris Pēteris Landovskis. Uz veciem māju pamatiem viņa ģimene uzcēla lielu, garu ēku. Vienā galā ierīkoja dzirnavas, ko darbināja ar motoru. Otrā mājas galu (trīs istabas) apdzīvoja paši. Vidū — kūtiņa.

Ap 1925. gadu Pēteris Landovskis savās dzirnavās pa svētdienām pulcināja lielvārdiešus uz dziedāšanu.

Svētdienās — kora dziesma, darbdienās — miltu un putrainu gaņģu mūzika. Skaņās Pēterim Landovskim bija istā dzīve. Palaidis mašīnas darbā, melderis apsēdās un klausījās, kā dun un dzied motors un dzirnakmeņi. Arī te valdīja viņa noteiktais ritms, tāpat kā dzīvajā instrumentā — korī.

Pēc Ķeguma ezera izveidošanās Landovska dzirnavas tika likvidētas. Vēl tagad to pamati atrodas uz jaunizveidojušās sāliņas.

20. gadsimta sākumā Lielvārdes muižas baronam Arturam fon Vulfam piederēja nelielas dzirnavas un brūzis uz Rumbiņas upes. Pirmajā pasaules karā viss tika izpostīts.

Lielvārdes muižas "Kleine Haus" pie brūža uz Rumbiņas

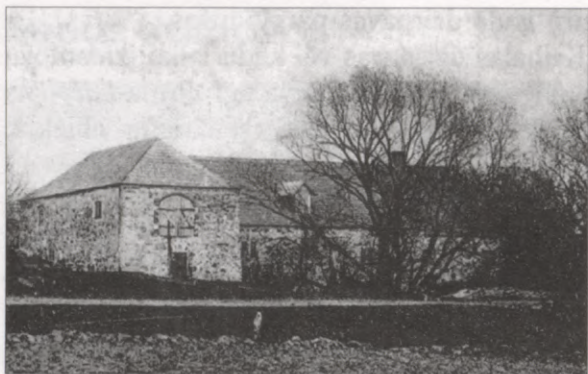
Slūžas pie Lielvārdes muižas brūža drupām

Arī Rembates muižai bijis savs alusbrūzis un iesalnīca, kas atradusies tagadējā Slimnīcas ielā 3, Ozoliņu mājas vietā.

Kārlis Preiss atceras, ka Rembates pils ziemeļpusē tecējusi Gaujiņa. Tā savākusi arī Remtes ūdeņus un griezusi spēka ratus brūžim un gaterim. Brūzī saimniekojis Lupīks, galdnieks bijis Jānis Kalniņš. No Rīgas—Daugavpils šosejas uz Daugavas pusi, zem tagadējā līciņa ūdeņiem, vēl 20. gadsimta divdesmitajos gados atradušās Rembates dzirnavas. Pēc Pirmā pasaules kara postījumiem atjaunotas, tās strādājušas ar tvaiku un divdesmito gadu beigās nodegušas, bet Gavaru tēvs zina stāstīt, ka viņa māja Daugavas ielā 15 celta uz senu vējdzirnavu pamatiem. Vēl tagad viņa dārzā dižojas dzirnakmens.

Rembates muižas iesalnīca 1912. gadā

Rembates muižas dzirnavas 20. gadsimta sākumā

Uz vējdzirnavu pamatiem topošajai K. Diķa (tagad J. Gavara) mājai vēl nav jumta

Uz Ogres upes, apmēram 1 km no Lobes dzirnavām, atradušās Vilkaušu dzirnavas. Tās vēl tagad iezīmē Lielvārdes un Lēdmanes pagastu vecās robežas. Kā atceras Ozoltēvs, "Vilkaušos mala un bija arī gateris, bet Lobē (Lēdmanes pagasts) bīdelēja un vilnu apstrādāja."

Senie krogi

❖
Tāla ceļa gājējiem un braucējiem bija nepieciešama vieta, kur atpūsties, sasildīties, ieturēt maltīti un pa reizei arī iedzert kādu mēriņu, lai braukšana būtu siltāka un pats justos drošāk. Tādēļ Lielvārdē, tāpat kā citur, krogu bijis ne mazums. Viens no dižākajiem — Ūbeļkrogs (oficiāli rakstos parasti dēvēts par Baznīckrogu) — lielceļa malā, iepretī baznīcai un *Lielvārdes* muižai. Tajā, tāpat kā citos, sendienās krodzīnieki bijuši sveštautieši — vācieši, krievi, poļi, jo latviešiem nebija ļauts kroģēt, ja nu vienīgi kādam izdevās iemānīties vismaz par pusvācieti. Tomēr pamazām šie stingrie likumi sadrupa un Ūbeļkrogā kroģē Neilands, Neboiss, Balodis.

Otrs, lieluma ziņā līdzīgs, bija Katlabedres krogs stāvajā Daugavas krastā (tagad pie Ķeguma). Rembates muižā iegriezties aicināja Annas krogs, bet pie Ogres (tagadējā Ogresgalā) atradās Vārnu krogs. Uz robežas ar Lieljumpravu kādreiz dižojās — Slobodas krogs, bet tagad tā pamatiem pāri skalojas Daugavas ūdeņi. Un vēl vesela virkne bez miņas zudušu, karos nopostītu, nodedzinātu, ūdenskrātuves ūdeņos noslicinātu un sabrukušu Lielvārdes krogu: Pura, Kārļu, Pusceļa, Brunču, Ķīpa, Kaibalas, Vālodzes, Buļļu, Ķeguma...

Šodien, kaut arī daudzajās pārbūvēs savu harmonisko, krogiem raksturīgo arhitektūru zaudējuši, vēl ir Ūbeļkroga, Katlabedres, Ķeguma un Vārnu kroga ēkas. Bet citur ceļmalas dižojas ar spožām degvielu uzpildes stacijām mehānisko kumeļu dzirdināšanai.

Vaida Villeruša, 1997

19. gadsimta sākumā, pie Lēdmanes ceļa (vecākie lielvārdieši to sauc arī par Idavas ceļu) atradies Brunču, Purgaiļu un Vālodzes krogs. Tos no savu vecvecāku stāstījuma atceras Valentīna Ābele un Valdis Ozols. Brunču krogs bijis netālu no tagadējās Salu fermas paaugstā slīpā paugurā, kur kolhoza *Lāčplēsis* ļaudis grābuši smiltis dažādām vajadzībām.

Vālodzes krogs uzcelts pie Lēdmanes robežas ļoti izdevīgā vietā. Ap to daudz zemnieku māju un Ogres upes malā dzirnavas. Vālodzes krogs devis muižai labu peļņu.

Toties Purgaiļu krogs nekādus ienākumus neesot devis, jo no laika gala uzmūrēts nevietā — liela meža vidū. Ceļa braucēji manījušies ātrāk tikt mežam cauri, jo baidījušies no laupītājiem. Tāpēc arī Lielvārdes barons bez sirdēstiem varējis šo krogu atdāvināt Puriņu saimniekam par dzīvības glābšanu medībās.

Vēl 20. gadsimtā tagadējā Lielvārdes pagasta robežās uz Rīgas—Dinaburgas ceļa bija

Annas, Ūbeļu, Kaibalas un Slobodas krogi.

Slobodas krogs atradās pie Slabatiņas upītes, tieši uz Jumpravas un Lielvārdes pagastu robežas. Ēka bijusi gara, līdzīga Jumpravas Dzelves krogam, ar plašu stadulu. Ceļš vijies gar Daugavas krastu un bijis norobežots no upes ar baltiem ceļa stabiņiem. Pēc muižas zemju sadalīšanas ēkas un zemi ieguvis jaunsaimnieks Simsons, kas no Latvijas valdības vēlāk saņēmis samaksu par applūdināmo zemi un ēkām. Tagad, ūdens līmenim pazeminoties, Ķeguma ūdenskrātuvē vēl var samanīt kroga ēkas pamatus.

Arī Kaibalas kroga vieta meklējama Daugavas dzelmē lejpus Kaibalas dzirnavām, nedaudz atstatu no vecā Rīgas—Dinaburgas lielceļa.

Kaibalas krogs

Manas mātes tēvs Kārlis Strazdiņš vairākus gadus strādāja Rīgā būvdarbus, sapelnīja naudu un 1892. gadā no lielkunga Artura fon Vulfa uz 7 gadiem iznomāja Kaibalas krogu par 350 rubļiem gadā.

Kāds tolaik izskatījās Kaibalas krogs? Kroga ēka un stadula celtas no sarkana māla ķieģeļiem, Stadulā varēja izvietot trīs četrus pajūgus, par ko rūpējās kroga puisis. Māju garenvirzienā uz pusēm sadalīja sienu. Ceļa pusē atradās kroga istaba, tās vidū liels, nekrāsots galds ar vienlaidu soliēm. Lidztekus vidussienai — *stoika* (tagad to sauktu par bāru), apsista ar spoži noberztu kapara skārdu. Pie sienas plaukti. Bez krogiem raksturīgajām precēm — alus, degvīna, tabakas — pārdeva arī sāli, cukuru, siļķes, adatas, diegus, pat rakstāmpiederumus. Tāla ceļa braucēji vakaros varēja pasūtīt zupu. Tikai tās tīkotājiem vajadzēja vienoties, kādu zupu vārīt. Ceļinieki pārtiku pirka maz. Taisīja vaļā līdzpaņemto maizes kuli, pasūtīja tēju, pudeli bairiša, mēriņu brandavīna un likās uz auss. Gulēja kroga istabā uz soliēm vai uz kaktā noklātiem salmiem.

Vietējie nāca uz krogu iedzert. Bagātākos saimniekus krodzinieks cienāja savā pusē. Sestdienas vakaros un otrajos svētkos krogā pulcējās apkārtējie jaunieši (svētdienās un pirmajos svētkos no rītiem gāja baznīcā). Galdu un solus pārbīdīja pie sienas, un jaunieši vijoles, ermoņiku un bungu pavadībā nodevās danču priekiem. Puiši iedzēra pa pudelei alus, cienāja ar bonbongām meičas. Jaunietim krogā piedzerties bija liels kauns — gods pagalam!

Šai krogā mans tēvs noskatīja sev sievu — krodzinieka jaunāko meitu Minnu — ļoti glītu meiču.

Jānis Paegle, 1998

Ūbeļkrogs (arī Baznīckrogs, Baložkrogs) uzcelts ļoti izdevīgā vietā Rīgas—Dinaburgas ceļa malā, Lielvārdes muižas un baznīcas tuvumā.

Pēc Lielvārdes muižas zemes dališanas Ūbeļkroga zemi kā jaunsaimniecību ieguva Jānis Balodis. Pirmajā pasaules karā nopostīto krogu viņš atjaunoja līdz 1924. gada beigām.

Ūbeļkrogs 1925. gadā

No kreisās Ūbeļkroga saimnieki Evelīna un Jānis Baloži 1925. gadā

Ūbeļkrogā

Visa lielceļmalas puse bija kroga lielistaba. Otrajā pusē — vācu istaba (kungiem), bufetes telpas un krodznieku dzīvoklis.

Ap 1926. gadu Ūbeļos (Baložkrogā) lielā zāle tika atvēlēta sarīkojumiem. Tās vienā galā bija maza skatuve, no aizkulisēm durvis veda Baložmamma guļamistabā. Tur viņa laida aktierus pārgērbties. Otrā zāles galā stāvēja sētiņa, aiz tās drēbju pakaramie — *garderobe*. Sarīkojumi parasti notika rudenos un ziemā, vasarā tikai tad, kad no deju laukuma aizdzina lietus. Ziemā stadulā iebrauktos ballinieku pajūgus pieskatīja pagasta ziņnesis Vanags.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Annas krogs (saukts arī Rembates krogs, Anniņkrogs) atradās tagadējās Lielvārdes pilsētas Dārza ielas 7. nama vietā.

Kāpēc Annas krogs?

Krogā, kas atradās netālu no Daugavas, kur ceļš straujā kritumā notecēja līdz upes plūdumam, strādāja jauna, skaista meitene Anniņa. Viņa laipni aptecēja visus, mazgāja traukus, dziedādama kopa puķes. Kroga garais galds mirdzēt mirdzēja no tīrības. Apmeklētāji ar patiku lūkojās meitenes veiklajās kustībās, un viesu krogā nekad netrūka. Anniņa smaidīja, bet nevienam neuzsmaidīja, vienīgi jauneklīm, kas gandrīz katru vakaru ilgi sēdēja pie alus krūzes. Kad Anniņas darbi bija galā, abi satikās pie Daugavas. Reibinoši smaržoja ievas, un lakstīgalas piebēra visu krastmalu ar saviem smeldzīgajiem treļļiem.

Noziedēja ievas, pāri upītei Rembates muižas parkā izplauka un noziedēja ceriņi. Vasaras naktis bija īsas un siltas. Jaunieši runāja par kāzām, sapņoja par laimīgu un bagātu nākotni, jo puisis bija no turīgas dzimtas. Bet kādu vakaru jauneklis neatnāca...

Anniņa gaidīja... Naktis kļuva garākas un vēsākas, pie debesīm iedegās spožas rudens zvaigznes. Anniņa vēl gaidīja. Kādā vakarā viņš tomēr atnāca, lai ... atvadītos.

Nākamajā rītā Anniņu atrada mirušu. Žēl, ka meitene pati bija izvēlējusies tādu ceļu...

No tā laika krogu sāka saukt par Annas krogu.

No vecmāmiņas **Lilijas Gavares** dzirdēto **Dinas Livšicas** stāstījumu pierakstīja **Dz. Bļodone**

1905. gads Lielvārdē

Jau 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā sociāldemokrāti Lielvārdē izplatīja revolucionāru literatūru un skrejlapas. Jaunajā biedrības namā (pie tagadējām *Atpūtām*) jautājumu vakaros no Rīgas ieradās publicists Jānis Asars, bijušais Rembates skolotājs Vilis Dermanis, kas vēlāk kļuva pazīstams kā boļševiku ideju aizstāvis Krievijā. Bijušie V. Dermaņa skolēni — rembatieši Kārlis Bankovičs, Jānis Graudiņš, Jānis un Emīlija Ļevdonski, Pēteris Cālis — skolotāja teikto skaidroja tālāk. Revolucionāri noskaņota bija arī Mežapuķu ģimene.

Tāpat kā citur Latvijā, arī Lielvārdē nolēma rīkot baznīcas demonstrāciju.

1905. gada 5. jūnijā pirms sprediķa revolucionāri baznīcēniem izdalīja skrejlapas, aizšķērsoja mācītājam Cimmermanim ceļu, un kancelē kāpa viņu runātājs. Telegrāfists Jānis Stūre atceras (Lielvārdes vidusskolas novadpētniecības materiāli), ka zemnieki prasījuši muižai un cara valdībai,

lai muiža daļu meža nodod pagasta rīcībā,

lai skolā mācības notiek latviešu valodā,

lai būtu demokrātiskas vēlēšanas,

lai zemnieki varētu medīt, zvejot, lai varētu brīvi tirgoties.

Nemiernieki aicināja apjukušos baznīcēnus doties līdzī uz sanāksmi danču placī pie biedrību nama. Ar sarkanu karogu priekšgalā un dziedot revolucionāras dziesmas, nemiernieki un tie, kas viņiem piedroņās, devās ceļā.

Šis notikums deva sparū rikoties tālāk. Tika nolemts atbrīvot krievu—japāņu karam mobilizētos latviešu puīšus, kurus ar vilcienu vedis uz Krieviju. Un tiešām — vilcienu it kā tehnisku iemeslu dēļ Lielvārdē apstādināja. Kā atceras Jānis Stūre, nemiernieku grupa — Jānis Ļevdonskis, Juris Bērziņš, Jānis Graudiņš un Pēteris Cālītis — skrējuši gar vagoniem, situši ar koku pa tiem un saukuši, lai karavīri metas ārā. Atbrīvotie pēc tam devušies uz apspriedi mežā. Tajā pašā naktī pēc Emīlijas Ļevdonskas ierosinājuma viņi izdemolējuši muižas degvīna monopolu.

1905. gada 5. novembrī Lielvārdē (7. novembrī Rembatē) tika ievēlēta rīcības komiteja (priekšnieks A. Griķītis), kas atņēma pagasta skrīverim protokolu grāmatu un tajā ierakstīja savas prasības un lēmumus. Rīcības komiteja sadalīja revolucionāri noskaņotos cilvēkus grupās, nozīmēja *desmitniekus* — personas, ar kuru starpniecību varētu ātri sazināties.

Jau pēc dažām dienām Rembates stacijā ieradās Rīgas apriņķa priekšnieks Žilinskis un viņa palīgs Ļacevičs. Viņus sagaidīja vietējais uradņiks Saulītis ar Rembates muižā izvietotajiem astoņiem dragūniem. Tie devās uz pagastnamu arestēt jaunizvēlēto rīcības komiteju, taču nemiernieku vadoņiem izdevās noslēpties. Cara varas pārstāvji naktī pavadīja pie Kārļa fon Rautenfelda. No rīta viņi arestēja Lielvārdes—Rembates tautas sapulces delegātus Mārtiņu Dzilnu, Andreju Krastiņu, Juri Bērziņu un skolotāju Hartmani. Apcietinātos ieslodzīja Rembates pils pagrabā. Zemnieki, ar dakšām, vālēm un paštaisītiem šaujāmieročiem bruņoti, devās atbrīvot savējos. Žilinska uz Rīgu pēc palīdzības sūtīto telegrammu bija aizturējis telegrāfists Jānis Stūre. Nevarēdams sagaidīt palīgus, barons K. fon Rautenfelds divreiz izšāva gaisā, tā dodams zīmi, lai dragūni uzbrūk zemniekiem. Taču dragūni, redzēdami, ka arī zemniekiem ir ieroči, uguni neatklāja. Sākās sarunas. Apcietinātos izlaida ar noteikumu, ka pēc uzaicinājuma viņi ieradīsies tiesā. Rīcības komiteja un nemiernieki jutās uzvarējuši.

Cara varas pārstāvji un baroni bija nobijušies. Rīgas apriņķa dragūnu eskadrona komandieris E. fon Šterns baidījās, ka muižās izvietotās dragūnu grupiņas var iznīcināt, un deva pavēli tām sapulcēties nocietinātajā Skrīveru pilī. Turp, drošību meklēdamas, devās arī baronu ģimenes no apkārtējām muižām.

26. novembra vakarā ap 1000 miliču, arī no Lielvārdes, aplenca Skrīveru pili, taču viņi redzēja, ka neko nespēj izdarīt nocietinātajai ēkai un labi bruņotajiem dragūniem, un uz rīta pusi daudzi savas pozīcijas pameta.

E. fon Šterns nolēma to izmantot un 27. novembrī kopā ar baroniem dragūnu pavadībā devās uz Rīgu. Pasts, telegrāfs un dzelzceļa līnija jau bija revolucionāru rokās. Revolucionāri uzzināja par bēgšanu un nolēma uz lielceļa pie Ūbeļkroga viņus sagaidīt ar šaujāmieročiem. Revolucionāri ieņēma pozīcijas Rumbiņas gravā un gaidīja vilcienu ar papildspēkiem no Kokneses un Skrīveriem.

Svarīgs uzdevums

Mēs, divas meitenes un zēns, bijām norīkoti par izlūkiem. Ja ar vilcienu piebrauc mūsējie, tad mums, meitenēm, jānorauj no galvas baltie lakatiņi un jāvicina, ja sveši kungi, tad zēnam jāsviež gaisā cepure.

Gājām gar lauku it kā spēlēdamies, cits citu ķerdami un grūstīdami, lai uz mums nekristu aizdomas. Izrādījās, ka brauc gaidītie papildspēki. Mēs, plīvinot baltos lakatiņus, to paziņojām.

Elza Šulce, kurai tai laikā bija 14 gadi
(E. Kaulņa Lielvārdes vidusskolas novadpētniecības materiāli)

No Skrīveru puses atbraukušie tautas miliči ieņēma pozīcijas Ūbeļkrogā un gar dzelzceļa uzbērumu, kā arī pievienojās lielvārdiešiem un rembatiešiem Rumbiņas krastos.

Kā sākās kauja?

Trīs Lielvārdes jaunekļi — kalējs Cekuls, galdnieks Jānis Ozols un skroderis Andrejs Jēkabsons —, vērodami nemierniekus, sarunā, ka arī viņiem jātaisa ieroči. Tie iznāk cits par citu varenāki, Ozolam gandrīz vai lielgabals. Ir zināms, ka 27. novembrī pie Ūbeļkroga būs kauja ar dragūniem un baroniem.

Ūbeļkroga stadulas gals. Caur augšējo lodziņu un divviru durvīm revolucionāri atklāja uguni

Trīs draugi uz savu roku uzlien Ūbeļkroga bēniņos. Pa stadulas gala logu labi redzams ceļš. Brauc! Dragūni un daudz pajūgu!

Kāpēc neviens nešauj? Ozols neiztur — atskan pērkonam līdzīgs grāviens. Abi pārējie steidz izšaut no savām kramenicām. Uz ceļa apjukums. No krūmiem sāk šaut nemiernieki. Skan kliegzieni, vaidi... Viens no dragūniem uzskrien pieslietām ecēšām...

Trijotne aiz bailēm krišus nokrīt no stadulas augšas un, ko kājas nes, bēg prom pāri laukam...

1987. gadā mākslinieks **Ansis Jablovskis** A. Pumpura muzejā rādīja savu skulptūru *Trīs draugi* un stāstīja šo notikumu, ko dzirdējis no **Jāņa Ozola**. Pierakstīja **Dzidra Bļodone**

Vēlāk tiesas protokolos ierakstīts — pratināšanā Andrejs Pētersons atzinies, ka pirmais uz dragūniem šāvis viņš.

27. novembrī dragūni nošāva laukstrādnieku Jāni Pētersonu, kas, nekā nezinādams, gājis garām. Ievainoja A. Krastiņu un Ā. Bitenieku. Tika nogalināti divi dragūni. Apjukums sākās, kad rotmistrs E. fon Šterns, zirgam klūpot, krita un, ar pieri ietricies sasalušajā zemē, zaudēja samaņu. Dragūni domāja, ka viņš ir nošauts, un nolēma izlauzties no aplenkuma. Viņi bēga uz Suntažu pusi un, kā stāsta Magnuss Andersons, aiz dzelzceļa mežā ieskrēja purvainā vietā, ko vēlāk nosauca par *Dragūnu dūksti*. Daļa dragūnu un baroni sabēga muižas siena šķūnī.

Krēsloja. Revolucionārā komiteja nolēma uzsākt sarunas. Pieci pārstāvji devās uz šķūni. Baroni piekrita, ka viņus pārved uz Lielvārdes pili, kur tobrīd atradās zemnieku uzticību iemantojušais A. fon Vulfs. Baroniem atņēma pistoles, dragūniem daļu municijas.

Šīs pašas dienas vakarā revolucionāri nolēma nodedzināt tautai naidīgā barona Kārļa fon Rautenfelda pili, lai ienaidniekiem nebūtu patvēruma. Pats barons, redzēdams draudīgo situāciju, pili jau bija pametis.

Rembates pils pagalmā bija iznests dzelzs skapis, klavieres un dažādas mantas. Piebrauca vīri ar sienu vezumiem. Sienu sanesa pils zālēs, aplēja ar petroleju un aizdedzināja. Lai deg ar visām gleznām un skaistajām mēbelēm! Visapkārt bija palaista ziņa, lai neviens uz Rembates muižu nenāk un neko neņem. Ja kāds to darīs, tas tiks nošauts.

Pēc **Mildas Kaktiņas** stāstījuma (E. Kaulņa Lielvārdes vidusskolas novadpētniecības materiāli)

Zemnieki nevarēja vien nobrīnīties, kā tik viegli bruņotie baroni padevās. Nākamajā dienā ļaudis kuplā skaitā bija sanākuši Lielvārdes pils pagalmā. Citi rakstīja prasības baroniem, bet kāds vīrs pajautāja

dragūnam, no kā viņi tā nobijušies. Dragūns stāstījis, ka viņi ieraudzījuši mīnētu lauku. Revolucionāri aicinājuši, lai viņš aizved un parāda, kur tās minas ir. Dragūns aizvedis un parādījis uz lauka atstātas dzelzs ecēšas.

Jāņa Stūres atmiņas (E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas novadpētniecības materiāli)

Nākamajā dienā nemiernieki pēc garām sarunām visus apcietinātos vīriešus, arī rotmistru Šternu, ar īpašu vilcienu aizveda uz Kokneses pili, bet sievietes un bērnus atlaida.

Sagūstītie baroni no Kokneses un arī barons A. fon Vulfs nosūtīja uz Rīgu muižniecības vadībai vēstuli ar lūgumu negādāt viņu atbrīvošanai karaspēku, bet vienoties ar vadošajiem sociāldemokrātiem Rīgā.

1. decembrī Lielvārdē ieradās Janis Jansons (Brauns) un barons Rozens. Tautas mītiņā barons Rozens nolasīja konventa lēmumus un apsoliya, ka Vidzemes baroni darīs visu, lai saprastos ar tautu. Janis Jansons (Brauns) uzsvēra, ka tauta tagad ir noteicēja un runā ar muižniekiem kā līdzīga ar līdzīgu. Pēc Lielvārdes un Kokneses sapulču lēmumiem baronus atbrīvoja. Tikai piecus no viņiem — policistu Pētersonu, jau agrāk nošautā fon Heninga rakstvedi Maksimoviču un trīs čerkesu algotņus, kas personīgi bija piedalījušies revolucionāru spīdzināšanā, — nošāva.

1905. gada 4. decembrī ar lielu godu, sarkaniem karogiem plīvojot un dziedot revolucionāras dziesmas, apglabāja pie Ūbeļkroga nošauto Jāni Pētersonu.

Baroni savu solījumu — izlīgt ar tautu — nepildīja, un pirmā soda ekspedīcija ieradās Lielvārdē 1906. gada 2. janvārī. Arestēja Mārtiņu un Kārli Mežapuķes, dzelzceļa sargu Treimani, telegrāfistu Jāni Stūri.

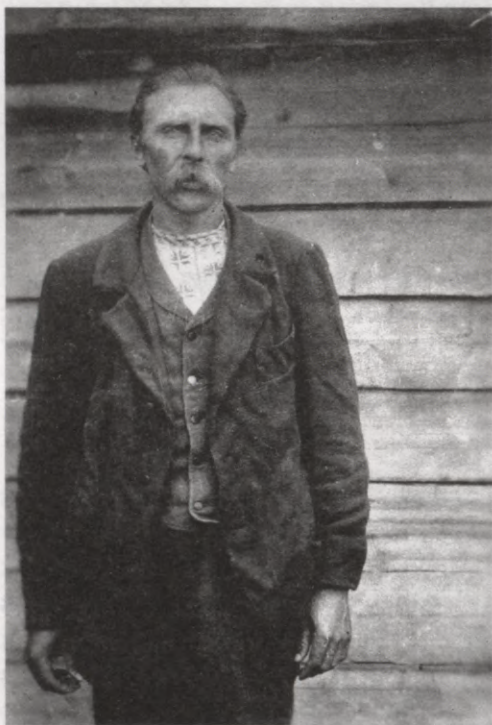
Soda ekspedīcija nodēšinatā Rembates pilī.

Soda ekspedīcija pie Rembates pils. Nezināma autora darbs

1906. gadā gandrīz katrā otrajā Lielvārdes mājā bija kāds jauneklis, kam draudēja nāve. Dažiem revolucionāriem — A. Griķītim, E. Ļevdonskai, J. Bērziņam u.c. — izdevās emigrēt uz ārzemēm. Jānim Krēģeram, smagi sasistam, tomēr izdevās pa lodziņu izbēgt no pagraba. Vecāki viņu aizveda uz Jumpravas staciju un iesēdināja Maskavas vilcienā. 15 gadus viņš nodzīvoja Vitebskas guberņā.

Jau pēc karastāvokļa izsludināšanas Vidzemē 1905. gada decembrī Ūbeļkrogā un Rembates muižā tika izveidoti cietumi, spīdzināja nemierniekus. Kad soda ekspedīcija no mācītāja Cimmermaņa dabūja baznīcas demonstrācijas dalībnieku sarakstu, sākās plaši aresti. Revolucionāri atriebjoties nošāva Cimmermani un viņa ģimenes locekļus.

No Ūbeļkroga bieži izveda pusdzīvus, sakropļotus nemierniekus un iegrūda ragavās, lai vestu kaut kur nošaut bez tiesas sprieduma. Ja atzišanos nepanāca, nošāva "bēgot".

Mārtiņš Mežapuķe katorgā

❖
Datavam pēc spīdzināšanas bija izsista viena acs un norauti mati. Viņu izgrūda no ragavām, nošāva "bēgot" un apraka sniegā Daugavas malā. Tāpat arī Zariņu nosita, bet ziņoja, ka nošauts "bēgot". Viņu apraka pie Grauzupītes. Kad sieva iedevusi kukuli, viņai pateikuši, ka aizvests uz Ogri. Viņa braukusi meklēt un pie Grauzupītes ieraudzījusi svaigu rakumu. Piegājusi klāt, savāda satraukuma pārņemta, nedaudz atrakusi sniegu un ieraudzījusi, ka tas ir viņas vīrs. Uzsegusi lakatiņu un apbērusi. Nakti apglabājusi Lielvārdes kapos. Soģi to uzzinājuši un pavēlējuši vīru izrakt un aizvest atpakaļ.

Mildas Kaktiņas atmiņas (E. Kaulņa Lielvārdes vidusskolas novadpētniecības materiāli)

Jāni Graudiņu saķēra, kad tas atnāca nakti pie nodegušās mājas. Viņš izrāvās, bet guva ievainojumu. Kazaki bēgli panāca un sacirta gabalos. Paziņoja — nošauts "bēgot". Nežēlīgi mocīti arī Mārtiņš un Kārlis Mežapuķes un viņu tēvs. Daudzus sodīja pēc lauku karatiesas sprieduma.

Divpadsmit revolucionāri tika nošauti pie biedrību nama danču placī, aptuveni piecpadsmit — kapsētā Zveņģupītes krastā. Matilde Krēģere bija tā nomocīta, ka tiesas priekšā ienesta, jo nav varējusi pāiet. Viņu attaisnoja pierādījumu trūkuma dēļ.

Soda ekspedīcija ieradās vairākkārt. Vēl 1907. gada augustā "63 Skrīveru—Lielvārdes—Kokneses sacelšanās" tiesas prāvā 9 cilvēkiem piesprieda nāves sodu. Starp tiem lielvārdieši un rembatieši P. Barovskis, Ā. Bitenieks, A. Dāboliņš, J. Dubinskis. Daudzus aizsūtīja katorgā, arī Kārli un Mārtiņu Mežapuķes.

❖
Kārli apcietināja 1907. gada ziemā. Viņam piesprieda nāves sodu nošaujot. Kārļa māte griezās pie pareizticīgo mācītāja ar lūgumu apžēlot viņas dēlu. Tolaik pareizticīgo popam bija liela vara. Pēc viņa lūguma nāves sodu aizstāja ar mūža katorgu.

Kārlis katrogā pavadīja 11 gadus. Rokas un kājas bija saistītas ķēdēs (kandalās), kas iegrauzās miesā un kustoties radīja lielas sāpes.

Sākoties revolūcijai Krievijā, katordznieki tika atbrīvoti. Kārlis Mežapuķe atgriezās dzimtenē 1917. gadā un strādāja Rembatē. Pēc padomju varas nodibināšanās 1919. gadā, viņš bija Rembates izpildkomitejas priekšsēdētājs.

Zinaīdas Mežapuķes pierakstītās **Kārļa Mežapuķes** dzīvesbiedres **Emīlijas** atmiņas

Aiz Ūbeļkroga šosejas malā atrodas A. Gailiša veidotais piemineklis 1905. gada cīnītājiem.

Pirmā pasaules kara gadi (1915—1918)

Pirmais pasaules karš atnesa Lielvārdei lielu postu. Karaklausībai padotos vīriešus iesauca cara armijā, un Daugavas labais krasts pārvērtās par stipru krievu armijas nocietinājumu līniju. Te raka tranšejas, ierīkoja artilērijas slēpņus. 1915. gada augusta sākumā iedzīvotājiem savas mājas bija jāatstāj un jādodas bēgļu gaitās. Ēkās apmetās krievu armijas karavīri un līdz Daugavas krasta nocietinājumiem ierīkoja ejas, iekārtoja dzeloņstieplu žogus. Rembate un Lielvārde augstajā krastā vāciem no pārdaugavas bija redzama kā uz delnas. Frontes līnija te pastāvēja divus gadus. 1917. gada 19. augustā, kad vācu karaspēks forsēja Daugavu pie Ikšķiles, cara armijai nācās atkāpties. Kō nebija paspējusi sagraut vācu artilērija, to krievu karavīri nopostīja atkāpjoties. Vienīgā nesagrautā bija mežsarga māja *Gaitnieki* — liela meža vidū.

Rembates pils drūpas pēc Pirmā pasaules kara

Vācu artilērijas saņpostītā Lielvārdes pils ap 1916. gadu. Kāda krievu virsnieka fotogrāfija

Lielvārdes pils drūpas Pirmā pasaules kara beigās

Iedzīvotāji sāka atgriezties 1918. gada pavasarī, kad Lielvārdē vēl bija nedaudz vācu zaldātu, kas apsargāja krievu karagūstekņu nometni. Mājas bija nopostītas, lauki aizauguši.

Nebija dzelzceļa stacijas, pasta ēkas un draudzes skolas. Nebija Rembates dzirnavu. Dzirnavu dambis sagrauts, dzirnavu diķis izsusējis un niedrēm aizaudzis. Arī Anniņkroga vietā rēgojās tikai drupas.

1918. gada aprīli Lielvārdes pagastā vairs nebija ne kluso, pelēko salmu jumtu segto lauku māju, ne balto piļu, ne baznīcas. Viss saspridzināts un nodedzis. Triju kara gadu nekoptie lauki pieauguši nezālēm. Neredzēja cilvēkus, nerēja suns, nekur nedziedāja gailis.

Vecāki sīkstājā, vārpatas savērpajā velēnā mēģināja iesēt sauju auzu, iedēstīt kādu kurvīti kartupeļu. Zirga nebija, pat lāpstas ne. Uguni ieguvām ar krama šķiltavām. Jau pilnīgi pārgājām uz zāles diētu. Grūtības bija ar sāli, jo zāle vien bez sāls gaužām pliekana.

Valda Ozola atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Vācu zaldāti 1918. gadā Lielvārdē

Rembates muižā tovasar (1918. gadā — red.) bija apmēram viens vads vācu zaldātu ar diviem virsniekiem. Abi virsnieki nēsāja metāla kaskas ar augšā piestiprinātu niķelētu šķēpa smaili. (..) Šis spožais rotājums izraisīja manu apbrīnošanu.

Virsnieki laikam mitinājās muižas putnu kūtī, zaldāti pirtiņā, kas nolejā aiz aptiekas. Tā bija ķieģeļu celtnē un no jauna pārvijuma. Arī sagrautās aptiekas vienā galā viņi bija pārvijuši divas telpas.

Zaldāti apsargāja krievu gūstekņu lēģeri. Ap 300 m aiz smēdes drupām bija kāda pūrvieta zemes, apjosta ar augstos stabos sakārtām dzeloņdrātīm. Lēģera iekšpusē bija 2 vai 3 koka barakas, kurās mita gūstekņi. Sargzaldāti staigāja pa ārpusi apkārt lēģerim.

Gūstekņiem pārtika bija gaužām vāja. Viņiem izsniedza kaut kādu sakņu putru, kam piejaukts mazliet konservu gaļas. Viņu apsargiem nebija daudz labāk. Izpostitajā apkārtnē nekā nevarēja dabūt. Viņiem izsniedza maizi ar zāģu skaidu piemalumu...

Vācu zaldāti bija jauni zēni no pēdējā iesaukuma. Tā kā tēvs labi runāja vāciski, daži no viņiem iegriezās pie mums parunāties. Protams, arī cerībā dabūt kaut ko ēdamu. Viņi stāstīja, cik karš viņiem apnicis un ka arī Vācijā esot lielas pārtikas grūtības.

Reizēm izlaida kādu no gūstekņiem, kas tad arī iegriezās pie mums ko ēdamu izlūgties. Bet mums jau pašiem bija gaužām maz. Kādu nieku tiem pavārgušaļiem gūstekņiem un vācu zēniem tomēr iedevām.

Gūstekņu apsardze nebija nekāda stingrā. Tumšajās augusta naktīs dažs labs aizbēga. Apsargi par to nelikās zinīs, ietaupījās pārtika.

Pēc Vitolda Kalniņa atmiņām (A. Pumpura muzeja materiāli)

Daugavas krasts iepretī Rembates muižai bija terasveidīgs. Kāds tas izskatījās pēc kara? Un ko varēja vērot Lielvārdes muižas centrā?

Augšā bija divas kārtas tranšeju, pirmajā terasē atkal divas. Šur un tur tās šķērsoja savienotājas ejas, un bija iekārtotas apjuntas blindažas. Dzeloņdrāšu gabali ievandīti zemē, basām kājām tur nevarēja staigāt. Visapkārt granātu izrautas bedres. Tur varēja atrast visu ko: vecas gāzmaskas, zaldātu katliņus, satrūkušas jostas ar spožām sprādzēm, šauteņu durkļus... Bet visvairāk, protams, izšauto patronu čaulītes (tās es pielasīju pilnas kabatas).

Pie Ūbeļkroga no lielceļa nogriežas ceļš, kas ievēd Lielvārdes muižā. (..) Abās pusēs tam stādītas liepas, un jau labi sen, jo bija 75—100 cm diametrā. Krievu karaspēks atkāpdamies bija liepas nozāģējis un sagāzis krustām pāri ceļam. Var pabrīnīties, kā zaldātiem bija pieticis pacietības šo postījumu veikt, jo motorzāģu viņiem taču nebija. (..)

No šī ceļa pa kreisi bija redzamas muižas zirgu staļļa drupas. Ēka bijusi visai apjomīga, paredzēta kādiem 60 zirgiem.

Ieejot muižā, vispirms pa labi varēja redzēt muižas dārznieka māju. Tā bija maz sapostīta. (Tagad

A. Pumpura muzejs.) (..) Baznīca bija sagrauta. (..) Garām baznīcai un visā pils kalna plakumā cieši gar Daugavas krasta krauju aizlocījās tranšejas. Pie baznīcas viduslaikos bija bijusi kapsēta. Tranšejas rokot, tur bija izmesti ārā cilvēku kauli — ribas, dažs stilba kauls, pa apakšzoklim, galvaskaussam... (..)

Lielvārdes evaņģēliski luteriskās baznīcas drupas

Nocirstā liepu aleja. Skats no Ūbeļkroga divdesmito gadu sākumā

Lielvārdes kapi bija pa kara laiku aizauguši gan ar koku un krūmu jaunaudzēm, gan nezālēm. Kapu kopības bija noplakušas, koka krusti izrauti un aiznesti tranšeju un blindažu izbūvē, jo arī gar to kapsētas malu, kas pret Daugavu, bija raktas tranšejas. Arī tur mētājās cilvēku kauli. Aizaugušajā kapsētā māte un mātes māte vairs nevarēja orientēties. Senču kapus neatrada... (..)

Mūsu saspridzinātās mājas (skolas) mūri bija saglabājušies labi, tur varēja pārjūmt ar lēzenu vienslīpu jumtu divas telpas. Krāsns un plīts bija vesela. Uz nodedzinātās saimniecības ēkas pamatiem varēja uzmūrēt otru ēciņu, arī ar divi telpām, un tai galā piebūvēt kūtiņu zirgam un govij. Kā to veica kāda mēneša laikā, tagad nesaprotu, jo strādātāji bija tikai mātes tēvs (drusku pāri 70), tantes 13 gadus vecais dēls, tante Ilze pati (viņa bija izdarīga, pravarna, kā rembatieši teica) un mans tēvs. (..) Kokmateriālu laikam ņēma no skolas mājas iegruvušā jumta.

Vitolda Kalniņa atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

1918. gada 11. novembrī, kad pašu iekarotāju zemē jau bija izcēlusies revolūcija, Vācija atzina, ka ir sakauta, un parakstīja pamiera noteikumus. Lielvārdē krievu gūstekņus atbrīvoja.

1918. gada 18. novembrī proklamēja Latvijas Republiku. Šīs dienas Lielvārdē pagāja bez ārējām aktivitātēm. Vācu karavīri vēl bija te un aizgāja tikai īsi pirms decembra beigām. Viņiem pa pēdām no Skrīveriem Lielvārdē ieradās Sarkanās armijas bruņuvilciens. Vitolds Kalniņš savās atmiņās šo notikumu datē ar 28. decembra pēcpusdienu.

Sarkanie strēlnieki Lielvārdē 1918. gadā

Vilciens apstājās pirms stacijas, no tā izkāpa izlūkpatruļa — divi strēlnieki. Ar flintēm zem rokas viņi nāca pāri klajumam gar pamesto gūstekņu lēģeri tieši uz mūsu māju. Kādēļ uz mūsu māju? Tēvs kļuva nemierīgs, paņēma savu virsnieka zobenu un pagonas un aiznesa tos paslēpt aptiekas drupās.

Piesardzība izrādījās lieka. Strēlnieki, ienākuši mūsu mājā, prasīja tikai visvienkāršāko informāciju. Mūsu māja bija vienīgā ar kūpošu skursteni, ko viņi no dzelzceļa puses bija varējuši saskatīt. Drīz vilciens turpināja gaitu, tukšu platformu pa priekšu stumdams.

Vitolda Kalniņa atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

1919. gada notikumi Lielvārdē

1919. gada sākumā Lielvārdē varu pārņēma lielnieki. Lielvārdes galā par izpildkomitejas pagaidu priekšsēdētāju iecēla Andreju Kaktiņu. Rembatieši, kas dzīvoja ap dzelzceļa

staciju, savus darījumus brauca kārtot uz Rēžām (tagadējās Rembates pamatskolas vieta). Vitolds Kalniņš atceras, ka mātei Ievai Kalniņai Rēžu izpildkomiteja atļāva atklāt skolu Rembates muižas putnu kūti, kur bija mitinājušies vācu kareivji un palikuši sanagloti galdi un soli. Kritu un burtnīcas sadabūja Rīgā, bet tinti nācās meistarot no ķīmisko zīmuļu kodoliņiem, kvēpiem un cigoriņu novārijuma. Skolēni aprīlī pēc dažām mācību stundām gājuši strādāt muižas augļu dārzā, kam vairs nebija saimnieka.

Man jau bija 15 gadu. Lai nepaliktu galīgs tumsonis, māte mani iekārtoja skolā pie Jāņa Kalniņa. Skolotājs pastāstīja, ka Rīgā ir padomju vara, bet tuvāk neko nepaskaidroja.

Kādu dienu Rembates stacijai garām Rīgas virzienā aizbrauca vilciens ar krievu karavīriem. Drīz manam tēvam paziņoja, ka jāiet uz Puriņiem izpildkomiteju vēlēt. Puriņi bija lielākā māja pagastā, kaut arī izpostīta, tomēr jau nedaudz atjaunota.

Kad tēvs pārnāca, māte tincināja, ko tad ievēlēja. Tēvs bija īgns: "Kas tad nu ir — tie paši saimnieki vien ir. Kalpi un trūcīgie baidās."

Māte prasīja: "Kuri?"

"Puriņu saimnieks Pēteris Krēģers, Lieldruvu saimnieks Andrejs Slasports, Uiču saimnieks Marga". Nosauca vēl dažus vīrus. Pagasta bruņotā vara — milicis — būšot Kārlis Ozoliņš. (Viņš, varām mainoties, no vāciešiem dabūja smagu kāvienu, tak pie aizvešanas viņam laimējās izbēgt.)

Vēlāk kādā sarunā par šīm vēlēšanām Slasports man pastāstīja vairāk:

"Vēlēšanu dienā Marga izklāstīja valdības lēmumus un nodomus, pēc tam kāds ar viņa ziņu nolasiņa kandidātu buķeti. Tika balsots, un mūs ievēlēja."

Varām mainoties, Marga aizgāja līdz lieliniekiem, jo viņš nebija pārliecināts, ka izies ar veselu ādu.

Valda Ozola atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Uz laiku cīņā pret lieliniekiem latviešu nacionālie spēki devās kopā ar Dzelzs divīziju (vācu regulārās armijas daļām) un landesvēru (vietējās muižniecības karaspēku). Kad lieliniekus izdzina no Rīgas, 1919. gada maija beigās vācu armijas daļas iesoļoja Lielvārdē.

Vācu armija pret lieliniekiem

29. maija pievakarē Rembates ciematīnā, no Rīgas puses nākdama, ieradās neliela lielinieku vienība. To vadīja divi virsnieki zirgos. Virsnieki bija latvieši, zaldāti — krievi. Zaldāti apmetās pie krustceļa un sāka tur blakus ceļam rakt tranšeju. Nākamajā dienā, 30. maijā, (..) izdzirdām šāvienus no muižas augļu dārza puses. Tiem sāka atbildēt no krustceļa. (..) Ieskrēja tante Ilze un sauca, ka nākot sarkano bruņuvilciens.

Tēvs tūlīt apsvēra, ka tas nav uz labu, paķēra mani, māte satvēra mazo brāli, un tad skrējām pāri ogulājiem uz aptiekas dārzu, bet no turienes aptiekas pagrabā. (..) Atskanēja pirmais lielgabala šāviens un tūlīt pēc tam granātas sprādziens. Vēl pēc brītiņa nodunēja otrs šāviens. Aptiekas drupās sprāga granāta. Sabruka vienas sienas atliekas un daļēji aizbēra pagraba izeju. Putekļi aizsita elpu un lida acīs. Mazais brālis kļiedza, es arī laidu brēcienu vaļā.

Vairāk lielgabala šāvieni nebija. Pieklusa arī šauteņu uguns. Un nu varēja dzirdēt vāciskus komandas saucienus. Tad lidām no pagraba ārā. Māte ar mazo brāli, tēvs — paķēris uz rokām mani. Caur aptiekas dārzu ķēdē nāca vācu zaldāti ar izstieptiem durkļiem. Tiem ieblakus skrēja virsnieks. Ieraudzījis mūs, virsnieks pavicināja kabatas lakatiņu un nokļiedza: "Halt!" Zaldāti apstājās un nolaida durkļus. Noskaidrojās, ka mēs no kaimiņmājas, virsnieks izlaida mūs ķēdei cauri uz turieni.

Mūsu mājā granāta bija izrāvusi mūri zem loga caurumu un sprāgusi lielās telpas vienā galā. Uz galda pamestā sviesta pika bija iesviesta plauktā un notriepusi grāmatu muguras. (..)

Otra vācu zaldātu grupa bija virzījusies pa ieleju aiz aptiekas uz krustceļu. Abi virsnieki zirgos — aizbēguši. No tiem krieviem, kas tupēja ierakumos, arī daži bija pametuši šautenes un aizmukuši, pārējos vāci nogalināja turpat tranšejā. Sanākuši mūsu pagalmā, vācu zaldāti pie akas mazgāja asiņainos durkļus...

Vitolda Kalniņa atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Lieliniekiem līdzī aizgāja vairāki lielvārdieši. Viņu vidū Fricis Jankovskis, Jūlijs Mežapuķe, Marga. 1919. gada 31. maijā vācieši devās projām Skrīveru virzienā un Lielvārdē vairs neparādījās. Viņi nodevīgi uzbruka igauņu un ziemeļlatviešu bruņotajiem spēkiem, kas Vidzemē izcīnīja smagas kaujas ar lieliniekiem. 1919. gadā no 19. līdz 22. jūnijam latviešu un igauņu apvienotie spēki cīnījās pie Cēsīm ar landesvēra un Dzelzs divīzijas daļām un uzvarēja. Pēc Strazdmuižā parakstītā 3. jūlija pamiera līguma vācu karaspēkam Latvija bija jāatstāj. Jau jūnijā Lielvārdē ieradās igauņu karaspēka vienība.

Igauņi bija ļautri zēni. Viņi apmetās stacijā un, lai parādītu savu klātbūtni, gāja reizēm pa ciematiņa ielām dziedādami.

Viņi bija ļabi apgādāti un no ļaudīm nekā neņēma. Par agrajiem ķiršiem, kas mūsu dārzā jau bija ienākušies, viņi maksāja naudā, tāpat arī par pienu.

Vitolda Kalniņa atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Pēc Jāņiem igauņu vienība atstāja Rembati. Lielvārdieši sāka dzīvot ierastajā ritmā. Septembrī Lielvārdē ienāca Latvijas nacionālās armijas daļas, lai vajadzības gadījumā stātos pretī bermontiešiem, kas siroja Daugavas kreisajā krastā.

Tas bija grūts laiks

Tad, kad izputēja vācu ķeizara Viļuma (Vilhelma — red.) un cara Nikolaja armijas, sākās visādas maiņas — cita pēc citas ieradās balto, landesvēra, boļševiku, igauņu, latviešu vienības. Bija tādi laika posmi, kad zemnieks nezināja, kāda vara valda.

Grūti bija ar pārtiku. Katra vara ņēma, cik varēja. Mājas dedzināja, lopus apkāva. Cilvēki pārtika no zāles, skābenēm un rudenī muižas dārzā meklēja, kur vēl kāds ābols paslēpies. Muižas zeme vairākus gadus stāvēja atmatā.

Zinaidas Mežapuķes pierakstītais **Kārļa Laukazīles** stāstījums 1989. gadā

Kārlis Dīķis — Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, vēlākais Lielvārdes pasta priekšnieks

Latvijas armijas karavīru grupa. 2. rindā 1. no labās Kārlis Dīķis

Latvijas Republikas laiks (1920 — 1940)

Jāsāk no nekā

1919. gada 8. jūlijā Rīgā no Liepājas atgriezās Latvijas valdība ar Kārli Ulmani priekšgalā. 11. novembra rītā baznīcas zvani atnesa vēsti, ka Rīga ir brīva no bermontiešiem. 1. decembrī ienaidnieku izdzina arī no Kurzemes. 1920. gada 15. jūlijā Latvija noslēdza pagaidu miera līgumu ar Vāciju, nedaudz vēlāk to apstiprināja.

1920. gada 11. augustā Padomju Krievija kā pirmā valsts atzina Latvijas neatkarību un paziņoja, ka "uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām tiesībām, kas piederēja Krievijai uz Latvijas tautu un zemi".

Kad latviešu strēlnieki, kas bija palīdzējuši izcīnīt padomju varu Krievijā, uzzināja par Latvijas Valsts pastāvēšanu un muižu zemes dališanu, lielākā daļa no viņiem atgriezās mājās. Zemes jautājums bija galvenais, kas izšķīra jaunās valsts likteni.

1920. gadā nodibinājās izpildvara. Tos, kas lielinieku laikā bija darbojušies izpildkomitejā, izsauca uz apriņķa valdi, lai pārrunās noskaidrotu viņu lojalitāti.

Mūs, palikušos, kas nebija devušies līdz lieliniekiem, izsauca uz apriņķa valdi. Sākumā prasīja par saimnieciskām lietām, bet vēlāk jautāja, kur palikuši sarkanie varasvīri.

Es sacīju: "Mēs jau tie paši vien esam. Dzīvojam kara nopostītā pagastā. Visi esam nabagi. Mums uzticējās. Izteikam bez nauda, jo nav ko pārdalīt. Ja Jāņa zirgu atņems un atdos Pēterim, zirgu vairāk nekļūs."

Pēc šīs sarunas policisti, kas bija gatavi mūs aizvest, aizgāja.

Valda Ozola pierakstītais **Andreja Slasporta** stāstījums (A. Pumpura muzeja materiāli)

Pasaules karā Daugavā nogremdēto lādiņu izzvejošana.
("Atpūta", 25.09.1925.)

Divdesmitajos gados Kālim Diķim bijušo vējdzirnavu mūros nav nemaz tik viegli ierīkot logus

Lielvārde kā Pirmajā pasaules karā daudz cietis apvidus saņēma lielu valsts materiālo palīdzību — sēklu, naudas aizdevumus. Zemes pirkšanai bankas deva kredītu, ko ar nelieliem procentiem vajadzēja atmaksāt 41 gada laikā.

Valdība algoja cilvēkus, kas aizbēra Daugavas krastā izraktās tranšejas un likvidēja neizsprāgušās granātas un lādiņus.

Strauji veidojās iekoptas saimniecības, aizvien vairāk māju saradās Rembates biezi apdzīvotajā vietā. Pirmo reizi latvieši Latvijā un lielvārdieši Lielvārdē jutās kā pilntiesīgi saimnieki. Skolās un augstākajās mācību iestādēs, kas dibinājās cita pēc citas, mācības notika latviešu valodā. Viss labais un latviskais tika celts godā. Attīstījās kultūras dzīve, veidojās sabiedriskas organizācijas un biedrības.

Latvijas valsti vara piederēja Saeimai, ko veidoja daudzas partijas, kuras aizvien mazāk domāja par visas Latvijas tautas

interesēm. Lai novērstu sašķeltību, 1934. gada 15. maijā notika valsts apvērsums — Saeimu atlaida, politisko partiju darbību izbeidza. Visu varu pārņēma Kārļa Ulmaņa sastādītais un vadītais Ministru kabinets. 15. maiju pasludināja par svinamu dienu.

Vai 1934. gada 15. maija apvērsums bija pareizs solis, par to arī šodien domas dalās.

1935. gadā 709 Lielvārdes ciema iedzīvotājus apkalpoja 3 pārtikas preču tirgotavas, 2 traktieri (krodzniecības veikali), 2 bufetes, 1 konditoreja, 2 gaļas un desu, 1 saldumu un rokdarbu, 1 valsts degvīna un vīna, 3 koloniālpreču, 1 galantērijas preču, 1 grāmatu un rakstāmlietu, 1 radio piederumu tirgotava, 1 drogu veikals, 1 aptieka, 4 frizētavas, 2 zārku tirgotavas.

Pilnā sparā ritēja Ķeguma HES celtniecība. Saimnieki saņēma kompensāciju par applūdināmajām zemes platībām. Valsts prezidents personīgi ieradās arī Lielvārdē un iepazinās ar situāciju pirms ūdenskrātuves izveides.

Prezidents Kārlis Ulmanis Lielvārdē, Daugavas krastā
(Atpūta, 28.10.1938.)

Aizsargi

Jau tūlīt pēc Latvijas Valsts nodibināšanās Kārlis Ulmanis uzdeva 18 — 20 gadus veciem lauciniekiem veikt dežūras uz ceļiem, lai varētu novērst noziedzību, lai palīdzētu policijai aizturēt šaubīgas un Latvijai naidīgas personas. Citiem vārdiem — tika organizētas pirmās aizsargu vienības.

1922. gadā notika reorganizācija. Aizsargu organizācijā varēja iestāties brīvprātīgi. Katrā apriņķī bija viens aizsargu pulks. Lielvārdes aizsargi darbojās līdzīgi šodienas zemessardzei — cīnījās ar nekārtībām un noziedzību, mācījās aizstāvēt savu valsti.

Aizsargi, 1936. Priekšplānā komandieris Jānis Starķis

Gājiens Lielvārdes centrā 1936. gada 15. maijā

Trīsdesmitajos gados aizsargos stājās arī sievietes.

Aizsardzes — mēs bijām kādas 30 sievietes — mācījās sanitāru kursus, apguva mājturību, brauca līdzai aizsargiem vīriešiem uz viņu nometnēm, gatavoja ēst. Aizsargos stājās sabiedriski aktīvās sievietes,

Laimdota Starke aizsardzes formā

Arveds Paegle — mazskautu vadītājs, 1938

kas dziedāja korī, piedalījās dažādos pulciņos.

Aizsardzēm bija sava forma — tumši brūnganzaļas kleitas ar baltiem krādziņiem, pie kakla saktiņa ar aizsargu nozīmīti. Tāda pati nozīmīte pie beretes.

Aizsardzes vadīja Austra Martinsone (vēlākā Melbārde), viņu nomainīja Vallija Griķīte.

Laimdotas Kaktiņas (dzim. Starke) stāstījums 1998. gadā.

Aizsardžu organizācijas dibināšanas sanāksme Lielvārdē ap 1935. gadu. Otrajā rindā trešā no labās — aizsardžu priekšniece Austra Martinsone

Trīsdesmitajos gados Lielvārdē rosīgi darbojās jaunatnes organizācijas: mazpulki, skauti, mazskauti, gaidas. Arveda Paegles vadībā stādītas liepas gar tagadējām *Slimnīcas* un *Parka* ielām.

Mazpulku veikuma izstāde "Mērniekos" 1932. gadā

Viņi bija pret

No divdesmito gadu vidus Lielvārdē slepeni darbojās kreisi noskaņota padomju varas atbalstītāju grupa. Tajā iesaistījās sarkanais strēlnieks Fricis Jankovskis, 1905. gada cīnītāja Mārtiņa Mežapuķes dēli, Jānis Eglītis, Jānis Kaktiņš, vairāki bezzemnieki un trūcīgie gadījuma darba strādnieki. Lielvārdes grupā skaitījies arī Otomārs Oškalsns. Pastāvējusi ļoti stingra konspirācija, un paši Komunistiskās partijas ierindas biedri un viņu atbalstītāji nav zinājuši, kāds kuram uzdevums veicams.

Mārtiņš Mežapuķe un dēls Jūlijs dabūja zemi Rembates ciematā ļoti skaistā vietā Daugavas krastā. Jūlijam vajadzēja uzcelt ēkas, tāpēc nācās iet peļņā. Tur viņš iepazinās ar komunistiem un aizrāvās ar viņu idejām. Viņš izkaisīja proklamācijas, piedalījās nelegālās sanāksmēs. Trīsdesmitajos gados viņu vairākas reizes apcietināja.

Jūlija brālis Ludis Mežapuķe atceras, ka arī viņš izplatījis brāļa Artūra atvesto nelegālo literatūru, arī pats Rīgas ostā saņēmis sūtījumus, kas nododami Jānim Eglītim vai Vilim Krastiņam. To viņš parasti izdarījis dzelzceļa stacijā, Būmaņa veikalā, dažkārt uz ielas.

Maksa par palīdzību

Mans tēvs Fricis Jankovskis bija piedalījies Pirmajā pasaules karā, kā sarkanais strēlnieks izstaigājis Krievzemi līdz pat Krimai un 1922. gadā atgriezies Latvijā. Viņam iedeva jaunsaimniecību — 14 ha lielos *Vecstrēlniekos*.

Tēvam bija sakari ar Jūliju Mežapuķi, kas draudzējās ar revolucionāru Frici Bergu. Fricim Bergam vajadzēja atrast labu slēptuvi komunistam Gādmanim, kam policija bija jau uz pēdām un kas vēl neapdomīgi, 1. Maija svētkos vilkdams priedē sarkano karogu, bija nedarba vietā pazaudējis dokumentus. Mans tēvs bija ar mieru savos *Vectrēlniekos*, kas atradās mežainā apvidū netālu no *Annām*, dot pajumti Gādmanim.

Nezinu kā, bet 1936. gadā Gādmanis tika atrasts. Viņam piesprieda 5 gadus cietumsoda. Par komunistu slēpšanu manu tēvu notiesāja uz 3 gadiem un 6 mēnešiem. Tēvs atgriezās 1939. gadā.

Ērika Jankovska stāstījums 1998. gadā

Kad 1940. gadā ienāca Sarkanā armija, Lielvārdes komunisti pārņēma varu savās rokās.

Padomju okupācijas gads (17.06.1940. — 01.07.1941.)

1940. gada 16. jūnijā Latvija saņēma PSRS valdības notu, kurā tā pieprasīja sastādīt jaunu, Padomju Savienībai draudzīgu valdību un ielaist mūsu zemē Sarkanās armijas papildvienības. 17. jūnija priekšpusdienā pa radio tika paziņota Latvijas valdības piekrišana, jo Kārlis Ulmanis nesaskatīja citas iespējas, kā novērst asins izliešanu.

Jau 17. jūnija dienā Lielvārdei cauri plūda PSRS armijas daļas.

Vēl kā šodien atceros... Eju pa Lēdmanes ceļu uz *Druvāriem*. Jau pa gabalu dzirdu divainu rūkoņu un manu neparastu kustību uz lielceļa. Pieeju tuvāk. Tanki! Un tādi nosmulējušies kājnieki... Stāvu un skatos. Tankus nekad vēl nebiju dzīvē redzējusi. Reizumis kāds zaldāts pamet acis uz manu pusi, bet neko nesaka, neko neprasa, tikai nepārtrauktā straumē plūst uz Rīgas pusi.

Biju dzirdējusi pieaugušos runājam par krievu armiju, bet neko toreiz nesapratu. Vienīgi ziņkāri raudzījos un brīnījos — tādi maziņi, melni, noguruši, netīri...

Ausmas Šmidres (dzim. 1923. gadā) stāstījums, 1998

1940. gada 18. jūnijā Lielvārdes komunisti iznāca no pagrīdes. Ludis Mežapuķe atceras, ka viņš, nozīmēts par Lielvārdes milicijas palīgdienesta locekli, stāvējis sardzē un lūkojies, vai nenāk policists Krūklis, vai tuvumā nav redzami aizsargi. Pa to laiku Otomārs Oškalsns, Kārlis Laukazile, Fricis Jankovskis, Artūrs Mežapuķe un Vilis Krastiņš pagastmājā pārņemuši varu, "gāzuši" pagastvecāko Starķi un šo amatu nodevuši padomju varas pārstāvim Fricim Jankovskim. Tā stāsta aculiecinieks, bet 1940. gada 3. jūlija *Cīņa* ziņo, ka tikai 30. jūnijā Lielvārdē notikušas jaunas pagasta padomes un revīzijas komisijas vēlēšanas un ievēlēti (!) šie paši cilvēki.

1940. gada 30. jūnijs sākās ar komunistu organizētu mītiņu Lielvārdē.

Uz sapulci Lielvārdē ar Komunistiskās partijas Centrālās komitejas rīkojumu kopā ar Jūliju Mežapuķi, Otomāru Oškalsnu devās arī Fricis Bergs.

Kad ieradāties Lielvārdē, vietējie aktīvistu pastāstīja, ka aizsargi un Zemnieku savienības piekritēji noskaņoti kareivīgi un no viņu puses var gaidīt aktīvu pretestību. Nolēmām, ka pirms sapulces, kurā pārvēlēs vietējās pašpārvaldes iestādes, parādīsim, cik liels ir mūsu spēks. Tāpēc tika sarīkots mītiņš, pēc kura dalībnieki devās gājienā uz kapiem, godinot tur apglabātos revolucionārus.

Luda Mežapuķes atmiņas 1985. gadā (A. Pumpura muzeja materiāli)

Pēc tam notika pašvaldības pārvēlēšanas. *Cīņa* raksta: "Bija sapulcējušies vairāk nekā 300 lielvārdieši, kas uzmanīgi noklausījās LKP pārstāvja ziņojumu, suminot Latvijas Komunistu partiju, Sarkanu armiju un jauno valdību. Jaunajā padomē ievēlēja 15 locekļus un 3 kandidātus. (..) Sapulcē bija ieradušies arī lielāka grupa vecās varas kalpu. Tie bija cerējuši iesēdināt jaunajā pagasta padomē atkal savus vīrus. Tas neizdevās!"

Kā viss notika patiesībā? Atskaitot komunistu pašu izteikumus, citu vērtējumu nav. Aptaujātie lielvārdieši atbildēja: "Mēs tur nebijām."

Kādu laiku viss it kā ritēja pa vecam. Tad atbrūvoja aizsargus, iedzīvotājiem atņēma arī medību bises. Lielajiem saimniekiem atstāja tikai 30 ha zemes, pārējo nacionalizēja un iemērija lietošanā jaunajiem darba zemniekiem.

1940. gadā, kad ienāca krievi, Jāni Rodi ar ģimeni piespieda pamest labi iekoptās 99 ha lielās *Vālodzes*. Viņi pārcēlās pie radiem uz Rembates *Vistuliem*. Mantu aprakstīja un *Vālodzēs* ierīkoja zirgu punktu. Par priekšnieku iecēla Ķeiri, kaut arī viņš to negribēja. Vālodžu saimnieka zirgus un lauksaimniecības mašīnas iznomāja trūcīgajiem zemniekiem.

Veras Paegles stāstījums 1998. gadā

Es mācījos Lāčplēša sešklasīgajā pamatskolā. Pie mums, vecāko klašu meitenēm, pienāca skolotāja Elvira Indriķe saraudātām acīm un teica: "Meitenes, ir direktora Goldšmita pavēle... Izārdiet karogu, izņemiet balto daļu un sašujiet sarkanu karogu!"

Mēs? Latvijas karogu? Nu nē! Mēs salikām rokas aiz muguras. Tad sačukstējās trīs mūsu klases komjaunietes un pēc britiņa teica: "Mēs to izdarīsim!" Un izdarīja... smiedamās...

Dzidras Verzas stāstījums 1998. gadā

Atceros, kā krievu sievietes brauca uz Latviju pēc maizes un dažādām precēm. Uz preču vilcienu buferiem satupušas, pieķērušās pie kāpnītēm. Raibās katūna un parķa kleitās, bet virsū pufaikas. Kājās tūbenieki. Kā viņas brīnījās, ka mums veikali pilni! Pamāte labi prata krievu valodu. Krievietes viņai Rīgā bija prasījušas: "Vai ilgi jums būs šī izstāde?"

Vilmas Balodes stāstījums 1998. gadā

Drīz Frici Jankovski pārcēla politiskajā darbā par Rīgas apriņķa milicijas priekšnieka vietnieku. Lielvārdes izpildkomitejas priekšsēdētāja amatu ieņēma Jānis Irbe.

14. un 15. jūlijā Latvijā notika Tautas saeimas vēlēšanas. No Lielvārdes bija izvirzīts viens kandidāts — Jūlijs Mežapuķe —, un viņu arī ievēlēja. Viņš piedalījās LPSR Konstitūcijas izstrādāšanā un vēlāk bija Rīgas apriņķa izpildkomitejas priekšsēdētājs.

Kā notika vēlēšanas?

Mani piespieda balsot

Vēlēšanu dienā es balsot negāju. Pamāte ar tēvu gan baidījās, ka būs slikti, ja neies, un iemetuši iedotos papīršus urnā. Bet ko man var padarīt? Vairākas reizes sūtīja ziņu, ka jāiet. Es ne un ne. Tad pusnaktī man atnāca pakaļ. Kad iegājām pagastmājā, urnas jau bija izbērtas uz galda. Man iedeva kaut kādu papīrīti, es, nemaz nepaskatīdamās, noliku to turpat uz galda un varēju iet.

Vilmas Balodes stāstījums 1998. gadā

Mēs dzīvojām tālu no centra. Vēlēt es negāju, un mani arī neviens speciāli neaicināja. Dzirdēju, ka Priežkalnu saimnieks Dombrovskis ar sievu nav klausījuši aģitatora divreizējam aicinājumam ierasties vēlēšanu iecirknī. Kad aģitators atnācis trešo reizi, Dombrovskis sajūdzis zirgu un viens pats lepni aizbraucis uz pagastmāju, paņēmis vēlēšanu biļetenu, ar zīmuli visu acu priekšā pārvilcis lapai treknu svītru pāri un iemētis urnā.

Kad krievi Latvijā ienāca otrreiz, Dombrovski apcietināja 1944. gada novembrī, un tā viņš pazuda bez miņas.

Veras Paegles stāstījums 1998. gadā

Kad Tautas saeimas delegācija devās uz Maskavu, lai lūgtu Latviju uzņemt PSRS sastāvā, bija paredzēts, ka Lielvārdē speciālais vilciens apstāsies un Lielvārdes "tauta" apsveiks Augustu Kirhenšteinu, Vili Lāci un citus delegātus. Šo apsveikuma ceremoniju uzdeva noorganizēt komunistam Vilim Krastiņam. Viss notika, kā bija plānots.

Un tad pienāca 1941. gada 14. jūnijs.

Jau 13. jūnija vakarā visi izpildkomitejas locekļi tika saaicināti pagasta namā. Tur ieradās arī komjaunieši. Atbrauca daži čekisti un sarkanarmieši vairākās kravas automašīnās. Acīmredzot tika sadalīti pienākumi, jo 14. jūnija rītā smagās mašīnas cita pēc citas atveda dzelzceļa stacijā cilvēkus un sēdināja tos preču vagonos. Vagoniem noslēdza logus un durvis, un tie nostāvēja stacijā līdz otrās dienas rītam. Vairums vīriešu tika apcietināti Rumbulas aerodroma būvē. Tie ar ģimenēm vairs nesatikās, un viņus izsūtīja uz Vjatlaga koncentrācijas nometnēm. 15. jūnija rītā Lielvārdes sievietes kopā ar bērniem un veciem cilvēkiem devās bada un moku ceļos uz Krasnojarskas novada Nazarovas rajonu.

1941. gada 14. jūnijā izsūtīja 42 lielvārdiešus.

Otrā dienā pēc izsūtīto aizvešanas sākās "ūtrupes". Par ļoti lētu maksu derīgās mantas paņēma tie paši, kas bija piedalījušies izvešanā.

Baigās dienas

Agrā vasaras rītā vagoju kartupeļus. Piesteidzas Burdzenu Alma — no Kraukļu puses. Ļoti satraukta. "Kraukļos ir armijas mašīna, zaldāti, vietējie varasvīri. Ved prom cilvēkus... Mašīnā jau *Vālodžu* saimniece, *Plavnieku* saimnieks Rodes Paulis... Pašreiz ved prom Starķu ģimeni... Steidzos uz māju — nezinu, kas tur notiek..."

Esmu tikai jaunsaimnieks, tak biju nenoliedzami cītīgs aizsargs, sacikšu šāvējs, sabiedriska darbinieks. Iespējams, arī es esmu apzīmogots. Tikai mieru!

Izjūdzu zirgu. Mājniekiem neko nesaku. Zinu tikai vienu — savu dzīvību un brīvību pārdošu par

dārgu cenu. Aizsarga šauteni, varām mainoties, jau nodevu, nodevu arī kā balvu pasniegto pistoli. Vēl otra pistole palika mājās noslēpta. Sameklēju to, izslauku eļļu no stobra, iepildu aptverē septiņas patronas, sauju patronu saberu kabatā. Četrās kuplās avenu rindās droša slēptuve — vismaz tā iedomājos. Kas, kādi un cik viņu būs — nezinu. Ja būs vairāk par septiņi, tad jāmaina aptvere...

Pēc minūtēm divdesmit no Kraukļu puses brauc mašina. Ielienu avenēs. Kravas kastē virs borta redzu kādu zaldātiņu. Mašina aizbrauc garām. Paldies dievam, nelaime man šoreiz gājusi secen!

Ieeju istabā. Tagad pastāstu par Almas apciemojumu un neziņas nopietnību. Mūsu saimīte maza: mēs ar dzīvesdraugu, māte un divi dēli — pirmskolnieki. Ko darīt?

Nakti istabā paliek tikai māte. Mēs, jaunie, pa vienu sliedi ieslidam rudzos. Nakts drēgnumā un mitrumā nekādas romantikas nav...

Uz Idavas jeb, kā tagad saka, Lēdmanes ceļa satieku Lapas Alfredu — savu bērnības un jaunības draugu. Tagad viņš ir tautas milicis. Sasveicināties. Viņš vēriģi palūkojas apkārt: "Valdi, lieta nopietna! Šoreiz man laimejās tevi izglābt... Partijnieki teica: tiks izvesti tautas ienaidnieki. Nolasija sarakstu, kādās mašinās un kādos virzienos brauks un kādi komjaunieši dosies līdzī kā cilvēku uzrādītāji. Arī tava ģimene bija izvedamo skaitā. Es teicu: "Man ir droša pārlicība — aizturēšanas reizē Ozols pretosies. Izjuks viss plānotais maršruts." Biedri isi apspriedās — labi, šoreiz tevi svītrošot. Kad viss apklusīšot, gan tad tikšot galā. Tā, draugs, esi uzmanīgs! Tikai saproti — šodien un vispār neesam tikušies.."

Paldies, draugs! (Vēlāk uzzināju: tu kriti kaujas laukā kaut kur Igaunijā.)

Pastāstu ģimenei. Māte saka: "Jūs, jaunie, dariet, kā zināt, es dzīvošu mājās. Lai notiek, kā Dievs būs lēmis!"

Dienā mēs slapstāmies ap māju, naktī — rudzos. Radio nav. Pēc avīzēm jābrauc uz Lielvārdi. Tikai no kaimiņiem uzzinu — karš sācies!

Pienāk vēsts: jāved zirgi — mobilizācija. Apziņotas kādas piecpadsmit saimniecības. Arī es ar savu meļņu pāri. Aizbraucu. Guļu mierīgi raspuskā. Varasvīri nervozi šiverējas pa pagastmāju. Pienāk Uzkuŗu Pēteris un klusi saka: "Valdi, ko tu guli! Piekalnitē pie Kļaviņa smēdes aiz ceriņu krūmiem armijas kravas mašina, tajā zaldāti!"

Saprotu — zirgu mobilizācija ir tikai iemesls... Pametu zirgus. Jātiek mājās. Pa Lēdmanes ceļu — riskanti. Jāiet vispirms Virsaišu virzienā...

Mājās saceļu trauksmi. Sieva ar dēliem ieslid Glauditāju gravas brikšņos. Tikai norunājam, kur un kad naktī tiksīmies.

Nākamajās dienās notikumi risinās ātri kā filmu kadri. Jau dzīvojam pērkona pievārtē. Kāškrusta lidmašina pie Jumpravas sabombardē vilcienu. Ir kādi seši kritušie...

Pienāk rīkojums — jānodod aitas gaļa. Šaubu nav — jāved. Citādi — tā būs sabotāža. Kurš vedīs? Iespējams, arī aitas vešana ir lamatas? Sajūdzu zirgu. Pienāk Natīņš: "Draudziņ, paliec mājās! Tev jārupējas par dēliem un māti! Varbūt Dievs mani pasargās!"

Pēc pāris stundām viņa ir mājās ar visu aitu. Priecīga, smaidoša. "Visi mūsu varasvīri aizlaidušies! Tavi draugi jau grupējas ap milicijas māju!" (Toreizējā Porieša mājā dzīvoja Porieša znots Krauklītis — policists. Tur bija ierīkots milicijas iecirknis.)

Kur tad bez manis! Esmu tur. Saradušies pazīstami cilvēki. Dažiem, kam atņemtas medību bises vai kāda cita manta, ir cerība vēl kaut ko atrast. Cekuls (vēlāk vācu laikā policists) un Miežītis (vācu laikā pagasta vecākais) ņem atvilktnes un šķiro dokumentus — milicijas arhīvu. Pēc kāda laika pasniedz man kādu rakstu: "Valdi, izlasi!" Teksts latviešu valodā ar parakstiem un zīmogiem. Padomju iekārtai naidīgo Lielvārdes pilsoņu saraksts! Vārds, uzvārds, dzīvesvieta... Kopā — 13 cilvēki. Slīpi pāri tekstam ar citu tinti krievu valodā rezolūcija: ģimenes galvas likvidēt (krievu valodā kaut kā diplomātiskāk pateikts), ģimenes locekļus internēt. Paraksts — Novikovs, varbūt Noviks. Baigs dokuments! Lasu pats savu nāves spriedumu... Samulsumā un uztraukumā tā ir neiedomājos izpētīt, kas to rakstu sastādījis.

Trīspadsmit lielvārdieši ir palikuši dzīvi...

Valda Ozola atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Kad tuvojās vācu karaspēks, padomju varas aktivisti centās doties līdzī Sarkanajai armijai. Uz Krieviju atkāpās Miervaldis Mežapuķe, Ludis Mežapuķe, Jūlijs Mežapuķe,

Fricis Jankovskis, Jānis Kaktiņš, Alfrēds Lapa, Augusts Liepiņš, Vilis Krastiņš, Kārlis Laukazīle, Jānis Placens, Jānis Priede, Fricis Vanadziņš u.c. Daudzi no viņiem krita Sarkanās armijas rindās. 1944. un 1945. gadā dzīvi atgriezās Rūdolfs, Ludis un Jūlijs Mežapuķes, Kārlis Laukazīle, Biruta Eglīte-Čaša, Jānis Kaktiņš, Jānis Placens un vēl daži.

Motociklu vada Rūdolfš Mežapuķe

❖
Kad mans tēvs Fricis Jankovskis redzēja, ka sākas latviešu cilvēku aresti, viņš nolika partijas biedra karti. Mums viņš teica: "Es varu cīnīties pret atklātu ienaidnieku, bet negribu vērsties pret vājām sievietēm un bērniem."

Tomēr tēvs bija ieņēmis pietiekami augstu posteni un, padomju varai atkāpjoties, aizbrauca līdz Sarkanajai armijai. Viņš armijā bija vienkāršs ierindnieks — pastnieks. 1944. gadā īsi pirms Sarkanās armijas ienākšanas Latvijā viņš diezgan mīklainos apstākļos krita. Edgars Kauliņš tai laikā karoja kopā ar manu tēvu. Mātei viņš kaut ko bija stāstījis, taču man izvairījās kaut ko tuvāk teikt...

Ērika Jankovska stāstījums, 1998

Padomju aktivisti 1940. gadā Lielvārdē. No kreisās sēž: Kārlis Laukazīle, Lidija Mežapuķe, nezināms, nezināma, Veronika Irbe; stāv: Jānis Irbe, Rūdolfš Mežapuķe, Jūlijs Mežapuķe, Ludis Mežapuķe, Mārtiņš Irbe

Vācu okupācijas laiks (1941. g. jūlijs — 1944. g. oktobris)

Tie, kuru radus un tuviniekus apcietināja vai izveda 1941. gada 14. jūnijā, tie, kam atņēma zemi, sagaidīja vācu armiju kā atbrīvotāju. Aktivizējās aizsargu organizācija, kas vērsās pret komunistu līdzskrējējiem. Kāda sajūta varēja būt no komunistu represijām izbēgušajam Jānim Rodem, kura ģimenei 1940. gadā izlika no mājām, kura mantu aprakstīja un kura sievu izsūtīja uz Sibīriju? Viņš viens no pirmajiem iestājās šucmaņos.

❖
1941. gada 4. jūlijā mani arestēja kā komunistu dēlu un kopā ar citiem apcietinātajiem noietināja Čuibās. Veicām lauku darbus. Vāciešiem ienākot, bez vēsts pazuda Bruno Leitis, kas bija piedalījies cilvēku izvešanā 14. jūnijā un nebija spējies atkāpties līdz ar Sarkanā armiju.

Par mani parūpējās inteliģentais un godīgais pagasta vecākais Jānis Miežītis. Viņš pieprasīja, lai izmeklē, vai Ēriks Jankovskis piedalījies 1941. gada apcietināšanās vai ne. Neko kompromitējošu neatrada, un mani atlauda. Miežītis ieteica man uz kādu laiku pazust. Mēs ar mammu sakrāvām uz ragaviņām iedzīvi un aizbraucām pie viņas brāļa, kas dzīvoja netālu no Ozolniekiem.

Ērika Jankovska stāstījums, 1998

1941. gada jūlijā atklājās, kā to atceras Vera Paegle, ka pagastmājas *sarkanajā stūrītī* aiz sarkanajām drapērijām aizslēpts skautu karogs. Bijušajiem skautiem, kas 1940. gadā iestājās komjaunatnes organizācijā, nebija cēlusies roka to iznīcināt.

Bet padomju komandieri Krievijā nesnauda. Jau 1941. gada rudenī, kā atceras Magnuss Andersons, PSRS izlūkdienests ātri apmācīja grupu latviešu komunistu un iesūtīja vāciešu okupētajā Latvijā, lai viņi kļūtu par novērotājiem un ziņnešiem. 24 cilvēku grupā bija arī lielvārdietis Magnuss Andersons no Mieriņu

mājām. Lai kā negribējies to darīt — bet disciplīna paliek disciplīna! —, Magnuss pārgājīs robežu un ar svešu pasi apmetīs Kurzemē pie kāda saimnieka, kur salīdzis par laukstrādnieku. Visus kara gadus viņš slepus veicis savu uzdevumu.

Lielvārdes zemnieks bija jau pieradis pakļauties dažādām varām. Tagad atkal jauna vara un jaunas nodevas. Karš, ko tu padarīsi... Vāci atkal savos dokumentos Lielvārdi sauca par *Lennewarden*, Ogri — par *Oger*.

Biju kādreiz aizsargs, tagad — šucmanis.

Kā centīgs saimnieks tiku nozīmēts par lauksaimniecības vadītāju. Tas bija tas pretīgais cilvēks, kas lika zemniekiem pildīt dažādas nodevas, lai pabarotu armiju un pilsētu. Kādēļ to dariju? Neticēju un neticu ne kāšu krustam, ne sarkanajai zvaigznei. Esmu tikai zemnieks un zinu vienu: varas savā starpā kaujas, zemniekam jāpaliek. Kādā Vidzemes jūrmalas pagastā bija prātvēderi. Ko tad vācietis mums izdarījis? Visus tak uz Salaspili neaizsūtīs — viņi sprieda, un apsīka nodevu pildīšana. Bet kādu dienu saradās kravas mašīnas un visu pagastu atbrīvoja no lopiem. Citiem par biedinājumu...

Valda Ozola atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Otrā pasaules kara laikā *Auziņu* mājās pie Jēkaba Landovska viesojies Lielvārdes barons. Vēlāk, satiekoties ar *Auziņu* māju saimnieku, Valdis Ozols vaicājis, ko barons labu stāstījis, ko runājuši. Lūk, kāds sarunas posmiņš palicis Ozoltēva atmiņā!

Landovskis jautājis baronam: "Kā jūs, barona kungs, jūtaties, atgriezies savā jaunības zemē?"

Barons ilgi kaut ko domājis, tad nesteidzīgi atbildējis: Landovska kungs, jūs esat inteligents cilvēks, jūs sapratīsīt manis teikto. Paklausot Tēvijai, pazaudēju dzimteni. Jūs zināt, ka esmu vācietis. Manas Tēvijas sūtīti, mūsu senči ar naidu ienāca jūsu zemē. Senais naidis apsūnoja, un kaut kā sapratāties. Latvju tauta dzīvoja savu dzīvi, mēs — savu. Kur mēs esam dzimuši, pilsētā vai lauku pili, — tā ir jūsu zeme, bet mūsu dzimtene. Aizbraukuši uz Vāciju, jutāmies kā svešinieki, kā otrās šķiras cilvēki...

No Valda Ozola atmiņām (A. Pumpura muzeja materiāli)

1944. gada jūlijā Lāčplēša sešklasīgajā pamatskolā vācieši ierīkoja hospitāli. Mācību telpas skolēniem nācās meklēt dažādās apkārtnes mājās. Tuvākajā apkaimē — *Ūbeļos*, Jūlija un Rūdolfa Mežapuķu māju pagalmos — bija ierīkotas krievu karagūstekņu nometnes. Apkārt dzeloņstieples, klāt sargi. Gūstekņi bija novārguši un pusbadā.

❖

Drūvāros mūsu kūti stāvēja vācu armijas zirgi. Atceros — auzu tur bija sevišķi daudz. Ar zirgiem darbojās krievu gūstekņi — kādi pieci vai seši. Vācieši, kas uzraudzīja gūstekņus, prasīja gaļu, olas. Mamma jau laikus izvērija lielu biežputras katlu, un, kamēr viņa tirgojās, es gar otru mājas galu centos pabarot gūstekņus. Tie bija inteligenti cilvēki.

Ausmas Šmidres stāstījums 1998. gadā

Lai gūstekņi pavisam nenoniktu, vācu komandantūra tos izdalīja pie saimniekiem. Bijušie karavīri strādāja lauku darbus un saimnieku maizē ātri atkopās. Pagasta vecākā Jāņa Mieziša ģimenē sākumā bija viens gūsteknis, jautrs, darbīgs kara feldšeris Miša. Tad iedeva vēl otru. Pēkšņi 1942. gada 30. aprīļa vakarā Lielvārdi satrauca ziņa — gūstekņi nogalinājuši Mieziša ģimenes locekļus!

Kā tas varēja notikt?

1942. gada marta brīvdienās Jānis Miežītis lūdza mani kā radniecī palīdzēt govīs izslaukt un māju aprūpēt, jo mājinieki visi apslimuši. Es piekritu labprāt un pārcēlos pie viņiem.

Slaucu trīs govīs, saimniekoju, kamēr Elziņa atveseļojas. Abi gūstekņi bija jauni puīši. Miša — glīts, jautrs. Vienmēr smējās un teica: "Дзидра, я тебя люблю." Tik daudz es krieviski sapratu, atsmēju un visādi atjokoju. Otrs gūsteknis bija mazrunīgs. Reiz ieraudzīju avīzē karikatūru: uzzīmēts nejauks Staļins ar garu nabas saiti, kam gals naftas tvertnē. Redzams, ka šo nabas saiti griež pušu. Man tas likās ļoti smieklīgi, un es parādīju to Mišam. Miša viss pārmainījās sejā un aizgriezās...

Elza Miežīte bija krietna saimniece, labi izturējās pret gūstekņiem. Grūti tikai bija saprasties, jo viņa nemaz neprata krievu valodu. Miezišu ģimene ēda ar gūstekņiem pie viena galda, tiem bija iedotas labas drēbes, un viņi nebija pārmērīgi apkrauti ar darbu. Mazo piecgadīgo Mārīti un trīsgadīgo Jānīti Miša mīlēja un bieži ucināja. Pagasta vecākajam bija vairāki radioaparāti, un gūstekņi, kad Jāņa nebija mājās, bieži klausījās raidījumus krievu valodā. Elzas tēvs Mārtiņš Ulis, kas bija vecs un vārgs, gan šad tad norūca, ka Elza pārāk lielu vaļu tiem krieviem ļaujot. Jāņa māte arī bija tuvu pie astoņdesmit un diezgan nevarīga.

Kad Elza izveseļojās, mana palīdzība vairs nebija vajadzīga. Un tad — 30. aprīli ar veļa spārniem izplatījās ziņa: Elzu, veco Jāņa māti Jūli un Elzas tēvu Mārtiņu gūstekņi ar cirvi nogalinājuši! Elzai virtuvē uzbrukts no mugurpuses, sacirsts pakausis un sprands. Vecie tēvs un māte smagi savainoti savās gultās. Pret bērniem gūstekņiem nebija cēlusies roka. Miežītis pats bija aizkavējies un neatgriezās parastajā laikā. Jānītis un Mārīte bija aizgājuši uz Rubeņiem pie kaimiņiem Ceikaļiem ar asiņainām rociņām un teikuši: māmiņa rokas kustina, bet neceļas augšā...

Gūstekņi bija atlauzuši ieroču skapi un atvilktnes, paņēmuši šauteni, pistoli un aizsarga drēbes, kā arī ēdamo un iebēguši mežā. Tai pašā vakarā šucmaņi mežu aplenca un saķēra četrus aizbēgušos. Mišu atrada nākamajā dienā. Viņš bija sašauts iekritis grāvī un noasiņojis.

Abas sievietes nomira otrajā dienā — 1. maijā. Mārtiņš Ulis nomocījās vēl divas nedēļas.

Saķertos četrus gūstekņus un vēl piekto, ko it kā nodevis viens no šucmaņiem par to, ka tas uzmācies viņa meitai, pakāra Lielvārdes tirgus laukumā citu gūstekņu un lielvārdiešu acu priekšā.

Mieziša ģimenes bēres bija 8. maijā un ļoti smagas. Abas sievietes izvadīja no Lielvārdes baznīcas. Divi sirmi Kaltiņa zirgi veda noslepkavotās pēdējā gaitā... Veco Mārtiņu Uli paglabāja divas nedēļas vēlāk...

Domāju — kā tas varēja notikt? Kāpēc? Atbilde ir tikai viena. Politikas dēļ. Krievu gūstekņi bija saklausījušies Maskavas balsi, kas aicināja iznīcināt ienaidniekus. Un pagasta vecākā ģimene taču ir ienaidnieki... Gūstekņu vidū bija izplatīta arī ziņa, ka viņus, gūstā kritušos, kas būs paveikuši šādus līdzīgus varoņdarbus, dzimtenē reabilitēs.

Dzidras Verzas (Zariņas) stāstījums 1998. gadā

Neviens saimnieks vairs gūstekņus negribēja turēt un atdeva tos atpakaļ nometnēs.

Lai gan vācu karavīri pret iedzīvotājiem izturējās draudzīgi, fašistiskā vara visam uzspieda āriešu pārākuma zīmogu. Arī Lielvārdē tika apcietināti un iznīcināti ebreji. To pagastā

nebija daudz — zobārstes Deboras Garfunkeles ģimene, frizieris Kasrielis Verdelis un viņa tuvinieki un sīktirgotājs Linde, par kura likteni ir pretrunīgas ziņas.

Izglābtais

Aleksandra Jefimova sieva bija vāciete. Varbūt tādēļ, bet varbūt redzēdams komunistu darbus 1941. gadā, viņš iestājās šucmaņos.

Vācieši bija saņēmuši ciet ebreju sīktirgotāju Lindi. Aleksandrs, to ieraudzījis, bravurīgi iesaucies: "Dodiet man viņu! Es tikšu galā!" — un aizvedis...

Linde iegriezās mana tēva Jāņa Skudras mājās un lūdza, lai iedodot mazliet naudas un kādas drēbes. Jefimovs viņam esot izglābis dzīvību. Tēvs arī izpalīdzējis, un Linde aizgājis austrumu virzienā.

Alvja Skudras stāstījums 1998. gadā

Vācu okupācijas gados apcietināja padomju varas atbalstītājus, dažus no tiem nošāva, dažus nosūtīja uz koncentrācijas nometnēm. Viņu vidū skolas direktors Aleksandrs Goldšmits, Jānis un Voldemārs Eglīši, Jānis Ķeiris. Teobaldu Andersonu saņēma ciet 1944. gada 24. augustā. Ziņu par viņa tālāko likteni nav.

1944. gada 13. augustā apcietināja lielu grupu padomju varas atbalstītāju un jauno darba zemnieku. Viņus ieslodzīja Skadiņu šķūnī Daugavas malā. Citi lielvārdieši dzirdējuši, ka viņi pēc tam dzīti garām *Rozītēm* Lēdmanes pagasta teritorijā. Par viņu tālāko likteni skaidru ziņu nav.

Par šucmaņu netīkamajiem pienākumiem stāsta Valdis Ozols.

Žēl, bet ko darīt?

Vācu varas norieta laikā rudens sākumā vakara stundā mums bija jāierodas policijas iecirknī bruņotiem. Policists Cekuls sadalīja uzdevumus. Man iedeva kādas sievietes vārdu un adresi — Lielvārdes ciematā. Jāatvedot šurp.

Sameklēju māju. Logā gaisma. Piekļauvēju. Pasaku savu vārdu un nosaucu meklējamo personu. Kāda vecāka sieviete mani ielaiž, samulst — redz, ka esmu bruņots. Meklējamā guļot kūtiņas augšā uz siena.

Kūtiņas galā pieslietas trepes. Uzsaucu. Nekādas atbildes. Kāpju pa trepēm augšā. Šaurajās durtiņās esmu kā bilžu rāmī. Dzirdu — kādi cilvēki iekšā klusi sačukstas. Tātad tur ir vairāki. Manas domas tobrīd staigā gaismas soļiem. Oškalna partizāni manīti Lielvārdes ciematā. Iešaujas prātā — varas ir nākušas un gājušas, paliek tikai cilvēki — lielvārdieši...

Saucu vēlreiz sievieti vārdā. Sataustu kādu siltu vīrieša kāju. Jūtu: esam satikušies uz šauras laipas. Tam tēvainim nav šaujamaš vajadzīgs. Veikla kustība ar tuteni manās krūtīs, un es grabēdams novelšos pa trepēm lejā. Tikai mieru! Mans uzdevums aizvest sievieti. Aicinu viņu lejā gaismā aprunāties. Beidzot viņa kāpj lejā. Istabā pasaku, lai saģērbjas un nāk man līdzī. Sieviete sāk raudāt, pieskrien pie šūpuļa un izrauj no tā mazu, kādu gadu vecu bērnu. Mana varonība saplok.

"Silti ietīniet un ņemiet bērnu līdzī!" saku. Viņa paklausa.

Cekuls, ieraudzījis mūs, nikni nošņācas. Kā Cekuls ar saviem priekšniekiem tika galā, nezīnu. Arī viņš nebija par mani cietāks. Cik atceros, sieviete ar bērnu uz Skadiņu šķūnī netika aizvesta.

Pēc **Valda Ozola** atmiņām (A. Pumpura muzeja materiāli)

1944. gadā, tuvojoties frontes līnijai, bēgļu gaitās uz rietumiem devās Kārlis Ozoliņš, Jānis Rode, Nadježdas Lidumas ģimene, Jānis Miežītis ar savu otro sievu skolotāju Annu Dreimani un bērniem, Kļaviņi, Cekuli, skolotāju Kalniņu ģimene u.c. Jānis Rode pirms aizbraukšanas savu mantu atdevis algādžiem — lai ņem, ko katrs vēlas, un dziļa rūgtuma pilns lopus nošāvis un mājas nodedzinājis. Lai nekas nepaliek komunistiem!

1944. gada 5. oktobrī vācieši atkāpdamies nodedzināja par hospitāli pārvērsto *Lāčplēša* pamatskolu.

Bet bija arī tādas ģimenes, kas ar atvieglojumu sagaidīja Sarkanu armiju.

Otrreizējā padomju okupācija (1944. gada oktobris — 1990)

1944. gada rudenī vācu karaspēks cītīgi gatavoja aizsargpozīcijas. Frontes līnija apstājās pie Lielvārdes (*Lāčplēša*) kapiem. Daļa pagasta māju atradās vācu pusē, daļa — krievu. Nekādu lielu kauju apkārtnē nebija, taču piefrontes māju iemītniekiem bija jādodas projām. Savu tiesu paņēma abu armiju karaspēks. Valentina Ābele un Vera Paegle atceras, ka vāci rekvizēja piecas no deviņām *Purgiņu* govīm, labos zirgus samainīja ar saviem nodzītajiem. Atkāpjoties vāci aizdedzināja *Puriņu* kūti ar visiem lopiem, iedzīvotājus sadzina pagrabā un neļāva dzēst. Vēl tagad aculieciniekus vajā sadegušo lopu smaka. Degbumbas meta arī uz mājām. Jānis Kuģenieks cītīgi tās dzēsis, bet pēdējās likvidēšanai pietrūcis spēka. Un tā acu priekšā nodedzis šķūnis.

Vāci atkāpās bez kaujas, un 1944. gada 6. oktobrī visa Lielvārde bija krievu rokās.

Frontes līnija

Mūsu māja atradās piefrontes līnijā krievu pusē. Armija vispirms paņēma zirgus. Tad lika izvākties arī pašiem. Kad pēc divām nedēļām atgriezāmies, māja bija pamatīgi sašauta. Istabās lauskas un cilvēku mēsli, pāri samestas fotogrāfijas ar izdurtām acīm. Viss, kas ēdams, apēsts. Zosis šmorējuši un cienājušies. Smērējuši medu uz desām un laikam prātojuši: šeit nu gan ir leiputrija! Visi skapji tukši, itin viss izlaupīts. Pirmo nakti gulējām uz grīdas.

Agrā rita stundā spēcīgi sitieni durvīs. Bruņoti vīri lika iet līdzī. Mūs ar vīru aizveda. Bērni palika vieni. Mani, varbūt slimo bērnu dēļ, drīz atlaida mājās. Vīrs palika Lielvārdes pagastmājas cietumā, saritinājies kaktiņā sēžot. Tā beidzās mūsu godība. Sākās tumšais periods.

Annas Hermīnes Kuģenieces atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

1945. gada 25. februārī Mieriņu mājās notika liela slepkavība: ar cirvi nogalināti Jūlijs Andersons, viņa dēla Teobalda sieva Solomeja Andersone, saukta Zelma, un trīspadsmitgadīgais Anatolijs Voronovs — no Salaspils koncentrācijas nometnes atbrīvots puisēns, ko Andersonu ģimene bija pieņēmusi audzināšanā. Šī, tāpat kā Mieziša ģimenes traģēdija 1942. gadā, bija politiska slepkavība. Tikai šoreiz ne slepkava, ne slepkavības iemesls nav zināms.

Noslepkavotos — tēvu, Zelmu un Anatoliju — atrada pastnieks. Mazais šunelis, kas mācēja rāpties pa trepēm, bija uzkāpis kūtsaugšā un izmīsiģi gaudojis. Pastniekam tas licies aizdomīgi. Viņš iegājis mājā un ieraudzījis manu tēvu un Anatoliju beigtus. Pie tēva zemē trīs izsmēķēti papirosi. Zelmu ar piena slauceni rokās atradis pie pagraba.

Kas zināms vēl? Anatolijs gāja *Sarkanajā skolā*. Viņš teicis skolotājai, ka rīt nebūšot skolā, jo pie tēva atbraucis paziņa, kas pārgulēs pie viņiem pa nakti. Acimredzot slepkava tēvam bija pazīstams. Mājās nekas nebija paņemts. Tātad politiski motīvi. Tēvs nedrīkstēja kaut ko izpaust. Bet ko? Šķiru ciņa ir nežēlīga, tā prasa upurus. Bet Zelma un puisēns? Nu, protams, lai nepaliktu liecinieki...

Zināms vēl tikai tas, ka no rīta viens vīrietis gājis uz lielceļa pusi...

Magnusa Andersona stāstījums 1998. gadā

Pēckara gados Lielvārdē nemitīgi notika laupīšanas. Nokāva un aizveda lopus no kūtim, cilvēkiem atņēma mantas.

❖

Tas bija Rembates pusē. Kāds saimnieks nokāva cūku, ielika gaļu pagrabā un pats vaktēja, vai nenāks zagļi. Jā, pēc pusnakts klāt gan. Atmūķē pagrabu un ieiet iekšā. Ko saimnieks? Tūlīt aizcērt durvis un atspiež ar resnu koku. Piezvana Ogres milicijai. Miliči atbrauc un ... izlaiž no pagraba divus Lielvārdes miličus...

Veras Paegles stāstījums 1998. gadā

Kā stāstīja Ēriks Jankovskis, dzērumā O. G. izplāpājies, ka laupītāji esot vietējie miliči. O. G. esot piespiests parādīt mājas, kur būtu ko zagt. Vienreiz gan viņš esot bijis sprukās — nav zinājis, kur vest, un aizvedis pats pie sava krusttēva.

❖

.. augstā vara — milicija — ar saviem *izstrebīķeļiem* "iztīrīja" daudziem kūtis. Tā arī mums. No rīta aizgaldā tikai aitiņu galvas un kājas... Laupīšana nemitējās līdz pat Edgara Kauliņa atnākšanai. Viņš sāka aktīvu cīņu pret visiem tumšiem spēkiem, pret galveno bandas vadoni Rūdolfu Mežapuķi.

Annas Hermīnes Kuģenieces atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Pirmajos pēckara gados arī Lielvārdes miliči piedalījās "mežu ķemmēšanā" — "mežabrāļu" gūstīšanā. Parasti tas notika Birzgales lielajos mežos.

1946. gadā kādā no nacionālo partizānu tvarstīšanas reizēm notika šaudišanās, un lodi saņēma Rūdolfis Mežapuķe un čekists Moržins. Cilvēki runāja, ka vainīgi paši miliči. Naidojušies cilvēkiem atņemto mantu dēļ. Tiesā izrādījās, ka vainīgs birzgalietis Janovskis. Tomēr saimniekam izdevās pierādīt, ka viņš savas sievas terorizētājus noturējis par laupītājiem. Janovskim piesprieda tikai vienu gadu par katru nošauto un vēl 5 gadus cietumsoda par nelikumīgu ieroča glabāšanu.

Rūdolfā Mežapuķes bēres paņēma vēl vienu upuri — bērnu mielas lode no nejauši izkritušas uzvilktas pistoles ar rikošeti trāpīja Magnusa Andersona sievai Valentīnai...

Ko lai daru?

Daudzreiz mani izsauca uz Ogrī, uz čeku, it kā apcietinātā un izsūtītā vīra dēļ. Galvenokārt naktī. Bez kādas loģikas. Galvenais, lai pazemotu, lamātu. (..)

Vairs nevarēju izturēt trako nervu spriedzi, visa biju izsitumos. Beidzot aprunājos ar vīra draugu, kam bija kontakts ar čekistiem. — Ko lai daru? — Atver maku!

Nemaz daudz neprasīja, bet ar to lieta bija izbeigta.

Annas Hermīnes Kuģenieces atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Tuvojās 1949. gada 25. marts. Kā stāsta Dzidra Verza, viņu darba vietā likts iztīrīt smago mašīnu kravas kastes — 25. martā vedīšot graudus. Šī diena būšot brīva. Lai uz darbu nenākot. Čukstus teikts, lai naktī nepaliekot mājās...

❖

Ir 1949. gada 24. marts. Lielvārdes kultūras namā rit Ostrovska lugas *Negais* izrāde. Drūms noskaņojums uz skatuves, vēl nospiedošāks — skatītāju zālē. Čukstus skan: lopu vagoni... smagās mašīnas... čekisti... Sibīrija...

Pēc izrādes neviens negrib doties mājās. Ar aktieriem kopā ir Edgars Kauliņš, viņš stāv blakus un drošina: "Esiet mierīgi! Neviens jūs neaiztiks."

25. marta agrumā Lielvārdei cauri izbrauc mašīnas ar bāliem cilvēkiem, kas spiežas viens pie otra un savu drēbju saiņiem. Lielvārdiešus šī daudzu latviešu baigā liktenstunda neskar.

Olgas Dirveikas stāstījums, 1998

Padomju varas gados komunistu represētie cilvēki, viņu bērni un radnieki nedrīkstēja ieņemt atsevišķus amatus, viņiem nepiešķīra apbalvojumus par labu darbu. Viņus bieži pratināja čeka. Četrdesmitajos un piecdesmitajos gados viņu bērniem bieži liedza iespēju mācīties augstskolās.

1951. gada 31. maijā ar rektora Jurgena pavēli no LVU Juridiskās fakultātes izslēdza Tālvaldi Zvagūzi par biogrāfijas datu slēpšanu, proti, nebija uzrādīts, ka tēvam Latvijas Republikas laikā piederēja ēdnīca-restorāns Madonā. Arī filtrācijas nometni izgājušajam Edmundam Siliņam neatļāva pabeigt LLA Agronomijas fakultāti.

Hitlera un Staļina nāves nometnēs

1943. gada sākumā, toreiz mēs ar mammu dzīvojām pie viņas brāļa netālu no Ozolniekiem, mani iesauca vācu leģionā. Biju tomēr pārāk jauns, un drīz tiku palaists mājās. Paņēma atkal 1943. gada rudenī. Bijām tādi bezbēdīgi deviņpadsmitgadīgi puikas. Daudz neko nesapratām, kad iedeva SS uzšuves un nāvesgalvu klāt. Jau decembrī mūs sūtīja uz Krievijas fronti. Vācieši latviešiem neuzticējās un ieročus iedeva tikai pie Novosokoļņikiem. Mūs cēla no vienas vietas uz otru, lika rakt nocietinājumus. Reizēm bijām otrajās pozīcijās. Sākām domāt — kas mēs tādi esam, par ko cīnāmies? Vācieši bieži teica: *lettische Schweine* (latviešu cūkas). (Jā, bet tagad leģionārus dēvē par fašistiem!)

Reiz bija jāsedz armijas atkāpšanās. Vāci plūda straumēm — nosaluši, nomocīti... Mums lika šaut uz tādiem pašiem kā mēs jauniņiem krievu puīšiem. Necēlās roka. Galu galā — ko mums meklēt, ko aizstāvēt svešā zemē? Atkāpāmies vāciešiem līdz uz Latviju. Lai Staļins un Hitlers šaujas. Atnācām bariņš pie Jaunlatgales, iekāpām vilcienā, bet atvaļinājuma zīmes nav. Tik tikko izrāvāmies no patruļas nagiem. Rīga pilna ar dezertieriem. Uz ielas atkal mani gribēja saņemt. Bēgu. Viena lode trāpīja krūtīs pie paduses. Izglāba fūrmanis. Vecs onkulis. Atdevu visu naudu, kas bija klāt, un viņš mani aizveda, paslēpis ratos, pie draugiem. Slimnicā rādīties nedrīkstēju. Pārsējām brūci (nebija dziļa). Ar zaļu lakatiņu uzsēju roku kaklā.

Kad brūce bija daudz maz sadzijusi un izgāju uz ielas, mani saķēra un nosūtīja uz Salaspils nāves nometni. Tur bija elle zemes virsū. Bads un sals. Nāras tādas, ka tik tikko tajās var ielist. Sākumā rakām nevienam nevajadzīgu diķi — vienkārši tā, lai būtu nodarbināti. Redzēju, kā rīkoja lielās akcijas — nošāva no Daugavmalas atvestos sakropļotos krievu karagūstekņus un pēc tam dedzināja. Mūsu acu priekšā pakāra ieslodzītos, kas bija tikai runājuši par bēgšanu. Esam rakuši tranšejas un izmesto zemi bērūši virsū liķu kalniem...

Labajā pusē pie ieejas bija baraka, kur turēja lietuviešu valdības vīrus, kas bija protestējuši pret lietuvju zēnu iesaukšanu leģionā. Tie bija inteligenti, pašcieņas pilni kungi. Pārējos nelaida tiem tuvumā. Viņus labi ēdināja, pret viņiem izturējās ar cieņu, taču pa vienam vien viņus veda prom uz neatgriešanos...

Mums, dezertējušajiem zaldātiem, bija uz krūtīm un muguras uzšūti zili mēnestiņi un brīvāks režīms, jo mūs dzina rakt grāvjus — Lēdmanē, Koknesē, vēlāk veda uz Tukumu, Zanti, Popi. Karam beidzoties, nonācu krievu gūstā, un mani aizsūtīja uz Tālajiem Austrumiem. Tur redzēju Staļina nāves nometni. Strādājām būvdarbos Komsomoļskā. Bojā aizgāja visi, kam nebija fiziskā rūdiņuma un kas nespēja izturēt pazemojumus — sodu izcietušie kriminālisti bija mūsu uzraugi.

Kad mūs aizsūtīja celtniecības darbos uz Narvu, nolēmu bēgt. Izdevās. Atnācu uz *Vecstrēlniekiem* pie mātes. Pusotra gada slēpos uz kūtsaugšas un mežā. Gulēju neizģērbies, ar mašinpistoli pie sāniem. Dokumentu nebija. Ko darīt? Māte gāja pie Kauliņa runāt. Kauliņš taču zināja manu tēvu — komunistu. Kauliņš neatteica. Aizbrauca pie komunistu Pieša, ar kuru tēvs bija sēdējis Centrālcietumā, tas apliecināja, ka esmu Friča dēls, un deva norādījumus Ogresi izsniegt man dzimšanas apliecību. Tā dabūju pasi un sāku strādāt kolhozā.

Vispār neticu Dievam, taču zinu, ka ir kāda augstāka vara, kas ļāvusi man izdzīvot. Esmu pateicīgs arī par to, ka iepazinu gan Hitlera, gan Staļina nāves nometnes. Man tagad ir pavisam cits skatījums uz dzīvi...

Ērika Jankovska stāstījums 1998. gadā

Dzīve ritēja tālāk. Pamazām tai bija jāpiemērojas. Radās arī jaunas, pēc PSRS parauga veidotas biedrības: arodbiedrības, sporta, patērētāju, Brīvprātīgo ugunsdzēsēju, Mednieku un makšķernieku, Dabas pieminekļu aizsardzības, Dārzkopības un biškopības un vēl citas biedrības. Ārpus biedrību statusa strādāja Lielvārdes sabiedrisko kārtības sargu vienības un pensionāru padome. Ap 1952. gadu ciemata individuālie liellopu audzētāji (driktēja turēt vienu govī) tika iesaistīti lopkopības biedrībā *Daugava*. Ganības visiem bija vienviet. Vasarās govīs iekārtoja kopējā kūti *Pālēs* blakus ganībām. Biedrībai bija obligāts gaļas un piena sagādes plāns, un tas parasti vienmēr tika pārpildīts.

Lopkopības biedrības atpūtas vakarā, 1970. Ilggadējais priekšsēdētājs N. Lakstiņš un M. Riņķe, kas viņu šai amatā nomainīs

Kas nopelnīts — nopelnīts

Ir Ļeņina 100. dzimšanas diena. Izciliem darba darītājiem tiek piešķirtas speciāli šai jubilejai kaltas medaļas.

Ciemata izpildkomitejas priekšsēdētāja Zigrīda Kaktiņa vienu piesprauž Nikolajam Lakstiņam pie krūts: "Paldies par *Daugavas* vadišanu, par piena valsts plāna pārpildīšanu!"

Sirmais vīrs gandarīts — viņa darbs atzīts. Bet Zigrīdai Kaktiņai nepatikšanu bez gala!

"Kā?! Medaļa valsts ienaidniekam, kas 17 gadus pavadījis Sibīrijā?" — "Jā," Zigrīda spītīgi apliecina, "viņš ir to nopelnījis!"

Dace Klipa, 1998

Cilvēki pamazām aprada, ka ir lietas, par kurām nedrīkst skaļi runāt. Saprata, ka visās iestādēs ir ziņotāji, bet, kuri tie ir, tikai reizēm varēja nojaust. Runāt vienu un domāt citu kļuva par pieradumu. Aizvien vairāk likās pieņemama doma, ka latviešiem jāstājas Komunistiskajā partijā, lai paši vadītu, nevis cittautieši lemtu par viņiem. Taču slepus lasītās grāmatas un vecāku audzināšana noteica to, ka visus pēckara gadus lielvārdiešu alkas pēc savas valsts un savas nacionālās identitātes saglabājās. Kad deviņdesmitajos gados bija jāsakā savs jāvārds neatkarībai, ar maziem izņēmumiem lielvārdieši to teica.

Trešā Atmoda

Mēs nestāvējām malā

Par dzīvi savā zemē bez citas tautas virskundzības domāja it sevišķi tie cilvēki, kas paši bija dzīvojuši Latvijas brīvvalstī, kas bija pieredzējuši 1941. un 1949. gada deportācijas vai arī par šo laiku un notikumiem dzirdējuši savu vecāku vai radnieku pusčukstus un klusiņām teikto. Inteliģences pretestību valdošajai varai rosināja dažādie aizliegumi — nesvinēt Ziemassvētkus, Lieldienas, Jāņus, izsvītrot no latviešu atmiņas seno vēsturi un 1920.—1940. gadus, nerunāt latviski sanāksmēs, ja kaut viens saka *непонимaju* (nesaprotu), kā arī tas, ka zinātniskie darbi un daudzi oficiālie dokumenti bija jāraksta krievu valodā. Pat Komunistiskās partijas biedri neoficiālos saietos stāstīja politiskas anekdotes par sociālismu un komunismu. Bet tauta kāri tvēra literārajos darbos un teātru izrādēs ietvertos zemtekstus.

Jau no dibināšanas dienas, bet it sevišķi astoņdesmito gadu sākumā A. Pumpura muzejā notika daudzi brīvdomību rosinoši kultūras pasākumi. Lielvārdieši un viņu viesi meklēja vēstures un likteņa sakarības Lielvārdes jostā un Anša Epnera filmā par to. Daudzās Pārdomu trešdienās runātāji aicināja apjaust savas tautas saknes un patiesās vērtības.

Nacionālās neatkarības idejas rosināja lielvārdiešus iestudēt agrāk aizliegto Gunāra Priedes lugu *Smaržo sēnes*. Izrāde notika 1988. gada 16. martā A. Pumpura muzejā. Šajā pašā laikā *Lāčplēša* koris sagatavoja pārdrošu patriotisku programmu *Kur tu augi, brīvība?* un uzstājās ar to Lielvārdē, Rīgā un Latvijas TV. Likās, ka Apburtajā salā ir parādijies Lāčplēsis, ka Spīdilai ir jānožēlo sadarbība ar tumsas spēkiem un jāmodina par akmeņiem pārvērstie cilvēki. Spēku lielvārdiešiem deva Māras Zālītes un Zigmāra Liepiņa rokoperas *Lāčplēsis* koncertatskaņojums 24. jūnijā *Burtniekos* — vēl bez izrādes tērpiem. Tur pirmo reizi padomju varas laikā skatītāju acu priekšā uzvijās sarkanbaltsarkanais karogs. To gan ātri novāca, bet igauņi savējo turēja droši — viņiem esot atļauja.

Jaunus spārnus neatkarības domai deva Radošo savienību plēnums 1988. gada 1.—2. jūnijā. Lielvārdē noorganizējās Nacionālā Neatkarības kustība. Sākumā tajā iesaistījās 13 cilvēki. Aktīvākie dalībnieki — Tālrīts Krastiņš, Eduards Zvirgzds, Viktors Krickis, Alfrēds Vītols, Indriķis Ķurzēns, Ilmārs Kere, Gunārs Dāliņš u.c. — savāca 500 lielvārdiešu parakstu, lai atbalstītu plēnuma rezolūciju un prasītu neatkarību Latvijai.

Par godu eposa *Lāčplēsis* simtgadei Rasma Jermacāne izšuva divus jubilejas karogus un dāvināja tos sabiedrībai. Viens no tiem greznoja muzeja fasādi eposa simtgades svinībās 23. jūlijā. Sarikojums sākās ar Romāna Pussara dedzīgo uzrunu: "Darba vēl tik daudz, tik daudz! Tādēļ nemsim par priekšzīmi mūsu pirmos gaismas cīnītājus un viņu to laiku tikumu. Brāļi, uz priekšu, uz priekšu!"

Šo svētku laikā Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs jau bija goda vietā. Jelgavas un Lielvārdes aktieru kopīgais eposa *Lāčplēsis* vēstījums (režisores Lūcija Ņefedova, Inta Alekse, Dzidra Bļodone) ilga vairāk nekā trīs stundas, bet skatītāju simti neizklīda.

Un tad — *Lāčplēša* kora, vīru kora *Absolventi*, *Skandinieku* un *Skaņupes* uzsākta, vareni atskanēja *Dievs, svētī Latviju!* Visus vienoja kopīga cerība uz brīvību.

Augustā režisore Dace Zvagule ar *Lāčplēša* kori un aktieriem veidoja Raiņa darba *Daugava* TV uzvedumu.

1988. gada 21. un 22. septembrī notika A. Pumpura muzeja svētki "Eposam *Lāčplēsis* — 100". Tajos piedalījās arī trimdas latvieši. Runāja Vaira Viķe-Freiberga (Kanāda) un Velta Rūķe-Draviņa (Zviedrija). Abās svētku dienās klāt bija Latvijas Rakstnieku savienības uzaicinātie latviešu literatūras tulkotāji no vairāk nekā desmit valstīm. Latviski runāja čehs Radegasts Paroleks, lietuvietis Silvestrs Gaižūns un norvēģis Helge Rinholms, kas apmēram 500 klausītājiem Lielvārdes kultūras namā sacīja:

"Es esmu Latvijā trešo reizi. Man tikai šodien kļuva skaidrs, no kurienes jūs smeļat iekšējo spēku un tikumu, kas jums ir īpaši raksturīgs! Šeit jums ir kāda iekšēja garīgā spēka stacija — šeit, Lielvārdē. Man liels prieks to redzēt."

A. Pumpura eposa simtgades svinības, 1988. Runā R. Pussars

Stafetes skrējienu dalībnieki 1988. gada 7. oktobrī

Eposa "Lāčplēsis" simtgades sarīkojums Maskavā, Kolonnu zālē, 20.12.1988.

simtgades svinības lepmi izskanēja *pārbūves* ideju pārņemtajā Maskavā, Kolonnu zālē. Tur piedalījās arī lielvārdieši. Latvijas kultūra pārsteidza un iedrošināja tur dzīvojošos latviešus. Par to liels paldies pienākas Jānim Peteram un Gunāram Priedem.

1988. gada 7. oktobrī Ogres rajona un Lielvārdes sportisti piedalījās stafetes skrējienu uz tautas manifestāciju Mežaparkā, kur apmēram 100 000 dalībnieku vidū bija arī *Lāčplēša* koristi un simtiem lielvārdiešu. Lāpu aizdedzināja Lielvārdē pie *Lāčplēša akmens*.

1988. gadā visos Lielvārdes lielākajos uzņēmumos un iestādēs izveidojās Tautas Frontes grupas — kopā 14. Spēcīgākās no tām bija *Lauktechnikā*, *PMK-20*, Lielvārdes centrā, agrofīrmā *Lāčplēsis*, E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolā.

1988. gada 11. novembrī Nacionālās Neatkarības kustības aktivisti organizēja lāpu gājienu no kultūras nama *Lielvārde* uz A. Pumpura muzeju. Skanēja baznīcas zvani. Romāns Pussars un *Helsinki-86* pārstāvji pie *Lāčplēša akmens* teica runu. Cerību dzirksts, ka Latvija varētu atgūt brīvību un patstāvību, aizdedzināja klātesošo prātus un sirdis.

1988. gadā LTF Lielvārdes Centra grupa sāka izsniegt biedra kartes.

1988. gada 20. decembrī eposa *Lāčplēsis*

1989. gads

1989. gada 22. janvārī kultūras namā *Lielvārde* notika Tautas Frontes Lielvārdes nodaļas dibināšanas konference. Tajā ievēlēja valdi, apstiprināja galvenos darbības virzienus, vērsās pret Padomju armijas klātbūtni Lielvārdē un tās radīto dabas piesārņojumu.

Konferences delegātu sagaidīšana

Konferences darba prezidijs. No kreisās: G. Grigors, V. Pabērzs, J. Dilāns, J. Kudeiko

1989. gadā LNNK Lielvārdes nodaļa organizēja pilsoņu reģistrāciju, daudzi LNNK dalībnieki ietilpa arī Pilsoņu komitejas sastāvā.

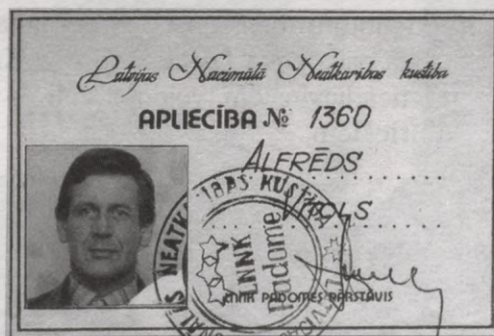
Pilsoņu komiteja

Ilga Grīna, Ruta Kalniņa, Tālrīts Krastiņš, Viktors Krickis, Aleksandrs Kudiņš, Pauls Kvelde, Ilmārs Kere, Indriķis Ķurzēns, Ivars Lukašunas, Marija Slaviete, Arnis Stuglis, Jānis Ščepaniks, Andris Širovs, Juris Štakmanis, Alfrēds Vītols, Eduards Zvirgzds

LTF Lielvārdes nodaļas valde, 1989. No kreisās 1. rindā: M. Veinberga, A. Kancere, V. Piliņa, S. Zvidriņa, E. Priednieks; 2. rindā: J. Dilāns, V. Pabērzs, I. Lukašunas, E. Jumīķis, G. Grigors (priekšsēdētājs), G. Padedzis, J. Kudeiko

Eduards Zvirgzds atceras, kā viņi katrs savā teritorijā apstaigājuši mājas un aicinājuši pilsoņus reģistrēties. Sākumā aizpildīta reģistrācijas lapa, pēc kuras vēlāk noformētas pilsoņu apliecības. Uzskaitīti arī (ar atsevišķu atzīmi) neatkarīgai Latvijai lojāli nepilsoņi, protams, kas to vēlējušies.

1989. gada 14. martā Lielvārdes TF centra grupa nosūtīja vēstuli TV raidījuma vadītājam Aldim Neimanim un viņa kolēģiem, kurā izteica savu negatīvo viedokli par disputu organizēšanu ar interfrontiešiem.

Vēl arvien nav īstas skaidrības, kāpēc jau no pašiem Tautas Frontes, LNNK un Pilsoņu komitejas darbības pirmsākumiem tās grupu un nodaļu valdēs aktīvi iesaistījās LKP pirmorganizāciju komiteju locekļi. Dīvaini ātri viņi aptvēra sociālisma iekārtas ļaunumu un vēlāk, 1990. gadā, masveidīgi nolika biedra kartes un atteicās no piederības Komunistiskajai partijai. Protams, bija arī tādi, kas sekoja Alfrēda Rubika politikai. Tieši Lielvārdes Tautas Frontes pārstāvis Elmārs Kunkulis šai laikā kļuva par LKP Ogres rajona komitejas sekretāru un strādāja tur līdz 1991. gada augusta pučam un partijas komitejas likvidācijai.

"Lauktechnikas" darbinieki 1989. gada 12. marta manifestācijā pie Rīgas pils

Lielvārdieši aktīvi piedalījās visos LTF pasākumos galvaspilsētā: plašajā manifestācijā 12. martā Daugavas krastmalā, atbalstīja radošo darbinieku aktivitātes, Latvijas AP 28. jūlija Deklarāciju par ekonomisko neatkarību.

Ligita un Jānis Krūkas Baltijas ceļā

Lielvārdieši Baltijas ceļā

1989. gada 23. augustā pārpilnas mašinas cita aiz citas izbrauca no Lielvārdes, lai dotos uz Vidzemes šoseju pie Ligatnes — lielvārdiešiem norādītajā ceļa posmā. Tieši pulksten sešos vakarā visi sadevās rokās, lai 600 kilometru garajā Baltijas ceļā izjustu Baltijas tautu vienotību. Pacilājoši, svinīgi, neaizmirstami.

Tajā pašā laikā *Lāčplēša* koristi Krasnojarskas apgabala Ujāras pilsētīnā sadevās rokās ar turienes latviešiem, veidojot apli — sauli. Viņi dziedāja *Dievs, svētī Latviju!* un mācīja to arī sibiriešiem.

2. rindā vidū Velta Zilgalve

18. rindā vidū Velta Zilgalve
 tapa *Lielvārdes Pagasta Ziņas*. Vietējo padomju vēlēšanās LTF un LNNK izvirzītie kandidāti ieguva 19 vietas (no 30), un tas bija arī avīzes veidotāju nopelns.

1989. gada 18. novembra manifestācijā Rīgā Lielvārdes Atmodas kustību dalībnieki izgāja ar Veltas Zilgalves saglabāto brīvvalsts sarkanbaltsarkano karogu, kuru viņa bija slēpusi skapja atvilktnē zem palagiem. Tagad viņas dēls to atritināja un stājās lielvārdiešu kolonnas galgalā.

Rudens pusē Tautas Frontes galvenais uzdevums bija labi sagatavoties vietējo padomju vēlēšanām 10. decembrī. Nolēma izdot savu avīzi. Nodaļas valde parasti pulcējās pasta mājas otrajā stāvā pie Gunta Grigora un Aldas Bērziņas. Tā 1989. gadā

1990. gads

1990. gads sākās ar gatavošanos Augstākās padomes vēlēšanām.

18. janvārī Lāčplēša klubā pulcējās gan kolhoznieki, gan ciemata iedzīvotāji, lai Latvijas parlamentam izvirzītu savu pārstāvi. Daudz labu vārdu tika teikts par agrofirmas priekšsēdētāju Ž. Holšteinu, kas aktīvi darbojās arī iepriekšējā sasaukumā un prasmīgi šajā grūtajā laikā vadīja saimniecību. Tika jautāts, vai priekšsēdētājs spēs apvienot šos divus tik ļoti atbīdīgos pienākumus. Ž. Holšteins godīgi pateica:

"Viss jūsu rokās: ja jūs mani izvirzīsiet, es darīšu visu, lai attaisnotu jūsu uzticību. Ja domājat, ka šie divi pienākumi man būs par grūtu un mani neizvirzīsiet, es atteikšos no tālākas kandidēšanas iespējām."

Alternatīva kandidatūra bija jurists Tālav Jundzis, ko izvirzīšanai ieteica LTF Lielvārdes nodaļa. Pēc garas un nomācošas balsošanas un balsu skaitīšanas procedūras ar nelielu pārsvaru tika izvirzīta Tālava Jundža kandidatūra.

A. Neretniece. Lielvārdes Pagasta Ziņas, 1990. gada janvāris

Žanis Holšteins atteicās no turpmākās priekšvēlēšanu cīņas un savu kandidatūru noņēma. Tūdaļ Lielvārdes lidlauka garnizons par AP deputāta kandidātu izvirzīja apakšpulkvedi Nikolaju Bogačovu, jo tolaik okupācijas karaspēkam bija balsošanas tiesības.

18. marta vēlēšanu dienā Nikolajs Bogačovs saņēma 1742 balsis — 20% no vēlētāju balsīm, bet Tālav Jundzis — 75,82%. Tautas fronte bija uzvarējusi.

1990. gada 15. aprīlī Lielvārdē notika LR Pilsoņu Kongresa delegātu vēlēšanas. Katram gadījumam, lai nodrošinātu Tālava Jundža darbību augstākajos Latvijas varas orgānos, Pilsoņu Kongresā ievēlēja tieši viņu.

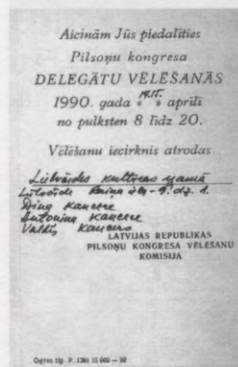

Lielvārdes 158.vēlēšanu apgabala deputāta kandidāts
Tālav Jundzis
Кандидат в депутаты по 158 у Лиепайскому избирательному округу
Юлиус Тāлавс

Svētdien, 18.martā
Latvijas Augstākās
Padomes vēlēšanas!
Jūsu nākotne —
Jūsu rokās!

В воскресенье,
18 марта выборы
в Верховный
Совет Латвии!
Ваше будущее —
в Ваших руках!

Tālvirts Krastiņš sagaida vēlētāju

Pilsoņu Kongresa delegāta vēlētāju registratori

Jaunus iespaidus no Krišjāņa Barona muzeja atklāšanas maijā Krievijā, Uderovkā, un ziņu par krievu demokrātu atbalstu mums uz Lielvārdi atveda G. Priede, S. Viese, J. Krieviņš, I. Pijols.

Atmodas kustībā sevišķi aktīvas bija Lielvārdes sievietes. Viņas sacerēja Aicinājumu visas Latvijas mātēm, sievietēm un līgavām, mudināja protestēt pret krievu karaspēka klātbūtni un atklāti izvirzīja domu par brīvu Latviju.

Nevarom samierināties, ka
viena Lielvārdes nepretimāte sieva
kara lidlauka siena. No kara-
spēka daļai pa mazajām sērtīm
izlēpti, lenti un grauzīgi atkārtoti
staugavā plūst daudzu lēģu un
deģuīdu māstījumi. Nevarom klausēt,
ka mūriņi apstājas diemot amūņi
bet boja mītu dēli, maztēli, bērni
un līgavāni.

6. Izstādām parādību, ka jau 18. martā
gada 14. martā (vēlētājiem un sievietēm
mātes dienu sagaidīsim un sievietēm
mūriņi būs Latvijā.

Ar LTF Lielvārdes nodaļu sievietes
priekšlikumi aicinājumi pēkšņi
1990.g. 4. marta pēkšņi sievietēm
Lielvārdes kultūras namā.
Par aicinājumu balsoja 194. sievietēm
atbilstoši.

Un tad jau 4. maijā Augstākās Padomes pieņemtā *Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu!* Viss — kā sapnī! Jūlijā no Dziesmu svētkiem A. Pumpura muzejā brīvi (bez aizliegumiem un pavadoņiem!) ieradās trimdas kori un citi ārzemju viesi. Muzejā notika arī Kaibalas skolas *gaidu* un *guntiņu* organizēšanās, kā arī Ķeguma skolēnu stāšanās *auseklīšos*. Sākās lielo pārmaiņu laiks, taču vēl aizvien bīstams un nedrošs.

1991. gads

1991. gada 12.—13. janvārī Padomju armija uzbruka Viļņas televīzijai, noslepkavoja un ievainoja daudzus iedzīvotājus. Jau 13. janvārī uz protesta mītiņu Daugavmalā Rīgā devās

1991. gada 13. janvārī lielvārdieši ieradušies Rīgā, lai piedalītos mītiņā

simtiem lielvārdiešu. Daudzi tajā pašā vakarā, daudzi 14. janvāra rītā vieni vai kopā ar smago tehniku, kā norādīja koordinācijas centrs, kas atradās Lielvārdes izpildkomitejā, devās sargāt savu Valdību — savu Latviju. Dienu un nakti 200 — 300 lielvārdieši cēla barikādes un līdz pat 26. janvārim modri stāvēja sardzē pie Ministru padomes, Zaķusalā un Ulbrokā. Daudzas iestādes, it sevišķi agrofirma *Lāčplēsis*, deva produktus, lai varētu organizēt barikāžu aizstāvju ēdināšanu, arī Rakstnieku savienībā.

Latvija jāsargā. No kreisās: A. Springīšs, A. Vīlnītis, I. Sprōģis, V. Mikožāns, Dz. Lāzers

Azaids barikāžu aizstāvjiem vests termosos no Lielvārdes

1991. gada janvāra dienās vairāk nekā 22 tūkstoši telegrammu un vēstuļu no visas Latvijas, arī no Lielvārdes, ceļoja uz Maskavu, lai paustu sašutumu par asins izliešanu Baltijā, lai prasītu Padomju armijas izvešanu. Latvijas zemniecības fonda avīze *Ābele* 1991. gadā izdeva brošūru *Nolemti brīvībai. Latvijas telegrammas prezidentam*, kurā bez īpašas atlases iespiestas pāri par 200 telegrammām. Tur var izlasīt Antoņinas Ratnieces telegrammu, Maldas Poikānes vēstuli Raisai Gorbačovai, agrofirmas *Lāčplēsis* 1500 darbinieku vārdā priekšsēdētāja vietnieka Jura Kaspara parakstīto telegrammu.

Janvāra dienas bija neaizmirstamas vienotības dienas, kad Latvijas iedzīvotāji būtu ziedojuši visu, lai aizstāvētu savas valsts neatkarību.

Barikāžu dienās

Ir jau krietni pāri pusnaktij. Jāsāk domāt par dzimšanas dienas ciemiņu izguldināšanu, kad TV raidījumu pārtrauc ārkārtas paziņojums — Lietuvas neatkarība apdraudēta, Viļņā tanki uz ielām... Uzbrukums Viļņas televīzijai, tās raidījumi pārtraukti...

Tātad ir sācies! Mierīgās, dziesmotās Atmodas eiforija beigusies...

Radio aicina ziņot draugiem ārzemēs un Krievijā — Baltijas brīvība apdraudēta.

Izguldināšanas problēma atkrit. Visi steidzīgi brauc uz savām mājām. Varbūt tiksimes mītiņā Daugavmalā...

Zvanu uz Maskavu draugiem no alpinistu gaitām. Savienojums izdodas. Dzirdamība lieliska. Tikko paspēju pateikt — armija Viļņas ielās, sākusies cīņa pret Baltijas neatkarību —, klikšķis, dzirdamība pasliktinās: "Aļo, aļo..."

13. janvāris, svētdiena. No rīta 10.00 *Lāčplēša* autobusus braucam uz mītiņu Rīgā. Šaubos, vai tiksīm, vai nebūs tanki priekšā... Viktors Krickis aizbrauc ar savu autiņu pa priekšu: ja netiks, ziņos. Tomēr traucējumu nav.

Daugavmalā cilvēku un karogu jūra. Noskaņojums trauksmains, bet pacilājošs. Melnais helikopters, kas kaisa interfrontes lapeles, ir pārāk niecīgs pret šo vienotību. Atgriežamies Lielvārdē apņēmības pilni darīt visu, ko vajadzēs.

19.00 zvana Juris Kudeiko — brauksim uz Rīgu, mums jābūt tur... 22.30 izbraucam pilns autobuss. Mūsu vieta — televīzijas studija Zaķusalā. Uz Salu tilta un ap studiju kārtojas smagā tehnika. Studijas priekšā dzelzsbetona bloku krāvumi. Visur cilvēki, cilvēki... Ik uz soļa izsaucieni: "Sveiks! Tu arī te?" Bet kā tad citādi... Visa uzmanība pievērsta televīzijas raidījumiem un radio ziņām. Radio ik pa brīdim informē par notikumiem.

Patrulējot gar Daugavmalu uz TV torņa pusi, redzu peldam nelielu kuģīti. Par to jau ziņo arī radio. Rodas drošības sajūta — tu neesi viens. Bet kuģīti nekā bīstama nav. Mūsējie.

14. janvāris, pirmiena. Ap 10.00 mūs nomaina. Braucam mājās, lai 18.00 būtu atpakaļ.

15. janvāris, otrdiena. Vakarā atkal esam savā postenī. Patrulējam starp studiju un TV torni. Ir tumša, drēgna, vējaina nakts. Atgriežoties pie studijas, dzirdam dziedāšanu. Tas taču *Lāčplēša* koris! Nakts melnumā, tikai ugunsкура aspidēti, koristi dzied aizrautīgi. "Tautu izglāba dziesmu gars..." Gribas teikt visiem: tie ir mūsējie, lāčplēšnieki! Gribas palieļties...

16. janvāris, trešdiena. Aizstāvju štābs izlemj sarīkot nevardarbīgas pretošanās mācības televīzijas studijas galvenās ēkas ieejas aizstāvēšanai uzbrukuma gadījumā. Ķēdē sakrampējamies elkoņos. Māris Ābols māca: jāskatās uzbrucējam tieši acīs, jāstāv mierā, neatlaižot elkoņus. Kurš gan sitīs neapbruņotu? Es gan par šiem džentlmeņiem esmu citās domās. Acis skatišos gan, bet, ja kas, tad tomēr speršu...

20. janvāris, svētdiena. Esam ierastajā vietā pie TV. Pēkšņi ierasti trauksmaino dežūru nakti pārtrauc šāvienu kārtas. Trasējošās lodes velk melnajās debesīs gaišas švīkas no Rīgas centra puses. Omonieši uzbrūk Iekšlietu ministrijas ēkai. Radio ziņo: ir upuri...

Barikāžu un dziesmotās Atmodas laiks beidzies. Neatkarība proklamēta un nosargāta. Bet vienotība? Nedzirdam kaismīgo Romualda Ražuka balsi, kas sauca mūs, aicināja mūs, mudināja mūs...

Romualds Kolužs, 1997

1991. gada februāra beigas un marts. Atkal pienākusi reize, kad katra Latvijas iedzīvotāja *jā* vai *nē* var ietekmēt Valsts likteni. Lielvārdieši ar lielu apņēmību piedalījās Latvijas Republikas iedzīvotāju aptaujā "Vai jūs esat par demokrātisku un valstiski neatkarīgu Latvijas Republiku?" Jā. Vairums lielvārdiešu teica — jā!

Puča dienas 21.—23. augustā Lielvārdē aizritēja ārēji mierīgi, bet iekšēji ļoti saspringti. Visi kā viens bija par nevardarbīgu pretošanos. Vispārējais streiks, lai gan "no augšas" nāca dažādi priekšlikumi — gan par, gan pret —, notika, bet klusi un nemanāmi. Darbinieki

Zemessargus uzrunā K. Krūmiņš, 1997

Pārgājiens 1997. gadā

iestādēs pulcējās kopā, klausījās radio un sprieda — kas būtu jādara? Cilvēki nebija neziņā. Gaismas staru ienesa pagrīdē aizgājušais Latvijas radio.

Tieši 1991. gada 23. augustā Lielvārdē sāka organizēties zemessardze. Pirmie pie-teicās Kārlis Krūmiņš, Mārtiņš Kaniņš, Juris Kaspars un Leonards Jonāns. Latvijas sargu rindas strauji papildinājās. 9. novembrī A. Pumpura muzejā pie Zemgales 54. ba-taljona nodibināja 13. Lielvārdes rotu.

Īsa atpūta pēc gara pārgājiena 1997. gada vasarā

LNNK kustība Lielvārdē sašķēlās. Daļa uzskatīja, ka neatkarību ieguvušā valstī šāda darbība nav loģiska. LTF Lielvārdes nodaļas pēdējā konference notika 1992. gadā. Par priekšsēdētāju ievēlēja Mārtiņu Bļodonu. Līdzko sākās cīņa "par krēsliem" un šķelšanās

LNNK vadībā Rīgā, savu nozīmi zaudēja arī Latvijas Tautas Fronte. Toties zemessardze stāv droši un ir labi organizēta. 13. Lielvārdes rotā 1998. gadā ieskaitīti 60 vīri.

LTF Lielvārdes nodaļas pēdējā konference, 1992

Tagad esam brīvi, mums ir sava valsts — neatkarīga Latvijas Valsts. Lielvārdieši vienmēr varēs teikt: mēs nestāvējām malā, mēs arī tur bijām, mēs aktīvi palīdzējām veidot savas Latvijas vēsturi.

Lielvārdes Latviešu biedrība

1991. gada 6. decembrī, skolotāja Edgara Priednieka rosināti, kultūras namā *Lielvārde* pulcējās aktivisti, kas vēlējās dibināt Lielvārdes Latviešu biedrību, lai celtu lielvārdiešu pašapziņu, koptu latvisko kultūru. Sadalīja pienākumus. Lai ieinteresētu vēl citus, E. Priednieks *Ogres Vēstīs* publicēja rakstu — aicinājumu.

1992. gada 14. februāris bija Lielvārdes LB dibināšanas diena. Sapulcē pieņēma statūtus. Par priekšsēdētāju ievēlēja E. Priednieku, valdē — Rūtu Kalniņu, Aiju Zukuli, Jāni Stāmuru, Ivaru Brūveri, revīzijas komisijā — Jāni Paeglīti, Ilonu Ofmani, Viktoru Kricki.

Šajā laikā Latvijā vēl nebija likuma par sabiedriskajām organizācijām. Tāpēc LLB reģistrēja Ogrē 1992. gada 7. jūlijā kā sabiedriskas organizācijas uzņēmumu, kas veic kultūras un izglītojošu darbu. Tikai 1993. gada 18. maijā ar p/s *Lāčplēšis* finansiālu atbalstu Lielvārdes Latviešu biedrība kā sabiedriska organizācija reģistrēta Tieslietu ministrijā. Taču jau 1992. gada 14. novembrī tā bija iestājusies Latviešu biedrību savienībā. Uz Latviešu biedrību savienības I kongresu tika deleģēti E. Priednieks, M. Vucāne, A. Dardedzis, J. Paeglītis. Par Latviešu biedrību savienības priekšsēdētāja vietnieku, vēlāk par priekšsēdētāju ievēlēja Edgaru Priednieku, domē — Jāni Paeglīti.

No 1995. gada Lielvārdes Latviešu biedrības un Latviešu biedrību savienības vadība uzticēta Jānim Paeglītim.

1997. gada 15. februārī Lielvārdes Latviešu biedrība ar koncertu atzīmēja 5 gadu pastāvēšanas jubileju un par vadītāju ievēlēja Ēriku Šaku.

1997. gada vasarā pēc Jāņa Paegliša meta izgatavots LLB karogs. Tajā puslokā iešūtas trīs zeltītas zvaigznes, virs tām vārds — *Lielvārdes Latviešu biedrība*. Apakšā dibināšanas gads un Lielvārdes jostas fragments. Karoga otrajā pusē — *Mosties, celies, strādā!* Karogs pirmo reizi tika pacelts Latviešu biedrību 2. salidojumā Vecmilgrāvī, bezalkohola biedrības *Ziemeļblāzma* parkā.

LLB darbojās literārā, amatniecības, dārzkopības un mūzikas kopa, kas vēlāk izveidojās par jaukto kori E. Priednieka vadībā.

1992. gada 18. novembrī LLB organizēja Lielvārdē Valsts neatkarības pasludināšanas svētkus. No toreizējās pilsētas vadības atbalsts netika gūts. Pasākumā piedalīties piekrita *Lāčplēša* jauktais koris, ievadvārdus runāja Ogres rajona Politiski represēto kluba vadītājs Augusts Meijers, skanēja dzeja A. Dardedža un I. Paeglītes sniegtā.

LLB organizēja arī Oskara Kalpaka, Kārļa Ulmaņa atceres vakarus, svinēja Ziemassvētkus, Spīdālas salīnā noligoja Jāņuus kopā ar Rīgas un Jūrmalas Latviešu biedrībām, sadarbojās ar pensionāru apvienību.

Lielvārdes Latviešu biedrība ar savu sarakstu 1994. gadā piedalījās pašvaldības vēlēšanās. Pilsētas domē ievēlēja Jāni Paeglīti. Par viņu lielvārdieši balsoja arī 1997. gadā, atkārtoti ievēlot pašvaldībā. Līdz ar to LLB izveidojās ciešāka saikne ar pilsētas vadību.

1994. gada 23. decembrī Aizsaulē aizgāja biedrības dibinātājs un priekšsēdētājs E. Priednieks, kas šai laikā vienlaicīgi vadīja arī Latviešu biedrību savienību ar 16 dalīborganizācijām. Katru gadu viņa dzimšanas un nāves dienās LLB biedri pulcējas piemiņas brīdī *Lāčplēša* kapos.

Pašreiz LLB lielu vērību velta jaunatnei — trim Lielvārdes skolām. Organizēti pasākumi folkloras un tradīciju iepazīšanā un izzināšanā.

Lielvārdes Amatnieku brālība

Līdz 1935. gadam Latvijā pastāvēja amatnieku cunftes, biedrības un apvienības. Tad izveidoja Amatnieku kameru, kurā apvienoja visas amatnieku vienības. Katrā aprīņķī bija amatnieku biedrība. Toreiz Lielvārdes amatnieki sadarbojās ar skrīveriešiem un ietilpa Skrīveru Amatnieku brālībā.

Lielvārdes Latviešu biedrība 1998. gadā

Amatnieku darbs Lielvārdē neapsīka arī okupācijas laikā, kad izveidojās pulciņi un tautas daiļamata studijas. Aktivākie amatnieki — audējas, kalēji, adītājas, pinēji — iestājās Ogres studijā *Saiva*, Rīgas studijā *Kalvis*, *Tīne*. Kultūras namā *Lielvārde* rosīgi darbojās

Amatnieku svētki, 1996. No kreisās — Ārija Paltere, Dins Sumerags

Genovefa Zaharāne, Leontīne Apsāne, Māris Medenis, Vera Logina, Genovefa Poriete.

Ļoti grūts amatniekiem bija pēcatmodas periods, jo sarežģījās darbu pārdošana. Arī apvienība *Daiļrade* izstrādājumus nepieņēma. Tomēr 1992. gadā 2. septembrī 30 Lielvārdes amatnieki, Veltas Piliņas rosināti, pulcējās A. Pumpura muzejā, lai dibinātu Lielvārdes Amatnieku brālību. Veltas Piliņas vadībā sākās rūpīga amatniecības likumu izpēte, dokumentu sakārtošana un piedalīšanās izstādēs arī ārpus Latvijas.

Pēc Latvijas Amatnieku kameras meistara diploma saņemšanas 1995. gada 15. jūnijā. No kreisās: Aldis Kolosjonoks — mucinieks, Velta Piliņa — mežģīņdarinātāja, Alberts Brokāns — ādas apstrādātājs, Dzidra Purviņa — ādas apstrādātāja, Aivars Igaunis — pinējs, Karmena Šalca — mašīnizšuvēja

amatnieki. Viņu vidū audējas Ira Paegle, Ārija Paltere, mucinieks Dins Sumerags, mēbeļu galdnieks Juris Plūmitis.

audēju, fotogrāfu, pinēju, šuvēju, ādas un dzintara apstrādātāju pulciņi. Tas pats notika arī *Lāčplēša* klubā. Katru gadu pulciņi un studijas iepazīstināja lielvārdiešus ar savu veikumu un izcilākos darbus sūtīja uz republikas izstādēm.

Labākajiem amatniekiem piešķīra Tautas daiļamata meistara nosaukumu. To saņēma Arveds Paegle, Vera Paegle, Laima Skadiņa, Ira Paegle, Skaidrite Rieksta,

1993. gadā tika pieņemts likums par valsts amatniecību un atjaunota Amatniecības kamera. Lielvārdes brālība oficiāli reģistrēta 1994. gada 22. janvārī.

1996. gada 22. septembrī A. Pumpura muzejā Lielvārdes amatnieki atklāja izstādi, iesvētīja Rasmus Jermacānes un Genovefas Zaharānes darināto karogu. Ar lielvārdiešiem kopā strādāja arī ogrēnieši un ikšķilieši. Par brālības priekšsēdētāju ievēlēja lielvārdieti mucinieku Dinu Sumeragu.

Līdz 1998. gadam meistara diplomus ir saņēmuši 16 Lielvārdes brālības

Zemes apsaimniekošana un zemes reformas

Zemnieki Lielvārdē līdz Pirmajam pasaules karam

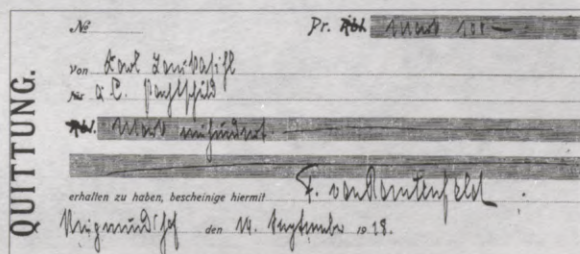
1819. gada 26. marta brīvlaišanas likums piešķīra zemniekiem personisko brīvību, bet nedeva īpašuma tiesības uz zemi. Zemnieks varēja to tikai nomāt. Klaušas nebija atceltas. Vidzemē sākās zemnieku nemieri, kas 1819. gada maijā un jūnijā aptvēra arī Lielvārdi.

Lielvārdieši atsacījās pieņemt jaunās vaku grāmatas (nosaukums cēlies no igauņu valodas un atbilst mūsdienu jēdzienam *kadastrs* — ziņu, datu apkopojums vai apraksts.) Tajās bija personu saraksts, uzskaitīti nodokļi, zemju novērtējums, kā arī citas ziņas, un noteiktas klaušas. Zemnieki uzrakstīja sūdzību Vidzemes ģenerālgubernatoram par muižnieku netaisno rīcību. Tā vietā, lai pārbaudītu faktus, zemniekus — Silkalnu Mārtiņu, Čuibu Jāni, Pūtēju Miķeli, Pēču Andreju, Kaziķu Indriķi, Prīmaņu (varbūt Rīmaņu) Andreju — tiesāja, bet Sločiņu Jāni bez tiesas sodīja ar nūjas sitieniem.

1826. gadā Lielvārdes zemnieki ieguva uzvārdus. Tie kopā ar māju vārdiem atrodami dvēseļu revīzijas aktīs. Lielākā daļa no tiem ir skaisti un skanīgi un saglabājušies arī mūsu dienās, piemēram, Paegle, Irbe, Lazda, Saulītis, Griķītis, Siliņš, Skuja, Elksnis, Laukroze.

Krievijas zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1864. gadā varēja iegūt zemi arī savā īpašumā. No tā baidījās vācu muižnieki. Ja šo likumu attiecinātu arī uz Baltiju, muižniekiem nāktos ievērot valdības noteikto cenu. Tāpēc viņi paši sāka piesolīt zemi pārdošanai.

Lielvārdieši krāja naudu un visiem spēkiem centās iepirkt savas mājas, lai no rentniekiem kļūtu par gruntniekiem. Tā pamazām radās tā saucamie vecsaimnieki, kuru skaits 1923. gadā Lielvārdes pagastā jau bija tuvu simtam.

F. von Rautenfelda izdotā kvīts K. Laukazilem par zemes rentes nomaksu 1918. gadā

Paegļu ģimenes vecā Žagaru māja 1912. gadā. No kreisās: Minna un Jānis (stāvs) Paegļi

Kalnašu vecsaimniecība pirms Pirmā pasaules kara

Par pirmo brīvo saimniecību Lielvārdes pagastā kļuva Puriņu mājas. Kā vēsti ģimenes atmiņas, dzimtas priekštecis izglābis baronu no lāča ķetnām un kā pateicības dāvanu saņēmis muižai neienesīgo Purgaiļu krogu un 200 pūrvietas zemes ap to. Sākoties māju izpirkšanai,

barona pēcteči šo zemi gribēja paturēt sev un piedāvāja toreizējai zemes apsaimniekotājai Trinei Krēģerei (dzim. Ezera) zemi citā vietā. Kad saimniece priekšlikumu noraidīja, Arturs fon Vulfs, senču dāvinājumu neievērodams, lika zemi izpirkt. Un Trine Krēģere vēl 1914. gada pavasarī maksāja *to netaisno naudu*.

Agrārā reforma un zemes saimnieki Latvijas Republikā (1920—1940)

1920. gada 16. septembrī Satversmes sapulce pieņēma agrārreformas likumu un nodibināja valsts zemes fondu. Tajā ieskaitīja visus valsts īpašumus, kā arī lielāko daļu privāto un mācītāju muižu zemes. Zemkopības ministrijas Zemes ierīcības departamenta Mērniecības daļa izstrādāja zemju sadalīšanas plānu. Rembates muižas daļu ap staciju (tagadējā Lielvārdes pilsētas teritorijā) sadalīja 300 apbūves gabalos. Centrā tie bija mazāki, bet tālāk no stacijas pat līdz 7 ha. Ziepīšu ģimenei, piemēram, iemērija 6,9 hektārus no *kungu meža* (tagadējā Pumpura ielā 36).

Ziepīšu ģimenes lūduma lišana divdesmitajos gados

❖
Pirmā pasaules kara šāvīni bija nopostījuši daļu no skaistā meža. Tēvs nocirta pārējos kokus, izgāza celmus. Sakrāvām piecas milzīgas kaudzes. Ķēķi iemūrēja plīti ar lielu muti celmu dedzināšanai. Lasījām grēdā akmeņus. Vēlāk tēvs tos pārdeva dzelzceļa uzbērums un šosejas nostiprināšanai pie Grauzupītes tilta.

Laimas Ziepītes stāstījums, 1998

Lielvārdes baronam A. fon Vulfam atstāja 50 hektārus no Annas pusmuižas. Pārējo zemi pa 10—15 ha sadalīja jaunsaimniecībām. Zemi varēja pieprasīt visi bezzemnieki vecumā no 18 līdz 65 gadiem. Pirmajā kārtā izskatīja Lāčplēša Kara ordeņa kavalieru un citu Latvijas brīvības cīņu dalībnieku vai to ģimenes locekļu iesniegumus. Vecsaimniekiem atstāja esošās platības, ja dzimta uz šīs zemes bija saimniekojusi vismaz 20 gadus.

Tā Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris Aleksandrs Kociņš saņēma *Zilītes* — 11,74 ha, Jānis Lasis — *Cines* — 16,21 ha.

Atlikušos zemes pleķīšus, kas bija par mazu jaunsaimniecībām, piešķīra amatniekiem — galdniekiem, rēdniekiem (segliniekiem), kalējiem. Tādi bija *Odiņi* (2,47 ha) un *Rēdnieki* (2,39 ha) netālu no Annas pusmuižas, *Pakalniņi* (2,23 ha) un *Kaibalīna* (2,68 ha) Kaibalā.

Par piešķirto zemi visiem nācās maksāt valstij nelielu summu, ko aprēķināja pēc zemes vērtības, kuru noteica katrai saimniecībai atsevišķi. Jaunsaimniecībām tā bija 10—20 latu par hektāru, kas bija jādzēš 41 gada laikā Valsts Zemes bankā. Taču jaunsaimnieku dzīve nebija no vieglajām — apkārt tikai klajš lauks, mitra pļava vai krūmiem aizaugušas platības un zilais debesjums virs galvas... Bet tie bija kara ceļos pie grūtībām pieraduši cilvēki, izslāpuši pēc savas zemes. Ar Valsts Zemes bankas aizdevumu, ar sēklu no valsts, kas atdodama rudenī, ar skanīgiem māju nosaukumiem — *Austriņas*, *Saulgriezes*, *Zilītes* — ar veiksmēm un neveiksmēm sākās jaunsaimnieku dzīve.

Tieksme pēc sava stūrīša

Ozolos saimniekoja tēvs un nekādus jauninājumus nepieļāva. Kā būtu, ja es nopirktu *Čuibu* saimnieka 7 ha lielo pļavu? Maksa par to nebija liela — Ls 1000.

Tas ir nopietns juridisks darījums. Aizbraucu uz Zemkopības ministriju. Atbildīgais ierēdnis Maciņš uzklausīja manu lūgumu, padomāja un teica: "Ministrija nav ieinteresēta tādu atsevišķu sīku saimniecību veicināšanā, jo tādas, var teikt, apēd zemi pašas, neko nedod tirgum."

Sapratu — viņa doma bija valstiski pareiza. Tomēr man bija sīksta griba panākt savu.

Lūdzu, lai pagasta valde izdod apliecību, ka esmu Ozolu saimnieka vienīgais dēls un vēlos pirkt pļavu, ko pievienošu Ozolu saimniecībai. Pagasta vīri padomāja — galu galā, lai Valdis mēģina.

Pēc pāris mēnešiem ar šo apliecību esmu atkal ministrijā. Ierēdnis skaudri mani uzlūko un saka: "Redzu — jūs tiešām gribat būt saimnieks!" — un uzraksta piekritošu rezolūciju.

Viens solis jau sperts sekmīgi. Tagad — kā sagrašināt tos 1000 latus? Savācu visas šaušanas sacīkšu balvas, aizvedu uz Rīgu un ieķīlāju lombardā. Aprunājos ar radiem un paziņām. Cilvēki saprata mani un palīdzēja. Pavasarī Zemkopības ministrijas Mērniecības daļā salīgu mērnieku...

Pēc **Valda Ozola** atmiņām (A. Pumpura muzeja materiāli)

Neaizmirstama aina

1928. gada lietainajā rudenī redzēju neaizmirstamu skatu. Skuja ar diviem maziem zirdziņiem ara. Lietutiņš smidzināja, un saimnieks uz galvas un pleciem bija uzmaucis maisu, stūreniski salocītu. Iznāca kā trīsstūra kapuce, un otrs gals pāri pleciem nosedza muguru. Zeme pielijusi, ūdens pilna, un, kā zirgs sper soli, tā ūdens šļakst līdz purnam... Skuja toreiz gar ceļmalu uzara sleju, varbūt divdesmit metru platumā, un tā arī palika...

Skuju izūtrupēja. Viņš aizgāja dzīvot pie brāļa uz *Čuibām* — *kaktarūmē*.

Priežkalnos atnāca cits saimnieks. Šo ģimeni izvajāja karš. Mājas nodega. Vienu laiku *Priežkalnos* varēja atrast pēc krāsmatām, bet drīz arī tās sabruka. No divu ģimeņu darba nav palicis ne miņas... Patiesībā mēs, cilvēki, nieks vien esam dabas priekšā.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Cītīgi strādājot

Trīs gadus cītīgi strādājot *Čuibās* pie saimnieka un krājot kapeiciņu pie kapeiciņas, Andreja Purena ģimene nopirka 15 ha lielu jaunsaimniecību *Jaunspilves*. Tā bija ļoti zemā, purvainā vietā. Pieliekot milzīgu darbu un ieguldot arī līdzekļus, tēvs ierīkoja slēgto drenāžu un ūdeņus novadīja uz Rēvelīti. Meliorācija sevi atmaksāja ar augstām ražām. Varēja ierīkot mākslīgos zālājus. Saimniecība sāka uzplaukt.

Maija Ķigele (Purena), 1998

Jānis Skudra meža pļavā (streijgabalā), 1936

Divzirgu kartupeļu rokamo mašīnu "Meliharum" saimniecībā "Pūces" 1938. gadā vada Alvis Skudra

Gan kultūras dzīves, gan saimniecisko problēmu risināšanai 20. un 30. gados Lielvārdē tika dibinātas dažādas biedrības. To skaits sniedzās pāri trijiem desmitiem.

Ugunsdzēsēji ap 1939. gadu. No kreisās sēž: Prātiņš, Laukazīle, Diķis, Riņķis...; stāv: Dātavs, Ozoliņš...

Ugunsdzēsības piederumi bija novietoti dažādās vietās pagastā — *Ūbeļos*, *Puriņos* un citur. Pēc Pirmā pasaules kara Lielvārdē bija maz ugunsgrēku, bet, ja vajadzēja, palīgā brauca ar zirgu. Trīsdesmito gadu beigās iegādāja ugunsdzēsēju mašīnu.

1923. gadā atjaunoja **1900. gada 4. septembrī** nodibināto *Lielvārdes draudzes krājaizdevu sabiedrību*. Gadu vēlāk — 1924. gada 23. janvārī — noorganizēja arī *Rembates mazzaimnieku krājaizdevu sabiedrību*. 1937. gadā Lielvārdes krājaizdevu sabiedrībā bija 278 biedri, pamatkapitāls Ls 24914. Tās darbību pārtrauca 1940. gadā. Līdz 1940. gadam

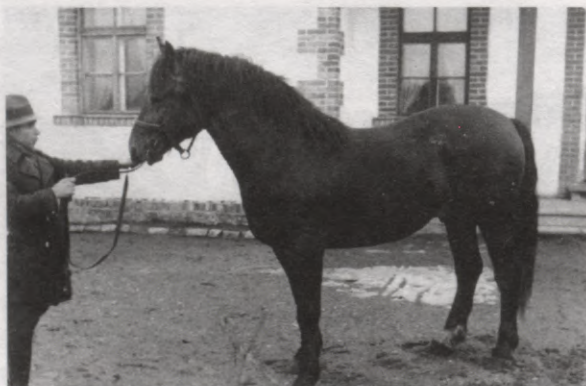

Lauksaimniecības biedrības valde trīsdesmito gadu beigās. No kreisās sēž: J. Krēģers, Dubinskis, Krēslīņš; stāv: J. Plaudis, J. Kuģenieks, Kazaks

1922. — 1923. gadā darbību atjaunoja **1884. gada 4. oktobrī** reģistrētā *Lielvārdes savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrība*, kas pastāvēja līdz Pirmajam pasaules karam. Tās priekšnieks bija Andrejs Dubinskis no *Jaunzemjiem*. Apdrošināto biedru skaits līdz 1937. gadam pārsniedza simtu, statūtkapitāls sistemātiski pieauga (1926. gadā — Ls 875, 1934. gadā — Ls 6765). Neiztrūkstoši visos sabiedriskajos pasākumos pilnā formas tērpā dežurēja ugunsdzēsējs Oga, vēlāk Riņķis, un tas radīja drošības sajūtu.

pastāvēja arī *Jumpravas—Lielvārdes—Krapes mazzaimnieku krājaizdevu sabiedrība*, kas dibināta 1933. gada 27. februārī.

1908. gada 29. septembrī nodibināja *Lielvārdes draudzes lauksaimniecības biedrību*. 1909. gadā tā ietilpa centrālajā biedrībā *Konzums*. Biedrība atjaunota 1921. gada 19. janvārī. 1925. gada 19. decembrī to pārdēvēja par *Lejas—Ogres lauksaimniecības biedrību*. 1937. gadā tai pievienoja 1925. gada 2. septembrī dibināto *Lielvārdes lauksaimniecības biedrību "Auseklis"*. 1938. gadā par priekšsēdētēju ievēlēja *Vālodžu* saimnieku

Jānis Kuģenieks ar vaislas ērzeli

Kraukļu saimnieks J. Starķis ar saviem zirgiem, 1936

Jāni Rodi, un tā kļuva par vienu no bagātākajām biedrībām, kas izveidoja lauksaimniecības zināšanu veicināšanas un sugas lopu iegādes fondus.

Jānim Kuģeniekam uzticēja valsts zirgu audzētavas vaislas ērzeli. Tā lielvārdieši tika pie labiem zirgiem.

1920. gada 11. janvārī 87 domubiedri dibināja *Lielvārdes patērētāju biedrību "Kaibala"*, kas rūpējās par dažādu preču piegādi un tirdzniecību.

Kad liellopu skaits pieauga tiktāl, ka piena pietika arī pārdošanai, **1922. gada 15. novembrī** noorganizējās *Lielvārdes—Ogres piensaimnieku sabiedrība*. Gadu vēlāk lielvārdieši atdalījās un 1923. gada 7. februārī dibināja *Lielvārdes piensaimnieku sabiedrību*. Tajā bija 54 biedri. 1923. gada 4. jūlijā to uzņēma par biedru Latvijas Piensaimnieku centrālajā savienībā. Ar valsts aizņēmuma palīdzību vienā no Lielvārdes muižas ēkām iekārtoja pienotavu. Nopirka krejotavas un sviesta gatavošanas mašīnas un pārējo nepieciešamo inventāru.

Mašīnas darbināja ar tvaiku, to jaudas neizmantoja pilnīgi, un ekspluatācijas izdevumi bija lieli. Ar ienākumiem no piena produkcijas divreiz gadā tik tikko sedza bankas aizdevumu, bet uzņēmuma attīstībai naudas nepietika. Trīsdesmito gadu sākumā daudzi piena piegādātāji, kas nebija Lielvārdes piensaimnieku sabiedrības biedri, savu produkciju sāka nodot Rīgā, kur par pienu maksāja vairāk. Ceļa posmā no Skrīveriem līdz Salaspilij kursēja speciāls "piena vilciens", pieturot visās stacijās, savācot pilnās un atvedot tukšās kannas.

Pirmā pienotava Lielvārdē divdesmito gadu vidū.

Daudz piena piegādāja Galakrodziniņu ģimene, kas rentēja Ķedeļu saimnieka zemi (ap 1930. gadu)

Krāsainās kannas

Vilciens Kaibalas stacijā pienāca no Jumpravas puses. Ap 13.00 pieņēma pienu un kannas novietoja vagonos ar ledu.

No Kraukļu saimnieka mājām, kur turēja labas sugas govis, piebrauca gari rati ar 11 kannām. No citām mājām bija mazāk piena.

Kannas bija iekrāsotas zaļā (Zālītīm), oranžā (Aldermanim), zilā un citās krāsās, lai Rīgā varētu ātri orientēties, kurai Centrālās savienības firmai tās domātas. Uz koniskās daļas bija pielodēta 6×12 cm liela plāksnīte ar saimnieka un firmas adresi. Katrai kannai bija jāpērk biļete, katrai jāpieliek plombe, tā ka krējumu neviens nevarēja nosmalstīt.

Jāņa Paegles stāstījums 1998. gadā

Piena piegādātāju skaitam samazinoties, 1934. gadā Lielvārdes pienotava bankrotēja, parādus bankai izdevās segt, pārdodot iekārtas un inventāru.

Prasības pēc piena kvalitātes bija augstas. Lopu skaits pieauga. Vajadzēja speciālistus, kas visu to kontrolētu un pārraudzītu. **1923. gada 28. jūnijā** reģistrēta *Lielvārdes—Sprēstiņu*

lopkopības pārraudzības biedrība, kuru 1927. gada 25. maijā pārdēvēja par *Lopkopības pārraudzības biedrību "Kilupe"*. 1929. gada 17. aprīli nodibinājās *Lielvārdes pirmā lopkopības pārraudzības biedrība*, bet 1938. gada 28. oktobrī noorganizējās vēl *Lielvārdes—Daugavas lopkopības pārraudzības biedrība*. Piena pārraugš Dreimanis pārbaudīja saimniecības, mācīja pareizi kopt un slaukt govīs. Kad Rīgas Centrālā pienotava rīkoja piena lopu izstādi un slaukšanas sacensības, Jānis Krēģers par trim LB govīm saņēma pirmo godalgu — vienjūga arklī. Viņa meita Vera ieguva pirmo vietu slaukšanas sacensībās, un viņai pasniedza balvu — sudraba pulksteni. Kādās citās slaukšanas sacensībās septiņgadīgā Ausma Kalēja (tagad Šmidre) ieguva 3. vietu un šo notikumu atceras visu mūžu.

1927. gada 24. augustā Rīgas apgabaltiesa reģistrēja *Lielvārdes pagasta brūno sugas lopu audzēšanas biedrību*. Par tās priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Krēģeru. No 1926. gada Lielvārdei jau piederēja otra vaislas bulļu stacija. (Pirmo veidoja 1922. gadā.) Lai veicinātu LB ganāmpulku palielināšanos, valsts aizdeva naudu — pusi no tīršķirnes telītes cenas. Telītes bija dārgas, maksāja Ls 120,-. Tās nepilnu mēnesi vecas pirka no dzērbeniešiem, kuru ganāmpulkus karš nebija izpostījis. Sākumā telītes lozēja, un tā Jānis Krēģers kļuva par pirmo LB telītes īpašnieku. Kad telīte izauga, tās otro gotiņu atdeva izlozei nākamajam biedrības biedram. Tā kā sugas bulļu stacijas bija divas, neilgā laikā visiem biedriem jau bija pa sugas telīti, un varēja turpināt šķirnes lopu pavairošanu. 1934. gada 16. janvārī nodibināja *Birzgales—Lielvārdes un apkārtnes sugas lopu audzētāju biedrību*. Valsts aizdevumu vairs nevajadzēja.

Jānis Krēģers jau divdesmito gadu sākumā izveidoja un vadīja *Lielvārdes dārzkopības pārraudzības biedrību*, ko reģistrēja **1927. gada 27. aprīlī**. Nu varēja algot mācītu dārznieku, kas palīdzētu apkopt vecos un stādīt jaunus augļu dārzus, iemācīties iegūt stādāmo materiālu un ierīkot košuma dārzus pie mājām. Daudzas mājas greznoja skaisti pagalmi un lieli augļu dārzi, kas gan 1939./1940. gada lielajā aukstumā (−43 °C) gandrīz visi aizgāja bojā. Bet nu jau varēja stādāmo materiālu arī nopirkt.

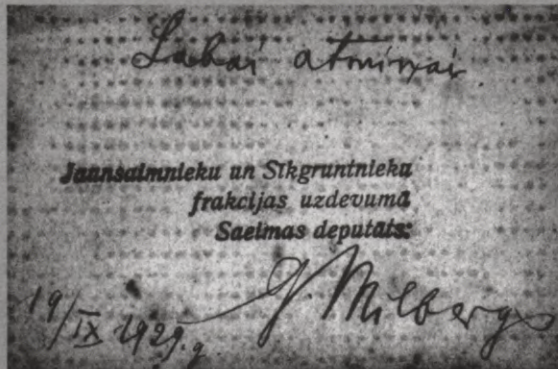
Dārzkopji piedalījās dažādās izstādēs.

Necerētā raža

Paps kartupeļus nestādīja vagās, bet gan uz līdzenas vietas krustos vai, kā visi teica, rūtīs. Tos tad ar dārza dakšu vienmēr apmeta no visām pusēm. Lielvārdē bija dārzkopības izstāde. Paps izcēla vienu kartupeļu ceru ar 86 kartupeļiem. Nolēma to aiznest uz izstādi. Neviens neticēja, ka kartupeļi ir no viena cera. Vesela komisija atnāca pārbaudīt. To brīnumu! Kad izcēla vēl vienu ceru, tam bija 104 bumbuļi.

Kļaviņu ģimene un komisijas vīri (ar hūtēm) pie atraktā kartupeļu cera 1929. gadā

Fotokartītes otrā puse ar Saeimas deputāta G. Milberga parakstu

No Alinas Kļaviņas (Dzilnas) vēstules Ausmai Pilickai 1991. gadā

Daudz rūpju jaunajiem zemes īpašniekiem sagādāja Lielais jeb Velna purvs, pārplūdinot un pārpurvojot zemās pļavas gar Annas pusmuižu.

19. gadsimtā Lielvārdes barons bija ierīkojis meliorācijas tīklu ar novadgrāvi līdz Rumbiņai. Pirmā pasaules kara laikā un pirmajos pēckara gados līdz pat agrārājam reformai grāvis bija aizaudzis, drenāža izpostīta, un pārpurvošanās sākās no jauna. **1926. gada 19. maijā** izveidoja **Lielvārdes — Rēmbates meliorācijas sabiedrību** ar centru Eglainēs, lai kopējiem spēkiem atjaunotu novadgrāvi. Tā kā tas šķērsoja visu Žagatnieku zemi, īpašnieks tam kategoriski pretojās. 1928. gada 19. jūnijā nodibināja otru **Lielvārdes meliorācijas sabiedrību "Strauts"**, bet savaldīt purvu izdevās tikai 1950. gadā ar lielaudas tehnikas palīdzību. 1928. gada slapjā vasara atnesa daudz posta. Lopus piemeklēja dažādas slimības. Tie nobeidzās, trūka iztikas arī pašiem. Daudzas saimniecības nespēja laikā nomaksāt parādus Zemes bankai, un tās izūtrupēja — pārdeva par parāda summu. Arī galvotājus piemeklēja tas pats. Saimniecības gar Lēdmanes ceļu mainīja īpašniekus vairākkārt. Un tomēr — lielvārdieši turpināja strādāt, cīnījās ar krūmiem, palielināja aramzemes platību.

Kad jaunsaimnieki bija ieguvuši savu zemi, radās vajadzība pēc lauksaimniecības mašīnām. Sāka organizēties lauksaimniecības mašīnu koplietošanas biedrības.

1922. gada 14. jūnijā nodibinājās **Lielvārdes mašīnu koplietošanas biedrība "Kopība"**. Grīgu saimnieks A. Griķītis, vairādamies no 1906. gada soda ekspedīcijas, bija devies uz Ameriku. No turienes viņš atgriezās ar kuļmašīnu, pašgājēju tvaika katlu un ripzāgi

būvmateriālu gatavošanai. Biedrībā viņam pievienojās vēl seši saimnieki, lai nosegtu ieguldīto naudu un sāktu pelnīt, jo šīs mašīnas lieti noderēja arī citiem pagasta zemniekiem.

Grīgu saimnieka A. Griķīša kuļmašīna un pašgājējs tvaika katls divdesmitajos gados

Koku zāģēšana "Vēveros" 1929. gadā

Kā stāsta Jānis Paegle, A. Griķītis atvedis paraugam arī koniskus jumta dēļišus. Tiem viens gals biežāks, otrs plānāks — labi sedzas pāri un nagliņas nerūsē. Ar šādiem dēļišiem apšuva Aleksandra Kociņa māju *Zilītes*, Jāņa Starķa *Kraukļus* u.c.

"Zilītes" divdesmito gadu beigās

Kraukļu mājas trīsdesmitajos gados

1922. gada 20. septembrī radās *Jumpravas — Lielvārdes lauksaimniecības mašīnu koplietošanas biedrība "Ražotājs"*, 1923. gada 4. septembrī *Lielvārdes — Mežgaliešu lauksaimniecības mašīnu koplietošanas biedrība*, bet 1939. gada 29. martā reģistrēta *Jumpravas — Lielvārdes mašīnu koplietošanas sabiedrība*, kas sākumā, 1922. gada 23. augustā bija pieteikta kā *Jumpravas lauksaimniecības mašīnu koplietošanas biedrība*. Strādāja pēc stingri sastādītiem darba grafikiem. Vajadzības gadījumos rīkoja talkas.

Arī citās nozarēs vajadzēja apvienoties. Tā 1933. gada 14. februārī radās *Lielvārdes apbūviešu biedrība*, un 1934. gada 17. aprīlī — *Lielvārdes zvejniecības biedrība "Kaibala"*.

Dzīve divdesmitajos un trīsdesmitajos gados Lielvārdē parādīja, ka lielāku darbu veikšanai nepieciešama domubiedru apvienošanās. Par sadarbības labāko formu kalpoja biedrības. Tās sekmēja saimniecību uzplaukumu. Par augšupeju liecina Jāņa Paegles ieraksti dzimtas hronikā.

1880. gada 1. aprīlī mans vectēvs Juris Paegle noslēdz līgumu ar Lielvārdes pilsmuižas dzimtkungu A. fon Vulfu par Žagaru saimniecības pirkšanu uz nomaksu 20 gadu laikā par 6991 rubli.

1900. gada 23. aprīlī parāds nomaksāts.

❖
Pirmā pasaules kara laikā 1915. gada septembrī krievu armija nocietinājās Daugavas labajā krastā. Labības kulšanas laikā vecākus no mājām padzen. Viņiem jādodas bēgļu gaitās.

❖
1919. gada aprīlī vecāki atgriežas. Mājas nodedzinātas.
Viņu iedzīve: 1 zirgs, 2 govys, 2 teļi, 1 sivēns, 1 rati, 1 ragavas, 1 arkls, 1 ecēšas.

❖
Līdz 1940. gadam Žagaros no jauna uzceltas 2 kūtis, labības šķūnis, ratnica, klēts, pagaidu dzīvojamā māja, atjaunoti 2 pagrabi. Ieaudzēts ganāmpulks — 20 govys, 4 zirgi un citi mājlopi. Iegādātas nepieciešamās lauksaimniecības mašīnas.

Jāņa Paegles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Zeme un tās saimnieki okupāciju un Otrā pasaules kara gados (1940—1944)

Okupējot Latvijas brīvvalsti, padomju vara ar 1940. gada 22. jūliju likvidēja privātīpašuma tiesības uz zemi. Zemi pasludināja par visas tautas mantu, t.i., par valsts īpašumu, atstājot to zemniekiem lietošanā.

1940. gada 23. jūlijā pieņēma likumu par zemi, kas noteica valsts zemes fonda izveidošanas un izlietošanas kārtību. Lielsaimniekiem un *tautas ienaidniekos* ieskaitītajiem cilvēkiem bez atlīdzības atņēma zemi, kas pārsniedza 30 hektārus, un to nodeva bezzemnieku rīcībā.

Lielvārdes pagastā bija 17 īpašnieki, kuru zemes platība pārsniedza 30 ha un kuriem nacionalizēja virsplatību. Lielākās bija Čuibu, Rīmaņu, Kraukļu, Tentenbērtuļu, Žagaru, Vālodžu, Annu, Auziņu, Ingužu, Kedeļu, Spilvju, Tentenjāņu saimniecības. Zemi piešķīra bijušajiem kalpiem, tā sauktajiem jaunajiem darba zemniekiem: Pēterim Zariņam, Mārtiņam Piņķim, Miglānam, Ādamam Meņģim, Alfonam Biļinskim u.c.

1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju izvesto desmit ģimeņu laukus vācu okupācijas laikā apsaimniekoja radnieki vai rentnieki.

1944. gadā, tuvojoties frontes linijai, baidoties no jaunām deportācijām, bēgļu gaitās projām no Lielvārdes uz rietumiem devās 11 zemnieku ģimenes.

Saimniecības pirmajos pēckara gados (1944—1948)

Atjaunojoties padomju okupācijas varai, 1944. gada rudenī Kraukļos, Rīmaņos, Žagaros, Tentenjānos, Tentenbērtuļos izveidoja Rīgas rūpniecību palīgsaimniecības. Daļu bezsaimnieku zemes nodeva lauksaimniecības kooperatīvam, ko vadīja Eduards Grīnfelds. Tajā apvienoja bezsaimnieku lopus, lauksaimniecības inventāru. Kooperatīvam nebija jāmaksā tik augsti nodokļi kā privātajiem, tāpēc tajā iestājās arī citi lielvārdieši. Dāvis Liepiņš un Roberts Sirmais kļuva par traktoristiem, Andrejs Kaktiņš par šoferi, Elvira Celma par grāmatvedi, Jānis Balodis par kasieri. Vera Namiķe skaitījās kooperatīva friziere, Kārlis Krastiņš strādāja mehāniskajās darbnīcās (savā mājā). Kooperatīvs uzpirka lopus, tirgoja gaļu Ogrē un Rīgā. Kad E. Grīnfeldu pārcēla citā darbā, kooperatīvu vadīja Paulis Miķelsons, pēc tam Magnuss Andersons. 1949. gadā lauksaimniecības kooperatīvu likvidēja un mantu sadalīja. Daļu lauksaimniecības mašīnu un lopu atpirka kolhozi *Lāčplēsis* un *Uzvara*.

Pirmie pēckara gadi Lielvārdē aizritēja bailēs, satraukumā un gaidās. Vecākie ļaudis baidījās no jaunām apcietināšanām un izvešanām, vakaros slepus klausījās aizliegto *Amerikas balsi* un cerēja, ka angļi un amerikāņi *to tā neatstās*. Zemniekus satrauca kolhoza vārds vien. Atdot visu, ko tu un tavi senči ir sagādājuši un izaudzējuši?

❖
Kolhozu iekārta vairākumam bija ienaidnieks numur viens. Pārāk dziļi no paaudzes paaudzē bija iesakņojusies cenšanās iegūt *savu kaktiņu, savu stūrīti zemes...* Kā pārliecināt zemnieku, ja nebija nekā, ko parādīt konkrēti?

Elza Matsone, kolhoza *Lāčplēsis* partijas pirmorganizācijas sekretāre, 1951
(A. Pumpura muzeja materiāli)

❖
Bagātākie saimnieki bija izvesti uz Sibīriju 1941. gadā. Pārējie bijām puslidz vienādi — saimniecības 10—15 hektāri. Bailes bija lielas un nodokļi — lieli. Tos taču nevarēja nomaksāt!

Skaidrītes Riekstas stāstījums 1998. gadā

❖
Mums bija 21 ha zemes. Nodokļi lieli. Obligātais valsts aizņēmums sākumā 500 rbļ. To grūti nomaksāt. Atnāca viens krievs kopā ar E. Kauliņu. Krievs saka: "Jūs tik lepni kā muižā dzīvojat. Un jums nav 500 rbļ., ko samaksāt? Jūs tikai te angļus gaidāt, ko?" Un uzlika 2000 rbļ. aizņēmumu. Mēs raudājām. Tēvs pārdeva graudus un lopus un visu nomaksāja... Un tad mamma un tēvs ierakstījās kolhozā. Es gan ne. Domāju — kas mani, tādu kolhoznieci, precēs? Teicu — iešu mācīties. Tā arī mani lika mierā. Tomēr vēlāk biju ieskaitīta kolhozniekos bez visas ierakstīšanās.

Ausmas Mieriņas stāstījums 1998. gadā

Padomju varas uzdevums bija — visiem spēkiem panākt kolektīvo lielsaimniecību veidošanu, un partorgs Edgars Kauliņš to veica, apsteidzot vispārējo kolektivizāciju Latvijā, kas sekoja pēc 1949. gada izvešanām.

Kolektīvās saimniekošanas laiks (1948—1995)

1948. gadā Lielvārdes pagastā nodibinājās četri lauksaimniecības arteļi:

12. jūnijā — *Lāčplēsis*, priekšsēdētājs Edgars Kauliņš,

26. jūnijā — *Kaibala*, priekšsēdētājs Kārlis Skrastiņš,

27. jūnijā — *Lielvārdis*, priekšsēdētājs Jānis Kārkliņš,

9. septembrī — *Lidums*, priekšsēdētājs Andrejs Purens.

1950. gadā partijas rajona komiteja sakarā ar neizpildīto kokmateriālu sagādes plānu no priekšsēdētāja darba *atstādināja* K. Skrastiņu un kolhoznieki ievēlēja Andreju Liepu.

Viens no spēcīgākajiem arteļiem bija *Kaibala* — vairāk aramzemes, lopu, cilvēku. Taču brīvas naudas bija maz. 1949. gadā tieši šim kolhozam piešķīra tiesības iegādāties smago automašīnu.

❖
Tad nu mēs ar Elmāru Ozolu braucām pirk. Kamēr nokārtojām papirus, samaksājām un atradām noliktavas stāvvietā mašīnu, pagāja diena. Elmārs nakti pavadīja mašīnā, es — pie radiem. Otrā dienā dabūjām benzīnu. Mūsējai trūka dažu detaļu, tās paņēmām no citām mašīnām, un tā uz vakara pusi bijām mājās.

Pētera Galiņa atmiņas 1978. gadā (A. Pumpura muzeja materiāli)

Edgara Kauliņa vadītā lauksaimniecības arteļa *Lāčplēsis* biedri 1948. gadā katrs saimniekoja uz savas zemes. Izkulto labību uzskaitīja, daļu nodeva kolhoza kopējā fondā.

Nokārtoja obligātās valsts nodevas. Tikai 1949. gada pavasarī apvienojās praktiski — zemi sāka apsaimniekot kopīgi.

E. Kauliņa vadītajā saimniecībā neatlaidīgāk nekā citur sāka meklēt iespējas, kā nopelnīt naudu.

❖
Pirmajā gadā, kad naudas kolhozam bija maz, gados vecākie kolhoznieki sēja slotas, ko veda uz Rīgu pārdot. Pie Austrīnām uzcēla pirmo siltumnīcu, kur sāka audzēt kāpostu stādus. No Rīgas atbrauca dārznieks — speciālists agro dārzeņu audzēšanā. Agros kāpostus centās realizēt Rīgas un pat Ļeņingradas tirgos. Audzēja burkānu un citu dārzeņu sēklas, ko pārdeva valstij. Arī sugas zirgu audzēšana pirmajos kolhoza pastāvēšanas gados bija ienākuma avots.

Elzas Matsones atmiņas, 1978
(A. Pumpura muzeja materiāli)

L/a "Kaibala" valde 1948. gadā. No kreisās 1. rindā: rēķinvede R. Gūtmane, agronome V. Biķerniece, A. Liepa, priekšsēdētājs K. Skrastiņš, brigadieris J. Šmiters; 2. rindā: J. Lauskis, lopkopības brigadiere Dz. Slipiņa, J. Bondars, V. Skuja, P. Galiņš, Ē. Jankovskis, J. Žagata

Viņi bija trīs

Līdz ar palīgozaru attīstību l/a *Lāčplēsis* izvirzījās citu Lielvārdes pagasta kolhozu vidū. Pakļaujoties padomju varas prasībai mazos kolhozus apvienot lielās saimniecībās, 1950. gada 13. jūlijā visas četras kopsaimniecības apvienojās vienā — lauksaimniecības arteli *Lāčplēsis*, par kura priekšsēdētāju kļuva Edgars Kauliņš. Pagasta namu nodeva valdes rīcībā. Apvienotajam kolhozam *Lāčplēsis* tā pastāvēšanas laikā bija trīs priekšsēdētāji:

Edgars Kauliņš — kolhoza priekšsēdētājs no kolhoza dibināšanas dienas līdz sava mūža beigām 1979. gadā,

Žanis Holšteins — kolhoza un agrofirmas priekšsēdētājs no 1979. gada līdz 1992. gadam,

Andrejs Mizis — paju sabiedrības priekšsēdētājs no 1992. gada līdz 1997. gadam, kad iesniedza atlūgumu.

Katrs priekšsēdētājs bija personība — ar savu saimniekošanas izpratni un stilu.

Labības kulšana kolhoza sākuma gados

Priekšsēdētāja Edgara Kauliņa darbības laiks raksturīgs

- ar dziļi cilvēcisku, it kā ģimenisku vadītāja attieksmi pret visiem saimniecības darbiniekiem — gan speciālistiem, gan nespeciālistiem,
- ar visu zemes kopēju un vadītāju pašizliedzīgu darbu,
- ar nozaru vadītāju prasmīgu izvēli,
- ar tirgus nepieciešamības izpratni — pareizu taktiku, stratēģiju un neatlaidību mērķu sasniegšanā.

Edgars Kauliņš bija īsts saimnieks — atbildīgs par visu, kas kolhozā notiek.

Tā darija Kauliņš

Edgars Kauliņš sākumā negribēja uzņemties kolhoza vadību, jo viņš nebija lauksaimnieks.

Mans kādreizējais darbabiedrs Zumbergs, sastapis mani Lielvārdē, stāstīja, ka viņš drošinājis Kauliņu: uzņemies gan vadību, no sākuma neko nekomandē, uzticies cilvēkiem — tie visu paši padarīs. Noskaties, kam labākie zirgi, to liec par zirgkopi. Kam labākais ganāmpulks — par fermeri, skopāko — par klētnieku. Tā arī Kauliņš mācījās līdzās cilvēkiem un apguva saimniecības vadību. Viņš personīgi sekoja visiem darbiem. No rīta bija pirmais, vakarā — pēdējais. Ar naudu bija taupīgs un prata to arī iegūt. *Lāčplēsis* pārdeva tikai sēklas labību, sēklas kartupeļus un tāpēc saņēma par tiem trīs reizes lielāku atlīdzību nekā citas saimniecības.

Andreja Dardedža stāstījums 1998. gadā

Jāstrādā bija visiem. Neviens nevarēja zināt, no kuras puses un kurā brīdī priekšsēdētājs parādīsies. Bet viņš jau pats arī — vienmēr ķērās baļķim pie resnākā gala.

Strādāju kantori par grāmatvedi. Priekšsēdētājs noteica: jābūt darbā arī pēc septiņpadsmitiem. Lauku cilvēkam nav laika pa dienu nākt un varbūt vakarā ko vajag. Man mājās akla māte un gotiņa neslaukta... Iekārtojot tā: no rīta izslaucu, tad iedzenu to kopā ar teliņu aplokā, teliņš "slauc" pusdienā un vakarā.

Skaidrītes Riekstas stāstījums 1998. gadā

Cieni darbu!

Lielvārdes vidusskolēni lasa kartupeļus. Kolhozā *Lāčplēsis* talciniekus no rīta uz lauka jau sagaida traktorists ar iztartānī vagām un tukšām kartupeļu kastēm. Skolotājai jasadala lasāmie gabali, un darbs sākas. Visi strādā, galvas nepacēlušī. Te viens no pušiem uzsprauž uz viciņas kartupeli un met meiteņu virzienā. Tai brīdī atskan sauciens: "Prom no lauka!" Visi pārsteigti paceļ galvas. No krūmiem zirga mugurā izjājis Edgars Kauliņš. Vainīgais noliek grozu un aiziet...

Dzidra Bļodone, 1998

Kā es apaugu ar darbu

Kad biju palicis bez darba, mani aicināja pie sevis uz *Lāčplēsi* mans bijušais Sibīrijas ieslodzījuma biedrs Juris Sarma.

Vēlā vakara stundā abi ar dzīvesbiedri gājām pie Edgara Kauliņa. Viņš jautāja, ko es protu, vērigi noklausījās. Tad pēkšņi: "Vai šnabi dzert proti?" Atbildēju noliedzoši. "Tad tu nekā neproti!" iesaucās priekšsēdētājs un parakstīja apliecinājumu par iestāšanos darbā, lai varētu dabūt pierakstu dzīvesvietā. Mašīnu, ar ko pārvest uz Lielvārdi iedzīvi, Kauliņš gan nedeava — es neesot vēl degunu apsildījis...

No 1964. gada strādāju par meliorācijas brigadieru. Darba stundas neskaitījām. Brīvā laika tikpat kā nebija. Veicu arī zemes ierīkotāja, mērnieka pienākumus. Līdz Čuibu kompleksa izbūvei aprūpēju arī graudus, vēdināju tos.

1973. gadā kļuva par minerālmēslu noliktavas pārziņi. Domāju — nu varēšu vairāk laika veltīt ģimenei. Nekā tamlīdzīga. Pieredzēju tikai trīs brīvdienas gadā. Lieta tāda, ka noliktavā bija vienīgie trīsdesmit-tonnīgie svāri kopsaimniecībā. Visa raža te gāja cauri, arī skābsiens. Arī svētdienās. Te iekārtoja arī būvmateriālu pārpalikumu noliktavu. Lielvārdes iestādes, sevišķi *Lauktechnika*, gada beigās pārdeva *Lāčplēsim* savus pārpalikušos materiālus — kabeļus, caurules, ķieģeļus —, bet janvāra sākumā tos atpirka atpakaļ. *Lāčplēsis*, protams, kaut ko nopelnīja.

Man bija uzticēta arī kartupeļu glabāšana. Trīs reizes dienā mēriju temperatūru un uzmanīju, lai tie nesāktu bojāties. Pēc sešiem gadiem, kad Kaibalas kompleksā uzcēla kartupeļu glabātuvu, mani nedaudz atslogoja. Tā nu es strādāju vēl arī tagad.

Andreja Dardedža stāstījums 1998. gadā

Izvēloties kadrus, E. Kauliņam bija svarīgi, lai tie būtu labi speciālisti un godīgi cilvēki. Par agronomu strādāja bijušais leģionārs Edmunds Siliņš, meliorāciju vadīja Sibīriju izstaigājušie Juris Sarma un Andrejs Dardedzis, drenas likt palīdzēja nacionālais partizāns J. Sestulis. Par priekšsēdētāja ikdienas palīgu kļuva vietējā saimniekmeita agronome Dzidra Slipiņa, sākumā brigadiere, vēlāk partijas pirmorganizācijas sekretāre. Grāmatvedis Raimunds Silgals bija cilvēks, kas iedziļinājās visā un visur. Ekonomista nebija, un viņš prata arī izvērtēt un prognozēt tā vai cita pasākuma lietderību. Prasīja stingru uzskaiti. Ordeņus un Godarakstus grāmatvedis nesaņēma, taču kolhoznieki viņu cienīja un mīlēja par gudrību, tālredzību un nesavtīgumu.

Bieži E. Kauliņam bija jādzird rajona partijas komitejas mājienu: "Lāčplēsis ir ekonomiski stiprs, bet politiski vājš." Kad vienreiz priekšsēdētājam skaidri un gaiši pateica, ka viņa kolhozā vadošajos amatos ir 13 fašisti, mājās atgriezies, E. Kauliņš tikai skumji nogrozīja galvu: "Ak, Elziņ, Elziņ!" (Tai laikā kolhoza partija pirmorganizācijas sekretāre bija Elza Matsone.)

Ražošanas apspriede 1965. gadā. No kreisās: priekšsēdētājs E. Kauliņš, grāmatvedis R. Silgals (priekšplānā), priekšsēdētāja vietnieks A. Kaktiņš, brigadieri J. Voicišs, Dz. Slipiņa, sagādnieks A. Kaktiņš

Hortenziju Baltiņu dēvēja par kolhoza atslēgu. Uzticamāku cilvēku par viņu grūti iedomāties. Viņa bija sekretāre, kasiere, mašīnrakstītāja.

Hortenzija strādāja līdz 1969. gada rudenim, kad sliktas veselības dēļ darbu vajadzēja atstāt. Viņa nemīlēja godināšanu un jubilejas svinības.

Taču zālē viss bija sagatavots viņas izvadišanai pensijā. Bija jāizdomā ticams iemesls, lai jubilāri varētu atvest uz klubu... Kantora darbinieki un kolhoznieki ļoti sirsnīgi sveica savu Hortenziju. Ziedi, ziedi un mīļi vārdi...

Hedvīga Virsnite, 1997

Hortenzijas Baltiņas sakarā saglabājušies nostāsti un sirsnīga humora pilnas anekdotes iz dzīves.

Zvana no partijas rajona komitejas. Kasiere Hortenzija paceļ klausuli.

Zvanītājs. *Pasauciet Kauliņu!*

Hortenzija. *Kauliņa nav.*

Zvanītājs. *Kur Kauliņš?*

Hortenzija. *Aizgāja nolaist ūdeni.*

Zvanītājs nomet klausuli. Pēc brīža atkal telefona signāls.

Zvanītājs. *Pasauciet, lūdzu, Kauliņu!*

Hortenzija. *Nav. Es jau teicu — aizgāja ūdeni nolaist.*

Zvanītājs sadusmots nomet klausuli. Pēc pusstundas rajona komitejas bobiks klāt. Kur Kauliņš?

Hortenzija mierīgi paskaidro: "Es jau teicu — paņēma lāpstu, aizgāja no rudzu lauka nolaist ūdeni."

H. Baltiņu apsveic A. Kauliņa. Aizmugurē A. Šmite, A. Ramane, E. Kauliņš

Partijas sekretāre Elza Matsone gādāja par jaunajiem speciālistiem. Rita Auziņa, Hermaņa Jundasa meita, kļuva par rosīgu arodkomitejas priekšsēdētāju un palika šai amatā līdz aiziešanai pensijā.

E. Kauliņš akli nepakļāvās partijas rajona komitejas diktātam, kaut arī par to saņēma rājienu. Ja lauki bija slapji, art negāja, ja raža bija jāvāc, meža darbos nestrādāja. Taču visas valsts nodevas kolhozs pildīja sekmīgi.

Ar tuviem un tāliem priekšniekiem Edgars Kauliņš tomēr prata sadzīvot labi un bieži atļāvās pa sulīgam "jokam".

❖

Reiz izpildkomitejas priekšsēdētājs Kārlis Sebahs saka Kauliņam: "Es tomēr peldu pa virsu, tu tikai pa apakšu!"

"Jā, jā," atbild Kauliņš, "tas jau ir zināms, kas peld pa virsu."

Anekdote "iz dzīves"

Kopā ar speciālistiem tika likti pamati daudznozaru saimniecībai, kuras galvenās nozares — augkopība, lopkopība, dārzkopība, lauksaimniecības produkcijas pārstrāde, zvērkopība. Saimniecība auga un ekonomiski nostiprinājās.

	1950	1960	1970	1977
Kopējie realizācijas ienākumi tūkst. rbļ.	137,00	577,40	2476,60	4826,70
Kapitālieguldījumi tūkst. rbļ.	31,40	147,10	668,30	722,40
Izstrādes dienas vērtība rbļ.	0,60	2,00		9,50

Kolhoza pirmajos pastāvēšanas gados pavasara sēju varēja veikt pusotra mēneša laikā, 1977. gadā — 8 – 10 dienās.

Lai saražotu vienu centneru graudu, piecdesmitajos gados gada garumā bija nepieciešamas 24 darba stundas, 1977. gadā — 90 minūtes.

Saimniecība daudzkārt bija republikas un Vissavienības sacensību uzvarētāja. 1976. gadā tai bija jau 11 ceļojošie un piemiņas karogi, Goda zīmes, Godaraksti un diplomu par augstu zemkopības kultūru, augstām ražām. 1967. gadā kolhozs *Lāčplēsis* saņēma augstāko valdības apbalvojumu — Ļeņina ordeni.

□

Kolhoza un agrofirmas valdes priekšsēdētāja **Žana Holšteina laiks** bija saimniecības ekonomikas ziedu laiks. *Lāčplēsis* kļuva par modernu, industriāli attīstītu lielsaimniecību.

Pēc Edgara Kauliņa nāves apsvēra un meklēja dažādas priekšsēdētāja amata kandidatūras. Beidzot izvēlējās, centās pārliecināt...

Dzidra Slipiņa viņas 50 gadu dzīves jubilejā un Žanis Holšteins, 1980

❖

Nāk prātā pirmā tikšanās ar Dzidru Slipiņu Rīgā 1979. gada sākumā un viņas vārdi: "Nāciet, atbrauciet pie mums, paskataties, kā mēs dzīvojam! Jūs nenožēlosiet, mūsu cilvēki ir labi!"

Nezinu, kāpēc, bet es viņai ticēju. Ticēju visus kopā nodzīvotos un nostrādātos gadus. Viņas vārdi "Priekšsēdētāj, nedariet tā!" vai "Dariet tā!" daudzreiz man palīdzēja nekļūties.

Žanis Holšteins, 1993

Ž. Holšteins augstu vērtēja *Lāčplēša* ļaudis. Viņš zināja, ka nebūs viegli, ka ir citādāks vadītājs nekā Edgars Kauliņš, un to arī neslēpa. Jāsaprot arī tas, ka milzu daudznozaru saimniecība prasīja pavisam citu vadības stilu. Ceļš no republikas Tautas kontroles priekšsēdētāja vietnieka darba uz slaveno *Lāčplēša* kolhozu nemaz nebija tik viegls.

❖
Holšteins? Tipisks kabineta darbinieks, kas saimniecības sīkajās iekšējās lietās nemišijās.

Andrejs Dardedzis, 1998

❖
Ž. Holšteins kontaktējās tikai ar speciālistiem. Reti viņu redzēja uz lauka sējas vai pļaujas laikā. Rudenī viņš brauca lāču medībās. Man tas likās nepiedodami.

Sākumā, lai varētu tikt uz sarunu pie priekšsēdētāja, bija laikus jāiesniedz lūgums un jānorāda sarunas temats. Tad tika noteikts pieņemšanas laiks. Vēlāk gan tā vairs nebija.

Inta Lapiņa, 1998

❖
Es atzīstu Ž. Holšteina darba stilu. Viņš strādāja ar speciālistiem. Ļāva brīvi rīkoties, neiejaucās, bet prasīja rezultātu. Ja ar kaut ko nebija apmierināts, valdes sēdēs lika to manīt, ja vajadzēja, *uzdeva arī pa cepuri*.

Mārtiņš Labsvārds, 1998

Plaši izvērās ražošanas korpusu, sabiedrisko ēku, dzīvojamo māju celtniecība. Nozaru vadītāji turpināja E. Kauliņa laikā aizsākto darbu, akcentējot modernizāciju un intensifikāciju. 1982. gadā kolhozniekiem vidējā izpeļņa mēnesī bija 230 rubļi, 1989. gadā — 364 rubļi. Var droši apgalvot: *Lāčplēsi* cilvēki dzīvoja labāk nekā daudzās citās saimniecībās republikā.

	1979	1989
Realizācijas ienākumi tūkst. rubļ.	5010	21599
Peļņa tūkst. rubļ.	1348	7673
Strādājošo skaits	892	1397
Vidējā alga mēnesī rubļ.	195	364

Mainījās kadri. Ar 1983. gadu slimības dēļ no partijas pirmorganizācijas sekretāres pienākumiem atsacījās Dzidra Slipiņa. Viņas vietā nāca partijas rajona komitejas darbinieks Mihails Naglis. Galveno grāmatvedi Raimundu Silgalu bija nomainījis Juris Kudeiko.

❖
Esmu parēķinājis, ka gandrīz pusi sava darba laika un nervu līdz šim atdošu celtniecībai un materiāli tehniskajai apgādei, piekto daļu — finanšu jautājumiem un 30 procentus — visām pārējām ražošanas un sadzīves lietām. Ja nebūtu prasmīgu galveno speciālistu, tad tā nevarētu.

Žanis Holšteins, 1988

▭
Paju sabiedrības vadītāja **Andreja Miža darbības laiks** no 1992. gada bija lielo pārvērtību laiks. Pēc neatkarības atgūšanas Latvijas Republikas valdība un Saeima vēl tikai meklēja ceļu uz citu saimniekošanas modeli.

1991. gada 21. jūnijā pieņemtais LR likums "Par lauksaimniecības uzņēmumu un

zvejnieku kolhozu privatizāciju" nenovēršami noteica kolhozu un agrofirmu sabrukumu. Iespēja privatizēt ienesīgākās nozares (augļu un dārzeņu pārstrādes cehu, kažokzvēru fermu, autoservisu, galdniecību u.c.), tā izjaucot *Lāčplēša* sabalansēto ekonomiku, saskaldīja arī cilvēku vienotību. Lāčplēsim ausis bija nocirstas.

Šai laikā nevienam nebija istas skaidrības, kā privatizēties un pareizi sadalīt kopīgi saražotās vērtības. Kolektīvā valdija nostalgija pēc *vecajiem ziedu laikiem*. Nozaru vadītāji nenāca ar savu iniciatīvu saimniekot pa jaunam, un vadītājs negribēja neko diktēt. Krievijā un bankās saimniecība zaudēja naudu. Augstās degvielas, gāzes, elektrības cenas sadārdzināja produkcijas pašizmaksu, un saražoto nebija iespējams realizēt. Samazinājās ienākumi. Parādi auga augumā.

❖
Baltijas ceļš, sanāksmes Mežaparkā un Daugavas krastmalā parādīja tautas nepatiku pret diktatūru. Cita lieta ir tā, ka nemākam demokrātijas apstākļos dzīvot. Demokrātija nav visatļautība.

Trīs gados nozaru vadītājiem pašiem vajadzēja justies kā saimniekiem. Es neesmu traucējis. Katrs varēja savu radošo potenciālu attīstīt. Lai nenotiek tāpēc, ka tā grib priekšsēdētājs, bet vajag, lai tu pats to vēlies.

Andrejs Mizis, valdes priekšsēdētājs

❖
Naivi ir mēģināt savienot nesavienojamo — maksāt pajas skaidrā naudā no reāli neesošas peļņas un tai pašā laikā deklarēt, ka mūsu paju sabiedrība ir līdz pēdējai naglai nedalāma. Šī nedalāmība nav devusi pozitīvus rezultātus, tāpēc jāveic reorganizācija.

Vanda Siliņa, arodkomitejas un iepriekšējās revīzijas komisijas priekšsēdētāja

❖
Ir mazliet skumji, ka runājuši esam bez gala vienu un to pašu veselus trīs gadus, taču izdarījuši neesam neko, tikai iekrājuši lielus parādus.

Kā katras atsevišķas nozares, arī saimniecības valdes priekšgalā ir jābūt vadītājam — autoritātei, kas koordinētu un vadītu valdes darbu un kas spētu, apkopojot visus viedokļus, teikt galavārdu.

Manā skatījumā visas *Lāčplēša* nelaimes sākās ar

- dažādu kooperatīvu, SIA organizēšanu un speciālistu līdzdalību tajos,
- pirkumiem un norēķiniem skaidrā naudā,
- saimniecības naudas ieguldīšanu firmās, bankās, apvienībās, kas nedod peļņu,
- naudas aizdevumiem privātpersonām bez valdes ziņas,
- lēmumu izpildes nekontroli,
- nespēju ekonomiski analizēt saimniecībā notiekošo.

Dzintra Briede, kažokzvēru fermas vadītāja

(*Lielvārdes Ziņas*, 1995. gada aprīlis)

A. Mizis (no labās) un Ž. Holšteins, 1996

A. Mizis (no labās) paju īpašnieku sapulcē, 1997

1995. gadā paju sabiedrība *Lāčplēsis* sadalījās un izveidojās —
 28.05.1996. — zemnieku saimniecība *Mārtiņi*; bāze — Kaibalas siltumnīcas;
 30.05.1996. — zemnieku saimniecība *Mārdadži*; bāze — Krauju siltumnīcas;
 27.06.1996. — SIA *Akmeņkoks*; bāze — celtniecības bāze, gateris;
 23.07.1996. — SIA *Liepa*; bāze — katlumāja un dzīvojamā sektora komunālā saimniecība;
 19.07.1996. — SIA *Lāčplēša alus*; bāze — augļu un dārzeņu pārstrādes cehs;
 22.08.1996. — klientu kooperatīvā sabiedrība *Kažokzvēru ferma "Lāčplēsis"*; bāze —
 kažokzvēru ferma;
 22.11.1996. — klientu kooperatīvā sabiedrība *Lāčplēsis—2*; bāze — lauksaimnieciskā
 ražošana.
- Tiesas lēmumu par privatizāciju gaida *Autoserviss*, *Medpunkts*, viesnīca *Kokneši*. Nav
 privatizētas kluba zāle, foajē un paligtelpas.

Jāvārds meliorācijai

Pati Lielvārdes zeme un it īpaši Velna purvs, kas stiepās no *Rumbiņas* gar *Šmidrēm*,
Žagatniekiem uz *Kalvēm*, lika saprast, ka jāsāk ar lauku nosusināšanu.

Vīri ar lāpstām paplašināja un padziļināja vecos grāvjus.

1950. gadā tika izveidota kolhoza meliorācijas brigāde, ko vadīja Mārtiņš Mārcēns. Ar
 Mašīnu un traktoru stacijas brigādes palīdzību tika izveidotas vaļejo grāvju sistēmas, bet
Lāčplēša meliorācijas brigādes vīri ar lāpstām nodrošināja ūdens noteci.

Pirmo segto "koka kastīšu" drenāžu 3 ha lielajā kūdrājā pie Jaunpumpuriem vīri ierīkoja
 ar rokām. Vēlāk drenas lika, ar lāpstām padziļinot grāvju arklu izdzītās tranšejas.

Bet vispirms bija jāizbūvē notekas. Ar Meliorācijas būvkanтора vienkausa ekskavatoru
Sprīdītis sākās pirmais lielmeliorācijas darbs — Rumbiņas upītes lejasgala regulēšana.

Sprīdītis visu var

Sprīdītis rok milzu riekšavām. Cita tehnika veido atzarojumu grāvjus. Skatos: ar mazo motociklu
Minska pa dzelzceļa slieidēm piebrauc Kauliņš.

"Vai līdz sniegam pabeigsiet?"

"Šovasar," atbild varenā milža ekskavatorists Arturs Ķisis.

Kauliņš it kā neticīgi groza galvu. Te pēkšņi, kur bijis, kur nebijis, no krūmiem parādās Aveniņu Jānis
 (slepus Kauliņa norikots) ar maizes kukuli, kūpinātu šķiņķi un pudeli. Vīri sasēž pulciņā, laipnā saimnieka
 mudināti, iekož, iedzer pa malciņam un atkal gatavi darbam, lai pierādītu, ka visu var. Un varēja.

Alvja Skudras, Meliorācijas būvkanтора 4. iecirkņa darbu vadītāja, stāstījums 1997. gadā

Pēc tam sekoja Sesku un Kalnciema grāvju, Kaibalas upes, Gribuļupītes, Zvenģu strauta,
 Rēvelītes un citu novadgrāvju rakšana 34,4 km kopgarumā. Ar dažādu valsts meliorācijas
 iestāžu palīdzību Velna purvs tika uzvarēts.

Aprīnojams ir M. Mārcēna un viņa brigādes
 ieguldījums *Lāčplēša* lauku meliorācijā. Viņa vadībā
 strādāja brāļi Jānis un Augusts Beitāni, V. Golubs,
 R. Gribusts, J. Umbraško u.c. Ļoti tuvs īstenībai ir
 zemes kopēju sacītais: "Mēs te visi esam bijuši
 melioratori." To apliecina arī brigādes vecie algu
 saraksti — 1971. gadā 118 uzvārdi...

Plēsuma arklis darbā

Trīs vīri kādreiz bija...

Dubļos un smagajos grāvju rakšanas darbos norūditie melioratori — Antons Bidzāns, Augusts Beitāns un Romualds Gribusts — izglāba kolhoza bietes. Tas, liekas, bija 1953. gada decembrī. Uznāca sals, bet nebijām spējējuši novākt cukurbietes. Šie trīs vīri izlauza tās tieši no sasaluma. Paspējām vēl apdarināt un nodot pārstrādei.

Edmunda Silīņa stāstījums 1998. gadā

Meliorācijas brigādes vadītājs J. Sarma (no labās) sarunā ar MCP iecirkņa priekšnieku J. Valaini, 1968

Laistīšanas iekārtas septiņdesmitajos gados

Nosusināšanas kolektors ar kontrolaku Kaibalā

kausū ekskavatori, divi buldozeri, vienkausa ekskavators un drenu skalojamais agregāts deva iespēju ik gadus rekonstruēt pāri par 100 ha meliorācijas sistēmu.

1964. gadā M. Mārcēna vadītās brigādes sastāvā darbu uzsāka Sibīrijas ceļus izstaigājušais meliorācijas speciālists Juris Sarma. Viņam piedroģās Andrejs Dardedzis, kas savas ģeodēzijas zināšanas bija pierādījis Vorkutas šahtās. Viņi nomainīja 1965. gadā pensijā aizvadīto M. Mārcēnu. Šo speciālistu vadībā pabeidza meliorācijas pirmo kārtu. Izbūvējot drenāžu vairāk nekā 1300 km garumā, nosusināja visu lauksaimniecībā izmantojamo platību.

1974. gadā J. Sarma devās pensijā. A. Dardedzis pārgāja citā darbā. Meliorācijas sistēmu ekspluatāciju pārņēma J. Vaivods. Šajā laikā sāka ierīkot mākslīgo laistīšanu. Vaļējos grāvjus 9 km kopgarumā aizvietoja ar segtiem vadiem. Izgatavoja iekārtu aizsērējušās drenāžas skalošanai. 1981. gadā uzsāka meliorācijas otro kārtu — veco drenu sistēmu pilnveidošanu un rekonstrukciju.

Ar 1982. gadu paplašinātās meliorācijas darba vadību pārņēma vecākais inženieris hidrotehniķis R. Kolužs. Iegādātie divi daudz-

1986. gadā Jāņa Vaivoda vietā par tehniķi melioratoru sāka strādāt Pēteris Troščenko, bet 1987. gadā par inženieri hidrotehniķi — Vilnis Pucis, kas 1992. gadā pēc Romualda Koluža aiziešanas pensijā pārņēma brigādes vadību. Šajā periodā atjaunoja arī Lobes un Kaibalas dzirnavu aizsprostus, ierīkoja gāzes un kanalizācijas vadus.

No pirmās kolhoza meliorācijas brigādes dienas līdz 1993. gadam tajā strādāja Augusts Beitāns. Labi savu darbu veica mašīnisti Rūdolfs Glizdenieks, Marija un Jānis Rozes, Staņislavs Golubs un Jānis Lazdiņš, drenu meistari Jāzeps Umbraško, Roberts Badūns, Juris Druziks un Aleksandrs Voicišs.

Ar 1995. gadu klientu kooperatīvās sabiedrības *Lāčplēsis-2* meliorācijas sistēmu ekspluatācijas darbu vadība uzticēta Valerijam Evartam.

Vecākais inženieris hidrotehniķis Romualds Kolužs (no kreisās) sveic ilggadējo melioratoru Augustu Beitānu pie pirmā Lāčplēša daudzkausu ekskavatora

Augkopība

Padomju varas apvienoti kolhozā, Lielvārdes zemnieki tomēr jutās drošāk un stabilāk nekā citur Latvijā — tā bija viņu pašu zeme, uz kuras viņi saimniekoja, 1949. gadā neviens no viņiem netika aizvests uz Sibīriju un jaunās varas pārstāvis Edgars Kauliņš bija tīri simpātisks cilvēks, kas uzklausīja zemnieku un jaunpienākušo speciālistu padomus.

1950. gadā, kad apvienotajā lauksaimniecības artelī *Lāčplēsis* ieradās agronom Edmunds Siliņš, zemi apsaimniekoja 377 kolhoznieki no 272 viensētām. Lauki vēl nebija meliorēti, trūka mēslojuma, ražas rudenī — 10–12 cnt no hektāra.

1953. gadā izdevās iegūt 15 cnt/ha. Saimniecība sāka specializēties sēklkopībā. Atsūtīja sēklkopības agronomu Nikolaju Krastiņu — gudru, ziņošu cilvēku. Edmunds Siliņš jau bija ieguvis lielu autoritāti un cieņu. Bet...

Ķedēļu lauku apstrāde piecdesmitajos gados

Viss krājās pamazām. Mēs ar brigadieru Voldemāru Skuju bijām nofotografēti uz žurnāla *Zvaigzne* vāka. Rajona komitejas sekretārs Bulāns pārmeta: "Siliņš grib spīdēt laikrakstos un žurnālos, bet negrib audzēt kukurūzu..." Mana biogrāfija visiem zināma, tad jau viegli *uzdot pa krāgu*.

Cita epizode. Uzņēma filmu *Pa jauniem ceļiem* (vai tamlīdzīgs nosaukums). Lika mākslīgi kaut ko sagudrot... Sasējām sējmašīnas pa divi. Tik tikko paspēja nofilmēt, un tūlīt izjuka...

Vēl cits gadījums. Bija steidzīgi jāizveido kaut kāds rajona pieprasīts ražošanas plāns. Visu dienu biju uz lauka. Naktī nepaspēju to plānu. Rajona priekšniecība lamāja: "Где ты родился? Почему такой родился?" (Kur tu tāds radies? Kas tevi tādu radīja?) Man paspruka: "Vai tad man par 500 rubļiem arī nakti jāstrādā?" Nu bija jau muļķīgs tas teiciens... Un visi mani sāka *svētīt*... Man pietika. Atteicos no agronoma pienākumiem un ar 1956. gada 1. janvāri kļuva par brigadieru.

Edmunda Siliņa stāstījums 1998. gadā

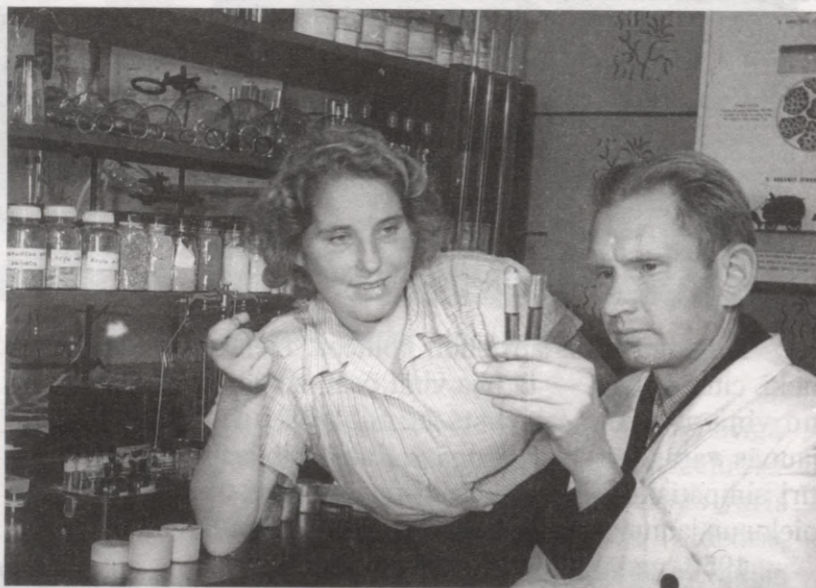
Piecus gadus strādādam par brigadieru, diendienā būdams kopā ar cilvēkiem, E. Siliņš saprata — visu panākumu pamatā ir savstarpējās attiecības. Cilvēki ir saimniecības galvenā vērtība. Nebūšanas redzot, paspruka pa skarbākam vārdam, bet E. Siliņš tūlīt atvainojās un meklēja izlīgumu. Brigadierim bija svēts likums: nekad nesūdzēties priekšsēdētājam vai valdei, bet pašam tikt ar visu galā.

Reiz dabūju atvainoties arī Edgaram Kauliņam. Prēmiju dēļ. Iekarsu, aizstāvēju savas brigādes cilvēkus, pateicu "biezāku" vārdu. Otrā dienā gāju Kauliņam atvainoties. Kauliņš sacīja: "Pareizi jau tev bija, tikai citādi vajadzēja pateikt."

Edmunda Siliņa stāstījums 1998. gadā

"Kukurūzas bums" negāja garām "Lāčplēsim". Bet arī šo kultūru te prata izaudzēt. Attēlā agronoms N. Krastiņš, 1955

G. Ceikele un E. Siliņš agroķīmijas laboratorijā "Uņmaļos" 1954. gadā

Mašīnu un traktoru staciju (MTS) pastāvēšanas laikā kolhoziem nedrīkstēja piederēt sava tehnika. *Lāčplēsis* bija kaut kur sadabūjis āboliņa sēklu tīrkulēju — ārzemju mašīnu, ērtu un ļoti nepieciešamu. Kad MTS vadība to uzzināja, mašīnu atņēma, izkomplektēja un... pameta.

1961. gadā pēc E. Kauliņa aicinājuma E. Siliņš atkal uzņēmās kolhoza galvenā agronoma darbu un veica šo pienākumu vēl 20 gadus.

Zemes saimnieks

Rokam kartupeļus. Esmu jauna skolotāja un nolasāmo gabalu iedalu arī sev. Pāri laukam nāk agronoms Siliņš, pasper ar kāju zemes pikuci, izveļas lieli kartupeļi.

"Skolotājai nav jāstrādā, bet jāskatās, kā to dara bērni, un jā māca. Jā māca darbu veikt ar godu," nosaka zemes saimnieks un iet tālāk.

Dzidra Bļodone, 1998

E. Siliņš atceras zemes kopēju E. Žagatas, K. Zemīša, V. Aveniņa, A. Purena, M. Eriksona un daudzu citu neatlaidību un strādīgumu piecdesmitajos gados, kad pārsvarā bija roku darbs. Pamazām galvenā inženiera A. Ozoliņa vadībā tika iegādāta tehnika.

Tā labāk redzēt, kurš kombains signalizēs

Kombaini darbā astoņdesmitajos gados

Par teicamu darbu daudzkārt cildināti ar dažādiem ordeņiem apbalvotie mehanizatori V. Lipskis, I. Spila, P. Škapars, S. Vuļs, K. Tošēns, O. Dzenis, kā arī V. Balodis, M. Kolovanovs, A. Liepiņš, A. Mežjānis, A. Zlidnis, P. Romančuks, J. Streha, U. Stuglis, Jāzepe Vaivods un citi.

Sēklkopība — tā galvenā agronoma E. Siliņa būtiskākā rūpe. Labs palīgs viņam bija speciālists A. Vītols, kura aizsāktu darbu jauno šķirņu ieviešanā ar 1974. gadu turpināja dzīvesbiedre Zaiga Vītola. Kopā ar E. Siliņu Z. Vītola sadarbojās ar zinātniekiem un tieši *Lāčplēsi* ierīkoja jauno šķirņu pārbaudes sējumus. Bija svarīgi redzēt, kura šķirne vislabāk piemērota *Lāčplēša* laukiem, kura izturīgāka pret veldri. E. Siliņš pasūtīja no Kuibiševas labības augšanas regulatorus. Kolhozs *Lāčplēsis* pirmais republikā izmēģināja tos savos sējumos.

Ieviesa tādas augstražīgas jaunas šķirnes kā rudzus *Voshod-1*, miežus *Ida*, ziemas kviešus *Mironovskaja 808*, auzas *Selma* u.c. Par labu darbu augkopībā ilggađējais brigadieris Voldemārs Skuja saņēma trīs ordeņus un LPSR Nopelniem bagātā lauksaimniecības darbinieka goda nosaukumu. Kolhoznieku atzinību guva brigadieris Jānis Voicišs.

No kartupeļu šķirnēm visiecienītākie bija *Priekuļu visagrie*, *Laimdota*, *Sulev*, *Adreta*, *Diamant*, *Premiere* u.c. Galvenais agronoms E. Siliņš jau no pašiem kopsaimniecības sākumiem mācīja kolhozniekiem agrotehniku. Noorganizēja kursus turpat *Vecajā kantorī*. Sešdesmito gadu beigās viņš visiem republikas kartupeļu audzētājiem veselu nedēļu Ulbrokā skaidroja savu augsto ražu noslēpumus. Kartupeļu audzēšanas posma vadītājam un kombainierim Ignatam Spilam 1976. gadā piešķīra Sociālistiskā Darba Varoņa nosaukumu par augstu kartupeļu ražu ieguvu (365 cnt no ha).

Labības plauja rit pilnā sparā

Kartupeļu šķirojamā līnija Kaibalas kompleksā septiņdesmito gadu beigās

Katru gadu vismaz piekto daļu no paredzētās platības apstādīja ar elites kartupeļiem, ko iepirka no selekcijas stacijām. Otro un trešo ataudzējumu jau varēja pārdot. Vislielākie noņēmēji bija Aizkaukāza, Vidusāzijas un Mongolijas TR laukkopji.

Kartupeļu stādīšana astoņdesmitajos gados

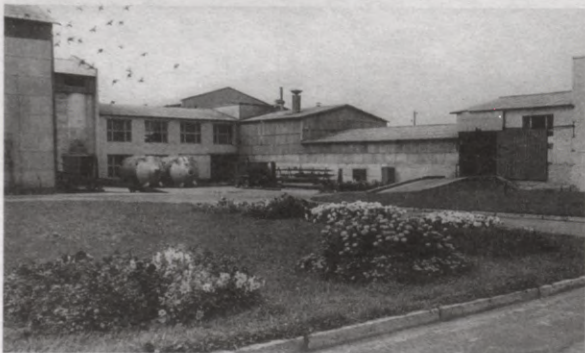
Kartupeļu novākšana ar kombainu, 1982

Augu aizsardzības agronomi R. Mednis un J. Barans sekmīgi apkaroja nezāles, slimības un kaitēkļus lauksaimniecības kultūru sējumos un stādījumos.

Graudu apstrādes cehs Kaibalas kompleksā ir moderni iekārtots

Galvenā inženiera A. Ozoliņa jau studiju gados izsaprots, veidojās augkopības ražojumu pārstrādes komplekss Kaibalā. Vecā Čuibu kūts pārtapa par klēti ar apcirkņiem. Vēlāk piebūvēja sēklas šķirotavu. Kompleksa vadītājs A. Vitols visu darīja ar vērienu, balstoties uz zinātnes atziņām. Viens pēc otra pacēlās torņi graudu glabāšanai. Kompleksu cēla paša kolhoza mehāniķi un celtnieki. Uzbūvēja kombinētās lopbarības ražošanas cehu, kas gatavoja produkciju visa Ogres rajona un pat republikas saimniecībām. Rūpīgi bija strādājis pirmais klētnieks A. Kaktiņš. Jauno graudu apstrādes cehu vadīja A. Miķelsons. Zāļu sēklu tīrīšanu un šķirošanu pārraudzīja E. Kunkulis. Viņa cehs apkalpoja arī kaimiņu rajonus. 1972. gadā sāka celt modernu kartupeļu pagrabu. Par šķirnes kartupeļu šķirošanu un uzglabāšanu gādāja J. Baltais. Daudz paveica smagās mehānizācijas darbu vadītājs I. Asaris, inženieris M. Kaniņš. Inženiertehnisko vadības dienestu un mehānisko sektoru pārzināja A. Andrejevs. Galvenie darbi tika pabeigti 1975. gadā.

Kaibalas komplekss, 1979

❖
E. Kauliņš redzēja, ka ar roku darbu tālu nevar tikt. Sākumā 40 cilvēki ar tačkām stūma graudus uz klēti. Tagad — labība pa transportieru lentām gāja uz bunkuriem. Simtiem tonnu. Viena gada kopējā raža — 3000 tonnu! Zālāju sēklas — ap 500 tonnu pārstrādājamas! Un kur nu vēl kartupeļi! Vērodams tehniku darbā, priekšsēdētājs apmierināts smaidīja.

Armīna Vitola stāstījums 1998. gadā

Edgars Kauliņš domāja arī par to, kas viņu nomainīs valdes priekšsēdētāja amatā. Viņš pārliecināja jauno, enerģisko laukkopības brigadieru Jāni Voicišu, ka nepieciešams doties uz Lauksaimniecības akadēmiju mācīties — "nākamajam priekšniekam jābūt izglītotākam nekā man".

Studijas bija ļoti sekmīgas, augstskola gribēja sev iegūt labu pasniedzēju, bet Jānis Voicišs atgriezās Lielvārdē, taču divus gadus par vēlu — E. Kauliņa vairs nebija. Toties Edmunds Siliņš sagaidīja jauno speciālistu — 1981. gadā jau kā diplomētu agronomu. Tagad *Lāčplēša* augkopības un augstas agrotehniskās kultūras pamatlicējs bez neviena ordeņa un goda zīmes, bet ar mierīgu sirdi varēja doties pensijā.

Sēklkopības agronome Z. Vītola saka paldies bijušajam galvenajam agronomam E. Siliņam

No kreisās: Jānis Voicišs, Žanis Holšteins, Zaiga Vītola, Imants Jermacāns

No kreisās: arodkomitejas priekšsēdētāja R. Auziņa, galvenā zootehniķe M. Poikāne, ražošanas iecirkņa priekšnieks I. Jermacāns, priekšsēdētājs Ž. Holšteins — sveic kartupeļu audzētāju Kārli Tošēnu

Galvenais agronoms J. Voicišs radoši sadarbojās ar kompleksās tehnoloģiskās vienības vadītāju Imantu Jermacānu — lauksaimniecības mašīnu komandieri. Parasti abi speciālisti no rītiem un arī uz lauka bija redzami kopā.

Kombainieri tūlīt dosies plaujā. No labās: agronoms Jānis Voicišs, priekšsēdētājs Žanis Holšteins

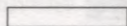
Sākotnēji ne visai auglīgo Lāčplēša zemi pēc meliorācijas pabeigšanas un augsnes iekopšanas vērtēja vidēji ar 47 ballēm. Laika gaitā iegūtas aizvien augstākas graudaugu ražas.

	1953	1962	1967	1970	1976	1980	1985	1990
cnt/ha	10,3	15,4	19,4	31,2	47,6	30,2	51,1	51,5

1982. gadā atsevišķos laukos bija pāri 60 cnt graudu no hektāra. Lielākā kartupeļu raža iegūta 1985. gadā — vidēji 408 centneri no hektāra 120 hektāru platībā.

1994. gadā paju sabiedrība *Lāčplēsis* kļuva par prēmijas *Sējējs* laureātu. 730 ha platībā vidējā graudaugu raža bija 40,3 centneri no hektāra. Tas bija viens no labākajiem sasniegumiem Latvijas Republikā gan apjoma ziņā, gan arī uz vienu zemes kvalitātes balli.

Pēc paju sabiedrības *Lāčplēsis* privatizācijas augkopību pārzina klientu kooperatīvā sabiedrība *Lāčplēsis-2*, zemi rentējot no sava un citu pagastu privātipašniekiem, kā arī no pašvaldības.

Skaista bija *Lāčplēša* zeme visā 3386 ha platībā... Plašo tīrumu vidū baltas birztales un lepni ozoli. Labības zaļie asni cieši līdzās labi koptiem ceļiem. Ar vākiem nosegtajās drenu kontrolakās tekoša ūdens guldzoņa. Nebija grāvju, neapstrādātu tīruma stūru vai ūdens izgulētu vietu. Tas viss liek domāt par lauku darbu milošiem, sikstiem cilvēkiem, kas nevar darīt zemei pāri, vienalga, kādas varas valdītu un kādi lēmumi nāktu *no augšas*.

Sapnis par ziedošiem dārziem

Mans sapnis — sēklkopība, ziedoši dārzi. Esmu romantiskas dabas cilvēks, taču dzīve — karš un liktenis — ievilcis manā raksturā arī skarbas zīmes. No trešā augstskolas kursa mani paņēma leģionā. Pēc filtrācijas nometnes vēlējos mācības turpināt, bet Balvu izpildkomitejas priekšsēdētājs nosūtīja uz Lauksaimniecības akadēmiju raksturojumu, ka esmu *kulaka* dēls, bijis leģionā... Ar tādu pavadrakstu man nevarēja atļaut mācības turpināt. Skolasbiedra tēvs aizlika labu vārdu, un Lauksaimniecības ministrija norīkoja mani darbā uz Ogres apriņķi. Gribējās būt tuvāk zemei. Tā arī esmu tajā ieaudzis.

Vairāk nekā 30 gadi ir aizvadīti rūpēs par *Lāčplēša* tīrumiem. Ne vienu reizi vien naktis, sapņos, augstskolas diplomu tomēr esmu saņēmis...

Kad skatos pa Upmaļu mājas logu uz *Annu* pusi, redzu plašus laukus un birzis. Pie visa tā ir mana sirds klāt. Par maz varbūt mīļu vārdu teikts dzīvesdraugam, par maz bijis glāstu... Tomēr — skaisti ir dzīvots!

Edmunda Siliņa stāstījums 1998. gadā

Lopkopība (* — klientu kooperatīvās sabiedrības rādītāji)

1949. gada 1. janvārī visos četros lauksaimniecības arteļos kopā bija 262 govis, visvairāk 1/a *Kaibala* — 105. Trīsdesmit saimniekošanas gados slaucamo govju skaits tuvojās tūkstošim, bet kopumā liellopu bija vairāk nekā 2500.

Sākumā audzēja arī cūkas un vistas.

Cūkkopība un vistkopība, arī broileru audzēšana neatmaksājās, tāpēc kolhozs specializējās piena lopkopībā.

Dīvainā cūku ferma

Cūku ferma atradās *Kraujās*. Sivēnus ar labiem panākumiem kopa Elza Jundase. Nez kas bija izdomājis — sivēniem uztaisīja "guļamistabu" otrajā stāvā. Sivēni ēda lejā, aizgaldā, pa trepītēm kāpa gulēt uz paaugstinājuma. Tas ļoti patika ekskursantiem.

Ženijas Krēģeres atmiņas 1978. gadā (A. Pumpura muzeja materiāli)

Annu fermas ganāmpulks astoņdesmitajos gados

Salu fermas ganāmpulks astoņdesmitajos gados

Līdz 1961. gadam kolhozs *Lāčplēsis* audzēja bulļus. Ieviešot mākslīgo apsēklošanu, bija daudz lielākas iespējas *Latvijas brūnās* šķirnes uzlabošanā izmantot *Dāņu sarkanās*, *Angleras*, *Švices* un *Zviedru sarkanraibās* šķirnes. 1982. gadā no Dānijas tika iepirktas 100 grūsnas *Dāņu melnraibās* teles, kuru šķirnes tālākai uzlabošanai izmantoja *Holšteņfrīzu* bulļu spermu no ASV, Kanādas, Nīderlandes, Vācijas.

Lopkopības produkcija cnt uz 100 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes

	1950	1958	1970	1977	1986	*1997
Piens	246,6	522,0	1005,0	1389,0	1672,0	1489,0
Liellopu gaļa			85	139	181	85

❖
Kolhoza sākuma gados kopējām pašām nācās gādāt, lai būtu ko lopiem likt silēs. Gandrīz katra slaucēja audzēja savai grupai saknes. Ražas nebija augstas. Lopi nesaņēma tik daudz barības, cik bija vajadzīgs. Govīm iznāca tikai ap 2 kg rupjās barības dienā. Ziemā mēs lopus piebarojām ar skujām, lai būtu pilnāks vēders, lai saņemtu vitamīnus.

Tomēr saimniekojām labāk nekā pārējie kolhozi. Rajonā ar izslaukumu mēs bijām pirmajā vietā.

Ženijas Krēģeres, bijušās liellopu fermu pārzīnes, atmiņas 1978. gadā (A. Pumpura muzeja materiāli)

Elvira Purena, Ļeņina ordeņa kavaliere, savā piefermas laukā, 1955

Lai sagādātu ganāmpulkam pilnvērtīgu lopbarību, saimniecībā audzēja kukurūzu (piecdesmitajos gados), no tās gatavoja skābarību. Sēja lopbarības bietes un puscukurbietes, izmēģināja arī kūziku.

Lopu skaits uz 100 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes

	1950	1958	1970	1977	1986	*1997
Liellopi	28,9	25,3	61,1	83,8	100,3	90,0
t.sk. slaucamas govis	15,0	16,5	27,9	35,6	40,2	45,0

Lai barībā pēc iespējas vairāk nodrošinātu sagremojamu proteīnu, astoņdesmitajos gados saimniecībā gatavoja konservēto zāli ar somu ķīmisko konservantu AIV—2 un *Farmy—Lyos* palīdzību. Tāpēc šai laikā sasniedza augstākos izslaukumus *Lāčplēša* vēsturē.

Kukurūzas novākšana piecdesmito gadu beigās

Skābarības tvertņu pildīšana "Virsaīšu" fermā, 1959

Pēc Maskavas pasūtījuma Laimonis Gaigals *Lāčplēsi* uzņēma mācību filmu par lopbarības ķīmisko konservēšanu.

1978. gads bija ļoti nelabvēlīgs lauksaimniecībai — labība palika uz lauka. Salmus ievada pat no Saratovas apgabala. Pie Salu kompleksa uzcēla lopbarības cehu un sakņu pagrabu. Te varēja sautēt bojātos graudus, gatavot lopbarības maisījumus. Enerģija bija lēta, un *Čuibās* uzstādīja kalti zāles mākslīgai atūdeņošanai. Daļu zāles miltu granulu bija jāpārdod valstij, bet daļu varēja izmantot kolhozā kombinētās lopbarības ražošanai.

Daudzus gadus galvenā lopbarības bāze vasarā bija kultivētās ganības, rudenī — kacenkāposti, audzēti tīrsējā, ziemā un pavasarī — skābsiens.

Vidējie izslaukumi no govīm (kilogrami gadā)

1950	1960	1970	1980	1984	1986	1990	*1997
2435	3902	3549	3314	4078	4584	4287	3277

Siena zārdi piecdesmitajos gados

Siena aktīvās ventilācijas šķūnis "Kedeļēs" astoņdesmitajos gados

Pašu spēkiem celtajās fermās pamazām ieviesa moderno mehanizāciju. Ierīkoja piena vadus, Salu fermā — *Eglītes* tipa slaukšanas iekārtu, ko izmēģināja Valsts specializētā konstruktoru biroja pārstāvji no Rāmavas. Izmēģinājumus veica arī vācu konstruktori no Rostokas.

Jaunais Salu fermā

Kad *Salu* fermā ierīkoja slaukšanas zāli, viss bija jauns un nezināms. Sapulcējās gandrīz vai puse kolhoza. Govis negribēja iet viņām domātajā telpā. Galvenais dzinējs bija Kauliņtēvs, kas uzskatīja, ka viņa klātbūtne visur ir nepieciešama. Tad cilvēki mobilizējās darbam. Mašīna pulksten 4 no rīta neaizbrauca pakaļ Kauliņtēvam, un viņš bija nācis kājām...

Malda Poikāne, galvenā zootehniķe, 1998

Lāčplēša lielākā bagātība vienmēr bijuši cilvēki. Stingrus pamatus lopkopības nozarei ielika ilggadējais galvenais zootehniķis Voldemārs Strazdiņš. Tīršķirnes ganāmpulku izveide — tas ir viņa, ciltslietu zootehniķes Zentas Strazdiņas un Veras Vilčukas nopelns.

Apbrīnas cienīgs

1960. gada vasarā ar savu audzināmo sesto klasīti ganām Virsaišos govīs. Katru rītu pulksten 5 četriem ganiņiem jābūt pie fermas. Arī man. Ja nu kāds aizguļas!

Dzenam govīs ganībās. Saule tikko lec, bet no aploka tālākā stūra mums pretī nāk zootehniķis Voldemārs Strazdiņš ar spieķi pie rokas. "Vispirms noganiet šo aploka galu un tad ap brokastlaiku dzeniet nākamajā," tā sacījis, viņš aiziet pārbaudīt citus ganus.

Dzidra Bļodone, 1998

Voldemāru Strazdiņu nomainīja Malda Poikāne, kas drīz vien kļuva par Darba Sarkanā karoga ordeņa un ordeņa *Goda Zīme* kavalieri. Edgars Kauliņš uzskatīja lopkopību par nozari, kas balsta graudaugu ražošanu, un tāpat tā ir nepieciešama.

Kad pēc Bulduru dārzkopības tehnikuma beigšanas 1971. gadā atnācu strādāt uz *Lāčplēsi*, Kauliņtēvs teica: "Mums galvenais ir audzēt maizi, tas mūsu uzdevums, bet pamazām jāmacās veidot skaistu apkārtni. Meiten, aizbrauc uz Dāniju! Tur gan glīti apstādījumi pie fermām!"

Tā arī sākās konkursi par fermu un citu ražošanas objektu sakārtošanu.

Intas Lapiņas stāstījums 1998. gadā

Lai arī Jums būtu...

Kaut gan pēc gadiem varēju būt viņa mazmeita, man vienmēr patika būt kopā ar Kauliņtēvu kā gudru, iznesīgu, humora un labestības pilnu cilvēku. Vien tagad es tā īsti saprotu, cik patiesībā viņš bija tālredzīgs, erudīts.

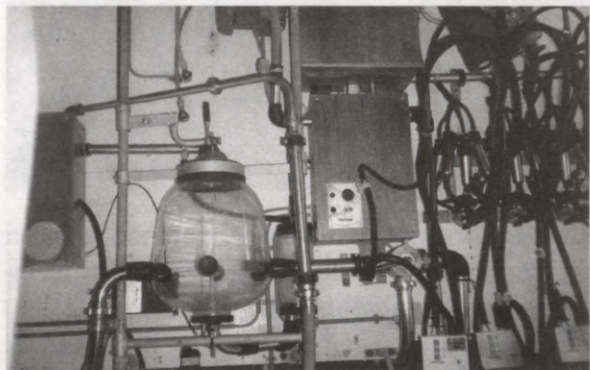
Bija laiks, kad nevarēja nopirkt augļus. To veikalos nebija. Bet vadošajiem partijas darbiniekiem bija speciāla apgāde. Tā vienā vakarā, kad sēžu pie atskaitēm, atveras kabineta durvis, ienāk Kauliņtēvs un noliek trīs citronus uz mana galda, un saka: "Es gribu, lai arī Jums būtu tikpat labi kā man!"

Malda Poikāne, galvenā zootehniķe, 1998

Malda Poikāne, 1986. Ne tikai bullim pie rāgiem...

Agrie saules lēkti un vēlie rieti ir bijuši neatņemama daļa lopkopju dzīvē. Par pašreizējo darbu un teicamiem rezultātiem ar *Leņina* ordeni apbalvoti — Elvira Purena, Olimpija Grigule, Antoņina Ratniece, Silvija Apine, Jānis Datovs. Ar ordeni *Goda Zīme* — Vilhelmine Ozola, ar *Darba Slavas* ordeni — Ērika Apfelbauma un Genovefa Gribuste, ar medaļu *Par darba varonību* — Valda Zariņa un Vera Šidlovska.

Salu fermas slaukšanas iekārtas astoņdesmitajos gados

Slaukšana brīvā dabā

Lielu darbu veica mākslīgā apsēklotāja Zenta Zilēna, divas reizes dienā, arī lietū un salā, ar motociklu iebraucot katrā fermā. 46 gadus lopkopības nozarei atdevis brigadieris Jāzeps Ludboržs. Vairāk nekā 30 gadus darba ierindā ir galvenais veterinārārsts Kārlis Krūmiņš (1998. gadā saņemta Triju Zvaigžņu ordeņa I pakāpes Goda zīme), lopkopības brigadiere Lolita Logina, lopkopējas Ērika Apfelbauma, Antonija Laizāne, Valda Zariņa. Nevar nepieminēt veterinārārsta Dumpja, kontrolasistentu Vilmas Lizinskas, Paulines Miglas, Annas Timofejevas, fermu vadītāju Osvalda Cekula, Dainas Purenas, Martas Pudņikas darbu. Septiņus gadus labāko slaucēju vidū bija Vladislava Golubeva, kas 1990. gadā no katras govys ieguva 6525 kg piena (grupā 20 melnraibās govīs).

Nav iespējams nosaukt visus grūtā lopkopja darba veicējus, taču skaidrs ir viens — lopkopji ir devuši lielu ieguldījumu kolektīvās saimniecības *Lāčplēsis* izaugsmē.

Zvērkopība

Sudrablapsas Lielvārdes pusē trīsdesmitajos gados sāka audzēt Rīgas farmaceits Putniņš. Ferma *Jaunpūcēs* aizņēma apmēram 0,5 ha zemes. Kažokzvērus kopa Jānis Slastports. Šis bizness deva labus ienākumus, un lapsas sāka audzēt arī pārējie kaimiņi — Vilma Sīkā, Zenta Fiņķe, Zenta Zilēna, kā arī pats Slastports.

Pēc Otrā pasaules kara padomju vara sudrablapsas nacionalizēja un nodeva PSRS organizācijai *Zagotzivsirjo*, kas izveidoja sudrablapsu fermu uz *Pūču* un *Ingužu* saimniecību zemēm un nosauca to par *Senčiem*.

Saimniekošana nesekmējās, un visus dzīvniekus pārveda uz Madonas zvērsaimniecību.

1947. gadā *Senčos* nodibinājās uzņēmums *Latvijas Sudrablapsa*, kas iepirka jaunus zvērus un, tā kā bija ap 60 ha zemes, tad audzēja arī lauksaimniecības kultūras.

Pirmais direktors Augusts Mednis šai amatā strādāja nepilnus divus gadus. Pēc viņa četrus gadus (līdz sava mūža beigām) saimniecību vadīja Mārtiņš Markitants, pēc tam Melbārdis un Libeks. Pazīstamākie starp republikas zvērkopjiem bija Jānis Apsītis, Marta Treigute, Teodors Treiguts, Velta Ozoliņa, kā arī veterinārārsti Mirdza un Jānis Grīgi. Dažus gadus uzņēmumā *Latvijas Sudrablapsa* strādāja arī Ogres rajonā pazīstamais Komunālās saimniecības direktors Romāns Bērziņš.

1958. gadā uzņēmumu *Latvijas Sudrablapsa* likvidēja.

Daudzi lapsu turētāji iestājās kolhozā un kažokzvērus nodeva kopsaimniecībai. Pirmos kolhoza kažokzvērus — 9 lapsu mātes un 3 tēvus — kopa Jānis Slastports *Lieldruvās*. Nozare nesa peļņu, un to nolēma paplašināt. 1956. gadā uz *Laubju* zemes uzbūvēja jaunu fermu.

Pirmā kopēja jaunajā fermā bija Aina Jirgensone. 1958. gadā zootehniķis Voldemārs Strazdiņš uzaicināja Veltu Ozoliņu par zvērkopēju un fermas vadītāju.

Gaļu un zivis mala ar rokas gaļas maļamo mašīnu, kapāja ar cirvi uz kluča. Ūdeni un barību nesa ar nēšiem. Tomēr ar katru gadu ferma paplašinājās.

1960. gada rudenī kolhozs *Lāčplēsis* iepirka 30 polārlapsu un 30 ūdeļu mātes, kā arī nelielu kombainu barības sagatavošanai. Visas ādas bija valsts monopols, katru lapsu vajadzēja tetovēt, pie likvidācijas par katru atskaitīties. Tās nodeva Patērētāju biedrību savienībai, un par tām maksāja samērā maz. 1965. gadā, lai atvieglotu darba apstākļus, uzcēla saldētavu un barības sagatavošanas virtuvi.

Ūdeļu ādu attaukošana 1965. gadā. No kreisās: Aina Jirgensone, Velta Ozoliņa, Albīne Kuģeniece

Polārlapsu ādu šķirošana, 1965. No kreisās: Viktorija Eišlere, Aleksandra Medne-Sināte, Velta Ozoliņa

Sešdesmito gadu sākumā kritušo zvēru un virsplāna ādas drikstēja realizēt paši. Līdz ar to kolhozs *Lāčplēsis* sāka ģērēt ādas, šūt cepures un apkakles.

Sešdesmito gadu beigās republikā zvērkopība daudzviet kļuva nerentabla, nelielās fermas likvidēja. Ar galvenās zootehniķes Maldas Poikānes gādību kolhozs *Lāčplēsis* no *Taurupes* kolhoza nopirka 600 ūdeles ar visiem būriem. Zvērkopība *Lāčplēsi* deva ievērojamu peļņu.

1972. gadā pieauga ģērēšanas apjomi. 1978. gadā paplašināja kautuvi un virtuvi, izveidoja ģērēšanas ceļam jaunas telpas.

1979. gadā, P. Liepiņam aizejot pensijā, ceha vadību pārņēma Janīna Roga. Gadā cehs izģērēja 7—8 tūkstošus ādu fermai un 7—8 tūkstošus ādu privātpersonām, galvenokārt nutriju ādas. *Lāčplēša* cehā ir ģērētas lāča, lamas, kamieļu, žurku, kurmjū u.c. dzīvnieku ādas.

Sešdesmitajos gados attīstījās cepuru un apkakļu šūšana. Šūto precī tirgoja Latvijā, Baltkrievijā, Ļeņingradā. No pirmajiem šuvējiem var minēt Kleišu ģimeni Ogrē un Mariju Ivanovu, kas apmācīja pārējās darbinieces.

1973. gadā zvēru fermā sāka audzēt trušus. Taču tā laika iepirkuma cenas, negodīga pieņemšana gaļas kombinātā, kā arī vakcinu un medikamentu trūkums neveicināja truškopības attīstību. Šo nozari pēc nedaudz gadiem likvidēja.

Septiņdesmitajos gados zvēru fermā audzēja arī broilerus.

Barības sagatavošanas virtuve un ģērētava, 1979

Līdz 1974. gadam visus fermā nepieciešamos zooveterināros pienākumus veica kolhoza zootehniķe Malda Poikāne un veterinārārsts Kārlis Krūmiņš. 1974. gadā viņus atslogoja veterinārārste Milda Skudra un 1976. gadā zootehniķe Mārīte Bērziņa.

Veterinārārsts A. Ludboržs, 1995

1984. gadā Velta Ozoliņa, kas bija vadījusi zvērkopību 26 gadus, aizgāja pensijā. Par fermas vadītāju pieņēma Rutu Pavlovsku. Darbu sāka veterinārārsts Ainārs Ludboržs.

1986. gadā uzcēla katlu māju, saldētavu un administrācijas korpusu, atjaunoja ūdeļu novietnes, noasfaltēja celiņus. Uzlabojās darba apstākļi. Līdz ar to varēja dubultot vienai kopējai aprūpējamo zvēru skaitu.

1988. gadā par zootehniķēm sāka strādāt Biruta Birģele un Dzintra Briede.

Ūdeļu fermu brigadiere Lidija Sirsniņa, 1995

Brokastis ūdeļu fermā 1986. gadā

No 1992. gada ir izveidota augsta līmeņa vācu aitu suņu audzētava *Švarce Fuks*. Valsts rīkotajās izstādēs, kurās kā tiesneši piedalās arī ārzemju eksperti, mūsu suņi ir atzīti kā vieni no labākajiem. Tos izmantojam teritorijas apsardzei, bieži tiek veikti uzdevumi kopā ar policiju. Audzētava sniedz pakalpojumus dažādu šķirņu suņu apmācībā, piedāvā suņu viesnīcu tiem īpašniekiem, kam atvaļinājuma vai komandējuma laikā savu dzīvnieku nav kur atstāt.

Kineloģe Iveta Opincāne treniņā, 1997

Trenere Antra Ozola, 1995

Kažokzvēru fermā "Lāčplēsis" ir arī zirgi. Piedāvājam tos izbraucieniem un izjādēm par maksu. Katru gadu dažus pārdodam uz ārzemēm.

Šodien zirgkopība ir tā nozare, kas nes zaudējumus. Tomēr likvidēt to nedomājam, jo zirgs ir lauku simbols.

Dzintra Briede, kooperatīvās sabiedrības *Kažokzvēru ferma "Lāčplēsis"* valdes priekšsēdētāja (Lielvārdes Ziņas, aprīlis I, 1998)

Annu fermas pajūgs un goda jātnieki gaida jauno pāri, 1996

Palielinoties kažokzvēru audzēšanas apjomiem, radās nepieciešamība pēc jaudīga ģērēšanas ceha. To uzbūvēja 1988. gadā kā kopuzņēmumu ar valsts zvērsaimniecību *Jugla*. Tā jauda — 200 000 ādu gadā. Pirmā kopuzņēmuma vadītāja — Janīna Roga, no 1991. gada — Mihails Naglis.

1992. gadā Ruta Pavlovska aizgāja pensijā un par fermas vadītāju kļuva Dzintra Briede. Ainārs Ludboržs uzņēmas ādu apstrādes tehnologa pienākumus, bet Smaida Ludborža veica veterinārārsta darbu.

1996. gadā, paju sabiedrībai privatizējoties, zvēru ferma pārveidojās par kooperatīvo sabiedrību *Kažokzvēru ferma "Lāčplēsis"*. Tā apvieno sevī divus ģērēšanas cehus, ādu šūšanas cehu, kažokzvēru, zirgu un suņu audzētavu un nodrošina ar darbu 130 strādājošos. *Kažokzvēru ferma "Lāčplēsis"* ir izveidojusies par vienu no sešām lielākajām zvēraudzētavām Latvijā.

Zootehniķe Biruta Birģele, 1995

Vadītāja Dzintra Briede pie ūdelēm 1996. gadā

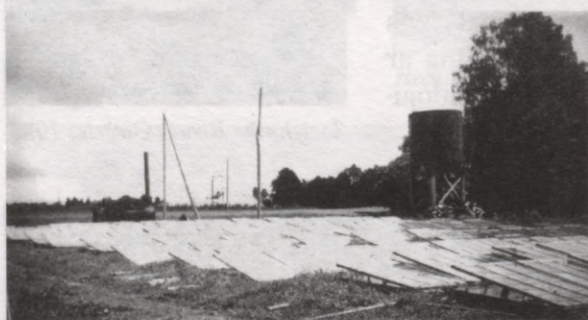
Iepriekšējo gadu fermas vadītājas (no kreisās) R. Pavlovska, V. Ozoliņa un zootehniķe M. Bērģiņa k.s. "Kažokzvēru ferma "Lāčplēsis" " dibināšanas sapulcē 1996. gadā

*Ražojumu
realizācija
Lielvārdes gadatirgū
1998. gadā.
No kreisās:
cepuru šuvēja
Albine Kuģeniece,
šūšanas ceļa tehnoloģe
Inguna Mūrniece*

Dārzkopība

Ar dārzkopību jau nodarbojies Lielvārdes barona dārznieks Jundass. Siltumnīcas atradušās tur, kur tagad *Lāčplēša* agroķīmijas laboratorija. Ierīkots arī augļu dārzs, ar mūra sētu iežogots. Pēc Pirmā pasaules kara, sadalot muižas zemi, bijusi doma izveidot dārzu koloniju. Astoņiem dārzsaimniekiem iedalītas nelielas platības, bet nopietni strādājis tikai A. Kapaklis Lejniekos un J. Krauze tagadējā autoservisa un kafējnīcas *Kante* vietā.

Stādu audzēšanas lecektis Kaibalā, 1958

Kolhozā *Lāčplēsis*, valdes locekļa Kaltiņa uzaicināts, par dārznieku sāka strādāt Teodors Bētiņš un izveidoja dārzenkopību par sevišķi rentablu nozari, kas deva ceturto daļu no visiem kopsaimniecības ieņēmumiem. Prasmīgais dārzkopības brigadieris Vladimirs Aveniņš palika uzticīgs šai nozarei līdz pat mūža beigām. Dārzeņu un lopbarības sakņu sēklas audzēja dārznieks J. Krauze. Vēlāk dārzkopībā iesaistījās J. Zigmunds, R. Medenis, A. Ramane. Dažā-

dus laika sprižus par dārzniekiem strādājuši J. Vilnis, G. Lūse, A. Stuglis, L. Upīte, M. Labsvārds, E. Kazušs, I. Jaundāldere, Pēteris un Jānis Siliņi. Ābeļdārzu Ķedelēs izveidoja Edīte Spalva. Viņas darbu turpināja Jānis Barans, Jānis Zigmunds, Guna Sietiņa.

Pirmās siltumnīcas ar ķieģeļu kanāla apkuri uzcēla pie Austriņu un Kalnciemu mājām. Šajās siltumnīcās komplektā ar stiklu rāmju lecektīm izaudzēja agro dārzeņu stādus.

Ienākumu atslēga

Tūlīt pēc Jāņiem agro kāpostu autokravas vedām uz Leņingradu (Sankt-Pēterburgu). Iedzīvotāji tur stāvēja rindā pēc mūsu saražotā un pirka par 5—10 rbļ. kilogramā. Sabāzām rubļus (červoncus) maisos un braucām mājās. Par šiem naudas maisiem vispriecīgākā bija kasiere Hortenzija.

Jānis Zigmunds, 1998

Nauda līdz ceļiem

Vēl nebija darba laiks beidzies, bet kantora durvis slēgtas. Pagrabinos pie loga, jo jūtu — iekšā ir cilvēki. Iznāk Hortenzija un satraukta aicina mani iekšā. Ieeju. Ko redzu? Pilna grīda ar naudaszīmēm! Hortenzija ar palīgiem, nometušies rāpus, cenšas to salikt pa kaudzītēm. Atbildot uz manu pārsteigto skatienu, Hortenzija izmet — tikko bija mašina no Ļeņingradas. Nu ko, novelku virsdrēbes un metos arī es rāpus.

Jāņa Strēlnieka stāstījums 1997. gadā

Vēlāk siltumnīcas uzcēla *Kraujās* un Kaibalā pie *Čuibām*.

Lielākie ieņēmumi bija no lauka dārzeņu kultūrām — gurķiem, kāpostiem, tomātiem, bet rajona vadība noteica plānu: 120 ha platībā jāaudzē ap 18 veidu dārzeņu un kopražā jāiegūst ap 3000 tonnu.

Jau piecdesmito gadu sākumā E. Kauliņš rosināja dārzniekus skābēt kāpostus mucās un pārdot. To arī sekmīgi darīja. Kaibalas dārzniecībā kūdras trūdzemes podiņos izaudzēja pāri par pusmiljonu stādu, un 20 hektāru platībā sazaļoja agrie gurķi. Ražu realizēja Rīgā. Labs pieprasījums un teicamas cenas bija arī lauka tomātiem.

J. Zigmunds priecājas par lauka tomātu ražu, 1953

Kaibalas siltumnīcā gatavinās tomāti, 1971

Lai palielinātu kolhoznieku ienākumus, Vilmai Balodei tika uzdots *Ūbeļos* pieņemt piemājas saimniecībā saražoto. Spodris Sirsniņš to Rīgā pārdeva.

Sešdesmitajos gados dārznieki iestādīja vairākus ha zemeņu. Raža bija laba, taču to nevarēja nosargāt no zagļiem. Kad sargs sašāva vienu garnadzi, ar šo gardo kultūru pārstāja nodarboties.

Centra dārzniecībā audzēja rozes un rožu stādus, kallas, neļķes, ciklamenas un krizantēmas. Kaibalā iecienītas bija acālijas. Puķkopjus konsultēja Augusts Kundziņš no Rīgas.

V. Keitāne rožu potēšanas mājā ap 1969. gadu

Jānis Zigmunds dārzkopju vidū 1982. gadā

Starpkultūru novākšana Kaibalas dārzniecībā.
Priekšplānā R. Gūtmane

Stādu piķēšana

M. Labsvārds, 1998

Ar labu vārdu dārzkopji piemin ilggadējos dārzkopības produkcijas realizētājus: Andreju Kaktiņu, Voldemāru Jirgensonu, Jāni Bērziņu un Osvaldu Dirveiku.

1983. gadā par galveno dārznieku sāka strādāt Mārtiņš Labsvārds. Ar galvenā inženiera Andra Ozoliņa palīdzību pārkonstruēja norakstīto tehniku un piemēroja dārzu stādīšanai un kopšanai. Uzcēla jaunu siltumnīcu neļķēm un frēzijām. Burkānus audzēja uz kartupeļu vāgu skaustiņiem divās rindās. Palielinājās raža. Varēja iegūt pāri par 600 centneriem burkānu no hektāra. Lāčplēša dārzkopji ierindojās godalgotās vietās republikā.

1996. gadā dārzniecības tika privatizētas par pajām.

Biškopība

Pirmā kopsaimniecības biškopja V. Ozola pārziņā bija daži desmiti saimju. Sākumā biškopība nebija nozare, kas spētu kļūt par naudas āderi. Biškopība turpināja attīstīties prasmīgā un zinošā bitenieka A. Līviņa un Vecbebru tehnikuma absolventes L. Lūses laikā.

Bišu spietam būs jauna mājvieta. Biškopis
A. Līviņš, 1971

No 1978. gada līdz 1984. gadam bišu dravu pārziņāja M. Mize, no 1984. gada biškopju posmu vadīja I. Grunte. Astoņdesmitajos gados tika darīts viss, lai biškopība kļūtu ienesīga.

Strauji paplašinājās drava. Ja 1979. gadā kolhozā bija tikai 55 bišu saimes, astoņdesmito gadu beigās to skaits sniedzās pāri četriem simtiem. Bišu stropi atradās Ķedeļu ābeļdārzā, āboliņlauka tuvumā, tos novietoja pie gurķu sējumiem un siltumnīcām, vēlāk veda arī uz Smiltenes mežiem, uz Seci, pat uz Karēliju un Moldāviju. Palielinājās medus un ziedputekšņu ieguve Karēlijas ganībās, toties neatmaksājās bišu transportēšana uz Moldāviju. Audzēja arī bišu mātes pārdošanai.

1983. gadā biškopības nozares vadītāja Monika Mize saņēma PSRS Tautsaimniecības izstādes sudra-

ba medaļu, un 1987. gadā Andrejs Mizis par biškopības produktu pārstrādi — zelta medaļu. Augstu rezultātu ieguvē daudz palīdzēja Maruta un Pēteris Ratnieki.

No kreisās: biškopji L. Lūse, I. Grunte, V. Šorendo
1988. gada pavasarī Ķedeļu dārzā

Monika Mize, 1988

Paju sabiedrībai *Lāčplēsis* privatizējoties, daļu bišu saimju pārdeva, daļu iegādājās paši biškopji. Biškopības produktu pārstrāde tika pārtraukta 1997. gadā.

Celtniecība

Celtniecība kolhozā *Lāčplēsis* sākās piecdesmitajos gados. Vispirms bija nepieciešams savest kārtībā *Virsaīšu* veco govju kūti 40 govīm. 1956. gadā to paplašināja, bet *Ķedelēs* iekārtoja kūti 120 govīm, vistu novietni un cāļu māju. Izbūvēja *Kalnciemu* kūti 20 zirgiem. Preti lapsu fermai, tagadējā gatera vietā, ierīkoja telpas vistu turēšanai.

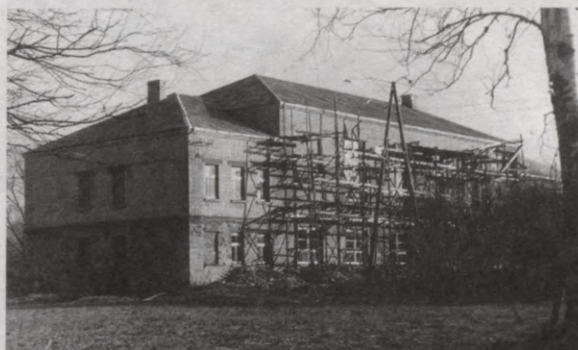
Celtniecības darbus vadīja brigadieris O. Veinsteins. Pirmo būvnieku vidū bija K. Skrastiņš un V. un E. Krievāni. Celtnieks A. Laizāns, kas vēlāk kļuva par būvbrigadieru, sākumā dzīvoja *Ķedeļu* vistu kūtī.

Tikai piecdesmito gadu beigās sāka būvēt pirmās dzīvojamās mājas, sakārtoja *Burdzenu* cūku kūti, ko vēlāk piemēroja govīm. Pirmās dzīvojamās mājas (E. Kauliņam, S. Riekstai, V. Strazdiņam) būvēja no izdedžu un šķembu betona. Šī neparastā būvmateriāla autors bija būvtehniķis Vilks. Izdedžus pieveda no *Mērnīeku* gravas, kur tos izgāza dzelzceļa darbinieki.

Vēlāk būvēja zirgu stalli *Annās*. Celtniecībā strādāja vietējie iedzīvotāji. No gūsta un izsūtīšanas atgriezās ģimenes locekļi. Daudz cietušais M. Lindbergs strādāja par krāsotāju un sagādnieku, K. Zagorskis vadīja nelielu galdniecību. Viņš palīdzēja ierīkot A. Pumpura muzeja ekspozīciju V. Sietiņa brigādes pārbūvētajās telpās *Kraujās*.

Pārbūvētā un mehanizētā govju kūts *Virsaīšos*

Uz *Lāčplēša* pamatskolas drupām cēla kolhoza kantori un klubu

Daudz darāmā bija Kaibalas augkopības produktu pārstrādes kompleksā, kā arī *Salu* slaucamo govju kūts un buļļu nobarošanas korpusu celtniecībā. Vairākus gadus būvēja un paplašināja siltumnīcas *Kaibalā* un *Kraujās*, kā arī ēkas kažokzvēru fermā. *Ūbeļos* uzcēla jaunus un paplašināja vecos mehānisko darbnīcu korpusus, piebūvēja dispečerpunktu.

1967. gadā mani pieņēma darbā par būvtehniķi. Toreiz saimniecības bilancē skaitījās 27 nepabeigti, bet jau ekspluatēti objekti. Lielākais — kantora un kluba ēka, mazākais — elektriskais gans. Objektiem nebija pieņemšanas aktu. Kad sāku kārtot projektu dokumentāciju, rajona iestādēs saņēmu brāzienu. Rajona arhitekts nosauca mani par patvaļnieka Kauliņa pārstāvi.

Pati dzīve prasīja neatliekamu, pastiprinātu celtniecību. Ieteicu valdei un Kauliņtēvam būvniecībā iesaistīt arī uzņēmējus. Lai visu to varētu īstenot, vajadzēja sākt *no augšas*. Bija jābrauc uz partijas Centrālkomiteju, un Kauliņš ņēma līdzi arī mani. Atceros, ka Rīgas lielpaneļu ēku tresta pārvaldnieks Babajevs jautāja: "Vai tev, Edgar Martinovič, nauda būs?" Kauliņtēvs pasmaidīja un teica: "Ja nebūs, aizlienēšu."

Arturs Zalgauckis, 1998

Arī kolhozs *Lāčplēsis* sāka īstenot valdības politiku par labiekārtota centra izveidi.

Cik stāvu ēkas būvēt? Ēku kombināts bija specializējies tikai piecu un vairākstāvu māju celtniecībā. Ar projektēšanas institūta atbalstu izdevās sagatavot dokumentāciju trim astoņpadsmit dzīvokļu mājām. Te labs palīgs bija no projektēšanas institūta uz *Lāčplēsi* pārnākušais arhitekts Imants Izotovs.

Jau 1951. gadā galvenā grāmatvede S. Rieksta, revīzijas komisijas priekšsēdētājs H. Jundass, valdes priekšsēdētājs E. Kauliņš, valdes loceklis A. Kaktiņš un Ogres rajona Lauksaimniecības nodaļas galvenais agronoms A. Kalējs apspriedās, kur jābūt nākamajam kolhoza miljonāra ciematam

Pašmāju celtnieki saimniecības produkcijas noietam izbūvēja veikalus Rīgā, Čaka ielā, Ogrē, Lielvārdē. Gan Ogres, gan Rīgas tirgos ierīkoja paviljonus.

Kā stāsta I. Izotovs, pēc somu pirti aizvadītas nakts gan Augusts Voss, gan biedrs Babajevs atrada iespēju iedalīt fondus un limitus divu piecstāvu dzīvojamo māju celtniecībai.

1979. gadā *Lāčplēša* vadību pārņēma Žanis Holšteins, kas daudz plašāk izvērsa celtniecību. Tika akceptēts galvenā inženiera celtnieka postenis, ko ieņēma Henriks Vasiļevskis, vēlāk — Josifs Beļskis. Pabeidza iekārtot celtniecības ražošanas bāzi *Mērniekos*. To vadīja Laimonis Jaunviksna.

Mārtiņa Bļodona vadībā strādāja projektēšanas grupa — Imants Izotovs, Ainars Altmanis, Sandra Kononova, Maija Rinka, Mudīte Dumpe, Lilita Zadeika (Kārkliņa), Anita Bērziņa. Dzīvojamās mājas bija jāceļ pēc tipveida projektiem. Projektgrupa panāca to uzlabošanu — paplašināja virtuves, izvēlējās dakstiņu jumtus, kaut arī materiāls bija jāiepērk no Lietuvas, 7. mājai izbūvēja mansardu — telpas arhitektiem, 8. mājas mansardā iekārtojās šuvējas. Pēdējā vairākdzīvokļu mājā ieprojektēja telpas modernai ambulancei.

45 dzīvokļu māja "*Lāčplēša*" centrā

ca to uzlabošanu — paplašināja virtuves, izvēlējās dakstiņu jumtus, kaut arī materiāls bija jāiepērk no Lietuvas, 7. mājai izbūvēja mansardu — telpas arhitektiem, 8. mājas mansardā iekārtojās šuvējas. Pēdējā vairākdzīvokļu mājā ieprojektēja telpas modernai ambulancei.

M. Bļodona projektētā dispečeru ēka "Ūbeļos"

M. Bļodona projektētie "Kokneši" — viesnīca, bibliotēka un dzīvojamā māja 1997. gadā

Bija paradums *apaļās* kolhoza jubilejas svinēt kādā no jaunuzceltajiem objektiem. Tā plaši Ligo svētki tika sarīkoti *Mērniekkalnā*, kartupeļu pagrabā *Čuibās*, tad *Ķedeļu* siena šķūnī.

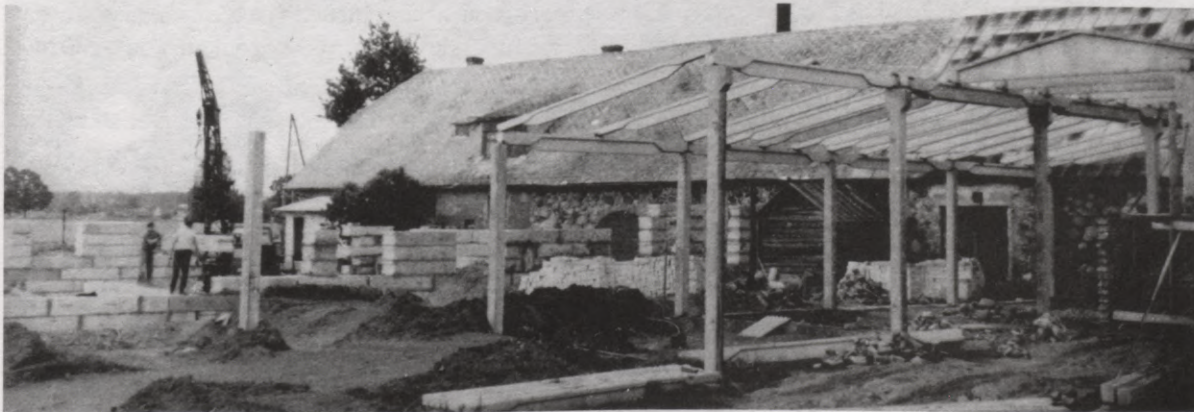
Rīgā iekārtoja restorānu *Pie Kristapa* (kopā ar Mārupes un Tērvetes saimniecībām). Taču nams bija jāatdod likumīgajiem īpašniekiem.

Tika plānota jauna kolhoza kantora celtniecība — ar plašu ēdnīcu, veikalu, telpām sadzīves pakalpojumiem, jaunu kluba zāli ar lielu un modernu skatuvi. Noorganizēja konkursu. Izveidoja maketus. Sadalīja prēmijas. Bet projektu realizāciju atlika uz vēlāku laiku.

Iecerēja varenas estrādes būvi uz Rumbiņas. Drāmas teātra pārstāvji sapņoja par lielu Raiņa *Pūt, vējiņi!* brīvdabas izrādi. Tika domāts par plašu atpūtas kompleksu pie *Uzkuriem* Daugavas malā. Aizsāka alus ražotnes jaunā korpusa un Liču fermas būvi. Šajos objektos ieguldīja lielus līdzekļus, bet tos nevarēja pabeigt ekonomisko pārmaiņu dēļ.

Augļu un dārzeņu pārstrādes cehs

Kad piecdesmito gadu beigās ar dārzenkopību Latvijā sāka nodarboties aizvien vairāk saimniecību, svaigu gurķu un kāpostu realizācija radīja problēmas. E. Kauliņš bija novērojis, ka liels noiets ir skābētiem gurķiem un kāpostiem. Sākās dārzeņu pārstrādes ceha celtniecība *Druvāros*. Par topošās ražotnes vadītāju iecēla Jāni Šmidri. Par ražošanas meistari uzaicināja tikko Saulaines lauksaimniecības tehnikumu beigušo Laimu Kuģenieci. Jānis Šmidre bija teicams speciālists, kas labi pārzināja tehnoloģiju un prasīja precīzi ievērot valsts standartu. Sadzīvē jautrs un atraisīts, darbā viņš bija stingrs un bargs.

Tā iesākās augļu un dārzeņu pārstrādes ceha būve "Druvāros"

❖
Pēc izlaiduma 1960. gada 13. jūlijā pat pāris dienu neizdevās atpūsties. Bija jāsāk mācīties pašai, kā konservēt gurķus un skābēt kāpostus, un mācīt citus. Jāni Šmidri atceros kā prasīgu vadītāju. No produkcijas ražošanas pirmās dienas katrs darbs, liels vai mazs, bija jāpadara tā, lai vēlāk nav jākaunas par veikumu. Reizēm vadītājs parādījās taisni tur, kur viņu vismazāk gaidīja.

Rasmas Mālkalnetes pierakstītās **Laimas Kuģenieces** atmiņas 1997. gadā

Gurķu skābēšana 1960. gadā. No labās: ceha priekšnieks J. Šmidris un meistare L. Kuģeniece

bētie kāposti mucās kļuva par eksportpreci uz Čehoslovākiju un Vāciju. Skābēšanai nācās uzcelt īpašu ēku ar 36 desmittonnīgām tvertnēm.

1960. gadā cehs pārstrādāja ap 200 tonnu dārzeņu, gatavoja arī ābolu un ogu sulu. Drīz uzstādīja piecas konservu pasterizācijas iekārtas — autoklāvus. Ceha mehāniķi paši izgatavoja burku mazgājamās mašīnas. Oļģerts Meņģelis, Jānis Jansons, Juris Viksna, vēlāk Dainis Medenis galvenā inženiera Andra Ozoliņa vadībā veica komplekso mehānizāciju, izveidoja vairākas līnijas dažādu konservu ražošanai. Kolhozā izaudzēto ražu pārstrādāja četrdesmit dažāda veida produkcijā, ko realizēja PSRS teritorijā. Skā-

J. Jankovskis un O. Zosulis pie autoklāviem, 1972

Mārrutku vākšana, 1975

Gurķi, gurķi...

1972. gada 17. jūlijā sākās lielākā gurķu pārstrādes sezona visa dārzeņu ceha pastāvēšanas vēsturē. Cehs strādāja trijas maiņas. Vēl nebija uzstādīta pašu konstruētā šķirojamā mašīna, bet gurķus no 30 ha

Gurķu fasēšana 1968. gadā

Produkcijas fasēšanas līnija 1978. gadā

jau bēra kaudzēs. Kad autoklāvu jaudas arī trīs maiņās nespēja pieveikt svaigo gurķu krājumu, nācās organizēt maiņu, kas gurķus skābētu tvertnēs, lai vēlāk, rudenī, tos sakonservētu burkā.

Čiņā ar gurķiem priekšsēdētājs organizēja papildspēkus no Rīgas. Tie bija kurpniekzeļļi ar visām viņu izdarībām, bet kopīgiem spēkiem galā tikām. Jūlijā, augustā un septembrī cehā pārstrādāja 615 tonnas svaigo gurķu. Strādniekiem nebija brīvdienu, bet neviens nesūdzējās, saprata, ka izaudzētais jāsglābj.

Rasma Mākalniete, 1998

E. Kauliņu neatstāja doma, ka svētku reizēm derētu darīt arī alu.

Pats sākums

Pie alus lietas kārtošanas ķērās Pēteris Žvagiņš. Pētera mājās bija dubultdibena vācu vārāmais katls. Tur sāka gatavot misu. Dzesēt gan nācās pie *Druvāru* artēziskās akas, jo pašiem tāda ūdens daudzuma nebija. Tur tad arī ražošanai piemēroja parastās emaljētās vannas un piena kannas. Tecināja caur salmiem no koka kubula. Tāds kubuls vēl tagad ir Marijas Žvagiņas mājās.

Vajadzēja tikai sākt. Pieprasījums pēc pašu darinātā alus auga.

Vārišanu uzticēja Pētera dzīvesbiedrei Marijai. Viņa alus cehā nostrādāja no tā dibināšanas brīža līdz privatizācijai.

Rasma Mākalniete, 1998

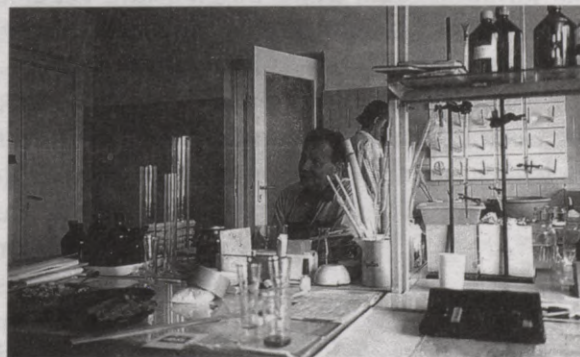
Pakāpeniski alus ražošanu pārkārtoja uz rūpnieciskiem pamatiem, un tā nesa kolhozam lielu peļņu. Par tradīciju kļuva alus mucas sūtišana uz Nacionālā teātra sezonas noslēguma izrādi *Skroderdienas Silmačos*.

Astoņdesmito gadu sākumā Andrejs Mizis uz esošās ceha bāzes organizēja biškopības produktu pārstrādi. Pārkārtoja ceha telpas. Iepirka ziedputekšņus, propolisu, bišu māšu peru pienu gan no Latvijas, gan no kaimiņrepublikām. Sāka ražot arī mākslīgās šūnas un kandiju bišu piebarošanai. Gatavoja vairāk nekā 19 dažādu biškopības produktu: ziedputekšņus medū un cukurā, propolisu eļļā un spirtā, dažādus ekstraktus un ārstnieciskas ziedes. 1986. gadā no visa republikas ziedputekšņu eksporta uz rietumvalstīm 63 % nodrošināja agrofirma *Lāčplēsis*.

Bija doma eksportēt bišu indi. To iepirka galvenokārt no PSRS dienvidu republikām. Ieceres par eksportu nerealizējās, jo nebija iespēju konkurēt ar tādu lielvalsti kā Ķīna. Deviņdesmito gadu sākumā šo indi sadarbībā ar Rīgas Farmaceutisko fabriku varēja izmantot ziedes gatavošanai, taču no ārzemēm sāka ievest lētāku produkciju. Tā arī bišu inde palika neizmantota.

Sadarbībā ar PSRS ZA Šemjakina Bioorganiskās ķīmijas institūtu iegādāja iekārtas leofilizētai (ar saldēšanas metodi) žāvēšanai. Kā speciālists sāka strādāt Valdis Dulmanis. 1989. gadā uz Kišiņevas Farmaceutisko rūpniecību tika aizvesti 110 kg leofilizēti žāvēti peru pienu. Diemžēl mūsu izcenojumi viņus neapmierināja, jo bija iespēja iepirkt no ārzemēm lētāku izejvielu.

Sākās sadarbība ar Olaines Bioķīmisko preparātu rūpniecību *Biolar* un PSRS ZA Olbaltumvielu ķīmijas institūtu par dažādu bioaktīvu ekstraktu ražošanu. Viņi iedeva savas iekārtas un būtu arī produkcijas noņēmēji. Vajadzēja uzbūvēt bioorganiskās ķīmijas laboratoriju. To

A. Mizis biškopības produktu laboratorijā, 1993

nolēma izveidot jaunajā alus cehā, kuru aizsāka celt. Diemžēl tās palika tikai ieceres.

Ekstrakcijas cehā sāka ražot krāsvielu no svaigas biešu sulas. Veidojās sadarbība ar konditorejas fabriku *Staburadze*, taču arī šī ideja pilnībā nerealizējās.

Leofilizētās žāvēšanas iekārtas centās izmantot garšaugu žāvēšanai (dilles, ķiploki, sīpoli). Tomēr īsti rūpnieciskai ražošanai šīs jaudas bija par mazām, lai cenu ziņā varētu konkurēt ar lielām, specializētām rūpnīcām.

Viena no Kauliņtēva idejām bija — cept pašu vajadzībām rupjmaizi. Simtiem klaipu no karstas krāsns izvilkušas un daudzus cilvēkus iepriecinājušas Lielvārdē izslavētās maizes cepējas Hermīne Kuģeniece un Vera Pumpure. 1985. gadā, atzīmējot K. Barona 150. dzimšanas dienu, Dainu tēvam veltītā izstāde aizceļoja arī uz Vāciju. Katrs apmeklētājs varēja nogaršot Lielvārdē cepto maizi. Rudzu maize! Tādu izaudzē un cep tikai Latvijā!

Kad vajadzība pēc ciema kukuļiem pieauga, radās doma radīt istu, vērienīgu maizes ceptuvi. Astoņdesmito gadu vidū to sāka realizēt Aivars Grīnbergs. Viņš izvēlējās LU docenta Harija Žīgura krāsns projektu. To uzbūvēja celtniecības darbu vadītājs Henriks Vasiļevskis, kolhoza elektriķi Juris Osmanis, Juris Drozdeckis un Jānis Briedis. Uz *Lāčplēša* 40 gadu

"Lāčplēša" maizes ceptuvē, 1990

jubileju Līgo vakarā izcepa pirmo maizi, bet ceptuvi kopumā varēja atklāt tikai 1988. gada decembrī pirms Ziemassvētkiem. Ne uzreiz viss veicās tā, kā gribētos. Nebija pieredzes. 1990. gadā uzaicināja palīgā veco laiku maiznieku Albertu Blumbergu. 1990. gadu otrajā pusē rudzu un saldskābmaizes kvalitāte uzlabojās un varēja ar to iziet plašākā tirgū. 1995. gada beigās cehs strādāja jau 24 stundas diennaktī.

1991. gadā *Lāčplēša* maizes ceptuvē pirmoreiz Latvijā sāka ražot sterilizēto maizi, kas 30 diennaktis uzglabājas nesaziedējusi. 1992. gadā Rīgas līcī bija starptautiskas jahtu regates starpfinišs. *Lāčplēša* maizi ņēma līdzi uz jahtām. 1993. gada beigās, kad atklāja prāmju kustību Rīga — Norčepinga, sākās tirdzniecība ar Norčepingu, taču nevarēja vienoties par tirdzniecības noteikumiem, trūka pieredzes sadarbībai ar ārzemēm.

Lai iegūtu miltus maizes cepšanai, sākumā agrofīrmā izaudzētos graudus veda malt uz Cēsu Lauču un Pilsrundāles dzirnavām. 1992. gadā priekšsēdētājs Žanis Holšteins sagādāja iespēju nopirkt Lobes dzirnavas. Jura Pastora vadībā tās atjaunoja un pārtaisīja, lai varētu darbināt ar elektrību. Jānis Pētersons tur varēja gan malt rupjos rudzu miltus, gan bīdelēt.

Ar 1993. gadu izveidoja nelielu konditorejas cehu. Taču cepšanai bija tikai novecojušas elektriskās krāsns, netika pietiekami izpētīts tirgus. Daudzi privātie cehi attīstījās straujāk.

1985. gadā svaigu dārzenų saglabāšanai paredzēto nojumi pārbūvēja par dzesināmu noliktavu. Vecā ceha otrajā stāvā izveidoja divas laboratorijas. Iekārtoja atsevišķu vārtavu konservu ceham. Uzbūvēja angāru gatavās produkcijas glabāšanai. Tas prasīja daudz naudas, taču samazināja zudumus.

Latvijā pazīstamais alus darināšanas speciālists Kārlis Zālītis sniedza konsultācijas jauna ceha projektēšanā. Bet celtniecība veicās gausi, bija daudz noviržu no projekta.

Kad 1992. gada martā agrofīrmu pārveidoja par paju sabiedrību, valsti jau stājās spēkā likums par privatizāciju. Lielākā daļa paju sabiedrības biedru morāli tam nebija gatavi.

1998. gada vidū kādreizējais cehs sadalījās trīs vienībās: akciju sabiedrībā *Lāčplēša alus*, SIA *Ogres klaiņi* (maizes ceptuve), SIA *AC Lāčplēsis* (konservu cehs).

Kā tas notika

Programmu un noteikumus, kā pārkārtoties, paju sabiedrība *Lāčplēsis* neizstrādāja. Katrs baidījās, ka tiks uzskatīts par kopsaimniecības izjaucēju. 1993. gadā ceha speciālisti paju sabiedrības kopsapulcei iesniedza privatizācijas pieteikumu. Citu nozaru darbinieki to uztvēra ļoti sāpīgi, lai neteiktu vairāk, kaut gan visiem bija skaidrs, ka galu galā privatizācija notiks. Ar visādiem solījumiem par paju pārrēķiniem un pārcenošanām iesniegumu nolika malā līdz brīdim, kad saimniecībā arī citas nozares būs gatavas strādāt atsevišķi. Pa to laiku paju sabiedrības parādi izauga tik lieli, ka to nasta reāli nebija paceļama nevienai nozarei.

Kad Valda Dulmaņa vietā par ceha priekšnieku kļuva Miervaldis Krūze, viņam palīgā privatizācijā ar reālu naudu pieteicās SIA *Rīta vējš*. No strādniekiem par Ls 0,30 uzpirka viņu pajas.

Ar 1996. gada 1. augustu izveidojās SIA *Lāčplēša alus*, kura dibinātāji skaitās Didzis Mizis, Miervaldis Krūze un SIA *Rīta vējš*. Lielāko daļu strādnieku atlaida, jo jaundibinātajam uzņēmumam privatizācijas brīdī attīstības plāns vēl nebija izstrādāts.

Rasma Mālkalniete, 1998

Tehniskais nodrošinājums

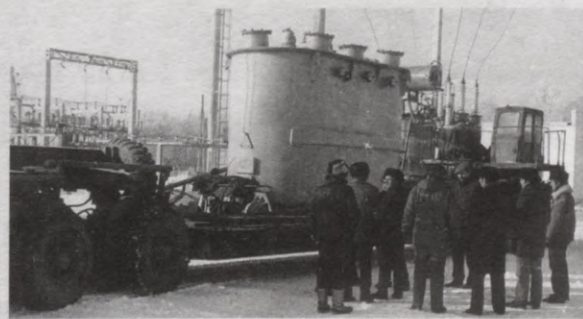
Mehanizāciju kolhozā ilgu gadu pārzināja galvenais inženieris Andris Ozoliņš. Daudzos objektos ir ieguldīta viņa radošā doma. Noteikti jāmin lopbarības sagatavošanas ceha tehniskais risinājums, siena aktivās žāvēšanas šķūnis, dažādu iekārtu uzstādīšana augļu un dārzeņu pārstrādes cehā un lopu fermās. Viņa vadībā darbojās vairāk nekā 20 dažādu specialitāšu inženieri un tehniķi, kopā ap pusotra simta cilvēku.

1977. gadā ražošanas vajadzībām izmantoja 17 tūkstošus zirgspēku lielas enerģētiskās jaudas. 1988. gadā agrofirmai jau bija 90 dažādu marķu traktori, 10 labības kombaini, 4 komplekti VDR ražoto rupjās lopbarības gatavotāju, un cita tehnika. Iekārtotas plašas mehāniskās darbnīcas, garāžas automašīnām un traktoriem, tehnikas apkopes punkts, degvielas bāze, lauksaimniecības tehnikas glabāšanas šķūņi. Vairāk nekā 20 gadus par mašīnu un traktoru parka ekspluatācijas mehāniķi strādāja Edgars Nulle. Ilgu gadu autotransports bija Leonarda Jonāna pārziņā. Viņš komandēja vairāk nekā 130 automašīnu. Maksimālu un racionālu tehnikas izmantošanu organizēja galvenais dispečers Staņislavs Puzaks.

Galvenais enerģētiķis no 1972. gada bija Juris Kaspars. 1987. gadā šo nozari savā pārziņā pārņēma Eduards Zvirgzds. Viņu vislielākais veikums — saimniecības gazifikācija un plašā elektrobūvniecība.

Jaunuzceltā degvielas bāze "Ūbeļos" astoņdesmitajos gados

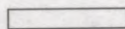

Augstsprieguma apakšstacijas transformatora atvešana pie "Jaunstrēlniekiem", 1986

1986. gadā izstrādāja kolhoza gazifikācijas projektu. Ja parasti patērētājam ir jābūvē zemspiediena gāzes vadi no sadales stacijas (GRS), tad *Lāčplēsis* apmaksāja arī augstspiediena gāzes vada projektēšanu un aktīvi iekļāvās tā izveidē: raka tranšejas, uzcēla gāzes operatoru māju, veica citus celtniecības darbus.

1986. gada novembrī Kaibalā izbūvēja gāzes trases caurdūrumu zem dzelzceļa, 1987. gada maijā — zem šosejas. 1987. gada 25. decembrī gāzi jau varēja pievadīt līdz regulēšanas stacijai pie *Burdzeniem* — te notika svinīga lāpas aizdedzināšana. 1988. gada 28. maijā Kaibalas kompleksā zāles miltus sāka kaltēt ar gāzi, 8. decembrī jau Kaibalas katlu māja bija gazificēta. Gadu vēlāk gāzi pievienoja zvērkopības kompleksam un centra dzīvojamā masīva katlu mājai. Tas pavēra iespēju gazificēt Lielvārdes pilsētu.

1986. gadā kolhozs *Lāčplēsis* piedalījās augstsprieguma apakšstacijas izbūvē Liepu ielas rajonā. 1986. gada novembrī atklāja elektrokatlu māju ar 20 MW jaudu. Šobrīd tā ir lieka (par dārgu), bet Lielvārdei ir iespējas pieslēgt lielas elektriskās jaudas, kas nākotnē, cerams, būs ļoti svarīgi.

Deviņdesmito gadu vidū beidza pastāvēt viena no Latvijas sakoptākajām un bagātākajām kopsaimniecībām. Par *Lāčplēsi* vēl atgādina kantora un kluba ēkas priekšā esošais akmens, Edgara Kauliņa ozoliņš un Dzidras Slipiņas kļava.

Pārbūves laiks

Astoņdesmito gadu beigās padomju pārbūves laiks (перестройка) un trešās Atmodas sākums sašķobīja "mūžīgos" sociālisma veidojumus visās tautsaimniecības nozarēs. 1989. gada 6. maijā tika pieņemts Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas likums *Par zemnieku saimniecībām LPSR*, kas bija vērsts uz ražošanas attiecību pārkārtošanu laukos. Lai celtu zemnieku ieinteresētību, paralēli kolhoziem un padomju saimniecībām atļāva izveidot tā saucamās *Breša zemnieku saimniecības*. Šis posms Lielvārdei gāja secen, jo agrofirma *Lāčplēsis* bija ekonomiski spēcīga un zemi izmantoja intensīvi.

Atjaunotās Latvijas Valsts zemes reforma

Lauku zemes reforma

1990. gada 13. jūnijā LR Augstākā padome pieņēma lēmumu *Par agrāro reformu Latvijas Republikā*, kas atzina, ka piespiedu kolektivizācija bijusi nelikumīga, tādēļ jāveic pārkārtojumi.

Lielvārdē izveidoja lauku teritorijas Zemes komisiju (A. Andžāns, A. Biķis, Ž. Holšteins, J. Kudeiko, R. Kolužs, M. Mālkalnietis, E. Nulle, A. Orups), kas līdz 1991. gada 20. jūnijam pieņēma bijušo zemes īpašnieku, viņu likumīgo mantinieku un jauno zemes pieprasītāju iesniegumus par zemes piešķiršanu lietošanā.

Līdz termiņa beigām bija pieteikušies tikai divi dzīvi palikušie bijušie zemes īpašnieki: *Linkalnu* saimniece Lūcija Lāce un *Jaunspilvju* saimnieks Andrejs Purens. Toties pieteikumus iesniedza 130 mantinieki, kas kopumā pretendēja uz īpašuma tiesību atjaunošanu 2082 ha platībā, kā arī 863 citi pieprasītāji, kas vēlējās iegūt 7825 ha zemes. Taču agrofirma *Lāčplēsis* apsaimniekoja tikai 3386 hektārus. Bija arī jāievēro nosacījums: pašreizējiem zemes lietotājiem (t.i., agrofirmai) saglabājama ražošanai nepieciešamā platība (pēc normatīviem 3467 ha!). Labi vēl, ka lielākā daļa *Lāčplēsī* strādājošo savos iesniegumos rakstīja:

"Agrofirmas *Lāčplēsis* likvidācijas gadījumā lūdzu piešķirt man..."

Lai kaut cik apmierinātu zemes pieprasītājus, Zemes komisija izstrādāja speciālus normatīvos principus. Mantiniekiem, uz kuru zemes nebija saglabājušās ēkas vai tās nebija viņu īpašumā, pagaidām zemes piešķiršanu atteica, iesniegumus saglabāja ar ienākošo reģistra numuru līdz zemes reformas II kārtai, kad tiks veikta zemes īpašuma tiesību atjaunošana. Agrofirmā strādājošajiem piešķīra personiskās palīgsaimniecības no 0,3 līdz 1,3 ha platībā.

Pamatojoties uz apstiprināto zemes ierīcības projektu un Tautas deputātu padomes lēmumiem, 1993. gadā lietošanā piešķirto zemju robežas ierādīja pagasta zemes ierīkotāji Māris Mālkalnietis un Elmārs Ozoliņš, kā arī Valsts Zemes ierīcības dienesta mērniece Vija Saulīte.

1992. gada 9. jūlijā pieņemtais LR likums *Par zemes privatizāciju lauku apvidos* paredzēja

- atjaunot zemes īpašuma tiesības bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem;
- piešķirt zemes īpašuma tiesības par samaksu LR pilsoņiem.

Sākās zemes reformas II kārtā. Tā kļuva par cilvēku morāles principu pārbaudi. Par zemi cīnījās un strīdējās māte ar dēlu, māsa un brāli. Un kur nu vēl tā saucamie "baltās ķēves septītā auguma" radinieki!

No iesnieguma Zemes komisijai

Šā gada 21. maija rītā ieraudzīju izrautu kupicas betona stabiņu un to pārliktu citā vietā. Noskaidroju, ka to izdarījusi mana māsa B., patstāvīgi, patvaļīgi mainot robežu.

1996. g. 20. jūnijā

(Paraksts)

(Māsa sūdzas par brāli.)

... Jānis sistemātiski izmaina robežas savā labā, ko viņš jau sāka darīt tūlīt pēc zemes ierīkošanas 1993. gadā. Tā š. g. maijā viņš pārbīdīja kupicu par pusmetru, lai ābele, kas piederēja man, pārietu viņa īpašumā.

1996. g. 25. jūnijā

(Paraksts)

Mantojuma kāre nav samērojama ar radniecības tuvumu. Tā piektās pakāpes mantiniece (zemes īpašnieku pārdzīvojušās sievas māšicas meita), kura par mantinieci kļuva tikai 1992. gadā, kad tika paplašināts mantinieku loks, tiesas ceļā mēģina atņemt 65 saviem bijušajiem darba biedriem jau vairākus gadu desmitus koptos augļu dārziņus.

Cilvēki ir dažādi, taču tautas izdzīvošanai ir nepieciešama saskaņa un labestība. Ka mūsu tauta ir spējīga izdzīvot, liecina saglabājušos dzimtu māju nosaukumi. Lielvārdē vēl ir piederīgie, kas atjaunojuši īpašuma tiesības uz mājām, kas viņu dzimtai piederējušas 1826. gadā, kad sastādītas dvēseļu revīzijas aktis. Tās ir *Cines, Čuibas, Grigas, Glandītāji, Ipši, Jaunzemji, Kalēji, Kalnatemuļi, Kalnausi, Kladžas, Kaibalas, Kraukļi, Ķedeles, Lažņas, Lejasreveļi, Lejastemuļi, Mucenieki, Mazzveņģi, Purgaiļi*.

Pirms Otrā pasaules kara Lielvārdē bija 184 saimniecības. Īpašuma tiesības atjaunoja 168 mantinieki no 154 saimniecībām.

Dažkārt ceļš uz īpašuma tiesību atjaunošanu bija grūts un sāpīgs. Raksturīgs piemērs ir Žagaru māju atgūšana.

❖
1944. gada septembrī vecākiem pavēl *Žagaru* mājas atstāt, viņi nonāk Kurzemē, Ārlavas pagastā.

❖
1945. gada septembra nogalē vecāki atgriežas, bet mājās iekārtota Rīgas rūpnīcas palīgsaimniecība.

❖
1945. gada 6. oktobrī Lielvārdes izpildkomiteja atsaka tēva lūgumu ļaut atgriezties savās mājās.

❖
1946. gada 7. un 19. februāra lūgumus Lielvārdes izpildkomiteja arī neapmierina, bet atļauj apmesties Lielvārdes pagasta *Grigās*, kur 1947. gadā tēvs nomirst.

❖
Pēc atgriešanās no Kolimas, uz kuriem bija izsūtīts sakarā ar iesaukumu vācu leģionā, kopā ar māti ieradāties *Žagaros*. Tur dzīvoja L. Krustiņa. Viņa jautāja, vai mēs atgriezīšoties *Žagaros*. Teicām, ka izpildkomiteja mums neļauj.

❖
1955. gada 9. augustā Ogres rajona izpildkomiteja *Žagarus* iekļauj pārdodamo māju sarakstā kā bezsaimnieka mājas. Šajā gadā nomirst māte.

❖
1955. gada 20. oktobrī lūdzu LPSR Tautas Komisāru padomi atdot man mājīpašumu.

❖
1955. gada 26. oktobrī TKP manu iesniegumu nosūta Ogres rajona izpildkomitejai, tā, savukārt, Lielvārdes ciema izpildkomitejai, bet šeit mani brīdina: ja centīšos mājas atgūt, mani izsūtīšot.

❖
1991. gada 20. aprīlī no L. Krustiņas uzzinu, ka viņa 1958. gada 20. martā mājas par 5000 rbļ. nopirkusi no Ogres rajona izpildkomitejas.

❖
1991. gada 10. aprīlī iesniedzu Ogres rajona Tautas tiesai prasības pieteikumu par *Žagaru* mājīpašuma atgūšanu.

❖
1992. gada 21. janvārī tiesa atzīst manas īpašuma tiesības.

❖
1992. gada 31. maijā lūdzu Lielvārdes pilsētas valdi ierādīt L. Krustiņai ar ģimeni dzīvokli citur.

❖
1992. gada 14. augustā manu lūgumu noraida. (Pēc 2,5 mēnešiem!)

❖
1993. gada 26. aprīlī iesniedzu tiesā prasības pieteikumu par Krustiņu ģimenes izlikšanu no *Žagariem*.

❖
1994. gada 23. februārī tiesa noraida manu prasību.

❖
1994. gada 15. martā iesniedzu LR Augstākajai tiesai kasācijas sūdzību par Ogres rajona tiesas spriedumu.

❖
1994. gada 22. aprīlī LR Augstākā tiesa manu prasību apmierina.

❖
1994. gada 23. novembra sēdē citā sastāvā Ogres rajona tiesa izskata manu prasību un to apmierina.

❖
1995. gada 26. maijā pārceļos no Rīgas uz *Žagariem*. Apritējis vairāk par gadsimta pusi, kad atkal esmu sava tēva māju saimnieks, un liktenim ir labpaticies, ka es esmu Paegļu dzimtas piektās paaudzes pēdējais loceklis.

Pēc **Jāņa Paegles** atmiņām (A. Pumpura muzeja materiāli)

Taču lielākā daļa īpašnieku nav spējīgi zemi apsaimniekot un savus tīrumus iznomā paju sabiedrības lauksaimniecības nozares pārmantotājai klientu kooperatīvajai sabiedrībai *Lāčplēsis - 2*.

Zemes reformas gaitā Lielvārdes lauku teritorijas 5346,9 ha zemes (2745,0 ha lauksaimniecībā izmantojamā platība) sadalīta šādi:

Zemes īpašumi	Īpašnieku skaits	Platība (ha)
Atjaunotie (mantinieku) zemes īpašumi	170	2554,10
Par samaksu iegūtie īpašumi	583	652,60
t. sk. individuālie augļudārzi	246	9,70
Valsts meža platības		1331,40
Aizsardzības ministrijas platības		34,60
Lielvārdes ev. lut. draudzei		41,00
Pareizticīgo draudzei		10,10
<i>A/s Latvijas Dzelzceļš</i>		73,00
Ogres 20. ceļu pārvaldes autoceļi		47,90
Aizsargājamais dabas objekts Lielvārdes pilskalns		5,1
Pašvaldības zemes		210,7
t. sk. koplietošanas ceļi		47,30
Daugavas upe		340,00
Citi īpašumi		46,40

Lielvārdes lauku teritorijas Zemes komisija, 1998. No kreisās sēž: sekretāre Guna Mendziņa, Valsts Zemes dienesta kadastra inspektore Anita Bērziņa, Zemes komisijas priekšsēdētājs Romualds Kolužs, domes juriste Elita Ozoliņa; stāv: pašvaldības zemes ierīkotājs Elmārs Ozoliņš, domes priekšsēdētājs Aivars Troska

1997. gada 30. oktobrī Saeima pieņēma likumu *Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos*. Izpildot šī likuma noteikto kārtību, Lielvārdes pilsētas lauku teritorijas Zemes komisija ar 1998. gada 31. martu izbeidza savu darbību. Atlikušo ar zemes reformu saistīto jautājumu kārtošanu pārņēma Valsts Zemes dienesta Ogres rajona nodaļas kadastra inspektore Anita Bērziņa.

Zemes reforma Lielvārdes pilsētā

Zemes reforma pilsētās sākās ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 12. jūnija lēmumu "Par pasākumiem zemes reformas nodrošināšanai Latvijas Republikas pilsētās". Tās galvenais uzdevums:

- 1) atjaunot zemes īpašuma tiesības bijušajiem zemes īpašniekiem (arī juridiskajām personām) uz zemes gabaliem, kas viņiem piederēja 1940. gada 21. jūlijā,
- 2) nodot īpašumā Latvijas Republikas pilsoņiem par maksu apbūves un dzīvojamo ēku zemes gabalus.

Lielvārdes pilsētas zemes reformas veikšanai izveidoja deputātu komisiju: Aigars Orups — priekšsēdētājs, Valdis Pabērzs un Ainārs Vilmītis — locekļi. Iesniegumus un dokumentus apkopoja zemes ierīkotājs Māris Mālkalnetis un sekretāre Skaidrīte Lagušnika. Lidz 1996. gada 1. jūnijam īpašniekiem un mantiniekiem bija jāiesniedz īpašuma tiesību apliecinājoši dokumenti.

1994. gadā, lai paātrinātu lēmumu pieņemšanu par zemes piešķiršanu, Centrālā zemes komisija iecēla pilnvarotos, kas sagatavoja lēmumu projektus apstiprināšanai deputātu padomē. Šo amatu Lielvārdes pilsētā no 1994. gada augusta pildīja Jāzeps Beļaks, no 1995. gada jūlija — Maija Rinka. 1995. gada novembrī dome atkal izveidoja Lielvārdes pilsētas Zemes komisiju, kas darbojas arī vēl 1998. gadā.

Lielvārdes pilsētas Zemes komisija 1998. gadā. No kreisās: juriste Elita Ozoliņa, pilsētas zemes ierīkotāja Skaidrīte Lagušnika, Zemes komisijas priekšsēdētāja Maija Rinka, domes priekšsēdētājs Aivars Troska, arhitekts Maira Liepa, VZD kadastra inspektors Jāzeps Beļaks

1996. gada 27. februārī Lielvārdes pilsētas dome apstiprināja pilsētas "Zemes ierīcības projektu". Tas bija pamats zemes gabalu iegūšanai īpašumā un robežu noteikšanai.

Ar 1997. gada nogali Zemesgrāmatu nodaļa pieprasīja zemes gabalu un ēku atjaunotu inventarizāciju. Lielai daļai Lielvārdes privātmāju potenciālajiem īpašniekiem padomju laikā bija uzceltas nelikumīgas ēkas un būves. Tagad tās bija jālegalizē vai jānojauc, ja nebija ievērotas arhitektūras un būvniecības prasības. 1998. gadā zemes un

ēku īpašumu atjaunošanas darbu izmaksas sasniedza 150—200 latu, kas aizkavēja īpašumu reģistrāciju zemesgrāmatā.

Sākotnēji pilsētā zemes lietotāji drīkstēja iegūt īpašumā tikai 1200 m² zemes. Tas radīja sarežģījumus. Dažiem apbūves gabaliem bija neregulāra konfigurācija. Ko darīt ar mazajiem zemes pleķiņiem starp tiem? Daži privātmāju īpašnieki bija patvaļīgi aizņēmuši lielāku platību par 1200 m². Radās strīdi starp bijušajiem zemes īpašniekiem un zemes lietotājiem. Tikai 1995. gadā LR Ministru kabinets pieņēma lēmumu, ar kuru atsevišķos gadījumos piešķiramo platību atļāva palielināt.

Uzsākot zemes pārdalīšanu, mērīšanu un jaunu zemes gabalu izveidi, bija jābūt skaidram pilsētas teritorijas perspektīvajam plānojumam. Praksē viss notika ačgārni. Reformas sākuma posmā zemi uzmērīja 1940. gadā bijušajās robežās vai "pa žogiem" (pēc esošās izmantošanas). Neievēroja ielu *sarkanās līnijas* (ielu apsaimniekošanai nepieciešamo zemi). Koplietošanas ceļus atdeva vienam īpašniekam. Gadījās, ka vecās zemes gabalu robežas dalīja ēkas vairākās daļās. Izveidojās apbūvei nederīgi zemes gabali — šauriem leņķiem, robaini, mazāki par 600 m², šaurāki par 18 m...

Tikai tagad, kad zemes reforma drīz beigsies, uzsākta pilsētas teritorijas perspektīvā plānošana. Zemes īpašniekiem paredzamas jaunas grūtības — atgūto zemi drīkstēs izmantot tādiem mērķiem un tādā veidā, kā tas būs paredzēts ģenerālpplānā.

Maija Rinka, Lielvārdes pilsētas Zemes komisijas priekšsēdētāja, 1998

Arhitektes Maija Rinka (no kreisās) un Maira Liepa jau strādā pie Lielvārdes pilsētas attīstības projekta.

Par zemes jautājumiem atbild kadastra inspektore A. Bērziņa (attēlā ar meitu)

1994. gada 21. februārī kā pirmajām Lielvārdes pilsētā zemes īpašuma tiesības tika atjaunotas un iereģistrētas zemesgrāmatā Tamārai Paeglei un Laimai Skadiņai.

1998. gada 1. maijā no 261 mantinieka tikai 116 pilsoņi savus īpašumus bija nostiprinājuši zemesgrāmatā. Zemi iegūt īpašumā par samaksu bija vēlējušās 835 personas, bet zemesgrāmatā iereģistrēti tikai 420 zemes gabali.

Kultūra un tradīcijas

Teātris — tā ir pati dzīve

Teātra spēlēšana Lielvārdē aizsākas 1873. gada nogalē, kad par dzejnieku Ausekli vēl tikai topošais palīgskolotājs Krogzemju Mikus Vecuteļu māju saimes istabā iestudē pirmo izrādi. Kopš tā laika veselus 125 gadus, paaudzēm paaudzes nomainot, lielvārdieši nemitīgi turpinājuši pārtapt latviešu un pasaules dramaturgu radītajos tēlos. Tās prasījis daudz, bet daudz arī devis un dod joprojām, kad Lielvārdes Tautas teātris spēlē uz kultūras nama "Lielvārde" plašās skatuves, uz estrādes gleznainajā Spīdālas salīnā vai Andreja Pumpura muzejā. Netiek aizmirsta arī vēsturiskā pirmvieta, kur viesizrādē katru vasaru izskan jaunākais iestudējums. Ne saimes istabā, jo tās vairs nav, bet brīvdabā, pagalmā, taču — Krogzemju Mikus jeb Ausekļa "Vecutelēs"!

Gunārs Priede

Vecuteles — Lielvārdes teātra šūpulis

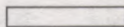
Ir 1873. gads. Izskanējuši pirmie latviešu Dziesmu svētki. Lielvārdes draudzes skolas palīgskolotājs Krogzemju Mikus no mācītāja Krona ir saņēmis aizliegumu organizēt baznīcā Dziesmu svētku atskaņu koncertu. Atļauju iestudēt teātra izrādes enerģiskais jauneklis vairs neprasa. Viņš mēro 10 km tālo ceļu uz *Vecutelēm*, ar kuru saimniekiem Sproģiem un Krastiņiem kopīgi korī dziedāts un runāts par teātri.

Ir trešie Ziemassvētki, kad jaunais censonis pieteic pirmās izrādes abu saimnieku kopīgās mājas lielajā saimes istabā. Fridriha Bekmaņa *Midzenis tiesas priekšā* un Vilhelma Fridriha *Istaba ar divām gultām* dod Lielvārdes pagasta zemniekiem pirmo priekšstatu par teātri. Visi ir pārsteigti un saviļņoti. Tas spārno skolotāju jaunam darbam. Pēc pāris mēnešiem veras priekšskars Riharda Tomsona lugai *Mika*. Pirms izrādes dzejnieks Auseklis (1850—1879) nolasa savu "Teātra prologu", kas sākas tā:

*"Ko šodien tautas draugiem gribu stāstīt,
Ko vēstīt tiem no tautas skatuvas?
It košu tēlu viņiem gribu dailēt,
Ko skatīt būs ar gara actiņām."*

Rit izrāde. Bērni šo brīnumu vēro, aiz gultas galiem aizslēpušies. Pēc izrādes skatītāju pārpildītajā istabā ilgi dzirdamas dziesmas. Klātesošie droši vien neapzinās, ka ir noskanējis jauns atmodas zvans — latviešu iemīļoto ķekatnieku tradīciju augstāka pakāpe — teātris.

Ja pirmajos viencēlienos tēlotāji bija tikai vīrieši, tad R. Tomsona lugā redzam māju saimnieci un viņas meitu Madi.

1969. gadā Lielvārdes aktieri sāk meklēt sava teātra saknes. Tās viņi atrod Ogresgala *Vecogrēs*, kā tagad saucas Lielvārdes teātra šūpulis *Vecutelēs*. Tur vēl aizvien dzīvo Krastiņu dzimta. Krastiņu meitas Ausmas Cibuļskas ģimene ar lielu rūpību, sākot ar 1974. gadu,

katru vasaru sagaida lielvārdiešus un jaunāko izrādi. Aktieri darbojas pagalmā. Kādreizējais *teātra nams*, kur spēlēja Ausekļa iestudējumus, Pirmajā pasaules karā nodega. Pēckara gados katrs saimnieks uzcēla savu dzīvojamo māju — *Teikas* un *Vecogres*.

"Vecogres" 1969. gadā

Ogresgala "Teikas" 1971. gadā. Kādreizējos Vecuteļu mājas pamatus aptuveni norāda akmeņu salikums

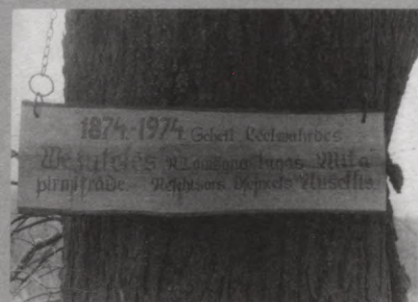

Lielvārdes aktieri ceļā uz "Vecutelēm"

No kreisās: Jānis Streičs, Indriķis Krastiņš un Gunārs Priede 1969. gadā vēsturiskajā vietā

❖
1974. gada 16. februārī, kad pirms simts gadiem Lielvārdes pagastā atskanējušas zemnieku — pirmo aktieru — balsis, esam atkal Vecuteļu mājvietā. Lielajā gobā ķēdēs pakaram Kārļa Blaua izgatavoto piemiņas plāksni. Esam ar lāpām un gaismojam Gunāru Priedi, kas atklāj šo vēsturisko brīdi. No aizmugures dzirdam *Teātra prologu*. To runā Auseklis (aktieris Ilgonis Gobiņš), stāvēdams uz neesošas mājas pamatiem.

❖
Katru gadu uz mūsu izrādēm vēsturiskajā vietā skatītāji brauc ar velosipēdiem, motocikliem, nāk kājām, nesot sēdēšanai ķeblišus, stumjot līdz ratiņos bērņus. Izrādes neatkarotājamo iespaidu palīdz radīt rūpīgi nopļautais mauriņš, senās ēkas, kas kļūst par uzveduma sastāvdaļu un veido burvīgu brīvdabas skatuvi. Pie aktieriem spēles laukumā nereti ierodas māju suns vai kaķis, spārnus nekustinot, pārlido stārķis, kam ligzda turpat vecajā gobā. Ja sāk līt, skatītāji paliek savās vietās, tikai parādās lietussargi. Aktrises salijušas reizēm zaudē savu skaistumu un cēlumu, bet izrāde rit līdz galam...

Dzidra Bļodone, 1998

Vilhelms Frīdrihs. "Istaba ar divām gultām." 1987. gads.
No kreisās: Grīnbergs — Jānis Dirveiks, Liesmiņš —
Jānis Maļinovskis

No kreisās: Aija Krastiņa ar bērniem, Ausma Krastiņa
(Cibuļska), Vecuteļu saimniece Anna Krastiņa, Gunārs
Priede, Skaidrīte Tilaka — skatītāji G. Priedes lugas
"Normunda meitene" izrādē "Vecutelēs" 04.07.1987.

Aizdegtā skatuves gaisma mirdz aizvien spožāk

Nākamajos gados, kad jaunais palīgskolotājs Auseklis vairs nav Lielvārdē, teātri jau spēlē šķūņos, kūtsaugšās, krogos, brīvā dabā. 1900. gadā izrādīta Ādolfā Alunāna luga *Kas tie tādi, kas dziedāja*, ar ko savas aktiera gaitas sāk nākamais režisors

Kārlis Bankovičs (1882—1964).

Viņš iestudē lugas Rembatē un Lielvārdē. Iegūtie līdzekļi izmantoti Lielvārdes biedrību nama (pretim *Atpūtām*) celtniecībai. Par piedalīšanos 1905. gada revolūcijā K. Bankoviču izsūta trimdā, bet 1909. gadā, atgriezies dzimtenē, viņš ir gan režisors, gan aktieris, gan koru vadītājs un sabiedriskais darbinieks. Alvīne Grīnberga, Rembates skolas pārzine, diriģente un režisore, raksta: "Kārlis Bankovičs bija visu pasākumu dvēsele."

Kārļa Bankoviča vecumdienas ir smagas. Viņam amputē kāju, bet režisors turpina darbu, sēdēdams savā gultā, ap kuru pulcējas aktieri.

Lielvārdes pagasta nomalē, tagadējā Ogresgalā, kur spēlēja pirmās izrādes, izveidojas spēcīgs dramatiskais kolektīvs, ko vada

Kārlis Birkmanis (1896—1980).

Viņš pēc profesijas ir galdnieks, dzīvo netālu no *Vecutelēm*. K. Birkmanim nav savas personiskās dzīves, ne ģimenes, ne mājas, ir tikai teātris. Režisora darba lauks aptver Ogresgalu, Ķegumu un Lielvārdi. No 1911. līdz 1944. gadam 184 iestudējumi!

Kamēr vēl nav uzcelti tautas nami ne Rembates miestā, ne Lielvārdes pagastā, režisori teātra izrādes organizē *Baložkrogā* jeb *Ūbeļos* — līdz 1929. gadam. Otra skatuve, kur izrādes notiek vasarā, ir muižas šķūnis. Tas atradies iepretim sporta laukumam. Trešā teātra zāle ir Kaibalas skola, kur direktors Artūrs Pelcbergs sagatavo dramatisējumu un rāda Apsišu Jēkaba *Bagāti radi*, R. Blaumaņa

Raudupieti, arī drāmu *Pazudušais dēls*. Režisors Kārlis Bankovičs savas izrādes organizē Klaua mājās (tagad Lāčplēša ielā 16) otrajā stāvā.

Un tad tikpat kā vienā laikā Lielvārdes teātra ļaudis iegūst divas skatuves — Rembates kultūras veicināšanas biedrības namā un Lielvārdes tautas namā.

Jānis Bertelsons (1886—1947),

Rembates Kultūras veicināšanas biedrības priekšnieks, pēc nodarbošanās tirgotājs, ir dedzīgs teātra cilvēks — pats spēlē, vada režiju, citiem iestudējumiem veido dekorācijas. Rembates kultūras namu, kura celtniecībai viņš aizdod līdzekļus, atklāj ar viņa iestudēto izrādi *Urrā zēns*. 1933. gadā J. Bertelsons iestudē savā laikā ļoti populāro lietuviešu dramaturga Karošas lugu *Vēlavīņa*. Tā patik skatītājiem un aktieriem.

J. Bertelsons ar dēlu Ilmāru pie pilsdrūpām, 1926.

Ar spēcīgu tvērienu

Raud cilvēki zālē, raud aktieri. Dzidra Eriksone, kas tobrīd atrodas aizkulisēs, tik spēcīgi pārdzīvo izrādi, ka raudas pāriet konvulsijās un izmežģī žokli. Pārējie skatās — stāv Dzidra atvērtu muti, nevar parunāt, kaut ko rāda ar rokām, bet asaras birst kā pupas. Neviens īsti neaptver, kas notiek, tikai režisors nezaudē galvu. Ar spēcīgu tvērienu viņš žokli iegriezī pareizajā vietā.

Elzas Cīrules pierakstītais **Veras Namiķes** stāstījums (A. Pumpura muzeja materiāli)

1932. gadā Jānis Bertelsons veido dekorācijas Aspazijas lugas *Vaidelote* grandiozai brīvdabas izrādei Kristapa Lindes režijā. Iestudējumā iesaistīti dejojāji, jātnieki, vīru un jauktais koris. Tā notiek Rembates muižas vietas piekalnē.

Uzvedums "Mūsu senči" trīsdesmitajos gados Rembates parkā

Ar abu tautas namu atklāšanu sākas teātru uzplaukuma laiks. Nu vairs nav vietā Ausekļa rūgtie vārdi:

"Ka citur teātri,
Tō sen jau daudzina, tralā!
Bet mūsu miļā Lielvārdē
Tō dar tiķ krodzinā, tralā!"

Par režisoriem strādā arī profesionāļi — Mazzālītis, Lejas-Krūmiņš, Kristaps Linde. Īpaša vieta Lielvārdes kultūras dzīvē ir skolotājai, aktrisei un režisorei **Ievai Kalniņai** (1883—1951).

R. Blaumaņa lugas "Uguni" iestudējuma dalībnieki, 1935. Vešeriene (ar balto lakatiņu) — režisore Ieva Kalniņa, Kristīne — Gaida Sarma (toreiz Stankeviča)

Vairākām lielvārdiešu paudzēm viņa sniedz divu klašu izglītību un iemāca kora un teātra kultūru. Ieva Kalniņa (dzimusi Dīzenbaha) organizē bērnības svētkus ar lieliem uzvedumiem, iestudē tuvu pie 20 lugām. Spilgtākās no tām — R. Blaumaņa *Uguni*, A. Brigaderes *Raudupiete*, Vilnera un Reiherta dziesmu spēle *Trejmeitiņas* un operete *Viktorija un viņas huzārs*. Viktorijas lomā diriģenta Landovska brāļameita Zigrīda Landovska, huzārs — Jānis Lasis, Rikete — Vera Namiķe (dzim. Purena). Nozīmīgs ir eposa *Lāčplēsis* dramatisējums, ko izrāda uz nodegušās Lielvārdes jaunās pils kāpnēm.

Izrāde notika pēc saulrieta, jau tumsā. Elektriķi bija gādājuši par apgaismojumu ar diviem prožektoriem. Lāčplēsis cīnījās ar Melno bruņinieku pils gruvešos un nogāzās no tiem terasē pret Daugavu, it kā iegāztos Daugavā pašā.

Vitolda Kalniņa atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

1940. gadā veras priekšskars Voldemāra Zonberga (Sauleskalna) dziesmu spēlei *Meldermeitiņa*. Režisors — Rīgas teātra aktieris **Alfrēds Rentovičs**. Viņš Lielvārdē iestudē vairākas lugas. Izrādē *Meldermeitiņa* labas komiķa un solista spējas parāda Voldemārs Aveniņš. Orķestrī vietējie mūziķi — Pēteris Rudzītis, Jānis Zvirgzdiņš, Jānis Irbe u.c. Ar šo iestudējumu lielvārdieši devušies viesizrādēs. Ziemā deviņās ragavās ar paplatinātām virsmām sakrautas dekorācijas, sasēdušies aktieri, koristi. Visur viņi ļoti gaidīti — pilnas zāles ar skatītājiem, bet pēc izrādes — bagāti klāti svētku galdi.

Izrādes "Meldermeitiņa" dalībnieki 1940. gadā

Zviedrs, Fricis Rode un **Mārtiņš Jēkabsons** — pēc nodarbošanās drēbnieks, bet aizrautīgs aktieris un režisors — autodidakts, iestudējis lugas arī pēckara gados. Viņa dzīvesbiedre Emīlija Jēkabsons — spēcīga raksturlomu tēlotāja.

Otrā pasaules kara laikā kultūras dzīve pieklust.

Neviens nav aizmirsis, kādu postu atnesušas okupācijas varas, bet karš ir beidzies un tauta grib dzīvot. Un dzīvot nozīmē darboties arī kultūras laukā.

Režisors **Harijs Veisbergs**

Lielvārdē iestudē lugas no 1945. gada līdz 1950. gadam. Tās ir R. Blaumaņa *Ugunī*, *Trīnes grēki*, Raiņa *Pūt, vējiņi!*, V. Lāča *Zvejnieka dēls*, dažādas padomju autoru ludziņas, kā arī krievu klasika — A. Ostrovska *Ne vienmēr runcim krējuma pods*, *Negaiss*.

Šajā laikā Lielvārdes teātri savas skatuves gaitas sāk Elza Krasovska (vēlākā Vikštrema) — ilgu gadus trauslu, bet garīgi spēcīgu galveno varoņu atveidotāja: Laima Aspazijas lugā *Zaudētās tiesības*, Raiņa *Baibiņa*, R. Blaumaņa *Kristīne*, V. Lāča *Zenta*, H. Vuolijoki *Iloņa* (*Akmens ligzda*) u.c. Astoņdesmitajos gados E. Vikštrema pāriet uz raksturlomām.

R. Blaumanis. "Ugunī." Edgars — Pauls Kvelde, Kristīne — Elza Vikštrema

"Jūs izsauc Taimira", 1952. 1. rindā no kreisās: A. Dizenbahs, E. Vikštrema, režisors H. Veisbergs, Z. Mišķis

Pirmajos pēckara gados redzamākie lomu tēlotāji ir arī Nanija un Zigfrīds Mišķi. Viņi spēlēja jau pirmskara iestudējumos. Nanija ir R. Blaumaņa *Elina* un *Kristīne*, A. Ostrovska *Katrīna*, kopā ar vīru — *Anda* un *Uldis* Raiņa lugā *Pūt, vējiņi!*, *Anita* un *Oskars* V. Lāča darbā *Zvejnieka dēls*. Zigfrīds Mišķis ar savu dzīvespriecīgo un draudzīgo attieksmi pret partneriem ienes ansamblī patīkamu noskaņu. Būdams liels un stalts, Zigfrīds, nospēlējis varoņlomas, savu briedumu apliecina Brīviņa tēlā A. Upīša *Zaļajā zemē*.

Plecu pie pleca ar vadošo lomu tēlotājiem ir pārējie, kuri gadu desmitiem ierodas mēģinājumos, piedalās izrādēs gan kā aktieri, gan veicot citus pienākumus. Tāda ir Dizenbahu ģimene: *Alfrēds* — raksturlomu tēlotājs, *Vilma* — sufliere.

No kreisās: E. Vikštrema un N. Mišķe A. Ostrovska lugas "Negaiss" izrādē

Mūsu čukstiņš

Vilma — visnozīmīgākā persona — sufliere jeb čukstiņš. Kad Vilma nostājas aizkulisēs, tad izrāde sākas. Daudzi nemaz nezina, ka Vilma tur tikai stāv un dzīvo līdz aktieru spēlei, tad atpapas un pāršķir piecas sešas nospēlētas lappuses...

Kad Dizenbahu bērni Jānis un Lauma vēl ir maziņi, vakaros viņus iemidzināt nāk kaimiņu tantes, jo vecāki steidzas uz mēģinājumiem. Izrādēs visa mājas saime ierodas kultūras namā un nosēžas pirmajās rindās. Pēc izrādes bērni ir bēdīgi: "Tēti redzējām, bet mammu — ne redzējām, ne dzirdējām."

Dzidra Bļodone, 1998

Viens no Lielvārdes patriotiem izglītības un kultūras dzīvē ir Kārlis Blaus. Dienā mācījis bērnus rēķināt, virpot, naglot, vakaros skolotājs pats ņem rokās āmuru, otu, lai taptu dekorācijas. Neaizmirstams ir viņa tēlotais R. Blaumaņa Mantrausis.

Jānis Šteins savās lomās pauž dzīves patiesīgumu un piešķir tām komisku nokrāsu.

Māsas Olga Reikovska un Vera Namiķe nāk no pašdarbības aktieru dzimtas — Pureniem, kas spēlējuši un dziedājuši vairākās paaudzēs. Vera — dziedātāja, operešu aktrise, aktieru grimētāja un frizētāja, teātra rekvizītu darinātāja — no trausliem ceriņiem, gleznām rozēm līdz zaļajiem Jāņu vainagiem. Olga — dziedātāja, dziesmu tekstu un melodiju sacerētāja, komisko raksturlomu tēlotāja, folkloras teicēja.

Harija Gulbja komēdijas *Mans mīļais, mans dārgais* izrādē satiekas divi spilgti komiķi — Hedviga Virsnīte un Konstantīns Biķernieks.

Aspazija. "Zaudētās tiesības". Smalko aprindu dāmu lomās no kreisās: Emīlija Jēkabsons, Lidija Mežapuķe, Vera Namiķe, Olga Reikovska

H. Gulbis. "Mans mīļais, mans dārgais", 1977. Marta Mudīgā — Hedviga Virsnīte, Roberts Mudīgais — Konstantīns Biķernieks

Vienmēr dzīvs un vesels

Skoderdienās Silmačos pēc R. Blaumaņa prasības uzsprāgst krāsns ar visu veco Ābramu. Konstantīns Biķernieks ir jau astoņdesmitgadnieks, kad spēlē šo lomu. No piedāvātā varianta — nekrist no krāsns — aktieris atsakās. Katrā izrādē pārējie ar bailēm un interesi vēro, kā šoreiz Ābrams *lidos*. Sarāvies čokurā, Ābrams veļas. Tas ir meistarstiķis! Paldies Dievam, Konstantīns vienmēr dzīvs un vesels!

Dzidra Bļodone, 1998

R. Blaumanis. "Indrāni." Indrānu tēvs — O. Danenbergs, Indrānu māte — E. Putniņa, Kaukēns — F. Ginters

A. Vilks. "Skabargas." Lomās (no kreisās): E. Vikštrema, R. Vītols, L. Mežapuķe

No Rembates *Cepļukaktiem* 12 km uz mēģinājumiem nāk laulātie draugi Veronika un Jānis Irbes. Visbiežāk — katrs savā vakarā, katrs uz savu mēģinājumu.

Veronikas stāstījums un savāktās fotogrāfijas palīdzēja Elzai Cīrulei sarakstīt apcerējumu par Lielvārdes teātra 100 gadiem. Jānis Irbe ir komisku raksturlomu spēlētājs un labs klarnetists.

No Rembates nāk arī citi Lielvārdes kultūras darbinieki — Kārlis Laukazīle, Emīlija un Fricis Ginteri, Emīlija Putniņa, Lidija Mežapuķe, Magnuss Andersons, Jūlijs Mežapuķe u.c. Deviņdesmit gadu vecumā Fricis Ginters ir Kaukēns R. Blaumaņa *Indrānos*. Mātes lomas visu mūžu spēlējušas Lidija Mežapuķe un Emīlija Putniņa.

Spilgtu un neaizmirstamu lappusi Lielvārdes teātra vēsturē ieraksta latviešu valodas skolotāja un režisore

Elza Cīrule (1902—1982).

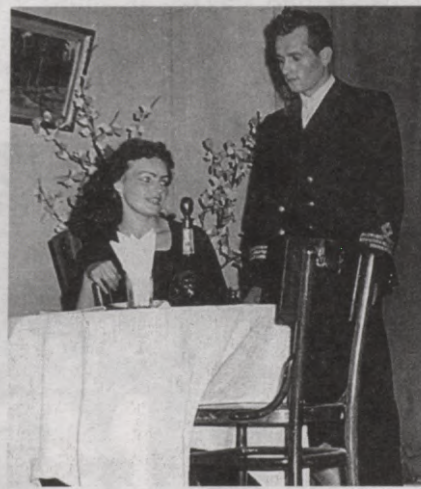
"Aptuveni skaitot, būs kāds simtiņš iestudējumu, kāds tūkstotis pašdarbnieku, kuriem bija kaut vai kāds teikums pareizi iemācāms, no kuriem bija jāizveido vai nu nozīmīgāks vai sikāks skatuves tēls," atceras Elza Cīrule.

Pirmais viņas iestudējums Lielvārdē — A. Upīša *Zaļā zeme*, kur piedalās šeit jau iecienīti pašdarbnieki. Ar nākamajām izrādēm sevi pieteic jauni aktieri. Viktors Slesaronoks — simpātisks vadošo lomu tēlotājs, arī dekorators. Uldis Liepiņš — augstas klases šoferis, varoņlomu tēlotājs, labs dejotājs. Erna Liepiņa — kultūras nama direktore, dziedātāja, dzejas runātājs, dejotāja, galveno lomu tēlotāja — A. Arbužova Vaļa, Aspazijas Mirdza, Raiņa Anda.

1960. gadā E. Cīrule dramatisē un iestudē Dagnijas Zigmontes romānu *Jūras vārti* pat četras reizes — divreiz Lielvārdē, Jumpravā un Skrīveros.

Rainis. "Pūt, vējiņi!" Orta — A. Sapale, Baiba — E. Krasovska, Gatiņš — A. Virkštremis

D. Zigmonte. "Jūras vārti." Mirjama — E. Liepiņa, Edgars — V. Slesaronoks

Alberts Ozoliņš un Voldemārs Krēsliņš ierodas no Skrīveriem. Lielvārde trīsdesmit gadu garumā iegūst divus spēcīgu vīriešu lomu tēlotājus, dzejas un prozas runātājus.

Elza Cīrule, iestudējot H. Vuolijoki lugu *Justīne*, uzaicina par aktieriem Kaibalas skolas skolotājus Juri Arumu, Egilu Kristkalnu, Skaidriti Smorodko, Gunāru Mežapuķi, Baibu Arumu (vēlākā Kristkalne). Justīnes lomā Zenta Reizniece — mācību pārzine, sadzīves tradīciju veidotāja, intelektuāli stipru sieviešu lomu spēlētāja. Senatora kundze — pati režisore. Mēģinājumi notiek E. Cīrules dzīvoklī, jo kultūras nams ir nodedzis. Tuvojoties pirmizrādei, visi soļo uz Lauktehnikas kalnu. Tie ir 8 kilometri, ko kaibalieši bieži noiet kājām. Top interesanta izrāde.

1968. gadā latviešu teātra simtgadei Elza Cīrule velta R. Blaumaņa lugas *Indrāni* iestudējumu.

"Pirmizrāde 1969. gada martā kolhoza *Lāčplēsis* klubā. Visas 400 skatītāju vietas aizņemtas. Gan aktieriem, gan skatītājiem svētku noskaņa. Ar gudru, labsirdīgu smaidu uz mums raugās Blaumaņa portrets (N. Malcenieka ogles zīmējums). Virs skatuves ozollapu vainagā 100," atceras režisore.

"Indrānu" saimes veidotāji. No kreisās sēž: D. Kliņa, O. Danenbergs, E. Putniņa, L. Ozoliņa, F. Ginters; stāv: I. Zirņītis, P. Galakrodziņš, A. Sapale, V. Dīzenbaha, režisore E. Cīrule, O. Segliņš, A. Zirņīte

Iestudējumā ir aktieriskas veiksmes — Alidas Sapales Ieva, Osvalda Danenbergas Indrānu tēvs, Emilijas Putniņas Indrānu māte, Daces Klipas Zelmiņa. Aizkustinošas dekorācijas gleznojis Nikolajs Malcenieks — ar augošajiem ošiem, pēc tam — ar sakrautajām malkas grēdām... Tikpat runājošu darbības vidi mākslinieks iezīmē arī izrādēm *Pūt, vējiņi!*, *Jūras vārti* un *Normunda meitene*.

Lilija Ozoliņa, Elzas Cīrules māsa, ir režisores labais gariņš. Viņa ir tā, kas skrien, nes, šuj, pie izdevības nospēlē arī kādu lomu.

1972. gadā E. Cīrule, atzīmējot savu 70. dzimšanas dienu, iestudē Aspazijas drāmu *Vaidelote*. Dekorācijas glezno Kārlis Aulmanis uz Operas teātra norakstītajiem prospektiem, kas pat atjaunotā kultūras nama skatuvei ir par lieliem. Lomās to gadu spilgtākie aktieri: Erna Liepiņa, Dzintra Gaile, Maija Asare, Skaidrīte Tilaka, Anastasija Neretniece, Edgars Nulle, Valdis Kalniņš no Rembates. Savu pirmo lielo lomu — Laimoni — spēlē Juris Kaspars.

1972. gadā E. Cīrule, atzīmējot savu 70. dzimšanas dienu, iestudē Aspazijas drāmu *Vaidelote*.

Pēc Aspazijas lugas "Vaidelote" izrādes. Vidū režisore E. Cīrule (no kreisās) un Dz. Bļodone

1980. gadā E. Cīrule iestudē A. Arbuzova *Vecmodīgo komēdiju*. Galvenajās lomās Dzintra Gaile un Alberts Ozoliņš. Režisore iesaista masu skatus un dzeju, ko runā Dace Klipa un režisores meita Māra. Māra turpina mātes ceļu — māca spēlēt teātri saviem un kaimiņu bērniem. Tā Lielvārdē, Parka ielā 1, veidojas vasaras pagalma teātris.

Elza Cīrule rūpīgi vāc materiālus par Lielvārdes teātra sākumiem. Apcerējumu par pirmajiem 100 gadiem viņa pabeidz 1974. gadā un nodod A. Pumpura muzejam. Pēdējais Elzas Cīrules iestudējums ir H. Vuolijoki *Justīne*. Senatora kundze ir pati režisore, astoņdesmitgadniece.

Lai gan Senatora kundze pa skatuvi pārvietojas ratiņos, jebkurā brīdī *ielēkt* lomā ir gatava arī Dzidra Bļodone. Skumji, ka Elza Cīrule paspēj nospēlēt tikai pirmizrādi.

Līdz viņas astoņdesmit gadu jubilejai pietrūkst nedaudz dienu...

Pēc A. Arbuzova lugas "Vecmodīgā komēdija" izrādes. Sēž Dz. Gaile un režisore E. Cīrule

Ar rožu klēpi

Elzas Cīrules dzimšanas diena. Slimnīcā. Infarkts. Aktieri atved lielu torti, ko rotā skaitlis 80. To ieraugot, slimniece ātri paķer 8 un apēd. "Kas mani ārstēs, ja zinās, cik man gadu! Te man ir 70!"

Ir maija vakars. Pa gatvi no stacijas ar rožu klēpi uz māju kopā ar savu meitu nāk sirmā režisore skolotāja Cīrule, kas atgriežas no absolventu salidojuma Skrīveros. Pēkšņi viņa saņemst: "Meitiņ!" Kad Māra atsteidzas ar mašīnu, māte — mirusi...

Jubilejas atzīmēšanai paredzētajā dienā nospēlējam *Justīni* kā piemiņas izrādi. Kad priekšskars otrreiz atveras, aktieri uzstumj Senatora kundzes ratiņus ar Elzas Cīrules šai lomai paredzēto tērpu...

Dzidra Bļodone, 1998

Manas režisores gaitas

Lielvārdē ierados 1953. gadā un sāku strādāt par latviešu valodas un literatūras skolotāju. Šeit atradu savai interesei par teātri atbilstošu vidi un cilvēkus. Kļuva režisores Elzas Cīrules un arī Intas Alekses aktrise. 1961. gadā uzsāku neklātienē studēt režijas mākslu. Ar to tad arī sākās.

1962. gadā iestudēju A. Afinogenova lugu *Mašeņka*. Mašeņkas lomā emocionāli atraisītā Ligita Jansone. Anša Jablovskas dekorācijas ir klasiski vienkāršas un elegantas. Ar šo izrādi aktrises gaitas sāk Alise Zirnīte — enerģiska sieviete un izcila viesību galda klājēja. Nākamajās izrādēs viņas dzīvesbiedrs Imants pēc smagā darbā meliorācijas objektos aizvādītas nedēļas pārtop R. Blaumaņa vai G. Priedes lugu varoņos.

Cenšos katru gadu iestudēt pa lugai. Bet tas ir laiks, kad kultūras nams drupās, kad vēl nav ne *Lāčplēša* kluba, ne Lielvārdes vidusskolas jaunās ēkas ar skatuvīti... Dodamies uz *Lauktehniku*.

1963. gadā veras priekšskars H. Vuolijoki lugai *Akmens ligzda*.

Ligita Jansone Lielvārdes vidusskolas izlaidumā ar Dzidru Bļodoni

Niskavuori saimniece — Alīda Sapale. Ar šo lomu Alida turpina savu spēcīgo varoņu atveidojumu uz Lielvārdes skatuves. Dekorators — tagad valstī un tālu aiz tās robežām pazīstamais kinorežisors Jānis Streičs. Skatuves ietērps lakonisks, skarbi skaists, atbilstošs Somijas dabai un tās stiprajiem cilvēkiem.

H. Vuolijoki. "Akmens ligzda", 1963. No kreisās: Marta — T. Vilnīte, Niskavuori saimniece — A. Sapale, Ilona — E. Vikštrema, mācītāja kundze — L. Borinca

Ar *Akmens ligzdu* dodamies uz skati Rīgā. Līdzī brauc LLT pārvaldnieks A. Vilnītis (viņa sieva ir viena no vadošajām aktrisēm) un rajona fotokorespondents Ojārs Upenieks. Visi pārliecināti, ka jāsaņem pirmā vieta. Atgriezamiem sašutuši — mums nekāda vieta, jo bijusi latviešu autoru lugu skate. No krepļiem dzeram, dziedam un dejojām visu nakti līdz rīta gaismai. Bohēma? Jā. Ar tādu neapmierinātības lādiņu gulēt neaiziesi...

1967. gadā iestudējam R. Blaumaņa traģēdiju *Pazudušais dēls*. Šajā izrādē spēcīgs aktieru sastāvs: A. Sapale, I. Zirnītis, M. Asare, O. Danenbergs.

Krustiņš — Roberts Groza. Roberts pats mūs sameklē, strādā ar lielu atdevi. Vēdu galveno lomu tēlotājus konsultēties pie Olgas Bormanē. Docente pēc nodarbības saka: "Ar jūs Krustiņu varētu lepoties jebkurš profesionālais teātris."

Izrāde top lēnām. Dekorators TV mākslinieks Zigfrīds Filics. Roplainīgu pagalmā *izaug* milzīgs ozols ar sarepējušu mizu, plašu lapotni.

Pirmizrāde. Mūsu Roberts kaut ko gaida, nesagaida... Satraukts... — "Kas tev?" — "Es jau pats esmu Krustiņš..."

Otrajā izrādē Krustiņu spēlē Ojārs Upenieks, jo kvēlojošo sirdi nesošais Roberts gājis bojā uz dzelzceļa... Skumja ir atvadišanās Ulbrokas kapsētā. Pēc tam ilgi nevaram šķirties, sēžam Zirnišu dzīvokli un dziedam viņa mīļoto *Tikai no tevis nav vēstules...*

Lauktechnikas vadība visādi mūs atbalsta — dod transportu par brīvu, mūs pavada arodbiedrības priekšsēdētājas Maigas Biķes, partijas sekretāres Inas Ķienes un pārvaldnieka Aivara Vilniša labvēlība.

1965. gads. Mana diplomdarba izrāde — V. Rozova *Kāzu dienā*. Esam uz kolhoza *Lāčplēsis* kluba skatuves. Dekorators Ansis Jablovskis. Bez jau zināmajiem aktieriem Toņas lomā skolotāja Ruta Frīdenberga.

V. Rozovs. "Kāzu dienā." Lomās (no kreisās): E. Liepiņa, R. Frīdenberga

Diplomdarbu ierodas pieņemt valsts komisija. Mana kursa audzinātāja profesore Veļa Baļuna starojoša sēž blakus Edgaram Kauliņam. Vēlāk profesore stāsta:

"Gaidīju, kad nāks tie kolhozieki, bet nāk tikai frizētas dāmas un solīdi kungi."

Kad darbs izanalizēts un novērtēts, ievēljam elpu. Ievēroju, ka pie galda nav Ernasa Bāriņas, kas lugā tēlo šuvēju. Jautāju Solveigai Vārpai, viņas vedeklai, kas arī saģērbusies promiešanai, kas noticis. "Mamma lūdz mūs atvainot, jo šorīt nomira viņas vīrs..." —?! Un pirms izrādes nevienam ne vārdiņa! Paldies par šādu savaldišanos un uzupurēšanos!

1980. gadā studējam R. Blaumaņa *Skoderdienas Silmačos*. Vija Zālīte skolo dejas mākslā. Vera Namiķe nopūlas Rūdim un Kārlēnam iemācīt *Cik bēdīgi tie vecāki*. Dziesmu un deju melodijas Vilmas Malnaces pavadījumā ierakstām lentē. Zaiga Jekuma glezno prospektu ar lielu ozolu centrā. *Skroderdienām* palīdz skanēt folkloras pulciņš, kura dalībniekus un savas ģimenes locekļus nenogurdama organizē Gaida Sarma. Tepat arī Gobiņu pāris, kas uzticīgs Lielvārdes teātrim, kaut jāmēro 5 km garš ceļš no Rembates.

R. Blaumanis. "Skoderdienas Silmačos." Antonija — S. Tīlaka, Aleksis — I. Gobiņš. Otrajā plānā V. Gobiņa

1983. gads. Rodas iestudējums par pašai dziedātu draudzību un lielu mīlestību — E. M. Remarka *Trīs draugi*. Lomās Dace Klipa, Maruta Jēkabsons, Guntis Zirnītis, Pēteris Misāns, Jānis Maļinovskis u.c. Lilita Mutjanko rada lakoniskas, bet izteiksmīgas dekorācijas. Mīlestība no romāna lappusēm ienāk arī aktieru sirdīs. Izveidojas jauna ģimene — Ilona un Pēteris Misāni, kas savu laulību desmitgadi atzīmēs ar G. Priedes *Tētis un māmiņa* izrādi, kurā piedalīsies viņu četras meitiņas.

G. Priede. "Tētis un māmiņa", 1993. Lomās Ilona un Pēteris Misāni

1984. gada 27. maijā saņemam dāvanu — lugas eksemplāru "Džons Patriks. *Dīvainā mīsis Sevidža*" ar šādu ierakstu: "Titullomas tēlotājai Dzidrai Bļodonei — režisors Juris Zariņš."

Izlasu, izsmejos, nolieku plauktā. Pēc dažiem gadiem, domājot, ko iestudēt, sameklēju lugu un sadalu lomas. Ņemot vērā dāvinātāja vēlējumu, titullomu piešķiršu sev. Sākas interesants darbs. Konsultējamies ar ārstiem, jo lugas darbība notiek ASV psihiatriskajā slimnīcā. Aktieri, manuprāt, veiksmīgi iejūtas savās lomās, tikai Lolita Kudeiko, būdama spilgtā improvizācijas aktrise, pirmizrādē pēkšņi maina iestudējuma mizanscēnu — sāk staigāt pa dēlīti gar skatuves malu. Elpu aizmērojuši, vēro ne tikai skatītāji, bet arī mēs, kas esam uz skatuves...

Dž. Patriks. "Dīvainā mīsis Sevidža." Iestudējuma dalībnieki, 1988

1988. gadā mums piešķir Tautas teātra nosaukumu — par visu mūsu līdzšinējo darbošanos, par Gunāra Priedes lugas *Centrifūga* iestudējumu. Uz skatuves šajā izrādē atkārtoti satiekas emocionālas aktrises mātes un meitas — Skaidrite un Indra Tilakas, Dzintra un Daina Gaiļes.

1991. gadā spēlējam Anšlava Eglīša komēdiju *Labāki cilvēki* par latviešu bēgļiem Vācijas nometnēs. Vienmēr cenšos iestudējumiem izvēlēties mākslinieciski

A. Eglītis. "Labāki cilvēki", 1991. Lomās (no kreisās):
D. Klīpa, M. Jēkabsone, A. Neretniece, G. Zirņītis

augstvērtīgas un dvēseli saviļņojošas lugas. Tādēļ arī dramatiķu E. Porteres romānu *Polianna*. Lai nebūtu jāizkaro nauda dekorācijām, izmantojam muzeja interjeru. Galvenais — modināt nez kur pazudušo labestību, līdzjūtību, cilvēcību. Savu pirmo lomu spēlē mazmeita Ieviņa, Evita, Kristaps, kā arī Laila Jēkabsone, savu pēdējo — Džonu Pendeltonu — Vilnis Steps — jumpravietis, vispusīgs un iejūtīgs lomās un dzīvē, padomdevējs dārzkopībā un ārstniecībā, dzejnieks (krājums *Manai tēvu zemītei*).

Trīsdesmit sešos režisores mūža gados esmu rakstījusi ne tikai dramatizējumus, bet arī scenārijus, iestudējusi dažādus uzvedumus, veidojusi dzejas kompozīcijas. Vispopulārākā bija Ārijas Elksnes *Es palikšu jums neizdibināta*. To norunājām 25 reizes, pat Rīgā, Mazajā gildē un Medicīnas vēstures muzejā. Tās bija gandarijuma stundas — ar Ārijas Elksnes starpniecību uzrunāt klausītājus. Arī Māras Zālītes *Nav vārdam vietas* runājām vairākkārt. Pie klavierēm vienmēr bija koncertmeistare Vilma Malnace, dzeju runāja Maruta Jēkabsone, Dace Klīpa, Lolita Kudeiko.

Esmu iestudējusi vismaz 40 lugas, 15 no tām bija Gunāra Priedes darbi, bieži vien nekur vēl neizrādīti, pat npublicēti. Mūsu aktieri auguši un veidojušies G. Priedes laikmeta aktuālo notikumu un problēmu skatījumā, iepazīnuši labu dramaturģiju un mācījušies skaidru un izteiksmīgi niansētu latviešu valodu.

Kā jūtas pašdarbības režisors ikdienā? Darbā ar aktieriem — brīnišķīgi. Bet reizēm pārņem izmisums — nav kas palīdz atrisināt dekorāciju un mūzikas jautājumu, noorganizēt izrādes utt. Aizeju mājās — pietiek, šī ir mana pēdējā izrāde! "To jau, mamm, mēs dzirdam vairākus gadus," atgādina dēli.

Saku paldies visiem kultūras nama darbiniekiem, kas saprot un palīdz "apgērbt" izrādi. Saku paldies mūsu aktieriem par sevis nežēlošanu un dziļi cilvēciskajām attiecībām, kas valda mūsu kopīgajā darbā.

Dzidra Bļodone, 1998

1980. gadā kultūras namā *Lielvārde* sāk strādāt enerģisks darbinieks **Kārlis Lišmanis**, kas pats piedalās iestudējumos.

Kārlis ir aktieris, bet drīz vien kļūst režisors pat Ogres un Rīgas Dziesmu svētkos, ir Ziemassvētku vecītis, ja vajadzīgs, ūtrupnieks gada tirgos. Kopā ar Ēriku Karpoviču (*Skroderdienu Rūdis* un *Kārlēns*) piedalās TV raidījumā *Savai zemītei*.

1982. gadā Kārlis Lišmanis uzņemas kolhoza *Lāčplēsis* dramatiskā kolektīva vadību. Paralēli darbam 1988. gadā neklātienē pabeidz LV konservatorijas Teātra fakultāti.

Kādu mantojumu jaunais režisors saņem no saviem priekšgājējiem?

Edgars Kauliņš vēlējas, lai kolhozam viss būtu savs, arī teātris. Tāpēc 1950. gadā zem Kaibalas skolas jumta, direktores Marutas Ābolkalnes vadīts, veidojas kolhoza *Lāčplēsis* dramatiskais kolektīvs — jauna mākslinieciska vienība.

Kārlis Ārons ir pirmo izrāžu režisors. Viņš iestudē R. Blaumaņa lugas *Trīnes grēki* (Trīne — Austra Zālite) un *Indrāni*, Švarkina darbu *Svešais bērns* un Talvestes *Kristības*. Aizkustina vecie Indrāni — Elza Zandberga un Arvīds Saulītis. Visus pārsteidz Andreja Kaktiņa Edvarts un labestīgās Dzidras Slipiņas pārtapšana aukstajā, nežēlīgajā Ievā. Vēlākajos gados Dzidra ir iecienīta komisko lomu tēlotāja. Nevarīgs un žēlojams ir Jāņa Aveniņa Noliņš. A. Saulītis sāk rakstīt Lāčplēša dramatiskā kolektīva vēsturi. Tagad tā glabājas A. Pumpura muzejā.

Ar šiem četriem iestudējumiem K. Ārons iedibina jaunajā kolektīvā stingras darba tradīcijas un pareizu izpratni par skatuves mākslu.

Režisore **Hedviga Virsnīte** iestudē A. Vilka darbu *Mīlestības bilance*, **Taiga Kalviške** sava diplomdarba izrādei sagatavo J. Lūša lugu *Atrastā varavīksne* (lomā redzam arī Kārli Krūmiņu — dzejas runātāju un sabiedrisku darbinieku), bet **Juris Kalvišķis** inscenē M. Birzes komēdiju *Sākās ar melno kaķi*.

Nākamais Jura Kalviška lielais veikums — A. Upīša *Zaļā zeme*. Daudz lomu, daudz aktieru. Traģiski izskan Ošu pāra (Dz. Slipiņa un A. Bļodiņš) likteņi, arī E. Apra veidotais Upīšu Mārtiņš. Savu simpātisko skatuves mūžu ar Lienu sāk Zaiga Auziņa, arī dzejas runātāja un programmu vadītāja. R. Škarsta Sveķāmurā daudz komisma, mazāk ļaunuma. A. Saulītis un V. Sproģe veido varenos Brīviņu saimniekus. Valda Sproģe — enerģisku, valdonīgu sieviešu lomu tēlotāja, drosmīga lomu atklāsmē. Rasma un Jēkabs Girucki — kluso, vienkāršo lauku ļaužu tēlotāji.

Sākas darbs pie H. Gulbja lugas *Aijā, žūžū, bērns kā lācis*. Šis bērns tiek gan šūpots, bet "izšūpots", jo pirmizrāde nenotiek. Kolektīvs apjucis — režisors aiziet. Tad kā glābējs ierodas

Kārlis Lišmanis, un sākas aktieru un jaunā režisora kopīgais izaugsmes ceļš.

Zīmīgi, ka Kārļa pirmais iestudējums ir *Trīnes grēki*, tāpat kā pirms 27 gadiem, kad *Lāčplēša* dramatiskais kolektīvs sāka veidoties. No pirmā iestudējuma šajā ir divi aktieri — Zinaīda Mežapuķe un Arvīds Saulītis.

Blaumaņa *Ļauno garu* izrāda 52 reizes. Katrā Kārļa iestudējumā neiztrūkstoši līdz pēkšņām mūža beigām spēlē Andrejs Jansiņš. Andrejs atstāj ne tikai atmiņas par sevi. Viņa dēls Jānis iet tēva ceļu.

Neaizstājams komisko lomu atveidotājs, īpaši Blaumaņa žīdu tēlotājs, ir Augusts Eišlers.

1986. gadā režisors izvēlas lielu, skaistu, bet grūtu darbu — V. Lāča *Zītaru dzimtas* dramatisējumu. Lomās tradicionālie aktieri un Mihails Naglis — stalts vīrs ar spēcīgu balsi. Viņš pārliecinoši tēlo Kārli Zītaru, arī turpmākajos iestudējumos veido stīprus raksturus.

K. Lišmaņa vadītais dramatiskais kolektīvs pie režisora Antmaņa-Briediša mājām — Valles Zvanītāju "Bukām"

P. Putniņš. "Ar būdu uz baznīcu", 1990. No kreisās: Marianna Okolokolaka — Elizabete Ozoliņa un meita — Maija Jaudzeme

Augstākā kvalitātē visus paceļ režisora Kārļa Lišmaņa diplomdarbs — P. Putniņa *Ar būdu uz baznīcu*. Tas ir nopietns, ilgs darbs, tikšanās ar autoru, spēlēšana valsts eksāmena komisijai, kas beidzas veiksmīgi. Vadošajā lomā Elizabete Ozoliņa.

Ir 1991. gads. K. Lišmanis ķeras pie nākamās P. Putniņa lugas — *Ar Dievu pie zemes*. Ir trešā Atmoda. Un šis gads ir ļoti radošs. Dzidra Bļodone iestudē G. Priedes lugu *Pārventas hetēra* un A. Egliša *Labāki cilvēki*. Ē. Karpovičs pabeidz J. Zariņa iesākto *Greizo spoguļu karaļvalsti*, K. Lišmanis Lielvārdes Tautas teātrī inscenē Moljēra *Āksts pret paša gribu* un A. Grīna *Pumpurs un Lāčplēsis*. Vienā gadā sešas pirmizrādes!

1992. gadā K. Lišmanis skatītāju vērtējumam nodod H. Raudsepa *Mārtiņciemu* un J. Akurātera *Jaunie un vecie*. Ar izrādi *Sievu nams* piecas aktrises nosvin savas jubilejas.

H. Raudseps. "Mārtiņciems." No kreisās: G. Mendziņa, M. Paegle, V. Sprōģe

Z. Naglovska lugas "Sievu nams" lomu atveidotājas un līdzjutēji, 1993

Par Lāčplēša un Lielvārdes ansambļu saplūšanu vienā saimē uzskatāms 1994. gads ar E. Zālītes darba *Rudens rozes* iestudējumu.

E. Vulfa *Līnis murdā* (1995) ir pēdējā Lāčplēša dramatiskā kolektīva izrāde.

Aizvadītajos gados savas otrās mājas teātrī pie Kārļa Lišmaņa ir atraduši daudzi, arī Alda Zaharāne, Lauma Sniedze, Guna Mendziņa, Ruta Krūmiņa, Indra Zilēna, Līga un Vilnis Lūši, Ingo Poriņš un citi. Veiksmīgi savas lomas veido Zane Baķe un Maija Jaudzeme.

Kārļa Lišmaņa vadītā kolektīva īpatnība — stabils aktieru sastāvs. Ļoti daudz viesizrāžu. *Lāčplēša* kolektīvs iesāk sen aizmirstās benefices.

E. Zālīte. "Rudens rozes", 1994. No kreisās: L. Kudeiko un S. Tilaka

J. Jaunsudrabiņš. "Jo pliks, jo traks." Aivara Baloža benefice. 1. rindā no kreisās: režisors Kārlis Lišmanis, Vilma Balode, jubilārs Aivars Balodis, Dzidra Bļodone

Spoku festivāls Lielvārdē, 1997. No kreisās: V. Lišmane — baronese fon Rautenfelde, P. Bļodons un J. Maļinovskis — viesu iekšā saucēji, M. Jaudzeme — galma dāma, K. Lišmanis — barons fon Rautenfelds

Aivars Balodis visu mūžu, tāpat kā viņa māte Vilma Balode, dzied un spēlē teātri.

K. Lišmanis ved savas izrādes uz visiem iespējamajiem salidojumiem un festivāliem, bet 1997. gadā Lielvārdē tiek noorganizēts Spoku festivāls.

Ar J. Jurkāna lugas *Dūdieviņš* izrādi 1998. gada 25. aprīlī Ūsiņdienas festivālā Aizkrauklē četras atzinības iegūst aktieri Maija Jaudzeme, Ēriks Karpovičs, Jānis Jansiņš un dekoratore Taiga Kalviške.

Vienota teātra veidošanos Lielvārdē uztvēruši arī draugi no Aizkraukles.

Pasaka

Šis būs stāsts par neparastu zemi ar skaistu nosaukumu, kas saistīts ar Lielu Vārdu.

Kādreiz šī zeme bija sadalīta divās pilsētvalstīs. Vienā dzīvoja bagātie — tādi ar lielām ausīm, kuri reizi pa reizei bija cikstējušies ar lāci un plēsuši to uz pusēm — saukti par lāčaušiem. Otrajā pilsētvalstī dzīvoja nabadzīgāki un pieticīgāki ļaudis, kas bieži vien pārtikuši no lāčaušu atmestajiem labumiem. Taču abās pusēs bija labi oratori. Abās valstīs celti amfiteātri. Lāčaušu pusē oratorus pārvaldīja valdnieks, vēl pavisam jauns, Kārlis I. Lielo Vārdu pusē valdīja gudra un pieredzējusi valdniece Dzidra Laimīgā.

Tad, kā jau visur pasaulē, sākās kari un pārmaiņas. Sākās lielā tautu staigāšana. Arī šai valstī lāčauši apņēma lielvārdu meitas, un lielvārdu puīši tiecās pēc lāčaušu meitām. Dzidra Laimīgā nespēja šo sajukumu ilgi turēt. Tika saukts Mags — Priežu Gunārs. Tas uzrikoja *Jāņus slimnīcā* lielvārdu pusē, veda slimniekus laukā, lai osta, kā *Smaržo sēnes*, izkāra pat *Vējlukturi abažūrā*, sāka griezt *Centrifūgu*, bet nekā. Tad valdniece Dzidra Laimīgā labprātīgi no troņa atteicās un nu jau izaugušajam un prātā gudrajam Kārlim I teica: "Nāc nu manā vietā!"

Troni pārņēma Kārlis I un, gudri uz priekšu domājot, apvienoja lāčaušus ar lielvārdiem, tā pārvaldot tagad valsti Lielvārdi, iegūstot titulu Kārlis — Liel-Vārdis ar pievārdu Liš-Manis.

Aizkrauklieši

Gunārs Priede Lielvārdes teātri

Četrdesmit gadus Lielvārdes teātra režisori un aktieri bijuši kopā ar divdesmit Gunāra Priedes lugu smalki niansētajām domām. Daži dramaturga darbi piedzīvojuši vairākus iestudējumus: *Normunda meitene* — četrus, *Jaunākā brāļa vasara* — divus, *Vikas pirmā balle* — divus. Bet sākās viss ar Elzas Cīrules veidoto *Normunda meitenes* izrādi 1959. gadā.

No tā laika lielvārdieši dzied *Ja, jūriņa, tu man dotu, Vecais Taizelis, Es rudens lapu tavā vārdā saucu.*

Es atceros

Kādās viesībās deviņdesmitajos gados veca lauku māmiņa saka: "Es jūs, skolotāj, atceros kā Normunda meiteni."

— Patiešām? Kur tie gadi!

— Vēl tagad redzu un dzirdu Gundegu un jūs visus!

Nekad nedomāju, ka pašdarbnieku izrādes tik ilgi dzīvo skatītāju atmiņā...

Dzidra Bļodone, 1998

Pēc G. Priedes lugas "Normunda meitene" izrādes, 1959

G. Priede. "Lai arī rudens." No kreisās: A. Melkerte, C. Kupce, Z. Kupcis, Dz. Bļodone

Katrs iestudējums ir ar savu smaržu. Ventspils aso vēju appūsta ir lugas *Lai arī rudens* izrāde. Režisore Inta Alekse lomas uztic tikai skolotājiem, jo lugā galvenās ir cilvēka audzināšanas problēmas.

Aivaru gaidot režisore Dzidra Bļodone iestudē kā protestu Rīgas Jaunatnes teātra versijai, ko bija radījis režisors Ādolfs Šapiro kā ņirgāšanos par latviešu lauku tradīcijām, cūku bēres un *abada* kāpostus ieskaitot.

Padomju varas gados profesionālo un Tautas teātru repertuāru vajadzēja apstiprināt Kultūras ministrijā, kas vienu otru lugu aizliedza. Lielvārdē Tautas teātra vēl nebija, un tātad nebija arī šo aizliegumu. Tā lielvārdieši pirmie iestudēja lugas, kas citur uz skatuves neparādījās, kā *Jāņi slimnīcā* un *Smaržo sēnes*.

Iestudējumā *Otilija un viņas bērņubērni* Otilijas lomā Alīda Sapale un Juliāna Ozoliņa, kas līdz šim sevi apliecinājusi komiskās lomās.

Neaizmirstams ir lugas *Centrifūga* iestudējums un viss, kas ar to saistās. Skatē Balvos A. Neretniece brauc līdz un iekārto izstādi par Lielvārdes teātra simtgadīgo dzīvi. Komisija ir pārsteigta — tik sens sākums!

Luga par Otiliju un cilvēkiem ap viņu tapa lielvārdiešu acu priekšā. Lielvārdieši lasīja pirmos variantus, un viņu vēlējumi un ieteikumi ļoti būtiski iedarbojās uz autoru, liekot šo to izmainīt līdz pamatiem. Turklāt vēl vajadzēja gadīties, ka autors sava darba tēlus pirmoreiz uz skatuves redz Lielvārdē.

Lai tad nu Otilija — tāda, kāda viņa patiesībā ir — iet pasaulē no Lielvārdes.

Gunārs Priede (No lugas "Otilija un viņas bērņubērni" izrādes programmas Lielvārdē, 1971)

Lielvārdes teātrī Gunārs Priede ir bijis arī aktieris lugas *Jāņi slimnīcā* pieņemšanas izrādē. Ieradusies komisija no Ogres, arī autors. Aktieri nogrimmējušies, bet joprojām nav

Strogova lomas tēlotāja. Izmisusi režisore Dzidra Bļodone, kā pie glābiņa, aizskrien pie dramaturga, kas mierīgi sēž zālē.

Viena lomas tēlotāja nav un nebūs. Ko nu? Ja runa būtu par Smuidru, Pārslu vai Irmgardi, uz skatuves nevilcinoties kāptu režisore, bet — Gunvaldis Strogovs... Pārcelt pieņemšanu uz rudenī, komisijai atvainoties? Es sapratu, ka to nevar, un nopūzdamies pamāju. Lielā steigā man uzvilka pidžamu, iespieda rokā eksemplāru ar lugas tekstu un pateica, kad un no kuras puses jāuznāk, un vaļā vērās priekšsvars. Aktieri mani neizlaida no acīm, kas izrādei piedeva papildu spraigumu. No lomas gandrīz izkritu tikai tad, kad Alida Sapale Agates lomā pēc maniem vārdiem: "Agate, ja jūs tūlīt nepateiksiet, kas noticis, es jūs nožņaugšu," — man teica: "Ūja, ūja! Žņaudzējs atradies!"

Gunārs Priede (No grāmatas "Mazi stāsti par Jāņiem slimnīcā un dzīvesstāsts." — Rīga: Likteņstāsti, 1996)

1968. gadā pēc Lielvārdes vidusskolas 2. klases lūguma radās ludziņa *Visi prieki vējā*. Tā veidota pēc H. K. Andersena pasakas motīviem un iestudēta vairākas reizes. 1982. gadā zonālajā skatē saņemtas 12 atzinības.

G. Priedes lugas "Visi prieki vējā" iestudējuma dalībnieki ar režisoru Dz. Bļodoni, 1982

Lielvārdes teātri izveidojusies tradīcija savu dramaturgu *apaļajās* jubilejās apsveikt ar pirmizrādi. 1978. gadā, kad lielvārdieši pirmie republikā iestudē G. Priedes lugu *Žagatas dziesma*, G. Priede ir Latvijas Rakstnieku savienības valdes pirmais sekretārs. Uz izrādi un sveikšanu ierodas daudzi rīdzinieki un lielvārdieši, un lielais kultūras nams stāvgrūdām pilns. Imants Ziedonis saka ievadvārdus, pēc izrādes runā apsveicēji.

60 gadu jubilejā 1988. gadā lielvārdieši iestudē 20 gadus aizliegto lugu *Smaržo sēnes*.

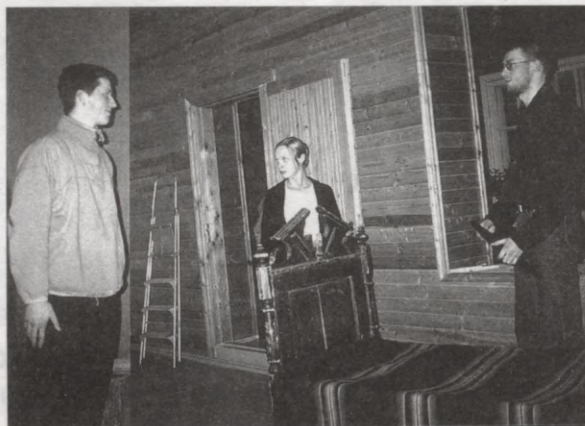

E. Kauļiņš sveic G. Priedi 50 gadu jubilejā, 17.03.1978.

70 gadu jubilejai režisore Dzidra Bļodone atrod vienīgo nekur neiestudēto Gunāra Priedes lugu *Vikšējs un hercogiene* un kopā ar Lūciju Ņefedovu to gatavo kā pārsteigumu — lomās arī trīs neredzēti aktieri — autora tā dēvētie "mazbērni".

Pēc G. Priedes 60 gadu jubilejas izrādes "Smaržo sēnes" A. Pumpura muzejā 1988. gada 16. martā

G. Priede. "Vikšējs un hercogiene." No kreisās: Māris Bļodons, Maija Bļodone, Ģirts Zirņītis

Lielvārdiešiem patīkami Gunāra Priedes lugās atpazīt savu apkārtni un cilvēkus. Dramaturga darbi māca cienīt mūsu tautas kultūru un valodu.

Lielvārdes teātra godi un draugi

Lielvārdes teātrim bijušas daudzas viesizrādes — visos Latvijas novados.

Liels pagodinājums katram pašdarbības teātrim ir spēlēt Rīgā. Lielvārdieši to piedzīvo 1948. gadā, kad R. Blaumaņa lugas *Pazudušais dēls* iestudējums (režisors Kārlis Jēkabsons) republikas skatē iegūst otro vietu un tiesības to izrādīt uz Drāmas teātra skatuves.

1961. gadā režisores Elvīras Pipres A. Arbuza drāmas *Esi sveicināta, mīlestība!* iestudējumam republikas skatē Jaunatnes teātrī Rīgā piešķir pirmo vietu.

A. Arbuzovs. "Esi sveicināta, mīlestība!" No kreisās: Viktors — U. Liepiņš, Sergejs — V. Slesaronoks

G. Priede. "Centrifūga." Lomās Indra (no kreisās) un Skaidrite Tilakas

1988. gadā pēc uzvaras republikā un Tautas teātra nosaukuma saņemšanas G. Priedes *Centrifūga* (režisore Dz. Bļodone) nokļūst uz Rīgas skatuves.

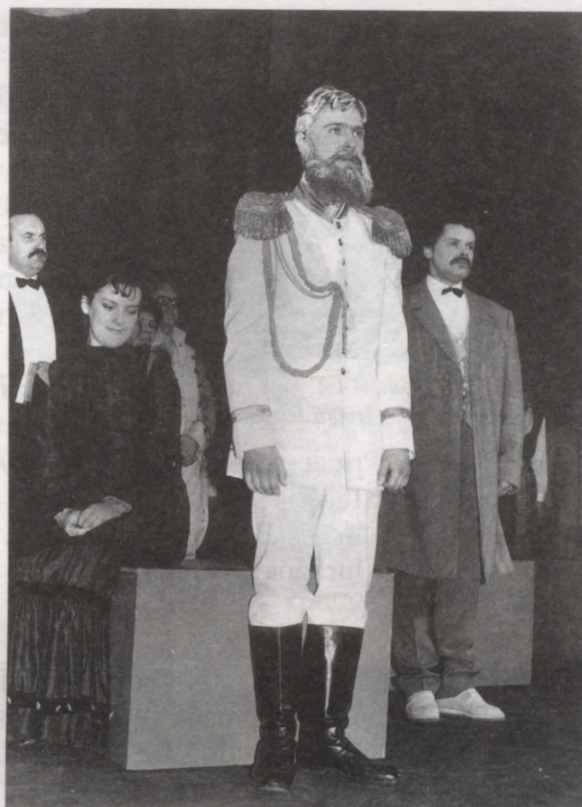
1991. gadā Kārlis Lišmanis iestudē A. Grīna *Pumpurs un Lāčplēsis*, lugu, kas tikai vienreiz bija parādījusies uz skatuves 1938. gadā eposa 50. gadskārtā. Nu atkal atdzīvojas vēsturiskās personas: Andrejs Pumpurs, Auseklis, Krišjānis Valdemārs, Fricis Brīvzemnieks.

❖
Ēriks Karpovičs — īsts Pumpurs, tikai bārda jāpielīmē. Bet kur ņemt lidzinieku Auseklim?

Kādu dienu kolhoza ēdnicā rindā nostājas jauneklis. Auseklis kas Auseklis! Man karote paliek pusceļā... Jādodas bildināt! Pat tuvumā līdzība apstiprinās — apaļa seja, šauras acis, čirkaini mati. Jā! Jauneklis piekrīt. Tā Andris Puķāns kļūst par Lielvārdes teātra Ausekli.

Dzidra Bļodone, 1998

Pirmizrāde notiek A. Pumpura dzimšanas dienā — 22. septembrī. Rodas doma nospēlēt to arī Rīgā, *Māmuļā*.

A. Grīns. "Pumpurs un Lāčplēsis." No kreisās: Ernests Vigners — J. Dirveiks, Ede Pumpura — I. Tilaka, A. Pumpurs — Ē Karpovičs, Auseklis — A. Puķāns

❖
Domāts, darīts! 29. decembrī dodamies uz Rīgas Latviešu biedrību. Pašreiz no tās izvācas krievu armija. Ilgus gadus šeit bijis *oficiēru nams*. Telpas piegružotas, rokturi un citi spožumi noskrūvēti, liels kristāla sienas spogulis sadauzīts...

Izrāde norit lielā pacilātībā. To ievada A. Pumpura prēmijas laureātes aktrises Velta Līne un Lidija Freimane, Gunārs Priede un vīru koris *Absolventi*. Diemžēl tā ir L. Freimanis pēdējā uzstāšanās...

Dzidra Bļodone, 1998

1996. gadā K. Lišmanis iestudē Harija Gulbja lugu *Uz Liepsalām ejot*. Ar to lielvārdieši piedalās vairākos festivālos, gūst uzvaras un spēlē arī Tautas teātru dienās Eduarda Smiļģa muzejā Rīgā.

1998. gada martā Rīgas Latviešu biedrības namā notiek Vidzemes novada kultūras dienas. Lielvārdieši spēlē J. Paļeviča *Preilenīti*. Pēteris Pētersons atzinīgi novērtē režisora K. Lišmaņa un aktieru sniegumu.

Latvijas Tautas teātru 7. salidojumā, kas notiek 1991. gadā Jelgavā, pirmoreiz piedalās arī Lielvārdes Tautas teātris ar Jura Zariņa iestudētās R. Tomsona lugas *Mika* izrādi.

J. Paļeviča "Preilenītes" izrāde "Vecutelēs". Vēzis — P. Bļodons, Preilenīte — G. Mendziņa, Kalnu Dārta — M. Jaudzeme

Šajā salidojumā Tautas teātru jostu kamolā mūsējie kā 41. iesien Arveda Paegles austo Lielvārdes jostu.

G. Priede, Dz. Bļodone un K. Lišmanis svētku gājienā Jelgavā

Lielvārdē, ar G. Priedes lugu *Nakts pirms mājām*. Daigas diplomdarbs — R. Blaumaņa *Zaļļi*.

Lielvārdes teātris 125 gadu jubileju 1998. gadā sagaida ar oriģināldramaturģiju: Ā. Alunāna *Icigs Mozes*, J. Paļeviča *Preilenīte*, H. Gulbja *Uz Liepsalām ejot*, G. Priedes *Vīksējs un hercogiene*, J. Jurkāna *Dūdieviņš*.

Inta Alekse, 1965

No sešdesmitajiem gadiem lielvārdieši draudzējas ar Ādolfu Alunāna Jelgavas Tautas teātri. To aizsāka Dzidra Bļodone ar savām studiju biedrenēm Lūciju Ņefedovu un Intu Aleksi. Strādādama Lielvārdē par skolotāju un kultūras nama māksliniecisko vadītāju, Inta Alekse iestudēja četras izrādes. Notiek aktieru un režisoru viesošanās. Abi teātri 1988. gadā kopīgi inscenēja A. Pumpura eposu *Lāčplēsis*.

Lielvārdiešu draugi ir arī Taiga un Juris Kalvišķi Aizkraukles teātri. Viņi abi, Lielvārdē dzīvodami, bija aktieri un režisori, Taiga arī scenogrāfe.

No 1990. gada Lielvārdes teātra draugi ir Klivlandes Daugavas Vanagu teātra kopa, kuru 40 gadus vada režisors, dramaturgs un teātra teorētiķis Artūrs Rubenis. Klivlandiešu viesizrādes Lielvārdē un citās Latvijas vietās notika 1990. gada jūlijā un augustā. Tad lielvārdieši uzņēma ciemiņus savās ģimenēs un iepazīstināja ar Latviju. Teātru un ģimeņu draudzība turpinās.

No kreisās: J. Kaspars, T. Kalvišķe, J. Kalvišķis 1975. gadā TDA "Lāčplēsis" 10 gadu jubilejā

Klivlandes aktieri pēc izrādes Lielvārdē. No kreisās: Jānis Vasks, Rīta Kaugure, Laimonis Jansons, Ilga Rubene, režisors Artūrs Rubenis

Skolu dramatiskie pulciņi

Abās pamatskolās un E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolā mācās jaunā paaudze, kam patīk spēlēt teātri. Jau sākumskolā audzinātāji gatavo ludziņu un pasaku iestudējumus, vecākajās klasēs latviešu valodas un literatūras skolotāji — pat vairākcēlienu lugas.

Kaibalas skolā no seniem laikiem spēlē teātri. 1924. gadā jaunais skolas pārzinis Artūrs Pelcbērgs iestudē izrādi *Pēcis*. Pēckara gados Alvīne Deksnē inscenē A. Brigaderes *Maiju un Paiju* pat divas reizes. Sešdesmitajos gados Hedviga Virsnīte palīdz Egilam Kristkalnam iestudēt *Pauku un Šmauku* un L. Paegles lugu *Runga, iz maisa!* Dekorācijas zīmē mākslinieks Ansis Jablovskis. Arī J. Osmaņa *Sniegbaltīte* rod savu skatuves variantu. Pie šī darba H. Virsnīte atgriežas astoņdesmitajos gados, radot kolhoza *Lāčplēšis* bērnu dramatisko pulciņu.

Dzintra Gaile rūpīgi izstrādā tematiskos vakarus, lielu vērību velta katra bērna valodai, izrunai, stājai. Taiga Kalviške iestudē A. Milna *Vinniju Pūku* un A. Lindgrēnes *Pepiju Garzeķi*. Deviņdesmitajos gados Ruta Skrebele katru gadu iemāca vienu lugu. Skolēni izrāda G. Priedes *Visi prieki vējā*, A. Auziņa *Balķis aci*, M. Ziverta *Minhauzena precības*, M. Timma *Zelta atslēdziņa* un Aizmirstības *valsts* un V. Vigantes *Palmas zaļo vienmēr* savu variantu.

Lielvārdes vidusskolas jaunieši, sākot ar 1947. gadu, darbojas Ērikas Virses, pēc tam Mildas Alsupes un Rīgas režisora Arnolda Stempa dramatiskajā pulciņā.

Piecdesmitajos gados Elza Cīrulle veido plašus inscenējumus ar dziesmām un dejām. Par muzikālo noformējumu rūpējas Rūdolfs Kalve. Izrādes piedzīvo Raiņa *Pūt, vējiņi!*, Ostrovska *Sniegbaltīte*, Baratašvili *Spārīte* u.c. Populāri kļūst literārie karnevāli, kuros, tāpat kā izrādēs, piedalās skolotāji B. Lācis, A. Bļodons u.c.

Pēc 1958. gada Ilga Grīna iestudē V. Rozova *Prieku meklējot*, Osaka *Nulle uzvedībā*, Brušteina *Gaišzīlais un sārtais*.

Anastasija Neretniece inscenē A. Saksas stāstu *Trīs šķūniši*, M. Tvena *Toms Soiers*, A. Upiša *Laimes lācis*. Guntis Zirnītis Ješkas lomā un pārējie sūnciemieši vecgada nogalē izbrauc pa Lielvārdi un pie lielās, izgrednotās egles aicina sakopt savas mājas un ielaist gaismu pa visiem logiem.

Kultūras namā, iesaistot apmēram 40 skolēnus, teātra entuziaste Hedviga Virsnīte iestudē krāšņu *Sprīdiša* uzvedumu.

Sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados skolu jaunatnes republikas skatēs ar G. Priedes lugu *Normunda meitene* un *Vikas pirmā balle* izrādēm (režisore Dz. Bļodone) iegūtas pirmās vietas. Fragmenti no *Normunda meitenes* izrādes spēlēti TV studijā. Ar Izglītības ministrijas gādību top šaurfilma. To uzņem Lielvārdē pie Lielmaņu mājām, kur garām tek Grauzupīte. Filmas kopija glabājas A. Pumpura muzejā.

A. Lindgrēne. "Pepija Garzeķe." Kaibalas skolēnu izrāde, 1976

Baratašvili "Spārītes" iestudējums

No 1988. gada Daiga Kozlova (vēlākā Zirņīte) iestudē vairākas dzejas kompozīcijas un ludziņas — L. Brieža *Čabatiņš no Dūdeļciema*, I. Ziedoņa *Pelēkā, Melnā un Dzintarainā pasaka*, A. de Sent-Ekziperī *Mazais Princis*. 1997. gadā ar divām īslugām *Mīlais Albertonkul!* un *Tfu, tfu, tfu* jeb *Spiedze* izcīnīta 1. vieta rajona un zonas skatē un iegūtas tiesības piedalīties pirmajā skolu teātra festivālā Cēsīs.

Izrādes "Vinnijs Pūks" un viņa draugi dalībnieki 1990. gadā. Saņemts 1. vietas diploms un ceļazīme uz skolu teātru sezonas noslēguma saietu "Smiltene — 90." 1. rindā no kreisās ceturtdā — režisore Daiga Kozlova

Tā soli pa solitīm skolēni apgūst prasmi runāt, pārliecināt, iedzīvoties dotajos apstākļos, sadarboties ar partneriem, pārvarēt neērtību un bailes no iziešanas skatītāju priekšā. Teātris, sevī apvienojot dažādus mākslas veidus, veic lielu audzinošu lomu ikviena jaunieša dzīvē.

Dziedot dzimu, dziedot augu

Skan kora dziesma

Kora dziesma Lielvārdē izsenis bijusi cieņā. Varbūt tā sākās ar dziedāšanu baznīcā un skolā? Pirmās ziņas par laicīgo kori Lielvārdē ir no 1865. gada, kad skolotājs un ērģelnieks Jānis Neilands nodibina vīru kori. Viņu balsis skan 1873. gadā pirmajos latviešu Dziesmu svētkos Rīgā. Deviņpadsmit dziedātāju vidū, pirmo basu sastāvā, ir arī Lielvārdes draudzes skolas palīgskolotājs Krogzemju Mikus — dzejnieks Auseklis.

Jānis Neilands ir ne tikai pirmo Dziesmu svētku organizētājs, kas piedalās repertuāra sastādīšanā, bet arī viens no nedaudzajiem latviešu kora dziesmu autoriem. Sešpadsmit kopkora dziesmu vidū ir arī Jāņa Neilanda *Balta puķe*.

Arī otrajos Dziesmu svētkos 1880. gadā Jāņa Neilanda vadītais koris ir kopkora sastāvā, bet 1888. gadā Dziesmu svētkos piedalās Lielvārdes Labdarības biedrības jauktais koris — 13 sievietes un 11 vīrieši. Ceturto un piekto Dziesmu svētku kopkorī lielvārdiešu nav.

Pēc Pirmā pasaules kara vietējais dzirnavnieks Pēteris Landovskis Lielvārdē atsāk kordziedāšanas tradīcijas. Viņa koris piedalās Daugavmalas novada svētkos Ogrē, Skrīveros, Jaunjelgavā, Koknesē, Pļaviņās un pie Staburaga.

Kā magnēts, kā medus kāre bites...

Vai var aprēķināt, cik kilometru dienā arājs nosoļo aiz arkla, cik norīkšo saimniece pa sētu un laidaru? Varētu likties pie miera, bet Lašu Jānis ar sievu Annu, kam mājās tikai veca māte un mazs bērns, pārāva kājas, uzvilka tīras drānas un gāja kājām tos 7—8 kilometrus — turp un atpakaļ — uz Landovska dzirnavām Kaibalā. Zirdziņš dienas darbā noguris, tam jāatpūšas, bet saimnieks ar saimniecei tecīgiem vien steidzas uz mēģinājumu. Tāpat no Auziņām Landovski Zigrīda ar tēvamāsu, tāpat brāļi Kaltiņi — Jānis un Arvīds —, arī Dāboli — Antonija, Milda, Jānis un Pauls. Pūrens Andrejs ar sieviņu no Jaunspilvēm. Jānis Krēģers ar meitām — Valentīnu, Veru — un dēlu Viktoru, Galakrodzinieku meitas, Pūrens Vera, Sparāne Anna... Tā varētu saukt vēl daudz.

Landovski dzirnavas... Kā tās vilka! Kā magnēts, kā medus kāre bites... Svētdienas pēcpusdienās viņa lielā istaba dūca kā bišu spiets — dūca tāpat kā darbdienās dzirnakmeņi ēkas otrajā galā.

Landovski mājā valdīja labestība, sirsnīga pretimnākšana. Laikam arī tāpēc starp koristiem valdīja draudzīgas attiecības.

Pēteris Landovskis dziedāt gan iemācīja, bet nekad nederīgēja. Vienīgi mēģinājumā reizēm sākumā vai ja kas sāka kavēties. Viņš uzdeva toni, pameta ar roku pāris taks vēzienus un nogāja maliņā. Galvu piešķiebis plecam, vēriģi klausījās. Pēc kādas grūtas, bet labi izpildītas vietas noteica *dobro!* — tā jau bija uzslava.

Dziedājām tā laika komponistu dziesmas, tautas dziesmas, to pašu klasiku, ko tagad — Jurjāna, Vitola, Dārziņa dziesmas. Daudz Baha un Bēthovena baznīcas dziesmu.

Tautas nama atklāšanas otrajā dienā laicīgo dziesmu koncertā Rīgas 6. kājnieku pulka orķestra kapelmeistars nevarēja saprast, kā viens laucinieku koris spēj nodziedāt tādas dziesmas bez diriģenta. Ja stāstītu, neticētu, bet pats redzēja un dzirdēja.

Kori aicināja dziedāt radiofonā, bet ... lielākā daļa dziedātāju nevarēja uz visu dienu atrauties no mājas — nebija, kas apkopj lopiņus.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Lielvārdes koris ap 1925. gadu. Vidū stāv kora vadītājs Pēteris Landovskis

Ap 1933. gadu kora vadību pārņēma Kaibalas skolas skolotājs Kārlis Romāns. Skolotājs Jānis Austrums organizē Lielvārdes Aizsargu nodaļas jaukto kori. Ar tādu nosaukumu tas atrodams 1938. gada deviņo Dziesmu svētku sarakstā. Tajā tikai divdesmit dalībnieku.

Karam beidzoties, J. Austrums emigrē uz Vāciju. Viņš aktīvi organizē kori un 1947. gadā ir viens no pieciem ārlatviešu Dziesmu svētku diriģentiem Rietumvācijā.

Lielvārdes koris, 1934. Diriģents Kārlis Romāns

Lielvārdes koris, 1938. Diriģents Jānis Austrums

Pēc Otrā pasaules kara enerģiskā skolotāja Ērika Virse Lielvārdes kultūras namā atjauno kora darbību. Vēlāk tā vadību uzņemas Tamāra Grigule, Eduards Deksnis, Ņina Bērziņa. Vairāk nekā divdesmit gadus ar pārtraukumiem Lielvārdes kori vada Pauls Kvelde. Viņš patstāvīgi ļauj spēkus izmēģināt arī jaunajiem diriģentiem studentiem Artim Kumsāram,

Jauktais koris pēckara gados. 2. no labās (sēž) Ē. Virse

Aleksandram Grīvam, Kārlim Hammeram (junioram), Aleksandram Pirānam u.c. 1959./60. gada sezonā praktizējošā kordiriģenta pienākumus pilda topošais komponists Imants Kalniņš. Sešdesmitajos gados ar kori strādā Ludmila Lukševica.

1965. gadā Lielvārdes jauktais koris paliek bez vadības, kora darbība apstājas. Hedviga Virsnite pierunā šo kolektīvu dziedāt *Lāčplēsi*, kur paredzama droša pajumte. Arī L. Lukševica, līdzšinējā kora diriģente, piekrist.

Diriģents P. Kvelde ar Lielvārdes kori Kaibalā, 1958

Tumšajā uzvalkā diriģents Imants Kalniņš Ogrē, 1960

Tā koris *Lāčplēsis* sāka

1965. gads. Korim jau dziesmas *iedziedātas*. Vēl trīs nedēļas, un 28 sievas un 10 vīri brauks uz Dziesmu svētkiem Rīgā. Vienādu tērpu nav. Sievas pa Lielvārdi salasa dažādu novadu tautastērpus, vīri — parastos uzvalkos. Skate notiek Politehniskajā institūtā. Repertuārā ir arī *Karaļmeita*. Mūsu koris no 9 koriem *Karaļmeitu* nodzied vislabāk. H. Mednis apsveic un spiež roku diriģentei Lukševicai.

1966. gadā saimniecība sievietēm pašaj vienādas tumši zaļas kleitas. Koris koncertē Hāpsalu. Vairākas reizes. Koncerti notiek arī Matišos un Barkavā.

Koris "Lāčplēsis", 1965. Diriģente Ludmila Lukševica

Koris "Lāčplēsis" Dziesmu svētku gājienā Rīgā, 1965

1968. gadā koristi brauc ekskursijā uz Kaukāzu.

1969. gadā kori atkal vada Pauls Kvelde. Jāgatavojas Dziesmu svētkiem. Šujam jaunus tērpus. Sievām ir jūraszilas garas kleitas, gaišas apkaltas ādas jostas, duncis, galvā vainadziņš ar nokarenām važiņām, uz krūtīm metāla rota. Baltas vilnas seģenes ar karulišiem un metāla rotājumiem. Viriešiem — baložpelēki svārci un bikses. Platas, dzeltenas, apkaltas ādas jostas ar dunci pie sāniem. Cepures un apmetņi, kas piesprausti ar saktām, rotāti sarkanās lapsas ādām. Dzeltenas ādas zābaki ar garām siksnām, kas aptinamas ap kāju līdz ceļgaliem. Metālkaluma aproles.

No kreisās 1. rindā: G. Puriņa, R. Frīdenberga, L. Ostrovska, L. Surģeniece; 2. rindā: J. Ozoliņa, A. Ozoliņa, L. Mežapuķe, B. Rasiņa

No kreisās: E. Deksnis, P. Štakmanis, O. Biķis, K. Aulmanis, K. Verza, J. Pūtelis, U. Kociņš

Sākumā tikai diviem puisiem, kam Ogres sarīkojumā jānes atribūtika, pašuvām apmetņus ar sarkanās lapsas ādas apdari. Sēžu un skatos. Mūsu pārējie puisi — tādi kā zaldātiņi. Ne pēc kā neizskatās. Nolemju — arī pārējiem vajadzīgi apmetņi. Ko darīt? Kauliņš atļauj izmantot izbrāķētās polārlapsu ādas. Drēbe vēl ir. Aizeju uz veikalu un pārku hennu, milzum daudz hennas. Pārdevēja tā jocīgi uz mani skatās... Iedodu frizierei, lai nokrāso. Piekodinu šoferim otrā dienā lapsādas paņemt un aizvest uz Rīgu, uz šūšanas ateljē, kur man jau viss sarunāts. Steiga liela — Dziesmu svētki pēc dažām dienām. Pēcpusdienā ieskrienu ateljē. Šuvēji rokas vien plāta — šoferis atvedis slapjas, pilošas (bet sarkanas!) lapsādas, kas sarāvušās kā desiņas. Friziere tās iemērkusi hennas šķīduma bļodā! Es sagrābju slapjās lapsādas, vedu mājās. Abas ar sešpadsmitgadīgo Pārslu stiepjām tās un žāvējam ar "saulīti". Nākamajā dienā ar lapsādām atkal uz Rīgu. Pēc trim dienām visi apmetņi ar skaistām sarkanās lapsādas apmalēm gatavi. Varam piedalīties gājienā. Skatītāji uzgavilē mūsu korim.

1973. gads ir Dziesmu svētku simtgades gads. Diriģē Mārtiņš Putniņš. Pēc tam dziedātāji brauc ekskursijā uz Karpatiem.

Koris piedalās televīzijas raidījumos, visās iespējamās skatēs un gūst panākumus. Ciemojas republikā pie vairākiem kolektīviem. Pie mums atbrauc Bauskas koris, *Tēvzeme*, *Cesvaine*, bulgāru koris *Kaval*.

Hedviga Virsnīte, 1997

1972. gadā kora vadību pārņem jaunie diriģenti Mārtiņš Putniņš un Ināra Biseniece. Kormeistare ir Daila Martinsone.

1980. gada Dziesmu svētkos koris iegūst 3. pakāpes laureāta diplomu, 1985. gadā svin savas pastāvēšanas 120. gadadienu. Trešās atmodas sākumā 1988. gada 30. oktobrī šo diriģentu vadībā koris LU Lielajā aulā sniedz koncertprogrammu *Kur tu augi, brīvība?*

Koris "Lāčplēsis" pēc uzstāšanās LU Lielajā aulā 1985. gadā. Diriģents Mārtiņš Putniņš

1993. gadā ar kori strādā vēl topošais diriģents Guntars Bernāts.

Diriģente Anita Kārkliņa par kora vokālo pedagogi kļūst 1989. gadā. Šajā darbā iesaistās arī viņas dēls Krišjānis Kārkliņš.

Koris "Lāčplēsis" pēc skates Ogrē. Diriģenti A. un K. Kārkliņi pēdējā rindā vidū

❖
Ir 1988. gada 29. augusta vakars. Pilsdrupās beidzies TV iestudējuma *Raiņa "Daugava"* ieraksts, kurā piedalās arī *Lāčplēša* jauktais koris. Operatori, režisore Dace Zvagule un aktieri — J. Paukštello, P. Liepiņš, G. Āboliņš, M. Apine, I. Burkovska u.c. — aizbraukuši. Mēs, muzejnieces, arī dodamies mājup. Kas tas? Apstājamies. No parka puses skan "Dievs, svēti Latviju!". Mārtiņš Putniņš māca mūsu korim latviešu tautas himnu — lūgšanu. Mēs stāvam savilņotas, pārsteigtas...

Dzidra Bļodone, 1998

Lielvārdiešiem labi pazīstams ir Baibas Kleperes vadītais bērnu koris *Lielvārde*, kas darbojas no pirmajām mūzikas skolas pastāvēšanas dienām — 1990. gada. Tajā dzied 50 audzēkņi. To vecums — no 10 līdz 16 gadiem. Kora koncertmeistars ir Antonijs Kleperis, vokālā pedagoģe — Ingrīda Misiņa.

Kora repertuārā ir tautasdziesmu apdares, garīgā mūzika un dažādu komponistu oriģināldziesmas, kā arī latviešu klasiķa Jurjānu Andreja kantāte *Tēvijai*. Ir izskanējuši komponistu Leona Amoliņa un Jāņa Ābola autorkoncerti. Ar panākumiem dziedāts Latvijā, Igaunijā, Norvēģijā, Somijā, kā arī sekmīgi startēts koru konkursā Zviedrijā 1996. gadā. Koris ir Latvijas Radio konkursa laureāts, arī starptautiskā konkursa *Ventspils—97* uzvarētājs.

1997. gadā izcīnīti zelta un sudraba diplomu tautas mūzikas un garīgās mūzikas konkursos Itālijā, Riva del Gardā.

1998. gada vasarā festivālā Vācijā, Polheimā, garīgās mūzikas un bērnu kora kārtās iegūtas otrās vietas, par folkloras programmu — pirmā vieta.

Koris "Lielvārde" konkursā Itālijā, 1997. Diriģē B. Klepere

Mājupceļā no konkursa Zviedrijā koris "Lielvārde" izmēģina balsis pie Sibeliusa pieminekļa Helsinkos, 1996

E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas kori

1945. gada rudenī Lielvārdē jau bija sava vidusskola. Iepriekšējo dziesmu garu skolēnos turpināja nest enerģiskā Ērika Virse. Daudzkārt skolas kori bija Rīgā Dziesmu svētku dalībnieku vidū — 1955. gadā R. Kalves, 1960. gadā O. Seveļa, 1967. un 1972. gadā E. Priednieka vadībā.

1978. gadā pēc Daugavpils Pedagoģiskā institūta absolvēšanas Lielvārdes vidusskolā darbu sāka jauni dziedāšanas skolotāji — Baiba un Antonijs Kleperi. Viņu vadītais jauktais koris jau nākošajā gadā bija republikas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku dalībnieks.

Lielvārdes vidusskolas jaunāko klašu koris rajona Dziesmu svētku gājienā 1989. gadā

Lielvārdes vidusskolas 5.—9. klašu koris — uzvarētājs Skolu jaunatnes dziesmu svētku skatē 1995. gadā

Tas bija sākums ilgam, radošam darbam. Drīzumā jau skolā dziedāja pieci kori. 1989. gadā republikas Dziesmu svētkos piedalījās trīs kori. Skatē visiem godalgotas vietas. Īpaši panākumi bija 1995. gadā, kad B. Kleperes vadītais 5.—9. klašu jauktais koris izcīnīja 1. vietu valstī.

No 1996. gada mīlestību uz dziesmu E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolā māca A. Polīte.

1992. gadā dažus mēnešus pēc **Lielvārdes Latviešu biedrības** nodibināšanās, savu skanējumu uzsāka tās **koris**. Edgara Priednieka rosināti, pulcējās dziedātāji — 17–20 cilvēki.

Viņi dziedāja savam priekam, arī dažādos Latviešu biedrības nodaļu sarīkojumos un izbraukumos.

Pēc Edgara Priednieka aiziešanas Aizsaulē kora vadību uzņēms Roberts Dzintars. Par šī kora himnu ir kļuvusi Olgas Reikovskas dziesma *Lielvārdes krastā* E. Priednieka apdarē.

Lielvārdes Latviešu biedrības koris sešu gadu pastāvēšanas jubilejā, 1998. Vidū diriģents Roberts Dzintars

Lielvārdes jauniešu kamerkoris ir dibināts 1986. gadā. Par tā mājvietu kļuva kultūras nams *Lielvārde*, kādu laiku arī *Lauktechnikas* klubs. Diriģentu Baibas un Antonija Kleperu vadībā dziedāja trīsdesmit Lielvārdes vidusskolas audzēkņi un absolventi, skolotāji un citi jaunieši.

Kamerkoris, 1986

Koris ir koncertējis Lielvārdē, Ogrē, Preiļos, Aglonā un citur Latvijā. Viens no labākajiem kora koncertiem notika Mūzikas akadēmijas lielajā zālē, pēc kura cienijamais diriģents Haralds Mednis dziedātājiem veltīja cildinošus vārdus.

1992. gadā koris savu darbību pārtrauca.

1995. gadā vokālās studijas *Mikauši* 15 gadu jubilejā studijas bijušie dziedātāji izteica vēlmi atjaunot kamerkora darbību.

Vadību uzņēms Ingrīda un Jānis Misiņi.

Vokālie ansambļi

Kolhoza *Lāčplēsis* sieviešu ansambli, kas pastāvēja sešdesmito gadu otrajā pusē un septiņdesmitajos gados, vadīja L. Lukševica un D. Martinsone. Koncertmeistare — V. Malnace. 1970.—1975. gadi bija dziedātāju ziedu laiki — godalgotas vietas dažādās skatēs. Tika muzicēts viesu reizēs, profesiju svētkos, kāzās, bērēs. Visilgāk ansambli piedalījās A. Kauliņa, V. Šmite, V. Kudeiko, A. Ramane, V. Riktere, R. Siņija, A. Ozola, D. Aveniņa, S. Gaveika, R. Frīdenberga, M. Aruma.

Kolhoza Lāčplēsis vīru ansamblis darbojās sešdesmito gadu beigās. To vadīja E. Deksnis, un tā sastāvā tikai seši vīri. Lielākais sasniegums — koncertēšana Maskavā 1969. gadā kopā ar sieviešu ansambli un deju kolektīvu.

Lauktechnikas vīru ansamblis A. Klepera vadībā koncertēja no 1986. gada līdz 1991. gadam. Tā pamatsastāvā A. Orups, L. Andersons, K. Veckaktiņš, J. Upenieks, Dz. Lāzers, V. Mežals un J. Krūka. Kad sākās trešās Atmodas laiks, šis ansamblis ar lielu aizrautību dziedāja ilgu laiku aizliegtās dziesmas.

Veriņas ansamblis — tā Dzidra Bļodone dēvē dziedātājas, kas savas aktīvās koristu gaitas bija beigušas, bet palika kopā ar dziesmu vēl ilgu laiku.

Verai Namiķei bija laba, izkopta balsis. 70. un 80. gados viņa ar māsu Olgu Reikovsku pulcināja bijušās koristes un dziedāja gan tautā iemīļotas, gan pašu sacerētas dziesmas. Ansamblītis darbojās sava prieka un mīlestības vārdā. Galvenokārt dziedāja bērēs. Viņas centās izteikt mūsu tautas pārliecību:

Vēdiēt mani dziedādami,

Nevedīēt raudādami,

Lai iet mana dvēselīte

Pie dieviņa dziedādama.

Daži V. Namiķes un O. Reikovskas dziesmu teksti atrodas A. Pumpura muzejā. Olgas Reikovskas dziesmas, Saulkrastu vokāli instrumentālā orķestra izpildījumā ieskaņotas kasetē, glabājas pie dēla Andra Reikovska Rīgā.

Kolhoza Lāčplēsis jauktais vokālais ansamblis darbojās no 1979. līdz 1990. gadam A. Klepera vadībā.

Tas daudz koncertēja — pāri par 1000 reižu. Bieži dziedātāji uzstājās kopā ar Tautas deju ansambli *Lāčplēsis* un pūtēju orķestri, bija vairāku rajonu un republikas konkursu laureāti.

Visu pastāvēšanas laiku ansambli dziedāja B. Klepere un G. Bondare. Ilgus gadus tām pievienojās M. Aruma, I. Pleša, D. Rīmicāne, A. Kauliņa, M. Bļodons, J. Zariņš, A. Peisenieks, T. Vucins.

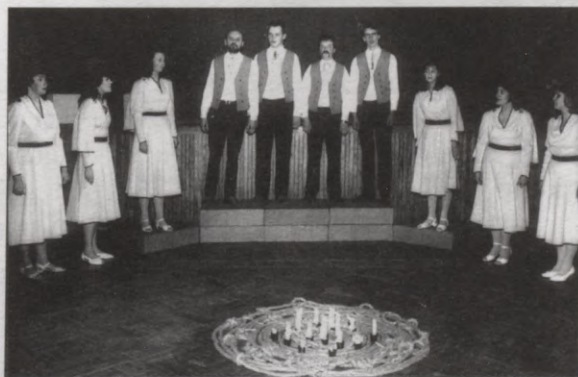
Septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados **ansamblis *Vēl ābeles zied*** V. Malnaces vadībā desmit skanīgām vasarām un ziemām kultūras namā *Lielvārde* pulcēja ilggadējās *Lāčplēša* kora dziedātājas: V. Paegli (ansambļa prezidente), E. Bērziņu, Z. Beikmani, B. Červinski, V. Fonovu, M. Geidāni, V. Irbi, N. Jozuus, M. Kaspari, E. Ķimeli, A. Krastiņu,

LLT vīru ansamblis, 1987. A. Kleperis pie klavierēm

No kreisās: vadītāja V. Namiķe, M. Līduma, N. Miške, E. Bērziņa, L. Surģeniece, A. Ozola, Z. Ķeire, L. Mežapuķe. Nav redzama O. Reikovska

Kolhoza "Lāčplēsis" vokālais ansamblis, 1989

E. Lapiņu, M. Līdumu, L. Mežapuķi, L. Ostrovsku, O. Reikovsku, V. Rikteri, G. Sarmu, A. Saulīti, L. Surģenieci.

No 1995. gada lielvārdiešus iepriecina vokālā grupa *Creation* (latīņu *creāre* — radīt), kurā četrbalsīgi un parasti kvartetā dzied Lielvārdes mūzikas skolas skolotājas Sandra Šmite un Mārīte Puriņa, kā arī Ingrida Kvelde, Ieva Pļavniece. Viņu repertuārā latviešu klasika, vecklasika un Renesanses laika mūzika. Sandra, Mārīte un Ingrida astoņdesmitajos gados dziedājušas Ivara Bērziņa vadītajā kori *Sindi Putnu dārzs*. 1999. gadā valsts vokālo ansambļu skatē iegūta 1. vieta.

Vokālā studija *Mikauši*

1980. gadā, kad lielvārdieši sāk iepazīt mazos *mikaušus*, divās grupiņās dzied 25 bērni. 1997. gadā studijā ir jau 70 bērni vecumā no diviem līdz sešpadsmit gadiem. Visu šo laiku ansambli vada Baiba Klepere.

"Mikauši" (trīs vecuma grupas) 1993. gadā

komponists Jānis Ābols. Ar šo komponistu izveidojusies cieša draudzība. Tiek gatavots jau otrais J. Ābola autorkoncerts. *Mikauši* dziedājuši arī komponistu Leona Amoliņa un Georga Dvobjalo autorkoncertos. Studija piedalījusies TV koncertos Latvijā un Maskavā. *Mikauši* gatavo dziesmas otrās kasetes ierakstam.

Vokālās studijas ietvaros darbojas popgrupa *Mikauši*. Tā piedalījās Latvijas bērnu popmūzikas radio aptaujā *Mazais patskanis* un *Dziesmu astoņkājis*. 1996. gadā festivālā *Popskaņas* popgrupa ieguva 1. vietu un *Grand Prix*.

Re, kur muzikanti spēlē!

Pūtēju orķestra aizsākumi datējami ar 1928. gadu, kad no Madonas Lielvārdē ieradās jaunais mūzikas skolas absolvents trompetists Pēteris Rudzītis. Līdz tam Lielvārdē spēlēja armijas orķestris vai kāda pieaicināta kapela. Pagasta valde atvēlēja nedaudz līdzekļu, par tiem iegādājās patafonu un skaņu plates. No tām pārrakstīja notis spēlēšanai. Lauksaimniecības biedrība nopirka instrumentus. Mainījās kolektīva sastāvs, taču ilgus gadus šī spēlētāju kopa pulcējās Lielvārdē, Kaibalā, Ķegumā.

Pirmais orķestris Lielvārdē ap 1928. g. No kreisās 1. rindā: Viktors Krēģers, Valdis Žagata, Pēteris Rudzītis (orķestra vadītājs), Mednis, Jānis Ozoliņš; 2. rindā: Ansis Sudars, Mārtiņš Irbe, Pēteris Vanags, (?)

Pēteris Rudziša orķestris mēģinājumā trīsdesmitajos gados

No jauna pūtēji uzmanības lokā nokļuva 1965. gadā, dibinoties kolhoza *Lāčplēsis* klubam. Sākumā gan kā orķestra bigbends. Darbu sāka lielvārdietis Rūdolfs Kalve ar pieciem mūziķiem, un daudz vairāk to nebija arī viņa pēctečiem — Viktoram Līventālam, Paulam Vanagam, Voldemāram Putniņam, Aivaram Lūsim, Romualdam Gibneram.

1978. gadā, Kauliņtēva un Dzidras Slipiņas aicināta vadīt orķestri, Pārsla Reihlere *pūrā* saņēma sešus muzikantus — vīrus, kas ar lielu skepsi vēroja diriģenti sievieti. Taču Pārsla uz *Lāčplēsi* nāca ar zināmu bagāžu. Viņa pūtēju orķestri bija dibinājuši un vadījuši Mālpils tehnikumā. Tagad viņa piepulcēja kolektīvam jaunus mūziķus. Sākās patiesi grūts, pašizliedzīgs darbs.

Pēc gada 5. pūtēju orķestru salidojumā Ludzā (1979) kolektīvs piedalījās tikai kā koporķestra dalībnieks. Šis pirmais kopējais darbs deva ticību saviem spēkiem.

1980. gadā Ogrē, rajona skatē, kolektīvs jau izcīnīja 1. vietu. Dziesmu svētkiem Rīgā tika darināti sarkani tērpi pēc Mirdzas Matules-Kangares metiem. Vēlāk pēc tiem kolektīvu pazina daudzās Latvijas vietās. Šajā laikā orķestris pulcēja 15 pastāvīgus mūziķus.

1981. gadā Ogres rajona skatē Suntažos atkal pirmā vieta. Kolektīvā bija iekļauti skolēni — Uģis Gicēvičs, Ieva Zvirgzda, Ieva Koluža, brāļi Zarāni, brāļi Sumeragi, Jānis Dāliņš, Dace un Jānis Ziepiši, Sarmīte Fedotova (gāja tēva pēdās), Andis Skromulis un citi. Daudzi no viņiem vēlāk turpināja mācīties un savu dzīvi saistīja ar mūziku.

No kreisās: muzikants J. Irbe, diriģenti V. Līventāls, R. Kalve orķestra koncertā, 1987

Kolektīva vecbiedri 1979. gadā. No kreisās: V. Fedotovs, O. Dzerkalis, J. Pīķis, J. Krastiņš, aizmugurē P. Vanags

Orķestris jaunajos tērpos 1981. gadā

1982. gadā kolektīvs brauca uz Karpatiem. Šī tradīcija bija paliekoša — tā vienoja mūziķus, viņu ģimenes.

1983. gadā ar orķestra repertuāra izvēli tika laužti pieņemtie stereotipi par šīs mūzikas stilu. No šī gada skaņdarbus, aranžējumus, pārlikumus tautā tuvām un populārām melodijām kolektīvam speciāli rakstīja komponists Aivars Krūmiņš, profesionālā pūtēju orķestra *Rīga* mākslinieciskais vadītājs. Sākās aktīva

Pēc veiksmīga koncerta Moldāvijā 1985. gadā

kocertdarbība. 1985. gada 9. martā kā spilgts uzdrīkstēšanās piemērs bija kopkoncerts ar studentu pūtēju orķestri (TPO). Šajā pašā gadā, maijā, kolektīvs brauca savā lielākajā koncertturnejā uz Moldāviju un sniedza tur sešus lielus koncertus, spēlēja Uzvaras svētku parādē. Skatītāju atsaucība bija milzīga. Tas bija arī lielisks ģenerālmēģinājums Dziesmu svētku fināla skatei 16. jūlijā kultūras namā *Ziemeļblāzma*. 21. jūlijā Lielajā estrādē tika paziņots, ka *Lāčplēša* orķestris kļuvis par laureātu netitulēto orķestru grupā.

1985. gadā izveidojās laba sadarbība ar Antonija Klepera vadīto jaukto vokālo ansambli, ar vidējās paaudzes deju kolektīvu, ko vadīja Alda Bļodone. Šajā gadā orķestris devās koncertturnejā uz Baltkrieviju. Par koncertmeistaru

sāka strādāt kolektīva mūziķis trompetists Leons Meinarts. Tā bija ļoti intensīva koncertdarbības un pārbraucienu sezona, kas iezīmējās ar daudzu jaunu solistu sniegumu.

Kocertmeistars L. Meinarts, 1987

Solists Uģis Gicēvičs, 1987

1986. gadā kolektīvs devās koncertturnejās pa Kurzemi un Kaukāzu.

1987. gadā orķestrī par muzikālo konsultantu sāka strādāt Aivars Krūmiņš. Tas bija arī 2. Vissavienības tautu daiļrades festivāla gads. Skatē Ķekavā orķestris izcīnīja 1. vietu.

Kolektīvs 1987. gadā

1987. gada 9. martā Rīgas Operetes teātri pūtēju orķestris piedalījās tradicionālajā kolhoza *Lāčplēsis* pašdarbības kolektīvu atskaites koncertā. Koncerti notika Limbažos, Pālē, Rīgas rajona kolhoza *Padomju Latvija* kultūras namā, Carnikavā, Dzelzavā, Strēlnieku muzejā Rīgā, Aucē, Jūras svētkos Bolderājā. VEF Kultūras pili, kad kolektīvs izmainīja stingri apstiprināto repertuāru un izpildīja *Latviešu strēlnieku dziesmu popūriju* A. Krūmiņa apdarē, skatītāji, kājās stāvot, dziedāja līdzi. Tas jau bija Atmosdas sākums.

Kolhoza "Lāčplēšis" pašdarbnieku koncertā Operetes teātrī 1987. gadā

1989. gada 23. augustā kolektīvs bija Baltijas ceļa dalībnieku vidū pie Cēsīm.

1990. gadā *Lāčplēša* orķestris pārstāvēja Latviju *Baltic—Brass—Band* pasākumā Pērnavā un Dziesmu svētku fināla skatē ieguva 2. vietu valstī. Kolektīvs bija arī pilnā sastāvā uz barikādēm Zaķusalā — ar savu spēku, ar savu mūziku.

"Lāčplēša" orķestra diriģente Pārsla Reihlere, 1987

Republikas pūtēju orķestru salidojumā Daugavpilī 1988. gadā. Vidū diriģente P. Reihlere un muzikālais konsultants komponists A. Krūmiņš

1990. gads kļuva par pēdējo Pārslas Reihleres diriģentes darbā. 13 gadus viņa bija atdevusi kolektīvam, to izaudzinot par vienotu ģimeni. Būdam republikā vienīgā diriģente sievietē, viņa spēja izveidot orķestri, kas no citiem atšķīrās ar savu īpatnējo, niansēto skanējumu.

Mēs viņu saucām par māti...

Mūsu gaitas orķestri bija cieši savijušās ar personisko dzīvi. Sievas, bērni, draugi un draudzenes — visi bijām kopā koncertos, svētkos, ekskursijās, priekos un bēdās. Katrs jutām lielu nepieciešamību būt orķestra kolektīvā, un to visu cieši saturēja Pārsla. Viņa mācēja gan uzmundrināt, gan norāt *večus*, gan iedrošināt, gan atbalstīt *pelītes*.

Pārsla spēja veidot un uzturēt kolektīvā neatkārtojamu gaisotni — muzikāli daudzveidīgu un cilvēciski siltu. Esmu laimīga, ka biju piederīga šim pūtēju orķestrim.

Ieva Zarāne, 1998

1991. gadā, P. Reihleres aicināts, orķestri darbu turpināja students Andris Puļķis. P. Reihlere kļuva par mūziķi un veica organizatorisko darbu.

1992. gadā ar šo kolektīvu A. Puļķis aizstāvēja savu konservatorijas diplomdarbu. *Lāčplēša* orķestris vēl 1993. gadā piedalījās Dziesmu svētkos, bet A. Puļķis nespēja savienot profesionāla mūziķa darbību ar pienākumiem orķestri un pēc Dziesmu svētkiem atteicās no diriģenta amata.

1994. gadā darbu ar *Lāčplēša* orķestri sāka Lielvārdes mūzikas skolas pedagogs Jānis Ābols, bet, nespēdams tikt galā ar organizatoriskām problēmām, ko pavairoja straujā saimniecības privatizācija, aizgāja no kolektīva.

Darbs orķestri it kā nav zudis. Daudzi mūziķi spēlē citos kolektīvos, daudzu bērni mācās mūziku, lai turpinātu vecāku sāktu tradīciju. Visi viņi atceras šos grūtos, bet skaistos, skanošos gadus kā sava mūža neatņemamu sastāvdaļu.

1995. gadā diriģents Jānis Ābols no nelielas esošo un bijušo Lielvārdes mūzikas skolas audzēkņu un pedagogu grupiņas izveidoja jaunu orķestri, kas viņa vadībā ir izaudzis par stabilu kolektīvu. To apliecina regulārie koncerti Lielvārdē, Ogrē, Rīgā un citās Latvijas pilsētās un pirmā vieta IV Latvijas Skolu jaunatnes pūtēju orķestru salidojumā Talsos 1997. gada pavasarī. Orķestra repertuārā G. Ordelovska, L. van Bēthovena, R. Paula, J. Ābola un citu komponistu skaņdarbi.

Jaunais kolektīvs saucas par *Sīriusu*, tāpat kā kādreiz J. Ābola vadītais orķestris Rīgā.

Pārslas Reihleres žests

Jāņa Ābola jaundibinātais skolēnu orķestris 1997. gadā pēc uzvaras Talsos

1998. gadā *Siriuss* kļuva par Lielvārdes pilsētas pūtēju orķestri un Dziesmu svētkos II grupā ieguva 1. vietu. Lielvārdes orķestra vēsture turpinās ar jaunu spēku.

Ar dziesmu un mūziku laikam līdzī

Pirmie soļi estrādes mūzikā piecdesmitajos gados kolhozā *Lāčplēšis* saistās ar kolhoznieka Andreja Pumpura vārdu. Kad vien vajadzēja, viņš bija klāt ar savu akordeonu. Pamazām ap viņu sāka pulcēties mūziku mīloši puīši: Dainis Medenis, Juris Piķis, Oļģerts

Priekšplānā A. Pumpurs, saksofonists D. Medenis

Dzermālis. Darbība kļuva kvalitatīvāka, kad vadību pārņēma Gunārs Freidenfelds. Patiesībā par pirmo estrādes orķestri Lielvārdē var uzskatīt Voldemāra Putniņa, bijušā *Metronoma* vadītāja, jauniešu grupu, kas sešdesmito gadu sākumā darbojās kolhoza *Lāčplēšis* paspārnē. Vadītājs bija ļoti prasīgs. Pirmā pusgada laikā — nekādas *haltūras*, nekādi koncerti. Pēc sešu mēnešu spraiga darba ansamblis sniedza savu pirmo koncertu. Klausītāji bija ļoti apmierināti.

Ansamblis koncertēja Lielvārdē un visā republikā ar ļoti labiem panākumiem. Piedaloties skatē *Liepājas Dzintars*, tas ieguva 3. vietu. Šī kolektīva sirds bija brāļi Ostrovski —

vēlākie puīši no *Ornamenta*. *Lāčplēša* ansamblī viņi abi atrada arī savus dzīvesdraugus. Romualds — ansambļa solisti Tatjanu, Bruno — pianisti Dainu, tagad visiem pazīstamo TV programmu direktori Dainu Ostrovsku.

Septiņdesmito gadu beigās un astoņdesmito gadu sākumā Lielvārdē darbojās vokāli instrumentālais ansamblis, ko vadīja Valdis Koroševskis. No šīs kopas ir nākuši tagad Latvijā plaši pazīstami mūziķi — komponists un diriģents Valts Pūce, kas savu muzikālo skatuves ceļu sāka tieši uz *Lāčplēša* skatuves 14 gadu vecumā, dziedātāja Olga Rajecka, dziedātājs Alex (Oļģegs Andrejevs, saimniecības elektriķis) un Latvijas Nacionālās operas solists Nauris Puntulis.

Solisti (no kreisās): Mudīte Lazda, Gunta Apsīte (vēlākā Saulīte), Tatjana Muriņina (vēlākā Ostrovskā), Kārlis Zvērs. Aizmugurē: Bruno un Romualds Ostrovski, saksofonists Dainis Medenis

1982. gadā mainījās ansambļa sastāvs. Atnāca jauns vadītājs — Imants Paura. Tas pulcēja ap sevi ievērojamu mūziķu saimi — Valdi Vanadžiņu, Vīgantu

Mureli, Ritu Trenci, Ivaru Rutmani, Haraldu Simani, Uldi Laivinieku, Modri Krūmiņu. Tieši šajā laikā kolektīvs guva visievērojamākos panākumus — labu novērtējumu skatē *Liepājas*

Dzintars, lauksaimniecības uzņēmumu paspārnē strādājošo muzikālo kolektīvu skatēs u.c. Viņu uzstāšanās un ieraksti bieži bija dzirdami radio un redzami televīzijas ekrānā.

Ar kolhoza valdes lēmumu 1986. gadā šis ansamblis beidza pastāvēt. Modra Krūmiņa vadībā uz tā bāzes izveidoja lauku kapelu, kas kļuva par Tautas deju ansambļa *Lāčplēsis* pavadītānsambli un deju orķestri.

Astoņdesmitajos gados Lauktechnikas klubā sākās brāļu Neretnieku mēģinājums "izlauzties ar dziesmu uz skatuves". Viņiem piedrošās Andrejs Volkovs, Vairis Ļitvinovs, Herberts Liniņš, Valts Ruiss. Vēlāk arī Uldis Dzintars, Ojārs Ignacs, Ivars Vīgants, Aivars Peisenieks, Maija Bogdanova, Oskars Zviedrs. Oļega Molotoka taisītās "tumbas" un elektriskās ģitāras skanēja itin labi.

Darbu traucēja tas, ka vairāki entuziasti tika iesaukti Padomju armijā.

Vēlēšanās spēlēt un dziedāt bija liela

Kad 1982. gada novembrī nomira Leonīds Brežņevs, bija izsludinātas sēras, bet mums, kas naktīs *Lauktechnikas* klubā klausījāmies ierakstus, mēģinājām dziedāt un spēlēt, sēras nebija prātā.

Kārtības sargi, redzot gaismu un dzirdot mūziku, laužās iekšā. Sanāca strīdiņš. Toreizējā kluba vadītāja noņēma atslēgas un nedeva tās mums veselu nedēļu.

Mēs neizturējām. Atstājām Lauktechnikas klubu uz visiem laikiem un pārcēlāmies uz kultūras nama *Lielvārde* pagrabiņu. Tad radās mūsu nosaukums *Parks 3*.

1983. gadā pēc tarifikācijas ansamblim *Parks 3* bija atļauts spēlēt visā Latvijā.

Oļegs Molotoks, 1998

Lielvārdes estrādes ansamblis "Parks 3" 1983. gadā. No labās: Juris Neretnieks, Oļegs Molotoks, Andrejs Volkovs, Andris Neretnieks

Juris Neretnieks Vecbebru tehnikumā papildināja zināšanas galdniecībā un pats sāka taisīt "tumbas". Viņa gatavotie pastiprinātāji aizceļoja pie daudziem ansambļiem Latvijā.

Jurim ir patikama balss, un deviņdesmito gadu otrajā pusē viņš ir viens no populārākajiem muzikantiem Lielvārdē.

Diedama pārlēcu pār Daugaviņu

Lielvārdes deju kolektīvs izveidojas tūlīt pēc Otrā pasaules kara, kad saved kārtībā veco tautas namu. Tur sākas mēģinājumi.

Kolektīvu vada jaunais talantīgais horeogrāfs Harijs Sūna, kura aizņemties vakaros ar deļotājiem strādā Dzintra Gaile. Šajā kolektīvā sāk deļot Vairis Ceimers, viens no H. Sūnas *Danča* dalībniekiem, kas sešdesmitajos gados pats kļūst par Lielvārdes deļu ansambļa vaditāju.

Kolektīvs deļo zem dažādiem karogiem. To nosaka finansētāji. Tā 1953. gadā Ogres rajona Dziesmu dienā lielvārdieši skaitās Ķeguma patērētāju biedrības deļu kolektīvs.

Lielvārdes dejotāji Dziesmu dienā Ogrē, 03.07. 1953. Vidū vadītājs H. Sūna

kultūras nams, deju kolektīvs it kā izirst. Tad 1965. gadā sanāk jauns dejotāju sastāvs. Kolektīva nosaukums *Lāčplēsis*, vadītājs — Vairis Ceimers.

1957. gadā Maskavā notiek Vispasaules studentu un jaunatnes festivāls, kur Latvijas dejotāju sastāvā ir trīs lielvārdieši — divi puīši un Dzintra Gaile.

Lielvārdē savus pirmos deju soļus mācās vēlāk pazīstamais horeogrāfs un Tautas deju ansambļa *Vektors* vadītājs Uldis Šteins. Kādu laiku viņš pārņem kolektīva vadību. Sešdesmito gadu sākumā ar dejotājiem strādā Vairis Ceimers.

Kad 1962. gadā nodeg

Smagais solis kļūst viegls

Pirmos astoņus pārus nākas grūti sadabūt. Kolhoza jaunieši domā — vai mēs, smaga darba darītāji, ar vieglo danča soli tiksim galā?

Beidzot dalībnieki pierunāti, bet nu vajag labu vadītāju. Priekšsēdētājs gan domā, ka pašdarbībā varētu ar saviem spēkiem iztikt. Atnāks kāds skolotājs, un pašu vajadzībām pietiks... Vajadzēja viņu pārliecināt.

Par kolektīva vadītāju pieņem Vairi Ceimeru. Pēc gada notiek atskaites koncerts. Priekšsēdētājs ir gandarīts un saprot, ka tiešām ir bijis vajadzīgs profesionāls vadītājs.

Hedviga Virsnīte, 1997

Vairis Ceimers prot atklāt dejas dvēseli, atraisīt dejotāju temperamentu. Neatļaidīgā darbā, lejoj sviedrus, reizēm pat asaras, kolektīva meistarība aug. 1975. gadā par augstu māksliniecisko sniegumu un rosīgu koncertdarbību kolektīvs saņem Tautas deju ansambļa nosaukumu.

"Lāčplēša" deju kolektīvs 1978. gadā

1980. gadā Dziesmu un deju svētkos TDA *Lāčplēsis* Tautas ansambļu grupā izcina trešās pakāpes laureāta nosaukumu. Seko koncerti kopā ar Tautas deju ansambļiem *Liesma*, *Vektors*, *Kalve* Valsts Akadēmiskajā operas un baleta teātrī. Un visus nākamajos gadus TDA *Lāčplēsis* ir Latvijas labāko kolektīvu skaitā, vienmēr pirmajā desmitniekā.

TDA *Lāčplēsis* deju jaunieši — E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas un dažādu tehnikumu audzēkņi, absolventi, kas turpina mācīties Rīgā un Jelgavā. Kolektīvs pats audzina sev jauno maiņu.

Astoņdesmitajos gados Vairis Ceimers katru pavasari rīko ansambļa atskaites koncertus Rīgā, Operetes teātrī. Ir gadi, kad uz skatuves dejas solī iziet piecas grupas: vidējās paaudzes, divi studijas un divi pamatsastāva kolektīvi.

Pateicoties Vaira Ceimera izcilajām organizatora spējām un kolhoza vadības atsaucībai, ansamblim ir plaša garderobe.

Nav kurpju?

Tuvojoties lielajiem Dziesmu un deju svētkiem, visas Rīgas darbnīcas pārslogotas. Pasūtījumus vairs nepieņem. Ko darīt?

Kluba vadītāja zvana uz visām pusēm. Beidzot! Apavus pašus Ukrainā...

Noteiktā laikā lidoju uz Lvovu un atgriežos kā lielais spekulants ar kurpju un zābaku maisiem...

Pēteris Bļodons, 1998

Visjaunākā grupa ar vadītāju A. Bļodoni Operetes teātrī

TDA Lāčplēsis dodas koncertceļojumos uz Vāciju (1977), Poliju (1980) un no šiem braucieniem atved savam repertuāram jaunas dejas. 1982. gadā ansamblis dodas uz Irāku un Jordāniju. Tajā laikā norisinās karš ar Irānu.

Mūs apsargā

Mūsu autobusam pa priekšu un gar malām brauc bruņoti pavadoņi. Pat veikalā mums neļauj iet bez sarga ar automātu uz krūtīm. Tas liekas dīvaini, jo kara troksni nedzirdam, bet, kad viesnīcas numurā redzam cauršautu loga rūti, kļūstam domīgi un atceramies mājiniiekus...

Alda Bļodone, 1998

I. Magones "Sanāciet, sadziediet, sadancojiet!"

Deju svētku gājienā A. Bļodone, P. Bļodons un J. Krūmiņš

Ne mazāk pārdzīvojumu izraisījuši braucieni uz Mozambiku (1984), Dienvidslāviju (1986), Ungāriju (1989).

Cīņa par neatkarību tuvina

Toreiz arī Ungārijā notika cīņa par neatkarību. No ēku fasādēm ņēma nost sarkanās zvaigznes. Mums atklāti stāstīja un rādīja vēsturiskus materiālus par 1956. gada asiņainajiem notikumiem, kad Maskavas tanki sašķaidīja ungāru tautas brīvības alkas.

Kādu rītu gide, iekāpusi autobusā, teica: "Šonakt mūsu zeme kļuva par Ungārijas Republiku!" Mēs sveicām viņas tautas uzvaru un viņu ar aplausiem un dziesmu.

Mūsu gide zināja par Baltijas Tautas frontēm, Baltijas ceļu, par mūsu vēlmi atbrīvoties no okupantu jūga. Tāpēc starp mums pastāvēja liela sapratne.

Gide vairākkārt noorganizēja ielu koncertus. Viens no tiem notika Budapeštas galvenajā laukumā, kur uzturējās daudz pašmāju cilvēku un tūristu. Viņi ar interesi skatījās uz krāšņajos latviešu tautastērpos ģērbtajiem jauniešiem un sapulcējās tiem apkārt kuplā skaitā. Brīnījās par sarkanbaltsarkano karogu — vai austrieši? Bet gide paņēma mikrofonu un teica: "Jums dejo jaunieši no Latvijas, zemes, kuras tauta cinās par savu brīvību un negrib palikt PSRS verdzībā." Tik sirsnīgus aplausus un apsveikumus mēs Ungārijā baudījām pirmo reizi.

Elizabete Ozoliņa, 1998

Jaunus draugus kolektīvs ieguva Zviedrijā (1991) un Norvēģijā (1996).

Tautas deju ansamblis "Lāčplēsis" Norvēģijā 1996. gadā

Ansamblī no 1973. gada dejo Pēteris Bļodons un Jānis Krūmiņš, krietns dejotāja stāžs ir Maijai un Ilgvaram Šakiem, Aldai Bļodonei.

Kādreiz deju kolektīvā kopīgā dzīves ceļā sadejoja Ausma un Vairis Ceimeri. Tagad tādu pāru ir piecpadsmi. Daudzi dejotāji ir kļuvuši par citu deju kolektīvu vadītājiem, piemēram, Ināra un Juris Driksnas Jumpravā, Iluta Valtasa — kultūras namā *Lielvārde*.

Dēliņš

Jurim Saratovam vēl nebija sešpadsmit gadu, kad viņš iesaistījās deju kolektīvā. Viņš piedzīvoja ne vienu vien satraucošu mirkli ārzemju braucienos. Toreiz neizdeva ārzemju pases bērniem. Ko darīt? Vairis ierakstīja viņu un Elitu Ločmeli savā pasē. Juris uz mūžu ieguva pievārdu — Dēliņš.

Pēteris Bļodons, 1998

TDA *Lāčplēsis* biogrāfijā ar pašizliedzīgu darbu savu vārdu ierakstījušas deju pavadītājas Vilma Malnace, Zenta Ozoliņa, Gunta Juste, Ingrida Kvelde, Indra Šlesere, Laura Siliņa, Modris Krūmiņš, Brigita Poriņa, Marina Silantjeva, Sandra Šmite, kā arī repetitori Silvija Freimane, Aija Šrādere, Alda Bļodone, Daumants Ola.

Pēc Vaira Ceimera piemiņas un kolektīva 30 gadu jubilejas koncerta "Es savu dzīvi dejā izdzīvoju", 18. 03. 1995.
1. rindā vidū kolektīva vadītāji Alda Bļodone un Daumants Ola

12. deju svētkus 1998. gadā TDA *Lāčplēsis* sagaida bez Vaira Ceimera, taču ar diviem dejojāšu sastāviem — abi rajona skatē izcīna pirmās vietas, bet vidējās paaudzes kolektīvs iegūst valsti 3. vietu un piedevām tiesības dejot svētku laikā kopā ar labākajiem Tautas deju ansambļiem uz Nacionālās operas skatuves.

Vaira Ceimera sētā sēkla vēl arvien turpina uzdiģt, sakuplot un nest bagātu ražu.

Vidējās paaudzes deju kolektīvs pēc mēģinājuma sporta manēžā programmai "Solis laikā", 1998

1987. gadā, direktores Genovefas Porietes aicināta, uz kultūras namu *Lielvārde* atnāca strādāt jauna deju skolotāja Iluta Ziverte (vēlākā Valtasa). Tika organizēts pirmskolas vecuma

bērnu deju pulciņš. Izveidojās divas grupiņas, kurās paši mazākie bija trīsgadīgie bērni. Repertuārā — skolotājas Ilutas veidotās dejiņas. Koncertmeistare Vilma Malnace palīdzēja piemeklēt mūziku. Koncertos bērni dejoja klavieru pavadījumā.

Gadiem ejot, pulciņš pārtapis lielā bērnu un jauniešu deju kolektīvā. Bērni aug un kolektīvs — tiem līdzī. Ar 1991. gadu koncertmeistare ir Gunta Juste un 80 dejotāji jau veido četras grupas.

"Pūpolītis" pēc koncerta Lielvārdes kultūras namā, 1994

Pēc R. Paula dziesmas *Pūpolītis* Iluta Valtasa izveidoja deju ar tādu pašu nosaukumu. Bērni to iemīlēja un nolēma savu deju pulciņu nosaukt par *Pūpolīti*.

Pūpolītis uzstājas visos rajona Dziesmu un deju svētkos, kā arī 1995. gadā uzvarēja skatē un piedalījās skolēnu Dziesmu un deju svētkos Rīgā.

Ar Salaspils kultūras nama bērnu deju kolektīvu *Sienāzītis* rīkoti kopīgi draudzības koncerti.

Katru gadu *Pūpolītis* dejojis Latvijas bērnu jaunrades konkursos Rīgā. 1996. gadā atzinīgi novērtēta I. Valtasas deja *Aiz kalniņa dūmi kūp(a)*. Seminārā to iemācīja visiem, arī pieaugušo kolektīvu deju skolotājiem.

Jaunrades deju skatē VEF Kultūras pilī, 1996

Skatītājiem vislabāk patika mazo pavāru deja, kur trīsgadīgie mazuli ar koka karotēm rokās un baltām pavāru cepurēm galvās vārīja putru. Kā tagad atceros komisku gadījumu. Dejas laikā aiz kulisēm parasti rādu mazulišiem visu priekšā. Viens *mazais pavāriņš* tik ļoti skatījās uz mani, ka pagriezta skatītājiem muguru un visu laiku tā arī nodejoja — ar muguru pret zāli. Domāju — esam *izgāzušies*. Taču skatītājiem šī deja bija patikusī vislabāk.

Iluta Valtasa, 1997

1998. gada 3. maijā Ogres rajona kultūras namu jaunrades deju konkursā *Pūpolītis* ieguva četras godalgotas vietas (trim dejām I. Valtasas horeogrāfija), bet 1.—4. klases audzēkņu deja "Vilciņš" (I. Valtasas horeogrāfija) ieguva Lielo Balvu *Grand — Prix*.

Arī Lielvārdes skolēni vienmēr ir vēlējušies sevi izteikt dejā. Lielākie Kaibalas pamatskolas dejojotāju panākumi ir 1988. gadā, kad Indras Šleseres vadībā izcīna tiesības piedalīties Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētkos.

Edgara Kauliņa Lielvārdes vidusskolā dejas soli skolēniem mācījusi Janīna Liepiņa (vēlākā Lāce), Dzintra Gaile, Vairis Ceimers, Ārija Priedīte un Alda Bļodone. Septiņas reizes dažādu vecumu grupu kolektīvi dejujuši Rīgā Dziesmu un deju svētkos un izcīnījuši godalgotas vietas. Republikas konkursos rādītas Ā. Priedītes jaunrades dejas *Stāsti manim*, *Daugaviņa* un *Dancītis*.

1. — 2. klases deju kolektīvs skolas koncertā, 1975

Turos pie dejas

36 gadus esmu mācījusi bērnus dejot, 20 gadus biju rajona deju kolektīvu virsvadītāja...

Kā sāku? Pēc Fizikultūras institūta beigšanas kādam skolā tas bija jādara, un tā arī sāku. Ar nelielu pieredzi atnācu uz Lielvārdi, un direktors Staņislavs Gribusts tūlīt man iedeva 5.—7. klases grupu, kas bija dejojusi pie Dzintras Gailes. Mazie — tie ir *zelta bērni* — visu cenšas darīt un klausīt, *ceturkie* un *piekie* — grib pabakstīties, bet ar *piektajiem* — *septītajiem* jāstrādā ļoti intensīvi, citādi draiskošanās vien iznāk. Visnepatīkamākais — tikko esi iemācījusi draiskulim polku, viņš pamet deju kolektīvu... Tāpēc cenšos dejojotājus noturēt ar labiem vārdiem, pamudinājumiem, uzslavām un gatavošanos koncertiem. Daudziem patīk būt vadošajiem — tad nu katrs savu reizi.

Sākumā nepratu pēc vienas semināra nodarbības deju iemācīt bērniem. Saņēmos un piegāju pie Ulda Žagatas. Viņš laipni apsolīja atbraukt un palīdzēt sagatavot savu *Ganu polku* un *Krievu deju*. Tā man bija laba prakse. Daudz mācījos arī no Vaira Ceimera, kas strādāja ar vidusskolas klasēm.

Kad pašai gadu nasta plecos, man izlidz vecāko klašu dejojotāji, demonstrējami deju soļus jaunākajiem. Taču arī pati vēl neesmu zemē metama.

"Tev mugura nesāp tikai tāpēc, ka tu turies pie dejas," saka skolas medmāsa Ausma.

Ārija Priedīte, 1998

Katru gadu mūsu valstī notiek deju festivāli, un Ārijas Priedītes vadītie deju kolektīvi tur gūst ievērību. Var teikt — Lielvārdes skolas gatavo labu papildinājumu pieaugušo deju ansambļiem.

Ā. Priedīte ar mazbērniem, 1995

3. — 4. klases deju kolektīvs Deju svētkos Rīgā, Bastejkalnā, 1995

Ne tikai darbdienas zinām

Vēl šī gadsimta sākumā lielvārdieši ievēroja senās latviešu tradīcijas, kas sakrīta ar baznīcas svētkiem, — svinēja Ziemassvētkus, Lieldienas, Vasarassvētkus, Jāņus.

Atceros Ziemassvētkus bērnībā

Lielvārdē dzīvoja kuplas un draudzīgas ģimenes. Kaimiņu Bētiņu mājās auga 12 bērni. Lai gan māte pēc tautības bija krieviete, visi runāja latviski. No Ziemassvētkiem līdz Zvaigznes dienai braucām no mājas uz māju "dedzināt eglītes". Tēvs piesēja pie zirga loka zvaniņu, un — aidā!

Katrā tādā reizē kopā sanāca 6—7 ģimenes. Dāvana, kaut arī tā bija tikai bārkstaina konfekte, sagādāja lielu prieku. Cienastā atceros pupas, zirņus, klāt piedzērām rūgušpienu. Lielie iedzēra arī pa glāzei pašbrūvēta alus.

Daces Klīpas pierakstītais **Mildas Ābeltiņas** stāstījums 1998. gadā

Lielvārdiešiem čigānos iešana sākās jau trešajos Ziemassvētkos un turpinājās līdz Jaungadam.

Čigānos ejot, visādi izģērbās un staigāja no mājas uz māju, jokus plēsdami. No ikvienas apciemotās mājas piepulcējās klāt jauni līdznācēji. Vairumā gājēji bija jaunieši, bet vecie daudreiz sita viņus pušu. Tie uz visādiem jokiem un pigoriem bija gudrāki, tak jau ar pieredzi.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Vastlāvī un Pelnu dienā

Sabiedriski sadzīvīsku izdarību brīži bija gan Vastlāvī, gan Pelnu dienā. Baļķus pludināšanai pa Daugavu uz Rīgu veda lejā tikai pa Kladžu ceļu, jo tas bija taisns un samērā lēzens. Vastlāvju pievakarē tur pulcējās jaunieši ar baļķu ragaviņām, bija arī kādas parastās lielās ragavas. Tur prieki, tur smieklī, arī neviens vien uzdauzīts puns, jo ziķeri, kas vadīja ragavas, tās dažreiz sagrieza šķērsām, un vezums izbira sniegā uz ceļa. Arī tajās reizēs izģērbās kā ķekatnieki, dažs, lai nepazītu, nomaskēja seju.

Valda Ozola atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Pūpolsvētdienas rīts

Pūpolsvētdienas rītā māte piecēlās agrāk par visiem un ar mazu pūpolzaru saišķīti viegliņām nopēra visus gulētājus, līdz skaitīdama: "Apaļš kā pūpols, lokans kā žagars! Apaļš kā pūpols, lokans kā žagars!" Ja no mājīniekiem kāds arī bija pamodies, viņš necēlās ātrāk, kamēr māte nebija nopērusi ar pūpoliem.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Un kur nu vēl Vasarassvētku meijas — pie namdurvīm, istabu stūros un pie katras gultas! Bet Jāņi.. Tos svinēja visi un visur.

Īpašas dienas bija lielie gadatirgi. Divreiz gadā, 20. aprīlī un 20. oktobrī, uz Lielvārdes tirgus laukumu plūda ļaužu bari, nāca kājām, brauca ar zirgiem.

Gadatirgū trīsdesmitajos gados

Šai dienai par godu tirgus laukumā sacēla speciālas būdiņas. Tajās tirgojās ar traukiem, vilnas un linu audumiem, dažās pārdeva karstas desiņas un arī pa glāzītei sīvā. Tā bija tālu un tuvu draugu, radu tikšanās.

Mēs, skolnieciņi, tikuši vaļā no stundām, skatījāmieš un brīnījāmieš par visu to raibumu. Tur bija jāsit ar āmuru, jārāpjas stabā. Atbrauca pat cirks ar visu apaļo telti! Par iedotajiem santīmiņiem pirkām kliņģerus, ledenes vai citus sīkumus.

Daces Klipas pierakstītais **Veltas Grīnfeldes** stāstījums 1998. gadā

Gadatirgi bija lieli svētki. Uz tirgu nesa visu, kas nu kuram pārdošanai bija. Tik ievērojamā dienā nevarēja iztikt arī bez slavenā fotogrāfa Kārklīņa. Viņš iemūžināja Lielvārdi un lielvārdiešus.

Daces Klipas pierakstītais **Emmas Laukazīles** stāstījums 1998. gadā

Ziepišu ģimene zīmētā pajūgā Lielvārdes gadatirgū trīsdesmito gadu sākumā

Lauku dzīves ritumā bija dienas, kas atkārtojās gadu no gada — visādas talkas un pirmā ganu diena...

Rumulēšanās

Pusdienā, kad lopus salaida mājās un piesēja, sākās rumulēšanās. Lēja ganam virsū ūdeni, lai no rīta varētu viegli piecelties un ganos negulētu. Nolēja saimnieci un meitas, lai slauktu daudz piena, lai piens pludotu kā ūdens. Puiši rumulēja meitas, meitas atdarija. Lēja ar krūzēm, ar ķipišiem, ar spaini, cik nu kuram spēka. Reizēm puisis, no galvas līdz kājām noliets, paķēra meitu klēpi un aiznesa uz diķi peldināt, bet vainīgo jau ar labu diķi dabūt nevarēja — iekrita abi. Visā tanī *trādi—rīdi* nebija nekā ļaunprātīga, paši sagādāja tādu nelielu, patīkamu pārmaiņu diezgan vienmuļajā lauku darba dienas dzīvē.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Un tad 1940. gads, kara laiks un pēckara okupācijas laiks. Padomju vara noteica jaunas svinamās dienas, noliedzot baznīcas un arī tautas svētkus. Sākot ar 24. decembri, skolās nedrīkstēja rīkot klases vakarus, lai kāds neiedomātos svinēt Ziemassvētkus. Mājās Ziemassvētku eglītes dega aiz aptumšotiem logiem, un senās dziesmas skanēja tikai ģimenes un labu paziņu lokā. Skolēniem uz visstingrāko aizliedza apmeklēt baznīcu. Uz svētku dievkalpojumiem tika sūtīts viens no skolotājiem, lai redzētu, vai tikai kāds nav pārkāpis šo aizliegumu. Sešdesmitajos gados neatļāva arī Jāņus svinēt. Lielvārdieši ironiski pat jāņogas sāka saukt par *peļšenēm*. Iznīcināt, ar saknēm izraut veco gribēja jaunā vara.

Taču ar lielvārdiešiem nemaz tik viegli nevarēja tikt galā. Jaunajās padomju sabiedriskajās tradīcijās viņi centās ielikt savas tautas dzīvesziņu, ticējumus un senās paražas. Varbūt tieši šo jauno tradīciju dziļākais saturs palīdzēja saglabāt nacionālo pašapziņu un sagatavot trešo Atmodu.

Un tā ģimene ieradās uz pirmajiem svētkiem mazuliša mūžā — svinīgu dzimšanas apliecību saņemšanu. Izpildkomitejas priekšsēdētāja Zigrīda Kaktiņa uzskatīja par goda pienākumu piedalīties ikvienā šādā reizē.

Medeņu ģimene ar kūmām saņem bērna dzimšanas apliecību. No labās: Dz. Bļodone, G. Poriete, Z. Kaktiņa, Māriņa un Inese

Pirmsākumi Bērnu svētkiem Lielvārdes pagastā meklējami Kaibalas skolā, kur 1926. gadā bērni piedalījās priekšnesumos — dziedāja, dejoja, vingroja, spēlēja teātri — un gāja rotaļās visas dienas garumā. Lielvārdē šādus svētkus rikoja Ieva Kalniņa.

Pirmie Bērības svētki padomju laikā Lielvārdē notika 1960. gadā. Tos organizēja Sieviešu padome ar kultūras nama darbinieku palīdzību. Vēlāk lielu daļu no šī darba veica Tautas izglītības un kultūras komisija kopā ar izpildkomitejas vadošajiem darbiniekiem.

Pie Anetes Delviņas svinību šūpuļa vecvecāki, vecvecmāmiņa un krustmāte Māriņa

Bērības svētki septiņdesmitajos gados. No labās: "Lāčplēša" kluba vadītāja H. Virsnīte, goda kūmas Dz. Slīpiņa un E. Kauliņš. Runā Dz. Bļodone

Bērības svētkos pirmā pārbaude pie Lielvārdes vidusskolas, 1978. Goda kūmas — Brigita un Jānis Flaumaņi

Gadu gaitā par Bērības svētku dienu nostabilizējās jūnija pirmā sestdiena.

Vienalga, vai tas bija brauciens pušķotās mašīnās vai zirgu pajūgos, skanot zvaniņiem pie ilks, vispirms bērni kopā ar vecākiem un kūmām devās uz skolu. Pirmais eksāmens — jāiepazīst mājlopi, jāprot nosaukt ciparus, burtus vai ziedus. Pirmā balva — parasti grāmatiņa.

Izgreznotajā klubā skanēja svinīgs kūmu solījums rūpēties par mazuli, un mazais bērns — "mans gaišais bērns, mana kastaņu svece" (Ā. Elksne) — nesa ziedu pušķi un buču vecvecākiem par auklēšanu, par pasaciņu, par mīlestību. Ne viens vien lielvārdietis glabā sudraba karotīti ar speciālu gravējumu no Bērības svētkiem *Lāčplēšī*.

Bērības svētkos Mazā Raganiņa (Lolita Kudeiko) ir laba — dod konfektes

Pilngadības svētki Lielvārdē pirmoreiz tika organizēti 1959. gadā. Jūlija otrajā sestdienā no izpildkomitejas ēkas Skolas ielā 5 uz *Lāčplēsi* soļoja meitenes baltās kleitās un zēni tumšos uzvalkos, skanēja pūtēju orķestra marši... Vēlāk viena no būtiskākajām Pilngadības svētku sastāvdaļām bija semināru dienas. Tās iesākās ar maršruta lapām rokās. Semināru laikā ceļots pa Latviju, iepazīti dabas un vēstures pieminekļi, ievērojami cilvēki. Ir bijušas tikšanās ar Irmgardi Mitrevīci, ar Nikolaju Mūrnieku, Ievu Mūrnieci, tēlnieku Kārli Jansonu, Regīnu Ezeru. Iepazīts Medeņu tēva dārzs. Ārsti Ērika Mūrniece un Artūrs Grinbergs runāja par jauniešu savstarpējām attiecībām, kas tajā laikā tā nemaz nebija pieņemts. Bet Leontīne Apsāne visu pagalmu pieklāja ar savām austajām segām un lakatiem. Daudz bija ko skatīt pie Kasparu mātes un viņas meitas Veltas Nulles. Jaunieši bija gaidīti ciemiņi agronoma Edmunda Siliņa mājās. Apmeklēja arī kapsētu, jo visi mēs nākam no pagātnes...

Nākotnei vajadzīgi domājoši cilvēki, tāpēc katram 18 jautājumi. Kaut vai tādi: "Ja man būtu vara, ko es mainītu savā apkārtnē?" Seminārs sākās un noslēdzās izpildkomitejā. Tomēr reizēm darbiniekiem bija jāgaida līdz vēlam vakaram, un tējas kannā Gunāra Priedes mājā, kur notika pārrunas par redzēto, bija par jaunu sildāma vairākkārt.

Patī svētku diena — notikums visā ciemā. Tika pušķots kultūras nams vai klubs. Lilita Mutjanko greznoja zāli, citi vija garo ozolzaru vitni, gādāja mazos maizes klaipiņus un katram pilngadniekam 18 rudzu vārpas. Lai diena būtu īsti svētki visiem, lai būtu prātam, kājām, rokām un sirdij. Tā savā laikā mācīja režisore Marga Tetere-Valdmane, un to cieši ievēroja kultūras nama direktore Genovefa Poriete un visi svētku organizatori.

Daudzās lielvārdiešu mājās glabājas māla piemiņas zīme ar pilngadības gada skaitli — tā daļa no dzimtās zemes. Rudzu maizes kukulītis sen jau apēsts, sabirzušas arī 18 rudzu vārpas, taču grāmata ar ierakstu, cerams, ir saglabājusies. Grāmatas tika izvēlētas tā, lai būtu kāda saikne ar Lielvārdi.

Pilngadnieku brauciens pa Daugavu iesākās Kauliņtēva laikā, kad viņš pats sēdēja pie airiem. Vēlāk tās bija motorlaivas vai kuteri. Pēdējā laikā pat kuģītis.

E. Kauliņš, J. Pūtelis un J. Krieviņš Pilngadības svētkos

Pilngadības svētki 1972. gadā

No kreisās — svētku organizētāja D. Kliņa ar pilngadniecēm, 1985

Kā var aizmirst to reizi, kad laiva, nevarēdama piebraukt pie krasta, palika šūpojoties metrus piecus no tā! Toreiz klases audzinātājs Jūlijs Gaveika savas audzēknes uz rokām nesa malā.

Stipro ģimeņu vakars kultūras namā "Lielvārde", 1981

Rožu kāzas svin (no kreisās) Baiba un Antonijs Kleperi, goda vedēji Gaida un Juris Sarmas, Mirdza un Gunārs Tarvidi, Ināra un Miervaldis Branti. Aizmugurē svētku vadītājas Dzidra Bļodone un Dace Kliņa

Īpaši aktīva lielvārdiešu daļa bija un ir pensionāri. Viņi ir vienīgie, kas saglabājuši jauko tradīciju — ciemata sakopšanas talkas.

Ilgus gadus darbojās veco ļaužu klubs *Sarma*. Reizi mēnesī pensionāri pulcējās uz vakarēšanu.

Pensionāru talka septiņdesmito gadu sākumā

Ir bijusi tikšanās ar Siguldas audējām, Ēvaldu Valteru, Dzidru Slipiņu, kas stāstīja par ceļojumu uz Japānu. Vakarētāji labprāt klausījās ansambli *Vēl ābeles zied*.

Deviņdesmitajos gados pensionārus vieno regulāras ekskursijas pa dažādiem Latvijas novadiem.

Lielvārdē mazāk populāra bija padomju valsts svētku svinēšana.

Ne 1. Maijā, ne Oktobra svētkos nebija nekādu de-

Pie ģimeņu sabiedriskajām tradīcijām jāmin kāzas, kāzu jubilejas — rožu, sudraba, zelta un dimanta kāzas — un jauno ģimeņu un stipro ģimeņu vakari.

Ziedi ģimeņu vakaros

Atceros lielu vannu ar dažādām puķēm. Sākot ar vienkāršu neaizmirstulīti un margrietīņu un beidzot ar cēlajām rozēm. Cits citam dodami padomus, jaunie vīri gatavo pušķus savām sievietēm. Vienam tas izdodas cēls, ar izdomu veidots, citam — raibs puķu kopoījums. Bet kopīgais — visi tie ir ziedi mīļotajai sievietei.

Un pretstatā — veci vīri rūpīgi izvēlas jau gatavus pušķus savām dzīves līdzgaitniecēm. Bet sievas tajā pašā laikā šuj līgavaiņa rozeti...

Dace Kliņa, 1998

1974. gada 6. oktobrī pretim universālveikalam atklāja pieminēkli Otrajā pasaules karā kritušajiem. Vecajos lielvārdiešos tas radīja neizpratni — tā taču vecā tirgus laukuma vieta, kur sodīja krievu karagūstekņus — Mieziša ģimenes slepkavas! Šis fakts izsauca sačukstēšanos ceremonijas laikā... Taču diplomātisko uzrakstu — Roberta Roždestvenska vārdus "Kritušo piemiņas cienīgi esiet!" — katrs varēja iztulkot pa savam prātam, un runas aplūsa...

Padomju laikā jaunas tradīcijas veidojās arī darba kolektīvos. Sveica darbiniekus, kas bija nostrādājuši 15, 20, 25 un 50 gadus, vecos svinīgi aizvadīja pensijā.

Svinīga kolhoznieku aizvadīšana pensijā kopsaimniecībā "Lāčplēsis" sešdesmito gadu beigās

Lauktechnikas pārvaldniekam Aivaram Vīlnītim — 60. Jubilāru pārauguši dēli — Guntis un Ainārs

Cienā bija dažādas sporta sacensības un sporta svētki.

Ogres *PMK-20* strādāja sportisks kolektīvs, kas rīkoja sevišķi plašas ziemas un vasaras spartakiādes, kurās piedalījās ap 200 cilvēku, arī strādājošo ģimenes locekļi. Sevišķi aktīvi bija bērni.

Kolhozs *Lāčplēsis* izcēlās ar *masveidību* sportā. Tā tautas skrējienos, kas parasti sākās pie *Vīrsaišiem*, startēja pat septiņas dažāda vecuma grupas.

Kolhoza "Lāčplēsis" spartakiādē piedalās visu rangu un dažāda vecuma pārstāvji. No labās: galvenais inženieris A. Ozoliņš un priekšsēdētāja vietnieks A. Mizis

"PMK-20" darbinieku bērni jau saņēmuši spartakiādes balvas

Sieviešu dienā, 8. Martā, vīrieši kaut vai vienu dienu gadā, saimniekoja, klāja svētku galdu un sniedza sievietēm ziedus un dāvanas.

1973. gada 8. Martā menuetu deju tikai vīrieši. No kreisās: Antons Jermolajevs un Kārlis Krūmiņš

Lauktechnikā (1988) atkal saimnieko vīrieši. Žēl, ka tikai reizi gadā...

Īpašu vietu ieņēma ekskursiju tradīcijas. Pēckara gados pēc labi paveikta darba kolektīvi brauca uz kaimiņu republikām, pa Latviju ar smagajām mašīnām, kravas kastē ielikuši garus, paštaisītus solus. Vēlāk ar autobusiem, vilcieniem, lidmašīnām. Ceļa izdevumus parasti sedza iestāde vai arodbiedrība.

Arī tad, kad Jāņi nebija svinamo dienu sarakstā, gar visu Daugavas krastu Vasaras saulgriežos dega uguns kuri. Gan melioratori, gan lauktechnikas ļaudis laikus saveda malku (dažkārt arī mašīnu riepas, kas degot nejauki dūmoja) un vakarā kopā ar ģimenēm ligoja. Kolhozs *Lāčplēšis* ligoja atklāti, jo nosauca šo dienu par saimniecības dibināšanas svētkiem.

Jokojām un ligojām

Septiņdesmitajos gados Jāņus oficiāli nesvinēja. Tomēr apligošana notika tāpat. Es dzīvoju Čibukmuižā (Čibukos), kur pagalmā liels ozols. No lapiņām vien nopinu vainagu, ar ko aplīgot galveno grāmatvedi, lai gan Jānis viņš nebija. Tajā dienā grāmatvedim bija ilgākas darīšanas Ogres bankā, un mēs, viņa darbinieces, nolēmām vainagu izkārt pa otrā stāva logu, jo ārā smidzināja sīks lietutiņš. Pēcpusdienā atbrauca grāmatvedis, viss gatavs ligošanai, velkam *pārsteigumu* augšā, bet... striķa gals tukšs.

Sākās *izmeklēšana*. Jā. Darbniecu puīši noskatījuši pinumu, piebraukuši ar iekrāvēju, vainagu nogriezuši — lai aplīgotu savu priekšnieku, kas tiešām bija Jānis — Jānis Flaumanis.

Daces Klipas pierakstītās Ilgas Sparānes atmiņas, 1998

Lauktechnikas ļaudis aizvada 1984. gadu

Tā kā Ziemassvētkus nedrīkstēja daudzināt, darba kolektīvi svinēja Jaungadu. Ar dāvanu maisu plecos ieradās tas pats Ziemassvētku vecītis — vīrs ar baltu bārdi, garā, košā mētelī un brīnumainu cepuri galvā, tikai viņu sauca par Salatēti. Un bērniem rīkotie *egļītes svētki* turpat Ziemassvētku laikā vien bija. Darbavietas gādāja *pacīņas* bērniem. *Lāčplēša* klubā Salatētis iebrauca pat ar zirgu aizjūgtās kamanās. Darbojās laimes akas, dejoja Sniegbaltītes un Skursteņslauķi. Dažkārt Jaungadu sagaidīja mežā pie dzīvas eglītes.

Par tradīciju Lielvārdes laukos kļuva kombainieru izvadišana darbā pirmajā pļaujas dienā. Svinīga priekšsēdētāja uzruna, ziedi kombainieriem radija sajūtu: tu dari visiem vajadzīgu darbu.

Jau kopsaimniecības *Lāčplēsis* pirmajos gados it kā pati no sevis radās tradīcija agri no rīta, pirms darba, apsveikt iemīļoto priekšsēdētāju Edgaru Kauliņu viņa dzimšanas dienā.

Agrie rīti

Katru gadu 26. aprīli sešos no rīta mēs visi, kas vien varējām un gribējām, pulcējāmies pie priekšsēdētāja mājas Rumbiņas krastā. Daba tikko sāka mosties, un klusumu traucēja tikai mūsu soļi. Orķestris ātri sastājās, un tad — varens maršs sapurināja mūs un pavasarīgos kokus.

Tūlīt arī vērās durvis. Laimīgu smaidu sejā un asarām acīs Kauliņtēvs stāvēja mūsu vidū. Nāca Anniņa ar cienastu... Vienu rītu gan mūs apsteidza Rīgas Studentu pūtēju orķestris...

Inta Lapiņa, 1998

Pēc 1979. gada saimniecības ļaudis 26. aprīli pie sava priekšsēdētāja iet uz Lāčplēša kapsētu.

Seno tradīciju — Kapu svētkus — padomju varas gados aizstāja ar Mirušo piemiņas dienu. Lielvārdē mācītāju aizvietoja skolotāji — laicīgie izvadītāji — Zigfrīds Kupcis, Vaira Riktere, Dzidra Bļodone, Bronislava Saratova, Zenta Reizniece, Anastasija Neretnice, Egils Kristkalns, Juris Reihlers. Dziedāja ansambļi, kori, solisti, piedalījās aktieri, pūtēju orķestris. Ilggadējās Kultūras komisijas priekšsēdētājas Dzidras Bļodones vadībā izgatavoja lapiņas ar Ā. Elksnes, A. Skalbes, I. Ziedoņa, O. Vācieša dzejoļiem vai tautasdziesmām, pieminot iepriekšējā gadā mirušos. Bija gadi, kad *no augšas* aizliedza publicēt mirušo vārdus, lai ārzemēs neuzzinātu, cik daudz cilvēku gada laikā šķīrušies no dzīves. Pēc piemiņas stundas kapsētā draugi un radi, kas bija atbraukuši no tālienes, sasēdās pulciņos kopīgam azaidam.

Kapličas atklāšana 1977. gadā

Mirušo piemiņas diena 1979. gadā

Ķeguma patērētāju biedrība tirgoja ēdamo, arī dzērienus. Lielvārdē Mirušo piemiņas diena notika katru gadu augusta pirmajā svētdienā.

Pieminot aizgājējus, piederīgie pulcējās kapsētās arī novembra pēdējā svētdienā — Svecīšu vakarā. Tad skanēja tautasdziesmu, dzejas un mūzikas ieraksti. Astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmitajos gados Svecīšu vakars notiek senlatviešu veļu laikā — no Miķeļiem līdz Mārtiņiem. Tuvinieki ieziemo kapiņus, dedzina svecītes.

Latvijas mēroga bēres rikoja 1979. gada 9. un 10. janvārī, kad bija jāapbedī Edgars Kauliņš. Lai gan tika izveidota republikas orgkomiteja, bēru norise balstījās galvenokārt uz vietējiem spēkiem. Pa minūtei saplānoja divas dienas, ar kurām noslēdzās Kauliņtēva šīs zemes gaitas.

Operas un baleta teātra mākslinieki sakārtoja sēru namu. Bēru dienas priekšvakarā Kauliņtēvs atgriezās mājās. Lāpu gaismā no *Ūbeļiem* uz kolhoza klubu virzījās gājiens, kura vidū zārks ar aizgājēju. Šis atvadu vakars piederēja *Lāčplēša* ļaudīm un lielvārdiešiem. Skanēja pateicības vārdi, dziedāja koris un ansamblis, cilvēki nāca, atdeva godu savam priekšsēdētājam un klusumā aizgāja.

Nākamajā dienā no Kauliņtēva atvadījās visa Latvija. Tad sniga. Gājiens, kura priekšgalā

soļoja zirgi un E. Siliņš nesa vārpu vainagu, sasniedza Rīgas—Daugavpils šoseju, bet pārējie pavadītāji tam pievienojās vēl tikai pie kluba ēkas. Kapi bija cilvēku pilni. Gar celiņa malām no kapsētas vārtiem līdz pat kapam ar svecītēm rokās stāvēja skolēni, balti apsniguši, sargādami drebošās liesmiņas no pārslām un vēja. "Ardievu, dārgais draugs!" pāri kapsētai noskanēja Kārļa Sebra balss... Ar godu noslēdzās goda vīra mūžs.

Cilvēks veido tradīcijas, bet tradīcijas savukārt audzina cilvēku. Tāpēc skolā svin pirmo skolas dienu, žetona vakaru, pēdējā zvana dienu, izlaidumu, gatavojas mācību priekšmetu nedēļām un skatēm. Skolēni, pārsteidzot ar izdomu savus audzinātājus, organizē Skolotāju dienu.

Kaibalas pamatskolā iecienīti ražas svētki un ziedu izstādes. Noturīgas ir sporta un literārās tradīcijas.

Lielvārdes vidusskolā piecdesmitajos un sešdesmitajos gados literārajos karnevālos skolotāji gāja kopā ar skolēniem, deviņdesmitajos gados rīko mākslas nedēļas. Piemēram: viena diena pieder krāsām. Tad viena klase ir *sarkanā*, otra *zilā*, trešā — *zaļā*. Ir dienas, kas veltītas dzīvniekiem. Tad divpadsmitie ir *vērši*, desmitie — *žurkas*, deviņtie — *suņi* un citādi.

Skolēnu apgleznotie vēdekļi

Virves vilkšanas sacensības

11. novembrī, Lāčplēša dienā, vidusskolas vīrieši mērojas spēkiem, bet maijā, Staņislava dienā, skolēni ar ziedu pušķiem rokās dodas uz Lāčplēša kapiem, lai pakavētos pie ilggadējā direktora Staņislava Gribusta un citu skolotāju atdusas vietām.

Par jaunu, bet noturīgu tradīciju var uzskatīt Ziemassvētku un tagad arī Pavasara stipendiju piešķiršanu skolēniem. Tiek vērtēta jauniešu attieksme pret mācībām, pret savām spējām un zināšanām, vājībām, nezinašanu, pret citiem cilvēkiem, pret sabiedrībā notiekošajiem procesiem, pret savu nākotni. Naudu stipendijām piešķir pilsētas dome.

Lielvārdes pamatskolas skolotāja Gunta Neretniece un direktora vietniece Vita Saratova ceļ godā senās latviešu svinamdienas: Miķeļus, Mārtiņus, Meteņus, organizē konkursu *Erudīts* un viktorīnas *Kas? Kur? Kad?*, rīko mūzikas vakarus, nepieradinātās modes skates u.c.

Raimonds, Iļja, Vitālijs pie Meteņa, kura pakājē tūlīt aizdegies ugunskurs

Deviņdesmitajos gados E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolā regulāri notiek skolotāju pensionāru tikšanās — *Atmiņu un kopā sanākšanas brīži*.

❖
Kāds teicis, ka vecums ir viena tumša ala, no kuras tā vien gribētos kaut rāpus, bet uz brīdi tikt ārā, kur Dieva saulīte spīd. Paldies saku savai skolai un tās skolotājiem par šo jauko tradīciju. Tā palīdz man uz brīdi tikt no šīs alas ārā, satikt savējos. Tā siltāk ap sirdi paliek. Nē, labestība tomēr nav izzudusi no cilvēku sirdīm. Un, mājās nākot, atkal mundrums kaulos...

Lidija Kļementjeva, 1996

Daudzveidīgas un bagātas ir lielvārdiešu tradīcijas. Ne par visām var pastāstīt šajā grāmatā. Kuras no tām saglabāsies nākamajām paaudzēm, kuras laiku lokos mainīsies un pārveidosies, noteiks paši Lielvārdes iedzīvotāji.

Tautasdziesma dzīvo

Es mācos dziesmu, un dziesma māca mani. Zābakus var noaut, cepuri var noņemt, zemi var atņemt, bet dziesmu nevar. Dziesmu var aizliegt, bet asinis vienaiņa dziedās.

Anastasija Neretniece

Lielvārde ir novads, no kura Krišjāņa Barona *Latvju dainām* iesūtīts visvairāk tautasdziesmu — 6126. Deviņpadsmitajā gadsimtā izcilākā Lielvārdes pagasta teicēja ir Anna Boze. Daudz dainu K. Baronam ir aizsūtījuši Rode, E. Žagats, Paegļu Mārtiņš, Anzelms Šķerbergs, A. Meija, Tompsons, Auseklis.

Lūk, kā domāja lielvārdieši toreiz:

*Cerē mani, tautu dēls,
Tā kā citi nezināja:
Ne uz mani paraugies,
Ne uz mani vārdu sakī.*
(10990)

*Ne mušiņas bērniņš biju,
Nenosliķu pieniņā;
Lielu šaužu, gudra tēva,
No godīgas māmuliņas.*
(2176)

Tautasdziesmās, sakāmvārdos, parunās, pasakās un teikās ietverts tautas dzīves filozofijas, ideoloģijas un ētikas kodekss. Ar svešām varām Latvijā tika ieviesti un uzspiesti citi likumi. Pēc Otrā pasaules kara nacionālā kultūra varēja pastāvēt tikai kā komunistiskās ideoloģijas sastāvdaļa. Tika radīts mīts par latviešu padomju folkloru.

Piecdesmitajos gados Lielvārdē bija folkloras ansamblis, kurā dziedāja Emīlija Celmiņa, Elza Šulce, Līne Etmane, Emīlija Ezergaile, Rita Zeibode. E. Celmiņas un E. Ezergailes kopdziedāšana ieskaņota Baltijas padomju republiku konferencē 1951. gadā.

1949. gadā Zinātņu Akadēmijas Folkloras institūta III zinātniskā ekspedīcija Ogres apriņķī vāca folkloru, īpaši padomju laikā radīto. Redzamākā padomju folkloras sacerētāja bija Elza Šulce (1891—1984). Viņa

Dziesmu dziedātājas Lielvārdē. No labās: Lāce, L. Etmane, E. Šulce, R. Zeibode, E. Celmiņa

rakstija par kolhozu dzīves priekšrocībām, priekšsēdētāju E. Kauliņu, ļaužu sadzīvi un svētkiem.

*No tālienes jau pazina
Lāčplēša kolhozniekus:
Paši gāja dziedādami,
Kumeliņi dancodami.*

*Tīpu čipu kājiņām
Bērnu dārza pagalmā,
Lai māmiņa darbā gāja
Darba dienas izstrādāt.*

Šis samocītās viendienītes nevarēja pretendēt uz tautas mākslu, un drīz vien interese par padomju folkloru apsika.

Zinātniskā ekspedīcija viesojās arī pie Emilijas Celmiņas (1883—1961) Lielvārdes *Kalvēs* un pierakstīja vairāk nekā 600 seno tautasdziesmu variantu. E. Celmiņai katram darbam, kokam, zālitei un priekšmetam bija sava dziesma. Viņa atcerējās: "Visos veclaikos jau savādāk dziedāja: papriekšu viens sācējs, tad citi vēlāk klāt. Tā bija tāda dziedāšana *ar pieņemšanu*." (*Padomju Jaunatne*, 04.11.1986.)

Līne Etmane (1882—1957) ar dziesmu prata atslēgt ikviena cilvēka sirdi. Viņas mājā skanēja laicīgās, garīgās un tautas dziesmas. 1950. gadā iesākās kordiriģenta Paula Kvelde draudzība un sadarbība ar Etmaņmāti. Radās daudzas kopīgi veidotas dziesmas (*Apinītis koku vija*, *Daugavas krastos* u.c.) un folkloras uzvedumi pēc L. Etmanes scenārija (*Kā senākos laikos latvju jaunieši vakarējuši*, *Agrāk un tagad*, *Līgavas zagšana maltuvē* u.c.)

Tautasdziesmu skandētājas piecdesmitajos gdos

Kopā ar tautasdziesmu piecdesmitajos gdos

Ne viens vien folkloras vācējs un ornamentu pētītājs ir bijis Arveda un Veras Paegļu mājā. Paegļu māte iemācīja nākamajai folkloristu paaudzei seno *balsu* (*burdonu*) — lielvārdiešiem raksturīgo dziedāšanas manieri.

Septiņdesmitajos gados Lielvārdes vidusskolas literārā žurnāla *Spartaks* veidotāji sāka vākt senos lielvārdiešu ticējumus un sakāmvārdus, bet isti folkloras kustība atdzima reizē ar visas tautas Atmodu 1988. gadā. Toreiz Ingas Mellenbergas vadītajā kultūras nama folkloras kopā pulcējās jauni un veci: Vera Paegle, Gaida un Juris Sarmas, Milda un Alvis Skudras, Ērika Vrublevska, Gaida Kurtiša ar meitām Vinetu un Inesi, Biruta Gutovska, Lolita Lapiņa, Inta Lapiņa ar bērniem Elinu un

Veras un Arveda Paegļu godināšana kultūras namā "Lielvārde", 1983

Imantu, Lienīte Sestule, Iveta Platace, Jana Lāce, Gunta Neretniece ar dēlu Arni, Ingas Mellenbergas bērni Lelde un Mikus. Kultūras namu ierībināja budēļi, aicinot lielvārdiešus atcerēties tautas dzīvesziņu. Toreiz visā Latvijā Ziemassvētku masku gājieni modināja no "saldā komunisma sapņa".

Brīvību Latvijai

Folklorā ir dzīva tik, cik tā dzīvo katrā no mums. 1990. gada Lieldienās kopā ar vietējo padomju vēlētajiem izpildījām senu rituālu pret ļaunumu: sasējām kārklu zarus pa divi kopā un vēlējamies, lai tā tiek sasieti padomju iekarotāju prāti un rokas. Kopā ar uzlecošo Lieldienu saulīti lūdzām brīvību Latvijai. Ar pūpoliem pārām vēlētajus pirms balsošanas, lai tie mostas un ievēl istos tautas deputātus.

Gunta Neretniece, 1998

1990. gada Jāņos TV raidījums *Savai zemītei* viesojās A. Pumpura muzejā. Tad folkloras kopa līgoja kopā ar Jāņiem no dažādiem Latvijas novadiem.

1989. gadā Valmierā notika Vidzemes folkloras ansambļu svētki. Lielvārdes kopa bija viena no lielākajām.

Lielvārdes folkloras kopa ansambļu salidojumā Valmierā, 1989

Daudzas A. Pumpura muzeja Pārdomu trešdienas bija veltītas folklorai: *Tautasdziesma vēstures ceļos, K. Baronam — 100, Parunāsim par Lielvārdes jostu, Latviešu senie mūzikas instrumenti, Seno latviešu svinamās dienas, Latviešu tautas mutvārdu daiļrade un eposs "Lāčplēsis", Kaldabruņas josta un krusta simbolika, Latviešu tautastērpi un to valkāšana, Latvju rakstu zīmes, Pasaules modeļa enerģētiskais un simboliskais attēlojums folklorā un rakstos u.c.*

Lielvārdes pamatskolā G. Neretnieces vadībā darbojas folkloras pulciņš *Avotiņš*. Lielvārdes Latviešu biedrība Ē. Šakas vadībā 1997. gadā visu triju pagasta skolu audzēkņiem rīkoja latviešu dzīvesziņas konkursu.

*Dziedam, brāļi, vienu dziesmu,
Kamēr visi pulciņā.
Viena mums tēvu zeme,
Viena mātes valodiņa.*

(Latviešu tautasdziesma)

Ne īsti balta un stalta, varbūt mazliet nogurusi, tautasdziesma lielvārdiešos vēl dzīvo.

Vietējā prese

No 1983. gada maija līdz 1989. gadam iznāk informatīvs biļetens *Sacensības gaita kolhozā Lāčplēsis*. No 1989. gada tas saucas *Lāčplēsis*. Par abiem izdevumiem atbild Laimonis Grunte. Parasti tie laisti klajā vienu reizi mēnesī.

Lāčplēša avīzītē, kā lasītāji to dēvē, publicēti valdes pārskata ziņojumi, sacensību rezultāti, sasniegumi, labāko darba darītāju saraksti, interesantākie notikumi saimniecībā, kas atspoguļoti arī fotoattēlos. Daudz raksta nozaru speciālisti, pats redaktors, kluba vadītāja E. Ozoliņa un muzeja darbinieces.

Izdevums pārstāj iznākt 1992. gada jūnijā sakarā ar L. Gruntes aiziešanu pensijā un paju sabiedrības objektu privatizāciju.

Atsevišķs numurs izdots 1993. gada aprīlī — veltīts E. Kauliņa 90 gadu jubilejai. L. Grunte raksta: *"Tas bija tik sen... Toreiz tālu pāri Latvijas novadiem skanēja "Lāčplēša" slava. Ar darbu, ar dziesmām. (..) Mūsu vēstures smagajos posmos arī bija daudz gaišu brīžu, daudz gaišu cilvēku. (..) "Lāčplēša" priekšsēdētājs prata saimniekot (..) ar tīrām rokām un tīru sirdsapziņu. Tādēļ jau arī laikam šodien viņa vārds un dzīvesstāsts palēnām kļūst par leģendu."*

Par *Lielvārdes Ziņu* sākumu var uzskatīt LTF Lielvārdes nodaļas izdevumu *Lielvārdes Pagasta Ziņas*, kas iznāk 1989. gada decembrī. To drukā ar rakstāmmašīnu un ar kopējamo aparātu pavairo. Izdevuma veidotāji — A. Neretniece, A. Kancere, M. Slaviete, Anita un Alda Bērziņas, E. Jumiķis, I. Lukašunas, I. Grūbe, J. Kudeiko, G. Grigors — dēvē to par informācijas lapu. Tā iepazīstina ar Tautas frontes atbalstītājiem pašvaldības un rajona Tautas deputātu padomes kandidātiem, izskaidro vēlēšanu norisi, jo pirmo reizi pēc ilgiem gadu desmitiem cilvēki paši varēs izvēlēties, par kuru deputātu kandidātu balsot, kuru izsvītrot.

Otrais numurs jau informatīvi bagātāks, ir arī emocionāli rakstiņi par Ziemassvētkiem. Iznāk vēl seši *Lielvārdes Pagasta Ziņu* numuri. 1991. gada martā — pēdējais, jo ar entuziasmu vien nepietiek, avīzes izdošana prasa naudu, bet izpildkomitejai *viena kabata tukša, otrā nav nekā*. 7. numurā kā prieka sauciens izskan: par demokrātisku un valstiski neatkarīgu

Latvijas Republiku balsoja 4071 lielvārdietis, un tikai 483 (tomēr!) teica *nē!*

Izdevuma redaklēģija mainīga. Tajā darbojusies arī Alda Bērziņa, Veronika Baika, Mārtiņš Bļodons, bet faktiskā redaktore — Anastasija Neretniece.

No 1992. gada regulāri, katra mēneša pēdējā nedēļā, sāk iznākt *mazliet atjaunināts, mazliet pārveidots* vietējās pašvaldības izdevums *Lielvārdes Ziņas*. Redaktore — Rūta Koluža.

Redkolēģijas sastāvā visu laiku ir A. Kancere, kas piedalījusies avīzes veidošanā kopš pirmās tās iznākšanas dienas. Laikraksts informē par pašvaldības lēmumiem, vēro to izpildes gaitu, ieskicē problēmas, patstāvīgi organizē reidus par Daugavas krastu un lauku

teritorijas sakoptību, vērtē jauniešu uzvedību diskotēkā. Tiek organizētas apaļā galda konferences par estrādes būvi uz Rumbiņas, par kājceļiņa, nevis ielas ierīkošanu cauri skolas birzītei. Palīdzēts organizēt iedzīvotāju zīmēto pilsētas ģerboņa metu konkursu. Izdevumā ir *Valodas stūrītis*, kā arī humoristiski un satīriski rakstiņi.

No 1994. gada laikrakstu rediģē Zanda Lāce. No jūnija viņai piediedrojas Beata Grišāne. 1997. gadā redaktore ir B. Grišāne (Kempele), bet ar decembri avīzes veidošanā piedalās arī Daiga Kozlova (vēlākā Zirnite).

No 1994. gada *Lielvārdes Ziņas* iznāk divreiz mēnesī. Izdevumam pamatā informatīvs raksturs. Daudz interviju ar interesantiem cilvēkiem. Publicēti vēstures materiāli (arī atmiņas) sakarā ar tuvo Lielvārdes 800 gadu jubileju. Uzlabojas mākslinieciskā iekārtojuma kvalitāte, ir arī fotoattēli — ar 1996. gada maiju *Lielvārdes Ziņu* datorsalikumu veido apgāds *Lielvārds*. *Lielvārdes Ziņas* atvērta arī E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas skolēnu veidotā lappuse *Šoks*. Tajā publicējas arī Kaibalas pamatskolas un sporta skolas korespondenti.

1997. gadā *Šoks* kļūst par patstāvīgu izdevumu.

Augstāk, ātrāk, tālāk

Viņi sāka pirmie

Pēc Pirmā pasaules kara pilnīgi izpostītajā Lielvārdē daudz spēka bija vajadzīgs ēku celtniecībai un saimniecības atjaunošanai. Tomēr reižu reizēm jaunieši sanāca kopā uzspēlēt

Elmārs
Saulītis,
1929

bumbu, skriet, peldēt, sacensties spēkā. Galvenais jauniešu organizators bija Rīmaņu saimnieka dēls Elmārs Saulītis. Ziemā viņš mācījās ģimnāzijā Rīgā, bet vasarā ierādīja, kā grūst lodi, mest šķēpu. Izveidoja arī futbola komandu, rīkoja sacensības Lielvārdes pils parka deju laukumā.

Laikraksts *Ogres Straume* ziņo, ka 1931. gada 18. augustā vieglatlētikas sacensībās par ceļojošo

kausu piedalījās vairāk nekā 100 dalībnieku no Rīgas, Ikšķiles, Ogres un Lielvārdes. Labākos rezultātus uzrādīja lielvārdieši — Saulītis sprintā, Celmiņš 5000 m distancē, Baumanis kārtslēkšanā un lodes grūšanā.

1933. gada 6. augustā Ogres sporta svētkos godalgotās vietās ierindojās lielvārdieši Placēns, Baumanis, Virsis.

1935. gadā E. Saulītis dabūja no pagasta valdes atļauju Rumbiņas kreisajā krastā uzsākt sporta laukuma būvi. Strādāja paši jaunieši ar cirvjiem, kapļiem un lāpstām. Zemes lidzināšanu ar ceļa planētāju veica Jānis Rieksts. 1936. gadā jaunajā sporta laukumā jau varēja notikt pirmās sacensības. Aktīvi darbojās Daugavas (Lāčplēša) pamatskolas fizikultūras skolotājs J. Pālēns.

Kara gadi pārtrauca lielvārdiešu sporta aktivitātes.

Tikai četrdesmito gadu beigās, sākoties kolhoza *Lāčplēsis* un uzņēmumu saimnieciskajai rosībai, tika organizētas sporta sacensības skolēniem un pieaugušajiem.

Aktīvākie Lielvārdes sportisti 1928. gadā

Hau — bic!

Četrdesmito gadu otrajā pusē aktīvākie sportisti bija tieši Lielvārdes centrā. Viņus atbalstīja Edgars Kauliņš, kas nesen bija ieradies Lielvārdē, visur piedalījās, labprāt pats spēlēja volejbolu. Līdz ar veiksmīgu gremdi viņš mēdza iesaukties: "Hau — bic!" Apkārtējie jaunieši sporta laukumā viņu iesauca par *Haubicu*.

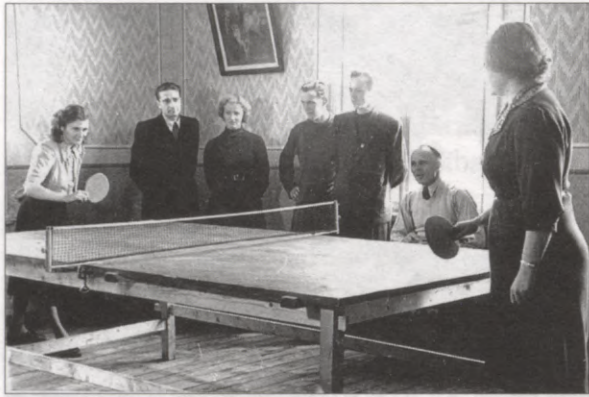
Atceros, kā piecdesmitajos gados tikko iegādātā sagraubējušā kravas mašīnā salikām solus un kopā ar E. Kauliņu traucāmies uz sporta svētkiem Ķeipenē. Man tas bija veiksmīgs brauciens — izdevās aizlēkt labi tālu. Ridzinieku treneri aicināja mani uz Rīgu, taču kur nu es tāds skuķēns varēju aizbraukt...

No agronoma E. Siliņa saņēmām brāzienu par automašīnas atrašanu darbam. Vispirms ekonomika. Nevar sākt no jumta! E. Kauliņš atbildēja — reizēm vajag pastutēt arī to jumtu!

Ā. Hibneres stāstījums 1998. gadā

Piecdesmitajos un sešdesmitajos gados radās labiekārtoti sporta laukumi pie skolām, volejbola laukumi Meliorācijas celtniecības pārvaldē, apvienībā *Lauktechnika*. 1955. gadā lauku teritorijā jau bija ierīkoti 7 volejbola laukumi, *Ķedelēs* arī vieglatlētikas sektori. Turpinājās talkas sporta laukumā Rumbiņas krastā. Vasarā ar Fizikultūras institūta studentes Ā. Hibneres palīdzību Daugavā iekārtoja peldētavu. 1964. gadā atklāja sporta zāli Lielvārdes vidusskolā. Liels bija S. Gribusta, J. Siņija un viņa tēva nopelns peldbaseina izbūvē Lielvārdes vidusskolā. Kolhozs *Lāčplēsis* sniedza materiālo atbalstu. Daudz palīdzēja B. Lācis, K. Blaus un citi skolotāji, kā arī skolēni. Peldbaseinu (16,66 m x 5) atklāja 1965. gadā. Tas bija pirmais lauku skolu peldbaseins republikā. Ar milzu sarežģījumiem, bet ar lielu J. Aruma, Ē. Stāmura, A. Ozoliņa u.c. entuziasmu 1968. gadā pabeidza plašas sporta zāles būvi Kaibalas skolā.

Enerģiski sportistus organizēja J. Strēlnieks, J. Arums, A. Agriņa, A. Pidce, Ē. Stāmurs, K. Zagorskis, sabiedriskie instruktori — K. Ārons, L. Lāčkāja, A. Zālīte, B. Lācis, Ā. Hibnere. Sāka regulāri darboties vieglatlētikas, riteņbraukšanas, šaušanas, boksa un slēpošanas

No kreisās: I. Šmitere, Z. Kuņcis, nezināma, J. Arums, J. Strēlnieks, N. Krastiņš, C. Kuņce

1954. gadā rajona sacensībās stafetē uzvarējušas (no kreisās) A. Sirmā, Ā. Hibnere, L. Žagata (vēlākā Aruma)

sekcijas. 1952. gadā Lielvārdē, piemēram, notika 18 sporta sacensības. Iedalīti rajona izlasē, lielvārdes peldētāji brāļi Ostrovski un J. Tjurins izcīnīja republikā godalgotas vietas. R. Ostrovskis piedalījās Vissavienības skolēnu peldēšanas sacensībās. Lielvārdiete Ā. Hibnere četras reizes kļuva par sporta biedrības *Vārpa* čempioni peldēšanā, divkārtēju republikas čempioni GDA daudzciņā. Viņa startēja gan republikas, gan Vissavienības peldētāju izlases sastāvā.

Līviņu Žagatu iedalīja *Vārpa* vieglatlētu izlasē. 1953. gadā viņa startēja Vissavienības sacensībās Erevānā.

Ā. Hibnere (1. pie karognesēja) Latvijas peldētāju izlases komandā 1951. gadā Днепропетровскā

Republikas izlašu komandās spēlēja A. Pastore, A. Cālītis, A. Hermanis, D. Dauksts, O. Barševskis, A. Arums.

Sportistu panākumi 20. gadsimta pēdējā trīsdesmitgadē

Septiņdesmitie un astoņdesmitie gadi sporta dzīvē Lielvārdē iezīmējās ar daudzveidību un specializāciju. 1984. gadā lielvārdieši ieguva vēl vienu sporta zāli un sporta laukumu Lielvārdes 2. vidusskolā (tagad Lielvārdes pamatskola). Notika plaši sporta svētki, tautas

skrējieni, tūrisma sacensības, ziemas un vasaras spartakiādes. Parādījās jauni sporta veidi: autosports, motosports, smaiļošana, jātnieku sports (dibinātājs K. Ozols kolhozā *Lāčplēsis*) u.c.

Sporta attīstību veicinājuši fizikultūras skolotāji Ē. Stāmurs, A. Puķītis, U. Ozoliņš, R. Siņija, E. Siliņš, V. Mūrnieks, M. Auzāne, Z. Bergmanis un citi, kā arī metodiķi K. Zagorskis, M. Auzāne, J. Knappe.

Lauksaimniecības darbinieku arodbiedrības darba vingrošanas sacensībās 1983. gadā *Lāčplēša* komanda, kas pārstāvēja Ogres rajonu, ieguva 3. vietu republikā. A. Puķīša audzēknis V. Ņikodins aizmeta bumbu 90 m. Viņu iedalīja republikas junioru izlasē, un viņš starptautiskajās sacensībās Zviedrijā ar rezultātu 59,12 m ieguva sudraba godalgu šķēpa mešanā.

Kolhoza "Lāčplēsis" 1986. gada vasaras sporta svētku atklāšana. Metodiķe M. Auzāne, fizikolektīva priekšsēdētājs J. Āriņš, partijas organizācijas sekretārs M. Naglis, arodbiedrības priekšsēdētāja R. Auziņa

Basketbols

Septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados turpinājās Kaibalas pamatskolas sešdesmito gadu panākumi basketbolā. Gūtas daudzas uzvaras rajona sacensībās. 1971. gada minibasketbola festivālā jaunākās grupas zēni izcīnīja pirmo vietu republikā.

1991. gadā Lielvārdē izveidojās komanda ar nosaukumu *Baskets*. Tajā startēja Lielvārdes skolu fizikultūras skolotāji. Komanda piedalījies turnīros Igaunijā, sadraudzības pilsētā Raplā, kā arī ogrēniešu organizētajās sacensībās, kur ieradās arī Igaunijas un Lietuvas komandas. Fizikultūras skolotāji E. Siliņš, Ē. Stāmurs, A. Puķītis, K. Sparāns, Z. Bergmanis startēja Izglītības nodaļas komandā un palīdzēja tai izcīnīt 2. un 3. vietu valstī.

Ar Sporta skolas izveidošanu jaunajiem basketbolistiem ir iespēja piedalīties republikas Jaunatnes basketbola ligas sacensībās.

1996. gadā K. Sparāns un A. Puķītis kļuva par *Adidas* un *Bruģa bumbas* vicečempioniem republikā.

Ūdenssports

Septiņdesmitajos gados, Viļņa Baltiņa rosināta, Lielvārdē tapa Darba rezervju airēšanas bāze. Vasarās tur trenējās smaiļotāji. Viņu vidū bija ne mazums lielvārdiešu. Sacensībās labus rezultātus uzrādīja A. Ozoliņa, L. Lelle, Ē. Apsāns, kas kļuva par meistarkandidātiem, un J. Kaktiņš — vēlākais sporta meistars smaiļošanā. 1975. gadā Vissavienības jaunatnes sacensībās smaiļošanā Anda Ozoliņa izcīnīja 2. vietu.

Deviņdesmitajos gados Ā. Hibnere ieguva laureātes nosaukumu veterānu peldēšanas sacensībās Valmierā, vairākkārt Rīgā un Daugavpilī, arī Tallinā. 1996. gadā pasaules veterānu

Ē. Stāmura vadītā minibasketbola komanda Kandavā — republikas čempione 1971. gadā

Ārija Hibnere apsveicēju vidū pēc izkāpšanas no baseina Ungārijā 1996. gadā

sacensībās Ungārijā, kur startēja peldētāji no visas pasaules, Ā. Hibnere izcīnīja zelta medaļu.

❖
Kad Hibnere kļuva pensionāre, viņa atcerējās, ka māc peldēt...

Patiesībā mani *savāc* mani skolēni, un reizēm tikai ceļā uzzinu, uz kuriem braucam. Šad un tad man kaut kur sāp, dažkārt grūti pāiet, bet, kad mani iegrūž baseinā, es vienkārši peldu...

Ā. Hibneres izteikumi 1998. gadā

Autosportā ilgus gadus pirmie

1974. gadā *Lauktechnikā* ar pārvaldnieka A. Vilniša atbalstu darbu sāka *Auto moto* sekcija. Aleksandrs Kozlovskis aktīvi organizēja piedalīšanos gan kravas, gan vieglo, gan arī speciālo sporta mašīnu — bagiju — sacensībās. Godalgotas vietas republikā izcīnīja I. Krastiņš, A. Kozlovskis, V. Vitols, J. Krūzmanis.

Priekšplānā kosmonauta V. Pacajeva kausa īpašnieki — Ogres RARA komanda. No kreisās: N. Kozlovskis, V. Lūsis, V. Gaņejevs, A. Kozlovskis

Lauktechnikas pārvaldnieks A. Vilnītis un *PMK-20* priekšnieks V. Valters nežēloja naudu un tehniku, un viņu autosportisti izveidoja Graužupes trasi, kur varēja rīkot republikas un pat Vissavienības sacensības. 1987. gadā Vissavienības sacensībās šeit atkārtoti izcīnīts lidotāja kosmonauta V. Pacajeva ceļojošais kauss. Brāļiem Kozlovskiem tā bija triumfa diena — Norberts ieguva pirmo, bet Aleksandrs trešo vietu.

Tika gūtas vēl citas uzvaras republikas, Baltijas un Vissavienības čempionātos.

Motosports

1978. gadā kolhozā *Lāčplēsis* Ivara Blumfelda vadībā sāka darboties motosporta sekcija. Tajā piedalījās zēni no 6 līdz 16 gadiem. Viņi trenējās skijoringā, krosa trasēs un braukšanā šosejā pa apli. 1987. gadā izcīnīta 5. vieta republikā *Zelta mopēda* sacensībās.

Divdesmit gadu laikā pie I. Blumfelda trenējušies pāri par 200 Lielvārdes zēnu. Gūtas neskaitāmas pirmās vietas republikas sacensībās, vairāk nekā 20 jauno sportistu izcīnījuši uzvaras Vissavienības trasēs. Motociklu braukšanā šosejā pa apli republikas izlasē puse vīru bija no *Lāčplēša*.

Motokluba "Lāčplēsis" komanda Latvijas čempionātā "Zelta mopēds", 1987. Aizmugurē no kreisās: treneris I. Blumfelds, R. Matesovičs, R. Gusārs

Par sporta meistariem **motobraukšanā šosejā pa apli, skijoringā un motokrosā** kļuvuši

A. Airis, Ivo Blumfelds, E. Bumbieris, J. Buraks, A. Delviņš, Z. Formaņickis, R. Jozuus, M. Kalns, R. Kite, I. Lambergis, L. Lapāns, A. Matesovičs, V. Matesovičs, M. Meņģis, J. Ozols, A. Priedītis, I. Seleckis, A. Skruls, G. Sniedze, A. Spila, Maira Upīte, V. Valdmanis, V. Vizla, M. Zagorskis.

Sporta meistara nosaukumu tikai **skijoringā** ieguvuši

E. Avens, G. Bernāns, A. Boicovs, A. Bružāns, J. Grīslis, A. Gulbis, G. Jakovļevs, J. Jonikāns, K. Lepsis, A. Meņģis, M. Mežapuķe, A. Rudzītis, A. Savins, A. Stiebrīņš, A. Toločko, M. Upenieks, A. Valpēters, O. Valpēters, E. Zālītis.

Par starptautiskas klases sporta meistariem izauga Alvis Priedītis un Ivo Blumfelds. Viņi startējuši Zviedrijā, Somijā, Austrijā, Nīderlandē, Vācijā, Polijā. Ivo Blumfelda lielākais panākums ir izcīnītais Polijas 1993. gada čempiona tituls motobraukšanā šosejā pa apli 250 cm³ klasē.

Alvis Priedītis sāka trenēties, būdams 7. klases skolnieks: ziemā skijoringis, vasarā motokross. 1986. gadā viņš uzvarēja motociklu 250 cm³ A un 350 cm³ B klasē un kļuva par republikas čempionu absolūtajā vērtējumā. 1988. gadā ieguvs republikas labākā motosportista tituls braukšanā šosejā pa apli un, startējot PSRS izlasē, izcīnīta 2. vieta sociālistisko valstu Draudzības kausa sacensībās Poznaņā, kā arī 2. vieta Tallinas trasē.

1989. gadā A. Priedītis kļuva par divkārtēju republikas čempionu un par PSRS čempionu 250 cm³ motociklu klasē.

1990. gadā A. Priedītis aizvadīja pirmo sezonu *Superbike* klasē ar motociklu *Honda*. Starti Zviedrijā un Austrijā devuši labu

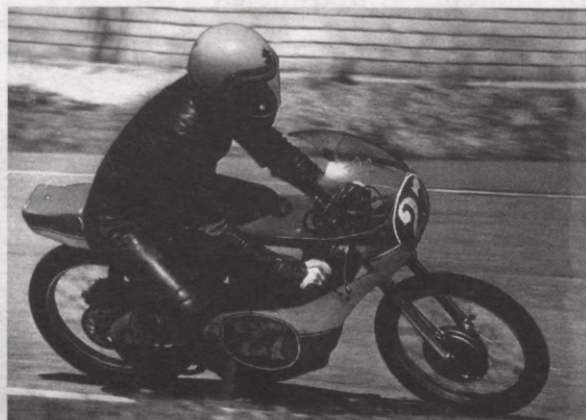
Alvis Priedītis, 1990

pieredzi. Kaut arī gūta trauma, A. Priedītim ir iespējas nest Latvijas vārdu vēl tālāk pasaulē.

Pats treneris sporta meistars Ivars Blumfelds motobraukšanā šosejā pa apli 350 cm³ klasē kļuvis par deviņkārtēju Latvijas un divkārtēju Vissavienības čempionu.

Ivars Blumfelds un Arvīds Rudzītis uzvar Baltijas meistaracikstēs Cēsis, 1984

Andris Delviņš ātrumsacensībās Rīgā, 1984

Paju sabiedrībai *Lāčplēsis* privatizējoties, motoklubs palika bez finansējuma. Katrs sportists pats rūpējās par savu motociklu un sacensībās, ja varēja, piedalījās individuāli.

20 gadi motoklubā *Lāčplēsis*

Kad 1978. gadā atnācu uz *Lāčplēsi* strādāt par automehāniķi, vienīgais motobraucējs Lielvārdē bija M. Mežapuķe. Motosports sākās ar Kauliņtēva svētību. Vecajās garāžās mums atvēleja telpu motociklu remontam, tur vakaros ķilējām arī mopēdus.

Pirmajā motosportistu konkursā atnāca paši drosmīgākie zēni. Pēc nopietna darba no viņiem izveidojās gan lieliski sportisti, gan labi amatnieki. Ar katru nākošo sezonu rezultāti auga. Priekšsēdētājs Ž. Holšteins mūs atbalstīja, un valde piešķīra līdzekļus jaunas tehnikas iegādei. Veco autobusu *LAZ* paši izremontējām un braucām uz sacensībām pa visu Latviju. Tagad motosporta klubs vairs nedarbojas, jo nav finansu līdzekļu, taču daudzi talantīgi puīši vēl cer sevi parādīt sacensību trasēs.

Ivars Blumfelds, 1998

Autorallijā — karstu sirdi, vēsu prātu

Rallijs — sporta sacensību veids — braukšana pēc noteikta grafika.

Ar startu republikas auto moto tūristu rallijā 1969. gadā Vilces gravā un izcīnīto 2. vietu vieglo automašīnu grupā (J. Pildera — R. Koluža ekipāža) aizsākās amatieru autorallija divdesmitgade Lielvārdē. J. Pilders kļuva par dedzīgu autorallija pilotu un sacensību organizatoru. Iesaistot rallijā terapeitu I. Rašmani, tika izveidota spēcīga autorallija sekcija *Lāčplēsis* (aptuveni 20 ekipāžas), kas republikas sacensībās *Gulbis*, *Milzis*, *Sarma*, *Uzvara*, *Aizpute* u.c. 17 reizes izcīnīja 1. vietu komandu vērtējumā. Piloti J. Pilders un I. Rašmanis izpildīja sporta meistara normatīvus. Ekipāža I. Rašmanis — R. Kolužs 4 reizes izcīnīja republikas absolūtā čempiona nosaukumu. Vairāk nekā 10 reižu savas automašīnas klasē par uzvarētājiem kļuva J. Pildera — J. Beļaka un I. Rašmaņa — R. Koluža ekipāžas.

Vairākkārt uzvaras laurus guva M. Grandāns, J. Lastmanis, A. Šemelis, G. Kalnītis, J. Drozdeckis, V. Pucis u.c. Labi panākumi bija V. Krickim, K. Jozuum, D. Cinovskai.

Vissavienības rallijā *Pamjatj* 1983. gada decembrī Maskavā divu dienu sasprindzinātā cīņā apledojušā trasē I. Rašmaņa — R. Koluža ekipāža 7. klasē izcīnīja 2. vietu, J. Pildera — J. Beļaka ekipāža 8. klasē — 4. vietu (ar labāko rezultātu starp personīgajām automašīnām), tā pirmo reizi nodrošinot Latvijas autoamatieru komandai 1. vietu Padomju Savienībā.

1986. gada autorallijā *Pamatj*, kurā piedalījās 381 ekipāža no 62 dažādu republiku pilsētām, I. Rašmanis — R. Kolužs, M. Grandāns — J. Lastmanis, J. Pilders — G. Lāme izcīnīja 3. vietu gan republiku (aiz Maskavas un Lietuvas), gan pilsētu vērtējumā un 2. vietu komandu vērtējumā.

Vissavienības *Ekorallijā Rīga — Maskava* 1989. gadā *Lāčplēša* komandas visas ekipāžas ar vienu benzīna bākas pildījumu sasniedza Maskavu, iegūstot savās mašīnu klasēs attiecīgi — V. Krickis — J. Lastmanis 2. vietu, J. Pilders — I. Rašmanis 3. vietu, M. Grandāns — R. Kolužs 4. vietu. Ar absolūti labāko rezultātu 1. vietā ierindojās A. Dambis, kas 1996. gadā kļuva par vienu no labākajiem autobraucējiem Eiropā.

No 1983. gada līdz 1988. gadam *Lāčplēša* autorallija sekcija ar paju sabiedrības *Lāčplēsis* un Meliorācijas celtniecības pārvaldes atbalstu katru gadu organizēja republikas autorallijas *Lielvārde* — sagatavoja rallija trasi, *lēģendas*, organizēja sportistu uzņemšanu un ēdināšanu, apbalvošanu.

Vissavienības rallijs 1983. gadā Maskavā. Tūlīt startēs J. Pildera — J. Beļaka automašīna

R. Kolužs un I. Rašmanis rallija "Gulbis—82" nakts posmā pēc atzīmēšanās kontrolpunktā

Ar rallija "Uzvara — 83" kausu (no kreisās): I. Rašmanis, A. Šemelis, J. Pilders

Tūrisms un orientēšanās sports

Teicamus panākumus tūrisma sacensībās guvuši Kaibalas pamatskolas audzēkņi Ē. Stāmura vadībā. 1979. gadā pārgājienos *Pretī pavasarim* un *Zelta rudens* izcīnīta 1. vieta Latvijā. Septiņus gadus pēc kārtas kaibalieši ir republikas laureāti tūrismā.

Iegūtā vieta republikā

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Jaunākā grupa	1.	1.	1.	1.	1.	1.	1.
Vecākā grupa	3.	—	—	—	1.	2.	1.

Astoņdesmitajos gados arī orientēšanās sacensībās kaibalieši ir vadošajās vietās republikā. Par meistarkandidātiem ir kļuvuši Ivars Šcerbickis, Elmārs un Edgars Ozoliņi. Šajā sporta veidā lielvārdieši var lepoties arī ar starptautiskās klases meistaruru Andri Kivlenieku.

Kaibalas skolas tūrisma komanda — rajona un republikas tūrisma salidojuma uzvarētāja 1985. gadā

Šahs un dambrete

Lielvārdieši labprāt spēlē šahu un dambreti, taču ar izciliem sniegumiem nav sevišķi bagāti. K. Zagorskis ieguva 1. sporta klasi šahā un meistarkandidāta titulu 64 lauciņu korespondentdambretē. Dz. Kaņeps deviņdesmito gadu sākumā kļuva par meistarkandidātu 64 lauciņu dambretē un Latvijas čempionātos izcīnīja 8. un divreiz 10. vietu.

Novuss nav šahs, te ir jādodomā!

Novusistu teiciens

Novusa spēle, kas piecdesmito gadu beigās kļuva aizvien populārāka, septiņdesmito gadu vidū jau pārvērtās par nopietnu sporta veidu. Par pirmās klases novusistiem kļuva dažādu republikas sacīkšu dalībnieki un uzvarētāji: K. Zagorskis, V. Lipskis, V. Piņķis, R. Kolužs, K. Jozuus, J. Tabūns, M. Lipska, L. Madelāne.

No labās — K. Zagorskis

1988. gada bronzas medaļas XV lauku spēļu finālsacensībās izcīnīja agrofirmas *Lāčplēsis* novusisti: L. Madelāne, V. Atvars, R. Kolužs, V. Lipskis, J. Tabūns. V. Atvars kļuva par sporta meistaruru novusā.

Deltaplanierisms

Valdis Prodnieks par deltaplanierismu sapņoja jau septiņdesmitajos gados, mācīdamies Lielvārdes vidusskolā. Studiju laikā deltaplanieristu kluba biedri varēja dabūt lidzēkļus no DOSAAF, uzbūvēt deltaplānu un veikt pirmos lidojumus. Ar lielu neatlaidību V. Prodnieks izcīnījis sporta meistaruru nosaukumu — šāda veida sportā pirmais Baltijā. Viņš startējis vairākos PSRS čempionātos Vissavienības 2. izlases komandā.

Sākumā — tikai noturēties pie kalna

Biju salasījis grāmatas, saskatījis attēlus. Tēvs iedeva mazliet naudas. Gan skolā, gan mājās mēģināju uzmeistarot savu deltaplānu. Beidzās ar krietnu sasišanos. Saprātu, ka vajadzīgi rasējumi, speciālistu palīdzība.

Fizikas un matemātikas fakultātē bijām jau vairāki tādi domubiedri. Sākām ar nolēkšanu no 10 m augstas kāpas (starp Rīgu un Bolderāju). Tad kopā ar Civilās aviācijas institūta studentiem braucām uz Priekškaukāzu. Sākumā bija prieks, ka varēju nolidot no kalna vai arī *karāties pie kalna*. Vēlāk iemācījies izmantot augšupejošās gaisa strāvas un esmu pacēlies arī līdz mākoņiem. Brīnišķīga sajūta. Guli iekarē un vadi deltaplānu ar savu svaru.

Tagad arī deltaplanierismā tehnika ir spērusi milzu soli uz priekšu.

Valda Prodnieka stāstījums 1998. gadā

Baznīcas, draudzes un kapsētas

Par kristietības izplatīšanu tagadējās Latvijas teritorijā cīnījās Krievijas grieķu katoļi un Vācijas, arī Dānijas Romas katoļi. 12. gadsimtā Polockas krievi saviem priesteriem un mūkiem uzcēla Koknesē pareizticīgo baznīcu, kurai bija pakļauta arī Lielvārde. Tomēr misiju cīņā uzvarēja Vācija. 13. gadsimtā vāci iekaroja Baltiju un viņu bruņiniekiem un tirgotājiem līdzī nāca katoļu priesteri. Tā 1206. gada rudenī pie lielvārdiešiem tika atsūtīts priesteris Daniēls no Gotlandes, lai kristītu vietējos iedzīvotājus.

Bruņinieku celtajā pili jau 13. gadsimtā bijusi kapela, ko vēlāk esot izmantojusi Lielvārdes katoļu draudze (minēta 1457. gadā).

Rakstiskie avoti liecina, ka 1514. gadā Lielvārdē bija bernardiešu mūku — Svētā Antonija brāļu — klosteris. Mūki apstrādāja zemi, rūpējās par slimajiem, vietējos ļaudis iepazīstināja ar ticības pamatiem. 1522. gadā sākās reformācija, un klosteri 1535. gadā likvidēja. Pēc Livonijas kara 1561. gadā Lielvārde nonāca Polijas—Lietuvas pakļautībā un katoļu baznīcas darbību atjaunoja.

Lielvārdes evaņģēliski luteriskā baznīca un draudze

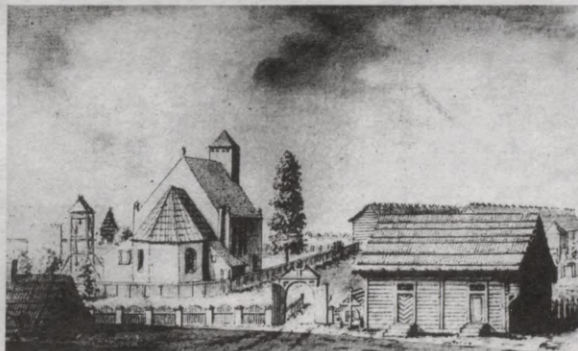
Zviedru — poļu kara laikā Lielvārdes bruņinieku pili un arī kapelu sagrāva. Vizitācijas dokumenti liecina, ka 1613. gadā te bijušas tikai drupas. Zviedrijas virskundzības laikā Lielvārdē izplatījās luterānisms. No 1668. līdz 1671. gadam uzcēla mazu koka baznīciņu. Lai nodrošinātu mācītāju materiālo stāvokli, 1671. gadā Lielvārdē izveidoja mācītājmuižu, kur dzīvoja mācītāja ģimene. 1689. gadā atvēra luterāņu baznīcas draudzes skolu.

Baronu Volfenšildu dzimtas valdīšanas laikā 1747. gadā uzmūrēja jaunu baznīcu. Tās celtniecībā piedalījās arī Jumpravas, Rembates un Lēdmanes pagasti, jo to iedzīvotāji ietilpa Lielvārdes draudzē.

Ilgus gadus Lielvārdē kalpoja vācu tautības mācītāji. Tiem bija jāprot latviešu valoda. Pirmais latviešu tautības mācītājs bija Jānis Neilands (Lielvārdē no 1867. līdz 1871. gadam).

Laiks no 1838. līdz 1897. gadam saistās ar mācītāju Kārli Gotfrīdu Georgu Kronu, kuru atceramies sakarā ar A. Pumpura un Ausekļa dzīvi Lielvārdē.

Pirmajā pasaules karā nopostīja baznīcu un arī mācītājmuižu. Mācītājmuižu pēc profesora Paula Kundziņa projekta dažu gadu laikā atjaunoja. Mācītājs Pauls Gailītis panāca, ka 1931. gadā sāka atjaunot baznīcu. Pa to laiku dievkalpojumi, laulības, kristības notika mācītājmuižā, vēlāk arī tautas namā un pat brīvā dabā. Baznīcu pabeidza 1932. gadā.

Broces zīmētā Lielvārdes baznīca, 1792

Mācītājs Jānis Neilands

Lielvārdes baznīca pirms Pirmā pasaules kara

Lielvārdes baznīca trīsdesmito gadu vidū

1938. gadā baznīca ieguva Lielvārdes dzelzceļa aizsargu organizācijas dāvinājumu — Kārļa Miesnieka altārglezni *Jēzus Ģetzemanes dārzā*. Baznīcas labiekārtošanai līdzekļus devis arī Kārlis Ulmanis.

Kā es saprotu Kārļa Miesnieka altārglezni

Lielvārdes baznīcas altārglezņas veidošanai trīsdesmitajos gados tika noorganizēts plašs konkurss. Viens no tā visgrūtākajiem uzdevumiem bija gleznā atspoguļot Lielvārdi vai A. Pumpura *Lāčplēsi*.

Pirms tam baznīcas altāri bija tikai krusti. Kārļa Miesnieka gleznu uzliekot, krusts nebija jānoņem. Gluži otrādi, tas nepieciešams, lai it kā sadalītu gleznu divās daļās. Kreisajā — Ģetzemanes dārzs Jeruzalemē, bet labajā — Lielvārde.

Labajā pusē aiz kalna redzam Vidzemes zemnieku mājas un centrā ozolu — Latvijas simbolu. Diemžēl — koks stipri iebojāts. Pie tā trīs aizmiguši mācekļi Lielvārdei raksturīgajos tērpos ar Lielvārdes jostu ap vidu. Turpat nolikta modernā hūte un spieķis.

Vienaldzības miegs mūs daudzus ir pārņēmis. Vai tas neveicina ozola puvi?

Bet cerība vēl ir — kā zvaigznes debesīs un ziedošais rožu krūms glezņas vidū.

Mācītājs Dainis Zeps un trimdas arhibīskaps Elmārs Ernsts Rozītis 1997. gadā pie K. Miesnieka altārglezņas

Anastasija Neretniece (Fragmenti no raksta "Lielvārdes Ziņās", jūlijs, 1997)

Vecākā lielvārdiešu paaudze ar pateicību atceras pašreizējā, vispusīgo mācītāju Vilhelmu Ozolu (dzim. 1914.), kas Lielvārdē kalpoja no 1944. gada līdz 1958. gadam, līdztekus pārzinādams vēl divas trīs citas draudzes. Pēc V. Ozola pārceļšanās uz Rīgas Balto baznīcu mācītājmuiža ieguva nosaukumu *Fermas* un tajā iekārtojās vairākas kolhoznieku ģimenes,

bet dievkalpojumi baznīcā notika vienu reizi mēnesī. Tos vadīja viesmācītāji un teoloģijas studenti. Par baznīcas saglabāšanu rūpējās Lidija Barisone.

Baznīcas atslēgu glabātāja

Divdesmit astoņus gadus mūsu baznīcā, mācītājiem paredzētajā istabiņā, dzīvo Lidija Barisone. Pateicoties viņas klātbūtnei dienās un naktīs, dievnams nesenajos reliģijas nolieguma gados tika pasargāts no postījumiem.

Lidijas tante vēl savas dzīves 86. gadskārtā katru svētdienu sagaida mācītāju, aizdedzina sveces, un — dievkalpojums sākas.

Dzidra Bļodone, 1997

Lielvārdes draudze ar pateicību piemin Edgaru Kauliņu, kas nevērsās pret kristiešiem un neļāva baznīcu pārvērst par saimniecisku objektu. 1988. gadā Žanis Holšteins atvēlēja līdzekļus altārglezņas restaurācijai. Viņa vadītās agrofirmas būvbrigāde veica baznīcas kapitālo remontu.

No 1995. gada par Lielvārdes draudzes mācītāju kalpoja LU Teoloģijas fakultātes seno valodu pasniedzējs Dainis Zeps, no 1998. gada — Gundars Cauka.

Dievkalpojumos piedalās kori, solisti, mūziķi, visbiežāk Lielvārdes mūzikas skolas pedagogi un audzēkņi.

1995. gadā luterāņu draudze par savu priekšnieci izvēlēja Aiju Rodi.

1997. gada jūlijā astoņas dienas ar dievkalpojumiem un garīgās mūzikas koncertiem Lielvārdes draudze atzīmēja 540. gadadienu, kopš tā minēta rakstos, un baznīcas 250. gadskārtu. Svinību dievkalpojumā iesvētīja baznīcas karogu, kurā attēlots Lielvārdes ģerbonis un ierakstīti vārdi — *Jūs esat Dieva aramais tīrums, Dieva celtne (1. Kor. 3).*

Baznīcas svētku gājiens 1997. gadā

Lielvārdes Romas katoļu baznīca un draudze

Muižas laikos latviešu zemniekiem vajadzēja piederēt pie tās ticības, kuru atzina muižnieks. Tāpēc līdz 20. gs. divdesmitajiem gadiem Lielvārdē katoļticīgie nebija reģistrēti.

Pēc Pirmā pasaules kara Lielvārdē strauji izmainījās iedzīvotāju sastāvs: uz dzīvi šeit apmetās ienācēji no citurienes — laukstrādnieki, amatnieki, dzelzceļa strādnieki. Vairums no viņiem bija katoļticīgi. No baznīcas vizitācijas dokumentiem uzzinām, ka 1935. gadā Lielvārdes katoļu draudzē bija 168 locekļi.

Katoļticīgo garīgo aprūpi uzsāka Rīgas Sāpju Dievmātes baznīcas priesteris prelāts Eduards Stukelis. Pirmais dievkalpojums notika 1932. gadā bijušajā Rembates tautas namā, pēc tam dažādās vietās un tikai trīs reizes gadā.

1936. gadā Alberts Stradiņš izstrādāja neliela lūgšanu nama projektu. 1939. gada 11. aprīlī priesteris Juris Pudāns iesvētīja nama pamatus. Būvdarbus veica Alberts Riekstiņš. Līdzekļus gādāja Sāpju Dievmātes baznīcas prelāts E. Stukelis, atbalstīja arī paši lielvārdieši, un 1940. gada 18. augustā priesteris Juris Pudāns vadīja Svēto Misi jaunajā namā, kur varēja saiet apmēram 80 cilvēki, bet bija ieradušies vairāk nekā 100.

Kara gados dievkalpojumus vadīja dažādi priesteri no citām draudzēm. No 1950. līdz 1958. gadam un no 1970. līdz 1988. gadam katoļu draudzē kalpoja prāvests Antons Mičulītis. Lielu atbalstu baznīcas uzturēšanā sniedza Začestu, Poļevsku, Grišānu u.c. ģimenes.

Prāvests Antons Mičulītis

Neaizmirstams ir labestīgā Antona Mičuliša laiks Lielvārdes baznīcā. Astoņdesmito gadu vidū mēs dažreiz satikāmies bērū ceremonijās, kurās viegli vienojāmies, ko un kad runāt par aizgājēju.

Dažreiz ticīgo vecāku mazticīgajiem bērniem sagādāja grūtības izvadīt mirušo, kas bija vēlējis bēres ar priesteri. Tad aizgājām pie prāvesta Mičuliša, un viss it vienkārši atrisinājās.

Kādreiz bija tā, ka prāvests izvadīja no mājas, bet es turpināju kapsētā, citreiz otrādi, ja tā vēlējās tuvinieki.

Klusu un mierīgi viņš par saziēdotajiem līdzekļiem paplašināja Lielvārdes draudzes māju un rūpējās par baznīcas apsildišanu. Arī Ogrē viņš nodibināja katoļu draudzi un uzcēla draudzes māju.

Antona Mičuliša ar dievišķo mieru apveltītais skatiens bija tik sirsniņš, ka arī pretinieks nomierinājās. Viņa izpalīdzība, uzpurēšanās, vienkāršība un laikmeta izpratne bija apbrīnas cienīga.

Anastasija Neretniece, 1998

Prāvests Antons Mičulītis ar māsas mazmeitiņu, 1985

Kad A. Mičulītis smagi saslima, Lielvārdē ieradās priesteris Pāvils Odiņš. Viņš ierosināja celt jaunu dievnamu, taču tajā laikā tādu atļauju dabūt bija neiespējami. Tāpēc tika nokārtoti dokumenti par baznīcas paplašināšanu.

Katoļu baznīca astoņdesmitajos gados

Katoļu baznīca 1998. gadā

Ar Ķeguma SCO, agrofirmas *Lāčplēsis* un ticīgo lielu atbalstu 1989. gada rudenī pēc vietējo arhitektu projekta apkārt vecajai baznīcai ielika jaunās celtnes pamatus.

Priesteris Pāvils Odiņš un draudzes padome — V. Poļevskis, P. Rubīns, J. Grišāns, J. Zeize — prata apvienot visus kopīgam darbam.

1992. gada 25. oktobrī atklāja jauno baznīcu 500 apmeklētājiem, diemžēl bez priestera Pāvila Odiņa, jo viņu pārcēla darbā uz Pēterburgu. Pēc viņa kalpoja priesteris Izidors Upenieks, bet no 1993. gada līdz 1997. gadam — monsinjors Zigfrīds Naglis.

No 1997. gada katoļu draudzi vada Vitolds Kokars.

Katoļu baznīcas atklāšana 25.10.92. Arhibīskapam J. Pujātam asistē priesteri E. Pavlovskis un J. Sīnieks

Lielvārdes katoļu draudze uzliek krustu Ķeguma kaļos topošajā Krustakalnā, 20.05.1997.

Pareizticīgo baznīca un draudze

1845. gadā Lielvārdē sākās zemnieku pāriešana pareizticībā. Tas bija protests pret pastāvošo vācu muižnieku varu un vēlēšanās iegūt zemi. Vēstures pētniece Dz. Liepiņa noskaidrojusi, ka pirmā pareizticīgo baznīca Lielvārdē uzcelta jau 1847. gadā *Svētiņos* (Lielvārdes–Lēdmanes ceļa kreisajā pusē aiz dzelzceļa pārbrauktuves).

Pēc *Latviešu konversācijas vārdnīcas* ziņām 1854. gadā šī baznīca tikusi iesvētīta, piešķirot Svētā Nikolaja vārdu. Pašreizējās pareizticīgo draudzes rīcībā ir dokumenti, kas liecina, ka Lielvārdes pagasta Svētā Nikolaja pareizticīgo baznīcas draudze reģistrēta 1850. gadā. No 1846. gada līdz 1914. gadam pie pareizticīgo baznīcas bija skola, kur bērni mācījās pirmajās trīs klasītēs. Emīlija Mežapuķe (dzim. 1888) atcerējās — ap 1909. gadu vecākais skolotājs bijis Šūniņš, jaunākais Augusts Aveniņš, kas vadījis arī baznīcas kori.

Pirmā pasaules kara laikā baznīca nopostīta.

Lielvārdes pareizticīgo baznīca 1914. gadā

Pareizticīgo baznīcas koris. A. Aveniņš 3. rindā otrais no labās

1928. gadā uzceltais dievnams bija koka ēka ar skaidu jumtu. Tas drīz nodega. 1936. gadā baznīca atjaunota. Tai bija apmestas sienas un šifera jumts. Baznīcā iekārtots trīsistabu dzīvoklis. Bijusi arī lopu kūts, pagrabs, šķūnis labībai, jo pareizticīgo draudzei piederējuši gandrīz 11 ha zemes.

Mācītāji Plaudis un Ratnieks jaunceļamās baznīcas pamatakmens iesvētīšanas brīdī divdesmitajos gados

1928. gadā "Svētiņos" uzceltā pareizticīgo baznīca

Padomju laikā dievnamā iekārtoja dzīvokļus. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas Sv. Nikolaja pareizticīgo baznīcā *Svētiņos* atkal notiek dievkalpojumi nelielam ticīgo skaitam, taču pati ēka ir avārijas stāvoklī. Ir saglabājusies kūts un pagrabs. Draudzei atjaunotas zemes īpašuma tiesības — dabā iemērīts 10,1 ha.

Lielvārdes kapsētas

Līdz ar kristīgās ticības ieviešanu Lielvārdē mirušos apglabāja blakus baznīcai. Arheoloģiskie izrakumi liecina, ka pirmie apbedījumi pie ev. lut. draudzes baznīcas datējami ar 13.—15. gadsimtu.

18. gadsimtā mēra dēļ kapsētu pārcēla uz Zveņģupītes krastu, tālāk prom no baznīcas un muižas, kur pulcējās daudz ļaužu. Lielvārdes luterāņu draudzes (Lāčplēša) kapos apbedīti arī Rembates, Lēdmanes, Jumpravas un Ogresgala iedzīvotāji, kas toreiz bija Lielvārdes draudzes locekļi.

Krustakmens pie baznīcas

Piecas kapeikas

Mazzveņģos, netālu no Lielvārdes kapsētas, dzīvo rokpeļņu ģimene. Jēkabs strādā muižā par mūrnieku. Ūbeļu krogā viņš iepērk kaut ko pārtikai, iedzer pāris kausus alus. Mēneša beigās maciņš tukšs. Jālūdž krodziniekam parādu pagaidīt līdz algas dienai. Kādā reizē pēc algas saņemšanas Jēkabs jau kunga prātā un aiziet, parādu nesamaksājis. "Nekur tu nespruksi!" nodomā krodzinieks un metas Jēkabam pakaļ. Viņš panāk to pie Lielvārdes kapiem.

"Nu, prakost, kur tu aizšmuki? Tuliņ maksā ragā!"

Jēkabs grib kārtot rēķinus, bet pēkšņi — Daugavas pusē dzirdami laupītāju brēcieni. Viņi nāk šurp! Ko darīt? Muižnieku kapličā ir daži tukši zārki, noslēpsies tajos!

Bet laupītāji ienāk tieši kapličā. Uzšķīlas uguns, aizdegas svece. Uz sola tiek izbērtā salaupītā nauda un rotas lietas. Vadonis to krāmē čupiņās — katram laupītājam savu. Pāri paliek smuks biķeris. Laupītāju

vadonis noteic: "Kurš ar vienu cirtieņu pārcirtīs zārku, tam biķeris piederēs." Pie zārkiem nostājas spēcīgi tēvaiņi ar kailiem zobeniem. Ko nu vairs gaidīt! Grabēdami krīt zārku vāki, un abi "liķi" ir sēdus! Kad bāli miroņi ceļas augšā, pārbīstas arī citkārt drosmīgie laupītāji un bēg, ko spēj.

Krodzinieks dārglietas patur sev, naudas čupa — Jēkabam. Tomēr kārtībai jābūt, un krodzinieks iesaucas: "Tu man vēl esi parādā piecas kapeikas!" Jēkabam sīkas naudas nav, zeltu žēl dot. Te viņš pamana pie vaļējā lodziņa caunādas cepuri. "Par tām piecām kapeikām še tev cepure!" — un Jēkabs to pasviež krodziniekam.

Bet pēc brīža laupītāju izlūks Kazimirs stāsta vadonim: "Tur to miroņu ir tik daudz! Katram iznāca tikai piecas kapeikas! Vienam pat tās pietrūka, un par tām man no galvas norāva cepuri!"

Kopš tās reizes Lielvārdes apkārtnē laupītāji Daugavas laiviniekus vairs netraucēja. Bet Jēkabs krogā nepalika parādā ne piecas kapeikas.

Pēc **Valda Ozola** atmiņu pierakstiem (A. Pumpura muzeja materiāli)

Netālu no kolhoza *Lāčplēsis* pirmā priekšsēdētāja atdusas vietas kādreiz atradās mūra kapliča, kuras apakšzemes velvē guldīja vācu baronus. Rautenfeldi, Vulfi, Grēperi apglabāti atsevišķi. Dažiem no tiem vēl saglabājušies krusti un obeliski.

Otra kapliča bijusi vietā, kur tagad ir piemineklis soda ekspedīcijas nogalinātajiem 1905. gada revolucionāriem.

Piecdesmitajos un sešdesmitajos gados, kad tika pieļauta baznīcu un kapsētu demolēšana, pamatīgi cietuši senie metāla žogi, marmora pieminekļi un krusti.

Kapsētas austrumu galā pie dienvidu vaļņa Otrā pasaules kara laikā apglabāja tos vācu armijas kareivjus, kas nomira hospitālī Lāčplēša pamatskolā. Toreiz izveidojās vairākas baltu krustu rindas, ko 1944. gada novembrī padomju vara lika noņemt. Kapus nolīdzināja.

Ar A. Pumpura muzeja gādību 1991. gadā no Vācijas saņemts plāns, kurā atzīmētas sanumurētas kapu rindas ar datiem par mirušajiem. Starp daudziem ir arī divu latviešu karavīru vārdi — Oskars Kārklīņš un Eduards Jebkens. Abi puīši bijuši ieskaitīti vācu būvbataljonā. 1993. gada 14. maijā kapu laukums iezīmēts ar baltu krustu, kam naudu ziedoja leģionārs Vitālijs Ķikulis.

Zigrīdas Kaktiņas laikā iesāka celt un 1977. gadā pabeidza jaunu un modernu kapliču (arhitekta Aina Zaķe-Sēnberga).

Lielvārdes kapos atdusas daudzi skolotāji — Fridrihs Augusts Benevskis, Jānis Neilands, Alvīne Grīnberga, Milda un Arvīds Alsupi, Staņislavs Gribusts, Kārlis Blaus, Rūdolfs Kalve, Edgars Priednieks, Fricis Ginters, Taiga Čibiete, mācītāji — tēvs un dēls Kroni un Cimmermaņu ģimene, dzejniece Elza Bērziņa, Andreja Pumpura tēvs Indriķis, mākslinieki Jānis un Vera Sprīņģi, režisors Kārlis Liepa u.c.

E. Kauliņa kapa piemineklis. Tēlnieks Andrejs Jansons

Senāko apbedījumu vietas

Otrajā pasaules karā kritušo karavīru kapu vieta, 1997

1994. gada novembrī Lāčplēša kapsētā notika pār-
apbedīšana — no Durbes ka-
piem Lielvārdē atgriezās zi-
nātnieks Vitolds Kalniņš.

1995. gada maijā uz
Lielvārdi atceļoja urnas ar vi-
ņa tēva — rakstnieka Jāņa
Kalniņa (Sarmas) — un brā-
ļa — mākslinieka Sigurda
Kalniņa — pelniem.

Par Lielvārdes *Lāčplēša*
kapiem ir rūpējušies, tos
kopuši un sargājuši Fricis
Rubenis, Marta Rubene (gan-
drīz piecdesmit gadus!),
Jānis Vaivars un Valerijans Poikāns.

"Lāčplēša" jauktais koris pie skolotājas Alvīnes Grinbergas kapa.
(Pieminekli veidojusi Lilija Līce)

Uz ziemeļiem aiz Lielvārdes *Lāčplēša* kapiem atrodas pareizticīgo jeb Ozolleju kapsēta. Ozolleju vārds iegūts no blakus esošajām mājām. Šajos kapos zvana torņa nebija, bet skaists un skanīgs tas atradās netāļajā baznīcā *Svētiņos*. Rūdolfs Piņķis prata zvanu saglabāt arī tajā

laikā, kad baznīcas telpas pārbūvēja par dzīvokļiem.

Trīsdesmito gadu otrajā pusē pareizticīgo draudze kapsētā uzcēla skaistus vārtus, kas tagad, diemžēl, jau ir krietni cietuši.

Ozolleju kapsēta ir mazākā kapsēta Lielvārdē, taču arī šeit ir apglabāti daudzi ievērojami cilvēki: Ilja Bolotovs — viens no pirmajiem pasta priekšniekiem, Augusts Aveniņš — skolotājs un rakstvedis, Alberts Ozoliņš — iecienīts Kaibalas skolas skolotājs, Jefimija Pavlova — Lielvārdes vidusskolas skolotāja un daudzi citi.

Ozolleju kapsēta 1998. gadā

Visjaunākā ir katoļu jeb Lielvārdes kapsēta pie tagadējā Avotu ielas dzīvojamā masīva. Zemes ierīcības komisija 1936. gadā katoļu baznīcai mūža īpašumā piešķīra 2,4 ha zemes nomaļajā Āpšu kalniņā aiz meža pie Avotu mājām. 1936. gada 18. oktobrī Rīgas Sāpju Dievmātes baznīcas prelāts Eduards Stukelis iesvētīja kapsētu 1600 m² platībā. Uzcēla sarga mājiņu, uz kuru pārnāca dzīvot dievticīgā Gaigalu ģimene. Vēlāk kapus kopa un sargāja Lilija Agriņa, Valentīna un Kārlis Sumeragi, Marija Černova, Alfrēds Drevinskis.

1937. gada 18. jūlijā kā pirmo apglabāja pašnāvnieku Antonu Butkeviču (taču kapsētas neiesvētītajā daļā). Svētītajā zemē pirmais apbedītais ir Alberts Kokins (27.02.1938.)

Tā bija sākumā

Katoļu kapi veidoti uz smilšu kāpas, kas bija apaugusi ar priežu mežu. Ap 1937. gadu priedes nocirta. 1938. gada pavasarī tur atradās kādas trīs kapu kopiņas. Sākumā šais kapos glabāja tikai katoļus. Kapsētas veidošanās laikā mazās upītes abi krasti bija apauguši zilām vizbulītēm. Skaties, kur gribi, — visur zils paklājs. Tas bija kā brīnums!

Ausmas Pilickas stāstījums 1997. gadā

Visas trīs Lielvārdes kapsētas deviņdesmitajos gados apsaimnieko Pārslas un Jura Reihleru daudznozaru individuālais uzņēmums *JuPa*, kas Lielvārdē, Mēness ielā 1, iekārtojis servisu *Mūžiņa*.

Iestādes un uzņēmumi gadu ritumā

Bibliotēkas

Kultūras nama 2. stāvā izvietota Lielvārdes pilsētas bibliotēka, 1998

Lielvārdes bibliotēka jau iesoļojusi otrajā gadu simtā. Laikrakstā *Dienas Lapa* atrasta ziņa, ka 1896. gada 17. jūnijā savas gaitas ir uzsākusi Lielvārdes bezmaksas bibliotēka. Tā nolēmusi Lielvārdes pagasta vietnieku sapulce un bibliotekāra pienākumus uzticējusi skrīverim Zoda kungam.

Pirmā pasaules kara laikā Lielvārdi pilnīgi nopostīja, aizgāja bojā arī bibliotēka.

1924. gadā par budžeta līdzekļiem iegādāja 55 mācību grāmatas. Tās nodeva Kaibalas skolai, kur sāka veidoties bibliotēka. Grāmatu krātuves ierīkošanai Kultūras fonds piešķīra Ls 300.

1926. gadā Kultūras fonds dāvināja Lielvārdes pagastam Tautas bibliotēku — pāri par 500 grāmatu — un piešķīra pabalstu Ls 400 tās iekārtošanai. Līdz 1926. gada decembrim bibliotēka atradās Kaibalas pamatskolā, tad to pārcēla uz pagastnamu. 1935. gadā jau bija divas bibliotēkas. Lielvārdes pagasta namā 960 grāmatas pārzināja rakstvedis Jānis Plaudis, un Rembates kultūras veicināšanas biedrības tautas namā bibliotekāra Pandera rīcībā atradās 1020 sējumi. Par 1940.—1946. gadu statistikas datu nav. Ir zināms, ka daļa grāmatu, politiskajām varām mainoties, iznīcināta. 1947. gadā uzsāka darbu algota bibliotekāre Elza Šulce. Bibliotēka atradās 12 m² telpā Lielvārdes kultūras namā. Grāmatu skaits — 1950 eksemplāru, izsniegums — 8000 grāmatu gadā, bet lasīja tikai ap 250 lielvārdiešu.

No 1950. gada Lielvārdes ciemā bija vēl otra bibliotēka — 1/a *Lāčplēsis* teritorijā.

1954. gadā Lielvārdes strādnieku ciemata grāmatu krātuves vadību pārņēma Biruta Penka. 1957. gadā bibliotēka izvietojās kultūras nama divās istabās (80 m²) un strādāja divi bibliotekāri.

1962. gada decembrī kapitālā remonta laikā kultūras namā izcēlās ugunsgrēks. Nodega visa ēka. Pāroģļojušās grāmatas gruzdēja vēl vairākas dienas.

Viss vienās liesmās

Agri no rīta dodos uz staciju. No parka ielas labi redzams, ka bibliotēkai sārti visi logi. Nodomāju — ko gan apkopēja tur tādu dara?

Nemierīgs prāts. Eju skatīties. Durvis aizslēgtas. Kā atveru, — man pretī karsta gaisa šalts. Redzu — viss vienās liesmās.

Kāds jau izsaucis ugunsdzēsējus. Taču tie neko lielu līdzēt nevar — liesmās visa ēka. Bez tam diķis aizsalis. Grūti tikt pie ūdens...

Tikai vēlāk uzzināju: kultūras nama trešajā stāvā veikti metināšanas darbi. Laikam kāda dzirkstele kaut kur ieslēpusies. Griestos izdedzis caurums, un uguns iemetusies otrā stāva papīros un grāmatās.

Silvijas Salzemnieces pierakstītais **Birutas Penkas** stāstījums 1998. gadā

Pēc ugunsgrēka bibliotēku iekārtoja Upes ielā 9a, pirts ēkas otrā stāva divās aukstās un neērtās istabīnās. Grāmatu fondu veidoja, pārņemot lauku bibliotēku un no tiem sējumiem, kas bija palikuši pie lasītājiem, kā arī no lielvārdiešu dāvinājumiem. 1967. gada sākumā bibliotēku pārcēla uz ciemata centru — izpildkomitejas ēku Lāčplēša ielā 13. Darba apstākļi uzlabojās. Birutas Penkas vadībā šī grāmatu krātuve ieguva Teicama darba

bibliotēkas nosaukumu.

No 1971. gada pilsētas bibliotēku pārziņa Lidija Peisīniece.

1976. gada 19. oktobrī lielvārdieši svinēja bibliotēkas pārcelšanos uz speciāli izbūvētajām telpām jaunuzceltā kultūras nama otrajā stāvā. Šajā gadā no pilsētas bibliotēkas atdalījās bērnu bibliotēka. To dažādos laikos vadījušas Lauma Sniedze, Silvija Salzēmiece, Terēze Ligere.

Lielvārdes pilsētas bibliotēkas abonements, 1976

Lasītāju tikšanās ar rakstnieku Arturu Snipi, 1981

No 1990. gada bibliotēku uztur pilsētas dome. Daudz grāmatu dāvinājuši ārzemju latvieši, vietējie uzņēmēji, lasītāji, kā arī apgāds *Lielvārds* — katra jaunizdevuma vienu eksemplāru.

Lielvārdes bibliotēkai 100 gadu jubilejā

*Lielvārde, tavš vārds ir liels,
Tēvi apvīj senas teiksmas.
Ja par smagu vecā slava,
Arī šodien netrūkst veiksmes.*

*Tē ir meitenes un dāmas —
Gudras galvas, skaistas kājas.
Brīnums vienā vārdā saucas:
Viņas visas — lasītājas.*

*Ko jums svētķu dienā vēlēt,
Kad aiz muguras jau simts?
Lai var Likteņupes krastos
Lāčplēsis no jauna dzimt!*

Arnolds Auziņš

Simtgades svinības, 1996. No kreisās: bibliotekāres B. Kempele, L. Peisīniece (vadītāja), S. Salzēmiece

Pēc Lielvārdes pilsētas bibliotēkas nodegšanas no 1962. gada līdz 1968. gada 15. jūnijam lauku teritorijas iedzīvotājiem grāmatas izsniedza reizi mēnesī vai vēl retāk. Tas neapmierināja ne lasītājus, ne bibliotekārus. Pēc B. Penkas lūguma Kultūras ministrija atļāva pieņemt vēl vienu darbinieku. Nu varēja domāt par jaunas bibliotēkas veidošanu. Kaibalas skolas direktora vietas izpildītāja Zenta Reizniece atvēlēja 1. klasītes telpu, kur kārtot topošo bibliotēku. To vadīt uzņēmās skolotāja Alvīne Deksnē. Izveidoja divas pārvietojamās bibliotēkas — *Annās* un *Ķedelēs*. A. Deksnē darīja visu, lai grāmatas atrastu arvien jaunus lasītājus —

lika plecos mugursomu ar lasāmvielu un apstaigāja tuvāko apkārtni 3 km radiusā. Vecākie iedzīvotāji bija pateicīgi, un arī lasītāju skaits auga.

1975. gadā kolhoza kantorī izbrīvēja telpu vēl vienas pārvietojamās bibliotēkas ierīkošanai, bet Kaibalas skolā grāmatas ieguva jaunu, izremontētu istabiņu blakus

"Lāčplēša" bibliotēkas darbinieces (no kreisās) Māra Romančuka un vadītāja Monika Rudzīte 1998. gadā

kurinātavai. Šai gadā jau bija 505 lasītāji, izsniegums — 10250 eksemplāri. Varēja pieņemt vēl vienu darbinieci. Tā bibliotēkāres gaitas sāka Zaiga Auziņa, pēc viņas Monika Rudzīte, no 1983. gada, kad A. Deksnē aizgāja pensijā, arī Māra Romančuka.

Kad skolai pašai bija nepieciešama bibliotēkas aizņemtā telpa, paju sabiedrības *Lāčplēsis* priekšsēdētājs Andrejs Mizis atvēlēja divas plašas istabas viesnīcas *Kokneši* ēkā. Tagad *Lāčplēša* bibliotēka — Lielvārdes pilsētas bibliotēkas filiāle — atrodas lauku iedzīvotājiem ērti pieejamā vietā.

Bibliotēkas darbojas visās trijās skolās. Tajās pārsvarā ir mācību grāmatas un uzziņu literatūra.

Ilgus gadus Lielvārdes bibliotēkā ir aizvadījušas Marita Ribaka un Silvija Salzemniece. No 1989. gada strādā Beata Kempele — pagaidām vienīgā maģistre bibliotēku nozarē Ogres rajonā.

1997. gadā	Lasītāju skaits	Grāmatu fonds	Apmeklētāju skaits
Lielvārdes pilsētas bibliotēka	741	24 300	9 311
Lielvārdes bērnu bibliotēka	386	9 060	3 418
<i>Lāčplēša</i> bibliotēka	620	13 342	5 800

Edgara Kauliņa Lielvārdes vidusskola

Lielvārdē bērnu mācīšana algotu skolotāju vadībā sākās 1689. gadā, tā saucamajos *zvedru laikos*, kad Zviedrijas karalis Kārlis XI deva rīkojumu dibināt Vidzemē skolas latviešu bērniem.

Lielvārdes draudzes skola 20. gs. sākumā

A. Pumpura muzejā glabājas materiāli, kas aptver laiku no 1834. gada. Tad arī metriku grāmatās minēts Lielvārdes skolmeistara Fridriha Kristofa Rodmaņa vārds. Pēc viņa nāves 1851. gadā darbu turpina skolmeistars Fridrihs Augusts Benevskis, bet no 1865. gada — Jānis Neilands.

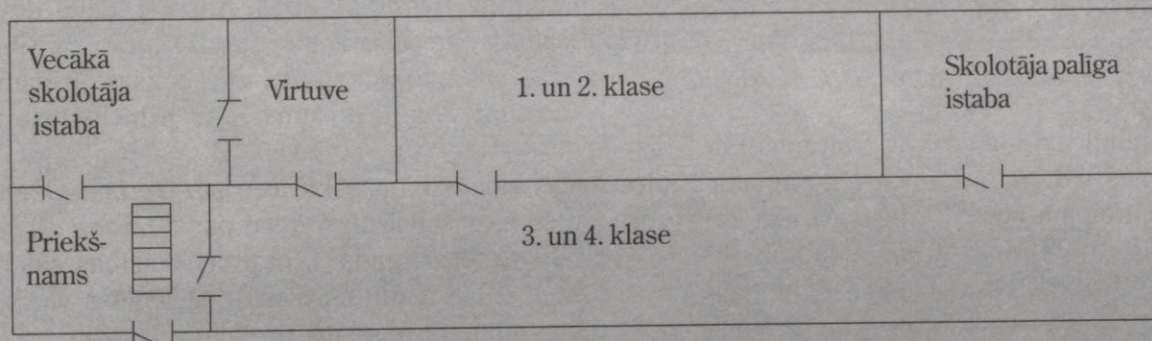
Skolu tajā laikā daudzina par lielu — ir 4 istabas, 3 kambari un saimniecības ēkas. Lielvārdes draudzes skolā pavadītie gadi

devuši pamatus turpmākajai dzīvei diviem latviešu tautas dižgariem — paligskolotājam Miķelim Krogzemim (Auseklim) un skolniekam Andrejam Pumpuram. Skola atradās iepretī Ūbeļiem aiz dzelzceļa.

Draudzes skola 1905. gadā

Draudzes skolā klases un sarunu valoda bija tikai krievu. Latviski runāja vienīgi latviešu valodas stundās, dziedāšanā un katķisma-bībelstāstu stundās. Mācīja arī vācu valodu — lasīt un rakstīt.

Skolnieku, kuru pieķēra runājam latviski, sodīja — lika nēsāt kaklā koka dēlīti, pakārtu auklā. Vecākais skolotājs Topsis (paligs Gedovskis) to nomainīja ar kabatā nēsājamu kociņu. Soditais bērns centās notvert kādu citu latviski runājošu, tad to kociņu nodeva viņam un līdz ar to — kaunu. Citā skolā par runāšanu latviski vajadzējis nēsāt kaklā uzmauktu plīts riņķi. Saprotams — tīru, ne jau nokvēpušu.

Abas skolēnu guļamtelpas atradās augšstāvā. Jumts bija augstāks nekā parasti mājās, un vienā pusē jumtā — logi. Starp guļamtelpām mazs kambarītis, kur gar sienām rindā stāvēja bērnu uztura lādiņi. Ēdamistabas nebija. Paēda guļamistabās, sēdot uz savas gultas malas.

Draudzes skolā nebija siltu pusdienu, tikai skolotāju virtuvē uzvārīts ūdens tējai.

Skolotājs Topsis stundās mācīja bērniem revolucionāras dziesmas. Kad Topsis aizveda, par vecāko skolotāju atnāca Zālīts.

Pēc **Valentīnas Ābeles** pierakstītajām viņas mātesmāsas **Martas** atmiņām
(A. Pumpura muzeja materiāli)

Pirmā pasaules kara laikā Lielvārdes draudzes skola nodega. 1979. gadā tur novietotais piemiņas akmens stāsta par šīs vietas nozīmi vairāku paaudžu latviešu bērnu mācīšanā.

Draudzes skolas drūpas pēc Pirmā pasaules kara

Draudzes skolas piemiņas akmens atklāšana 22.09.1979

1919./1920. mācību gadā mācības notika Annas muižā un Rembates muižas putnu kūtī. Līdz 1923. gadam bērni mācījās Annās, Silkalnos un Čuibās.

1923. gada 16. decembrī atjaunoja Kaibalas pagasta skolu. Daļa Lielvārdes bērnu devās mācīties uz Kaibalu, citi — uz Rembates skolu.

Kalniņu privātskola, 1934 (tagadējā Ausekļa ielā 8)

Kalniņu dzimtas mājas saimniekiem.

1928. gadā Lielvārdes pagasta valde skolas vajadzībām sāka irēt jaunuzcelto Ozolu māju ciema centrā (Lāčplēša ielā 25). Joprojām šo ēku lielvārdieši dēvē par *Sarkano skolu*. 1936./1937. mācību gadā to apmeklēja 180 skolēni. 1937. gada 3. oktobrī mācības sākās pārbūvētajā tautas namā — Daugavas pamatskolā. 1938. gadā tai piešķīra Lāčplēša vārdu. Skolas ēka — skaista, gaiša un plaša, ar kanalizāciju, centrālapkuri un lielu ēdamzāli.

"Sarkanā skola", kurā mācības notika no 1928. līdz 1937. gadam un no 1944. līdz 1964. gadam

Daugavas pamatskola ("Lāčplēša" kantora ēkas vietā) 1937. gadā

Lāčplēša nepilnās vidusskolas telpa, ko 1941. gadā iekārtoja J. Greste

1924. gadā mācībām tika ierādīta Elkšņu māja (Parka ielā 4), bet 1927. gadā — arī Ezeriņu māja (A. Pumpura ielā 2). Ar šo laiku saistās *ābečnieku* skološana, ko savā mājā ar milzīgu pašatdevi veica Ieva un Jānis Kalniņi. Viņu dzīves gājums kļuvis par mūsu tautas traģiskā likteņa spoguļi. 1944. gadā viņi atstāja Latviju ar cerību drīz atgriezties... Daļa viņu ģimenes locekļu ir atgriezušies Kalniņu dzimtas kapos. Anna, vecākā dēla Vitolda sieva, ar dēlu Vitoldu, izcietuši Sibīrijas mūžīgo aukstumu un pēckara 50 gadu atstumtību, ir kļuvuši par pilntiesīgiem

Kaibalas pamatskolas 5. un 6. klasi pārcēla uz Lāčplēša skolu, ko 1940./1941. mācību gadā pārveidoja par augošo jeb nepilno vidusskolu. Tad šeit mācījās 260 skolēni un strādāja 9 skolotāji. Ar šo periodu saistās izcilā pedagoga un dabas pētnieka Jāņa Grestes vārds. Pateicoties tieši viņa milzīgajam entuziasmam un neatlaidībai, skolā iekārtoja muzeju, daudzus kabinetus, dzīvās dabas stūrīti.

Jānis Greste (2. no labās) anatomijas stundā Lāčplēša nepilnajā vidusskolā. Skolēni ar aizsietām acīm var nosaukt latīniski jebkuru kaula izcilni

Otrā pasaules kara laikā 1943. gadā skolā ierīkoja kara hospitāli un bērniem skola bija jāatstāj. Vecākās klases pārcēla uz Kaibalu, bet jaunākās atkal izvietoja — *Vēveros, Austriņās, Kalniņu mājā un Sarkanajā skolā*. Par skolas direktoru strādāja Jānis Austrums.

Tuvojoties frontes linijai, ievainotos evakuēja, bet Lāčplēša skolas ēka 1944. gadā naktī no 5. uz 6. oktobri tika nodedzināta.

Rīgas apriņķa Lielvārdes Daugavas sešklasīgā pamatskola

Bulduru dārzkopības skolas absolvente skolotāja Skaidrīte (tagad Rieksta) ar bērnu palīdzību iestādīja smaržīgu dievkociņu dzīvzogu, kas veda no skolas dienvidu stūra uz parka pusi. No jauno liepiņu gatves uz skolas parādes durvīm veda taisns ceļš, gar kura malām pēc auguma sastādīja ziemciešu puķes, pēdējā rindā ceriņus.

Pretī skolai, mūra ēciņā piekrastē, iekārtoja skolas kūti. Tur stāvēja zirgs, pāris govīs, kāds sivēns un dažas vistas. Skolas saimniecība bija domāta kopgaldā vajadzībām. Tā bija arī lauku darbu prakses vieta skolēniem.

Otrā pasaules kara gados vācu karavīri ierīkoja skolā lazareti un, projām ejot, to priecīgi nodedzināja kā Nerons seno Romu: iznesa pagalmā klavieres un spēlēja maršus. Skola nodega mūzikas pavadībā.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Pēc kara skolas darba atjaunošanu uzņēmās Arvīds Alsups. Viņš panāca, ka jau 1945./1946. mācību gadā sāka darboties Lielvārdes vidusskola. Tieši šis gads uzskatāms par vidusskolas dzimšanas gadu. Skolas vajadzībām izmantoja Sarkanu skolu (Ozolu māju) Lāčplēša ielā 25, piemēroja Krastiņu māju (Slimnīcas ielā 33), Strižuku māju (Lāčplēša ielā 13), sauktu par *Balto skoliņu*, Zideres māju (Lāčplēša ielā 20), Poriešu māju (Lāčplēša ielā 23).

Skolotājiem vairākas reizes dienā bija jāmēro ceļš no vienas skolas ēkas uz otru, un tā tas turpinājās gandrīz divus gadu desmitus.

Tikai 1961. gadā (direktors Zigfrīds Kupcis) ielika pamatus jaunajai skolas ēkai, kurā 1964. gada 1. septembrī sāka mācīties 409 skolēni, strādāja 35 skolotāji un 20 tehniekie darbinieki.

Kā cēla Lielvārdes vidusskolas ēku Gaismas ielā 1

Pamatakmens likšana tagadējai vidusskolas ēkai, 1961

Kad Ogres celtniecības pārvalde būvēja Lielvārdes vidusskolu, biju brigadieris. Strādājām rūpīgi. Vispirms ierīkojām apakšstaciju, ielikām pamatus. Jau bija gatava sporta zāle, ēdnīca un kāpņu telpas līdz otrajam stāvam. Redzēju: darba vadītāji zog materiālus. Zūd kravas. No pārvaldes atbrauca jauniņais priekšnieks. Deva mājienu — par kvalitāti nav jā rūpējas. Es tā nebiju ar mieru. Sadusmojies viņš uzkliedza: "Tu dancosi tā, kā es spēlēšu!" Atbildēju: "Dancošu, bet tikai pie labas mūzikas!" — un iesniedzu atlūgumu.

Andreja Dardedža stāstījums 1997. gadā

Ar 1963. gadu Lielvārdes vidusskolu pārveidoja par divu plūsmu skolu — mācības bija jāorganizē gan latviešu, gan krievu valodā. Tā bija valsts politika, un pēc dažiem gadiem te varēja apgūt zinības no 1. līdz 9. klasei arī krievu valodā runājošie bērni. Jaunatklātajā ēkā drīz vien vietu nepietika, un audzēkņi mācījās divās maiņās. Kopējās sanāksmes un sarīkojumi notika latviešu valodā, un starpbrīžos skolēni cits citu centās saprast. Vieni un tie paši skolotāji strādāja abās plūsmās, ar krievu tautības bērniem runājot krievu valodā.

Lielvārdes vidusskolas atklāšana, 01.09.1964.

1979. gadā Lielvārdes vidusskolai piešķīra Edgara Kauliņa vārdu.

1984. gadā, kad atvēra Lielvārdes 2. vidusskolu ar krievu mācībvalodu, E. Kauliņa vidusskolā skolēnu skaits samazinājās, taču vēl dažus gadus pāris sākumskolas klases turpināja strādāt otrajā maiņā.

Par pēdējiem gadu desmitiem skolas arhīvā glabājas daudz materiālu. Apkopotas arī atmiņas par skolēniem, skolotājiem, direktoriem.

Lielvārdes vidusskola aug un pilnveidojas līdzī laikam. Līdz nepazīšanai pārmaiņusies gan skolas apkārtnē, gan mācību saturs. Nu jau ir vairāk nekā tūkstotis to audzēkņu, kas beiguši Lielvārdes vidusskolu. Vairākos simtos skaitāmi tie skolotāji, kas ielikuši savu

talantu un sirdi skolas darbā. Daudzi desmiti tehnisko darbinieku rūpējas par siltumu, tīrību un mājīgumu. Zariņu ģimene darbu uzsāka 1964. gadā, ir pieredzējusi sešu direktoru nomainīšanu un vēl aizvien ir savā postenī.

1997./1998. mācību gadā Edgara Kauliņa Lielvārdes vidusskolā mācās 636 skolēni, strādā 58 skolotāji un 25 tehniskie darbinieki.

Skola var lepoties ar saviem skolēniem — daudzo ikgadējo mācību olimpiāžu dalībniekiem un uzvarētājiem, zinātniski pētniecisko darbu autoriem. Iekārtots mūsdienīgs informātikas kabinets, kā vienai no retajām skolām Lielvārdes vidusskolai ir savs peldbaseins.

Iegūtas augstas atzinības skolu apkārtnes konkursos, veiksmīga ir piedalīšanās dažādos ar apkārtni saistītos projektos. E. Kauliņa Lielvārdes vidusskola māca saviem audzēkņiem mācīties, saudzēt dabu, ieklausīties apkārtējos cilvēkos, skatīties pagātnes liecībās un droši meklēt savu vietu nākotnē.

1951. gada Lielvārdes vidusskolas absolvents dzejnieks Jāzeps Osmanis 1990. gada 5. maijā Lielvārdes vidusskolas absolventu un darbinieku salidojumā veltīja savai skolai šādas rindas:

"Atceros skolu kā jaunības gadu saulgozi Lielvārdes kupli zaļā parka ielokā. Atceros Daugavas ličus, kultūras namu, kur spēlējām daudzas izrādes, dziedājām, dejojām, liepu ieskauto sporta laukumu, kur rīkojām sacensības... Atceros skolas biedrus un skolotājus. Viņiem esmu pateicīgs par draudzīgo kopības sajūtu, par svētību dzīvei. Tie bija grūti, trauksmaini, tomēr arī skaisti gadi. Pateicoties sešdesmito gadu rūdijumam, mūža nasta nekad nav likusies par grūtu."

Skolas direktori un viņu darbības gadi

Jānis Kļaviņš (1929—1940)
 Aleksandrs Goldšmits (1940—1941)
 Jānis Austrums (1941—1944)
 Arvīds Alsups (1944—1950)
 Monika Smeltere (1951—1952)
 Andrejs Ančupāns (1952—1953)
 Pāvels Zariņš (1953—1956)
 Aleksandrs Kudiņš (1956—1960)
 Zigfrīds Kupcis (1960—1965)
 Staņislavs Gribusts (1965—1982)
 Anastasija Melkerte (1982—1985)
 Vitauts Priediens (1985—1986)
 Andris Gribusts (1986—1995)
 Antra Virsnīte (1995—1998)
 Aigars Krūvesis (1998 —)

Z. Kuņcis (no kreisās) ar viesi — Ahjas vidusskolas direktoru 1964. gadā

Direktors Staņislavs Gribusts 1972. gada 1. septembrī

No kreisās: direktors A. Gribusts, direktora vietnieces S. Gaveika (4.) un M. Voitiņa (1. no labās), 01.09.1986.

Skolotāji — pašvaldības deputāti. No kreisās:
B. Saratova, S. Gribusts (direktors),
V. Riktere, A. Neretniece, Dz. Bļodone, 1971

Direktore Anastasija Melkerte Staņislava Gribusta piemiņas brīdī
1983. gadā

Skolotāji, kas Lielvārdes vidusskolā nostrādājuši 30 un vairāk gadu

Kārlis Blaus
Dzidra Bļodone
Sarmīte Gaveika
Jūlijs Gaveika
Velta Gobiņa
Regīna Gribuste
Gunta Kamparzāle (Mērniece)
Lidija Kļementjeva
Aleksandrs Kudiņš

Lidija Kuzmina
Janīna Lāce (Liepiņa)
Anastasija Melkerte (Brence)
Ausma Ozoliņa
Ārija Priedīte
Bronislava Saratova
Ērika Virse
Laima Ziepīte

Skolotāju salidojuma dalībnieki 1990. gada maijā pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas

❖
Mums bija grūti saprast, kāpēc siltajās pavasara dienās zēni nedrīkst staigāt kreklos ar atlocītām piedurknēm, kāpēc meitenes nedrīkst nēsāt matus, sasiētus zirgastēs. Bet kāpēc klases audzinātājs Kārlis Blaus klases logiem aizklāja priekšā mazus aizkariņus — to mēs labi sapratām. Lai stundās nesekotu tam, kas notiek skolas sporta laukumā un pagalmā, lai visu uzmanību koncentrētu ģeometrijai un algebrāi.

Ja vidusskolas laikā matemātika īpašas grūtības neradīja, tad tas bija skolotāja Blaua nopelns. Matemātiku viņš mums iemācīja.

Ilga Vetšteina (Gērķe), 1998

❖
Dzidras Bļodones stundās daudz runājām par dzīvi. Viņa mācīja ar daiļdarbu palīdzību atšķirt labo no ļaunā, skaisto no neglītā, mācīja runāt dzeju, atraisīties.

Iestudējām H. Gulbja lugu *Vecīši*. Regulāri mēģinājumi vakaros, pēc tam izrādes. Neatceros, ka skolotāja būtu dusmojusies, saīgusi. Viņa nekad neaizmirsā pirmizrādēs mums pateikt paldies. Mēģinājumi un izrādes mums sagādāja prieku, bijām *slimi ar teātri*.

Skolotāja bija pirmā, kas man iemācīja dziesmas "un tu rozēs plūc vienam vienīgam", "tikai tevi es milējis esmu", "iedzer vienu kortelīti"...

Mamma — tā mēs viņu saucām darba un atpūtas nometnē *Vecīši*. Kad dienas steiga bija norimusi, skolotāja mums teica: "Bērni, domājiet par ģimeni, nevar visu sevi atdot sabiedrībai!" Tas bija tai laikā, kad valdīja uzskats, ka galvenais ir darbs sabiedrības labā.

Mirdza Tarvida, 1998

❖
Viņu nevar nepamanīt — siltums un vēligums staro no Sarmītes. Apveltīta ar bezgalīgu pacietību un iejūtību, augstu pedagogisko taktu, ilgus gadus veidama mācību pārziņas darbu, viņa ir atstājusi neizdzēšamas pēdas Lielvārdes vidusskolas vēsturē.

Pašai dziedīga kora *Lāčplēsis* dalībiece, aizrautīga rokdarbniece, dzejas un dabas mīļotāja, kas dāvina krāšņus pašaudzētu ziedu pušķus draugiem un paziņām, bezgalīgi mīloša māmiņa un *oma* — tāda ir mūsu Sarmīte Gaveika.

Aina Lukašunas, 1998

❖
Jūlijs Gaveika, manā izpratnē, bija lēnīgs, gudrs un labsirdīgs daudzlielajiem apveltīts skolā iemaldījies savdabīgs. Stundā neko daudz ārpus algebras un ģeometrijas viņš neņēma vērā. Varējām nosmērēt ar kritu galda malu, nolikt spraudīti uz krēsla, bet viņš tikai, nodūris galvu un paraudzījies pāri brillēm, noprasīja: "Nezini? Paliksi pēc stundām..."

Mēs bijām spiesti mācīties.

Ieva Zarāne, 1998

❖
Cilvēks ar stingru raksturu un stipru cerību labajam nākotnē, cilvēks, kas pie pirmajām sūpēm dzīvē nenokar degunu, — tāda ir mana klases audzinātāja Velta Gobiņa. Cerība labajam viņai deva spēku sagaidīt dēlu no Afganistānas. Viņa ir kā kuģis jūrā, kas droši dodas ceļos un nebaidās vētras. Varbūt tas ir pārāk tiešs salīdzinājums pretstatā *ķīmijas brīnumiem*, ko es atceros viņas organizētajās ķīmijas nedēļās un kas bija jautri un daudzkrāsaini kā pati mūsu dzīve.

Lolita Meistere (Ločmele), 1998

❖
Regīna Gribuste nenoliedzami ir viena no spēcīgākajām un gaišākajām personībām Lielvārdē. Apveltīta ar vitalitāti un neizsīkstošām darba spējām, skolotāja jau vairāk nekā trešo gadu desmitu turpina svētīgo un darbīgo misiju Lielvārdes vidusskolā.

Darbi sēti ne tikai savā skolā. Latvijas pasākumi, kuros skolotāja piedalījies gan ar saviem, gan ar savu audzēkņu darbiem, spodrinājuši slavu viņas darbīgajai dzīvei un Lielvārdei. Intelģenta, korekta, savas skolas īstena patriote.

Laimdota Jonkuse (Apškalne), 1998

❖
Visdziļāk un ietekmīgāk mani veidojuši tie brīži, kad angļu valodas skolotājas Guntas Mērnieces (tagad Kamparzāles) stundās teiktais apstiprinājās un pierādījās varbūt pat nenozīmīgās ikdienas situācijās, esot kopā gan talkās, gan pārgājienos, gan ekskursijās, gan braucot uz teātriem un muzejiem.

Varu tikai apbrīnot to smalko un neuzbāzīgo inteliģenci, kura, šķiet, neticami, bet pēc gadiem, izsverot dzīvē satikto cilvēku ietekmi, nozīmē tik daudz.

Dace Nulle, 1998

❖
Nezinu, kā tas var būt, bet man likās — viņai ar mums nav nekādu problēmu...

Skolotāju Kļementjevu atceros kā smaidīgu, miļu un jauku cilvēku. Tāda viņa ir vēl šodien. No viņas plūst labestīgums un interese par to, kā mums visiem klājas.

Mirdza Ticmane, 1998

❖
Jaunais direktors bija gara auguma, stalts, mazrunīgs, lietišķs, nopietns, stingrs — tā likās mums, skolēniem. Aleksandrs Kudiņš mācīja vecākajās klasēs astronomiju. Viņa stundas gaidījām ar nepacietību — tās bija interesantas, aizraujošas.

Ar skolas direktoru nācās bieži kontaktēties arī ārpus mācību stundām, jo vadīju komjaunatnes komitejas darbu. Direktors Kudiņš bija cilvēks ar ļoti augstu morāli, pienākuma un atbildības sajūtu.

Māra Krauze (Kulle), 1998

❖
Pārsteidzoša bija Lidijas Kuzminas izziņas materiāla bagātība par krievu rakstniekiem, vēsturisko personāžu radurakstiem, notikumiem. Erudīcija, par kuru atlika tikai pabrīnīties. Tas viss ieinteresēja skolēnus stundās strādāt un gatavoties papildus.

Tradicionālie rudens izbraukumi uz Puškina kalniem, Pečoras klosteri bija interesanti, neaizmirstami un jautri notikumi.

Aija Krompāne, 1998

❖
Janīna Lāce ir skolotāja, kas nekad nenoveco, iet laikam līdz un prot saprasties ar dažādiem cilvēkiem. Viņa neaudzināja, bet vadīja, virzīja, aizrāva skolēnus, ļāva tiem darboties pašiem.

Ar pasauli mūsu ģeogrāfijas skolotāja tajos gados atļautajos mērogos iepazīstināja dabā, realitātē, nevis uz kartes. Viņa bija tā, kura ar ceļošanu, tūrismu *saslimdināja* daudzas jauno lielvārdiešu paaudzes. Arī šodien A. Pumpura muzejā viņa joprojām ir skolotāja.

Andris Gribusts, 1998

❖
Anastasija Melkerte bija viena no tām inteliģentajām un daudz pieredzējušajām speciālistēm, kas jaunus kolēģus ar dziļu izpratni un atbalstu centās iekļaut tradīcijām bagātā pedagoģu saimē. Erudīts cilvēks, noteikta un mērķtiecīga, mācību daļas vadītāja, direktore. Viņa deva iespēju izmēģināt savus spēkus, gūt pieredzi un virzīja strādāt radoši.

Marija Voitīņa, 1998

❖
Skolotāja Ausma Ozoliņa ir laba sarunu biedre, zinoša, ar plašu redzesloku. Mūs viņa rosināja piedalīties konkursos un sacensībās, pašiem spēlēt teātri un apmeklēt teātra izrādes.

Pati vienmēr kopta, ar sportisku stāju un smaidīga. Viņa necieta paviršību ne darbos, ne apģērbā, ne cilvēciskajās attiecībās. Ja esi ko solījis, — izpildi. Mācībās — stingra un prasīga, bet atpūtā priecājas kopā ar mums.

Atceros kādu audzināšanas stundu, uz kuru bija līdzī jāņem pankūka, šķīvītis, nazis un dakšiņa. Šajā stundā mēs mācījāmies, kā jāuzvedas pie galda.

Māris Vetšteins, 1998

❖
Krietnu laika sprīdi atpakaļ mūsu 4. klase palika bez audzinātājas. Rūpes par bērniem uzņēmās skolotāja Ārija Priedite, kas šajā laikā bija pionieru vadītāja. Mēs skolotājai bijām *pirmie bērni*, un mēs to izjutām. Viņa bija ļoti stingra — ja uzslavēja, tad tā bija pelnīta uzslava, ja norāja, tad zinājām, ka kaut kas nav izdarīts.

Varēja tikai apbrīnot skolotājas neizsikstošo enerģiju un patiku, ar kādu tika organizēti un vadīti izbraucieni mācību laikā un vasaras brīvdienās. Pēc kādas divu dienu ekskursijas, atgriežoties Lielvārdē, neviens negribēja doties mājās. Atradām pļaviņu, uzslējām teltis un priecājāmies līdz vēlai naktij.

Skolotājai mīļa bija (un arī tagad ir) tautas deja, tāpēc mums, viņas audzināmajiem, bija jādejo skolas deju kolektīvā.

Elita Ozoliņa (Mikažāne), 1998

❖
Pirmais, kas nāk prātā, iedomājoties Bronislavu Saratovu, klases audzinātāju, krievu valodas skolotāju, ir cieņa. Nav daudz to cilvēku, kurus es cienītu. Bija arī tāda drošības sajūta — kā krievu teicienā *Kak za kamennoj stenoj* (kā aiz akmens sienas) — un tas nebūt nav pārspilējums.

Izdarot skolā kādu *pārkāpumu*, zemapziņā uzreiz pavidēja doma: "Gan jau Bronička palīdzēs..." (Tā mēs skolotāju dēvējām). Tomēr tas arī nenozīmēja, ka jel kāds incidents palika nesodīts vai neizrunāts. Viņa mūs uztvēra kā pieaugušus cilvēkus. Skolotājai Saratovai nepiemita arī tā laika īpatnība — liekuļot, būt divkosīgai.

Andris Matesovičs, 1998

❖
Piecdesmito — sešdesmito gadu sākuma Lielvārde... Skola trīs ēkās abpus šosejai. *Sarkanajā* skolā izvietojušās vidusskolas klases. Tautas nams pulcē daudz lielvārdiešu. Grāmatnīca tur, kur pašlaik atrodas avižu kiosks. Dzīva skolēnu un skolotāju kustība gan ikdienā, gan svētku reizēs. Dažādi pulciņi, sportošana, dziedāšana, muzicēšana. Visam pa vidu — skolotāji — aizrautīgi, enerģiski, neaizmirstami... Viena no viņiem — skolotāja Ērika Virse. Mani saglabājies viņas tēls — pietiekami skaidrs un spilgts, nenoliedzami — pozitīvs.

Kas gan tas ir, kas liek nešaubīgi noticēt cilvēka krietnumam, personības viengabalainībai, pat tieši nekontaktējoties ar viņu? Acis, sejas izteiksme, runas maniere, stāja? Enerģiskums bez sasteigtības? Cieņa pret katru cilvēku, arī pret mazu skolēnu. Muzikalitāte. Un zināšana, ka šai skolotājai ir *feini* bērni — meita un divi dēli.

Vakar runāju ar cilvēku, kas vēl tagad atceras skolotājas Ērikas iemācīto solfedžo...

Maija Filipsons, 1998

❖
Beidzot devīto klasi, mums bija jāliek eksāmens ģeometrijā, un skolotāja Laima Ziepiete mūs šim pārbaudījumam gatavoja visu gadu. Ļoti bieži mēs palikām pēc stundām un atbildējām teorēmas.

Gadījās arī tā, ka sēdējām līdz pat deviņiem vakarā. Tad mūsu mammas, nevarēdamas sagaidīt savus lolojumus mājās, nesa mums un skolotājai sviestmaizes un tēju. Tajos vakaros mēs uz skolotāju bijām ļoti dusmīgi, bet eksāmenā saņēmām labas atzīmes. Mums bija liels prieks un gandarījums.

**Kristīne Vaivode (Tepere),
1998**

E.Kauliņa Lielvārdes vidusskola, 1997

Skolotāji, kas nostrādājuši 20 un vairāk gadu

Ilga Grīna	Vanda Ločmele	Ērika Šaka
Vera Goilo	Anastasija Neretniece	Ilga Vetšteina
Ruta Kaņepe	Uldis Ozoliņš	Antra Virsnīte
Ilma Lerha	Elga Pētersone	

Skolotāji, kas nostrādājuši 10 un vairāk gadu

Maija Auzāne	Laimdota Jonkuse	Edgars Siliņš
Valija Balode	Baiba Klepere	Rita Siņija
Zintis Bergmanis	Antonijs Kleperis	Aleksandra Slobodjana
Egīna Birzgale	Māra Krauze	Maija Šaka
Biruta Bite	Aija Krompāne	Jolanda Širina
Austra Brakmane	Sarmīte Krūmiņa	Sarmīte Štekele
Roberts Dzintars	Sarmīte Lazdiņa	Valerijans Šlīps
Inna Filipova	Lita Lipska	Mirdza Tarvida
Pēteris Gicēvičs	Vincents Ločmelis	Gunārs Tarvids
Maira Gribuste	Ņina Otriško	Sandra Trencē
Staņislavs Gribusts	Elizabete Ozoliņa	Alda Trokša
Andris Gribusts	Jefimija Pavlova	Skaidrite Vilciņa
Aivars Gribusts	Laima Prekele	Olga Virsnīte
Daina Grīnhofa	Edgars Priednieks	Marija Voitiņa
Klaudija Irmijaša	Biruta Rutka	Daiga Zirnīte (Kozlova)
Biruta Jonāne		

E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas skolotāji, 01.09.1998. No kreisās 1. rindā: Terēza Anatoljeva, Jolanta Roga, Vineta Kaspāre, Irēna Arāja, Aigars Kruvešis (direktors), Egīna Birzgale (mācību pārziņe), Iveta Putniņa, Maira Dāliņa, Maija Šaka (bibliotekāre), Ruta Seržante (tehniskā darbiniece), Ināra Useļonoka (mācību pārziņe), Kristīne Lukša; 2. rindā: Reģina Gribuste, Sarmīte Lazdiņa, Maira Gribuste, Sarmīte Štekele, Mirdza Tarvida, Dina Korpe, Sandra Trencē, Ārija Priedīte, Velta Gobiņa, Gunta Kamparzāle, Žaneta Vilkāja, Biruta Rutka, Aina Lukašunas, Marija Ivanova (tehniskā darbiniece), Zane Matesoviča, Daiga Zirnīte, Agra Dzalba (tehniskā darbiniece); 3. rindā: Gunta Bondare (medicīnas māsa) Aiga Polīte, Kristīne Vaivode, Laima Brakmane, Ilma Lerha, Lita Lipska, Aija Krompāne, Maija Filipsona, Ausma Ozoliņa, Biruta Jonāne, Daina Grīnhofa, Jolanta Gaudieša, Ilga Vetšteina, Sarmīte Krūmiņa, Lidija Stepkāne (tehniskā darbiniece); 4. rindā Egars Siliņš, Juris Plūmītis, Gunārs Tarvids

Kaibalas pamatskola

Emīlija Pelberga, kas Kaibalas skolā strādāja no 1926. līdz 1945. gadam, trīsdesmitajos gados aizsāka *Kaibalas pamatskolas hroniku*. Šis vērtīgais dokuments vienkāršas kantorgrāmatas izskatā ar ielīmētiem attēliem glabājas A. Pumpura muzeja fondos un sniedz citur neatrodamas ziņas. Pēdējais ieraksts datēts ar 1943. gada augustu. Hronika turpināta A. Viļumas vadībā un aptver laiku no 1944. līdz 1985. gadam. Pašreiz svarīgākie notikumi un fakti tiek fiksēti pēc direktora Egila Kristkalna ierosmes. 1994. gadā apgādā *Lielvārds* izdota grāmata *Kaibalas pamatskola laikmetu griežos*, kas ietver iepriekš minēto hroniku materiālus.

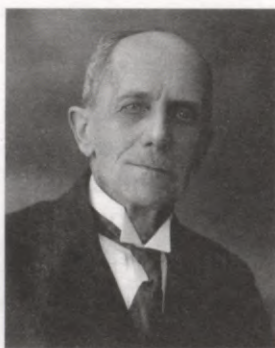
1867. gadā Lielvārdes muižas īpašnieks barons fon Vulfs pēc valdības rīkojuma dāvināja skolas celšanai 3 pūrvietas no Kaibalas pusmuižas zemes. Rudenī visā apkārtnē tika lauzti akmeņi, ziemā piegādāti kokmateriāli. 1868. gada vasarā uzsāka būvdarbus un jau 1869. gada vidū pabeidza. Skola bija vienstāva ēka ar vienu klasi, divām guļamistabām un dzīvokli skolotājam.

Pirmā skolas ēka un skolas kolektīvs 1912. gadā

Gadu ritumā Kaibalas skolā strādājuši vairāk nekā 120 skolotāji un apmēram 20 skolas vadītāji.

Roberts Gentelis (strādājis no 1869. gada līdz 1876. gadam) bijis priekšzīmīgs skolotājs, dziedājis korī un piedalījies pirmajos Dziesmu svētkos 1873. gadā. Nav centies iemantot vietējā mācītāja Krona atzinību. Kaut arī pagasta vietnieku pulks pretojies, viņu atlaida par to, ka "māca tādas mācības, ko pagasta skolā nevajag zināt". Bijis dzejnieka Ausekļa, kas tolaik strādāja Lielvārdes draudzes skolā, domubiedrs.

Jānis Goģis

Jānis Goģis (strādājis no 1876. gada līdz 1910. gadam) ieguvis izglītību Valkas Skolotāju seminārā. Iegādājies ērģelītes, iekārtojies virtuvi un ēdamistabu, izbūvējis bēniņus. Skolēnu skaits tiem laikiem prāvs, apmēram 40—60. Bijis noslēgtas dabas.

Fricis Gedovskis (strādājis no 1910. gada līdz 1914. gadam) aktīvi piedalījies pagasta sabiedriskajā dzīvē. Pirmā pasaules kara sākumā viņu iesauca cara armijā. Pēc kara, tā kā skolas ēka bija sagrauta, F. Gedovskis aizgāja uz Lēdmani. Skolēni šai laikā mācījās *Burdzenos, Annas muižā, Silkalnos, Čuibās*. Ar viņiem nodarbojās skolotāji V. Griķīte, A. Aveniņš, E. Bērziņa, J. Plaudis, K. Kociņa, E. Berga.

Kaibalas sešklasīgā pamatskola 1928. gadā

1922. gadā no Kaibalas pusmuižas zemes piešķīra 6,16 ha skolas vajadzībām. 1923. gadā sākās jaunas skolas celtniecība. Mūra apakštāvam augšējo daļu veidoja no koka. Skolas ēkā bija 4 klases, 2 guļamistabas, virtuve un viens dzīvoklis. Vēlāk izbūvēja arī bēniņus. Skolas iesvētišana notika jau 1923. gada rudenī.

Artūrs Pelbergs (pārzinis no 1924. gada līdz 1935. gadam) piedalījās Latvijas atbrīvošanas cīņās 1919. gadā. Viņam bija laba izglītība un pieredze skolotāja darbā.

1924. gada rudenī tika atvērta 6. klase. Skolēnu skaits tuvojās simtam. A. Pelbergs bija gudrs, tālredzīgs un saimniecisks cilvēks. Viņš nodrošināja skolu ar vajadzīgajām mēbelēm, regulāri iegādāja mācību līdzekļus, paplašināja skolas bibliotēku, abonēja skolai preses izdevumus, iegādājās pianīno un harmoniju. Skolas un pagasta sarīkojumos skolēni uzstājās ar kora dziesmām, teātra izrādēm, vingrojumiem. 1925. gada pavasarī ierīkoja paraugdārzu un katru gadu pilnveidoja skolas apkārtņē koku, košuma krūmu un puķu stādījumus. Skolēni piedalījās ar lauksaimniecības un mājturības ražojumiem un rokdarbiem dažādās izstādēs gan pagastā, gan Rīgā. 1928. gadā skolā ievilka telefonu. 1929. gadā, skolas 60 gadu jubilejā, apsveikumus atsūtīja Valsts prezidents G. Zemgals, Saeimas priekšsēdētājs P. Kalniņš, Ministru prezidents H. Celmiņš, izglītības ministrs E. Ziemeļis, Saeimas deputāti K. Ulmanis un G. Mīlbergs.

1934. gadā A. Pelbergs pie skolas ierīkoja mācību dārzu. Rosīgais direktors ar savu darbu iemantoja cieņu ne tikai darbabiedru un skolēnu vidū, bet arī pagasta sabiedrībā.

Emīlija Pelberga

Emīlija Pelberga (skolā strādāja no 1926. gada līdz 1945. gadam) pēc vīra nāves 1935. gadā tika iecelta par skolas pārzini. Turpinājās iepriekš aizsāktie darbi. Ik pavasari rīkoja Meža dienas, Spodribas nedēļu. Iegādājās kājminamo šujmašīnu. 1937. gadā skolēni piedalījās Daiļamatniecības izstādē Rīgā, veica plašus stādījumus skolas apkārtņē. 1942. gadā ievilka elektrību, sāka izmantot mācību filmas. 1943. gada oktobrī uz Kaibalas pamatskolu pārcēlās Lāčplēša tautskolas 6. un 7. klase.

1944. gada rudenī atjaunojās krievu okupācijas režīms. 1945. gadā E. Pelbergu arestēja un izsūtīja uz Sibīriju. Sākās cita ideoloģija, veidojās citas skolēnu organizācijas.

Marija Ābolkalne (direktore no 1947. gada līdz 1949. gadam) atvēra 5. klasi. 1948. gadā skolā notika kolhoza *Kaibala* dibināšanas sapulce. Sāka darboties Jauno naturālistu pulciņš. Skolēni piedalījās lauku darbos, kopa jaunlopus.

Alise Krūmiņa (direktore no 1949. gada līdz 1950. gadam) atvēra 6., vēlāk 7. klasi. Skolēni sportoja kopā ar kolhozniekiem, ar priekšnesumiem piedalījās kolhoza pasākumos.

Elza Matsone (direktore no 1951. gada līdz 1954. gadam) turpināja apkārtnes apzaļumošanu. Skolēni skolotājas A. Deksnas vadībā izaudzēja 15 000 ābeliņu, trīs gadus pēc kārtas piedalījās Vissavienības Tautas saimniecības sasniegumu izstādē Maskavā, iestādīja jaunu ābeļdārzu un ābeļu aleju. J. Strēlnieka vadībā darbojās pionieru organizācija, foto pulciņš.

Zigfrīds Kupcis (direktors no 1955. gada līdz 1960. gadam) rosināja skolotājus aktīvam darbam. Šai laikā A. Deksnis apbalvoja ar Vissavienības Tautas saimniecības sasniegumu izstādes Mazo sudraba medaļu. E. Deksnis, matemātikas un darbmācības skolotājs, teicami vadīja skolēnu kori un kolhoza vīru ansambli, pats dziedāja *Lāčplēša* kori. Šai laikā *Silkalnus* pārbūvēja par skolas kopmītni un lika pamatus skolas siltumnīcai. Dažādu sporta veidu attīstību veicināja L. Žagata (vēlākā Aruma).

Genoveva Tidomane (direktore no 1960. gada līdz 1961. gadam) sāka jauna dzīvzoga stādīšanu, tika atjaunots literārais žurnāls *Kaibalas Straume*. Šai laikā ieviesa astoņgadīgo izglītību. 1961. gadā skolā uzņēma skolēnus no tā saucamajām nelabvēlīgajām ģimenēm. Populāri kļuva A. Makarenko uzskati — veselīgā kolektīvā iespējams pāraudzināt bērnus. Darbu uzsāka talantīgā mācību pārzine Z. Reizniece.

Juris Arums (direktors no 1961. gada līdz 1967. gadam) nāca ar vērienīgiem darbiem — uzsāka skolas piebūves celtniecību, sporta laukuma izveidi, skolēnu audzināšanu darbā.

Ogres grūti audzināmo zēnu iesaistīšanu kolektīvā un darbā aizsāka Z. Kupcis, G. Tidomane un ar labām sekmēm turpināja J. Arums. Ne tikai skolas vadība, bet arī skolotāji E. Deksnis, E. Bāriņa, A. Zālite, L. Čaplinska, Ē. Stāmurs, A. Ozoliņš, Z. Reizniece bija izcili pedagogi un labi psihologi. Tika likti pamati skolas pašpārvaldei.

Piebūves celtniecībā pašai izlēma strādāt pats direktors J. Arums, A. Ozoliņš, Ē. Stāmurs, S. un E. Kristkalni, P. Sikais u.c. Vasaras brīvlaikā darbā iesaistījās arī vecāko klašu skolēni.

Moris savu darbu padarījis

Skolas piebūves celtniecība negāja viegli. Pagrīdes projekts, neatļautā sporta zāle un ēdnīca, nepareizie līdzekļi, pašdarbība celtniecībā... "Augša" saprata, ka izdarīts "liels noziegums".

Kad būve jau tuvojās nobeigumam — spēru svētki nosvinēti un jumts uzlikts, skolā ieradās revīzija ar bankas, finanšu un izglītības nodaļas un partijas komitejas pārstāvjiem. Sacēlās liels troksnis, meklēja vainīgos valsts līdzekļu "nelikumīgā izlaušanās". Jā, pie tam par speciālajiem, ko ieguvām no *Lāčplēša* labdarības, bijām iepirkuši lielu daudzumu inventāra un mēbeles jaunajai skolai. Man bija jāpierāda, par kādu naudu tas viss pirkti. Bija aizdomas par "melno kasi". Sākās izmeklēšana, partijas rājiņi... Palīdzēja kolhoza priekšsēdētājs Edgars Kauliņš. Viņš bija vīrs ar lielu autoritāti un godīgs cilvēks. Kas zina, kā viss būtu noticis tālāk.

Tāču piebūve faktiski bija uzcelta. Tas radīja gandarījuma sajūtu — kaut kas dzīvē vērtīgs ir izdarīts. Un likteņa ironija — pēc laika mani gribēja apbalvot par panākumiem mācību un audzināšanas darbā un skolas materiālās bāzes nostiprināšanu. Jebkuri pūliņi pierunāt mani palikt darbā pēc šādiem pārdzīvojumiem nevainagojās ar panākumiem. Moris savu darbu bija padarījis.

Juris Arums (No grāmatas "Kaibalas skola laikmeta griežos", apgāds *Lielvārds*, 1994)

1964. gadā bija nolemts slēgt Kaibalas skolu kā neperspektīvu. Direktors J. Arums sadarbībā ar vecākiem pierādīja skolas nepieciešamību un panāca, ka šo lēmumu atcēla.

Kaibalas skolas simtgades svinības 1969. gadā. Runā J. Arums. Viesu pulkā (otrā no labās) Anta Klints

panāca līdzekļu piešķiršanu skolotāju dzīvojamās mājas celtniecībai.

Savā darbā direktors bija zinošs, stingrs un prasīgs pret padotajiem.

Edvīns Kalniņš (direktors no 1971. gada līdz 1976. gadam) daudz pūļu veltīja skolotāju mājas un darbnīcu celtniecībai, nodrošināja mācību kabinetus ar mēbelēm un tehniku, rūpējās par skolas noformējumu, no kolhoza *Lāčplēsis* saņēma ievērojamu materiālo atbalstu.

E. Kauliņš, rakstnieki un dzejnieki pie iestādītā Dzejas ozola 1971. gadā

Septiņdesmitie gadi Kaibalas pamatskolā raksturīgi arī ar Ē. Stāmura trenēto jauno sportistu panākumiem republikas mērogā.

Miervaldis Ozoliņš (direktors no 1976. gada līdz 1985. gadam) turpināja nostiprināt skolas saimniecību — pabeidza skolotāju dzīvojamās mājas celtniecību, pilnveidoja mūzikas kabinetu, noasfaltēja piebraucamo ceļu.

Godalgotas vietas rajonā un republikā ieguva tēlotājas mākslas skolotājas Taigas

Viņam izrādījās taisnība.

1967. gadā E. Dekšņa vadītais zēnu koris izcīnīja tiesības piedalīties republikas Skolu jaunatnes dziesmu svētkos.

Albīns Sinkevičs (direktors no 1968. gada līdz 1970. gadam) lielu vērību veltīja mācību kabinetu iekārtošanai, zinātniskuma ieviešanai mācību procesā. Jaunajā piebūvē bija plaša sporta zāle, četras klases, ēdamistaba, virtuve, ģērbtuves, dušas telpas, tualetes.

Direktors A. Sinkevičs

A. Ozoliņa un Ē. Stāmura vadībā Kaibalas krastus attīrīja no krūmiem un mazvērtīgiem kokiem.

Z. Reizniece, direktora vietniece mācību darbā, jau kļuvusi par kolektīva dvēseli, rūpējās par literātu viesošanās skolā, gatavoja dzejas kompozīcijas *Lāčplēša* un *Mičurina* kolhozu atskaišu sapulcēm, rosīgi iesaistījās Lielvārdes kultūras darbinieku aktivitātēs. Ausekļa piemiņai stādītie Dzejas ozoli Kaibalā šalko vēl šodien, un tas ir arī Zentas Reiznieces nopelns.

Kalvišķes audzēkņi. Ar labiem panākumiem matemātikas olimpiādēs startēja I. Grazdes skolēni. Ē. Stāmura vadībā jaunie tūristi, orientieristi, basketbolisti guva pirmās vietas republikā.

1980. gadā kapitāli izremontēja *Silkalnus* un iekārtoja telpas sešgadīgo bērnu mācībām.

1985. gadā M. Ozoliņu ievēlēja par Lielvārdes ciemata TDP izpildu komitejas priekšsēdētāju.

Egils Kristkalns (direktors no 1985. gada) vada profesionāli spējīgu, labi saliedētu kolektīvu. Direktors ir darbīgs, labestīgs attieksmē pret skolotājiem un skolēniem, labprāt iesaistās Lielvārdes kultūras dzīvē.

Egils Kristkalns, 1997

Skolas komanda republikas konkursā *Mēs tavi saimnieki, zeme!* izcīnīja 3. vietu un kā balvu saņēma televizoru. Tūristu komandas (skolotājs Ē. Stāmurs) guva godalgas republikas sacensībās. Tika pabeigts Skulptūru dārzs un uzvarēts tēlotājas mākslas olimpiādēs. 1988. gadā I. Šleseres dejotāji piedalījās republikas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētkos.

Skolā visu laiku virmoja Atmosdas gaisotne. 1989. gadā nodibinājās skautu un gaidu organizācija. Padziļinājās sadarbība ar vecākiem (Daces Ozoliņas nopelns). Bijusi skolotāja Aina Ozoliņa vēl tagad gādā par apstādījumiem un papildinājumu skolas kopgaldam — pusdienas ir kļuvušas lētas un garšīgas.

Kaibalas pamatskola, 1997

1995. gada vasarā M. Puriņas vadītais koris dziedāja republikas Skolu jaunatnes dziesmu svētku kopkorī. Skolai ir sava datoru klase, sava pašpārvalde un savs prezidents — skolēnu domas izteicējs. Skolotāja R. Puzaka aktivizējusi skolas Padomes darbu.

Stabilu pedagogu kolektīvu veidojuši skolotāji, kas Kaibalas skolā aizvadījuši ilgus gadus —

vairāk par 30 gadiem —

Ēriks Stāmurs
Jānis Goģis
Līvija Aruma (Žagata)
Austra Zālīte
Lilija Čaplinska

vairāk par 20 gadiem —

Ingrīda Grazde (Vrubļevska)
Zinta Berševica (Zaļkalne)
Zenta Reizniece
Tamāra Kalve

vairāk par 10 gadiem —

Emilija Pelberga
Egils Kristkalns
Dzintra Gaile
Taiga Kalvišķe
Guna Balode
Eduards Deksnis

Alberts Ozoliņš
Klāra Kociņa
Anita Āpse
Jevgenija Šmaukstele
Miervaldis Ozoliņš
Alvīne Deksne

Aina Ozoliņa (Vucāne)
(9 gadus strādā kā dārzniece)
Artūrs Pelbergs
Mārīte Puriņa
Baiba Kristkalne (Aruma)
Juris Arums
Lauma Gūtmane

Kaibalas pamatskolas skolotāju kolektīvs 1997. gada 1. septembrī. No kreisās 1. rindā: Iveta Dadžāne, Aldis Ābele, Dace Ozoliņa; 2. rindā: Tamāra Kalve, Jevgenija Šmaukstele, Indra Šlesere, Evija Miglāne, Ingrīda Gražde, Egils Kristkalns, Dace Nulle, Ēriks Stāmurs, Ruta Skrebele, Edgars Nulle, Vilnis Beitiks

Lielvārdes pamatskola

Lielvārdes pamatskola 1997. gadā

1975. gadā Latvijas PSR Izglītības ministrija nolēma sākt vēl vienas skolas celtniecību Lielvārdē. Sakarā ar Padomju armijas lidlauka būvi iedzīvotāju skaits strauji palielinājās un Lielvārdei bija nepieciešama vēl viena skola. Tās celtniecību finansēja Izglītības ministrija. Būvdarbus veica Padomju armijas celtnieku bataljona karavīri.

1984. gada 1. septembrī Lielvārdes 2. vidusskola (ar krievu mācībuvalodu) vēra savas durvis 372 skolēniem un 28 skolotājiem.

Lielvārdes pamatskolas vadība 1998. gadā. Direktors A. Pētersons ar savām vietniecēm (no kreisās) A. Bariņu, V. Saratovu, K. Irmijašu

No pirmās dienas skolas mācību un metodisko darbu vada Klaudija Irmijaša. Pieredzes bagātā mācību pārzine palīdz uzsākt darba gaitas jaunajiem skolotājiem, veicina un atbalsta netradicionālu metožu izmantošanu.

Šajos gados skolā ir mācījušies gudri un talantīgi skolēni. Ar sudraba medaļu skolu beidza M. Kolņinova, A. Borovikova, T. Gorbačova, N. Dekeviča, S. Juldaševa, J. Lomako.

Pēc Latvijas neatkarības

atgūšanas, deviņdesmito gadu sākumā, Krievijas armijas daļas izbrauca no valsts. Vidusskolā krasi samazinājās skolēnu skaits, tāpēc 1994. gadā skolu pārveidoja par pamatskolu.

1994./95. mācību gads skolai bija neparasts, jo atvēra sākumskolas klases skolēniem ar latviešu mācību valodu. Viņu darbu organizēja un vadīja direktora vietniece mācību darbā Aivita Orupa.

Ar 1995. gada 7. martu par skolas direktoru kļuva Andis Pētersons. Izveidojās radošs un draudzīgs pedagogu kolektīvs.

A. Pētersons atbalsta un veicina skolotāju tālākizglītošanos, sevis pilnveidi un iniciatīvu mācību darbā. Ar lielu direktora uzņēmību, gādību un pilsētas domes atbalstu 1998. gadā skolā atvēra datorklasi. Gan skolēni, gan skolotāji tajā var apgūt prasmi darboties ar vismodernākajiem datoriem. Par vienu no svarīgākajiem uzdevumiem direktors uzskata abpusējas saiknes veidošanu starp skolu un vecākiem. Laiks ir pierādījis, ka skolas padomes, vecāku padomes un skolēnu pašpārvaldes sadarbība attīstās un paplašinās.

1995./96. mācību gadā Lielvārdes pamatskolā nokomplektēja jau astoņas klašu grupas ar latviešu mācību valodu. Katru gadu skolēnu skaits palielinājās. 1997./98. mācību gadā pamatskolā strādā 30 skolotāji un mācās 464 skolēni.

Lai radītu skolēnos lielāku interesi par mācību vielu, skolotāji izmanto arī integrēto mācību metodi un projektu metodi. *Vecāku dienās* tēvi un mātes var piedalīties visās mācību stundās un vērot, kā bērni jūtas skolā.

Daudziem skolēniem pēc mācību stundām sākas nākamais darba cēliens mūzikas skolā, mākslas skolā un sporta skolā. Darbojas datorzinību, grāmatu iesiešanas, rokdarbu, keramikas, dramatiskais, tautisko deju, medicīnas, vizuālās mākslas, aerobikas pulciņš. Daudzi skolēni piedalās folkloras ansambli *Avotiņš* un dzied korī.

Kolektīvam ir izveidojušās draudzīgas attiecības ar Māstrihtas skolu Holandē.

A. Puķiņa iecerētā somu pirtīņa sportistiem jau darbojas

Lienas un Edgara Mucenieku noformētā mūzikas klase 1997. gadā

Karoga iesvētīšanas ceremonija 1997. gadā. To vada prāvests Vitolds Kokars

Lielvārdes mūzikas skola

Lielvārdes mūzikas skola, 1997

Kultūras bagātā vidē 1990. gadā bijušās aptiekas mājā Ausekļa ielā 14 tika atvērta Lielvārdes mūzikas skola. Kopš dibināšanas brīža to vada direktors Antonijs Kleperis. 1993. gadā tā pārcēlās uz piemērotākām telpām — uz bijušās *Lauktechnikas* kluba un kantora ēku. Mūzikas skolā audzēkņi apgūst klavieru, vijoles, čella, flautas, klarnetes, saksofona, trompetes, kokles, akordeona, sitamo un citu mūzikas instrumentu spēli. Darbojas arī kora klase.

Trompetistu trio 1997. gadā. No kreisās: J. Tamulis, V. Bizūns, J. Sirmais

S. Graudiņa, 3. flautas klases audzēkne, 1997. gadā. Koncertmeistare V. Graudiņa

Koris "Lielvārde" Vīnē pie Bēthovena un Šūberta atdusas vietām un Mocarta pieminēkļa (vidū) 1997. gadā

Lielvārdes mūzikas skolas audzēkņi guvuši izcilus panākumus dažāda mēroga konkursos un skatēs Latvijā un ārzemēs. Skaitliski lielākie skolas kolektīvi ir vairāki kori un pūtēju orķestris. Korus vada diriģente B. Klepere, vokālā pedagoģe I. Misiņa, koncertmeistari S. Šmite un A. Kleperis. Pūtēju orķestris ir komponista un diriģenta J. Ābola lolojums. 1997. gadā Lielvārdes mūzikas skolas audzēknis Valdis Bizuns (pedagoģs Jānis Ābols) piedalījās 2. starptautiskajā trompetistu festivālā Maskavā. Viņš spēlēja jaunākajā vecuma grupā un bija vienīgais no Baltijas valstīm. Uzstāšanās Maskavas konservatorijas Rahmaņinova zālē bija liels guvums gan skolēnam, gan skolotājam.

Par tradīciju ir kļuvuši Adventa svētdienu koncerti, kas notiek vienmēr pārpildītā zālē un kuros kopā ar skolēniem bieži muzicē arī paši skolotāji.

Jaunāko klašu vijolnieku ansamblis 1997. gada Adventa koncertā. Skolotāja L. Golovacka

Mūzikas skolas skolotāju kolektīvs, 1999. No kreisās: klavierskolotājas Vēsma Graudiņa, Edīte Graudiņa, Irēna Ostaša; Baiba Klepere (kora klase), Edīte Brandava (klavieres), Gunta Juste (solfedžo), Liene Golovacka (vijole), Inta Saulīte (akordeons), Māra Sirmā (klavieres), Iveta Strazdiņa (kokle), Dzidra Neimane (čells), Marina Silantjeva (klavieres), Marina Iljina (vijole), Sandra Šmite (solfedžo), Rūta Ābola (flauta), Ingrida Misiņa (kora klase); aimugurē Maigonis Makars (klarnete), Jānis Ābols (metāla pūšamie instrumenti), Modris Krūmiņš (sitamie instrumenti). Pie klavierēm mūzikas skolas direktors Antonijs Kleperis

Mākslas skola "Mākslas aptieka"

Pirmā mākslas privātskola Lielvārdē atvērta 1995. gada 1. oktobrī Ausekļa ielā 14, mājā, kuru lielvārdieši atceras kā aptieku un kura vairāk nekā 50 gadu bijusi zāļu glabātuve. Tagad tā kļuvusi par mākslas darbu un radošu ideju krātuvi.

Lielvārdes mākslas skola, 1997

Skolas dibinātāji ir Edgars Mucenieks (rīdiniēks, beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas Gleznošanas nodaļu pie profesora Induļa Zariņa) un viņa dzīvesbiedre Liena Muceniece (kaibaliete, beigusi LMA Tekstilmākslas nodaļu pie Rūdolfa Heimrāta un Aijas Baumanes). Viņi pilda skolas direktora un mācību darba vadītājas pienākumus. Ar audzēkņiem strādā tēlnieks Aigars Zemītis, keramiķis Imants Ancāns, grafiķe Marita Grase un pedagoģe Santa Vēvere. Viņu profesionalitāte un darbaprieks ļauj audzēkņiem mācīties glezniecību, zīmēšanu, kompozīciju, keramiku, veidošanu, tekstilmākslu, grafiku, mākslas vēsturi un papildus gūt ieskatu jaunākajās mākslas tendencēs un virzienos.

Atklāšanas svinības gleznotāju darbnīcā, 1995

Skolu apmeklē 30—40 audzēkņu, jaunākajam ir 5 gadi, vecākās ir bērnu māmiņas, kas nolēmušas papildināt savu estētisko izglītību. Jāmācās četrus gadus. Skolu beidz ar diplomdarbu.

Pirmā mākslas skolas izstāde bija skatāma p/s Lāčplēsis klubā 1995. gada

Ziemassvētkos. Vēlāk izstādes iekārtotas *Mākslas aptiekas* pirmajā stāvā, kur darbojas kafējnīca un izstāžu zāle vienlaicīgi. Skolai tā ir brīnišķīga priekšrocība — tiklīdz otrajā

Linda Vilciņa, Inese Buša, Ieva Kudeiko pie sava darba "Debesu meistari" izstādē "Debesis", 1996

Tēlnieks Aigars Zemītis ar saviem audzēkņiem metāla degunradža veidošanas procesā skolas dārzā, 1996

stāvā darbi ir nožuvuši, tos var nest lejā un rādīt skatītājiem.

Pamazām tiek veidota mākslas bibliotēka un mākslas darbu kolekcija, plānotas vasaras radošās nometnes.

Piedaloties mūzikas un mākslas festivālos, veidojas kontakti ar Ogres mākslas skolu un citām rajona skolām. Nav aizmirsti arī draugi Šveicē un Vācijā. Ir palīdzēts Ogres bērnu slimnīcai jauno telpu noformēšanā, kā arī izstrādāti daži vides labiekārtošanas projekti. Pedagogi vēlas, lai viņu idejas rosinātu citus ieraudzīt pasauli krāsaināku.

Dace Nikolaisone, Sarmīte Robežgruntiece, Inga Vasermane, Līga Lastmane pie savas sniega skulptūras, 1996

Bērnu un jaunatnes sporta skola

1995. gadā uz Lielvārdes pamatskolas bāzes ar pilsētas domes atbalstu nodibināja Bērnu un jaunatnes sporta skolu. Par tās direktoru kļuva Ainars Puķītis.

Basketbola, tenisa, ritmiskās vingrošanas, austrumu cīņas un vispārīgās sagatavošanas sekcijā kopā darbojas vairāk nekā 100 audzēkņi.

Bērnu un jaunatnes sporta skolas pamatkontingentu veido Lielvārdes pamatskolas audzēkņi. Tiem pievienojas Lielvārdes, Ogres un Ķeguma vidusskolēni un kaibalieši. Daži jaunie sportot gribētāji brauc pat no Suntažiem.

Katru gadu sezonas noslēgumā tiek rīkoti turnīri basketbolā un lielajā tenisā.

Laikā, kad basketbols ir ļoti populārs un konkurence liela, Lielvārdes sporta skolas audzēkņi spējuši izcīnīt republikā 4. vietu. Tas ir daudzsološs sākums lielajam basketbolam.

Par tradīciju ir kļuvuši vasaras vidū sporta skolas organizētie un vadītie sporta svētki, kuros dalībnieku skaits ar katru gadu aug.

Sporta svētku sacensības komentē Ainārs Puķītis, 1996

Māris cenšas iegūt galveno balvu šautriņu mešanā, 1996

Bērnudārzs

Pirmais bērnudārzs Lielvārdes pagastā nodibinājās piecdesmito gadu sākumā *Jaunzemjos*, lai mātes bez raizēm varētu aizvadīt dienas kolhoza darbā. Plašajā mājā, kur nesen vēl bija lauksaimniecības arteļa *Kaibala* kantoris, apmēram 20 bērni uzturējās visu

Pirmie Lielvārdes bērnudārza audzēkņi un darbinieki 1957. gadā

nedēļu. Ēdienu tiem gatavoja Lidija Krustiņa. Vecākie paju sabiedrības ļaudis atceras, ka vadītājas bieži mainījušās.

Ar bērniem darbojušās Z. Vārpa, V. Gūtmane, Ārone. Bērnudārzs nepastāvējis ilgi.

1957. gadā Lielvārdes strādnieku ciematā aktīvi darbojās Sieviešu komiteja. Tā aptaujāja vecākus, lai noskaidrotu, kuru bērniem nepieciešams bērnudārzs. Tika pieteikti piecdesmit bērni. Mazuļus sadalīja divās grupiņās, un tā 1957. gada 1. jūlijā tagadējā Dārza ielā 7 atvēra bērnudārzu.

Par pārzini iecēla Mariju Bubņenkovu. Pirmā audzinātāja bija Skaidrite Mačuļska (vēlākā Rasiņa), pavāre — Nanija Mišķe.

Sākums grūts

Dārza ielas 7 īstenie un galvenie saimnieki bija mājas iedzīvotāji. Viņus nebūt neapmierināja jauno iemītnieku ierašanās. Iedzīvotāju un bērnudārza personāla starpā radās arvien vairāk domstarpību, konfliktu, pat kautiņu. Tas ietekmēja bērnudārza prestižu apkārtnē. Audzinātājas veda bērnus rotaļāties tālāk prom no šīs mājas: gan uz Daugavas krastu, gan uz smilšu kasti pie ciemata izpildkomitejas Skolas ielā.

Vecākus neapmierināja tas, ka bērnu iestādi vada pārzine, kas neprot latviešu valodu, un ka bērniem jāmitinās mitrās, tumšās telpās. 1958. gada jūlijā bērnudārzu apmeklēja vairs tikai divpadsmit bērni, bet ziemā — septiņi.

Bērnudārza telpu iekārtojums bija primitīvs: tikai galdiņi, krēsliņi un saliekamās gultas — divas koka listes, savienotas ar brezenta audumu.

Virsdrebes bērni kāra uz nagliņām. Jaunajām audzinātājām nebija priekšstata, kā iekārtot telpas, rotaļlaukumu un kā pie visa nepieciešamā tikt. Bērnudārza pārzine neprata ievadīt jaunus speciālistus pedagoģiskajā darbā. Kadri bieži mainījās.

Skaidrītes Mačuļskas atmiņas (Bērnudārza *Pūt vējiņi!* materiāli)

1959. gada maijā par bērnudārza vadītāju kļuva Pauline Drevinska. Viņa panāca, ka bērnudārzu pārceļ uz Lāčplēša ielu 14. Bērniem atvēlēja otro stāvu, bet pirmajā stāvā saimniekoja bijusī īpašniece Viksna un Macpānu daudz bērnu ģimene. Bērnudārzam tagad bija arī augļu dārzs rotaļlaukuma izbūvei, taču prieka bija maz, jo praktiski zemi izmantoja irnieku ģimene.

Bērnu skaits pamazām pieauga. Mācību un audzināšanas darbs uzlabojās. Izveidojās regulāra sadarbība ar skolu. Bērnodārza teritoriju norobežoja no Lāčplēša un Skolas ielas, uzbūvēja pagrabu. Par audzinātājam strādāja S. Rasiņa, Ā. Lāce. Bija divas auklītes — H. Zeiza un E. Isate, muzikālā audzinātāja — Ē. Virse.

1961. gada augustā par bērnodārza pārzini atsūtīja jauno pirmskolas audzināšanas speciālisti Māru Ķulli (vēlākā Krauze). Sākās liela cīņa par visas ēkas atbrīvošanu bērnodārza vajadzībām. 1962. gada janvārī bērnodārza personāls saimniekoja jau visā mājā. Ar vecāku un iestāžu atbalstu izbūvēja rotaļlaukumu, kas tika godalgots rajona skatē. 1963. gadā konkursā par telpu estētisko noformējumu bērnodārzs ieguva pirmo vietu rajonā. Pateicoties prasmīgajām audzinātājām S. Rasiņai, Ā. Lācei, Līcītei, P. Drevinskai, Lielvārdes bērnodārza labā slava izplatījās tālu aiz rajona robežām.

1960. gadā bērnodārzs pārceļas uz Lāčplēša ielas 14. nama augšējo stāvu

1966. gada augustā bērnodārza rindā bija pierakstīti 117 bērni. Atvēra vēl trešo grupu. Metāla gultiņām piemetināja otro stāvu. 1967. gadā sāka uzņemt bērnus no 1,5 gadu vecuma. Mazuļi varēja te uzturēties visu diennakti.

Mazbērnu grupā darba gaitas sāka māsas — audzinātājas S. Ļeonoviča (vēlākā Ziverte), M. Voitkūna, medicīnas māsas L. Ostrovska, A. Sirsniņa (vēlākā Ādama), audzinātāja R. Bula. Par nakts auklēm strādāja M. Averka, B. Kudiņa. Nāca klāt jaunas audzinātājas: Dz. Jaunzeme (vēlākā Lūse), V. Ločmele, V. Lune (vēlākā Āriņa). Vecākās māsas amatu ieņēma V. Volkova, vēlāk V. Martinsons, pēc tam I. Streža.

1963. gadā pašu rokām veidotās sniega un ledus celtnes arī ziemas salā aicina uz rotaļu laukumu

1968. gadā mazkomplektu bērnodārzu grupā Lielvārdes bērnodārzs-mazbērnu novietne ieguva pirmo vietu republikā metodisko kabinetu skatē. Brīvu vietu bērnodārzā jau gaidīja gara rinda — vairāk nekā 130 bērni. Tautas deputātiem bija jābalso: ko celt pirmo — bērnodārzu vai kultūras namu. Izšķīrās par kultūras namu.

1974. gada rudenī bērnodārza ēkai sāka celt piebūvi. To pabeidza 1975. gadā.

Izpildkomitejas priekšsēdētājs J. Pūtelis un bērnodārza vadītāja M. Krauze meklēja iespēju jaunas pirmskolas ēkas celtniecībai. Izvēlējās projektu, dabā to aplūkoja Lubānā, bet šī iecere īstenojās tikai pēc 10 gadiem.

1976. gada pavasarī piebūvē pie kantora ēkas kolhoza Lāčplēsis vadība nolēma atvērt savu bērnodārzu. Deviņos pastāvēšanas gados bērnodārza vadītājas pienākumus nācās veikt Z. Balodei, G. Gusārei, V. Āriņai, A. Virsnitei, R. Asarei. Kolhoza Lāčplēsis bērnodārzs pastāvēja līdz Lielvārdes ciemata jaunā bērnodārza atvēršanai.

1985. gada rudenī Upes ielā 3^a durvis vēra jaunais bērnodārzs Pūt, vējiņi! Šai mājā, kas paredzēta 240 bērniem, par vadītāju sāka strādāt Rūta Vilde, par metodiķi — Ruta Asare.

Agrofirmas "Lāčplēsis" celtniecības darbu vadītājs H. Vasiļevskis jaunā bērnudārza iemītniekiem pasniedz simbolisku atslēgu. 1. attēlā no kreisās — Ž. Holšteins; no labās: A. Vilnītis, R. Vilde. Tūlīt vērsies jaunās ēkas durvis...

Nu bērniem bija mājīgas, saulainas telpas un skaisti, labiekārtoti rotaļlaukumi. Ar bērnudārza apstādījumiem un ziediem lepojas visa Lielvārde. Par tiem nenogurstoši gādā Antoņina Kancere.

No 1986. gada līdz 1995. gadam bērnudārzs izīrēja E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas divām sākumskolas klasēm telpas mācību darbam.

1997. gadā bērnudārza kolektīvs ir saņēmis rajona Izglītības nodaļas pateicību par labu darbu un popularizējis savu pieredzi rajonā un republikā.

Lielvārdes kultūras nams

Pirmais tautas nams Lielvārdes pagastā bija biedrību nams, kas uzcelts 1904. gadā iepretim tagadējām *Atpūtām* ceļa otrajā pusē. Blakus tam ierīkoja *danču placi*. Tautas nama mūžs bija īss — soda ekspedīcija uzskatīja to par revolucionāru pulcēšanās vietu un 1906. gadā ēku nodedzināja.

Pēc Pirmā pasaules kara Rembates kultūras veicināšanas biedrība pusnodegušo Rembates muižas zirgu stalli pārtaisīja par tautas namu. Līdzekļus celtniecībai ieguva no teātra izrādēm, loterijām, tirdziņiem un obligācijām. Ar saviem personiskajiem līdzekļiem celtniecību atbalstīja rosīgais kultūras darbinieks, režisors un tirgotājs Jānis Bertelsons, kā arī tirgotājs Artūrs Būmanis.

Rembates tautas nams divdesmitajos gados

J. Bertelsons pie sava veikala, 1937

Rembates tautas namā

Rembates tautas nama sienas bija mūrētas no akmeņiem, biezas, biezas, kā jau bijušajam zirgu stallim. Logu ailēs varēja ar kājām ierausties un sēdēt kā ložā (ar stāvvietas biļetēm). Griesti gan bija zemi un akustika — slikta.

Pēc Valentīnas Ābeles atmiņām (A. Pumpura muzeja materiāli)

Lielvārdes pagastā tautas namu sāka celt lauksaimniecības biedrība *Auseklis* 1926. gadā uz Lielvārdes muižas zirgu staļļa pamatiem. Valdība atvēlēja būkokus, akmeņu un ķieģeļu drupās bija pietiekami. Granti no vietējām grantsbedrēm saveida vienā dienā. Talkoja viss pagasts. Jaunieši sanāca pulkiem vien ar saukli: "Darbu un rozīnmaizi!" Pirmdienās talciniekus cienāja ar šo gardumu, tā bija vienīgā atlīdzība par darbu. Šai pašā laikā mācītājs Pauls Gailītis organizēja baznīcas atjaunošanu.

Mājturības kursu dalībnieces Rembates tautas namā ap 1930 gadu

Baznīcai vai tautas namam

Vecais Galakrodzīnieks meitai Minniņai saka: "Ja tu vedīsi granti baznīcai, tad zirgu došu, ja tautas namam, tad ne."

Minniņa attrauc: "Baznīcai, baznīcai!"

Minniņa aizbrauc un ved vienu vezumu grants baznīcai, otru tautas namam.

Pēc Valentīnas Ābeles atmiņām (A. Pumpura muzeja materiāli)

Kad izcēlās ugunsgrēks un nodega kokzāgētava ar visiem tautas namam paredzētajiem materiāliem, Jānis Krēģers aizdeva pagastam savai Purgaiļu mājai sagatavotos būvmateriālus. Mainījās pagasta vadība, un parāds netika atdots. Tā arī Krēģeru ģimene visu mūžu nodzīvoja pagaidu mājiņā...

Lielvārdes tautas nams 1933. gadā

sāt arī naudas aizdevumu.

Kad daļu no Rembates pagasta pievienoja Lielvārdei (1931), starp abiem tautas namiem izveidojās sacensība. Rembates tautas nams atradās biezi apdzīvotās vietas centrā, tuvu pie dzelzceļa stacijas. Sarīkojumi te bija labāk apmeklēti. Uzturēt divus tautas namus pagastam iznāca par dārgu. Pašvaldība nolēma Lielvārdes tautas namu pārbūvēt par skolu.

Lidija Mežapuķe — Orta, Gunta Purene — Baiba, Emīlija Jēkabsons — māte Raiņa lugas "Pūt, vējiņi!" izrādes fragmentā 1965. gadā.

Lielvārdes kultūras nams pēc pārbūves 1958. gadā

Piecdesmito gadu beigās direktore Villija Odiņa pieaicināja talantīgus pulciņu vadītājus. Kultūras nams strādāja ar lielu slodzi. Vajadzēja prast izplānot tā, lai savos sarīkojumos te

12. janvārī ar svinīgu dievkalpojumu un garīgām dziesmām. Otrajā dienā — laicīgo dziesmu koncerts.

Taču jaunajā namā nevedās saimniekošana. Telpas bija plašas, augstiem griestiem, lieliem logiem, bet aukstas. Četras apaļās krāsnis lielo telpu nevarēja piesildīt. Ziemā apmeklētāji sēdēja kažokos, sufliere šķīra lugas lappuses ar cimdotu roku. Tautas nama saimnieki nespēja atmak-

Otrā pasaules kara gados Lielvārdes (Rembates) tautas namā vācu okupācijas vara ierīkoja autoremonta darbnīcu. Skatuvi un grīdu izlauza.

Jau 1945. gadā lielvārdieši tautas namu atjaunoja un pārbūvēja. Kultūras darbu pārziņāja algota darbiniece Lidija Mežapuķe. Viņa pulcināja teātra ļaudis, kori, noorganizēja deju pulciņu. Līne Etmāne vadīja folkloras grupu. Tautas nams ieguva teicamu novērtējumu. To pārdēvēja par kultūras namu.

varētu ierasties vidusskolēni, *Lāčplēša* kolhoznieki, Ķeguma patērētāju biedrība. Pēdējā bija visturīgākā un palīdzēja algot pulciņu vadītājus. Tādēļ reizēm vienam vai otram kolektīvam piedēvēja Ķeguma patērētāju biedrības vārdu. Skola ziemās kultūras nama zāli izmantoja fizikultūras stundām, sporta nodarbībām, sarīkojumam, arī teātra un deju mēģinājumiem. Vakaros bija kino seansi, balles, kolhoza pilnsapulces.

Sešdesmito gadu sākumā kultūras namu vadīja Dzintra Gaile — dejotāja, dzejas runātāja, teātra spēlētāja. Sakuploja pašdarbības kolektīvi, notika plaši koncerti. Radoša sadarbība izveidojās starp dejotājiem un dziedātājiem koncertprogrammās, ko iestudēja Vairis Ceimers un Pauls Kvelde. Kultūras nama darbinieces Dzintra Gaile un Erna Liepiņa (vēlāk direktore) sagādāja krāšņus tērpus.

Ieguldīto darbu 1962. gada decembrī pelnos pārvērta ugunsgrēks. Sadega ar grūtībām iegādātie tērpi, dekorācijas, mēbeles, bibliotēkas grāmatas.

Deg!

Lēni aust rīts. Auksts. Ārā –25 °C. Paskatos pa logu. Kas tas? No kultūras nama šaujas ārā uguns. Skrienu uz Elzas Cīrules istabu. Kultūras nams deg! Režisore dodas pie loga. Jā, deg! Rūdolfs Cīrulis bez valodas sabrūk uz grīdas.

Steidzamies uz nelaimes vietu. Kājas tik smagas, ka grūti atraut no zemes. Ir ieradušies ugunsdzēsēji. No Lauktechnikas kalna skrien kultūras nama direktore Erna Liepiņa. Tūlīt klāt ir arī mākslinieciskās daļas vadītāja Inta Alekse ar spaini rokās. Pie viņas ar satriecošo ziņu atsteigusies telefoniste Vilma Dizenbaha.

Deg no jumta, no piebūves daļas. Bariņos nāk vidusskolēni. Direktors Zigfrīds Kupcis norīko jauniešus ķēdē, lai no uguns neskartās daļas iznestu vēl glābjamo. Puiši izstumj lielo flīģeli. Jaunajai grīdai paredzētos parketa dēlišus pārtver desmitiem roku. (Tos vēlāk Konstantīns Zagorskis ieklās *Lāčplēša* kluba zālē.)

Ugunsdzēsējiem pietrūkst ūdens. Mūsu acu priekšā nodedg nams, kas reizē bija kultūras centrs ne tikai pieaugušajiem, bet arī skolēniem.

Nodegušais kultūras nams no sētas puses, 1963

Anastasija Neretniece, 1998

Četrpadsmit gadus Rembates parkā stāvēja kultūras nama drupas. Kultūras dzīve ritēja *Lauktechnikas* un *Lāčplēša* klubos un uz *saliņas*. Izpildkomitejas priekšsēdētājai Zigfrīdai Kaktiņai tikai ar lielām pūlēm izdevās dabūt līdzekļus kultūras nama *rekonstrukcijai* (celtniecībai naudu nedeva).

1976. gadā jaunais kultūras nams vēra durvis apmeklētājiem.

Jaunajā kultūras namā par direktoriem strādāja Gunārs Sikaters, Juris Reihlers, Genovefa Poriete, Ritma Vāne, Silvija Jemeljanova, Kārlis Lišmanis. Daudz bija arī direktora vietas izpildītāju — Alīna Skrabe, Sarmīte Repša u.c.

Z. Kaktiņa var būt gandarīta. Jaunā kultūras nama pamati ielikti

Kultūras namu "Lielvārde" atklāj pilsētcieмата izpildkomitejas priekšsēdētājs Jānis Pūtelis

Kolhoza "Lāčplēsis" pārstāvji — apsveicēji kultūras nama atklāšanas svinībās

Jura Reihlera laikā (12.07.1977. — 01.06.1980.) jaukas rotas gatavoja Genovefas Porietes vadītie dzintara apstrādātāji.

Metodiķe Diāna Aveniņa 1978. gadā aizsāka metodiskā kabineta izveidi — uzkrāja fotogrāfijas un vēsturiskus materiālus par Lielvārdes kultūras dzīvi, magnetofona lentēs ierakstīja koncertus un teātra izrādes.

Direktore Genovefa Poriete veidoja interesantas un audzinošas sabiedriskās tradīcijas, tematiskās pēcpusdienas un vakarus.

Darbojās 34 pulciņi ar labi nodrošinātu materiālo bāzi.

Kluba *Būsim pazīstami!* apmeklētāji vispirms iepazīnās ar interesantiem lielvārdiešiem, kurus, kaut arī dzīvojam līdzās, ne vienmēr pamanām.

Mečislavs Binders organizēja diskotēku *Impulss*, kuru pēcpusdienā sākumskolas bērniem, arī pusaudžiem vadīja republikā pazīstami diskžokeji Jānis Krauklis un Uldis Ozoliņš. Mazos bērnus pavadīja vecmāmiņas un bija pārsteigtas par labo kārtību un jauko atpūtu.

No vecmāmiņu pūra lādes — tā saucās sirmo rokdarbnieču izstāde. Te bija Jozus vecmāmiņas smalki aptamborētie kabataslakatiņi, Paegļu ģimenes košās Lielvārdes gultas pārsegs.

Dzintara apstrādes pulciņa dalībnieki un viesi aplūko melhiora locījūmus dzintara apdarei

Pauniņu vecmāmiņas austais dvielis, kam teju, teju būs 200 gadu, un tamborēts gultas pārsegs.

Pavasara un rudens ziedu un augļu izstādēm eksponātus gādāja Benita Kārklīņa, Juris Sarma, Medeņu tēvs, Artūrs Zalgauckis, Artūrs Ķīsis. Reizi gadā pēc Aidas Biķes ierosinājuma māksliniece Lidija Mutjanko veidoja groteskas kultūras namā aizmirsto lietu izstādes (lakati, kurpes, cimdi, somas...)

Astoņdesmitajos gados lielvārdieši uz Rembates parku devās skatīt *Vienas dienas raibumus*. Ko gan tur visu nevarēja redzēt! Tirdziņš, zoodārza iemītnieki, pasaku namiņš un čigāni, pat retro automobiļu parādes brauciens.

Deviņdesmitajos gados kultūras namu vada Kārlis Lišmanis. Viņš daudz spēka velta Tautas teātrim. Turpinās kluba *Būsim pazīstami!* tradīcijas. Aktīvi darbojas bērnu deju kolektīvs *Pūpolītis* Ilutas Mistres (Valtasas) vadībā. Katru gadu notiek mazo dziedātāju konkurss *Lielvārdes Cālis* un skolu pašdarbības kolektīvu plaši koncerti. Lielu atsaucību lielvārdiešos gūst 18. Novembra svinīgais sarīkojums.

Kultūras nams "Lielvārde", 1998. Arhitekts R. Segliņš

Kopsaimniecības "Lāčplēsis" klubs

Bija pagājuši desmit gadi kopš kolhoza dibināšanas. Cilvēki jau varēja labi nopelnīt. Dzīve pamazām virzījās augšup. Kolhoza kantorim vecajā pagastmājā kļuva par šauru.

Priekšsēdētājs Edgars Kauliņš ar saviem palīgiem, aplūkojuši kara laikā nodedzinātās skolas drupas Rumbiņas malā, nolēma uzcelt tur jaunu valdes ēku un klubu zem viena jumta.

Pirmajā vietā tomēr lauku darbi, ražošana, un jaunās ēkas celtniecība ritēja gausi. Viss tika būvēts pašu spēkiem. Septiņu gadu laikā klubs un kantoris bija gatavs. Pirmajā stāvā ēdnīca, kluba darbinieku un dažas kantora telpas. Augšstāvā — zāle (420 sēdvietas), skatuve, aktieru ģērbtuves, plašs foajē un kolhoza kantoris.

Pirmā kluba vadītāja **Hedviga Virsnīte** sāka savas darba gaitas 1965. gadā un organizēja kultūras dzīvi līdz 1974. gada februārim.

"Lāčplēša" kluba un kantora ēkas atklāšana 1966. gadā.

Bet, ja tu netaupīsi...

Kad, partijas sekretāres Matsones mudināta, iegāju pie Kauliņa, viņš, mani uzklausījis, jautāja: "Cik tad algas gribēsi?"

"Kultūras nama direktoram maksā 80 rubļus, bet te jau tikai klubs...", es nedroši ieminējos.

"Tev būs 90 rubļi," teica Kauliņš un pacēla pirkstu: "Bet, ja tu netaupīsi..."

Hedviga Virsnīte, 1997

No kreisās sēž: viesis no Baltkrievijas, Dz. Slipiņa, E. Kauliņš; aizmugurē sievietes vokālais ansamblis — V. Šmite, R. Siņija, Dz. Aveniņa, V. Kudeiko, S. Gaveika, A. Ramane, R. Fridenberga, A. Ozola

Īsā laikā klubs sāka skanēt: tur jauniešu deju kolektīvs, moderno deju pulciņš, bērnu baleta grupa, sieviešu un vīru ansambļi, estrādes orķestris, pūtēju orķestris, mākslas vingrotāji, dramatiskais kolektīvs, bērnu dramatiskais pulciņš. Arī koris.

Notika profesiju vakari — mehanizatoriem, lauku brigādēm, lopkopjiem, dārzkopjiem, ceha un kantora darbiniekiem. Koncertu sniedza pašdarbnieki. Iestudēja piemērotus viencēlienus un skečus.

Bērnu baletgrupa septiņdesmitajos gados. Aizmugurē baletskolotāja Vija Zālīte

E. Kauliņš un Salatētis (H. Virsnīte) 1968. gadā

Kolhoza "Lāčplēsis" baletgrupa un mākslas vingrotāji 1973. gadā

Kolhozniekus saimniecības 25 gadu jubilejā sveic Dailes teātra aktieri. No kreisās 1. rindā: E. Pāvuls, L. Bērziņa, V. Artmane, lasa V. Krūze; 2. rindā ar brillēm A. Dimiters

Tiem, kas nevarēja piedalīties pulciņos, šie priekšnesumi bija liels pārsteigums. Bija visādas atrakcijas, sacensības, mūzika un balle līdz rītam.

Klubā rikoja pašu kolhoznieču rokdarbu — galvenokārt adījumu un pašdarinātu tērpu, kulinārijas, ražas un ceha ražojumu izstādes. Koncertēja Imants Kalniņš un Raimonds Pauls. Teātri ar savām izrādēm brauca regulāri. Kolhozs nopirka dārgu kinoaparātūru. Gandrīz visas

tā laika Rīgas kinostudijas filmu pirmizrādes notika *Lāčplēša* klubā. Brauca ārzemju un pašmāju viesi. Tie visi jāuzņem. Un kur tad vēl Jaungada un Meteņu mēneša karnevāli! 1968. gadā klubs ieguva 2. vietu republikā.

Kolhozs deva līdzekļus, un kluba vadītāja palīdzēja iekārtot A. Pumpura muzeju — pirmo kolhoza muzeju republikā.

1974. gadā uzcēla piebūvi — pie zāles plašu foajē, nodarbību telpu, ģērbtuvi. Apakšstāvā — bērnu dārzs un veikals.

Helēna Viļuma (no 1974. gada līdz 1978. gadam) turpināja klubā aizsāktās tradīcijas.

Šai laikā piešķirts Teicama darba kluba nosaukums. Vadītāja kā balvu saņēma divu nedēļu komandējumu uz Erevānu — pieredzes apmaiņai.

Deju kolektīvam piešķīra Tautas deju ansambļa nosaukumu.

Viesi brīnās

Noskatījušies mūsu pašdarbnieku sniegtu Ligo svētku vakarā, viesi no VFR bija ļoti apmierināti, jautri darbojās visam līdzī un nemaz nevēlējās braukt projām, lai gan kapitālistisko valstu delegācijām atrašanās vieta un laiks bija stingri ierobežots.

Pie manis pienāca kāda viesiņa un klusi, bet apņēmīgi jautāja: "Mūs neviens nedzird, sakiet man, lūdzu, taisnību! Vai tiešām tie visi ir jūsu saimniecības kolektīvi?"

Man bija liels prieks atbildēt: "Jā gan!"

H. Viļumas stāstījums 1998. gadā

Viens no spilgtākajiem un grandiozākajiem pasākumiem bija kolhoza *Lāčplēsis* sarīkojums Ogres estrādē. Dzidra Bļodone bija scenārija autore un režisore. Uzvedumā piedalījās visi kolhoza pašdarbības kolektīvi. Uz zirgiem atjāja eposa *Lāčplēsis* varoņi. "Dega" muiža. Kolhoza dibināšanu attēloja simboliski — ar ligošanu. Tika reklamēti kopsaimniecības ekonomiskie rādītāji. Loterijā varēja laimēt *Lāčplēša* ražojumus, arī trušus, nercas un pat telīti.

No 1980. gada līdz 1996. gadam kluba darbs turpināja attīstīties ar kluba vadītājas **Elizabetes Ozoliņas**, mākslinieciskās daļas vadītājas Dainas Rimicānes, metodiķes un nozīmīgu sarīkojuma vadītājas Zaigas Auziņas gādību. Telpas noformēja radošas, savdabīgas mākslinieces — Daila Bramberga un Lilita Mutjanko.

H. Virsnītes izlolotais un pa vakariem izpalīgu sameisrotarotais panorāmas rats A. Vulfa pils vietā

Vaļējā automašīnā uzbrauc E. Kauliņš un kopsaimniecības dibinātāji. Tūlīt sāksies ligošana.

Smieklī caur asarām

Toreiz pastāvēja tāda kārtība: jau mēnesi pirms katra pasākuma rajona Kultūras nodaļā (arī partijas rajona komitejā un VDK) bija jāiesniedz scenārijs, repertuārs u.c. Tikai pēc augstajās instancēs apstiprināta dokumenta drīkstēja notikt kādas svinības vai koncerti.

Tas notika 1981. gada 22. septembrī A. Pumpura muzeja svētku noslēguma daļā *Lāčplēša* klubā.

Lāčplēša zālē uz skatuves Andreja Pumpura radinieki, daiļrades pētnieki, rakstnieki, dzejnieki, mākslinieki, teātra ļaudis, protams, arī Ogres rajona vadība.

Kluba vadītāja Elizabete Ozoliņa piesaka muzeja svētku viesus. No kreisās — Saulcerīte Viese, no labās — Skaidrīte Kaldupe, 1982

Zāle un foajē telpa pārpildīta. Pie skatuves iesāņus vīru koris *Absolventi* profesora Paula Kveldes vadībā. Šajā laikā Latvijas mūzikas dzīvē liels notikums — Andrejam Jurjānam jubileja, tāpēc arī *Absolventu* repertuārā ir šī komponista dziesmas un apdares. Kora repertuārs ir apstiprināts ar parakstiem un zīmogiem Rīgas Kultūras pārvaldē. Tāpēc zem tā droši ir parakstījusies arī Ogres priekšniecība. Tuvojoties kora koncerta noslēgumam, diriģents, profesors Pauls Kvelde piesaka čehu *Darba dziesmu* A. Jurjāna apdarē, un braši noskan pirmā frāze: *Nevis slinkojot un pūstot...* Ļaudis to klusībā ir dziedājuši savos ģimenes svētkos, bet tagad... slavens koris koncertā!?

Vispārējs apjukums. Bet uz skatuves pirmajā rindā sēdošais dramaturgs A. Pumpura prēmijas laureāts Pauls Putniņš noteikti un droši visā savā varenajā augumā piecēlas kājās. Pa vienam vien ceļas kājās pārējie uz skatuves sēdošie, arī manāmi apjukušie partijas rajona komitejas pārstāvji. Publika zālē, protams, jau stāv. Vecākie ļaudis sajūsmā valgām acīm dzied līdzī.

Pēc dažām dienām rajona vadība sauc uz pārrunām kluba vadītāju, kuras pārziņā esošajā kultūras iestādē notikušas nekārtības. Kādas? Kāpēc viņa pieļāvusi, ka dziesmas *Nevis slinkojot un pūstot* laikā cilvēki cēlušies kājās? Turpat blakus stāvošais toreizējais estrādes ansambļa vadītājs Valdis Koroševskis ar akmensaukstu sejas izteiksmi secina: "Ak tad šīs dziesmas dziedāšanas laikā nekad nedrīkst stāvēt kājās..."

Elizabete Ozoliņa, 1997

Pašdarbnieku pulks bija liels — no 380 līdz 580 cilvēkiem atkarībā no sezonas darba rakstura. Kluba telpas izrādījās par šaurām. Mēģinājumi notika kabinetos, ģērbtuvē, vestibilā. Tomēr visi turpināja strādāt un pat radās jauni kolektīvi. Šai laikā darbojās:

jauktais koris (mākslinieciskie vadītāji M. Putniņš, A. Kārklīņa, K. Kārklīņš),
Tautas deju ansamblis *Lāčplēsis* (mākslinieciskie vadītāji V. Ceimers, A. Bļodone),
pūtēju orķestris (mākslinieciskie vadītāji P. Reihlere, A. Puļķis),
dramatiskie kolektīvi pieaugušajiem un bērniem (vadītājs K. Lišmanis),
vokālais ansamblis (vadītājs A. Kleperis),
vidējās paaudzes deju kolektīvs (vadītāja A. Bļodone),
lauku kapela (vadītājs M. Krūmiņš),
vokāli instrumentālais ansamblis (vadītāji V. Koroševskis, I. Paura, M. Šterns),

diskotēka (vadītājs J. Žagata),
ritmiskās vingrošanas pulciņš (vadītāja D. Kalniņa),
TDA *Lāčplēsis* studija (vadītājas V. Zālite, S. Grenevica),
bērnu vokālais ansamblis un bērnu lauku kapela (vadītāja D. Žagata),
bērnu sarikojuma deju kolektīvs (vadītāja Z. Apsalone),
klavierspēles pulciņš (vadītājas V. Vitola, D. Rimicāne),
fotopulciņš (vadītājs J. Simsons).

Bija izveidojušās interešu kopas — ģimeņu klubs *Avots*, neklātienes ceļotāju klubs, teātra draugu klubs u.c.

Vēlais viesis

Tuvojās jaunais, 1984. gads. Kluba darbiniekiem tas bija viskarstākais darba laiks — no 20. decembra līdz 10. janvārim notika neskaitāmi sarikojumi. Centāties saņemt kluba telpas pēc iespējas skaistāk. Strādājām dienām un naktīm, līdz viss bija gatavs. Nu varējām aicināt savus kaimiņus — administrācijas darbiniekus —, lai nāk papriecāties kopā ar mums. Visiem patika.

Pēkšņi veras durvis, un pa tām kareivīgi ienāk svešs, krieviski runājošs, agrāk neredzēts priekšnieks. Aiz viņa nelaimīgs mūsu kolhoza partijas komitejas sekretārs, kas kopā ar mums strādāja, pošoties svētkiem. Viesis esot biedrs Hohlenko no LKP CK. *Viesis* tūlīt ķeras pie lietas: sakarā ar to, ka tuvojoties PSRS Augstākās padomes vēlēšanas, no mūsu vēlēšanu apgabala reizē ar deputāta kandidātu no Latvijas PSR jāizvirzot arī viens kandidāts no PSKP CK Politbiroja. Tas esot Gorbačovs. Ši vēlēšanu sapulce notikšot *Lāčplēsi*. Būšot arī Maskavas televīzija. Pasākums jānoorganizē augstā idejiskā līmenī.

Nu kas tad mums? Vai nu pirmo reizi tāds pasākums? Arī zāle gatava. Labi izskatīsies televīzijā.

Bet *viesis* ir neizpratnē. Kas par pārslīnām, zvaigznītēm, spiguļiem un eglītēm?! Visu nost! Zālei jābūt akadēmiski nopietnai, ar Politbiroja locekļu portretiem un lozungiem gar sienām! Esam izmisuši, jo visi mūsu argumenti pret šo mūri sašķīst. Bezspēcīgs ir arī mūsu partijas sekretārs. Un tad atskan Dzidras Slīpiņas nosvērtā balss: "Kas tā par lietu? Ko jūs iedomājaties? Te taču tik daudz ir strādāts, un zāle ir tik skaista! Ja man būtu teikšana, es šādu cūcību nepieļautu! Cilvēku darbu vajag cienīt, vot, tā!"

Šķiet, ka Hohlenko sāk saprast latviski.

— Kas tā tāda?

— Ilggadējā *Lāčplēša* partijas sekretāre.

— Nu tad — kā es teicu. Rīt piezvanišu un pārbaudišu! — izmet augstais priekšnieks un izmetas pa durvīm.

Elizabete Ozoliņa, 1997

Pūtēju orķestris, deju ansamblis *Lāčplēsis*, jauktais koris bija aktīvi mūsu tautas trešās Atmosdas veicinātāji.

Mainoties ekonomiskajai situācijai, 1995. gada 16. novembrī paju sabiedrības pilnvaroto sapulce nobalsoja par kluba darbības pārtraukšanu un mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu nodošanu kultūras nama *Lielvārde* aprūpē.

Ticēt vai neticēt?

Lāčplēša kluba ēkai ir īpatnēja vēsture — līdzīga neparastam pareģojumam. Senāk tieši tajā vietā stāvēja Lielvārdes muižas rija, kurā 1852. gada rudenī noslāpa pieci kūlēji, kas tur nakšņoja, lai nebūtu jāiet tālais ceļš uz mājām — no rīta taču agri jānāk atpakaļ.

Ļaudis zināja teikt: ja pieci cilvēki noslāpuši, ēka tiks piecreiz no jauna būvēta. Rija nodega. Uz tās pamatiem uzcēla stalli. Pirmajā pasaules karā tajā trāpīja bumba. Uz stalla pamatiem izauga tautasnamas, to pārbūvēja par skolu. Skolu nodedzināja Otrajā pasaules karā. Piektā ēka — kolhoza kantoris un klubs. Tai nu būtu jānoturas.

Pēc Valda Ozola stāstījuma

Lauktechnikas klubs

Pašdarbība apvienībā *Lauktechnika* aizsākās līdz ar tās pirmajām pastāvēšanas dienām. It sevišķi tā uzplauka pēc plašās kluba zāles nodošanas ekspluatācijā 1963. gadā. Sarosijās arodbiedrības kultūras komisija. Lielvārdes vidusskolas literatūras skolotāja Dz. Bļodone iestudēja lugas, dziedāšanas skolotājs E. Priednieks vadīja vokālo ansambli. Atradās arī dejotāji un dzejoļu runātāji.

LLT deju kolektīvs, 1974. Priekšplānā no kreisās — vadītāja Elza Millere

J. Paļeviča "Preilenīte" LLT drāmas kolektīvā, 1973. No kreisās: I. Zirnītis, A. Zirnīte, L. Šeturiņš, S. Stafekis, M. Grigore

Vokālajā grupā "Mikauši" dzied ne mazums apvienības "Lauktechnika" darbinieku bērnu

Tā kā Lielvārdes centrā kultūras nams pēc ugunsgrēka vēl nebija atjaunots, sešdesmito gadu otrajā pusē un septiņdesmito gadu sākumā visi ciemata pašdarbnieki izmantoja gan *Lāčplēša*, gan LLT klubu.

Apvienības *Lauktechnika* kluba vadītāji tomēr bieži mainījās, un pašdarbībā bija gan kritumi, gan kāpumi. Kultūras dzīve atkal atdzīvojās astoņdesmito gadu beigās, kad klubu vadīja Biruta Ķurzēna un dziedāt gribētājus sāka mācīt Baiba un Antonijs Kleperi.

Klubiņš "Pie Rumbiņas"

Aiz bijušās paju sabiedrības *Lāčplēsis* kantora un kluba ēkas, cieši pie Rumbiņas upes, atrodas klubiņš *Pie Rumbiņas*. Tā ir senā Lielvārdes muižas ratnīca. Agrofirmas laikā tajā bija daži dzīvokļi, kūts un taras noliktava. Kad iedzīvotāji pārcēlās uz labiekārtotiem dzīvokļiem, te viss izskatījās nolaists un nekārtīgs. Kārļa Lišmaņa rosināti, 1987. gadā jaunieši rīkoja talkas, lai pamestajā ēkā ierīkotu savu klubu, taču drīz vien darbi apsīka.

1991. gadā, kad daudzie agrofirmas pašdarbības kolektīvi stāvēja rindā uz zāli un citām telpām, grāmatvedis Juris Kudeiko mudināja kluba darbiniekus: "Vai tad kultūrai telpas nav vajadzīgas? Ņemiet to, kas aiz kluba, sakārtojiet un sāciet saimniekot!"

Klubiņš "Pie Rumbiņas" 1996. gadā

Klubiņā "Pie Rumbiņas" galds klāts, 1995

Klubiņa saimnieki Zaiga Auziņa un Valts Ruiss, 1997

Valdes priekšsēdētājam Ž. Holšteinam iebildumu nebija. 1992. gada pavasarī celtnieki pabeidza darbus, un 22. maijā notika klubiņa *Pie Rumbiņas* atklāšanas balle.

Līdz 1998. gada sliksnim klubiņā *Pie Rumbiņas* svinētas neskaitāmas jubilejas, 65 reizes klāti kāzu galdi, uzņemtas ārzemju delegācijas, arī *Čikāgas pieciši*. Te notikuši Latvijas mēroga pasākumi — *Sējēja* balvas pasniegšana, filmēti TV raidījumi *Lauku sēta* un *Zemnieku stunda*. Te rīkoti firmu un iestāžu semināri, te sadūcis pirmais lielais *Spiets*. Jau divus gadus G. Ābeles vadībā te dejo bērnu kolektīvs *Rumbainīši*. Arī A. Pumpura muzeja svētku noslēguma daļa bieži notiek klubiņā.

Ārstniecības iestādes

Ir saglabājušās atmiņas par 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma dziedniekiem Lielvārdē, kas ārstējuši ar dabas zālītēm.

Valdis Ozols atceras, ka Lejaskalnos (arī Leiskalni, Leijaskaļi) dzīvojusi Avotiņu dzimta. Šo māju saimnieki spējuši palīdzēt slimiem cilvēkiem un lopiem. Pirms Pirmā pasaules kara Jānis Ezers, Veras Paegles vectēvs, pazinis un vācis ārstniecības augus, žāvējis tos un dziedinājis cilvēkus. Dziedniece Preisu māte, ko atceras Benita Laukazīle, nodzīvoja apmēram 100 gadus. Pie viņas palīdzību meklēt brauca pat no tālienes. Tajā pašā laikā, divdesmitajos un trīsdesmitajos gados, cilvēkiem palīdzēja arī Puriņu Agāte. Vecākie ļaudis atceras bērnu saņēmēju Ozoliņu (sauktu — meža vecene), Kraukļu māti un Berga kundzi Rembatē.

Ap gadsimtu miju krievu ķeizariene esot organizējusi kursus bērnu saņemšanā, taču pirmie diplomētie ārsti Lielvārdē ieradās divdesmitajos gados. Sinaiska mājā (tagad Pils

Lielvārdes doktorāts trīsdesmitajos gados

ielā 6) pacientus pieņēma Skrīveru ārsts N. Nigels, vēlāk dr. Trēziņa.

Trīsdesmito gadu vidū Lielvārdē sāka strādāt pastāvīga ārste Valija Pole (vēlākā Griķīte). Šeit bija viņas pirmā darba vieta. Trīsdesmitajos gados doktorāts atradies Skābeņu mājā, tagadējā Ausekļa ielā 17. Māja gan ir pārbūvēta. Toreiz par vizīti esot bijis jāmaksā 50 santīmi. Ja uzrādīta ārsta recepte, aptiekā zāles pārdotas par puscentu.

Kas maksās?

Lielvārdieši Valiju Poli atceras kā zinošu un prasmīgu ārsti. Viņa daudziem palīdzējusi, taču ne vienmēr bijusi pretimnākoša. Tā kādā ziemas meža talkas dienā, pagasta vajadzībām malku gādājot, Lasis iecirtis kājā. Bet tā krietni! Blakus strādājošais talcinieks ievainoto aizvedis uz Lielvārdi pie ārsta. V. Pole apskatījusi vainu un iesaukusies: "Bet te jau jāšūn! Kas tad maksās?" Naudas nebijis nevienam — brauc tak no meža talkas. Atvedējs aizsteidzies pie veikalnieka Eriksona un aizņēmis naudu. Nu ārste varējusi brūci sašūt.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Divdesmito gadu beigās Lielvārdē savā pirmajā darba vietā ieradās vecmāte Marta Kaltiņa — jauna meitene ar divām garām, zeltainām bizēm. Viņas palīdzība mājās lielvārdietēm bija nepieciešama vēl piecdesmito gadu sākumā. Vēlāk viņa strādāja ambulancē.

Marta Kalčiņa

Lielvārdē nevar nosaukt otru tādu cilvēku, kuru savā reizē gaidītu kā saulīti uzlecām. Tā bija vecmāte Marta Kalčiņa. Gaiši zilā darba kleitiņā, sniegbaltu priekšautu ar lencēm pār pleciem aizsējusies, vienmēr tik tīriņa, vēliģa, mierīga un smaidoša. Simtiem Lielvārdes dēlu un meitu viņa ir saņēmusi, nomazgājusi, saģērbusi un pielikusi pie laimīgās māmiņas krūts.

Vecmāte Marta bija pratusi izvēlēties sev īsto darbu — darīt labu cilvēkiem.

Valentīnas Ābeles atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Pēc Otrā pasaules kara vēl kādu laiku pacientus pieņēma V. Griķīte. Pēc tam ārsta nebija. Mainījās vairāki feldšeri.

Piecdesmito gadu vidū mediķi pārcēlās uz Slimnīcas ielu 33 (Krastiņa māju). Ēkas otrajā stāvā bija terapijas nodaļa ar 25 gultām. Šajā laikā strādāja ārsts V. Ledus un māsiņas Viļunaite un Ozola. Drīz viņiem pievienojās daktare D. Gulbe, lielvārdiešu iecienītais feldšeris T. Cunsks, māsiņa Ā. Cunska, feldšeris R. Sumerags.

Ambulance Slimnīcas ielā 33

Ambulances darbinieki pavasara talkā, 1955. Priekšplānā Ā. Cunska. No kreisās: M. Kalčiņa, A. Vōlkova, A. Krūmiņa, dezinfektore no Ogres, Z. Lagzdiņa, V. Sumeraga, L. Rožkalne, R. Skābene; aizmugurē R. Sumerags

Slimnīcu likvidēja sešdesmitajos gados. Ambulancē ārsti bieži mainījās. Te strādāja T. Zvagūzis, I. Rašmanis, A. Podiņš, K. Jumiķis, feldšeris J. Viģants. Ambulances vadītājs T. Zvagūzis mājas vizītēm izkaroja motociklu, sešdesmito gadu beigās palīdzēja iekārtot feldšera kabinetu apvienībā *Lauktehnika* un kolhozā *Lāčplēsis*. 1974. gadā *Lauktehnikas* feldšere pārcēlās uz labiekārtotām telpām, kurās bija fizioterapisko procedūru kabineti un injekcijas piederumu sterilizēšanas telpa.

Iedzīvotāju atsaucību guva Tāļivalža Zvagūža vadītā Tautas universitātes Veselības fakultāte.

LLT feldšeru punkta vadītāja R. Deksnē. Viņu dēvēja par labo gariņu

No 1970. gada līdz aiziešanai pensijā 1995. gadā lielvārdiešu bērnus ārstēja pediatre S. Gicēviča. Viņai bija darba pilnas rokas, jo jāapkalpo arī lauku teritorija, bērnudārzi un skolas. No 1977. gada poliklinikā strādā bērnu ārste A. Zalgaucka un vēlāk arī L. Rancāne.

No kreisās 1. rindā: medmāsa B. Viļunaite, M. Beļēviča; 2. rindā: pediatre S. Gicēviča, medmāsa R. Vilgerte, V. Bērzkalne; 3. rindā terapeits A. Podiņš, feldšeris T. Cunskis, terapeits I. Rašmanis, laborante Ā. Cunska

Astoņdesmitajos gados ārsta gaitas Lielvārdē sāka Dz. Troska, R. Šmits un tikko studijas beigusi A. Kauliņa — poliklinikas vadītāja (pēc skaita trīspadsmitā).

Ārstiem bija nepieciešami palīgi — vidējie medicīnas darbinieki. 1976. gadā sāka strādāt A. Ādama, V. Medene, V. Bērzkalne u.c. Kādu laiku poliklinikā slimniekus pieņēma arī ķirurgs A. Šperliņš.

1988. gadā Lielvārdē tika atklāta jauna, plaša poliklinika Raiņa ielā 5.

Poliklinikas atklāšana 1988. gadā. Centrā (no kreisās) Ogres rajona galvenais ārsts Ēriks Makševics, poliklinikas vadītāja A. Kauliņa un izpildkomitejas priekšsēdētājs M. Ozoliņš

Lielvārdes poliklinika Raiņa ielā 5, 1997

Sākoties atmodas kustībai, tajā aktīvi iesaistījās Lielvārdes mediķi. Autobusus, kas devās uz barikādēm Rīgā, visbiežāk varēja redzēt ārstus S. Gicēviču, R. Šmitu, A. Šperliņu, masieri I. Sokolovu.

Deviņdesmito gadu beigās iedzīvotāji var saņemt plašu medicīnisko palīdzību.

Kā liecina Lielvārdes vidusskolas skolēnu pētījumi 1998. gada projektnedēļā, gandrīz

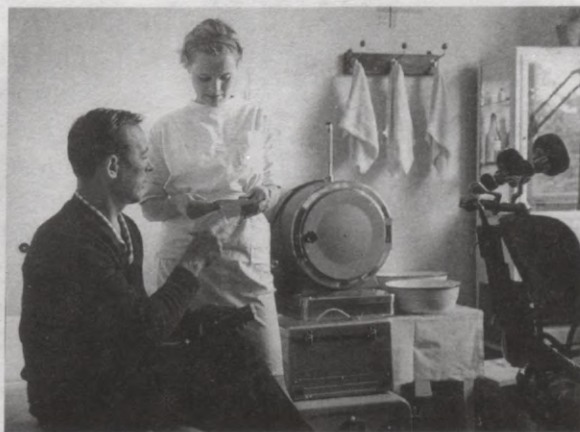
katrs lielvārdietis vismaz reizi gadā iegriežas poliklinikā. Taču apmeklējumu skaits, piemēram, 1997. gadā, sasniedzis 35645, mājas vizītes bijušas 6627. Lielvārdieši visvairāk slimo ar asinsvadu sistēmas un elpošanas vadu slimībām, cukura diabētu.

Lielvārdes poliklinikas darbinieki 1998. gadā. No kreisās: laborante Lidija Vanaga, medicīnas māsa Vanda Bērzkalne, galvenā ārste — ģimenes ārste Anna Kauliņa, zobārste Benita Laukazīle, medicīnas māsa Viņa Medene, Irēna Veide, Valentīna Začeste, acu ārste Dace Sumeraga, ģimenes ārste Dzintra Troska, medicīnas māsa Astrīda Lūriņa, ginekoloģe Valentīna Škarsta, pediatres Līga Rancāne, Anna Zalgaucka, vecmāte Irēna Vorza. Fotogrāfijā nav terapeita Roberta Šmita, medicīnas māsa Maijas Beļvičas, ausu, kakla un deguna ārstes Ivetas Melkertes

1969. gadā kolhoza *Lāčplēsis* ļaudis varēja izmantot feldšeres Ināras Jankovskas palīdzību.

1974. gadā saimniecībā ieradās jauns ārsts terapeits Ivars Rašmanis. Viņa vadībā labiekārtoja medpunktu, atvēra nelielu aptieku, fizioterapijas kabinetu, ārstniecisko profilatoriju. Slimnieki varēja izmantot vairāk nekā 20 dažāda veida procedūru. Bija pieejama manuālā terapija un psihoterapija, kā arī iespējami masieres I. Sokolovas pakalpojumi. Lai vistālākajā lauku sētā varētu nodrošināt steidzamu ārsta palīdzību, medpunkta rīcībā bija nodota automašīna *Živa*.

Feldšere Ināra Jankovska sešdesmito gadu beigās

Kolhozs *Lāčplēsis* iegādājās atpūtas bāzi pie Melnās jūras Suhumi tuvumā, kā arī ieguldīja līdzekļus Baldones sanatorijas remontdarbos. Tāpēc katru gadu kolhoznieki samērā brīvi varēja saņemt saimniecības apmaksātas ceļazīmes veselības uzlabošanai. Jebkurā brīdī palīdzību sniedza šefi — Traumatoloģijas institūta ārsti.

1987. gadā kažokzvēru fermas telpās atvēra otru medpunktu ar fizioterapijas un citu procedūru kabinetu. Tajā vēl tagad saimnieko feldšere A. Āriņa, kādu laiku arī masiere L. Garklāva. Ārsts pieņēma slimos divas reizes nedēļā.

1994. gada 11. martā medpunkts no kluba telpām pārcēlās uz māju *Lāčplēši—9*, uz telpām, kuras bija I. Rašmaņa izlolotas un speciāli projektētas medicīniskai aprūpei. Te pastāvīgi pacientus pieņēma dr. A. Lore, I. Rašmanis.

1997. gadā darbojas vairs tikai procedūru un zobārstniecības kabineti, aptiekas filiāle. Risinās medpunkta privatizācija.

Paju sabiedrības "Lāčplēsis" medpunkta darbinieki 1995. gadā.

No kreisās 1. rindā: medmāsa G. Bondare, stomatologs I. Sviķis ar dzīvesbiedri;
2. rindā: feldšeres A. Āriņa un I. Jankovska, masiere I. Sokolova, stomatoloģe L. Zariņa;
3. rindā: Dz. Rašmane, feldšere D. Liepkalne, terapeits I. Rašmanis

D. Birzniece pieņem pacientus LLT zobārstniecības kabinetā, 1967

Trīsdesmitajos gados Lielvārdē strādāja zobārste Debora Garfunkele un Packa. Vācu fašisti iznīcināja D. Garfunkeli un viņas meitu.

Tūlīt pēc kara pastāvīga zobārsta Lielvārdē nebija.

No piecdesmito gadu vidus līdz 1980. gadam lielvārdiešus apkalpoja G. Širova un *Lauktechnikā* D. Birzniece.

Astoņdesmito gadu sākumā Lauktechnikā, pēc tam centra poliklinikā bija vieni no pirmajiem zobārstniecības kabinetiem Latvijā ar tiem laikiem ļoti modernu aparātūru. Tādu urbmašīnu iegādājās arī kolhozs *Lāčplēsis* savam zobārstniecības kabinetam, kur ilgus gadus strādā L. Zariņa un I. Sviķis.

No 1994. gada Lielvārdes poliklinikā strādā zobārste B. Laukazīle un G. Širova. Atvērts arī privātkabinets zobu protēžu izgatavošanai, kur pacientus apkalpo L. Šmite un D. Ločmele.

Aptiekas

1896. gadā provizors Gothards Jansons saņēma atļauju atvērt lauku aptieku Rembates (*Ringmundshof*) muižā. Iespējams, ka tā ir pirmā aptieka Lielvārdes tagadējā teritorijā.

Pēc lielvārdiešu nostāstiem pirmā aptieka atradusies tagadējās Ausekļa ielas 12. mājas vietā. Ozoltēvs atceras savas vecmāmiņas teikto, ka viņu, mušām domāto mušmiri pagāršojušo puisēnu, īsi pirms Pirmā pasaules kara izglābis aptiekārs Bražņikovs.

1914. gadā Aleksandra Bražņikova mantinieki pārdeva aptieku Emīlam Manrau. Kara laikā ēka nopostīta, bet zeme vēl ilgi saukta par aptiekas zemi.

1921. gada 7. jūnijā Aksels Grīnbergs atvēra aptieku savā mājā. No 1924. gada tā bija Dorotejas Frīderikas Grīnbergas īpašums.

1928. gadā par aptiekas īpašnieci kļuva Jakobīne Zīle (vēlākā Melngaile) un zāļu gatavošanu un pārdošanu iekārtoja Amālijas Zīderes mājā (Lāčplēša ielā 20), 1929. gadā Poriešu mājā (tagad veikals *Kursa*, Lāčplēša ielā 23).

J. Zīlei ar tirgošanos veicās labi. Viņa nopirka Lielvārdes centrā zemes gabalu un uzcēla divstāvu zviedru saliekamo māju. To apmūrēja ar ķieģeļiem, apmeta, un 1934. gada oktobrī apmeklētājiem durvis vērā ērta, speciāli piemērotās telpās iekārtota, glīta aptieka (tagadējā Ausekļa ielā 14). Uz šo ēku pārcēlās dzīvot arī Melngailes ģimene. Amālija Zīdere atceras, ka Jakobīne bijusi ļoti precīza un labestīga. Katru vakaru viņa rūpīgi pieņēmusi kasi. Pēc tam trūcīgajiem iedzīvotājiem, kam tas bijis nepieciešams, par brīvu dalījusi pulverus un zāļu pudelītes. Vakaros reizēm pie aptiekas izveidojusies gaidītāju rinda.

Šai laikā aptiekā strādāja trīs cilvēki. Jakobīne Melngaile to vadīja līdz 1944. gadam, kad atstāja dzimteni un devās svešumā.

Divdesmitajos un trīsdesmitajos gados Lielvārdē aptiekas preces varēja nopirkt arī Strižuka drogu veikalā.

Strižuka drogu veikalā

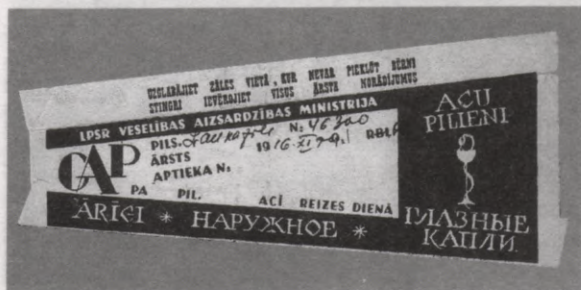
Mammai brālis bija drogists Lielvārdē. Es — viņa krustmeita. Viņš mani triju gadu laikā iemācīšot aptiekas preču zinībās.

Mans onkulis bija kungs labākajos gados, tā teiktu šodien. Allaž uzposies — baltā žaketē, gaišā platmalē. Tautā iecienīts arī kā dziednieks. Ārstēja lopus, kā arī palīdzēja cilvēkiem. Kāds atveda zirgu ar vivelēm, pēc stundas zirgs vesels — var braukt mājās. Govīm sabrūvēja labas zāles pret uzpūšanos. Cilvēkiem apturēja zobu sāpes un apārstēja citas vainas, deva zāles un labus padomus. Vislielākā nelai-me — onkulis bija nelabojams dzērājs.

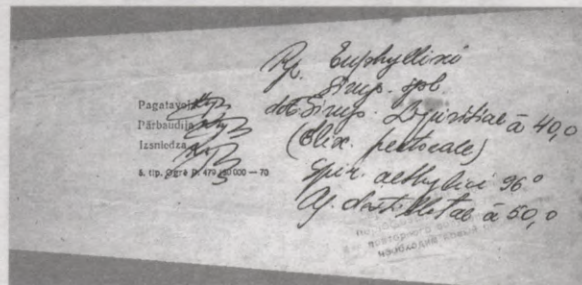
Onkuļa sieva prata vairākas valodas. Toreiz nevarēja strādāt veikalā, ja nemācēja trīs valodas. Viņa mani ņēma tūlīt savā dresūrā: aiz letes jāstāv vienmēr glīti uzpostai, jāievēro stingra stāja, ir nepiedienīgi kaut kā gorīties vai pret kaut ko atstutēties, jābūt laipnai, vēlams — smaidošai.

Veikals bija ērts, plašs, smaržoja pēc zālēm tāpat kā aptiekā. Augšējos plauktos tējas stikla burkās. Man vajadzēja pazīt 90 drogas. Zemāk bija tinktūras oriģinālā iepildījumā — baldriāna, anīsa, krūšu pilieni. Apakšējos plauktos pipari, virces, kanēlis, krustnagliņas. Citos plauktos slēgtās burkās zāles pulvera veidā. Aiz stiklota rāmja visvairāk pieprasītie galvas pulveri, arī aspirīns, hinīns. Uz letes gala stikla kastē tualetes ziepes. Gar vienu sienu plāns stiklots skapis. Tur glabājās smaržas, odekoloni, pūderi, bērzu dēņi.

A. H. Kuģenieces atmiņas (A. Pumpura muzeja materiāli)

Signatūra, ko piestiprināja aptiekā izgatavoto zāļu iesaiņojumiem

Signatūras otrajā pusē pārrakstīja recepti, un te parakstījās zāļu gatavotājs, pārbaudītājs un izsniedzējs

Lielvārdes aptieka 50. gadu sākumā. No kreisās: fasētāja Vaira Gādīga, sanitāre Līdija Vansoviča, pārvaldniece Marija Vansoviča (Ķerus)

Aptiekas iekštelpas, 1959. No kreisās: Biruta Kalniņa, Teika Surģeniece, Veronika Baika, Gaļina Tjurina, Marija Ķerus (pārvaldniece)

Lielvārdes aptieka un tās vadītāja Inese Krūmiņa, 1998

Aptiekas darbinieki. No kreisās: L. Apsīte, M. Piņķe, L. Dubrovska, I. Krūmiņa (vadītāja), E. Atslēdžiņa

Pēc Otrā pasaules kara Lielvārdes aptieka tika nacionalizēta, un par tās pārvaldnieci Galvenā aptieku pārvalde nozīmēja Veru Dukaļsku. 1948. gada decembrī V. Dukaļsku pārcēla uz Vircavu un viņas vietā atsūtīja nule augstskolu beigušo Mariju Vansoviču (vēlākā Ķerus).

Augot Lielvārdes ciematam, paplašinājās un pārveidojās arī aptieka. Tika iekārtotas atsevišķas telpas zāļu gatavošanai, trauku mazgāšanai un medikamentu uzglabāšanai. Pagarinājās aptiekas darba laiks, un darbinieku skaits pieauga līdz 10 cilvēkiem.

Sešdesmito gadu beigās arī apvienība *Lauktehnikas* ierīkoja aptiekas punktu.

1984. gada martā Marija Ķerus, nu jau pensionāre, pārgāja darbā uz *Lāčplēša* aptiekas punktu. Lielvārdes aptiekas vadību pārņēma Maija Piņķe.

1988. gada 1. aprīlī Lielvārdes aptieku pārvietoja uz jaunām telpām poliklinikas ēkā — Raiņa ielā 5.

1996. gada 1. augustā valsts aptieku Lielvārdē privatizēja provizore Inese Krūmiņa.

No 1995. gada 1. augusta tai pašā ēkā darbojas arī — Lāsmas Krūmiņas *Māras aptieka* ar filiāli *Lāčplēšos* (11. mājā). Katrā aptiekā pašreiz strādā 4 cilvēki. Zāles pēc ārsta receptes gatavo tikai Ineses Krūmiņas farmaceiti.

Māras aptiekas kolektīvs. No kreisās: Biruta Čipāne, Lāsma Krūmiņa (vadītāja), Lolita Meistere un Ingrīda Liepiņa

Dzelzceļa stacija

Rīgas — Dinaburgas (Daugavpils) dzelzceļa izbūve sākās 1858. gadā. Gadu vēlāk Lielvārdē pēc tipveida projekta sāka celt pasažieru staciju. Un jau rudenī mūra vienstāva ēka bija zem jumta.

Tā kā toreiz staciju vajadzēja celt vietā, kur robežojās divu baronu īpašumi, tad katrs no tiem centās, lai stacijas ēka atrastos uz viņa zemes. Pēc ilgām pārrunām un strīdiem nolēma staciju celt Rembates muižas parka malā. Līdz ar to staciju nosauca muižas vārdā — par *Ringmundshofu*.

Jānis Svika, ilggadējs Lielvārdes dzelzceļa stacijas priekšnieks, 1997

Lielvārdes stacijas vēsturi līdz 1940. gadam sīki ir izpētījis Voldemārs Eihenbaums.

Regulāras satiksmes atklāšanas brīdī — 1861. gada 12. septembrī — *Ringmundshofas* stacijā atradās šādas būves: stacijas mūra ēka ar šifera jumtu, platformas nojume, ierēdņu koka dzīvojamā kazarma ar šifera jumtu, preču šķūnis, lokomotīvu depo ēka (koka, ar dzelzs jumtu) divām lokomotīvēm, ūdensstacija, tualete, divi pasažieru peroni, preču rampa un aka.

1865. gadā Rīgas — Dinaburgas dzelzceļa vadība pieņēma darbā 4 ārstus. Viena no ārstu distancēm bija *Ringmundshof-Kokenhusen* (Koknese). Sākumā distances ārsta rezidence atradās *Römershof* (Skrīveru) stacijā, bet no 1874. gada, kad par distances ārstu kļuva Dr. Oskars Zēks (*Seek*), to pārvietoja uz *Ringmundshofas* staciju, kur tā atradās līdz 1897. gadam. Dr. Zēks vēlāk nopirka Ķeguma muižu un 1896. gadā nodibināja Ogres aptieku. Distances ārstam bija liela nozīme palīdzības sniegšanā trūcīgajiem pagasta zemniekiem, ko viņš veica bez atlīdzības.

1880. gadā, lai paplašinātu priekšnieka dzīvokli, stacijas pasažieru ēkai piebūvēja otro stāvu, kur iekārtoja divus dzīvokļus.

1887. gadā pārbūvēja stacijas dzīvojamo ēku (kazarmu). Tur ierīkoja ērtu dzīvokli stacijas priekšniekam. Tajā pašā gadā uzcēla mūra dzīvojamo māju pārbrauktuves sargam, kas bija pirmā sarga māja no mūra Rīgas — Dinaburgas dzelzceļa līnijā. Pēc šī tipa projekta turpmāk būvēja citas dzelzceļa sargu mājas.

1989. gadā ar satiksmes ceļu ministra rīkojumu pasažieru ēkā ierīkoja arī dāmu istabu.

1894. gadā Rīgas — Dvinskas dzelzceļš pārgāja valsts īpašumā un kopā ar daudziem citiem dzelzceļiem nonāca Rīgas—Orlas dzelzceļa pārvaldes rīcībā.

Ringmundshof (Rembates) dzelzceļa stacija 1914. gadā

Rembates (Lielvārdes) stacija 1922. gadā

Kohuns (*Kochun*) — 1884, Kārlis Baltcers (*Karl Baltzer*) — 1885, Johans Veinerts (*Johan Weinert*) — 1899, vēlāk Ogres stacijas priekšnieks līdz 1913. gadam, Fridrihs Tints (*Fridrich Tint*) — 1906, Ivans Hudobkins (*Ivan Hudobkin*) — 1913, Fridrihs Tints — 1919, Andrejs Purgailis — 1922, Ansis Pļavnieks — 1925, Alfrēds Zauls — 1934, Arnolds Amtmanis — 1939.

Pienācis vilciens. Trīsdesmitie gadi

Pirmā pasaules kara laikā visas stacijas ēkas tika sagrautas. Latvijas dzelzceļa virsvalde 1919. gada 5. augustā staciju pārdēvēja par Rembati, skaitot no 1919. gada 1. augusta, un iekļāva Rīgas — Krustpils līnijā.

Sākumā Rembates stacija atradās vācu laikā uzceltā šķūnī, bet 1921. gadā kā pirmo uz šīs līnijas to sāka atjaunot. Pēc Tehniskās direkcijas arhitektūras biroja projekta 1922. gadā uzcēla un nodeva ekspluatācijā stacijas mūra ēku. 1923. gadā

to apmetā un atjaunoja saimniecības un bagāžas noliktavas. 1931. gadā uzcēla mūra puskažarmu stacijas darbiniekiem.

1926. gada 1. decembrī Rembates staciju pārdēvēja par Lielvārdi.

Ringmundshof—Rembates—Lielvārdes stacijas priekšnieki:

J. Rothans (*J. Röthan*) — 1861, Masingberds (*Masingberd*) — 1868, Hazenkampfs (*Hasenkampf*) — 1872, Verners (*Werner*) — 1876,

Alfrēds Zauls, 1937. Viņš dzelzceļa dienestā aizvadījis 35 gadus

Lielvārdes attīstību veicināja stacijas komerciālā darbība. Ieskatīsimies pārvaldījumu sarakstā!

Gads	Pasažieri	Preces (t)	Piens (t)
1923	32 457	11 882	54
1930	48 705	14 221	1370
1939	102 016	6858	3156

Voldemārs Eihenbaums, 1998

Lielvārdes stacija trīsdesmitajos gados

1942. gada 1. oktobrī stacijai piešķirts otrs oficiālais nosaukums — *Lennewarden*.

Otrajā pasaules karā vācu lidmašīnas Lielvārdes dzelzceļa staciju pilnīgi sagrāva. Krievu okupācijas laikā sliežu tīklu steidzīgi sakārtoja un stacijas ēku pabeidza celt 1946. gadā. Tādā izskatā to var redzēt arī šodien.

1958. gadā, kad par stacijas priekšnieku strādāja Alberts Zariņš, uz Lielvārdi atnāca jauns stacijas dežurants — Jānis Svikša, kas 16 gadus — no 1964. līdz 1980. gadam — veica atbildīgo stacijas priekšnieka darbu. Viņš redzēja, kā *tanku lokomotīves*, kas varēja pavilkt 5—6 vagonus un pārvietojās ar 40—50 km stundā, nomainīja jaudīgāks vilcējspēks, kā, sākot ar sešdesmitajiem gadiem būvēja divceļu sliežu tīklu. Sešdesmito gadu vidū pakāpeniski atklāja elektrovilcienu satiksmi — līdz Ciemupei, līdz Ķegumam, līdz Lielvārdei un beidzot līdz Aizkrauklei.

Lielvārdes stacija pēc Otrā pasaules kara

Jau septiņdesmitajos gados cauri Lielvārdei kursēja 60—70 vilcieni diennaktī. Daudzi no tiem bija pasažieru vilcieni. Deviņdesmitajos gados pasažieru vilcienu skaits samazinājies. Toties palielinājies preču vilcienu un pārvaldājamās kravas daudzums. 1998. gadā diennaktī cauri Lielvārdei izbrauc vidēji 92 vilcieni, bet dažreiz to skaits sasniedz 115.

Ar 1995. gada 2. jūliju Lielvārdes dzelzceļa stacijas priekšnieks ir Jānis Butāns.

Kaibalas pieturas punkts

Ar satiksmes ministra 322. rīkojumu dzelzceļa posmā Lielvārde — Jumprava 1930. gada 2. jūlijā tika atklāts pieturas punkts Kaibala. Tā izveidošanās saistīta ar Lielvārdes pagasta lauku piensaimnieku aktivitāti, jo Lielvārdes piensaimnieku sabiedrības piena pieņemšanas punkts atradās pagasta centrā un piena piegāde ar pajūgiem apgrūtināja vietējos zemniekus. Līdz ar dzelzceļa piena pārvaldīšanas komercoperāciju attīstību radās iespēja nogādāt pienu uz Rīgas pienrūpnieku piena nodošanas punktiem. Kaibalas zemnieki lūdza Satiksmes ministriju un, nerēķinoties ar Lielvārdes piensaimnieku sabiedrības pretestību, panāca pieturas punkta atvēršanu. Ēku talkas veidā uzcēla paši zemnieki, dzelzceļa vadība rūpējās par papildsliežu un perona ierīkošanu. 1939. gadā no Kaibalas uz Rīgu aizceļoja 1298 t piena.

Kaibalas pieturas punkts, 1954

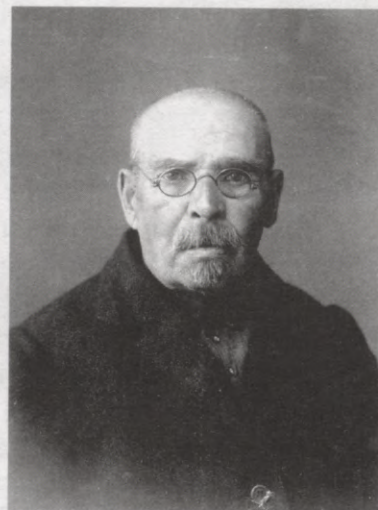
Voldemārs Eihenbaums, 1998

Pasts

Pirmo pasta nodaļu Lielvārdē atklāja 1900. gada 1. decembrī. Tā atradās ēkā pie dzelzceļa stacijas, Rembates muižas parka malā. Pasts saucās muižas un stacijas vārdā — *Ringmundshof*. Par pirmo pasta priekšnieku iecēla Miķeli Kalniņu. Viņu nomainīja Kolēģijas sekretārs Ilja Bolotovs.

Pirmā pasta ēka 20. gadsimta sākumā

I. Bolotovs (1860—1935) — pasta priekšnieks no 1905. gada

1913. gadā pasta nodaļu pārveidoja par pasta—telegrāfa nodaļu. No 1915. gada to vadīja Andrejs Lutuns.

Pirmajā pasaules karā pasta ēku nopostīja. Pasts atsāka darboties tikai 1919. gadā, kad par priekšnieku iecēla Lielvārdes pagaidu izpildkomitejas priekšsēdētāju Andreju

Pasta priekšnieks I. Bolotovs (pēdējā rindā 2. no labās) savu mūža vakaru aizvadīja Aveniņu ģimenē "Laubēs"

Kaktiņu. Līdz ar Satiksmes un darba ministrijas nodibināšanu sakārtoja arī pasta satiksmi valstī. 1919. gada 1. augustā Latvijas Pasta—telegrāfa un telefona pārvaldnieka vietnieks E. Kadiķis izdeva 325. apkārtrakstu, kurā paziņoja, ka pasta—telegrāfa iestādei *Ringmundshof*, kas pēc kara bija iekārtoja stacijas saimniecības ēkā, apstiprināts nosaukums *Rembate* (tāpat kā stacijai).

1920. gadā par pasta priekšnieku iecēla Andreju Lūsi, bet 1921. gadā — Kārli

Diķi. No 1922. gada, kad pabeidza Rembates stacijas atjaunošanu, pasta nodaļa atradās šajā ēkā. Darbībai paplašinoties, 1928. gadā to pārvietoja uz tirgotāja Klaua namu, kas vēlāk pārgāja Eriksona īpašumā. 1926. gada 1. decembrī Rembates pasta—telegrāfa kantoris

ieguva Lielvārdes nosaukumu. 1936. gadā par pastmeistaru iecēla Johanu Leinertu, bet vēlāk, 1938. gadā, Kārli Brošu, kas to vadīja līdz 1940. gadam. Kādu laiku arī pagastnamā atradusies pasta nodaļa.

1940. gadā Lielvārdes pasta priekš-niece īsu brīdi bija Tamāra Paegle, viņu no-mainīja Dagmāra Kalniņa, pēc tam Alīda Zitare (no 1944. gada), Tamāra Paegle (1957—1968), Regīna Platāce (1968—1977), Asja Sirmā (1977—1987) un Rasma Kovaļko no 1987. gada.

No 1961. gada pasts atradās Lāčplēša ielā 23 (veikala *Kursa* ēkā), bet 1972. gada 23. februārī atklāja jauno, speciāli pastam un telegrāfam celto māju Ausekļa ielā 16.

Pēckara gados Lielvārdē bija ap 50 telefona abonentu, bet drīz to skaits palielinājās. Darba bija ļoti daudz, jo vajadzēja iekārtot ne tikai tālsarunas, bet arī vietējo abonentu sazināšanos. Pirmās ilggadējās telefonistes ir Vilma Balode, Vilma Dīzenbaha, Benita Kārklīņa.

1966. gadā uzstādīja automātisko telefonu centrāli 300 abonentiem. Septiņdesmito gadu sākumā to paplašināja vēl par 400 numuriem. Taču arī 700 numuru centrāle izrādījās par mazu. Sakaru liniju tehniskā iecirkņa priekšnieks Jānis Bērziņš, sakaru mezgla priekšnieks Juris Frišēnfelds un kompartijas rajona komitejas sekretāre Zinaīda Resne vienojās ar Padomju armijas kara lidlauka vadību par jaunas automātiskās telefonu centrāles celtniecību. Jau 1982. gada 21. maijā ekspluatācijā nodeva elektroniskās automātiskās *Istok* tipa centrāles (lauku variants, paredzēta 3000 numuriem, ražota VDR) pirmos 1000 numurus. Tā bija pirmā šāda

veida centrāle Padomju Savienībā. Radās iespēja abonentiem sniegt jaunus pakalpojumus, piemēram, pāradresāciju, modināšanu, sastādītā numura atkārtošanu, paziņošanu par izsaukumu, kā arī nodrošināt konferences sakarus. Centrāli vada elektroniskās smadzenes ar kompjūtera palīdzību. No 1982. gada lielvārdieši var zvanīt no savas mājas, bet no 1998. gada arī ar telekartes palīdzību no 4 taksofoniem uz jebkuru pasaules valsti.

Līdz 1994. gadam Lielvārdes sakaru liniju tehniskajā iecirknī strādāja 28 darbinieki. Pēc *Lattelekom* veiktās reorganizācijas un modernizācijas centrāles darbību nodrošina vairs tikai 7 cilvēki: visilgāk sakaru sistēmā strādājošais inženieris Uldis Laukazīle, telefoniste un elektromehāniķe Maija Uzulniece (no 1959. g.), Rasma Jermacāne (no 1971. g.), Lauma Medene (no 1973. g.), Alda Bērziņa un Verners Ulpe (no 1980. g.) un Aivars Šablovskis.

Ilgus gadus labi savus pienākumus veica traktorists Vladimirs Gorbačonoks, montieri

Telefoniste C. Vītoļiņa, pasta priekšnieks K. Dīķis (no labās) un montieris K. Laukazīle trīsdesmitajos gados

Pasta darbinieki 1949. gadā pie ieejas uz otro stāvu Eriksona namā (tagad Lāčplēša ielā 16). Priekšplānā pastnieks Alfrēds Bormanis un pasta priekšniece Alīda Zitare ar bērniem

telefonisti Alfrēds Avotnieks, Jānis Zvirgzdiņš, elektomontiere Monika Krastiņa, inženieris un tehniskā ceha priekšnieks Andris Lerhs.

Visu savu darba mūžu pastā nostrādājis Alfrēds Bormanis. Ilggadēja pasta operatore ir Otilija Ozola.

Maizīti kājām pelnīju

Mēs, latviešu strēlnieki, kaujās par Rīgas atbrīvošanu vairākas diennaktis gulējām ierakumos. Kādu rītu vienu zābaku pats vairs nevarēju novilkt. Kāja bija pamatīgi noberzta un satūkusi, un kara ārsts lika to amputēt. Es neļāvu. Izārstējām. Kāja man palīdzēja maizīti pelnīt, jo pastnieka gaitās esmu nostaiģājis tūkstošiem kilometru. Neretā strādājot un ar mazbānīti pastu vedot, esmu pat ar laupītāju Kaupēnu saticies...

Dz. Bļodones pierakstītais A. Bormaņa stāstījums 1963. gadā

Pēc Otrā pasaules kara, kā atceras Otilija Ozola, visu triju pastnieku rīcībā nav bijis ne transporta, ne valsts gādāta apģērba un apavu. Pasta sūtījumi pievesti ar vilcienu (bija speciāls pasta vagonš). Noteiktā stundā un minūtē, parasti pusnaktī, darbiniekam vajadzēja būt dzelzceļa stacijā, lai saņemtu vai nodotu sūtījumu. Piecdesmitajos gados pasts pieņēmis ļoti daudz paciņu uz Sibīriju aizvestajiem radniekiem. Sūtījumi sakrauti apkaltos ratiņos un vilkti uz dzelzceļa staciju. Tas sacēlis lielu troksni.

Pasts Lāčplēša ielā 23. No kreisās: ilggadējā pasta darbiniece Otilija Ozola un priekšniece Tamāra Paegle, 1965

Pasta priekšniece A. Sirmā pastnieces A. Kociņas jubilejā, 1978

1928. gadā 1. martā Lielvārdes pagasta Vālodzes krogā atklāja pasta nodaļu *Vālodze*, kas gadu vēlāk kļuva par pasta-telefona nodaļu. 1935. gadā to pārzināja Kārlis Krastiņš. Pēc

Regīnas Plataces (1. rindā no labās) vadītais darbinieku kolektīvs, 1976

ugunšgrēka nodaļu *Vālodze* pēckara gados pārcēla uz *Annām*, un tā pastāvēja līdz 1961. gada 8. martam. 1930. gada 13. septembrī Kaibalas pieturas punktā iekārtoja pasta palignodaļu *Kaibala*. To slēdza 1956. gada 21. jūnijā.

1985. gadā Avotu ielā 1 atklāja Lielvārdes pasta filiāli. Tagad tā ir pastāvīga pasta nodaļa *Lielvārde—1*. To vada Daiga Upmale. Abonentus

apkalpo pastniece D. Narutaviča.

1998. gadā Lielvārdes pastā ir 13 strādājošie, no tiem 8 — pastnieki. Pasta darbinieki paši pieņem telegrammas un pārraida tās pa telefonu.

Lielvārdes pasts 1998. gadā. 2. attēlā no kreisās 1. rindā: D. Šalka, R. Kovaļko (priekšniece), A. Zvaigzne; 2. rindā: J. Paškeviča, S. Jaroša, K. Seska, L. Šablovskā, A. Jefremovs, L. Mistjukova, R. Jefremova

Ogres rajona apvienība "Lauktechnika" Lielvārdē

Kā sākās agroservisa vēsture?

Pirmā vāga pēckara gados — krūmu izraibinātā tūrumā. Zemniekam trūkst pavalga, bēritim — auzu. Satrūcis iejūgs, arklam nolūzis lemesis. Kur lai *piešveicē* atsperecēšas zaru? Kā apmainīt pagalam izdrupušo zobratu pļaujmašīnai? Jāsēj, jāpļauj, valstij vajag maizes kā gaisa! Un valsts domā, kā zemniekam palīdzēt. Ar vilcējspēku. Ar autogenu. Ar smēditi. Tā sākās agroserviss. Tādu svešvārdu gan neviens vēl toreiz nebija dzirdējis. No šejienes sākās agroservisa vēsture — no mašīnu un zirgu iznomāšanas punkta. Tā arī ir apvienības *Lauktechnika* vēsture.

No **O. Upenieka hronikas** (Lielvārdes pilsētas bibliotēkas materiāli)

1948. gada janvārī uzsāka darbu Baldones Mašīnu un traktoru stacija (MTS), kuras apkalpes zonā ietilpa tikko nodibinātie kolhozi no Ikšķiles līdz Skrīveriem. 1950. gada decembrī par tās administratīvo centru kļuva Lielvārdes ciema *Dravnieki*. Ar Ogres rajona izveidošanu mainījās arī MTS nosaukums un apkalpes zona. Par jaunveidotās Ogres MTS direktoru iecēla N. Neļjodovu.

MTS astoņas brigādes ar 27 traktoriem apkalpoja 12 kolektīvās saimniecības — apstrādāja zemi, smalcināja skābbarību, pļāva sienu, sāka ieviest kulšanu ar kombainiem. Bija nepieciešams veikt arī meliorāciju. Tāpēc 1953. gadā nodibinājās MTS meliorācijas brigāde, apgādāta ar S-80 markas traktoriem un grāvju arklu. Sākās vaļējo grāvju *ēra*.

Ko teikt par MTS meliorācijas brigādi? Trūkst vārdu. Divi S-80 velk grāvju arklu pa meliorācijas inženiera nospraustu trasī — kalns vai leja. Gada plānu — 120 kilometru — izpilda ar uzviju un saņem tiklab pagodinājumus, kā arī visādas piemaksas. Bet vaļējie grāvji, kas kopējuši reljefu un uzkalniņos nav padziļināti, ūdenim noplūst neļauj. Daudzviet veidojas īsti diķi, un ne velti kolhoznieki MTS melioratorus trāpīgi iesauc par *diķu meistariem*.

No **O. Upenieka hronikas** (Lielvārdes pilsētas bibliotēkas materiāli)

1958. gadā valdība atļāva kolhoziem pirkt traktoros un inventāru, līdz ar to mainījās MTS funkcijas. Notika jauna reorganizācija. Ar 1958. gada 1. jūliju uz Ogres MTS bāzes izveidoja Ogres Remontu un tehnisko staciju (RTS). Direktors M. Troņņikovs. RTS bija jāveic centralizēts tehnikas remonts, tehniskā uzraudzība, jā rūpējas par mehanizatoru kadru sagatavošanu un kvalifikācijas celšanu, jātirgo degviela un rezerves daļas. Galvenos meliorācijas darbus — upju regulēšanu, novadgrāvju rakšanu un drenu sistēmu ierīkošanu — arī Ogres rajona kolhozos veica Rīgas Starprajonu meliorācijas mašīnu stacija. Ar 1959. gada maiju šīs funkcijas un piešķirto meliorācijas tehniku savā ziņā pārņēma Ogres RTS, kļūstot par Ogres Meliorācijas un mašīnu staciju (MMS). Izveidojās Lielvārdes un Kokneses ražošanas iecirkņi. Lielvārdes iecirknī Ojāra Biķa vadībā strādāja 5 vienkausa ekskavatori, 4 drenāžas brigādes ar 8 daudzkausu ekskavatoriem un vaļējo grāvju arklu brigāde.

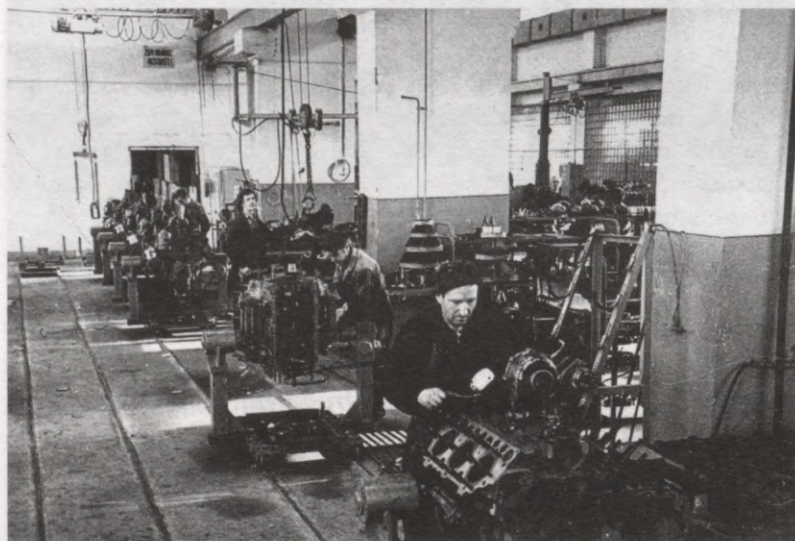
Šajā periodā Ogres MMS kolhozos ierīkoja mehāniskās slaukšanas iekārtas un regulāri veica to apkopi.

1961. gadā uz MMS bāzes nodibināja apvienības *Latvijas Lauktechnika* (LLT) Ogres rajona nodaļu. Pirmais tās pārvaldnieks bija A. Paršs, galvenais inženieris — F. Audariņš.

1963. gada sākumā par LLT Ogres nodaļas pārvaldnieku iecēla Aivaru Vilniti, par galveno inženieri — Jāni Flaumani un par mehānisko darbnīcu vadītāju — Henriku Baiku. Šī trijotne kopā nostrādāja gandrīz gadsimta ceturksni.

1964. gada decembrī meliorācijas nozare atdalījās no *Lauktechnikas* un kļuva patstāvīga.

1967. gadā paplašināja mehāniskās darbnīcas. Palielinājās dzinēju remonta ražīgums un kvalitāte.

SMD tipa dzinēju remonta mezglu montāžas līnija 1978. gadā. Attēlā atslēdznieki V. Galkins un M. Dekevičs

Racionalizatori Leo Karveckis (no labās) un Vilijs Brants

Pieauga racionalizatoru un izgudrotāju ieguldījums. Leo Karveckis, kas vēlāk kļuva par Ļeņina ordeņa kavalieri un LPSR Nopelniem bagāto racionalizatoru, izveidoja līdzgaitnieku grupu. Veiksmīgi darbojās J. Stāmurs un I. Mikožāns.

Visaugstākā kvalifikācija tika piešķirta ar ordeni *Goda Zīme* apbalvotajiem — metinātājam Linardam Šeturiņam un kalējam Aleksandram Piķim. Labāko vidū bija virpotāji H. Nikolajevs, M. Dekevičs, J. Sprogis, P. Kuranovs un metinātājs J. Zvirgzdiņš.

Ar katru gadu pieauga autotransporta loma ražošanā. Dažādos laikos šo nozari vadījuši T. Birznieks, Dz. Ērtmanis un A. Bērziņš. Sākumā bija daži desmiti, bet 1988. gadā

jau 182 automašinas. 1969. gadā izveidoja automašīnu tehnisko apkopju un remonta punktu. Plašo autotransporta nozari pārdēvēja par 1018. autotransporta uzņēmumu. 10 autovadītāju brigādes pārveda lauksaimniecības produkciju, pienu, minerālmēslus, mājlopus, kūdras, kurināmo, degvielu, būvmateriālus, iekārtas, rezerves daļas u.c. Labi strādāja šoferi J. Krūzmanis, I. Māsiška, V. Leja, A. Ločmelis, J. Upenieks, M. Grigorovičs, A. Zviedris, A. Bogdanovs, A. Tutāns, J. Mašars, J. Klips, M. Zaharāne. Astoņdesmito gadu beigās kravu apgrozījums bija pāri par 17 miljoniem t/km gadā.

Ar medaļu "Par darba varonību" apbalvotie darbinieki 1970. gadā. No kreisās sēž: automehāniķis V. Krasnobajevs, šoferis M. Grišins, prečzine B. Flaumane, drošības tehnikas inženiere I. Ķiene, galvenā grāmatveža vietniece L. Borinca, normētāja M. Nikolajeva, mehanizēto darbu vadītāja M. Biķe, galvenais inženieris J. Flaumanis; stāv: atslēdznieks M. Dekevičs, šoferis A. Tutāns, šoferis J. Brakovskis, atslēdznieks J. Stāmurs, pārvaldnieks A. Vīlnītis, mehāniķis E. Ķienis, brigadieris L. Karveckis, kalējs A. Piķis, šoferis I. Kaļagins, inženieris P. Spaliņš, santehniķis J. Dreilings, šoferis V. Kohanovs, metinātājs N. Martuļevs, noliktavas vadītājs J. Poriņš, metinātājs L. Šeturiņš

No rūpnīcām saņemtās iekārtas, kombaini, darbgaldi bija ar defektiem, dažkārt trūka svarīgas daļas, pat veseli mežgli. Reklamācijas pieņēma tikai 10 dienu laikā. Tāpēc 1976. gadā iekārtoja iegādātās tehnikas montāžas cehu, kura vadību uzticēja Jurim Bērziņam. Neko darīt — zemniekiem tehnika jāsaņem darba kārtībā.

Kad saimniecības pašas drīkstēja pirkt visdažādākās mašīnas, mehānismus un iekārtas, radās nepieciešamība pēc tehniskās apkalpes un remontdarbu specializācijas. Tika izveidotas traktoru, pašgājēju mašīnu, fermu iekārtu un mehānismu, energoiekārtu tehnisko apkopju stacijas (TAS). Tās pārzināja pārvaldnieka vietnieks I. Piciļevičs. Nodibināja tehnikas apmaiņas punktu (TAP), ko vadīja I. Veselovskis.

Apvienība *Lauktechnika* ne reizi vien apbalvota par labiem darba rezultātiem Ogres rajonā, bet 1976. gada III ceturksnī tā kļuva par uzvarētāju Vissavienības sociālistiskajā sacensībā.

Septiņdesmitie gadi iezīmējās ar pāreju uz saimniecisko aprēķinu. *Lauktechnika* bija kļuvusi par plašu daudznozaru uzņēmumu, kura sekmīgai darbībai — sakariem starp ražotājiem un patērētājiem, apkalpotājiem un klientiem — bija nepieciešama laba koordinācija. Tā 1975. gadā tika izveidots dispečerdienests Maigas Biķes vadībā. Dispečerdienesta rīcībā bija divas sakaru pultis — Materiāli tehniskās apgādes bāzē un centrā. Ar parasto un radiotelefonu varēja izsaukt visas rajona saimniecības, pieņemot nepieciešamo materiālu, detaļu un tehniskās palīdzības pieprasījumus. Intensīvu lauku darbu periodā dispečerdienests strādāja no pulksten 8 līdz 21. Vissteidzamākajiem gadījumiem dispečeru rīcībā bija 2 automašīnas. Ar teletaipa palīdzību pieprasīja rezerves daļas no Rīgas bāzēm. Uzturēja sakarus ar republikas *Lauktechnikas* apvienībām.

Lauktechnikā bija arī plaša tirdzniecības nodaļa, ko vadīja pārvaldnieka vietnieks J. Sprinģis. Vecākais inženieris prečzinis bija R. Brants.

Materiāli tehniskās apgādes daļa (MTA), ko vadīja pārvaldnieka vietnieks Aivars Troska, nodarbināja 46 strādājošos. Viņu galvenais uzdevums — rezerves daļu piegāde saimniecībām. Saspringto darbu periodos MTA nodrošināja detaļu aizvešanu 4 stundu laikā pēc pieprasījuma saņemšanas. Gada laikā tika saņemti apmēram 7000 pieprasījumi. Rezerves daļu fondi bija limitēti, tāpēc MTA nodibināja sakarus ar Vissavienības rūpniecām un slēdza līgumus par produkcijas piegādi paredzētajā termiņā.

Ar 1984. gada septembri *Lauktechnikai* pievienoja Speciālo pārvietojamo mehānizēto kolonnu (SPMK). To vadīja Roberts Blūzma. SPMK uzdevums — dzīvojamo māju, cūku un liellopu fermu, noliktavu u.c. ēku celtniecība. Labi strādāja P. Zvidriņa un I. Ostrovska brigādes.

1981. gadā rajonā nodibināja apvienību *Agroķīmija*. Tā pārņēma augu aizsardzību, minerālmēslu saimniecību, kā arī inventāru kūdras un kūtsmēslu izvešanai.

Orderu izsniegšana 66 dzīvokļu mājas pagalmā. No labās: Lielvārdes izpildkomitejas priekšsēdētājs M. Ozoliņš, LLT pārvaldnieks A. Vilnītis

LLT uzsāka centrālāpkures katlu, traktoru T-150 un fermu lopbarības sagatavošanas iekārtu apkopi, organizēja lauksaimniecības darbinieku — slaukšanas meistaru, traktoristu mašīnistu, šoferu u.c. — mācības, arī Lielvārdes vidusskolēnu darbaudzināšanu.

1987. gadā *Lauktechnika* nodeva ekspluatācijā pēc skaita jau desmito pašu spēkiem celto 66 dzīvokļu māju Spīdolas ielā.

Neierastā demokrātija

66 dzīvokļu namu cēla ilgi un mokoši. Saimnieciskā kārtā... Aprēķini rādīja, ka nelielā brigāde, sunim pārkāpusi, ar asti noņemsies līdz 1987. gada beigām. Jaunajiem irniekiem ilgi jāgaida. Un bezgala svarīgi ēku nodot lietošanā pirmajā pusgadā. Svarīgi pašiem, spiedīgi rajonam. Izeja zināma: sadalīt dzīvokļus pusgatavus, lai apdari pabeigtu paši laimīgie jurginieki. Aiz prieka vien tie pratīs *saraut* tā, ka pietiks ar mēnesi.

Nolēma sasaukt darbinieku sapulci, lai, atklāti balsojot, izraudzītās dzīvokļu saņēmēju kandidatūras apstiprinātu vai noraidītu.

1987. gada aprīlis, astotā rīta stunda. Ar 196 strādātājiem zāle jau pārpildīta, bet, lai sanāktu nepieciešamā puse no kopskaita, trūkst vēl 44. Priekšnieki aiziet savākt ļaudis pa ceļiem. Tiem tad nu būs jāstāv kājās. Krietna daļa pat paliks aiz plaši atvērtajām durvīm. Karsts. Kaudzēm jaku uz palodzēm. Ar negantu brīkšķi lūst krēsls. Vēl viens. Un LLT juriste L. Judenkova klusiņām čukst: "Šī sapulce ir nelikumīga. Dzīvokļus nepiešķir balsojot." Kāpēc viņa to nesaka skaļi?

Pārvaldes vadības doma bija vispusīgi iepazīstināt kolektīvu ar iespējamām izmaiņām rindas kārtībā, piemēram, darbā uzaicināto speciālistu labā vai, otrādi, darba disciplīnas pārkāpējiem par ļaunu.

Un sapulce lemj. Amerikam četras istabas — bez vārda runas! Tik liela ģimene, un pats bez vainas. Bet kur tad Pēteris Žagata palicis? Labākais ilggadējais tehnisko apkopju meistars. Ja viņam nedod trīs istabas jaunajā mājā, tad taisnības nav! Bērni aug. Puika un meitēns. Pietrūkst dzīvokļu? Izpildkomitejai var atdot kādu vecajās mājās! Mēs par to balsojam!

Bet pēc tam? Uz LKP Centrālo Komiteju aizceļo divas sūdzības. Viens no autoriem, palikdams anonīms, aprāda, ka "kolektīva sapulcei dota iespēja izmainīt dzīvokļu rindas kārtību pārvaldniekam izdevīgā virzienā". Pēc pāris nedēļām komisija klāt... "Zem sapulces maskas divdesmit gadījumos pārkāpta svētākā no svētākām — dzīvokļu piešķiršanas rindas kārtība!"

Turpinot sūdzību izskatīšanu demokrātiskā garā, piedaloties administrācijas, partijas un sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem, *drausmīgais noziegums* pamazām transformējas daudz maz cilvēciskā apveidā. Pārkāpumu skaits sarūk no divdesmit līdz trim. Un tie paši vēl ilgi diskutējami! Otrā sūdzētāja liktenis? Pati augstā komisija viņam paziņo, ka sūdzība nepamatota.

Sūdzība sūdzību dzemdē. Vēl visu maiju un pusi jūnija ar tām jāņoņemas. Ne viens vien no mums savas tiesības allaž mēdz pārspīlēt, neko daudz neraizēdamies par pienākumiem pret uzņēmumu un sabiedrību. Pie jaunā dzīvokļa durvīm smaidi krustojas ar asarām un draudiem...

No O. Upenieka hronikas (Lielvārdes pilsētas bibliotēkas materiāli)

Top LLT dzīvojamais masīvs Spīdolas ielā

Lauktechnikā strādāja pat veselas ģimenes, visbiežāk — tēvi un dēli. Mihails Grišins ar dēlu Imantu — abi šoferi, sieva Vera — automašīnu TAS rezerves daļu noliktavu pārzine, meita Irēna — autodispečere. Autoceltņa vadītājs Augusts Tutāns un siltumiekārtu meistars Pēteris Tutāns. Kalējs Aleksandrs Piķis un dēls — kloķvārpstu slīpētājs Juris Piķis. Darba Sarkanā Karoga ordeņa kavalieris atslēdznieks Vasīlijs Galkins un atslēdznieks Aleksandrs Galkins. Metinātājs Vilis Apsāns un atslēdznieks Ēriks Apsāns. Šoferis Valdis Strauss un

tehnisko apkopju meistars Andris Strauss. Inženieris Eduards Ķienis un šoferis Vladislavs Ķienis. Tehnisko apkopju meistars Pēteris Žagata un šoferis Edmunds Žagata. Ar diviem ordeņiem *Goda Zīme* apbalvotais *Lauktechnikas* pārvaldnieks Aivars Vilnītis un dēls — lieljaudas traktoru TAS vadītājs Guntis Vilnītis...

Tie ir visu cienīti cilvēki, labi sava darba veicēji.

1989. gads iezīmējās ar pārkārtošanos. Pirmo reizi tika vēlēts, nevis iecelts darbnīcu vadītājs. H. Baiks, kas nostrādāja *Lauktechnikā* 25 gadus, aizgāja pensijā, un viņa vietā ievēlēja J. Leju. *Lauktechnikas* kolektīvs ļoti aktīvi piedalījās visos Tautas frontes rīkotajos pasākumos.

1990. gadā sākās sadarbība ar dāņu firmām. Nolēma samazināt štatus. *Lauktechnika* stāvēja pie nomas attiecību sliekšņa, bet aiz tā vieglas dienas neviens negaidīja — bija jāmacās domāt un strādāt patstāvīgi.

Jāsamazina 14 štatu vienības! Tas ir tikpat kā zemestrīce *Lauktechnikā*. Ikviens, kas iekļūst atlaižamo darbinieku skaitā, ir ļoti sašutis, apvainots, izmisis un jaunu aizdomu pilns. Kaislības nokaitētas līdz baltkvēlei. Katru administrācijas priekšlikumu izskata darba kolektīva padome. Par katru balso atklāti, vajadzīga arī arodkomitejas piekrišana. Viegli nav nevienam.

Galvenā ekonomiste A. Ščepanika, 1997

1992. gadā tika dibinātas sabiedrības ar ierobežotu atbildību. Vairums strādnieku šajā procesā piedalījās ļoti atturīgi, toties Materiāli tehniskās apgādes nodaļā SIA dibināja visi darbinieki.

1993. gadā sāka īstenot likumu *Par īpašuma privatizāciju agroservisa uzņēmumos*. Izsolēs pārdeva automašīnas, traktorus, arī būvēt aizsākto daudzdzīvokļu māju. Kantora ēku nodeva pašvaldībai ar konkrētu mērķi — mūzikas skolas vajadzībām. Pašvaldība pārņēma arī katlumāju un pārējās dzīvojamās mājas.

Tika izstrādāti katra objekta privatizācijas projekti un iesniegti privatizācijas komisijā.

Jaundibināto SIA un pašvaldības uzņēmumu pārstāvji 1992. gadā. Viņu vidū Ogres rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs Guntis Vilnītis, Lielvārdes pilsētas valdes priekšsēdētājs Tāļivaldis Silgals

Lauktehnika slēdza pirkšanas un pārdošanas līgumus ar
 SIA *Agromehanizācija* — par 3 remontdarbnīcām,
 SIA *LATU* — par autotransporta nozari,
 SIA *MTA (Materiāli tehniskā apgāde)* — par tirdzniecību,
 SIA *Štellers* — par gateri,
 SIA *LLIRA* — par fermu Tehniskās apkopes staciju (TAS),
 p.u. *Remte* — par transporta, ūdens un kanalizācijas dienestu,
 biedrību *LLT* — par traktoru apkopes staciju (TAS),
 SIA *BKM* — par veikalu *Tehnika*,
 SIA *Lielvārdes Grasis* — par veikalu *Spīdola*.

Līgumu slēgšanu pabeidza 1995. gada pirmajā pusē. Tad arī atlaida pēdējos *Lauktehnikas* darbiniekus. Pats pēdējais no tiem bija pārvaldnieks Aivars Vilnītis.

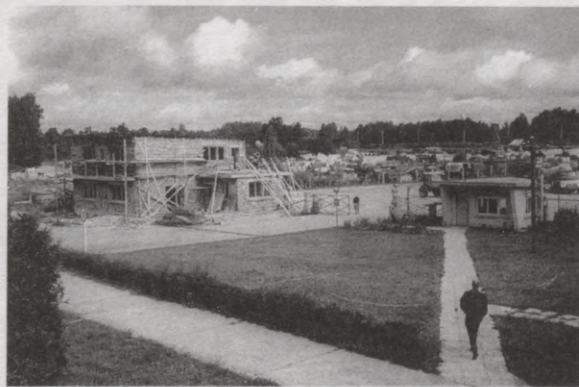
Meliorācijas celtniecības pārvalde

Ar 1965. gada 1. janvāri no apvienības *Latvijas Lauktehnika* Ogres rajona nodaļas atdalījās meliorācijas nozare. Lielvārdes un Kokneses iecirkņi pārgāja Rīgas Specializētās meliorācijas celtniecības pārvaldes (SMCP) pārziņā un jaundibinātās Meliorācijas un ūdenssaimniecības ministrijas pakļautībā.

Lielvārdes iecirknim, ko vadīja Jānis Valainis, ražošanas bāzes ierīkošanai tika izvēlēta ciemata nomale, tagadējā Lāčplēša ielā 58.

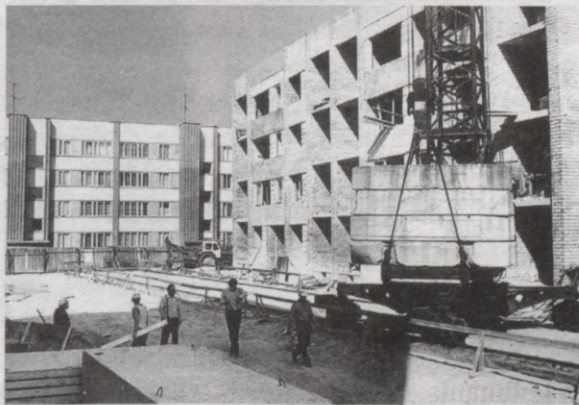
Meliorācijas celtniecības pārvaldes administrācijas ēka

Pārvaldes ražošanas bāze septiņdesmitajos gados

Darbinieku dzīvojamo māju celtniecībai nolēma izmantot ar krūmiem aizaugušu pļavu Lielvārdes centrā, kur ganījās lielvārdiešu govīs. Cits pēc cita šeit izauga septiņi vairākstāvu dzīvojamie nami, kopmītne un garāžas. Jaunās ražošanas bāzes ierīkošanu, pakāpeniski uzbūvējot darbnīcas, noliktavas, garāžas un kantora ēku, organizēja J. Valainis, A. Vikštremis, A. Andersons u.c.

Pēc 1967. gada 1. janvāra Meliorācijas un ūdenssaimniecības ministrijas pavēles tika nodibināta Ogres Specializētā meliorācijas celtniecības pārvalde ar Lielvārdes un

Kārtējās dzīvojamās ēkas būvdarbi Raiņa ielas masīvā

Kokneses iecirkņiem. Par jaundibinātās pārvaldes priekšnieku iecēla A. Rožkovu. Galvenais inženieris bija P. Timinskis, galvenais mehāniķis — V. Ņikorjukins, galvenā grāmatvede — V. Fonova, iecirkņa priekšnieki — J. Puriņš Lielvārdē, J. Leimanis — Koknesē.

Jaundibinātā pārvalde pārņēma no Rīgas SMCP 13 vienkausa ekskavatorus, 16 daudzkausu ekskavatorus, 6 buldozerus, 6 celmu laužējus, 5 krūmu griezējus, 22 traktorus, 34 automašīnas. Strādājošo skaits — 634. To vidū lielvārdiešiem labi zināmi cilvēki: O. Biķis, I. un J. Lielmaņi, J. Kaņeponis, A. Skudra, V. Kancers, V. Jermacāns, L. Sparāns, J. un R. Lazdiņi, I. Vītoliņa, J. Pilders, P. Putka un republikā pazīstami meliorācijas mehanizatori: A. Ķīsis, K. Namiķis, P. Bondars, M. Dumpis, I. Zirnītis, J. Štubis, P. Ribaks, A. Buls, A. Ketners, A. Survillo, šoferi A. Priedītis, A. Skadiņš u.c.

A. Ķīsis un K. Namiķis jau trīsdesmitajos gados bija strādājuši uz lieliem ekskavatoriem — piedalījušies Aiviekstes, Užavas un citu upju padziļināšanā un regulēšanā. Tad katram ekskavatoram bija savs vārds. Vienam no tiem — *Dzērve*.

Ekskavators strādāja uz *paklājiem*, darbojās ar tvaiku. Diennakti tas patērēja 24 sterus malkas, ko pieveda ar zirgiem. Apkalpē 12 cilvēki. Lai ekskavatoru pārvestu no viena objekta uz citu, tas bija jāizjauc pa daļām.

Ilggadējais galvenais dispečers **Ojārs Biķis**, 1997

Ogres SMCP padziļināja upes un strautus, raka novadgrāvjus, ierīkoja vaļējos grāvjus un drenāžu, kalpoja augsni, izveda mēslojuma kūdru, meliorēja mežus, sagatavoja pakaišu kūdru, būvēja ceļus.

Darbs objektā sākās ar *apauguma novākšanu*

Drenāžas ierīkošana ar daudzkausu ekskavatoru

1968. gadā par Ogres SMCP priekšnieku iecēla J. Pūтели, par galveno inženieri R. Kolužu. Ražošanas daļu vadīja Z. Zakenfelde. Ar 1970. gada 1. janvāri no Ogres Meliorācijas celtniecības pārvaldes atdalīja Kokneses iecirkni. Tas kļuva par Stučkas MCP bāzi. Ogres rajona teritorijā tika izveidoti 3 ražošanas iecirkņi, kurus vadīja J. Puriņš, J. Valainis un O. Kalniņš.

1974. gadā J. Pūтели ievēlēja par Lielvārdes pilsētciemata izpildkomitejas priekšsēdētāju. Par pārdēvētās Ogres *PMK-20* vadītāju kļuva galvenais inženieris Voldemārs Valters.

Dažādos laika posmos meliorācijas pārvaldē strādāja jauni, spējīgi darbinieki: V. Gulmanis, M. Vaivode, K. Ozoliņš, J. Ščepaniks, J. Beļaks, I. Bule, H. Eglīte, T. Vilnīte, P. Mundurs, P. Korotkevičs, V. Gražde, A. Andžāns, A. Agriņa, J. Kononovs, I. Petrika, I. Brāle.

Mainījušies galvenie inženieri: J. Puriņš, V. Pucis, J. Ulpe. Pēdējos gados V. Valtera vadībā par galveno inženieri strādāja A. Opincāns, par galveno mehāniķi — J. Dilāns, par ražošanas un plānu daļas priekšnieku — O. Kalniņš. Ilgus gadus dispečerdienestu vadīja O. Biķis.

Pusdienas objektā

Pēdējais darbs — augsnes plānešana

E. Krēšlīna, A. Kozlovskis, V. Valters (pārvaldes priekšnieks) svētku brīdī, 1978

Darba pirmrindnieku apbalvošana, 1979. No kreisās: ekskavatoristi M. Dumpis, A. Ketners, traktoristi I. Binders, A. Survillo, galvenais inženieris J. Puriņš, traktorists V. Aizpurietis

Otrreiz piedzimis

1975. gada jūnija rīts atāust saulains. Meliorācijas vīri agri sāk darbu — izrok dziļas bedres, sadzen tajās nocirsto koku un krūmu saknes. Pa lauku ceļu no Suntažu puses nāk kāds vīrs ar diviem bērniem. Apstājas, vēro spēcīgo tehniku. Atnācēji pastāv un, paldies Dievam, aiziet.

Imants Zirnītis ar kāpurķēžu buldozeru bedrē sagāztajām saknēm dzen virsū zemes. Pa labi, pa kreisi, tad atpakaļgājieni līdz ceļam... Pēkšņi ribiens. Tas izbirdina 50 m attāļajai mājai stiklus un pārsteidz tālāk strādājušos. Varenās kāpurķēdes sarautas sikos gabalos. Zem buldozera uzsprāgusi kara gados ceļa malā ieraktā prettanku mīna. Mašīna izārdīta. Kur Imants? Viņš aizmests tālu.

I. Zirnītis (no kreisās) un ražošanas daļas priekšnieks V. Pucis

Vairākas stundas viņš it kā bez dzīvības guļ uz zemes, kamēr atbrauc ātrā palīdzība.

Kad sieva un dēls ierodas slimnīcā, Imants lūdz tikai vienu: "Esmu zemju pilns, jānomazgājas..."

Pēc divām nedēļām, izrakstot cietušo no slimnīcas, dakteris Birkhans saka: "Apsveicu ar otro piedzimšanu! Manā praksē pirmais gadījums, kad pēc uzskriešanas uz minas un kontūzijas cilvēks pats savām kājām aiziet mājās."

Dzidras Bļodones pierakstītais **Imanta Zirniša** stāstījums 1997. gadā

Ogres Meliorācijas celtniecības pārvalde lielai daļai lielvārdiešu bija vienīgā darbavieta līdz aiziešanai pensijā vai līdz uzņēmuma privatizācijai deviņdesmito gadu vidū.

Ogres Pārvietojamā mehanizētā kolonna Lielvārdē

Izveidojoties Lauku celtniecības ministrijai, 1965. gadā nodibināja Ogres Pārvietojamo mehanizēto kolonnu (PMK). 1966. gadā to pārcēla no Skrīveriem uz Lielvārdi — Lāčplēša ielu 7, kur pēc ēkas rekonstrukcijas izveidoja ražošanas un administratīvo bāzi, ko ilglaicīgi vadīja Pēteris Eisaks, pēdējos gados Juris Jansons.

Ogres PMK nodarbojās ar objektu celtniecību galvenokārt Ogres un bijušā Stučkas (tagad Aizkraukles) rajona valsts saimniecībās (sovhozos), kā arī Lielvārdē un Ogrē. Pēc Ogres Celtniecības pārvaldes Stučkas pilsētas iecirkņa pievienošanas tika pārņemta celtniecība arī Stučkas pilsētā.

Lielvārdē Ogres PMK uzbūvēja kultūras namu *Lielvārde*, sakaru mezglu, dzīvojamās mājas Raiņa un Mēness ielās.

1985. gadā pēc Lauku celtniecības ministrijas likvidēšanas beidza pastāvēt arī Ogres PMK. To pievienoja Celtniecības ministrijas Ogres Celtniecības pārvaldei. Savukārt šo pārvaldi pārdēvēja par Ogres PMK, bet tas jau bija cits kolektīvs, kam nav saistības ar PMK Lielvārdē.

Ciltslietu un mākslīgās apsēklošanas stacija

1958. gadā ar Lauksaimniecības ministrijas pavēli uz sudrablapsu fermas bāzes, kas atradās netālu no Kaibalas, izveidoja Ciltslietu un mākslīgās apsēklošanas staciju. Tās rīcībā

Direktors V. Vanags ar staltāko stacijas bulli

bija 57 ha zemes. Pamatuzdevums — vaislas buļļu turēšana un izmantošana mākslīgajai apsēklošanai. Pirmos stacijas iekārtošanas darbus vadīja direktors A. Vilciņš.

Paplašinoties apkalpes zonai un pieprasījumam, 1964. gadā uzcēla jaunu kūti 60 buļļiem, piemērotu laboratoriju un dzīvojamo māju astoņām ģimenēm. Daudz darba stacijas izveidošanā un labiekārtošanā ieguldīja direktors V. Vanags. Tagad tā apkalpoja Ogres, Stučkas, Jēkabpils un Bauskas rajona saimniecības.

Aizvien plašāk republikā ieviesa jaunu tehnoloģiju — vaislas buļļu bioprodukta

sasaldēšanu un uzglabāšanu šķidrā slāpekļī. Tika apgūta arī ķēvju un cūku mākslīgā apsēklošana. 1995. gadā darbu uzsāka piena kvalitātes noteikšanas laboratorija.

Ilgus gadus šajā iestādē aizvadījuši direktors no 1968. gada J. Raģis, darbinieces V. Slasporte, V. Vanaga, J. Solovjova, V. Mickeviča, T. Vaņkova, Ā. Siliņa, I. Krūmiņa, R. Krastiņa. No 1987. gada kolektīvu vada direktore Ruta Kvile.

Pēc daudzām reorganizācijām ar Zemkopības ministrijas pavēli mākslīgās apsēklošanas staciju Lielvārdē 1995. gadā pievienoja Siguldas Ciltslietu un mākslīgās apsēklošanas stacijai, kas pēc privatizācijas izveidojusies par akciju sabiedrību.

Ciltslietu un mākslīgās apsēklošanas stacija "Senčos" 1998. gadā

Grāmatu apgāds "Lielvārds"

1992. gadā Lielvārdē Aivara Gribusta vadībā darbu sāka apgāds *Lielvārds*, kura galvenais un nozīmīgākais darbības veids ir mācību literatūras izdošana.

Apgāda nelielais kolektīvs mērķtiecīgi strādā, lai Latvijas skolās nonāktu arvien vairāk kvalitatīvu grāmatu, darba burtnīcu, mācību palīglīdzekļu gan sākumskolai, gan pamatskolai, gan vidusskolai. Latvijas skolās Lielvārdes vārds saistās ne tikai ar kultūrvēsturisko mantojumu, bet arī ar vietu, kur top skolotājiem un bērniem tik nepieciešamās mācību grāmatas.

Visi skolai domātie *Lielvārda* izdevumi ir daļa no kāda mācību līdzekļu komplekta, un bieži katrs jaunais darbs ir turpinājums kādam jau aizsāktam. Tādas ir grāmatas "Es un mēs, un viss ap mums. Dabas mācība sākumskolai", "Raibās skolas dienas. Mācību burtnīcas integrētai apmācībai sākumskolā", "Darini pats. Rokdarbi sākumskolai", "...tika, ...tika — gramatika. Latviešu valoda tabulās pamatskolas klasēm", "Bioloģija pamatskolai", "Ģeogrāfija pamatskolai", "Fizikas pamati", "Mājturība" un daudzas citas.

Lielākā daļa no apgāda *Lielvārds* grāmatu autoriem savas darba dienas aizvada Latvijas skolās. Ar *Lielvārdu* sadarbojas arī Latvijas Universitātes, Daugavpils Pedagoģiskās

1994. gada Autoru dienā pie skulptūras "Lielvārds"

māksliniekiem, sadarbības partneriem no tipogrāfijām, papīra tirdzniecības uzņēmumiem, visiem tiem, kas ir atraduši ceļu uz *Lielvārdu* Lielvārdē.

Andreja Pumpura muzejs

Ir 1970. gada 8. septembris. Sākas gadskārtējās Dzejas dienas. Lāčplēša kapos pie Indriķa Pumpura atdusas vietas pulcējas cilvēki ar rudens ziediem rokās. Imants Ziedonis raksturo dzejnieka tēvu kā visas mūsu tautas tēvu. Skan mūzika.

No kapsētas pāris tūkstoši cilvēku iet uz *Krauju* mājām kolhoza *Lāčplēsis* centrā, lai vērtu durvis tikko iekārtotajam Andreja Pumpura muzejam.

Krauju māju atslēgu E. Kauliņš pasniedz muzeja vadītājai Anastasijai Neretniecei. Katrs vēlas ieskatīties divās mazās istabiņās, kur Saulcerīte Viese un mākslinieces Ieva Romanova un Inga Skujiņa izveidojušas pirmo ekspozīciju. Ies gadi, sekos nākamā, ilgi piecās istabās stāvēs Romāna Pussara un mākslinieka Eduarda Reinsona veidotais stāsts par dzejnieku un

Atslēgas nodošana 1970. gada 8. septembrī

viņa laiku. Muzeja 28 gados nomainīsies trīs pastāvīgās ekspozīcijas, bet izbūvētajā otrajā stāvā jaunas izstādes būs redzamas ik mēnesi. Tur savus darbus rādīs gleznotāji, audēji, grafiķi, keramiķi, fotogrāfi.

Ar pirmajām pastāvēšanas dienām muzejā virmo dzīvība, bet visu te pirmos astoņus gadus bez atalgojuma pārzina skolotāja A. Neretniece. Palīgos pieskrien gidi, Pārsla un Hedviga Virsnītes, Hermanis Jundass. No 1980. gada strādā Zinaīda Mežapuķe. Viņa sāk krāt veco lielvārdiešu atmiņas un fotogrāfijas. Dzidra Bļodone pievienojas 1984. ga-

dā, tad Janīna Lāce (1987), Anita Streile (1992) un Dace Klipa (1998), līdz izveidojas pašai dziedzīga kopa, kas strādā, ja vajadzīgs, arī bez brīvdienām...

Atskatsimies muzeja tapšanas vēsturē! Viss sākās ar ekspedīcijām uz Rembatī,

universitātes un citu augstskolu pedagogi. Kopā ar autoriem jaunos mācību izdevumus veido redaktori un datorsalikuma dizaineri. *Lielvārda* grāmatas vienmēr ir bagātīgi ilustrētas, jo ar apgādu labprāt sadarbojas daudzi mākslinieki un fotogrāfi.

Viena no jaukākajām apgāda tradīcijām ir Autoru diena. Tā ir reize, kad *Lielvārda* kolektīvs satiekas, pārrunā paveikto un vēl veicamo ar saviem esošajiem un topošajiem autoriem,

Ķegumu, Lēdmani, Birzgali. Tās vadīja zinātnieki Romāns Pussars, Jāzeps Rudzītis un Imants Pijols. Vāca tautas teikas par Lāčplēsi, iepazīna Latvijas muzejnieku darbu, pētīja Ausekļa un Pumpura gaitas.

Bet kur būt pašam muzejam? Varbūt Rembates parkā iepretī saliņai? Gunārs Priede jau veidoja metu, citi meklēja pamatakmeni, bet Edgars Kauliņš lūdza vēl apdomāt. Kāds no deputātiem ieminējās par Jundasu ģimenes Krauju mājām...

Tās atzina par piemērotām arī Imants Ziedonis un Gunārs Priede. Kad E. Kauliņš apsolīja Jundasu kūtiņai uzlikt jumtu, ģimene atvēlēja divas istabiņas. Tās nu bija steidzami jāremontē, jāiebūvē krāsns.

Saulcerīte Viese un Imants Pijols organizēja seminārus literatūras skolotājiem — gidiem.

1970. gada 27. jūlijā Lielvārdes izpildkomiteja apstiprināja muzeja padomi. No 15 padomes locekļiem un diviem Goda biedriem — Friča Gintera un Paulīnes Grestes — 1998. gadā darbojas vairs tikai septiņi: Anastasija Neretniece, Dzidra Bļodone, Zenta Reizniece, Rita Silgale, Anna Kauliņa, Gunārs Priede un Imants Pijols.

Un tā muzejs pulcina klausītājus

S. Viese, 1998

- muzeja svētkos — katru gadu 22. septembrī, A. Pumpura dzimšanas dienā,
- Pārdomu trešdienās — katra mēneša pirmajā trešdienā,
- piemiņas vietu iezīmēšanas brīžos,
- izstāžu dienās,
- teātra izrādēs, koncertos,
- amatnieku saietos,
- ģimeņu svētkos,
- novadnieku goda dienās un darba svētkos,
- īpašās programmās skolēniem.

Muzeja svētku būtiska sastāvdaļa kopš 1976. gada ir zinātniskās konferences, kam katru gadu sava tematika. Šo konferenču balsts visus gadus bija Konstantīns Karulis (1915—1997). Par tradīciju kļuvuši viru kora *Absolventi* koncerti svētku

Z. Mežapuķe un V. Ozols, 1982

A. Neretniece un Dz. Bļodone, 1988

Muižas klēts un dārznieka māja 20. gs. sākumā, tagadējā muzeja ēka

Imants Pijols muzeja zinātniskajā konferencē, 1977

No kreisās: dzejniece Māra Zālīte, Olga Lisovska, Ārija Elksne A. Pumpura muzeja svētkos Kaibalā, 1975

Imanta Pijola palīdzību izpētījušas A. Pumpura dzimtu, apzinājušas Lielvārdes folkloras teicējus, organizējušas mākslinieku un skolotāju Kalniņu dzimtas atgriešanos Lielvārdē, baronu fon Rautenfeldu un Kuģenieku dzimtas pārstāvju tikšanos, piedalījušas Lielvārdes ev. lut. baznīcas sakopšanā un svētku organizēšanā 1997. gadā un Eiropas kultūras mantojuma un kārtējo Daugavas dienu norisēs.

literārajā daļā, ko vada Gunārs Priede un Pauls Kvelde. Imants Pijols rūpējas, lai uz Lielvārdi atbrauktu rakstnieki un zinātnieki. Pats viņš pēta Lielvārdes teātra vēsturi, ir muzeja ceļveža *Andrejs Pumpurs un Auseklis Lielvārdē* sastādītājs (1971, papildināts izdevums 1976).

Muzejs nes A. Pumpura vārdu, bet tajā krājas materiāli arī par Ausekli, Lielvārdes teātri, pagastu un pilsētu, tās iedzīvotājiem, kultūras un mākslas darbiniekiem, par Lielvārdes jostu, etnogrāfiju, arheoloģiju — visu, kas saistās ar mūsu pagātņi un šodienu. Muzeja darbinieces ar Vaidas Villerušas un

Edgars Kauliņš un dzejnieka dēls Indriķis Pumpurs (25. 02. 1890. — 27. 05. 1985.) muzeja svētkos, 1971

Vaira Viķe-Freiberga un dzejnieka mazdēls Andrejs Pumpurs muzeja svētkos, 1988

Muzejā ir vairāk nekā 4000 pamatfondu vienību, ko izmanto zinātnes, kultūras, mākslas darbinieki, skolēni, augstskolu diplomandi, folkloras un etnogrāfiskie ansambļi. Vasarās ierodas LU studenti, lai izietu muzeju darba praksi. A. Neretniece, Dz. Bļodone un A. Streile sagatavojušas metodiskos materiālus skolām (3 diafilmas, raksti izdevumos un presē).

Pamazām izaug rozes, muzeja priekšā novietojas *Lāčplēša akmens* un *Spīdālas bluķis*. Ausekļa apdziedāto un sen nocirsto Dievozolu piemiņai Kaibalā zaļo trīs Dzejas ozoli.

A. Pumpura muzeja svētki 1976. gada 22. septembrī Kaibalā pie Dzejas ozoliem

E. Kauliņš pasniedz A. Pumpura prēmiju aktrisei L. Freimanei

Pārdomu trešdienā 1989. gadā

1976. gadā pēc E. Kauliņa ierosinājuma nodibināta kolhoza *Lāčplēsis* A. Pumpura prēmija labākajam latviešu oriģināldramaturģijas iestudējumam par lauku tēmu. To piešķīra □ 1977. gadā Valmieras teātra H. Gulbja lugas *Cīruliši* izrādes kolektīvam un Nacionālā teātra māksliniecēm L. Freimanei un V. Līnei;

- 1981. gadā Dailes teātra P. Putniņa lugas *Uzticības saldā nasta* izrādes veidotājiem;
- 1985. gadā Valmieras teātra L. Stumbres lugas *Jānis* iestudētājiem;
- 1987. gadā Nacionālā teātra P. Putniņa lugas *Ar būdu uz baznīcu* izrādes kolektīvam.

1988. gada 22. septembris. Pie muzeja runā kultūras ministrs Ivars Kezbers

J. Karlova veidotā piemiņas ansambļa atklāšana A. Pūmpura dzimto māju vietā eposa "Lāčplēsis" simtgades svēībās, 1988.
Priekšplānā (no kreisās)
A. Neretniece un V. Villeruša

No 1976. gada reizi mēnesī muzeja apmeklētāji pulcējas Pārdomu trešdienās — tiekas ar ievērojamām personībām (kinorežisora Aleksandra Rusteiķa meitu Tatjanu Silu un mazmeitu, arheologiem Zigrīdu un Jāni Apaliem, mākslinieku Gunāru Ulmani u.c.), skatās izstādes, filmas, diapozitīvus, teātra iestudējumus, apmainās domām par tiem.

28 muzeja darbības gados ir atdzīvīnātas 23 vēsturiskas vietas — atklātas piemiņas zīmes *Vecutelēs*, draudzes skolas vietā, A. Pumpura mātei Rīgā Matīsa kapos, dzejniecei Elzai Bērziņai un rakstnieku un mākslinieku Sprinģu ģimenei Lielvārdes (Lāčplēša) kapos, uzlikts krusts Otrajā pasaules karā kritušajiem vācu un latviešu karavīriem. A. Pumpura dzimtajā Birzgales pusē 1988. gadā izveidots piemiņas ansamblis (tēlnieks Jānis Karlovs).

Daudz padarīts, reizēm šķietami pat neiespējama. Muzeja direktore atceras, ka visgrūtāk bija septiņdesmito gadu beigās un astoņdesmito gadu sākumā. Tad visa Jundasa māja nokļuva muzeja valdījumā. Sākās kapitālais remonts, kas uz diviem gadiem sarežģīja ikdienas darbu. Paplašināja ekspozīciju, ēkas bēniņos iekārtoja izstāžu zāli, speciālisti veica pilsdrupu konservāciju, iesāka veidot eposa *Lāčplēsis* skulptūru dārzu.

Muzeja pastāvīgā ekspozīcija astoņdesmitajos gados

No kreisās: G. Priede, Ē. Delpers un V. Ansavs, 1989

Skulptūru dārza atklāšana 1988. gada 22. septembrī

Parkā strādāja Jāņa Karlova studijas *Doma* tēlnieki Pēteris Mellis, Vilis Ansavs, Aija Dauvarte. Ar savdabīgām mistisko tēlu skulptūrām viņiem pievienojās Ēriks Delpers.

Lidotājs un eposa tēli

Lidotājs Ēriks Delpers no augšas redz — kaut kas stāv Lielvārdes parkā. Atnācis viņš ierauga skulptūras un var vērot tēlniekus darbā.

"Es arī gribētu piedalīties," ieminas lidotājs. Pēteris Mellis saskatās ar Vili Ansavu, kas pašreiz kaļ nākamo tēlu, un neticīgi piekriņ.

Ē. Delpers izkaļ Veco raganu, pēc gada Pūķi, vēl pēc gada Sumpurni, tad Dievu.

Dzidra Bļodone, 1998

Daudzas ģimenes A. Pumpura muzejā ierodas savās goda dienās. Visbiežāk tie ir jaunlaulātie. Muzeja darbinieces izveidojušas īpašu ceremoniju viņu sagaidīšanai.

Padomju laikā uz muzeju brauca Bērņības un Pilngadības svētku dalībnieki ne tikai no Lielvārdes, bet arī no Rembates, Jumpravas, Vecumniekiem, Birzgales. Daugavas kaskādes darbinieki muzejā svin savu ilgi kopā dzīvojušo ģimeņu svētkus. Vislielāko gandarījumu visiem sagādā *zelta pāru* ierašanās, pēdējie 1998. gadā bija latvieši no ASV.

Dzejnieka mazmazdēla Jāņa Pumpura kāzas 1984. gada 29. decembrī. Vedējos Ieva Zicmane (Pumpura) ar vīru Andri, sēž Aija un Jānis Pumpuri, stāv jaunlaulāto vecāki: Skaidrīte un Andrejs Pumpuri, starp viņiem Aijas māte. Kāzinieki pateicas muzeja direktorei Anastasijai Neretniecei

Muzeja darbinieces 1998. gadā. No kreisās sēž: Dzidra Bļodone, Anita Streile, Dace Kliņa; stāv: Janīna Lāce, Maija Vinogradova, direktore Anastasija Neretniece

Gadu gaitā muzejam ir izdoti vairāki prospekti, bukleti un ceļveži, ko izstrādājusi Anastasija Neretniece, Dzidra Bļodone, arī Janīna Lāce kopā ar E. Kauliņa Lielvārdes vidusskolas skolotājām Reginu Gribusti, Mairu Gribusti, Āriju Priedīti un skolēniem. Tā veidojās Daugavas takas un vairāki maršruti pa Lielvārdi. Astoņdesmitajos gados skolēni bieži bija muzeja gidi, pētīja Lielvārdes dabu (vadīja R. Gribuste), deviņdesmitajos gados vāca materiālus par Lielvārdes pilim un muižām.

Anita Streile 1997./98. mācību gadā sešu rajonu skolu 9. klases audzēkņiem vadīja padziļinātas eposa *Lāčplēsis* studijas — programmu *Vaidelotis*.

Programmas "Vaidelotis" dalībnieki nodarbībā Lielvārdes pilsdrupās 1998. gada maijā

Katru gadu muzejā ierodas vidēji 13 tūkstoši apmeklētāju, bet 1988. gadā — 47668! Muzeja darbinieces saņēmušas daudz pateicību. 1991. gadā piešķirta prēmija *Sējējs*.

A. Pumpura muzejs Lielvārdē ir pirmā vieta, kur aizved ciemiņus, lai iepazītos ar pagātņi, skatītu šodienu un domātu par rītdienu.

Andreja Pumpura muzejs 1997. gada pirmajā sniegā

Grāmatas "Lielvārde laiku lokos" veidotāji

Grāmatas sastādītāja Rūta Koluža (1935) visu darba mūžu bijusi skolotāja — Bauskā, Lielvārdē, Ogrē, kā arī vecākā metodiķe Izglītības ministrijas Mācību metodiskajā kabinetā Rīgā.

Žurnāliste rajona laikrakstā "Bauskas Darbs", IM izdevumā "Doma un Vārds" un pašvaldības avīzes "Lielvārdes Ziņas" redaktore. Lielvārdiete no 1968. gada.

Rediģējusi mācību diafilmas, didaktiskos materiālus, gatavojusi un vadījusi TV raidījumus sacerējumu mācībā, sarakstījusi vairāk nekā 20 mācību līdzekļus skolai.

Paldies lielvārdiešiem, kas palīdzēja veidot grāmatu par mums visiem! Kad vajadzēja kaut ko sameklēt vai uzrakstīt, A. Pumpura muzeja darbinieces citus pienākumus atlika malā — top taču Lielvārdes grāmata!

Pa rokai vienmēr bija kritiskais, bet arī labvēlīgais Imants Pijols, mans dzīvesbiedrs Romualds un redkolēģija — būs taču Lielvārdei sava grāmata!

Ari man "Lielvārde laiku lokos" bija pirmoreiz un galvenokārt.

Rūta Koluža

Ivars Lukašunas ievadīja datorā 855 fotogrāfijas.

Janina Granta tās sagatavoja iespiešanai un izveidoja grāmatas maketu.

Konsultants Imants Pijols. 2. attēlā redkolēģija, 1999. No kreisās 1. rindā: Dace Klīpa, Anastasija Neretniece, Dzidra Bļodone; 2. rindā: Jānis Dirveiks, Rūta Koluža, Aivars Troska, Andis Pētersons, Andris Gribusts.

Grāmatas tapšanā piedalījās

- Valentīna Ābele** — uzrakstīja un stāstīja savas atmiņas par 20. gadsimta pirmo pusi Lielvārdē,
Magnuss Andersons — stāstīja atmiņas un raksturoja četrdesmitos gadus Lielvārdē,
Zigrīda Apsalone — pētīja koru vēsturi un rakstīja par to,
Zaiga Auziņa — rakstīja par klubu *Pie Rumbiņas*,
Vilma Balode — stāstīja atmiņas un precizēja faktus,
Alda Bērznā — rakstīja par sakaru sistēmu,
Ilmārs Bertelsons — deva fotogrāfijas,
Ojārs Biķis — rakstīja par Meliorācijas celtniecības pārvaldi,
Ivars Blumfelds — deva fotogrāfijas un datus par motosportu,
Dzidra Bļodone — pierakstīja savas un citu lielvārdiešu atmiņas, deva fotogrāfijas, rakstīja par teātri, deju kolektīvu, ev. lut. baznīcu, muzeju, tradīcijām, laikabiedriem, precizēja faktus,
Alda un Pēteris Bļodoni — deva fotogrāfijas, stāstīja atmiņas, precizēja faktus par deju kolektīvu,
Irēna Brāle — vāca materiālus par Meliorācijas celtniecības pārvaldi,
Dzintra Briede — rakstīja un deva fotogrāfijas par zvērkopību,
Ingrīda Cilīte — deva ģeogrāfiska rakstura datus,
Zenta un Andrejs Dardedži — deva fotogrāfijas un stāstīja atmiņas par kolhoza laiku,
Jānis Dirveiks — deva fotogrāfijas, rakstīja par laikabiedriem, precizēja faktus,
Voldemārs Eihenbaums — rakstīja par dzelzceļa vēsturi, deva fotogrāfijas,
Vasīlijs Fedotovs — stāstīja atmiņas,
Lilija un Jānis Gavari — deva fotogrāfijas, precizēja faktus,
Skaidrite Gicēviča — deva fotogrāfijas, papildināja un precizēja faktus par ārstniecību,
Regīna Gribuste — deva fotogrāfijas, rakstīja par dabu un laikabiedriem,
Aivars Gribusts — deva materiālus par apgādu *Lielvārds*,
Andris Gribusts — sagādāja iekšējā vāka noformējumu, deva ierosinājumus sastādītājai,
Biruta Gutovska — pētīja biedrību vēsturi, rakstīja par to,
Ārija Hibnere — deva fotogrāfijas, faktus par sportu, stāstīja atmiņas,
Ēriks Jankovskis — stāstīja atmiņas, raksturoja laikmetu,
Juris Jansons — rakstīja par Pārvietojamo mehānizēto kolonnu,
Laima Jaundaldere — deva dažādus faktus, fotogrāfijas un mātes Annas Hermīnes Kuģenieces atmiņas,
Laimdota Kaktiņa (Starķe) — deva fotogrāfijas, precizēja faktus,
Antoņina Kancere — deva fotogrāfijas, rakstīja atmiņas, precizēja faktus par trešo Atmodu, dabu,
Dace Klipa — deva fotogrāfijas, fotografēja (arī grāmatas vākam), rakstīja par iedzīvotājiem, laikabiedriem, tradīcijām, vāca atmiņas, precizēja faktus,
Juris Kaspars — deva materiālu par tehnisko nodrošinājumu kolhozā *Lāčplēsis*,
Anna Kauliņa — deva fotogrāfijas un precizēja datus par ārstniecību,
Anna Kauliņa (Leščinska) — stāstīja atmiņas, precizēja datus,
Baiba un Antonijs Kleperi — deva fotogrāfijas un faktus par mūzikas skolu, koriem un ansambļiem,
Romualds Kolužs — sagatavoja un zīmēja karšu materiālu, deva fotogrāfijas, rakstīja par sportu, zemes apsaimniekošanu, zemes reformām, trešo Atmodu, precizēja faktus par Meliorācijas celtniecības pārvaldes un *Lauktechnikas* vēsturi,
Māra Krauze — deva fotogrāfijas, rakstīja par bērnodārzu *Pūt, vējiņi!*,
Egils Kristkalns — deva fotogrāfijas, rakstīja par laikabiedriem, precizēja faktus par Kaibalas skolu,
Aija Krompāne — rakstīja par Lielvārdes jostu,
Ruta Kville — deva fotogrāfijas, rakstīja par Ciltslietu un mākslīgās apsēklošanas staciju,
Marija Ķerus — rakstīja par aptiekas vēsturi,
Mārtiņš Labsvārds — deva fotogrāfijas, stāstīja un rakstīja par dārzniecību,
Janīna Lāce — fotografēja un vāca fotogrāfijas,
Inta Lapiņa — deva fotogrāfijas un faktus par aukgopību,
Gunta Lastmane — deva ziņas par pareizticīgo draudzi,
Benita Laukazīle — rakstīja par ārstniecības vēsturi,
Maira Liepa — vāca materiālus par Lielvārdes vēsturi un rakstīja par pilsētas un lauku biezi apdzīvoto centru attīstību, deva fotogrāfijas,
Agris Liepiņš — deva fotogrāfijas,
Aina Lukašunas — vāca atmiņas, deva fotogrāfijas, rakstīja par Lielvārdes vidusskolu,

Līga Lūse — deva fotogrāfijas un rakstija par biškopību,
Rasma Mālkalniete — deva fotogrāfijas un rakstija par augļu un dārzu pārstrādes ceļu,
Zinaīda Mežapuķe — deva fotogrāfijas, vāca un pierakstija atmiņas, precizēja faktus,
Ausma Mieriņa — stāstīja atmiņas par kolhozu laiku,
Ilona Misāne — vāca materiālus par pastu,
Iluta Mistre (Valtasa) — deva materiālus par deju kolektīvu *Pūpolītis*,
Monika un Andrejs Miži — deva fotogrāfijas un faktus par biškopību,
Edgars Mucenieks — deva fotogrāfijas un rakstija par mākslas skolu,
Anastasija Neretniece — gādāja fotogrāfijas, rakstija par Lielvārdes senāko vēsturi, 1905. gadu, trešo Atmodu, katoļu baznīcu, ģerboni, laikabiedriem, precizēja faktus,
Gunta Neretniece — rakstija par tautasdziesmām, deva fotogrāfijas,
Elizabete Ozoliņa — rakstija par laikabiedriem, par Lāčplēša klubu un pašdarbības kolektīviem,
Uldis Ozoliņš — precizēja faktus par sportu,
Dace Ozoliņa — deva fotogrāfijas un faktus par Kaibalas skolu,
Daina Ozoliņa — rakstija par Landovska un Kaibalas dzirnavām,
Lidija Peiseniece — deva fotogrāfijas un rakstija par bibliotēkām,
Vera Paegle — deva fotogrāfijas, stāstīja atmiņas, precizēja faktus,
Jānis Paegle — uzrakstīja atmiņas par savu dzimtu un savu dzīvi, deva fotogrāfijas,
Jānis Pilders — deva fotogrāfijas, stāstīja par autoralliju,
Malda Poikāne — deva fotogrāfijas un rakstija par lopkopību,
Genovefa Poriete — deva fotogrāfijas, stāstīja par tradīcijām un kultūras namu,
Gunārs Priede — deva savus rakstus, precizēja faktus,
Ārija Priedīte — deva faktus un fotogrāfijas par motosportu un skolas deju kolektīvu,
Ainars Puķītis — deva fotogrāfijas un faktus par sportu un sporta skolu,
Ausma Pilicka — deva fotogrāfijas un stāstīja atmiņas,
Ivars Rašmanis — deva fotogrāfijas un faktus par ārstniecību kopsaimniecībā *Lāčplēsis*,
Zenta Reizniece — rakstija par Kaibalas skolu,
Pārsla un Juris Reihleri — deva fotogrāfijas un rakstija par pūtēju orķestri,
Skaidrite Rieksta — stāstīja atmiņas par saviem darba gadiem,
Maija Rinka — rakstija par pilsētas Zemes komisiju,
Monika Rudzīte — rakstija par Lāčplēša bibliotēku,
Vita Saratova — deva fotogrāfijas un rakstija par Lielvārdes pamatskolu,
Juris Sarma — deva fotogrāfijas un faktus par meliorāciju,
Velta Saulīte — stāstīja atmiņas un precizēja faktus,
Daira Siliņa — vāca faktus par baznīcas vēsturi,
Edmunds Siliņš — stāstīja atmiņas, deva un precizēja faktus par kopsaimniecību *Lāčplēsis*,
Rīta Siņija — vāca faktus un rakstija par sportu,
Alvis Skudra — deva fotogrāfijas, fotografēja un stāstīja par pirmo Latvijas neatkarības laiku, par meliorāciju,
Lauma Sniedze — precizēja datus par iedzīvotājiem,
Anita Streile — deva fotogrāfijas, rakstija par laikabiedriem, kapsētām, precizēja faktus,
Jānis Strēlnieks — stāstīja atmiņas, deva faktus par sportu,
Jānis Svikša — stāstīja par dzelzceļu, deva faktus,
Ērika Šaka — deva materiālus par Lielvārdes Latviešu biedrību, par laikabiedriem,
Ausma Ščepanika — rakstija par *Lauktechniku*,
Ausma Šmidre — stāstīja atmiņas par savu dzīvi un cilvēkiem līdzās,
Aivars Troska — precizēja faktus, deva ierosinājumus sastādītājam,
Ojārs Upenieks — atļāva izmantot savus materiālus par *Lauktechniku*,
Marija Veinberga — deva materiālus un precizēja faktus par Atmodu,
Dzidra Verza — stāstīja atmiņas par okupāciju laiku,
Vaida Villeruša — neliedza padomu sastādītājam un rakstija par senajiem krogiem un dzirnavām,
Hedviga Virsnīte — deva fotogrāfijas, stāstīja atmiņas, rakstija par kopsaimniecības *Lāčplēsis* kluba darbu,
Alfrēds Vītols — deva materiālu par Atmodas kustību,
Zaiga un Armīns Vītoli — stāstīja par augkopību,
Arturs Zalgauckis — stāstīja un rakstija par celtniecību kolhozā *Lāčplēsis*,
Jānis Zigmunds — deva fotogrāfijas, stāstīja un rakstija par dārzkopību,
Laima Ziepīte — deva fotogrāfijas un stāstīja atmiņas par laiku pirms Otrā pasaules kara,
Tālvāldis Zvagūzis — deva materiālu par trīsdesmitajiem gadiem, laiku pēc Otrā pasaules kara un ārstniecību.

6.15,-

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

LĀTVIJAS NACIŅĀLA BIBLIOTĒKA

0300038422

99-6
L249

**Daugavas malā, Ķeguma galā,
Kur Rumbas upīte, Daugavā krītot,
Caur klintīm izgrauza dziļajas gravas,
Stāvēja slaveno Lielvārdu pile.**

Andrejs Pumpurs